କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ
ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିକ୍ରେତା
ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୨

କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ

ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି

(ଭରଦ୍ୱାଜ)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ

ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିକ୍ରେତା

ବିନୋଦ ବିହାରୀ , କଟକ-୨

ପ୍ରକାଶକ
ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ
ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ—୨

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ
୧୯୭୭

ମୂଲ୍ୟ
ପନ୍ଦର ଟଙ୍କା

ମୁଦ୍ରଣ ଓ ବନ୍ଧାଇ
ସ୍ମୁରେଖା
ଦେଓ୍ୱାନ ବଜାର

ସୂଚୀ

ବିଷୟ		ପୃଷ୍ଠା
॥୧॥ ସମ୍ପାଦକୀୟ		
॥୨॥ ଅନୁକ୍ରମଣିକା	ଶ୍ରୀ କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ	
॥୩॥ ପଦେଅଧେ	ମନସ୍ୱୀ ପଟ୍ଟନାୟକ	
॥୪॥ ବିବିଧ ଗୀତାବଳୀ		୧—୨୦୬
॥୫॥ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ		୨୦୭—୨୫୨
॥୬॥ ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ		୨୫୩—୨୭୪
॥୭॥ ଭଜନ		୨୭୫—୩୧୩
॥୮॥ ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତ		୩୧୪—୩୩୬
॥୯॥ କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଗାଥା ଗୀତିକା		୩୩୭—୪୪୨
॥୧୦॥ ବିବାହ ସଙ୍ଗୀତ		୪୪୩—୪୬୪
॥୧୧॥ ଗଦ୍ୟ ରଚନାବଳୀ		୪୬୫—୪୮୨

ଆଲୋଚନା ଓ ସ୍ମୃତିକଥା

॥୧॥ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ	ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧—୨୯
॥୨॥ ଆମେ ନ ପାରିବୁ ତୁମକୁ ଭୁଲି	ଶ୍ରୀ ଷାରଙ୍କଶୋର ଦାସ	୩୦—୩୧
॥୩॥ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ	ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି	୩୨—୫୩
॥୪॥ ସ୍ମୃତି ତର୍ପଣ	ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାନ୍ତି	୫୪—୫୭
॥୫॥ ମୋର ଅଙ୍ଗେ ଲଭା କଥାରୁ କିଛି	ଶ୍ରୀ କାଳିଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ	୫୮—୬୨
॥୬॥ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ	ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ)	୬୨—୬୮

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ

ସମ୍ପାଦକୀୟ

ଓଡ଼ିଶାର ବହୁ ଜନପ୍ରିୟ ତଥା ବରିଷ୍ଠତମ ଗୀତିକବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । କବିଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ କିମ୍ବା ତାହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଦୀର୍ଘ ପଚାଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ତାହାଙ୍କ ଅମୂଲ୍ୟ ରଚନା ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହପୂର୍ବକ ପ୍ରକାଶ କରିବାଲାଗି କୌଣସି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୋଇ ନ ଥିଲା, କବି ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ମନଯୋଗୀ ନଥିଲେ । ସୁଖର କଥା, ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବ ୧୯୮୪ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୭ ତାରିଖ ସଂଧ୍ୟାରେ କଟକ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ କବିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା ଓ ପ୍ରତିକୃତି ଉନ୍ମୋଚନ ଲାଗି ଏକ ସାହିତ୍ୟସଭା ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ପୌରହିତ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଅବସରରେ କବିଙ୍କ ରଚନାବଳୀକୁ ସଂଗ୍ରହକରି ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସଂସ୍ଥା ପକ୍ଷରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବାଲାଗି ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ଓ 'କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶନୀ' ନାମରେ ଏକ କମିଟି ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କମିଟିର ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ଭାବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସମ୍ପାଦନା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଅଛି ।

କବିଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ରଚନା ତାହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଆନୁକୂଲ୍ୟରୁ ମିଳିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକାନ୍ତ କୃତଜ୍ଞ । ତାହାଙ୍କ ଏହି ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ ବ୍ୟତୀତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରକାଶନ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନଥାନ୍ତା ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ! କବିଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କର 'ଗୀତାବଳୀ' ନାମକ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ସଂଗ୍ରହର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ତାହାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ମୁକୁର ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଛପା ହେବାଲାଗି ଦିଆଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ତାହା ନଷ୍ଟହୋଇଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଇ ଗୀତାବଳୀର ସନ୍ଧାନ ପାଇ ପାରିନାହୁଁ । ସେହିପରି

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା କବିଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତ ଲିଖିତ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ଖାତାର ସାହାଯ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛୁ ।

ପୁରୀର ୰ପଦ୍ମମଣି କୋଠକରଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସୁନ୍ଦରମଣି ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ମିଳିଥିବା କବିଙ୍କ ରଚିତ ପଚିଶ ଗୋଟି ଗୀତ ସମ୍ବଳିତ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ଖାତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରମାରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି, ପୁରୀଙ୍କ ସୌଜନ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ କବିଙ୍କର କେତେକ ପ୍ରକାଶିତ ରଚନା ପ୍ରାଚୀନ 'ମୁକୁର' ଓ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଆୟାସ ସହକାରେ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ହୋଇଅଛି । ପତ୍ରିକାର ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଏହା ସଂଗୃହୀତ ତାହା ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ।

କବିଙ୍କ ରଚିତ ଏହି ସବୁ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ରଚନାବଳୀ ସଂଗୃହୀତ ହେବାପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ କେତେଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛୁ । ହଜି ଯାଇଥିବା 'ଗୀତାବଳୀ' ନାମିତ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଲାଗି କବିଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଜାତ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେଥିପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଣୟାନୁଭୂତି ସମ୍ବଳିତ ଓ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବିଭିନ୍ନ ଗୀତିକବିତାଗୁଡ଼ିକୁ 'ବିବିଧ ଗୀତାବଳୀ' ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଆଦ୍ୟରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କରିଅଛୁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ, ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଭଜନ, ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତ, କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଗାଥା ଗୀତିକା, ବିବାହ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ଗୋଟି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ କବିଙ୍କର ମୋଟ ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ତିରିଶ ଗୋଟି କବିତା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । କବିଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାର ଅନ୍ୟତମ ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ କେତେଗୋଟି ଅନୁବାଦ ଓ ଗଦ୍ୟ ରଚନା ଏଥିରେ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା ।

ଏହି ସବୁ ରଚନା ବ୍ୟତୀତ କବିଙ୍କ ରଚିତ ଆହୁରି ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରଚନା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଲୋଚନକୁ ଆସି ପାରି ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହୁଏତ କବିଙ୍କ ସମକାଳୀନ ବନ୍ଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଟିପାଖାତା ଅଥବା ସେମାନଙ୍କ ସ୍ମୃତିର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇରହିଅଛି । କବି-କନ୍ୟାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବତନ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନଙ୍କ ଲାଇବ୍ରେରୀରେ ଓ ରାଜବାଟିମାନଙ୍କରେ ତାହାଙ୍କର

ବହୁ ରଚନା ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ ପଡ଼ିରହିଛି । ଏହାଛଡ଼ା ବଙ୍ଗଳାରୁ ବହୁ ଅନୂଦିତ ନାଟକ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । 'ବାଜରେ ଗମ୍ଭୀରେ ବୀଣା ଏକବାର' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱାଳାମୟୀ ଅନୁବାଦ ଲେଖା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଦୃଶ୍ୟ ।' ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିବା ରଚନାର ସନ୍ଧାନ ଯଦି କେହି ପାଠକ ପାଆନ୍ତି ତେବେ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ବିନମ୍ର ଅନୁରୋଧ; ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ସଂଯୋଜିତ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକାନ୍ତ ଅଭିଳାଷୀ ।

କବିଙ୍କର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଜୀବନ-ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସଂଯୋଜିତ କରିବାର ଅଭିଳାଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଥିଲା । ମାତ୍ର କେତେକ ଅସୁବିଧା ବଶତଃ ତାହା ଦେଇ ନ ପାରି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୁଃଖିତ । କବିଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ତଥା ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ଆଲୋଚନା ଓ ସ୍ମୃତିକଥା ସମ୍ବଳିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ କବିତା ରଚନା କରିଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୀର-କିଶୋର ଦାସ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ମହାନ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ ଆମର ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ନିବେଦନ କରୁଅଛୁ । ଏହି ସବୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ସ୍ମୃତିକଥା କବିଙ୍କୁ ତଥା ତାହାଙ୍କ ରଚନାକୁ ଜାଣିବାଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ଆଲୋକ ସମ୍ପାତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେ ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରିଛି ଏହା ଆମ୍ଭର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । କବିଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅଭିମତସମୂହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଲେଖକଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ ଭାବେ ହିଁ ଗ୍ରହଣୀୟ । ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଲାଗି ଏକ ଅନୁକ୍ରମଣିକା ଲେଖି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗୃହୀତ କରିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ । ପରିଶେଷରେ କବିଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିସମ୍ଭାର ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବେ ଆଲୋଚିତ ହେଉ ଓ ଏଯୁଗର ପାଠକମାନଙ୍କ ରସ-ପିପାସାକୁ ପରିତୃପ୍ତ କରୁ ଏହା ହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅଭିଳାଷ ।

କବିଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରିଣୀ କନ୍ୟାଗଣ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ବାର୍ଷିକ ରୟାଲ୍ଟୀ ପ୍ରାପ୍ୟକୁ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' କଟକକୁ ଦାନ କରିବାକୁ ଓ ସେହି ଅର୍ଥ କବିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଲିଖିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚିତ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାର ଏହି ଆଦର୍ଶ

ତଥା ପୂଜ୍ୟ ପୂଜାର ଏହି ଉଦାରତାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଗୁଣ- ଗ୍ରାହୀ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିପାରିଛି ତାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଅଛୁ ।

ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି
ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ
(ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ)
୨୭।୨।୭୭
କଟକ

ଅନୁକ୍ରମଣିକା

କୃଷ୍ଟି ଶବ୍ଦଟିର କୃଷି ବା କର୍ଷଣ ସହିତ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ପର୍କ । ଆମ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତର ପୁଣ୍ୟପବିତ୍ର ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ କିମ୍ବା ସମୁନ୍ନତ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି କାରଣରୁ କୃଷିସଭ୍ୟତା ବୋଲାଯାଇଥାଏ । ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉତ୍ତରଯୁଗରେ ଶିଳ୍ପ-ସଭ୍ୟତାର ଅନୁପ୍ରବେଶ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ହେଲେହେଁ ତାହା ପାଣିପାଗ ଫସଲ ଉପରେ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ, କିମ୍ବା ବିନାଶ ଉପରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ବହୁ ପରିମାଣରେ ନିର୍ଭର କରୁଛି ।

ଜଳବହୁଳେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ, ଜଳବିହୁନେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ । ଜଳ-ଯୋଗାଣ ଯୋଜନାମାନ ସମୁଦାୟ ଦେଶ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହୋଇପାରି ନ ଥିବା ହେତୁ ଆଜିସୁଦ୍ଧା ଭାରତରେ ଦୈବ ହିଁ ଦଉଡ଼ି ହୋଇ ଯେଣିକି ଓଟାରୁଛି, ମଣିଷ ଗାଈ ହୋଇ ତେଣିକି ଯାଉଛି ।

ଫରକ ଭିତରେ ଏତିକି—ଦୈବ ସ୍ଥାନରେ ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନ ଲୋକସରକାର କିମ୍ବା ଉକ୍ତ ସରକାରଙ୍କୁ ଗଢ଼ିବାବାଲା ଆମ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ନଜର ଆସି ବେଶୀ ପଡ଼ୁଛି । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ଭଳି କୃଷ୍ଟି ବା ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା କେବେ ବଳକା ଆଉ କେବେ ନିଅଣ୍ଟିଆ ରାଜ୍ୟ ଭଳି ବୋଧହୁଏ । ଧାନ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ରବିଫସଲ ଭଲ ହେବା ପରି କେବେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ବାହୁଲ୍ୟ ତ ଆଉ କେବେ ସାଧାରଣ ସାହିତ୍ୟର ଆମଦାନୀଟା ଦର୍ଶନୀୟ ହୋଇପଡ଼େ ।

ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଜାତୀୟକରଣ ପରେ ଲେଖକ ଓ ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସାଧାରଣ ଓ କୃଷ୍ଟିମୂଳକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଏକ ଶୁଭ ସଙ୍କେତ ନିଶ୍ଚୟ । ସେଥିସଙ୍ଗେ ମୁଦ୍ରଣ କିମ୍ବା

କ

ଜୀବିତ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସଂଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ଏକ ବିଶେଷ ଘଟଣା । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୋଟିର ପ୍ରକାଶନ ଅନେକ ଆଗରୁ ହେବାର ଥିଲା ।

କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ତାହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ତିରୋଧାନ ୧୯୮୦ରେ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଏକତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରିଛି ଉତ୍ତରପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ । ସେ ନିଜ ରଚନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ଥିବା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ନିଜ ରଚନା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ମୁଦ୍ରଣାଳୟ କିମ୍ବା ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ସେ କ୍ୱଚିତ୍ ଲୋଡ଼ିଛନ୍ତି । ସଂଗୀତ ରଚନା କରି ସ୍ୱୟଂ ହାର୍‌ମୋନିୟମ ଧରି ତାହା ବୋଲିବା ଥିଲା, ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶର ପ୍ରଧାନ ମାଧ୍ୟମ । ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ସେସବୁ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ସଂଗ୍ରହର ନାମକରଣ "ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ" କରାଯିବା ଯଥାର୍ଥ ହୁଅନ୍ତା । ଏବେ ଜଣାପଡ଼େ, "ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ" ପରିବର୍ତ୍ତେ "ରଚନାବଳୀ" ବା "ରଚନା ସଂଗ୍ରହ" ନାମକରଣ ହିଁ ଅଧିକ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ମୁଦ୍ରଣାଳୟ ଓ ପ୍ରକାଶାଳୟର ସମୃଦ୍ଧି ବାହାରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ନବ-ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଏକକ, ଅସାଧାରଣ ଓ ଅନନ୍ୟ । ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେ ଜଣ କବି ଶିଳ୍ପୀ ଓ କଳାକାର ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର କୌଣସି ପ୍ରଶଂସା କିମ୍ବା ଅର୍ଥମୂଲ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି ପାଟପୋକ ପରି ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ହିଁ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ଆଖି ମୁଦି ଦେଇଛନ୍ତି, ଅଥଚ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସେହି କଳାକୃତିର ମୂଲ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପାଉଣ୍ଡ ବା ଡଲାର ମୁଦ୍ରାରେ ବିଦିତ ହୋଇଛି, କୃଷ୍ଣମୋହନ ଥିଲେ ସେହି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ରଷ୍ଟା ।

ନିତି ନିତି ସଞ୍ଜସକାଳେ କେତେ ପକ୍ଷୀକାକଳିର ସ୍ୱର ଶୁଣାଯାଏ । ଭୋର ହେବାମାତ୍ରେ ଗୋଟିଏ ନିତ୍ୟ ପରିଚିତ କୃଷ୍ଣକାୟ ପକ୍ଷୀ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ଡାକିଯାଏ, ଆଉ କେତେ ରୂପରଙ୍ଗ ଦେଖାଇ ଗଛଡାଳରେ, ପୀଢ଼ା ଉପରେ ଚଢ଼େଇସବୁ ରାବ ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷୀର ସ୍ୱର ଶୁଣି ଯୋଗୀର ମଧ୍ୟ ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ ହୁଏ । ସେ ସ୍ୱର କେଉଁଠୁ ଆସେ, ସ୍ରଷ୍ଟା ତା'ର

କଏ, ଖୋଜିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାକ୍ଷାତ୍ ମିଳିବା କଷ୍ଟକର । ଆଉ ହୁଏତ ଦୈବାତ୍ ଗଛଗହଳ ଭିତରେ ତା’ ଉପରେ ଟିକିଏ ନଜର ପଡ଼ିଗଲେ, କେଉଁ ଛିଟିକରେ ସେ ଉଡ଼ିଯାଏ । ଶୁଣିବା ଲୋକର କାନରେ ପଶି ମରମ ଭିତରେ ଲାଗିରହେ ଖାଲି ଗୋଟିଏ ‘କୁହୁ’ !

କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ଉତ୍କଳ କବିତାକୁଞ୍ଜରେ ତାହାରି ପରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗୀତ କିଏ ଶୁଣିଲେ କି ନାହିଁ, ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ତାହା ବାହାରିବ କି ନାହିଁ, ସେପରି ଭାବନା ବା ଅଭିଳାଷରୁ ସେ ଥିଲେ ଯେମିତି ଅନେକ ଦୂରରେ । ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟ-ଏକାଡେମୀ କିମ୍ବା ପୁରସ୍କାରର ଯୁଗ ଆସି ନ ଥିଲେ ବି ବଦାନ୍ୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାର ନିଦର୍ଶନ ରାଜା ଜମିଦାରଙ୍କ ଯୁଗ ତ ଥିଲା, ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାର ନିଦର୍ଶନ ରୂପେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସମାଜ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଆହୁରି ଥିଲା, ଇଂରାଜ ସରକାର-ଦତ୍ତ ଉପାଧି ପୁଣି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ସଦସ୍ୟ ପଦ । ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣମୋହନ ସେ ପଥର ପଥିକ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ଫକୀରମୋହନ, ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ, ଗଙ୍ଗାଧର, ପୁଣି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ଜଣେ ଉତ୍କଳୀୟ କବି କିପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠ ହୋଇ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିପାରନ୍ତି, କୃଷ୍ଣମୋହନ ତାହାର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଦାହରଣ । ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠ କବି ନିଜଭିତରେ କିପରି ହସି, ଖେଳି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନିଜର ବିପ୍ଳବୀ ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ ପ୍ରାଣକୁ ନିଗାଡ଼ି ଦେଇପାରେ, ପ୍ରଚାର ବା ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଆଦୌ ଲାଳାୟିତ ନ ହୋଇ, ସେଇ ଆଦର୍ଶକୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଆମ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଅତି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଓ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ।

କୋକିଳର କୁହୁଧ୍ୱନି ଭଳି ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ଯେପରି ସହଜ, ସତେଜ, ସରଳ ଓ ଋଜୁ, ସେଇପରି ମଧୁର କୋମଳ ଓ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ପୁଣି କୋଇଲି ଭଳି ସେ ପଞ୍ଜୁରି ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବା ପକ୍ଷୀ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ରଚନାରୁ ସ୍ୱରୂପ ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ଧରି ପାରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁରୂହ । ତାହାର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ ହେଲା, ସହଜ କବି ଥିବାହେତୁ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଭାଷା ପଇଟିଛି, ତାହା ନିରୁତା ଓଡ଼ିଆ ଓ ସେଥିଲାଗି ଅଭିଧାନ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ,—

ଆଜ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଖେଳିବ ଧାଇଁ
ଖେଳ ପଡ଼ିଆରେ
କାଟିଲେ ଖରା ବୁଲିବ ଯାଇଁ
ବାଡ଼ି ଗଡ଼ିଆରେ
ବରଷା ହେଲେ ମାରିବ ମଜା
ମୁଢ଼ି କଡ଼ିଆରେ

ସଂଗ୍ରହଭିତରେ ଏ ଗୀତଟି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଛୁଆ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଗୀତଟି ଆମେ ଶୁଣିଛୁଁ ଓ ବୋଲିଛୁଁ । ଏହା ଯେ ଆଉ କାହାର ରଚନା ହୋଇପାରେ ପୁଣି ପଦଯୋଜନା ଯେ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ମରଣରେ ନାହିଁ, ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଥିଲେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ରଚୟିତା, ଯାହାଙ୍କ ରଚନା ମୁଖସ୍ଥ କରିବା ଆୟାସସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ଥରେ ଶୁଣିଲେ ଆପେ ଆସି ତାହା ମନଭିତରେ ଅଟକି ଯାଏ । ଯେମିତି—

"କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଆଖି ପାଣି ଆଖି କୋଣେ ମଳୁଣି" ଗୀତଟି । ଏଇଭଳି ବହୁ ପରିଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ଅବଶ୍ୟ ଏ ସଂକଳନରେ ସନ୍ନିବେଷ୍ଟ ଅଛି । ତାହା ବ୍ୟତୀତ 'ମୁକୁର' ଓ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏକାଧିକ କବିତା ମଧ୍ୟ ।

ବିକ୍ଷିପ୍ତ ରଚନାବଳୀରୁ ଯେଉଁ ସଙ୍କଳନ କରାଯାଇଛି, ତାହା ଯେପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରି ନ ଥିବ, ସେହିପରି ସଂଗୃହୀତ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ବିଭାଗୀକରଣରେ ମଧ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ଲକ୍ଷିତ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରଥମ ଭାଗର ନାମ କରଣ କରା ନ ଯିବାର କାରଣ ବୋଧହୁଏ ଏହି ଯେ, ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରଚିତ ଏହି ଶତାଧିକ ଗୋଟି ସଙ୍ଗୀତ ଓ କବିତାରେ କବିଜୀବନର ଯେଉଁ ସବୁ ବିଚିତ୍ର ବିଭୂତି, ଘଟଣା, କଳ୍ପନା, ଓ ଅନୁଭୂତିର ରେଖାଙ୍କନ ନିହିତ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

ପ୍ରକୃତିର ନବ ନବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନରେ ଲେଖମାର ସାର୍ଥକତା ଯେପରି ଫୁଟିଉଠିଛି, ତାହାର ବାସ୍ତବ ପରିଚୟ ମିଳେ ପ୍ରଥମ ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଥମ ପାଦଟିରୁ—

ପତର ଠେଲି ପାଖୁଡ଼ା ମେଲି
ନବ-ମଞ୍ଜରୀ ତୁ କାହାକୁ ଚାହୁଁ ?
ଗନ୍ଧବହର ବନ୍ଧୁଟି ତୋର
ଚାଲିଗଲାଣି ବୁଲି ଅନାଉ ।

ଅନାଦି କାଳର ଏକ ଅଲିଖା ଚିତ୍ରକୁ ଅନବଦ୍ୟ ଭାଷା ଓ ଛନ୍ଦଭଙ୍ଗୀରେ, ଉପମା ଓ ଉତ୍‌ପ୍ରେକ୍ଷା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏଠାରେ ଅଙ୍କନ କରିବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଛି, ତାହାର ସାଫଲ୍ୟ ଚିହ୍ନର ପାଠକର ସ୍ୱୀକୃତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହିପରି କେତେ ଫୁଲ ପ୍ରଜାପତି, କେତେ ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତ, ଜୋଛନାର ହାସ ଭିତରେ 'ଏତେ ଅଥୟ କାହିଁ କହରେ ନୂଆ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ?' ପ୍ରଶ୍ନ କରାଯାଇଛି । ତା'ପରେ ବାଜିଉଠିଛି ବରଷାର ଯୋଡ଼ି ନାଗରା !

ଝୁଲି ଝୁଲି ବାଦଲ ହାତୀ
ଶ୍ରାବଣ ଆମୋଦେ ଆଜି ଉଠିଛି ମାତି
ବକୁଳିପଙ୍‌ତିର ଦେହ
ଅନ୍ତରେ ଫିଟାଇ ସୁଅ
କୁଳୁ କୁଳୁ ଝୁଣ୍ଟିପଡ଼ି ଆବେଗେ ଠେଲିଇ ଗୁଡ଼ି ।

ବର୍ଷା ପରେ ଶରତ "ଯେ ଲେଖା ଆକାଶେ ଲେଖେ," ସେ ଲେଖାକୁ ପଢ଼ିପାରେ କେବଳ ରସମାନସ କବି, ସେ ଲେଖାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାର ଅପରୂପ ଲେଖମାଳିକା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ । ପ୍ରଦୋଷଉଷାର ଅହରହ ରଙ୍ଗ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ପରିମନ୍ତ୍ର, ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ । ପ୍ରେମିକ କବିର ସ୍ୱପ୍ନ ବସ୍ତୁ-ଜଗତକୁ ଉଦ୍‌ଭାସିତକରେ ପ୍ରିୟତମାର ରୂପ ଯେନ—

ତା'ର ଚନ୍ଦ୍ରମୁହିଁଟି ସଦା ଜାଗଇ ମନେ,
ମୁଁ ଯେ ଭଜଇ ଶୟନେ ଯେବେ ମରେଁ ସ୍ୱପନେ ।

ମିଳନ ବିରହର ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ରୋତ ଛୁଟିଛି ଆବେଗ ଉଲ୍ଲାସ ପୁଣି ହତାଶାର । ଯେତିକି ବେଳେ—

"ଟିପି ଟିପି ହସୁରେ କିଆଁ ମୋତେ ଚାହିଁ ସରଗତାରା
ଜାଣୁ ତ ମୁଁ ଜନମ ଦୁଃଖୀ ହତାଶା ମୋ ଜୀବନସାର
ଫୁଲକୁ ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ ଖସେ
ମେଲାବାୟୁ ଲତାରେ ପଶେ,
ନୟନରେ ମୋ ପଡ଼ିଲେ ଝୁଇ
ଶୁଖିଯାଏ ଝେଦୁଅ ଧାର" ।

ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ଏକ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଅଭିମୁଖ୍ୟ ହେଲା ପ୍ରେମ, ଯାହାର ପରିଣାମ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ନାମ ହେଲା ଶାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରେମ ଓ ଶାନ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନନ୍ତକାଳ-ବ୍ୟାପୀ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି । ସେହି ପ୍ରେମ ଓ ଶାନ୍ତି ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରୁ ଜାତ ହୋଇ କିପରି ଗ୍ରାମ, ନଗର, ଦେଶ ଓ ବିଶ୍ୱକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ; ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା 'ମଧ୍ୟରେ, ପିତା-ମାତା, ଭ୍ରାତା-ଭଗିନୀ ଓ ଦେଶଦେଶମଧ୍ୟରେ କିପରି ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନ କରେ; ସେଇ ପ୍ରେମ ଓ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି କେତେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର କାହାଣୀରେ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠା ଯେ ରକ୍ତାକ୍ତ, ତାହାର କଳନା ନାହିଁ ! ତାହାର ସନ୍ଧାନ ପାଇଁ ସକଳ ଭାଷାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଅସଂଖ୍ୟ ଲହୁଲୁହ ହାସପରିହାସର ଅପୂର୍ବ ରଚନାବଳୀ । ସେହି ପ୍ରେମ ଓ ଶାନ୍ତିର ଉଦ୍‌ଘାଟନକ୍ଷମ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପରୀକ୍ଷାନିରୀକ୍ଷା ପାଇଁ କେତେ ଟୀକା, କେତେ ସୂତ୍ର, କେତେ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ ବନ୍ଧନ, ପ୍ରଗତି ବା ପ୍ରତିକ୍ରିୟା-ଶୀଳତାର, ରାଜନୀତି ଓ ଅର୍ଥନୀତିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ବିଚାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ! ଅଥଚ ଜଣେ ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରେମଦେବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରତିଦାନ ସ୍ୱରୂପ ପାଏ ଘୃଣା । କବି-ଅନ୍ତର ଏହିପରି ହୃଦୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ଲୋଡ଼େ ଏକାବେଳେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ—

ପ୍ରେମ ଜାଣେ କ ବନସତି
ଚର ଅନ୍ଧ ବୋଲି ଯା'ର ଖ୍ୟାତି
* * *
ପ୍ରେମମୟ କ୍ଷିତି ପ୍ରେମିକ ନର୍ମିତ
ପ୍ରେମେ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଦଳିତ ଚାଳିତ
ସେହି ମହାପ୍ରେମେ ଆଜ ଉଠୁ ପ୍ରାଣମାତି ।

ପୁଣି ଯେବେ ସେ ପ୍ରେମର ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, କବି ସେତେବେଳେ ହୁଏ ସତ୍ୟାଶ୍ରୟୀ, ସାମ୍ନା କରେ ଏକ ନଗ୍ନ ନିର୍ମମ ବାସ୍ତବତାର, ଯାହାର ସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ ସ୍ଥାୟୀ ଶାନ୍ତି ଓ ପ୍ରୀତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅସମ୍ଭବ । ଛଳନା ପ୍ରତାରଣା ଓ କପଟତାର ଅବାସ୍ତବ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଆବରଣ ଭିତରେ ଗୋପନ ରହିଯାଏ ସତ୍ୟ । ସେତେବେଳେ ବାସ୍ତବବାଦୀ କବି ସେଇ ମୁଖାକୁ ଫିଙ୍ଗାଇଦେଇ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟର ଦର୍ଶନ ଲାଗି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ଲେଖନୀରୁ ତା'ର ନିଃସୃତ ହୁଏ ଯେଉଁ ବାଣୀ, ତାହା ପ୍ରିୟ କିମ୍ବା ଅପ୍ରିୟ ହେଲେହେଁ ଶ୍ରେୟ । ସେଇ ନିର୍ମମ ସତ୍ୟର ଉଦ୍ଘାଟନରେ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ନିଃସଙ୍କୋଚ ଲେଖନୀ ସଚଳ ଓ ସଚେତନ—

"ଯାହାକୁ ମୁଁ ଆପଣା ଭାବେଁ,
ସେହି ମୋର କାଟଇ ଗୋଡ଼ୁ,
ସର୍ପୀକାରେ ଘୂରଇ ସେ ଯେ,
ପରାଣ ମୋ ଦେବାକୁ ଫୋଡ଼ୁ ।
ମୁଁ ସେ ତା'ର ଆଖିର କଣ୍ଟା,
ମୋ ଦୁଃଖେ ସେ ନାଚେ ଖେମଟା,
ମୋ ଆଖିର ତତଲ ଲୁହେ
ଭାଜଇ ସେ ଫୁଲୁକା ଲୁଚି ।
* * *
ମୁଖାପିନ୍ଧା ଏ ଯେ ସଂସାର
କୁଆଗ୍ରେଞ୍ଜ କଲୁଣି ସାର
ଶତକଡ଼ା ପଞ୍ଚାନବେଙ୍କୁ
କୁହାଟବ ଦୂରରୁ ବାଛି ।"

ରାଜନୈତିକ ହିସାବରୁ ଅବଶ୍ୟ "ଶତକଣ୍ଠା ପଞ୍ଚାନବେ ଜଣ" ଭଲ କି ମନ୍ଦ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମତପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ମାତ୍ର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ରଚନାଟିର ସାର୍ଥକତା ସମ୍ପର୍କରେ ସାମାନ୍ୟ ମତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିପାରେ—

"ହେ ଦେଶବାସୀ ପଠା ମୋତେ
ଭୂମ୍ବ ପାଇଁ ଲାଟସାହେବଙ୍କୁ
ଖଣ୍ଡିକରି ଖାଇ ନାହିଁ ମୁଁ
କେବେ ପାନ ଗୁଆ ଗୁଡ଼ାଖୁ
ଖୋଳଗଛ ବାଣ ଜାଳି
ବାରବେଳେ ହସ୍ତୀ ହେଲି
ପିତୃ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ପୁଣ ବାରଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ !
ଅଧା ତୋଳା କୋଠାଘରେ ମୋ
ଡାକନ୍ତି ତା' ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ।"

ଯୌବନରେ ଜଣେ ଉଗ୍ର ଜାତୀୟତାବାଦୀ ରୂପେ ୧୯୦୫ର ବଙ୍ଗ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସକ୍ରିୟ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ୨୮ ବର୍ଷ । ୧୮୫୭ର ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଯେପରି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଅଗ୍ରୂମାରମ୍ଭ ରୂପେ ବିଚାର କରାଯାଏ, ବଙ୍ଗ-ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ସେହିପରି 'ସ୍ୱଦେଶୀ'ର ପ୍ରଥମ ଆଗ୍ନେୟ ଆହ୍ୱାନ ରୂପେ ପରିଚିତ । ସେହି ଜାତୀୟ ମହାଯଜ୍ଞର ଜନ୍ମଲାଭ କରେ "ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍" ମହାମନ୍ତ୍ର । ଆହୁରି ଜନ୍ମଲାଭ କରନ୍ତି କେତେ କବି ମନୀଷୀ ତ୍ୟାଗୀ ମହାପୁରୁଷ । ପଣ୍ଡିଚେରୀର ଯେଉଁ ଅରବିନ୍ଦାଶ୍ରମ ଆଜି ଭାରତୀୟ ଚିତ୍‌ଶକ୍ତିର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ରୂପେ ପରିଗଣିତ, ସେକାଳରେ ସେହି ଜାତୀୟ ମହାଯଜ୍ଞରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରୋଧା ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣମୋହନ ।

ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଅଣହିଶଟି ରଚନା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ତହିଁରୁ ସେ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବ ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରିଥିଲେ, ତାହାର ସତ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ପରିପ୍ରକାଶ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ

ମିଳେ । "ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍"କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଓଡ଼ିଆରେ ସେ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସୁବିଖ୍ୟାତ ଅମର ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ "ଆଜ ସାଗରେ ଭୂଧରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅମ୍ବରେ ଶୁଭୁ ଉତ୍କଳର ଜୟଗୀତି" ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କୁ ଯେପରି ଅବା ଆମେ ସଶରୀରରେ ଦେଖିପାରୁ ଜଣେ ଦେଶପ୍ରେମୀ ବୀର ରୂପରେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେଶାତ୍ମବୋଧକ ସଙ୍ଗୀତମାନ ଲେଖି ବିଦେଶୀ ଶାସନ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଦେଶଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବା ପାଇଁ ସେ ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କର ନିର୍ଭୀକ ଲେଖନୀର ପରିଚାୟକ ।

'ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ' ବିଭାଗରେ ପ୍ରକାଶିତ ନଅଗୋଟି କବିତା ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତାର "ମୁକୁଟମଣି" ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, କବିବର ରାଧାନାଥ ରାୟ, ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ପ୍ରମୁଖ କର୍ମବୀର ଓ କବିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ଯେଉଁ ପଚିଶଟି ଭଜନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି, ତହିଁରେ ଯେପରି ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅକ୍ଷମତାର ହତାଶାଭାବ ଅଧିକ ପରିସ୍ଫୁଟ, ମନେହୁଏ ଅବା ସଂଗ୍ରାମୀ କବି ଅନ୍ତିମ ଜୀବନର ଆବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ପରାଜୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଛନ୍ତି !

ତାହା କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଓ ଏହି ସ୍ୱଭାବ-କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଅବିଚାର ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ସେଥିଲାଗି କୌଣସି ସ୍ରଷ୍ଟା ବା କବିଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଭାଷାର ସଂଜ୍ଞା ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ କରିବାଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ସେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର କଥା କହନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଏକ ଅଭାବନୀୟ ପରିକଳ୍ପନାରେ ସେ ନିମଗ୍ନ, ଅକ୍ଷମତା କହିଲେ ସେ ଏକ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ୱେଷଣକୁ ବୁଝାଏ, ପୁଣି ହତାଶା ଯେ ଖାଲି ଆଶାର ଏକ ବିକଳ୍ପ—ଚିର ଅଶାନ୍ତ, ଚିର ସନ୍ଧାନୀ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଆମେ ପାଉଁ । ଆମେ ପାଉଁ ଏକ ସୁଦୂର ଆଲୋକବର୍ତ୍ତିକାର ସନ୍ଧାନ, ଏକ ଅଶାନ୍ତ ଆତ୍ମାର ଇଙ୍ଗିତ । ସେ ଆତ୍ମା ଅହରହ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି, ସ୍ଥାୟୀ ଶାନ୍ତି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ—

"ତୁମେ କେବେ ମୋତେ ଅପଣାକୁ ଦେବ ଧରାଇ,
ମୁଁ ଯେ ବେଳେ ଖୋଜେ ଅଛ ତୁମେ,
ବେଳେ ଯେ ନାହିଁ ।
ନାନା ମୁଖେ ନାନା କଥା
ଶୁଣେ ମୁଁ ନୁଆଁଇ ମଥା
କେବେହେଁ ନୁହ ଏ ଚିନ୍ତା
କେ ଯାଏ କାହିଁ ।"

"ସଠକାହିଁ ?" ଆଦିକାଳରୁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ମଣିଷ ମନକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଛି । ଆଜି ଯେମିତି ଖାଲି ସେଇ କାହିଁ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ପୃଥିବୀର ସବୁ ଭାଷାରେ ଲେଖା ଚାଲିଛି କୁଡ଼ି କୁଡ଼ି କବିତା, ନାଟକ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ ! ସେ ଲେଖାର, ସେ ଅନ୍ୱେଷଣର ଅନ୍ତ କାହିଁ, ବିରାମ କାହିଁ ! କାହିଁରେ ପୂରଣ ହୁଏ ସେ ଅଖଣ୍ଡ ଶୂନ୍ୟତା ? କେଉଁ ଭାଷା, କେଉଁ ଛନ୍ଦ, ଉପମା, ଅଳଙ୍କାର ସାହାଯ୍ୟରେ ? ସେଇ ଶୂନ୍ୟତାକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ଯେମିତି ଚାଲିଛି ଅନାଦି କାଳରୁ ଅବିରତ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲେଖନୀର ଅଭିଯାନ ! ପୁଣି ଦିବାନିଶିର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ବିବର୍ତ୍ତନ—

"ତୁମ ମୋ ସମ୍ପର୍କ କିବା
ନ ବୁଝାଏ ନିଶା ଦିବା
ଭାଷାରେ ମୋ ଶୂନ୍ୟତା ବା
ନୁହେଁ ବୁଝାଇ ।"

ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣ କି ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା, ତାହା ବୁଝିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଉର୍ବର ଅଞ୍ଚଳରେ ସାମନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ପରିବାରରେ ବଢ଼ି ତାଙ୍କର ଆହାର ବ୍ୟସନର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଯେପରିକି ନିଜ ଅଭାବକୁ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ସେ ଅଭାବ ହେଲା, ପ୍ରକୃତ ଶାନ୍ତିର ଅଭାବ, ସତ୍ୟର ଅଭାବ । ଯେଉଁ ଅଭାବ ଫଳରେ ଦୁନିଆରେ ସକଳ ବୈଷମ୍ୟ ଓ ଅଶାନ୍ତିର ଉପଦ୍ରବ ଲାଗି ରହିଛି ।

ତମାଲତାଳୀ ବନରାଜି ନୀଳାୟିତ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରକୃତିଙ୍କର ଅଯାଚିତ ପ୍ରସାଦ ଥିବାପରି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ପ୍ରାଚୀ କୁଶଭଦ୍ରା ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଦୟାଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ-ତୀରର ଐତିହାସିକ କୀର୍ତ୍ତିରାଜି । ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ରଚୟିତା କବି ଜୟଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥଳୀ କେନ୍ଦୁଲୀ ଗ୍ରାମ, ପଞ୍ଚ ସଖାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଶିଶୁ-ଅନନ୍ତଙ୍କ ମଠ, ଗାରଡ଼ିପଞ୍ଚାଣି ଗ୍ରାମର ପ୍ରାଚୀନ ବୁଦ୍ଧନାଥ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରପୁରରେ ଅଖଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଆଦି ପବିତ୍ର ଐତିହ୍ୟର ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏହି କବିଙ୍କର ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତିର ମଧୁର କୋଡ଼ରେ ଲାଳିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଛନ୍ଦ ବିଭବଶାଳୀ । ଜୀବନଦର୍ଶନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ସୁନ୍ଦର ତ୍ୟାଗପୂତ ଓ ମହାନ୍ । ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀର ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆମର ସର୍ବସାମାନ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଛୁ ମାତ୍ର ।

କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ଓ ଜାତୀୟତାର ଏକ ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ପୁଣି ଚିର ଅମର, ଚିର ଅକ୍ଷୟ, ଚିର ନମସ୍ୟ ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି ।

କଟକ
ତା ୨୧।୨।୧୯୬୭

କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ପଦେ କଥା

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ମୋର ପିତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟସମ୍ପଦ । ତାଙ୍କର କୌଣସି ପୁତ୍ରସନ୍ତାନ ଜୀବିତ ନ ଥିଲେ । ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଓ ମୋର ଭଉଣୀମାନେ ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ନ ପାଇଛୁ ତତୋଧିକ ପାଇଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାବାସୀ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାସାଦରୁ ପଲ୍ଲୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ, ସାହିତ୍ୟ, କାବ୍ୟ, କବିତା ରଚନା ଓ ଗାନପାଇଁ ସେ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ଓ ଆଦୃତ ହୋଇଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତରେ ବିଭୋର ରହି ସେ ଘର ଓ ପରିବାର କଥା ଏକାବେଳେ ଭୁଲି-ଯାଆନ୍ତି । ବନ୍ଧୁମେଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ଆଳାପବେଳେ ରାତି ପାହିଯାଏ, ଦିନ ପରେ ଦିନ କଟିଯାଏ, ଏବଂ ସେଠାରୁ ବିଦାୟହୋଇ ଆସିବାକୁ ମାସ ମାସ ବିତିଯାଏ । ତେଣୁ ସଙ୍ଗୀତ ହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଥିଲା । ଆମ କଥା ମନେ ରଖନ୍ତୁ ବା ଭୁଲିଯାନ୍ତୁ, ତାହା ବଡ଼କଥା ନୁହେଁ, ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅଶେଷ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆଗ୍ରହ ଏବଂ ଆନ୍ତରିକ ନିଷ୍ଠା ଓ ସାଧନା । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ଅନ୍ୟ କାହାରି ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲିବା ମୁଁ କେବେ ଶୁଣି ନାହିଁ । ନିଜ ରଚିତ କବିତା ବୋଲିବାରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଓ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ନିଜ ଜୀବନର ଘାତପ୍ରତିଘାତ ଗୁଡ଼ିକୁ କବିତାରେ ରୂପ ଦେଇ ସେ ତାକୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ସାର୍ବଜନୀନ କରିପାରିଛନ୍ତି । କ୍ରୌଞ୍ଚପକ୍ଷୀ ଯେପରି ଆଦିକବି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ କବିତ୍ୱର ପ୍ରେରଣା, ସେହିପରି ତାଙ୍କ ଜୀବନର କେତୋଟି ହର୍ଷ-ବିଷାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା, ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାର ଏବଂ ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜର ତ୍ରୁଟିବିଚ୍ୟୁତି ତାଙ୍କ କବିତାର ଆଧାର । ଘରେ ଯେତେବେଳେ ଥାଆନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଆମ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଗୀତଗାଇବା ଶିଖାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ହାରମୋନିଅମଟି ତାଙ୍କର

ଅତି ଆଦର ଧନ। ସେତିକି ଧରିଲେ ସେ ଖାଇବା ପିଇବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ କାମ ଭୁଲିଯାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଶୈଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ, କମ୍ମା କମା, ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ସେ ସହ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହିପରି ଗାଇବାର ଧାରା ଟିକିଏ ଭୁଲହେଲେ ସେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ରାତିଅଧରେ ଆମ ଗାଁର ବାଦୁଆ ଦଣ୍ଡାକୁ ଯାଇ କଞ୍ଚନ, ମାଳତୀଗଛମୂଳେ କବିତା ଗାବୁ ଗାବୁ କୁଆଁ ତରା ଉଠେ । ଘରେ ଭାତ ଶୁଖିଯାଏ । ପିଲାଏ ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖାଇବାକୁ ରହି ରହି ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଏ ସବୁ ଅନୁଭୂତି ଆମ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇବା କଥା । ସମୟର ଦୀର୍ଘପଥରେ ଗତିକରି ଆସି ପୁଣି ପଛକୁ ଫେରିଚାହିଁଲେ ତାହା ଅଶ୍ରୁଳ ଆଖିରେ ଅଧିକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଉଠୁଛି । ସେ ସ୍ମୃତି ଅଲିଭା । ସେ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନଜୀବୀ ପ୍ରକୃତି କବି ନ ଥିଲେ । ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ନିଜକୁ ଜଡ଼ିତ କରିଥିଲେ । ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଭାରତର ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗନେଇ ୧୯୦୫ରେ ବଙ୍ଗଳାରେ "ବଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗ" ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଆତଙ୍କବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଜକୁ ମିଶାଇ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ଜନୈକ ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ତାପରେ ଓଡ଼ିଶା ଫେରିଆସି ସେହି ଭାବଧାରାର ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମନେ ସଙ୍ଗେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳର ଏକୀକରଣ ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଇ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଉପରୋକ୍ତ ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସଂପୃକ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ବିଷଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଏବଂ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ସେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଅନ୍ୟଥା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ପରି ବଙ୍ଗଳାରେ ଫାଶି ପାଇଥାନ୍ତେ । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ କବିତା ଜାତୀୟଭାବାପନ୍ନ । ଦେଶର ତଥା ସମାଜର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପୁରପଲ୍ଲୀର ଶିଶୁ ଏବଂ କୁମାରୀ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖେଳିବା ବୁଲିବା ଭିତରେ ନିଜ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ଯେଉଁ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଭାବଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ବିଶେଷ ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ । ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ସେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ନୁହନ୍ତି ସେ ଏକ ସମଷ୍ଟିର । ତେଣୁ ଜୀବନର, ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ନିଜକୁ ନିଃଶେଷ କରି ସେ ଯେଉଁ ରତ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଇତସ୍ତତଃ ବିଚ୍ଛେଇ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି,

ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆହରଣ କରି ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରର ସମୃଦ୍ଧି କରିବା ସମଷ୍ଟିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସନ୍ଧ୍ୟାଟି ପରି ନିଜେ ଜଳି ଯେଉଁ ଆଲୋକଟି ସେ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି, ତାହା ସେହିପରି ସ୍ମୃତି ଅନ୍ତରରେ ଅନିର୍ବାଣ ରହିବ ବୋଲି ଆଶା ।

ପ୍ରଥମତଃ ତାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ ଲେଖା ଅତୀତରେ "ମୁକୁର", "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ", "ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ" ଓ "ପଞ୍ଚାମୃତ" ପ୍ରଭୃତି ତତ୍କାଳୀନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜୀବନକାଳରେ ସେ ନିଜ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ସତ୍ତ୍ୱ ଅସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ପ୍ରକାଶ ଓ ପାଇଲାନାହିଁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଘୁଣ୍ଣି କଣ୍ଟକରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ବହୁ ଲେଖା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ······ଶେଷରେ ଘରେ ଯାହା ଥିଲା, ତାକୁ ସମ୍ବଳ କରି ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭଉଣୀ ଆଶାମଞ୍ଜରୀ, ଅଶୋକମଞ୍ଜରୀ, ଶୋଭାମଞ୍ଜରୀ, ଶାନ୍ତିମଞ୍ଜରୀ ଓ ଲାବଣ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ତଥା ମୋର ପିତୃବ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏବଂ ଭାଇ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଲଳିତମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ (ବଡ଼ବାପା ଓ ଦାଦାଙ୍କ ପୁଅ)ଠାରୁ ଯାହା ମିଳିଲା, ତାକୁ ଠୁଳକରି "କୃଷ୍ଣ-ମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ" ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ସଙ୍କଳନ ପାଇଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଖରେ ତାଙ୍କର ଲେଖା ରହିଛି, ତାହା ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାବରେ ଅନୁରୋଧ କଲେମଧ୍ୟ ଆଶାଜନକ ଫଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

ବିଗତବର୍ଷ ତାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧବାସରେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସମାଜ ପକ୍ଷରୁ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ କର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକଗଣ, ଉତ୍କଳର ବରିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସଭା କରି ତାଙ୍କର ଫଟୋ ଉନ୍ମୋଚନ କରି ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିଥିବାରୁ ଅନ୍ତରର ଧନ୍ୟବାଦ୍

ଜଣାଉଛି । "କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ" ପ୍ରକାଶ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ସଭାରେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଗଢ଼ାଯାଇଛି । ଶ୍ରୀ କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହି କମିଟିର ସଭାପତି ଏବଂ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ-ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ) ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ । କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରଣୟନ କମିଟିର ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ଯେଉଁ ସଦାଶୟ ସାହିତ୍ୟିକଗଣ କବିଙ୍କ କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଲେଖାମାନ ଲେଖି ପଠାଇ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଦିଗରେ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ତାଙ୍କ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ କରି ଯୋଗାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ବାସ୍ତବରେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି । କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଦୀର୍ଘ ପଚିଶ ବର୍ଷର ହତାଶାପୂର୍ଣ୍ଣ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭିତରେ ଯାହାର ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଏବଂ ଅଗ୍ରଗତିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ତାଙ୍କର ସେହି ନାତି ପ୍ରଦୋଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେଉଁ ନାତି-ନାତୁଣୀମାନେ ଅଜା ଓ ନେଜେଙ୍କର ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାଭିଳାଷୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଆଜି, ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶବାସରେ ସେହିମାନଙ୍କ କଥା ସ୍ୱତଃ ସ୍ମରଣୀୟ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀଟି ପ୍ରକାଶାର୍ଥେ ମୋର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭଉଣୀମାନେ ମୋତେ ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ଦେଇଥିବାରୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । ସେହି କ୍ଷମତା ବଳରେ ଆଜି ମୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ କ୍ଷମ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ମୋର ଭଉଣୀ ଆଶାମଞ୍ଜରୀ, ଶୋଭାମଞ୍ଜରୀ, ଶାନ୍ତିମଞ୍ଜରୀ, ଲାବଣ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତା ଅଶୋକମଞ୍ଜରୀ ଦ୍ୱାରା ପିତୃ-ସ୍ମୃତି ପାଳନ କରିବାରେ ଯଥାର୍ଥ ସହାୟତା କରି ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସର୍ବୋପରି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ନିଜ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ସାହିତ୍ୟ-ସେବାରେ ରତ ରହି ଅନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଓ ଗବେଷଣା ଉତ୍କଳର କୃତି ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଏହି "କୃଷ୍ଣମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ"ର ଲବ୍ଧ ଧନ (ରୟାଲଟି) "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ" ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରାଯିବ ଏବଂ ସେଥିରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟସଭା ଏବଂ

"କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଗବେଷଣା" ପାଇଁ କୃତୀ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ । ମୋର ଭଉଣୀମାନେ ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ ଆବଶ୍ୟକ କ୍ଷମତା ଅର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏ ଦିଗରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ପରିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ସଭାପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀଟିର ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖି ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁ ଏବଂ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀଟିର ଛପା ଓ ପ୍ରକାଶ କାର୍ଯ୍ୟ କଟକ ବିନୋଦ ବିହାରୀର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ମହାଶୟ ନେଇଥିବାରୁ ସେ ବାସ୍ତବରେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ଏବଂ ଅଶେଷ କୃତଜ୍ଞତାର ଆଧାର ।

ମଞ୍ଜରୀ ପଟ୍ଟନାୟକ

ମଞ୍ଜରୀ ମଣ୍ଡଳ
ନୂଆବାଜାର

ବିବିଧ ଗୀତାବଳୀ

(ଏକ)

ପଚର ଠେଲ ପଞ୍ଜୁରା ମେଲି
ନବ-ମଲ୍ଲୀ ତୁ କାହାକୁ ଚାହୁଁ ?
ଗନ୍ଧ ଢେଉର ବନ୍ଧୁଟି ତୋଳି
ଖୋଜିଲୁଣି ବୁଲି ଅକାଶେ ।୧।

ସଞ୍ଜ ଆଗେ ଆସିଥିଲା ଯେ,
କୁଞ୍ଜ କୁଞ୍ଜେ ଦୋଳି ନିଶ୍ୱାସେ,
ପାଗଳ ସେ ଚୋର ସକାଶେ,
ଖୋଜୁଛି ଆଜି କେଉଁଠି ପାଇଁ ?।୨।

ଶିଶିରାକ୍ତ ମଳୟ ହାସ,
ଲଜ୍ଜାଏ ତୋ ଶୁଭ୍ର ଉପାସ,
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ନବ ଉଲ୍ଲାସ,
କେବେ ଆସିବ ବସନ୍ତ ବାୟୁ ।୩।

(ଦୁଇ)

ନୂଆ ବେଶ୍ ବସନ୍ତ ଆସିଲାଣି
ଶୀତେ ଶୀତ ଶିଶିର ଖସିଲାଣି ।୦।

କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ରହି ଆସେ ମୃଦୁଳେ ବହି
ମଧୁ ପରଶେ ମର୍ମ ଚୋଷିଲାଣି ।୧।

ଉସାଳ ଡାଳେ ଡାଳେ ଶ୍ୟାମ ପତ୍ର ଉଡ଼ାଳେ
ମୁଣ୍ଡି ବଉଳ କୋଳେ ଦଶିଲାଣି ।୨।

ଗୋଲା ଅଳତା ରଙ୍ଗେ ବୋଳି କୁସୁମ ଅଙ୍ଗେ
କାଞ୍ଚନ ପ୍ରେମ ସଙ୍ଗେ ହସିଲାଣି ।୩।

ଲୁଚି ମାଧବୀ କୁଞ୍ଜେ ଚୁମ୍ବେ କଳିକା ପୁଞ୍ଜେ
ହିଲ୍ଲୋଳ ଅଳି ଗୁଞ୍ଜେ ମିଶିଲାଣି ।୪।

(ତିନ)

ଫୁଲର ହାସେ
ଫୁଲର ବାସେ,
ପୁଲକ ଆସେ
ଋତୁରାଜ ।

ଧରଣୀ ଗୀତି,
ହିମ ପାହାନ୍ତି,
ଶିଶିର ସ୍ମୃତି
ଭୁଲେଣି ଆଜ ।୧।

ହିଲ୍ଲୋଳି ହିଲ୍ଲୋଳି ବହେ ସମୀର,
ଉଲ୍ଲସି ଉଲ୍ଲସି ଉଠେ ଶରୀର ।
କୋକିଳ କୂଜେ,
ଷଟ୍‌ପଦ ଗୁଞ୍ଜେ,
କାନନ କୁଞ୍ଜେ
ଶ୍ୟାମ ସାଜ ।୨।

କଣ୍ଠରେ ବାଞ୍ଛିତେ କଣ୍ଠରେ ଭେଦ,
ଭୃଙ୍ଗଳି ଶୁଣାଏ ସଞ୍ଚିତ ଖେଦ ।
ମୁଗ୍ଧର ଟାଣେ,
କ୍ଷୁବ୍ଧ କି ମାନେ,
ଲୁବ୍ଧ ନ ଜାଣେ
ଆହ୍ଲାଦ ।୩।

(ଫୁଲ)

ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଫୁଲ କାଳ ଗୋଟି
ଆସିଗଲାଣି ରେ,
ବାଟେ ଫୁଲ ଘାଟେ ଫୁଲ
ଫୁଲନ୍ତି ଯାଣିରେ ।୧।

ଫୁଲ ସେ ଆମ୍ବ ଫୁନ୍ଦାରେ,
ଫୁଲ ଯେ ବଗିଚ୍ଚ ବାଗେ,
ଫୁଲ ନୂଆ ଅନୁରାଗେ—
ଫୁଲ ମୁଖଶ୍ରୀରେ ।୨।

ଫୁଲେ ରଙ୍ଗ ପ୍ରଜାପତି,
ଫୁଲେ ମଞ୍ଜୁ ମକ୍ଷି ପନ୍ତି,
ଫୁଲେ ଅନ୍ଧ ମିଳନ୍ତି—
ଗୁଞ୍ଜର ଅଧୀରେ ।୩।

ରୂପେ ରସେ ଭଲି ଭଲି,
ସେ ତାଙ୍କୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ବଳି,
ଢାଳଇ ଫୁଲ ଅଞ୍ଜଳି,
ସୁଷମା ଶିରୀରେ ।୪।

(ପାଞ୍ଚ)

ଜୋଛନା ହାସେ ଫୁଟିଛି ଗୋ
ସ୍ୱପନ ଭୋଳା ଏ ମାଧବୀ ରାତି;
ସେଦିନ ବୃନ୍ଦେଁ ଆସେ ଗୋ ଛୁଇଁ
ଆଖିଟି ଆଗେ ମୋ ବ୍ୟଥାର ସାଥି ।୧

ମଳୟ ହିଲ୍ଲୋଳ ଆସୁଛି ଖେଳି,
ମୁକୁଳ ଉଲ୍ଲାସେ ପାଖୁଡ଼ା ମେଲି,
କୁଞ୍ଜ କୁଟୀରେ ଲାଗେ ଅଧୀରେ,
ମୁଖର କୋଇଲି ଢାଳୁଛି ଗୀତ ।୨

ଫଗୁଣେ ଦିଶାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବେଶ
ମାଦକ୍ତା କି ଛନ୍ଦ ଶୋଭାର ଶେଷ
ଏ ସୁଖ ଶିଖା ଦେବ କି ଚିର
କଠିନ ହାତେ ସେ ଦିବା ପାହାନ୍ତି ।୩

(ଛ)

ଏଡ଼େ ଅଅପୂ କଅଁ କଣ୍ଠରେ ନୂଆ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ,
ହେଲେ ଛୁଟି ବୁଲୁଛୁ ନ ମାନ କଛୁ ଯେଣେ ତେଣେ ମନ ।୦।

ବାଟ ଘାଟ ଓଲାଇ ଧୂଳି ଦେଉ ଉଡ଼ାଇ,
ପୁଣି ପାଚିଲା ଶୁଖିଲା ପତରେ ଖେଳୁ ତୁ ଝାଡ଼ି ଗଛ ବଣ ।୧।

ସ୍ଫୁଟୋନ୍ମୁଖ କୁସୁମେ ଲୁଚୁ ଲୁଚୁ ସରମେ,
ତାଙ୍କୁ ଟାଣି ତୁ ପଦାକୁ ଲୁଣ୍ଠିନେଇ ସୁଧା ପଳାଉ ବନ୍ଧନ ।୨।

ମେଘଖଣ୍ଡ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରୂପ ଦେଖେ ଜଳରେ,
ତୁହି ମେଘକୁ ତଡ଼ାଇ ଜଳେ ଫୁଙ୍କ ଦେଇ କରୁ ବଡ଼ପଣ ।୩।

ଉଚ୍ଚ ସୌଧ ଶୃଙ୍ଗରେ ପଲ୍ଲୀ ବାପୀ ତଟରେ,
ତନ୍ୱୀ ଗ୍ରୀଷ୍ମାକୁଳା ବାଳା ବସନ ଖେଳ ତୁ ସଜାଡ଼ୁ କେତନ ।୪।

ଆଚଣ୍ଡାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଂସାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ମନ,
ଆଜ ତୋ ଲାଗି ସରବେ ରୋମାଞ୍ଚିତ ଦେହେ ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱପନ ।୫।

(ସାତ)

ମଧୁହାସରେ ମଧୁମାସ ଆସେ ମଧୁବାସରେ
ଋତୁରାଜ ବେଶରେ ବାସନ୍ତୀ ଘୋଷରେ ଶସ୍ୟ ଭୂଷ ଦେଶରେ
ନାଗକେଶରେ ପକ୍ଷୀ ସୁସ୍ୱରେ ମୃଦୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ।୦।

ଗିରି କାନନ ପ୍ରାନ୍ତର ସଙ୍ଗତ ସିନ୍ଧୁ ଅମ୍ବର
ସର୍ବ ଉଚ୍ଛଳ ଉଲ୍ଲାସରେ
ଜୋଛନା ସମ୍ପଦେ ଚାନ୍ଦ ଖେଳ ଛନ୍ଦେ
ଭାସେ ନିଶାନାଥ ଆକାଶରେ ।

ସାଜେ ବସୁନ୍ଧରା ବାସରେ
ପ୍ରାଣେଶ ପ୍ରୀତି ଉଲ୍ଲାସରେ
କୋକିଳ ଭାଷରେ ମଳୟଜ ଶ୍ୱାସରେ
ସ୍ୱପ୍ନାବେଶରେ ଅନାୟାସରେ ସ୍ମୃତିନାଶରେ ।

(ଆଠ)

କୁସୁମେ କୁସୁମେ ସାଜଣି ସୁଷମେ
କୁସୁମ ସମୟ ଆସିଲାଣି
କୁଞ୍ଜ ଉଠିଲାଣି ଫୁଲ ଫୁଟିଲାଣି
ଗନ୍ଧ ଛୁଟିଲାଣି ଅଳି ଜୁଟିଲାଣି ।୧।

ବନେ ଉପବନେ ଗଗନେ ପବନେ
ସୁଭଗ ସୁଧା ଧାର
ଆମୋଦେ ଆହ୍ଲାଦେ ପ୍ରମୋଦେ ବିନୋଦେ
ମଞ୍ଜୁ ମଧୁର ସାର ।

ନବ ମଲ୍ଲି ହାରେ ପ୍ରୀତି ଉପହାରେ
ଭେଳା ମାଧବୀ ଖଣ୍ଡିଟି ଗୁନ୍ଥିଲାଣି,
ଦିନ ବୁଡ଼ିଲାଣି ଜହ୍ନ ପଡ଼ିଲାଣି
ମନ ଉଡ଼ିଲାଣି ପ୍ରାଣ ଖୋଡ଼ିଲାଣି ।୨।

(ନଅ)

ମଧୁ ସମୀରେ   ମଧୁ ସମୀରେ
ସ୍ୱପ୍ନରାଶି ଆସେ ଭାସି ଅସୀମ ଲହରୀରେ । ୦ ।

ମାଧବୀ ମଧୁମଞ୍ଜରୀ ମଧୁ ପରଶେ
ମଧୁପ ମଧୁ ପିଏ ମଧୁଗୁଞ୍ଜନେ
ବଂଶୀଧ୍ୱନି ଉନ୍ମାଦନା ଜାଗେ କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ । ୧ ।

ନିକଟେ ଦୂରେ ଅବା ମାଠେ ତଟରେ
କୁସୁମଗୁଚ୍ଛ ଶୋଭା ନବ-ପଲ୍ଲବରେ
ମଧୁଗନ୍ଧ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଖେଳାଏ ଧମନୀରେ । ୨ ।

କଳକଣ୍ଠୀ ସଖାରେ ମଧୁକାକଳି
ମୁଖରି ଦିଗ୍‌ଦଶ କାନନସ୍ଥଳୀ
କୁହୁ କୁହୁ ପିଉ ପିଉ ମିଶେ କଚମିଚରେ । ୩ ।

ଆଜି ଯେ ଦିଗେ ଦିଗେ ମଧୁ-ଉତ୍ସବ
ଭଙ୍ଗା ପ୍ରାଣରେ ଆସେ ସ୍ମୃତି-ବିପ୍ଳବ
ବ୍ୟଥା ଭରା ଚକ୍ଷୁଧାରା ଗଡ଼େ ଶତ ସ୍ମୃତିରେ । ୪ ।

(ଦଶ)

ସୁଧା କି ଆସଇ ଭସି ସାଞ୍ଜ ପବନେ
ଅବସାଦ ଜାଗି ଉଠେ ନବଜୀବନେ । ୦ ।

ଗ୍ରୀବା ଭଙ୍ଗି କମ୍ପେ କମଳିନୀ
ହରାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଦୁଃଖିନୀ
କୁମୁଦ ହସି ଗୃହେଁ ଆଙ୍ଗନସ୍ତନେ । ୧ ।

ଫୁଟିଆସେ ଧୀରେ ଫୁଲ ଗୁଡ଼ି
ମଧୁ ଆଶେ ଅଳି ବୁଲେ ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି,
ପ୍ରକାଶେ ଶଶଧର ପୂର୍ବ ଗଗନେ । ୨ ।

(ଏଗାର)

ମୃଦୁମନ୍ଦ ହିଲ୍ଲୋଳେ
ମଧୁଗନ୍ଧ ବିହ୍ବଳେ
କୁହୁ ଛନ୍ଦଟି ସ୍ବରେ
ଉତ୍ସବେ
ବୈଭବେ
ସୌରଭେ
ଗୌରବେ
ସାଜଇ ବସନ୍ତ ଆସନେ ।

ବଣଦେବୀ ଆଜି
ଅପରୂପେ ସାଜି
ଅନାଇ ଅର୍ଚ୍ଚନେ ।

ପରାଣେ ମାଧୁରୀ ବୋଳା
ପ୍ରଣୟ ମଦିରା ଗୋଳା
ଡୋଳାକୁ ଚୁମ୍ବଇ ଡୋଳା
ହୃଦୟେ ହୃଦୟ ଭୋଳା
ହାସେ ଭାଷେ ଆଶେ ପ୍ରାଣେ ବସନ୍ତ ଖେଳଇ ବେଳା
କୁଞ୍ଜରେ
ଗୁଞ୍ଜରେ
ସଞ୍ଜରେ
ଅଶେଷ ବାସନା ଅଙ୍କୁରେ ।

(ବାର)

ମଧୁମିଳନ ଆଜି ମଧୁମାସେ
ମଧୁର ଢେଉଖେଳେ ଚଉପାଶେ,
ମଧୁ ଯେ ଜଳେସ୍ଥଳେ ମଧୁ ନଭୋମଣ୍ଡଳେ,
ମଧୁ ବାୟୁ ହିଲ୍ଲୋଳେ ଭାସି ଆସେ,
ନବଦମ୍ପତି ଆଜି ନବ ବନ୍ଧନେ ସାଜି,
ନବ ପ୍ରାଣେ ବିରାଜି ପ୍ରୀତି ଆଶେ,
ଛୁଟେ ଅଶିଷ ଧାରା ଉଛୁଳେ ଲୋକ ସାରା,
ଭାସୁ ରୋହିଣୀ-ତାରା ବଧୂହାସେ ।

(ତେର)

ଓହୋ, ଏ ଯେ ଦାରୁଣ କାଲଣ୍ଟା ଆସିଲା
ମୋର ଧୃତି ନାଶିଲା । ୦ ।

ସହକାର ଶାଖାରେ ମୁକୁଳ କଟାକ୍ଷ ମାରେ,
ପିକ କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ ବୋଲି କହୁ ଭାଷିଲା । ୧ ।

ଦେହସହା ଝରରେ ଖେଳେ କେ ମୃଦୁ ସଞ୍ଚାରେ,
ଶୀତ କୁଞ୍ଚିତ ଶରୀରେ ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣ ଆଣିଲା । ୨ ।

ସୁଷମାର ହାଟରେ କଣ୍ଟା ସିନା ମୋ ବାଟରେ,
ମୋର ସୁନା ଛୁଆଁ ମଧୁସ୍ମୃତି ପ୍ରାଣ ଶୋଷିଲା । ୩ ।

(ଚଉଦ)

ନବ ବସନ୍ତ ଗୋ ଆହା କି ମନୋହର
ଆହା କି ମନୋହର ଆହା କି ମନୋହର । ୦ ।

ଆମ୍ବ ବଉଳେ ଅଶୋକ ଫୁଲେ
ଶୋଭାରାଶି ଜରଜର—କି ମନୋହର ।

କାଞ୍ଚନ-ବାଳି ଯେମନ୍ତ ମାଳ
ସନ୍ଧ୍ୟାଘଣେ ଥରଥର—କି ମନୋହର । ୧ ।

କଣ୍ଟକ ଫେଇ କନକଦେହୀ
କେତକୀ ଯୌବନଭର—କି ମନୋହର । ୨ ।

ପଳାଶ କୁଞ୍ଜେ ଉନ୍ନତ ପୁଞ୍ଜେ
ଫୁଲଧ୍ୱଜା ଫର ଫର—କି ମନୋହର ।୩।

କୋକିଳ ଗାନେ ବରଷି ପ୍ରାଣେ
ହାଣେ କେ ବା ଫୁଲଶର—କି ମନୋହର । ।

(ପନ୍ଦର)

ବସନ୍ତ ଆସିଲାଣି
କୁସୁମ ବାସିଲାଣି
ମଳୟ ତୋଷିଲାଣି
    କୋକିଳ ଘୋଷିଲାଣି । ୦ ।

ଶରତ ଶଶୀ-ପାଣି
ପୁଣି ଫୁଟୁ ହେଲାଣି
    ପାଂଶୁ ଅଧରେ ଆଣି
    ହାସ କେ ମାଖିଲାଣି
    ପ୍ରାଣ ଛୁଟି ଗଲାଣି
    ଶ୍ୱାସ ବା ଫେରିଲାଣି । ୧ ।

ଫୁଲ ବେଶେ ଫୁଲାଣି
ଧନ୍ୟ ଯେ ଶୋଭା-ରାଣୀ
    କୁହୁର କୁହୁ ବାଣୀ
    ଋତୁରାଜ-ପରାଣୀ
    ଭଙ୍ଗ କାମ-କମାଣି
    ମୋହ ବାନ୍ଧି ଦେଲାଣି । ୨ ।

(ଷୋହଳ)

ରଞ୍ଜିତ ମଞ୍ଜୁଳ ମଧୁ ରାଗେ,
ସେ ଗୋ ଆଜି ସେ ଗୋ,
ସେ ଗୋ ମନେ ଜାଗେ । ୦ ।

ମରମେ ମରମେ ଆଜି ଖେଳେ ବସନ୍ତ,
ଡାକେ କୋକିଳ କୁହୁ ଦିଗ ଦିଗନ୍ତ,
ମଳୟଜ ଶୀତଳ କୋମଳ ସମୀରଣ ଲାଗେ । ୧ ।

ଶିହରେ ବିହରେ କୁଞ୍ଜେ କୁସୁମ ରାଣୀ,
ଗୁଞ୍ଜେ ମଧୁପେ କାନେ କି ଗୂଢ଼ବାଣୀ,
ଛଳ ଛଳ ଚହଲ ବାଞ୍ଛିତ ଚିତ୍ତ ଅନୁରାଗେ । ୨ ।

(ସତର)

ସୁବେଶେ ସୁବାସ ଧରି
ରହୁ ଲୋ ମଲ୍ଲିକା ବସନ୍ତ ରସିକା
କାହା ପଥ ଅନୁସରି । ୦ ।

ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବନ୍ଧୁ ତୋର ଛପଟେ ପରଶେ ଗଣ୍ଡ ତୋର
ପତର ଓଜନେ ତୋଳ ଛନଛନେ ଅନାଇଁ କା ମନେ କରି । ୧ ।

ଭ୍ରମର ନିହାତି ନିଲଜ୍ଜିଆ ଆସି ଘୁସୁଲାଇ ଲାଗେ କାଆଁ
କୁପିତା ଫଣିନୀ ପରି ଲୋ ମାନିନୀ ବଙ୍କୁ ନତ ମୁଖେ ଥରି । ୨ ।

କିଏ ଲୋ ସେ ମହାଭାଗ୍ୟବାନ—କାହା ଗଳେ ହେବୁ ଲମ୍ବମାନ
ଅତି ସଂଗୋପନେ ନିଜ ନିବାତନେ କାହାକୁ ଅଛୁ ତୁ ବରି । ୩ ।

ଅମଳ ତରଳ ଅଙ୍ଗଶୋଭା—ପାପୀ ତପୀଙ୍କର ମନୋଲୋଭା
କେ ତୋତେ ଗଢ଼ିଛି କେମନ୍ତେ ବହୁଛି ଲାବଣ୍ୟ ଅମୃତ ଭରି । ୪ ।

(ଅଠର)

ପ୍ରତି ବସନ୍ତେ ମୁଁ ଯେ କାନ ଡେର ଶୁଣିଛି—କୁ-କୁ-କୁ ।
ନିତି ନୂଆ କୁଞ୍ଜକେ ସେହି ତାନ ବାଜଛି—କୁ-କୁ-କୁ ।

ନୀରସ ମୋ ଜୀବନ-ମରୁ ଅମୃତେ ଭିଜାଇଛି,
ନେଲୀ ଭୁଲି ବୁଲାଇ ବାସନା ଫୁଟାଇଛି—କୁ-କୁ-କୁ ।

ପିପାସାର ଅଙ୍କୁର ମୁଖେ ଅନୁରାଗ ଢାଳୁଛି
ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ମୋତେ ଉନ୍ମାଦେ ବୁଲାଇଛି—କୁ-କୁ-କୁ ।

ଆଜି ସେହି ବସନ୍ତ ବନେ ସେହି ପିକ ଡାକୁଛି
ତୃଷ୍ଣା ପରାଣ-ତାରେ ତାଳକି ବଜାଉଛି—କୁ-କୁ-କୁ ।

(ଊଟେଇଣ)

ଫିରେକ ଗନ୍ଧେ ଭାସଇ ପଲ୍ଲୀ ଉଷାନ୍ତି,
ଚୈତ୍ରର ଶେଷେ କଣ୍ଟକ ବେଷ୍ଟଣ,
ବନେ ବନେ ସେ ଧରଇ ନୂଆ ଆଶାଟି ।୦।

ଝରି ଝରି ଫୁଲେ,
ଆମ୍ବଲଚୂଳେ,
ମଣ୍ଡିହୁଏ ଏନ୍ତି ସେ ମନ୍ଦ୍ରିଳ ମଦାଳସାଟି ।୧।

ଅଜଣା ଉହାଡ଼େ,
ଅଣେ ବଣେ ବାଡ଼େ,
ମଧୁମକ୍ଷୀ କି ବୁଝାଏ ମୂକ ଭାଷାଟି ।୨।

ଫୁରୁ ଫୁରୁ ବାସେ,
ମନ୍ତ୍ର କବା ସେ,
ଉଦାସୀ ପ୍ରାଣେ ଆସଇ ମୋହ ନଶାଟି ।୩।

(କୋଡ଼ଏ)

ଗୃକଟିକା ଗୃଢମା ରାତ୍ରି
ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଗୃଢମା କରଣେ
ତରଳେ ଶିଳା ସ୍ତମ୍ଭ ।୦।

କୁମୁଦେ କୌମୁଦୀ ଚୋଲଧର ଚୁମ୍ବେ ଆମୋଦୀ
ନୂଆ ରଜନୀଗନ୍ଧାଟି ରସ ଭରେ ମାତି
ଖୋଜଇ ପ୍ରାଣସାଥୀ ।୧।

ରୂପଲି ଧାରାରେ ଜଳ ସ୍ଥଳ ଏକ ଆକାରେ,
ଆଜି ଯୋହାକ ମଳିମା ଇନ୍ଦୁ ମଧୁରିମା
ଧରିଛି ବୁକୁ ପାତି ।୨।

କାନନ ପର୍ବତେ ଚନ୍ଦ୍ରକର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୈକତେ
କେତେ ଅତୃପ୍ତ ପିଆସା ଭଙ୍ଗା ଚୂରି ଆଶା
ଗାଏ କଜ୍ଜଳପାତି ।୩।

(ଏକୋଇଶ)

ଅସିଛି ନୂଆ ବରଷା
ହା ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ—
(ମୋର) ନେତ୍ର କୋଣେ ଅନ୍ୟ ମନେ
(ସିନା) ସ୍ମୃତି ବିନ୍ଦୁ ଭରସା ।
କୂଳଶ କୁମ୍ଭ ଲୁଚିଲା
ନଳୀମାଟି କାଳ ହେଲା
(ସେ ଯେ) ବିନ୍ଦୁ ଝଁଙ୍କ ହେଲା ଧାରା
(ହେଲା) ପ୍ରକୃତି ସେ ବିବଶା ।

(ଭାଇଣ)

ଭାଦର ମେଘେ ମୋ କର୍ମେ ସେ ଚପଳା
ମାର ଭାରେ ଚଞ୍ଚଳା କୁଞ୍ଚିତ ଅଞ୍ଚଳା,

ଅନୁରାଗ ରଞ୍ଜିତ ଆବେଗ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳା,
ଆଶା ଭାଷା ବଞ୍ଚିତ ପ୍ରେମ ଉତ୍ତରଳା ।

ବାତ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଜ୍ଜ୍ୱଳ କୁନ୍ତଳା
କ୍ଷଣେ ଅଭିମାନିନୀ କ୍ଷଣେ ଗୋ ଉଚ୍ଛଳା ।

(ତେଇଶ)

ଝୁମୁ ଝୁମୁ ଝୁମୁ ଝୁପୁ ଝୁପୁ ଝୁପୁ
ନାଚେ ଗୋ ବରଷା ଧାରା,
ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ଦିଶେ ଏକାକାରେ
ଆକାଶ ମେଦିନୀ ସାରା । ୦ ।

ଚମକ ଚମକ ଅନାଏ ଚପଳା
ଚଡ଼ଚଡ଼ ନାଦେ ହୁଏ କି ଚଞ୍ଚଳା
କୋଟି କଳ୍ପ ଧରି ଲେଖିହେଲା ପରି,
କାହାଣ୍ଡି ଏତେ ଯେ ତାରା । ୧ ।

ଝାଇଁ ଝାଇଁ ବହେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତୋଫାନ
ଭାଙ୍ଗି କରୁଡ଼ାଇ ଗଛପତ୍ରମାନ
ସାତ ରାତି ସରି ଏ କାଳ ଶର୍ବରୀ
ଉଦାସୀ ନୟନ କାରା । ୨ ।

ଖର ଜଳସ୍ରୋତ ଉଠଇ ଉଛୁଳି
ଭେକ-ବଧୂ ସୁଖେ ହୁଏ ହୁଳହୁଳି
ନିଭୃତ କୋଠରେ ସଙ୍ଗୀ ସୁହାଗରେ
ଆରାମେ ଘୁମୁଟରେ ପାରା । ୩ ।

(ଚନ୍ଦଣ)

ବରଷାର ସୋଉଦାଗରୀ ଗୋ
ବାଜେ ଆକାଶେ,
ବାର ମାସେ ଘୂରିମାସିଆ
ରଞ୍ଜା ଘଣ୍ଟା ସେ । ୦ ।

ଚକମକ ଚପଳା ରାଣୀ,
ସମ୍ଭବ କେ ବୁଦ୍ଧିଁ ତା ଠାଣି,
ବନାଏ ଗୋ ସାଧବବୋହୂ
ରଙ୍ଗିନ ବାସେ । ୧ ।

ବେଙ୍ଗ ଲାଗେ ହୁଳହୁଳିରେ,
କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନିରେ,
ଝିଙ୍କାରିଛି କାହାଳି ଫୁଙ୍କେ,
କଣ୍ଠ ପରାଣେ । ୨ ।

ମୁଠା ମୁଠା କଇଁଆ ଫୁଲେ,
ବାୟୁ କବା ଅରଣ ଡୋଳେ,
ଶିଖା ଟେକି ମୟୂର ନାଚେ
ମହା ଉଲ୍ଲାସେ । ୩ ।

ବରଷକ ସମ୍ବଳ ପାଇଁ
ଚରାଚର ଥାଏ ଅନାଇଁ,
କରୁଣା ବା ଉଣାରେ ମନେ
ଆଶା ନିରାଶେ । ୪ ।

(ପଚିଶ)

ଟୁଲୁ ଟୁଲୁ ବାଦଲ-ଝାଙ୍ଗି
ଶ୍ରାବଣ ଆମୋଦେ ଆଜି ଭିଠିଛି ମାଣ୍ଡ ।୦।

ବିଶାଳ ତୋ ବପୁ ଗୋଟି
ଆକାଶ ଗୋଟିକ ଘୋଟି
ଦିନଟାକୁ କରି ରଖେ ପାଉଁଶ ବୋଳା ପାଦାନ୍ତ ।୧।

ପାଣ୍ଡୁଲ ପକାଉ ଭୁମ୍ବି
ଦୁଲୁକ ଉଠୁଛି ଭୂଇଁ
ଘଡ଼ଘଡ଼ି ରଡ଼ି ଦେଇ ଅଜାଡ଼ୁ ଅର୍ଜସ୍ର ବାନ୍ତ ।୨।

ବଲ୍ଲୁସ୍ଥ ପଡ଼ଇ ଦେଖ
ଅନ୍ତରେ ଫିଟଇ ସୁଅ
କୁଳୁକୁଳୁ ଘୁଙ୍ଗ ଗଡ଼ି ଆବେଗେ ଠେଲଇ ଗୁଣ୍ଡ ।୩।

ଚିଲିକା ଆସଇ ମାଡ଼ି
ଚନ୍ଦ୍ରରଶ୍ମି ହଂସଶ୍ରେଣି
ପିନ୍ଧି କି ସବୁଜ ଶାଢ଼ୀ ଖୋଲେ ଧରା କଳାପାତ୍ତ ।୪।

ଦିଅ ରେ ବଢ଼ାଇ ଗଳା
ଦେବ ମୁଁ ମାଳତୀମାଳା
ବାନ୍ଧି ଯେବେ କଳା ଧଳା ହେବୁ ତୁ ସରଗ ଯାତ୍ରୀ ।୫।

(ଛବଣ)

କାହାପାଇଁ ମେଘ ଏତେ ଲୋତକ ଝରାଉ ରେ,
ପାଉ କି ନ ପାଉ କେବେ ଯାହାକୁ ଭୁ ଗୃହ୍ନୁଁ ରେ । ୦ ।

ଡକାହକା କରୁ ଗମ୍ଭୀର ନାଦେ
ଝୁରି ରହିଥାଉ ଘୋର ବିଷାଦେ,
କି ଶୋକେ ତୋର ପରାଣ କାନ୍ଦେ,
ଚରାଚରେ ଲୁଗୁଉ ରେ । ୧ ।

କ୍ଷଣେ ପରକାଶୁ ବିଜୁଳି ହାସ,
ପଲକରେ ପୁଣି ପାଉ ପରାଶ,
ଲମ୍ବାଏ ଛାଡ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ,
ଦିଗ ଦିଗନ୍ତେ ଧାଉଁ ରେ । ୨ ।

ଉଚ୍ଛୁଳେ ତଟିନୀ ତୋ ଦୁଃଖାଶ୍ରୁରେ,
ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଜାଗେ ଗିରି ଗୁହାରେ,
ଲତିକା ତରୁ ମାତ "ହା-ହା" ରେ,
କାନ୍ଦୁ ବା ତାରେ କନ୍ଦାଉ ରେ । ୩ ।

(ସତାଇଶ)

ବନର ମାଳତୀ ଗୋଟି ବନେ ଲୋଟିଛି
ଅନ୍ଧ ଅଳି ଗନ୍ଧ ଭୋଳ କୁଞ୍ଜେ ଛୁଟିଛି ।

ଫାଟି ପଡ଼େ ବରଷାଧାର
ଭାସିଯାଏ ଧରଣୀ, ସାର

ସନ୍ଧ୍ୟାରାଣୀ ସିକ୍ତ-ବେଣୀ ଫିଟି ଉଡ଼ୁଛି
ମନେ ମନେ ମନର କଥା ଫୁଟି ବୁଡ଼ୁଛି ।

(ଅଠେଇଶ)

ଅଳି କାହିଁ ପାଇଁ ଭ୍ରମୁଁ କେତକୀବନେ
ସେ ଯେ ଦେଖେ କି ନ ଦେଖେ ତୋତେ ମୁଗ୍‌ଧ ନୟନେ ।୦।

ସହଜେ କଣ୍ଟକ ବେଢ଼ା ଖଡ଼୍ଗରେ ବୃନ୍ତଟି ଗଢ଼ା
ତୋର ଗୁଞ୍ଜରଣ ଯାଏ କି ତା ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ରବଣେ ।୧।

ଏ ନୁହେଁ ଆମ୍ରବଉଳ ଏ ନୁହେଁ କାଞ୍ଚନ ଫୁଲ
ଏ ଯେ ହେମାଙ୍ଗୀ ବସନ୍ତରାଣୀ କୁସୁମ ଗଣେ ।୨।

ତୁ କଳା ତୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ ତୋ ବୁଦ୍ଧି ତୋ ବଳେ ନାହିଁ
ତୋତେ ବୁଝିବ ସେ ଶଶୀ ଯାହା ବୁଝେ ବାମନେ ।୩।

ମୁକୁଳା ଶୋଭା ଭଣ୍ଡାରେ ଯେବେ ସେ ଝୁଲେ ପଦାରେ
ତେବେ ପରଖିଲେ ପରଖିବୁ ମଧୁ କାମନେ ।୪।

(ଅଣତିରିଶ)

ଏ ଯେ ଶେଫାଳି-ଝରା ସକାଳେ
ରଙ୍ଗ ସୁନାଲି କିରଣ ଜାଲେ
ଫୁଲମାନେ ତନୁ ଢାଳେ—
ଖେଳେ ଚଞ୍ଚଳିତ ବାୟୁ ତାଳେ ।
(ରଙ୍ଗ ସୁନାଲି କିରଣ ଜାଲେ)

ମୁଁ କି ବୁଡ଼ିଯିବି କଇଁଫୁଲେ,
ମୁଁ କି ଉଡ଼ିଯିବି ଚଳ ଭୁଲେ,
କ୍ଷଣେ ଗଡ଼ିଯିବି ହିମ-ଜାଲେ ।

ଏ ଯେ ଉତ୍କଳ ଗାଢ଼ ମାଳମା
କାହିଁ ହଜାଇ ଦେଇଛି ସୀମା
ବାହ୍ନ ବଣା ବଉଦତି ଖାଲେ ।

ବୁଲେ କପୋତ କପୋତୀ ଘେନି
ଘୁମୁ ଘୁମୁ କି ସୁସ୍ୱରେ ବେନି
ଭକ୍ତି ବନେ କେ ଗୁମର ଗୃଳେ ।

ଧରି କିଆଫୁଲ—ଯେଉଁ କାଳି
ମୁଁ ଗୋ ହେବି ଯେତେ ଜଗୁଆଳି
ଶୁଆ ହୁଡ଼ାଇବି କରତାଳେ ।

ଆଜି ଢେର ବୁଡ଼ାଇ ସବୁଜେ
ଶରତ କି ଶୁଭ୍ରଶୋଭା ସୃଜେ
ମେଘ ଛଡ଼ା ଲେଖି ନୀଳଖାଲେ ।

(ଭରଣ)

ଆସ ଆସ ମୋ ଶରଦ-ଶଶୀ,
ନିର୍ମଳ ଆଶ୍ୱିନେ ନିର୍ମେଘ ଗଗନେ
ପ୍ରାଣଖୋଲି ହସ ହସି ।

ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରୋବରରେ ଶ୍ୟାମ ଶଯ୍ୟା ତରେ
ଚାହିଁଛି କୁମୁଦମା ଟି
ଥିର ଥିର ସଞ୍ଜବାଆ ଚିବୁକ ହଲାଇ ଆହା
କହିଯାଏ କାନେ କାନେ "ଆସିଲେଣି ଟି"।

ଆସ, ଆସ, ଆସ, ମୋ ଶରଦଶଶୀ
କୁମାରୀ-ଅଞ୍ଜଳି-ଜହ୍ନି ଫୁଲେ ରସି ।

(ଏକଷଷ୍ଠିତମ)

ନୂଆ ମାଳମା ଅଙ୍ଗେ
ଶୋଭା ତରଙ୍ଗେ
ଶରତର
ଶଶଧର
ହସିଲାଣି ।

ଶୁଖାଇ ଦେଇଛୁ ମେଘ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଗଗ
ମନ୍ଦରରେ ଚାରପଞ୍ଜ ପଲକ ହରା;

ମାଳଜଳ କୋଳେ ଅଳସ ବକ୍ଷରେ
ଛଳ ଛଳ ପଡ଼େ କୁମୁଦମା ।

ହୃଦପୁଟି ଖୋଲି ପାଖୁଡ଼ାଟି ମେଲି
ବନ୍ଧୁକୁ ବାନ୍ଧବ (ହେଲେ) ଚନ୍ଦ୍ରାଦମା ।

କୁନ୍ଦକେ ସେ ଉଛୁଳାଇ ପ୍ରେମ ପରାଣ
ଦୁରାଶାରେ
ପିପ୍ୟାସାରେ
ଭରିଲାଣି ।

(ବନ୍ଦଶ)

ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁନୀଳ ଆଶ୍ୱିନ ଆକାଶେ ଶରତ ଶଶୀଟି ଭାସେ,
ସରସୀ ଉରସେ ମୁଦିତ କୁମୁଦ ଅନାଏ ମିଳନ ଆସେ ।
ଗଙ୍ଗଶିଉଳି କୁସୁମ ଦାମେ ଦଣଇ କାଁ ମଧୁଠାଣି,
ମୋହ କୁଟୀର-ରାଣୀ ସେ ଯେ ଗୋ ମୋହର ହୃଦୟ-ରାଣୀ ।

ସ୍ନିଗ୍ଧ ପରଶେ ବସନ୍ତ ସମୀର ଚୁମ୍ବଇ କାନନକୁଞ୍ଜେ,
ସୁଷମା ସୌରଭେ ହସଇ ବସୁଧା ବିକଶି ମୁକୁଳ କୁଞ୍ଜେ ।
ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରବଣେ କୋକିଳ ଗାଳେ କାହାର ଅମିୟ ବାଣୀ,
ମୋହ କୁଟୀର-ରାଣୀ ସେ ଯେ ଗୋ ମୋହର ହୃଦୟ-ରାଣୀ ।

ସ୍ତବ୍ଧ ନୟନେ ସାଜଇ ବରଷା ନିବିଡ଼ ନୀରଦ ଜାଲେ,
ଚକୁର ଝଲକେ କୁଳିଶ ଗରଜେ ବନ୍ୟା ଧାଏଁ ଉଚ୍ଛୁଳେ ।
ଭୀତମୁଖ ଶ୍ରୀ ଲୁପ୍ତି କା ର ଦଅଇ ମରମ ହାଣି,
ମୋହ କୁଟୀର-ରାଣୀ ସେ ଯେ ଗୋ ମୋହର ହୃଦୟ-ରାଣୀ ।

ଘର୍ମ କାଳରେ ଦେଖିବଟି ଗୁଣୀ ମୁଁ ଆପଣା କୁଟୀରେ ବସି,
ଭୁଞ୍ଜିବ ବିରହ ବିଧୁର ଉଷଣେ ମିଳନ ମାଧୁରୀ ରାଶି ।
ସିକ୍ତ ନୟନୁ ଲୁପିବି ଅଶ୍ରୁ ପୀରତି ପୁଲକ ଆଣି,
ମୋହ କୁଟୀର-ରାଣୀ ସେ ଯେ ଗୋ ମୋହର ହୃଦୟ-ରାଣୀ ।

(ତେତିଶ)

ଶରତ ଗୋ କ ଲେଖା ଲେଖେ ଆକାଶେ
ଉତ୍ତରୀ ବୁଲାଇ ବଉଦ ଲିଭାଇ
ନୀଳିମା ବୋଲେ ବିଳାସେ ।

ମାଜି ଘଷି କୋଟି ତାରା ଗୋଟି ଗୋଟି
ଖଞ୍ଜେ ଯାହାକୁ ଯା ପାଶେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ରୌପ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ
ମଣ୍ଡି କ କାନ୍ତ ବିକାଶେ ।

ଶଙ୍ଖ ଗୃନ୍ଦୁଆଟି କରି ପରିପାଟୀ
ନୀରରେ ବିମ୍ବ ପ୍ରକାଶେ ।

ସଦ୍ୟ ସ୍ନାନାନ୍ତରେ ଶେଫାଳୀ ହାସରେ
ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀ ଧରା ସକାଶେ ।

(ଚଉତିଶଣ)

ଅଙ୍କୁରେ ଅଙ୍କୁରେ ଆଜ
ଫୁଟିଆସେ ମଧୁରିମା;
ବରଷେ ଥରେ କ ଗୃହିଁ
ବସୁଧା ବସନ୍ତ ବନା । ୦ ।

ଶୁଖିଯାଇଛୁ ଶିଶିର,
କୁଜ୍ଝଟି ଯାଇଛୁ ଘୁଞ୍ଚି,
ବଉଳେ ବଉଳେ କବା ପହଟି ଯାଇଛୁ ଲୁଚ;
ହଳଦୀବସନ୍ତ ସାଥି
ହଳଦୀରେ ନୋହେ ଚାହ୍ଣା । ୧ ।

ଖାସୁ ଏକା କୋଟି ସ୍ୱପ୍ନ
ନବାଶାର ଅଶ୍ରୁଧାରେ,
ଶିବବାକି ପାପାଳଟି
ନାଚେ ମର୍ମ୍ମ ଗମ୍ଭୀରରେ,
ଅଙ୍କୁରେ ହସଇ ଯାହା
ବ୍ୟଥାରେ ଲଭଇ ସିନା । ୨ ।

(ଘଇଁତରଣ)

କିଏ ସେନବ ଗୋ ଏ ମୋ ବଉଳର ମାଳ
ବସି ବସି ଗୁନ୍ଥିଛି ମୁଁ ଗୋଟିକ ସକାଳ ।

ଟିପରେ ଡେମ୍ଫ ଛୁଣ୍ଡାଇ
ହାତୁଁ ପ୍ରାଣ ଯାଇ ନାହିଁ
ହଳଦିବସନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ବୁଲି ଡାଳ ଡାଳ ।

ସଜ ଫୁଟା ସଜ ତୋଳା
ସଜ ଗୁନ୍ଥା ପ୍ରୀତି ବୋଳା
ସଜ ପିନ୍ଧା ଖୋଜୁଛି ମୁଁ କମ୍ବୁକଣ୍ଠ ତଳ ।

ହାଟେ ନ ଯାଏ ମୋ ଫୁଲ
ଫୁଲ ମୂଲ୍ୟ ନୋହେ ମୂଲ
ଆଦର ପାଇଲେ ଦେବି ଏହି ମୋ ସମ୍ବଳ ।

ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ହୃଦ ନାହିଁ
ହୃଦ ଥିଲେ ପ୍ରେମ କାହିଁ
ଦେଖି ଦେଖି ଥକୁଛି ମୁଁ କେତେ ମହାକାଳ ।

(ଛତିଶ)

ଆଜ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଜ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ·
ଚୁହିଁ ଚୁହିଁ ଆଜ ପୋହିବ ରାତି । ୦ ।

ବଡ଼ ଶରଧା ମୋ ପୂନିଅଁ ଚନ୍ଦେ,
ଉହାଡ଼େ ଗଲେ ସେ ମୋ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦେ,
ଭସି ଭସି ମେଘ ଉଠାଇ କାନ୍ଦେ,
ଦେବତା ସାଥି ।୧ ।

ଲୁଚୁଇଛି ଯା' ମୁଁ ମରମ କୋଣେ,
ମେଲିବ ଢାଳିବ ସେ କିରଣେ,
ଆଖି ଭରି ଲୁହ ବାନ୍ଧି ଯତନେ
ମିଠା ହସର ଭାତି ।୨।

ଅଣେ ବଣେ ଧାଇଁ ହସିବ ନଚେ,
ଖୋଜେ କି ନ ଖୋଜେ ମୋହିଛି ଯେ,
ଆପଣାର ଦାହେ ଆପେ ମୁଁ ସିଝେ
କାଲି ସେଠରେ ସେ କାନ୍ତି ।୩।

(ସଇଁତରଣ)

ଆସ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଇନ୍ଦୁ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ମାଳ ନଭୋ ଉରସେ
ପୋଛୁ ଶାରଦ କାଳି ତାରକା ତାଳି ସଜାଉଛୁ ପଥ ସେ । ୦ ।

ଭୁଲି ନ ଥାଇ ସେ ଦୁଃସହ ଆତପେ ପୋଡ଼ ମରର ଦିବସେ,
ତୁ ଯେ କ୍ଷୀଣୁ କ୍ଷୀଣାଙ୍ଗେ ଦୂର ଦୂରାନ୍ତେ କାନ୍ଦି ଯାଉ ଦିବସେ । ୧ ।

ଅମାବସ୍ୟା ପରା ନିବିଡ଼ କାଳିମା ଖେଳି ଆସେ ମାନସେ,
ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳେ ବେଢ଼ି ଫୁଲର ଛଡ଼ଟି ତାଙ୍କି ଦେବ ସରସେ । ୨ ।

ଶ୍ରାନ୍ତ ଘୁଞ୍ଚାଇବ ହିମକଣା ସିଞ୍ଚି ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁନା ଜଳସେ,
ତୁ ଯେ ମଳିମା ସଙ୍ଗେ ଜ୍ୟୋଛନା ଚୋଳି ଭାଙ୍ଗିଦିଅ ଅଳସେ । ୩

(ଅଠଭେଣ)

କାନ୍ତିକ ଆଉଜଲ୍ଲଣି ଗୂଢମାଟି ଭସି ଭସି,
ସ୍ୱତାନେ ମିଞ୍ଚି ଗଲାଣି ଶାରଦଆ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ । ୦ ।

ଲାଭାଇ ଚୁମ୍ବନ ଚାହ୍ନ ଚଇଁଶୀଉଳ ମଳନ,
ବାସୀ ସୁଖେ ବହାଇଣ ବନ୍ଦୁ ବନ୍ଦୁ ହିମ ରାଶି । ୧ ।

ଜୋଛନା ଲତା ସେ ଛୁତି ପୋଛୁଲା କେ ଛାୟା ପାତି,
ସନ୍ଧ ଫୁଟା ଇନ୍ଦୁଖାଉ ଶେଷ ସ୍ନେହ ଚରକାଶି । ୨ ।

ଊଷାର ଅରୁଣିମାରେ ଆଖି କେ ଟାରେ ହଂସାରେ;
ମୃତକଲ୍ପ ସାନ୍ତ୍ୱନାରେ ସମୀର ମୃଦୁ ନିଶ୍ୱାସୀ । ୩ ।

(ଅଣଗ୍ରନ୍ଥିତ)

ସମୀରରେ ଖେଳବୁଲି ଧୀରେ ବହି ଆ
ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ଯେ ତୁହି ପରଦେଶିଆ; ଧୀରେ ବହି ଆ । ୦ ।

ଆଦର ପରଶ ଦେଇ,
କୁସୁମ ଅନ୍ତର ପେଇ,
ସଞ୍ଚିତ ସୁବାସ ଟକ ଲୋଟି ନେଇ ଆ,
ଧୀରେ ବହି ଆ । ୧ ।

ମେଲାଇ ତଟିନୀ ଗାତ୍ର,
ବହୁଛୁ ତପନ ତାପ,
ସ୍ୱଭାବ ମୃଦୁ ହିଲ୍ଲୋଳେ ଅଙ୍ଗ ଛୁଇଁ ଆ,
ଧୀରେ ବହି ଆ । ୨ ।

ଜାଣୁ ରେ ମୁଁ ସଙ୍ଗୀହରା,
ନିଃସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗୀ ତୁ ପରା,
ମୋ ପାଇଁ ଅସୀମ ବାଧା ହେଲେ ସହି ଆ,
ଧୀରେ ବହି ଆ । ୩ ।

ଭେଟୁ ଯେବେ ପଥ ପାଶେ,
ଭାଳେ କେହି ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସେ,
ସାନ୍ତ୍ୱନାର ସୁଧାବାଣୀ କାନେ କହି ଆ,
ଧୀରେ ବହି ଆ । ୪ ।

(ଗୁର୍ଜରୀ)

ଆସ କଏ ପାରି ହେବ ବାନ୍ଧୁଛୁ ଭେଳା—ସରିଯାଏ ବେଳା ।୦।

ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶେ ରବି ପଡ଼ିଲାଣି ଢଳି
କଳାହାଣ୍ଡି ମେଘ ପରେ ଝଟକେ ବିଜୁଳି—ସରିଯାଏ ବେଳା ।୧।

ଘନ ଘନ ଢେଉ ଉଠି ନାବ ଢଳ ଢଳ
ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଏକା ଶ୍ରୀହରି ସମ୍ବଳ—ସରିଯାଏ ବେଳା ।୨।

ଏ ଭବ-ସାଗରେ ମୁହିଁ ଭରସାଟି ଏକା
ଅଭୟ ଦିଅଇ ମୋର ଚରଣ ନଉକା—ସରିଯାଏ ବେଳା ।୩।

(ଏକଚାଳିଶ)

ଆଜ ଗୋଧୂଳିର ହେମ ତପନେ
କବା ଶିଖୀ ପୁଚ୍ଛେ ନୟ୍ନ-ଲପନେ
ଆଖି ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ ସ୍ୱପନେ—
ଭୁଲି ସଖି ଯିବା ଗୋ ମରେ ।

କଳହାସିନୀ ନୀଳବାସିନୀ ଲାସିନୀ ଯମୁନା ତରଙ୍ଗିଣୀ
ଢଳ ଢଳ ମରାଳେ ଲହରୀ ତାଳେ ଆହା କି ସୁରଙ୍ଗିଣୀ
ମନ୍ଦ ଆନ୍ଦୋଳିତ ବାତ ଶିଖ ଦୋଳି
କଞ୍ଚା ସୁନାରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗେ ହୁଏ ବୋଳି
ପୁଣି ଅଧରେ କରି କୋଳାକୋଳି—
ହସି ଛୁଟି ଆସଇ ଘରେ ।

(ବୟାଳିଶ)

ଶେଫାଳୀଠାରେ ଦେଖି ନାହିଁ ମୁଁ
ସେତେ ଫୁଲହାସ ଗୋ,
କେତକୀ ଦେହେ ଆସେ କି କେବେ
ସେ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଭାସ ଗୋ ।୦।

ଫୁଟାପଦ୍ମ ମୁଖଗୋଟି,
ଅଳପରା ଆଖି ଦୋଟି;
ଗୋଲାପ ଦଳେ ଫାଢିଲା ବନ୍ଧୁ,
ଅଧର ବିନ୍ୟାସ ଗୋ ।୧।

ନବାଘର ମେଘ କାଳି,
ବେଣୀରେ କି ଦେଲା ଢାଳି,
ରାଜହଂସଟି ଚଳିବା ଠାଣି
କଣ୍ଠେ ପିକଭାଷ ଗୋ ।୨।

ବୃଷ୍ଟି ଧୁଆ ଟଗରରେ,
ପ୍ରାଣଟା ଉପମା ଧରେ,
ସହଜେ ପ୍ରେମ ବାନ୍ଧି ନେବଟି,
ସେ ଜାହ୍ନବୀ ହାସ ଗୋ ।୩।

(ତେୟାଳିଶ)

ସେ ମୋ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶରୀ ପଛ ଫେରି ଗ୍ରେସରି ଚୂର୍ଣ୍ଣିଲା,
ଛଳେ କଣ୍ଠମାଡ଼ ଅଣ୍ଟମୋଡ଼ ଘଣ୍ଟାକେ କାଟିଲା ।
କଣ୍ଠାକୁ ସେ ଘଣ୍ଟାକେ କାଟିଲା । ୦ ।

ଝଲକାଏ କରଟର ଚୁଟା ଯୋଗେ ଡାଳ ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଶରୀରୀ
ଅନୁରାଗ ଭରା ମୁହଁ ଫୁଟାଇ ତୋଳିଲା । ୧ ।

ଶରବ୍ୟସ୍ତେ ଆକୁଫୁଲ ଝାଡ଼ ଟାଣି ରୁମି ଜହ୍ନିଫୁଲ ଧାଡ଼
ଜାଣି ଗନ୍ଧଗ୍ରେର ବନ୍ଧ କୋଣେ କାନ୍ଦିକ ଭଡିଲା । ୨ ।

ସତେ ଫେରିଆସିବ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରାଣଯୋଡ଼ା ଅଙ୍କରେ ଯେ ମିଶେ
ଘନ ଅନ୍ଧାରକି ବଦୁଦ୍ୱାରେ ଅସୀମେ ଘୋଟିଲା । । ୩ ।

(ରଉଗଳଣ)

ଆଖି ବୁଝେ ଆଖିର କଥା
ଆଖି ପାଇଁ ଆଖିବାଇ ନ ଜାଣଇ ଭୁଲତା । ୦ ।

ଆଖିରେ ଚମକ ଲାଗେ ଆଖିରେ ପୁଲକ ଜାଗେ
ଆଖିରେ ଫୁଟାଏ ଆଖି ଅନ୍ତରର ଆକୁଳତା । ୧ ।

ଆଖିକୁ ସ୍ୱପନ ଜାଣି ତୁମେ ଶୁଣିଲ ବଖାଣି
ଆଖିରୁ ଶୁଣଇ ଆଖି ମର୍ମପ୍ରାଣ ବାରତା । ୨ ।

ଆଖି ପାଇଁ ଆଖି ମରେ ଆଖି ପାଇଁ ଆଖି ଝୁରେ
ଆଖିରେ ଲଭଇ ଆଖି ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା । ୩ ।

(ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଆଜ ବଂଶୀ ଧ୍ୱନିଟି ବାଜଇ
ମୋର ସୁପ୍ତ କୁଞ୍ଜରେ ଏ ମଧୁ ସାଞ୍ଜରେ
ନବୀନ ମଳୟ ଜାଗିଛି । ୦ ।

ଆଜ ନବ ପୁଲକିତ ଦେହ
ଆଜ ଅଳସ ତାରକା ବଙ୍କ ତରକା
ଉଛୁଳାଇ ଦଏ ସ୍ନେହ । ୧ ।

ଆଜ ମନଟି ଟବନେ ଯାଏ ଉଡ଼ି
ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସବେ ମରେ ବୁଡ଼ି
ଆଜ ବନ୍ଧୁ ବଦନରେ ବନ୍ଧୁ ଧ୍ୟାନରେ
ସୁଖ ସ୍ୱପନଟି ଫଳିଛି । ୨ ।

(ଛୟାଳିଶ)

ମୋର ମନପ୍ରାଣ ଚୋରି ଯାଇଛି
(ମାତ୍ର) ଖୁଣ୍ଟ ଫୁଣ ନ ଦଶେ କାଛି । ୦ ।

ଏ ଚୋରି କି ଆଚମ୍ବିତ
ସିନ୍ଧ ନୋହୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ
କେତେବେଳେ କି କୌଶଳେ ଜଏ ନେଇଛି । ୧ ।

ସନ୍ଧାନେ କି ପ୍ରୟୋଜନ
କେମନ୍ତେ ଜାଣିବ ଅନ୍ୟ
ତା ମନ ପ୍ରାଣ ସେ ଆପେ ବଦଳାଇଛି । ୨ ।

ଫେର ମୁଁ ନ ଗୃହେଁ ମୋର
ଫଳେ ଯେ ମୁଁ ନଜେ ଚୋର
ସେ ମୋ ପାଶେ ମୁଁ ତା ପାଶେ ଋଣୀ ହୋଇଛି । ୩ ।

(ଶଙ୍କରାଭରଣ)

ତାର ଆଖିଟି ଆଗେ
ମୁଁ ଯେ ଧରାଦିଏ ଆପେ ।୦।

ଅନ୍ତରେ କେଜାଣି କି ରାଗିଣୀଟା ବାଜେ
ଝଙ୍କିଉଠେ ମଥାଟି ମୋ ଅଜାଣିତ ଲାଜେ
ପଦତଳୁ ପୃଥିବୀଟା ଘୂର୍ଣ୍ଣିଣ କି ସଜେ
ଭାଷା ମୋ ଆଳାପେ ।୧।

ଜାଣେ ନା କେତେବେଳେ ଢଳିଲିଣି ଝାଳେ
କି କରିବ କାହିଁ ଯିବ ଭାବେ ଅସମ୍ଭାଳେ
ସ୍ନିଗ୍ଧ ପରଶ ଦେଇ ସେବେ ସେ ଯେ କାଳେ
କୁଣ୍ଠିତେ ମରେ ଅନୁତାପେ ।୨।

ନିଭୃତେ ଭାବଛି ମୁଁ ଯିବିନାହିଁ ଆଉ
ଜଳପୋଡ଼ି ଝୁରି ପଛେ ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଯାଉ
ଉନ୍ମନା ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ବାଟଟା ନ ପାଉ
ମୂର୍ଚ୍ଛା ମୋ ଆସଇ ବିଳାପେ ।୩।
(ସଜନୀ ଗୋ)

(ଅଠଗୃଳଣ)

ମୁଁ ଯେ ଜାଣି ଜାଣି ଛୁଡ଼ଛୁ ଖାତ,
ଖାତରେ ବନ୍ଧୁ କ ପାରେ ପ୍ରୀତି । ୦ ।

ଜଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଜଣେ,
ସ୍ୱରଗ ସମ୍ପଦ ମଣେ,
ଆଖି ମାରେ ଅଦର୍ଶନେ
ତନ୍ତ୍ର । ୧ ।

ଅହ୍ଲକୁ ଅନାଇ କାନ୍ଦେ,
ଦୁରାଶାରେ ବୁକୁ ବାନ୍ଧେ
ଆକାଶ ଘେରାଇ ଫାନ୍ଦେ,
ନିତ । ୨ ।

ପରାଣ ଦେଇଛୁ ଢାଳି,
ମୁଖେ ବୋଲାଇଛୁ କାଳି,
ହେଉପଛେ ଆଗୁଆଳି,
କ୍ଷିତି । ୩ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ଅନୁସରି,
ରହିଛୁ ଗୋ ଥରି ଥରି,
ରେଖାରେ ବସିଛୁ ଧରି,
ତିଥି । ୪ ।

(ଅଣଗୃଣ)

ଆସ ହେ ବନ୍ଧୁ—ମୋ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ
ପିନ୍ଧାଇଦେବି ପୀରତି ହାର,
ପ୍ରାଣର ଆଶା, ଆଖିର ଭାଷା,
ଅଧର ହାସ ମୋ ଫୁଲ ସାର । ୦ ।

କେଉଁ ପ୍ରବାହେ ସେ କେଉଁ ଦୂରେ
ଯାଇଥିଲ ହେ କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତେ,
ଦୀପଟି ଜାଳି ରହିଁଛି ଏକା
ପବନ ପାଣି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୀତେ,
ଫୁଲ ଗୁଡ଼ିକୁ ଆଜି ଉଷାରେ
ଖସିଗଲା କି ପଥର ଭାର । ୧ ।

କୁସୁମ ଗନ୍ଧେ କୋଇଲି ଗୀତେ
ଦକ୍ଷିଣା ଦୋଳା ଏ ଜନ୍ମରାତି,
ବାସନା ତାରେ ତୋଳେ ଯେ ତାନ
ବ୍ୟଥା "ବେହାଗେ" ଫୁଟାଇ ଗୁନ୍ତି;
ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣ ଛଳା ଯେ କାନ୍ତ
ସେ କି କେବେ ଗୋ ପାଣିର ଗାର ।୨।

(ପରୁଣ)

ଛୁଡ଼ ସଙ୍ଗୀତରେ ଚପଳ କଥା
ବଢେ ଯେ ମୋ ଅଧୀରତା । ୦ ।

ମୁଁ ଥିଲି ଅନେକ ଦୂରେ,
ଆପେ ଲୋଡ଼ିଲୁ ଗୁମୁରେ,
ବେଦନା ଚୃପି ବୁକୁରେ,
ମୁଖେ ଅଣୁ ଗମ୍ଭୀରତା । ୧ ।

ଯାହା ତୁ ରଖୁ ଗୋପନେ,
ଫୁଟେ ସେ ମୁଖେ ସ୍ୱପନେ,
ତତା ଜାଣିବା ମନେ ମନେ;
ମୋ ପାଶେ ହୁଏ ଅନ୍ୟଥା । ୨ ।

ଗନ୍ଧ କି ଲୁଚେ ହିଲ୍ଲୋଳେ,
କୌମୁଦୀ ନୀରଦ କୋଳେ,
ଅନୁରାଗ ଆଖି ଡୋଳେ,
ଛପାଇ ନ ପାରେ ପତା । ୩ ।

(ଏକାବନ)

ସିନ୍ଧୁ ମୁଖେ ନଦୀ ଉନ୍ମାଦିନୀ
ପ୍ରେମ ଆଶେ ଫେନ ହାସେ
ଫୁଲି ଫୁଲି ଛୁଟି ଗଲେ କଳନାଦିନୀ । ୦ ।

କେତେ ଗିରି କେତେ ଗୁହା ଭାଙ୍ଗେ ସେ ପଥେ
ଆଙ୍କି ବାଙ୍କି ମିଳଇ ସେ ପ୍ରିୟ ପୁରତେ
ଧାରେ ଧାରେ କ ଅଧୀରେ
କେତେ କାନ୍ତି ଦିଶାଏ ନବ ରଣରଙ୍ଗିଣୀ । ୧ ।

ବନେ ବନେ ଭରେ ସେ ଯେ ଅରଣ୍ୟ ଡାଳି
ଭେଟଇ ମାଳିମା କେତେ କରଣମାଳା
ରଙ୍ଗ ଦେଖେ ସଙ୍ଗ ମୋହେ
ତରଙ୍ଗ ପୁଲକେ ବହେ ଅଭିସାରିଣୀ । ୨ ।

(ବାଉନ)

ଆଜି କାନନେ କୂଜନେ କିରଣେ ଗୁଞ୍ଜନେ
ହସୁଛି କୁସୁମ କାଳି,
ଏହି ଯେ ନୟନେ ଶୟନେ ଶ୍ରବନେ ଯୌବନେ
ବୁଣେ ଗୋ ସ୍ୱପନ ଜାଲ । ୦ ।

ମନ୍ଦ ସମୀର ହୁ-ହୁ   କୁଞ୍ଜେ କୋକିଳ କୁ-କୁ,
ଗନ୍ଧ ଆକୁଳ ଷଟ୍‌ପଦକୁଳ ଝଙ୍କରନ୍ତି ଡାଳ ଡାଳ ଗୋ,
ଦରଶନ୍ତି ଫୁଲମାଳ । ୧ ।

ଲୁବ୍ଧ ବାସନା ଜାଗେ—
ସଞ୍ଚିତ ଅନୁରାଗେ,
ତପ୍ତ ପରାଣେ   ଉଲ୍ଲାସ ଆଣେ,
ମଧୁର ସାଞ୍ଜ ସକାଳ ଗୋ,
ପ୍ରୀତିର ତରଙ୍ଗ ତାଳ । ୨ ।

(ଚେତନ)

ଭଲପାଏ ବୋଲି ବାନ୍ଧିଲି ପାଶେ
ଭଲ ଗୃହେଁ ବୋଲି ଭାବଇ ହାସେ
ସେ ଯେ ବସନ୍ତର ସୁଷମା ମୋ ଗ୍ରୀଷ୍ମେ ଚନ୍ଦନ
ବରଷାର ଜଳୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଶରତେ ଜହ୍ନ
ହେମନ୍ତେ ଶ୍ୟାମ କେଦାର
ଶୀତର ଆତପ ସେ ମୋର
ତା ସୁଖେ ସୁଖୀ ମୁଁ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ
ପ୍ରତି ନିଶ୍ୱାସେ ।

(ଉପବନ)

ମନେ ପଡୁଛି ସେହି ହୋରିଖେଳା ରେ,
ପଛରୁ ଛକି ଛକି ଫଗୁ ବୋଳା ରେ । ୦ ।

କୁଟଜ ଗନ୍ଧ ବହି,
ବସନ୍ତ ବୁଲେ ଧାଇଁ,
ଗୋଧୂଳି ଲଗ୍ନ ପାଇଁ,
ଆଡ଼ ହେଲା ରେ । ୧ ।

ପ୍ରୀତିର ପିଚ୍‌କାରୀ,
କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଓଟାରି,
ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ଛୁଞ୍ଚାରି,
ପ୍ରାଣ ନେଲା ରେ । ୨ ।

ଫିଟିକ ଅନ୍ତରାଳେ,
ମଧୁମକ୍ଷି ଜଞ୍ଜାଳେ—
ଖୋଜ ଭେଟିବା କାଳେ,
ଭଙ୍ଗ ଦେଲା ରେ । ୩ ।

ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶଶୀ,
ରଙ୍ଗ ଗୋଳେ ବିକସି,
ବହିଲା ମୃଦୁ ହସି,
ମଧୁ ବେଳାରେ । ୪ ।

(ପଞ୍ଚାବନ)

ପ୍ରେମର ସାଥୀକି କେବେ ପାଶୋରିବ କି । ୦ ।

କେତେ ଜହ୍ନ ରାତିରେ ଦୁଲୁ ଦୁଲୁ ଛାତିରେ,
କେତେ ମିଶାମିଶି କେବେ ପାଶୋରିବ କି । ୧ ।

ମିଳନର ନିଶାରେ କେତେ ବ୍ୟର୍ଥ ଆଶାରେ
ଲୁଚି ଲୁଡ଼ ପୋଛୁ କେବେ ପାଶୋରିବ କି । ୨ ।

ଆଖି ଆଖି ମେଳରେ ରସାଳାପ ବେଳରେ,
ମଧୁ ଉଛୁଳିବା କେବେ ପାଶୋରିବ କି । ୩ ।

ହସି ହସି ଗୋପନେ କେତେ ସୁଖ ସ୍ୱପନେ,
ମନ ଫୁଲାଇବା କେବେ ପାଶୋରିବ କି । ୪ ।

(ଛପନ)

ଆଖି ଦେଖା ଯେବେ ଏଡ଼େ ଅପରାଧ
ଭୁଲେ ହେଲେ ଯାତେ ଯିବ ନାହିଁ,
ଦେଖିବ ଦୂରରୁ ଦେଖିବ ଅନ୍ଧାରୁ
ଦେଖିବ ଆପଣା ଅନ୍ତେ ଗୁହିଁ । ୦ ।

କେ କାହିଁ କହିବ କେ କାହିଁ ଦୋଡିବ,
କେ କାହିଁ ପଦାରେ ଡିଣ୍ଡିମ ପିଟିବ,
ଆକାଶେ ବତାସେ ମୂରୁତିଟି ଗଢ଼ି,
ଚମକିଲେ ଦେଖ ଓଲଟାଇ । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ଚୂଡ଼ି ରେଖିବ ମୁଖଟି
ଖୋସିଦେବ ତହିଁ ଭ୍ରମର ଧଓଟି,
ସେ ମୋତେ ଗୃହିଁବ ସେ ମୋତେ ବୁଝିବ,
ସେ ମୋତେ ଅନ୍ତରେ ଦେବ ଠାଇଁ ।୨।

ଅପରାଧ ଘଟେ ରୋମାଞ୍ଚ ଆସିଲେ,
ଅପରାଧ ଘଟେ ଅଶ୍ରୁ ବରଷିଲେ,
ଅପରାଧ ନାହିଁ ଗୁଣ୍ଠା କଲଲେ,
ଜଳ ଯାଉ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ । ୩ ।

(ସତାବନ)

କେତେ ଦୁଃଖ କେତେ ଆଶା ଲିଭାଇଛୁ ଗୋ
ପାଷାଣେ ଗଢ଼ା ସେ ଗ୍ରୁଡ ଦିନେ ନ ଜାଣିଛୁ ଗୋ । ୦ ।
ହସି ସେ ଆସଇ ପାଶେ,
ହସି ସେ ଅମିୟ ଭାଷେ,
କେ ଜାଣେ ସେ ପ୍ରେମୋଲ୍ଲାସେ ଛଳନା ରହିଛୁ ଗୋ । ୧ ।

କିରଣେ ଶଶାଙ୍କ ସ୍ନେହା,
କଳଙ୍କେ ନ ଗୃହେଁ କେହି,
କେତକୀରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ,
କଣ୍ଟା କେ ବାଛିଛୁ ଗୋ । ୨ ।

ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରାଣେ ଭଲ ପାଇ,
ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝି ନାହିଁ,
ଅନ୍ତଃସାର ତାହା ପାଇଁ;
ଜଳାଇ ଦେଇଛୁ ଗୋ ୩ ।

(ଅଠାବନ)

ରେ କାହିଁକ ଦେଲି ଗୋଡ଼ ଖସାଇ,
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ସୁଅ ନେଲା ଭସାଇ ।

ପଦ୍ମ ତୋଳିବାକୁ ଶରଧା ଆଣି
ବୁଡୁଁ ବୁଡୁଁ ହେଲା ଭୁଣ୍ଡୁଲା ପାଣି ।

ହାତ ପାଆନ୍ତରେ ନାହିଁଟି ଭୁଇଁ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପାଦ ପଙ୍କ ନ ଛୁଇଁ ।

ତଥାପି ସେ ଫୁଲ କେତେ ଅନ୍ତର
ଜାଣି କଲା ବନ୍ଧୁ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ।

ଆଶ୍ରା ପାଇଁ ଯେବେ ମେଲିବ ପାଟି
ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଲଜ୍ଜା ଗୁଡ଼େଁ ତରାଟି ।

ପହଁର ଜାଣିଲେ ମୃଣାଳ ଛନ୍ଦେ
ପ୍ରାଣ ଗଲା ପିନା ଲୋଭାଇ ଗନ୍ଧେ ।

(ଅଣଷଠି)

ଯାକୁ କଲି ମୋର
ସେ କଲା ପର
ନ ଘେନି ଧନେ,
ଦେଲା ନାହିଁ ବାସ
କଲା ନିରାଶ
ନିରନ୍ତେ ମନେ ।

ସେ ତ ନେଲା ହୃଦ
ଦେଲା ଖେଦ
ଦେଖେ ସ୍ୱପନେ,
ମଧ୍ୟ ରେଖୁ ରେଖୁ
ନିଶି ପୁହାଏ
ଯାଗ୍ର ଲୋଚନେ ।

ବୃନ୍ଦନା ନିଶାରେ ବସି
ଗୃହେଁ ଗଗନେ,
ସେହି ମର୍ମ୍ମ ବେଦନା ସହି ନୁହଁଇ
ମରେ ମରମେ ।

ଜାଣିଥିଲେ ପ୍ରେମ ଜନ୍ମ
ରୂପ ଯୌବନେ,
ତେଜି ଭବବାସ ମୁଁ ପଶିଥାନ୍ତି
ଗହନ ବନେ ।

ବୁଝିଥିଲେ ନାରୀ ସୃଷ୍ଟି
ଭୋଗ କାରଣେ,
କାଟି ବାଣ୍ଟିଥାନ୍ତି ମୁଁ ଦେହ ଗୋଟି
ରସିକ ଜନେ ।

(ଷାଠିଏ)

ବରଷା ଧୂଆ ଆକାଶେ,
ଉଇଁଲା ସେ କ୍ଷୀଣ ହାସେ,
ଭରିଲା ତାହା ସକାଶେ,
ଶେଫାଳୀ ମୋ ଛିନ୍ନବାସେ ।

କି ଥିଲା ସେ ମୂକ ଭାଷେ,
ମଜିଲି ଆଶା ବିଳାସେ,
ବାସନା ପୀଡ଼ା ପରାଶେ,
ଲଭିବା ଲୋଡ଼ିଲି ପାଶେ ।

କଳାରେ ବଢ଼ି ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ,
ରଚିଲୁ ଗୋ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସେ,
ଛୁଟିଲା ମହାଉଲ୍ଲାସେ,
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଗଙ୍ଗା ଝାସେ ।

ବେଦି ପରଷେ ହେଲା ମାସେ,
କ୍ରମେ ଶୂନ୍ୟ ସେ ଉଆଁସେ,
ଘୋର କାଳିମା ତରାସେ
ବୁକୁ ଫାଟେ ରୁଦ୍ଧଚ୍ଛ୍ୱାସେ ।

(ଏକଷଠି)

ପ୍ରୀତିରେ ନ ଦେବ ପାଦ କାଳକୁ ଗୋ,
ଭୁଣ୍ଡରେ ମାରିଲେ ମୁଣ୍ଡ ଝାଳକୁ ଗୋ । ୦ ।

ଭୁନ ଭୁନ ହେଲେ କଥା,
କାନ ଡେରିବ କାନ୍ଥଟା,
ପରତେ ନ ଯିବ ଚେତା,
ଗୃଳକୁ ଗୋ । ୧ ।

ରାଜ୍ୟରେ ବସିବ ହାଟ,
ଗୃଳଟି ନୋହିବ ବାଟ,
ଅଠାଳ ମୁଦିବ ଠିଗ୍ର,
ଡାଳକୁ ଗୋ । ୨ ।

ବୁଡ଼ ବା ଥିବ ଗୋପନେ,
ଙ୍କୁ ବା ଥିବ ସ୍ୱପନେ,
ଗଦାକି ଡାକିବ ଫୁଲ-
ମାଳକୁ ଗୋ । ୩ ।

ଖାଲି ଖାଲି ହେବ ସାରା,
ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ମାରା,
ଗୀତଟି ବୁଡ଼ାଇ ଯିବ
ତାଳକୁ ଗୋ । ୪ ।

ଦେଖିବ ମର୍କଟ ବେଶେ,
କେ କାହାର ନୋହେ ଶେଷେ,
ଆମ୍ଭେ ମରିବ ଶୂନ୍ୟ
ଥାଳକୁ ଗୋ । ୫ ।

(ବାଆଷଠି)

ମେଳ କି ହୁଏ ଗୋ ଚନ୍ଦ ଚକୋରେ ।୦।
ଏକ ଆରେକକୁ ଚାହିଁ ରହେ ଦୂରେ,
ଆପଣା ପାଶୋର ଅନିମିଷେ ଝୁରେ,
ନିଶି ନିଶିଲାଗି ନରଳସେ ଝୁରେ,
ଫେର ବିଚ୍ଛେଦର କାଳ ଗହ୍ୱରେ ।୧।

ସ୍ୱରଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର ଯେତେକ,
ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋରରେ ଭେଦ ଗୋ ସେତକ,
ତଥାପିରେ ବନ୍ଧ ବଚସ ଏତକ,
ଗୁନ୍ଥା ଦୁହେଁ ଚିର ପ୍ରେମର ଡୋରେ ।୨।

ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମ ଯେ ଭୋଗ ନ ଲୋଡ଼ଇ,
ନୀରବ ନିଷ୍ଠାରେ ପ୍ରାଣକୁ ପୋଡ଼ଇ,
ବନ୍ଧୁର ଆନନ୍ଦେ ସୁଧା ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ,
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏ ଛବି ଆଜି ବିଶ୍ୱରେ ।୩।

(ଭେଷଠି)

ନିଶି ପାହିଲାଣି ବନ୍ଧୁ ଦିଅ ମେଲାଣି
ପ୍ରାଚୀ କୋଳେ ଉଷାରାଣୀ ଶୋଧୋଇଲାଣି । ୦ ।

ଆଲୋକେ ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ,
ସଙ୍କୋଚରେ ଲୋଟଇ ଧୂଳି;
ଅବର କୁଙ୍କୁମେ ଧରା,
ମଣ୍ଡି ହୋଇଲାଣି । ୧ ।

କୁକ୍କୁଟ ଚେତନା ପାଇ,
ପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ଡାକେ ଗେଲାଇ,
ଶୀତଳ ପବନ ଦେହେ
କଣ୍ଟା ଦେଲାଣି । ୨ ।

କୋଇଲି ବନ ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଗଳା ସାଧେ ସରଗରେ,
ତାରା ଦଳେ ତାରାକାନ୍ତ
ଠାର ନେଲାଣି । ୩ ।

ପ୍ରଣୟର ବାସି ଫୁଲେ,
ଶିଙ୍ଗେ ନା ବଚ୍ଛେଦ ଭୁଲେ,
ନିକଟରୁ ଦୂର ମୂଲ୍ୟ
ଅଧିକ ଜାଣି । ୪ ।

(ରଞ୍ଜଷଠି)

ମୋର ନ ଯା' ଗୋ ନ ଯା' ଗୋ ପରାଣ ସଖା,
ଆଜି ବହୁତ ଦିନରେ ପାଇଛୁ ଦେଖା । ୦ ।

ତୁମ୍ଭର ପ୍ରୀତି ମୋ ଭଜନ ମାଳି,
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂଜେ ମୁଁ ଜାଗର ଜାଳି,
ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭ ମୂରତି ମୋ ହୃଦରେ ଅଙ୍କା । ୧ ।

ମନର ବ୍ୟଥା ମୁଁ ମନରେ ମାରେ
ଅଞ୍ଚଳେ ଲୁଚାଏ ନୟନ ଧାରେ
ଛୁର ଫୁଲ କି ସହିବ ପାଷାଣ ଧକ୍କା । ୨ ।

ଏ ମଧୁମାସିଆ ଶୃଦ୍ଧନ୍ନା ରାତି
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବ ମୂରୁଛି ଯାଥୀ
ମୁଁ ଯେ କେଳିକଦମ୍ବରେ ମାଧବୀ ଲେଖା । ୩ ।

ଶେଷ ବସନ୍ତର ଶେଷ ହିଲ୍ଲୋଳେ
ନୂଆ ମୁଞ୍ଜରିତ ଆମ୍ବ ବଉଳେ
ଜାଗେ ଶୁଖିଲା ପତ୍ରରେ ଅନଳ ଶିଖା । ୪ ।

ଛାଡିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଛାଡିଛୁ କେତେ
ପାଇ ନାହିଁ ସଙ୍ଗ ଲୋଡିଛୁ ଯେତେ
ମୋର ଅଳସ ପଣେ ମୋ କରମ ବଙ୍କା । ୫ ।

(ପଞ୍ଚଷଠି)

ହସ ମୁହେଁ ଦଅ ମେଲଣି ଲୋ ଚିତ୍ତଚୋରଣି ।୦।

ଲୁଚାଇ ପୋଛୁ ଯେ ଲୁହ,
ତଥାପି ଫୁଲୁଛି ମୁହଁ,
ଜାଣି ଅଜାଣିବା ନୁହଁ,
ମାଗୁଛି ମୁଁ ଧରି ପାଣି ।୧।

ତୁ ଦେଖ ମୋତେ ଦୂରରେ,
ମୁଁ ଦେଖେ ତୋତେ ଭିତରେ,
ସେ ଭାବ ଯେ ଏତେ ଗରେ,
ଆଗେ ମୁଁ ନ ଥିଲି ଜାଣି ।୨।

ଖେଳୁ ତୁ ଯେ ଲୁଚକାଳି,
ମୁଁ ହରେ ତୁ ଦେଇ ତାଳି,
ଭୁଜେ ରଚି କଣ୍ଠମାଳି,
ଛଳାଉ କଟାକ୍ଷ ହାଣି ।୩।

ଖେଳୁ ଖେଳୁ ହେଲା ଧରା;
ଫିଟିବା ପ୍ରାଣାନ୍ତ ପରା,
ନଗୁଡ଼ ତୋ ପ୍ରେମ କାରା,
ମୁଁ ଚିହ୍ନି ବନ୍ଦୀ ଆସାମୀ ।୪।

ଭୁଲ ବା ସୁମର ମୋତେ,
ମୁଁ ତୋହର ଅନୁବ୍ରତେ,
ତୋ ବିନା ମୋ ଏ ଜଗତେ,
ବଞ୍ଚିବା କାଳ ହେଲଣି ।୫।

(ବୃଅଷଠି)

ହେ ବନ୍ଧୁ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ିଲ କି
କେଉଁ ଦିଗେ ଭାନୁ ଉଦିଲ କି । ୦ ।

କେତେ ନିଶାନ୍ତରେ ନବ ଉନ୍ମାଦରେ
ପିକ ଗଲା ଡାକି ଡାକି,
ସନ୍ଧ୍ୟା ଭାଲେ ଫୁଟି ଫୁଲଣି ତାରାଟି
ଲିଭିଗଲା କାଳ ମାଖି । ୧ ।

କୁଞ୍ଜରେ କୁଞ୍ଜରେ ହସି ସୁବାସରେ
କେତେ ଫୁଲ ଗଲା ଶୁଖି,
ନ ହେଲାଟି ତୋଳା ନ ଗୁନ୍ଥିଲ ମାଳା
ଗନ୍ଧ ଶୋଭା ହେଲା ବାକି । ୨ ।

କି ଦେଇ ପୂଜିବ କିବା ଶଙ୍କୋଳିବ
ନ ପାରଇ ବୁଝି ଦେଖି,
ଅଞ୍ଜଳି ଆଗ୍ରହେ ସଞ୍ଚିଲ ସିନାଏ
ଛଳ ଛଳ ଦେନି ଆଖି । ୩ ।

ଦିଅ ହେ ମେଲାଣି ଏତିକି ମାଗୁଣି
ନ ରହିବାଟି ଉପେକ୍ଷି
ନ ହେଲେ ହେଁ ମଧୁ ଲଭ୍ୟ କି ବସ୍ତ୍ରାଦୁ
କଏ ନ ଥାଏ ବା ଲୁଖି । ୪ ।

(ସତଷଠି)

ଗଲାଟି ଶୋଭା ଲାଗି
ମୁଁ ଯେ ମାଳାଟି ଦେଲି ସାଜି,
ଜାଣେ ନା ହେଲା କବା
ତାର ଅଙ୍ଗରେ ଅଙ୍ଗ ବାଜ । ୦ ।

ଗୃମେଲ ପରେ ଚମ୍ପା
ଲୋଡ଼ିଲେ ଅନୁକମ୍ପା,
ମାଳାଟି ଆଣେ ମାଳା
ଛି, ଛି, ସେ କରେ ଲୁଘ୍ୟା ବାଜ । ୧ ।

ଗଳାରେ ଗଳା ଯୋଡ଼ି,
ପରାଣେ ଗଲି ପୋଡ଼ି,
ମାଳାରେ ଛନ୍ଦା ମାଳା
ସେ ଗୋ ଛିଣ୍ଡାଇ ନୁହେଁ ଅଜ । ୨ ।

ଗଳାଟି ସଙ୍ଗେ ମାଳା
ବଢ଼ାଏ ଏତେ ଜ୍ୱାଳା,
ବୁଝିଛି ଅନାୟୁତେ
ଏ ଯେ ବଧାତା କାରସାଦ । ୩ ।

(ଅଷ୍ଟଷଠି)

କେବେ ମୋର ସେ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜାଣେ ନାହିଁ,
ତା'ର ମୋହନ ଭଙ୍ଗେ ଭୁଲି ହେଲି ନାଇ । ୦ ।

ତାର ପ୍ରସାଦ ଲାଗି,
ହେଲି ମୁଁ ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ,
କେତେ କଷ୍ଟ କଙ୍କର ଭାଙ୍ଗି-
ଥିଲି ଧାଇଁ । ୧ ।

ମୁଖେ ତାହାର ଗାନ,
ପ୍ରାଣେ ତାହାର ଧ୍ୟାନ,
ମୋର ହେଲେ ହଜିଲି ଜ୍ଞାନ
ତାର ପାଇଁ ।୨।

ଛୁଟିଗଲା ଦୁରାଶା,
ନ ମେଣ୍ଟିଲା ପିପାସା,
ଏବେ ମଝି ନଈରେ ନଶା
ଛୁଟେ ଯାଇ । ୩ ।

(ଅଣସ୍ତ୍ରଗ୍ଧା)

ବହ ନା ବହ ନା ବସନ୍ତ ବାୟୁ,
ବିରହୀ ଜୀବନେ ବ୍ୟଥା ବହ ନା—
ଚରୁ ଲତିକାଗଣ ନୁହଁ ହେ ନିଦାରୁଣ,
ଶୋଭା ସୌରଭେ ମନ ନ କର ବ୍ୟଥା,
ସମ୍ଭାଳ ମାତେଇଲେ ପିନା ଲୋଭକ କଣା ।

ଛୁଟି ଛୁଟି ରେ ପ୍ରଜାପତି ଏ କି ଚପଳମତି,
ଚୁମ୍ବି ଚୁମ୍ବି ଫୁଲପନ୍ତୀ ବୁଲୁଛୁ ହେଳେ;
ଲୋଲୁପେ ଗୃହଁ ମୁହଁ ହୁଏ ଉନ୍ମନା,
ଦେଖ କାଳ ପାତ୍ର କି ରେ ନାହିଁ କଳନା ।

(ସଭୂଙ୍ଗ)

ବସନ୍ତ ବହି ଯାଉଛି
ମନୋ ମନେ କାହା କଥା ଫୁଟ ଦେଉଛି । ୦ ।

ଦୁହେଁ ଥିଲେ ପାଶାପାଶି— ସ୍ମରଣ ଆସନ୍ତା ଖସି
ଜଣେ ଏଠି, ଜଣେ ସେଠି, ଯାଣି ହେଉଛି । ୧ ।

କୋକିଳ ସ୍ୱର ଲହରୀ, ଉଚ୍ଛୁଳେ ଦିଗନ୍ତ ପୂରି
ତା ଗୀତ ସେ ମୋ ଗୀତ ମୁଁ ଏକା ଗାଉଛି । ୨ ।

ଜହ୍ନଟି ଫୁଟିଛି ତୋର— ହେଲେ ହେଁ ସେ ଚଉଦ୍ରେହର
ମୋହୁଛି କା ମନକୁ ସେ ବେଶି ଦହୁଛି । ୩ ।

ହସଇ କୁସୁମ କଳି— ସୁବାସ ଢାଅଇ ତାଳି
ଲୁହ ନୁହେଁ ଆଖିରୁ ସେ ଲହୁ ବୋହୁଛି । ୪ ।

ବହି ଯା ବସନ୍ତ ଭୁଲି— କହି ଯା ମୋ ଦେହ ଛୁଇଁ
ସେ କି ସତେ ମୋହୋ ପାଇଁ ଏତେ ସହୁଛି । ୫ ।

(ଏକସ୍ତରୀ)

ପିକ କୁହୁ କୁହୁ କୁହରେ
ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଦାଏ କ ଗୋ ଛେଲଣା ମୋ ଦେହରେ । ୦ ।

ମନ ଯାଏ କା ପଛେ ଧାଇଁ
ଆଗେ ପାଗେ ଆଖି ଆଗେ କେହୁ ତ ନାହିଁ
ଯେ ଯେ ପୂର୍ତ୍ତି କରି ରଖିଅଛୁ ମୋ ହୃଦଟି ମୋହରେ । ୧ ।

ଏ "କୁହୁ" କ ବାଜେ ତା କାନେ
କେମନ୍ତେ ଶୁଣଇ ସେ ଯେ କଠିନ ପ୍ରାଣେ
ମୋର ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ଧ୍ୟାନ ସହିଛୁ ତା ସ୍ନେହରେ । ୨ ।

ଯାଅ ପିକ ପର୍ବତ ଶିଖେ
ନିର୍ଦ୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଗାଇବୁ ତହିଁ ମନର ସୁଖେ
ସେଠି ମରେ ନାହିଁ, ଜାଣେ କେହୁ ଜଣକ ବିରହରେ । ୩ ।

(ବାସ୍ତବ)

ସେ ଯେ ମୋତେ ଏତେ ଦିନେ ଭୁଲିଯିବଣି
ଭୁଲିଯିବଣି କି ଅବା କ୍ଷୀଣ ହେବଣି— । ୦ ।

ଥର୍ ଥର୍ ଥରେ ଦେଖା,
ତହୁଁ ମୁଁ ଏଡ଼େ ଅଭେକା,
ସାହସେ ରଖିଛି ତାକୁ ଦେଖିଲେ ଗଣି । ୧ ।

ଚେର ଫୁଟାଇ ଶିଳାରେ,
ବଟ କି ଉପୁଡ଼ିପାରେ,
ଛିନ୍ନ ମୂଳେ ଭିନ୍ନ ଶିଳା ପ୍ରେମବନ୍ଧନୀ । ୨ ।

ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ଭୁଲିବାର,
ପ୍ରେମ ନୁହେଁ ହଜିବାର,
ନୟନେ ନୟନେ ମିଳେ କାଞ୍ଚନମଣି । ୩ ।

ସୃଷ୍ଟି ଯେତିକି ମିଠା,
ପଥ ସେତିକି ଅପିଠା,
ଖରା ଥିଲେ ଛାଇ ଅବା ସରେ ଲବଣୀ । ୪ ।

(ତେୟଶ)

ଏ ଯେ ଶରଦ ଶଶୀଟା ଆସିଲାଣି ଫେର
ଆଣି ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରୀତି,
ଛପି ଆକାଶର କୋଣେ ଡାକୁଥିଲା ପଘ
ଉନ୍ମାଦନା ନିତି ନିତି ।

ପାଣ୍ଡୁର ମୁଖରେ ଏ ଫୁଟା ଆଲୋକ,
ନଠୁରେ ସିନା ଆଙ୍କିଦେବ ଶୋକ,
ମୁଁ ଯେ କାହିଁ ପଳାଇବ   କାହିଁ ବା ଲୁଚିବ
କାହିଁରେ ଗୃପିବ ସ୍ମୃତି ।

(ଚଉପ୍ରଶ୍ନ)

ତୋତେ କେମନ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିବି ଜାଣି ଜାଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ,
ଭଲ ଭୁଆଇଲୋ ବନ୍ଧୁ ଝାଣିଅଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୦ ।

ମୋ ଦୁଃଖେ ମୁଁ ଥିଲି ଘେନ ବାନ୍ଧି,
ତୋ ଦୁଃଖେ ତୁ ଥିଲୁ ଦୂରେ କାନ୍ଦି
ଦୁଃଖେ ମିଳି ଦୁଃଖ ଘଟିଲା କି ସୁଖ
ସୁଧା ଭୁଞ୍ଜାଇଣ ସର ଛାଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୧ ।

ମଳିନ ନୀରସ ସୁଖ ଦୁଇ,
ଝାଉଁଳି ଥିଲୁ କି ତାପ ଛୁଇଁ,
ଅଦୃଷ୍ଟ ବିଧାନେ ଅପୂର୍ବ କଲ୍ୟାଣେ
ରଞ୍ଜିଲ କେ ସିଞ୍ଚି ରଙ୍ଗପାଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୨ ।

ବାଉଳ ବସନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଯାଏ,
ମୁଖରି କୋକିଳ କୁହୁ ଗାଏ,
ଫୁଲ ଗନ୍ଧରାଶି ଭସି ଭସି ଆସି
ନ ବୁଝେ ମର୍ମର ବ୍ୟଥାବାଣୀ—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୩ ।

ସୁଦିନ କେତୋଟି ସରିଗଲା,
ସୁଖର ପାପଟି ଲିଭିଗଲା,
ଦାରୁଣ ଅନ୍ଧାରେ ବିଚ୍ଛେଦ-ବିକାରେ
କାହିଁ ଯିବ ଉରେ କର ହାଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୪ ।

ଆଉ କି ଆସିବ ଜହ୍ନରାତି
ସତେ କି ଭେଟିବ ପ୍ରୀତି ସାଥି
ନଦୀ-ଗିରି-ବନ କରି ଅତିକ୍ରମ
ଦେଖିବ ମିଳନ—ମଧୁପାଣି—ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣୀ । ୫ ।

(ଘରସ୍ତଖ)

ବିଷ ପୀୟୂଷ ବୋଲି ମୁଁ ଦେଲି ଚାଖି ଆଗୋ ପ୍ରାଣ ସଖି । ୦ ।

ଜାଣି ନ ଥିଲି ମୁଁ ପ୍ରୀତି ପ୍ରୀତି—ଆଲୋକ ଦେଖିଲେ ପାଏ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ନବୀନ ଯୌବନେ ବସନ୍ତ ଉଦ୍‌ଭ୍ରମେ କେଜାଣି କେ ମୋତେ ଦେଲା ଫାଙ୍କି ।୧।

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସଞ୍ଜରେ ଭ୍ରମୁ ସଙ୍ଗେ ଗଲି ଶିବାଳୟେ ଦୁର୍‌ଯୋଗେ ।
କାହାର ଚଞ୍ଚଳ ଚକିତ ଚାହାଁଣି ଛଳାଇ ଦେଲା ମୋ ପାପ ଆଖି ।୨।

ସେ ଦିନୁ ମୋ ଦିନ ବୁଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଦିନୁ ମୋ ରାତି ପାହେ ନାହିଁ
ସେ ଦିନୁ ଶଙ୍କିତ କମ୍ପିତ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରାଣଟି କାହିଁରେ ଥାଏ ଲଖି ।୩।

ବେଳୁ ବେଳ ବଢ଼େ ବିଷଜ୍ୱାଳା, ଆକୁଳେ ଛିଣ୍ଡାଏ କଣ୍ଠମାଳା
ଛିଣ୍ଡାଏ ମାଳତୀ ବିହ୍ୱଳ ବେଷ୍ଟନେ ଆଲମ୍ବି ମଞ୍ଜୁଳ କୁଞ୍ଜ ଶାଖି ।୪।

ପ୍ରୀତି କି ପୀୟୂଷ କେବା କହେ ନଷ୍ଟେ ସେ ପାଷାଣ ଛୁତ ବହେ,
ହୀନ ପରାଣ ମୋ ଆକଣ୍ଠ ହେଲାଣି ଥାଅ ଗୋ ଆମୂଳ ଶେଷ ସାକ୍ଷୀ ।୫।

(ଛଅସ୍ତ୍ରଣା)

ଘୁଞ୍ଚରେ ପଥର ଲଦ ପିବ କ ଗ୍ଳାନି,
ଏକାକୀ ମୁଁ ଅସ୍ତରବି ସାଗର ବାଲି;
ହୃଦୟୁ ରୁଧିର ଗୋଳା
ଢାଳିଲା ମନ୍ଦର ତୋଳା,
ଆଶାର ମହଲାଗୁଡ଼ ପଡ଼ୁଛି ଖାଲି—
ଏକାକୀ ମୁଁ ଅସ୍ତରବି ସାଗର-ବାଲି । ୧ ।

ସୁନେଲି ସକାଳେ ଯେବେ ଆସିଲି ଧାଇଁ,
ସାଗର ବେଳାରେ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବା ପାଇଁ;
ନଶି ବସି ହସି ବୁଲି
ସଞ୍ଚିଲି ମୁକୁତା ଫୁଲ—
ତରଙ୍ଗ ଦେଖାଇ ଦେଲା ପଶ୍ଚିମ ନାଳି;
ଏକାକୀ ମୁଁ ଅସ୍ତରବି ସାଗର-ବାଲି । ୨ ।

(ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ)

ଯଦି ଏତେ କଥା ତୁମ୍ଭ ମନେ ଥିଲା ବନ୍ଧୁ,
ବୃଥା ଆଶା କମ୍ପା ଦେଲ ହେ ।

ମାୟାର ବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧିଲ ପରାଣ
ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି କାଢ଼ି ନେଲ ହେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ସକାଳେ ନିରଜନେ ମୁହିଁ
ବସିଥିବି ରହିଁ ପଥଟି ପାଶେ,

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାରା ଆସିବେ ଦେଖିବେ
ଲୁଚିଯିବେ ପୁଣି ପ୍ରାନ୍ତ ଆକାଶେ;

ଦେହର ଶୋଣିତ ସ୍ରୋତକେ ସାରିବ
ସ୍ମୃତିରେ କି ଏତେ ଭେଲ ହେ ।

(ଅଠସ୍ତବ୍ଧ)

ବନ୍ଧୁ ବାଟ ଘାଟ ହାଟ
ସବୁ ହେଲା ନିସ୍ତବ୍ଧ
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା ହେ ବନ୍ଧୁ ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା ।୦।
(ବନ୍ଧୁ)
ଯେ ଯେତେ ଖୋଜିଲେ
ସାଧିଲେ ବାନ୍ଧିଲେ
ଧରା ମୁଁ ଦେଇନାହିଁ କାହାକୁ ଜାଣି
ତୁମରି ଆଶାରେ ରହିଛି ଏକା
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା । ୧ ।
(ବନ୍ଧୁ)
ସନ୍ଧ୍ୟା ଲାଗି ଆସେ
ଅନ୍ଧାର ପରକାଶେ
କାଳରେ କାଳ ମାଖି ଯିବଟି ହଜି—
କେତେବେଳେ ହସିବ ସେ କରୁଣା ରେଖା
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା । ୨ ।
(ବନ୍ଧୁ)
ନିଃସ୍ୱର-ସମ୍ବଳ
ଭରା ମୋ ଆଖିଜଳ
ମନାସି ଚରଣେ ମୁଁ ଦେଇଛି ଢାଳି
ଭେଟିବା ଆଶେ ପଡ଼ା ରହିଛି ନେକା
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା । ୩ ।
(ବନ୍ଧୁ)
ରାତରେ ରାତରେ
ଉନିଦ୍ର ଛାତରେ
କେତେ ଯେ ଗୁରୁଭାର ଥାଏ ମୁଁ ବହି
ଅ-ସରା ଦୁଃଖ କି ମୋ କପାଳେ ଲେଖା
ତେବେବେଳେ ନ ଦେବ କି ଦେଖା । ୪ ।

(ଅଣାଅଶୀ)

ମୁଁ ଯେ ତୋହ ଲାଗି ଝୁରି ଝୁରି ମଲି ରେ ବଣମଲ୍ଲୀ,
ଫଗୁଣର ଫୁଲବନେ ଥିଲୁ ତୁ କେଉଁ ସ୍ୱପନେ,
ନୂଆ ଦକ୍ଷିଣା ପବନେ ତରଳ ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣେ,
ତୁ ଯେ ଚହଟିଲୁ ବନ୍ଧ ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳୀ ରେ ।

ଛୁଡ଼ିଲା ଫୁଟିବା ପଥେ ଲୋଡ଼ିଲି ଛୁଟିରେ ତୋତେ,
କଣ୍ଠା ବତଶ ଅନାସ୍ୱରେ ଭେଟି ନ ଭେଟିଣୁ ସତେ,
ମୋତେ ମୃଦୁହାସେ ମଜାଇଲୁ ଛଳ ରେ ।

ଘୋଟିଲା ମେଘ ଗଗନ ଲୁଚିଲା ଚନ୍ଦ୍ର ଲପନ,
ଘଡ଼ଘଡ଼ ଘନ ଘନ ପ୍ରାଣ ମୋର ଛନ୍ନ ଛନ,
ଏବେ ଦରଦେଶ ନ ପାରଇ କଳି ରେ ।

(ଅଣୀ)

ବନ୍ଧୁ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା ଆଜ କାହିଁ ପାଇଁ,
ମୁଁ ଯେ ତୁମ୍ଭ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାଣେ ନାହିଁ । ୦ ।

ଢଳ ମୁହେଁ ତୁମ୍ଭ ଫିକା ହସ,
ମୋତେ ମାଡ଼ ମାଡ଼ ପଡ଼େ ରଙ୍ଗରସ,
ମୋର ବୁଝୁ ଥିବ ଉଠେ ଥାଇଁ ଥାଇଁ । ୧ ।

ଯାଶୋଷ ନାହିଁ ମୁଁ ଶେଷ ଦେଖା,
ସେ ଯେ ମର୍ମପଟ୍ଟେ ମୋର ଅଛି ଲେଖା,
ମୋତେ ଛୁଡ଼ିଥିଲ ଫେରି ଫେରି ଚାହିଁ । ୨ ।

ଝାରା ତାପେ ଦେଖି ମଳାଜହ୍ନ,
ଧନେ କହୁଥିଲ ଏବା କେତେ କ୍ଷଣେ,
"ପୁଣି ହସିବ ଏ ନଟି ସଙ୍ଗ ପାଇ" । ୩ ।

କେତେ କେତେ କଥା ଅଛି ମନେ,
ମୁଁ ଗୋ ବଡଳତ ଦୁଃସ୍ୱପନେ,
କେବେ ଦୋଷୀ ନୁହଇଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଠାଇଁ

(ଏକାଅଶୀ)

ଲାଖି ରହିଲା ରେ ଆଖିରେ ଆଖିଟି
ନୂଆ ଯେବେ ଦେଖିଥିଲି ଅରେ ସଖୀ । ° ।

ଆଜି କୋଣ ମୁନେ ଆଖି ପାଣି ମାଖି
ଅନ୍ତରେ ଥିଲୁ ଯା ଲେଖି,
ଯୁଗ ବିତି ଯାଇ ଏତେ ଧକ୍‌କା ସହି
ପାରି ତ ନାହିଁ ଉପେକ୍ଷି । ୧ ।

ଭସି ଯାଉଥିଲା ସ୍ରୋତରେ ତରୀଟି
ସୁପବନେ ପାଲ ଟେକି
ଫୁଙ୍କିଦେଲା ବହ୍ନି ଝୁଙ୍କିଗଲା କାହିଁ
ମଝିବାଟେ ହେଲା ଏ କି । ୨ ।

ଆଶାର ଛଳନେ ଧନ ସରେ ନାହିଁ
ଉଠିବସେ ମନ୍ତ୍ରରେଖି
ଦେହ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ପ୍ରାଣ ଶୁଖିଯାଏ
ବିବେକ ଭୁଲେ ବିବେକୀ ।୩।

(ବୟାଅଶୀ)

ରେ ବାନ୍ଧବୀ, ଜାଣିଛୁ କି ତୁ ଏଥରେ,
କଥା ପଦେ ପାଇଁ ଅନାଇଁ ଅନାଇଁ ଅବସାଦେ ଯିବ ମରି ରେ ।୧।

ପାତାଳରୁ ବଳି ଗୂଢ଼ ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳୀ ତୋ ଆଶାରେ ଦେଲି ମେଲି
ଧରି ଧରିନାହିଁ ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧିନାହିଁ ଅବହେଳେ ଦେଇ ଠେଲି ରେ ।୨।

ପର୍ବତ ପ୍ରମାଣ ଧଳରସ ହାଣ ନଜ ଗୁଣେ ଦେଲୁ ଟାଳି
ପାରିବୁ କି ନାହିଁ ସମ୍ଭାଳି ଚଳାଇ ନ ଚାହିଁଲେ ଆଗେ ଭାଳି ରେ ।୩।

ମନ୍ଦାକିନୀ ଧାରା ପ୍ରୀତି ପ୍ରାଣଭରା ଆପେ ଦେଲୁ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ
ଭାସିଯିବୁ ବୋଲି ଛନ୍ଦି କି ଅଞ୍ଚଳ ଲୋଡ଼ୁ ବାଲିରେ ବନ୍ଧାଇ ।୪।

ସରିଗଲା ପରି ସୁଧାରାଶି ଝରି ଚନ୍ଦ୍ର ଲୁଚେ ମେଘ ତଳେ
ଉଠିକି ଚକୋର ପିଆସା ବଢ଼େର ଆକାଶୁଁ ମାଟି କି ତଳେ ।୫।

ପାଶୋରି ଦେବୁ କି ନୂଆ ମୋହେ ଫୁଲିଥିଲୁ ଯେବେ ମୋତେ ସାର
ଦେଶେ ଦେଶେ ବୁଲି ନ ପାଇଲି ଭୁଲି ଶେଷେ ଯିବା ମଲି ହାରି ରେ ।୬।

(ରେଯ୍ତାଅଣୀ)

ରୁଷିଛ କେଉଁ କଥାକୁ ହେ ବନ୍ଧୁ ଧରଛ କି ମୋର ଅପରାଧ,
ଯା ଠାରେ ଜୀବନ କରିଛୁ ଅର୍ପଣ ଚାହିଁଲେ ଆଣିଦେବ ସରଗଚନ୍ଦ୍ର ।୦।
କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନାଇଁ ଚିତ୍ରପଟେ ମୋର ପ୍ରତିମା ଲେଖାଇ
କାର୍ତ୍ତିକ ପାହାନ୍ତିରେ ତୁଳା ତୁଳ ତୁଳାରେ ପାଣିକି ଠେଲି ଦେଲ ଲୋକାପବାଦ ।୧।

ନୂଆ ବଉଳରେ ନୂଆ କୁହୁ ଯୋଡ଼,
ନୂଆ ବସନ୍ତ ଗୋ ଦେଲା ମୋତେ ପୋଡ଼,
ଦକ୍ଷିଣା ପବନରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲ ଥରେ
ପରାଣ ଭସ୍ମ ମୋର ଶୋକାବସାଦ । ୨ ।

ନ ସରଇ ଖରା ଲୋକ ଉତ୍ତାପରେ,
ଝୋଲା ମାରିଯାଏ ଅଧୀର ଅନ୍ତରେ,
ନୟନ ତାରା ଦୁଇ ମରେଣି ଚାହିଁ ଭୂଇଁ
ବଧୂ କି ଅସମ୍ଭବେ ସାଧଇ ବାଦ । ୩ ।

(ଚଉରାଅଶୀ)

ହେଲୁ କି ରେ ସଙ୍ଗାତ
ଜାଣି ତିମିର ଫୁଲ,
ଧରିଥିଲି ତୋ ପ୍ରୀତି,
କରି ଅମୂଲ ମୂଲ । ୦ ।

ଦୂର ତୁ ଯେତିକି,
ମଧୁର ସେତିକି,
ହେଉ ତୋ ସ୍ମୃତି ମୋତେ,
ସାତ ସ୍ୱପନ ତୁଲ । ୧ ।

ତୋ ପାଇଁ ଭାସିଛି,
ତୋ ପାଇଁ ଭାସୁଛି,
ତୋ ପାଇଁ ଭାସିବି ମୁଁ,
ନାଡ଼ି ନ ହେଲେ ଭୁଲ । ୨ ।

ସୁଖେ ତୁ ବଞ୍ଚିବୁ,
ପର ନ ଭାବିବୁ,
ଭଲ ପାଇବାର ନୋହେ,
ଭୋଗବିଳାସ ତୁଲ । ୩ ।

(ପଞ୍ଚାଅଶୀ)

ଅଳପ କଥାକୁ ଏତେ ରେ ବନ୍ଧୁଆ—ରାଗୁ କାହିଁ
ପ୍ରାଣର ପରାଣ ମୋର ରେ ତୋତେ କି ଲାଗୁନାହିଁ । ୦ ।

ତୋ ମନ ପାଇବା ଲାଗି,
ହେଲି କେତେ ଦୁଃଖ ଭାଗି;
ଯା ଠାରେ ଯେ ଅନୁରାଗୀ,
କି ଦୋଷେ ସେ ହେଲା ଦାୟୀ । ୧ ।

ଏତେ ଯଦି ଥିଲା ମନେ,
ରଖିଲ କମ୍ପା ଗୋପନେ,
ଥାପି ହୃଦ ସିଂହାସନେ,
କେ ପାରେ ଗୋ ଉଭୁରାଇ । ୨ ।

ଦୂରେ ଯାଉ ମୋ ଦୁରାଶା,
ଯାଉ ସେ ପୋଡ଼ା ପିପାସା,
ମୁଖେ ନ ଯୋଗାଏ ଭାଷା,
ସାଧିବାକୁ କ୍ଷମା ପାଇଁ । ୩ ।

(ଛୟାଅଶୀ)

ମୋତେ ରଖିଥା ମନେ—ରେ ସଜିନୀ
ଭେଟିବ ନାହିଁ ପୁଣି ଜୀବନେ—ରେ ସଜିନୀ । ୦ ।

ନ ଜାଣି କେତେ ବା ପୀଡ଼ିଛୁ ରୋଷେ
କ୍ଷମା ବୋହିବୁ ମୋ ସହସ୍ର ଦୋଷେ—ରେ— । ୧ ।

ଉଲମ୍ବ ଫୁଲ ସେ ସ୍ୱପନ ରାଶି
ଛଳ ଛଳ ନେତ୍ରେ ଯାଏଛି ଭାସି—ରେ— । ୨ ।

ଆଙ୍କି ଆଙ୍କି କେତେ ଗୋଲାପୀ ଆଶା
ଶାପ ବହିଲେ କି ନଜେ ଦୁର୍ବାସା—ରେ— । ୩ ।

ଆପୂତପ୍ଳାବ ଏ ସଂସାର ସ୍ରୋତେ
ଘାଟେ ଘାଟେ କାହୁଁ ବାନ୍ଧବ ତୋତେ—ରେ— । ୪ ।

ପ୍ରେମ ବିନା ଏକା ପରାଣ ସାର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଡାକୁଛି ଲୋତକ ଧାର—ରେ— । ୫ ।

(ସତାଅଶୀ)

କେଉଁ ଅପାର ପାରେ ଉଡ଼ିଗଲୁ ପ୍ରାଣ ପାଖିରେ,
ନ ପାରିଲି ଜାଣି ନ ବୁଝିଲି ବାଣୀ ନ ଅଟିଲି ଝାଣି ତୁଣ୍ଡରେ ।

କୁସୁମ କାଳରେ କୁସୁମ ମାଳରେ ବାନ୍ଧିଥିଲି ହେବେ ସାଥୀରେ,
ଗୋଧୂଳି ହେପାଖେ ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଡାକେ ବାଟେ ନାହିଁ ଦେଖ ରତିରେ ।

ମୋ ପ୍ରୀତି କାମନେ ଅଙ୍କୁଶ ଗଜବନେ ବାଧା ଦେଲୁ ବୁକୁ ପାତିରେ,
ରଚିଲୁ ଯେ ମାୟା ସ୍ୱରଗର ଛାୟା ବନାଇଲି ସଙ୍ଗେ ମାତିରେ ।

ସୁନା ଝୁଲକାରେ ଘନଘଣ୍ଟା ପରେ ଛବି ଆଙ୍କୁ କେତେ ଜାତିରେ
ଅଖି ଲୁଗା ନେଇ ଅଖି ଲୁହା ଦେଇ ଶୀତିଳାଉଛି ମୋ ଛାତି ରେ ।

ବର୍ଷିଯାଉଛି ଦରି ଚଲୁ ହରି ହରି ଖେଳାଉଛି ମୋ ଭ୍ରାନ୍ତି ରେ ।
ତୋ ତୁଳନା ତୁହି ବନ୍ଧୁ ଛଳେ ମୁହିଁ ମୋ ଦୁଃଖେ ନାହିଁ ପାହାନ୍ତି ରେ ।

ଧାରର ଶ୍ରାବଣ ଛୁଇଲା ନୟନ ବୁଡ଼ିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତିରେ,
ବନ୍ୟା ଅଘାତରେ ଚଳୁଛି ସ୍ରୋତରେ ବେଳି ବନ୍ଧେ ବନ୍ଧା ଶାନ୍ତି ରେ ।

(ଅଠାଅଶୀ)

ଏତେ ଦୁଃଖ ଏତେ କଷ୍ଟରେ ସନ୍ଧ ଗୋ ଜାଣନ୍ତେ
ପାହାଡ଼ ପର୍ବତ ଭାଙ୍ଗି ଛୁଟି କି ନ ଆସନ୍ତ ଗୋ— । ୦ ।

ବାସନ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତି କେ ନାହିଁ ଉତ୍ସବେ ମାତି
ଲୋତକେ ଭାସେ ଏ ଛୁତି ଆଖିରେ ହେ ଦେଖନ୍ତା ଗୋ । ୧ ।

କେତକୀ ପରାଗ ରେଣୁ ବସନ୍ତ କେଡ଼େ ସମ୍ଭାର
ଅବର କୁଙ୍କୁମେ ଭରା ଅଞ୍ଜଳି ମୋ ଘେନନ୍ତା ଗୋ । ୨ ।

ନାଗକେଶର ଶାଖାରେ ସ୍ୱପନେ ପିକ ଝଙ୍କାରେ
ଜୋଛନା ଢାଳି ଜ୍ୟୋସ୍ନାରେ ଛବି ଗୋଟି ଧରନ୍ତା ଗୋ । ୩ ।

ବୃଥା ମୋ ଭାବନାରାଶି ବୃଥା ମୁଁ ଫୁଙ୍କାରେ ବଂଶୀ
ଗଢ଼ିଛି ବନ୍ଧୁ ମନାସି ଯୋଡ଼ିବାକୁ ଜଅନ୍ତା ଗୋ । ୪ ।

(ଅଣାନବେ)

ଦୂର ହେଲାଣି ଗୋ ନୟନ ଦେଖା,
ମୋ ସ୍ମର ଜୀବନେ ଅଜସ୍ର ଅଙ୍କନେ,
ଲିଭି ନାହିଁଟି ସେ ଚୁମ୍ବନ ଲେଖା ।୦।

କୁଞ୍ଜରେ କୁଞ୍ଜରେ ସ୍ଫୁରେ ସେହି ଗାଥା,
ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳେ ବହେ ସେହି ବ୍ୟଥା,
ଆକାଶେ ନୀଳିମା ଝରେ ବ୍ୟାକୁଳତା,
ଜଗି ବସିଛି ମୁଁ ଚରଣ ରେଖା ।୧।

ସ୍ୱପନ ଆଣୁଛି କୁସୁମ ମାଧୁରୀ,
ମଧୁପ ଗୁଣୁଛି ଛଳନା ଚାତୁରୀ,
ରବି ଶଶୀ ତାରା ଦଗେ ଦଗେ ଘୂରି,
ହାଣି ଦଅନ୍ତି ଗୋ କରୁଣ ଲେଖା ।୨।

(ନବେ)

ସରିଛୁ ସରିଛୁ ସରିଛୁ ଗୋ ଜାଣି,
ମୋ ବୁଦ୍ଧି ହଜାଇଲା ସେ ଗୃହାଣୀ ।

ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଯେ ରେ,
ସେ ଗୃହାଣୀ ଝୁରେ ଫେରେ
ଘଷେ ମାରବେ କ ସେ ବାଣୀ ।

ନଶି ନଶି ଜାଗି ଭାବଲ ତା ଲାଗି,
କାହିଁ ଲୁଚଲା ସେ କେଜାଣି ।

(ଏକାନବେ)

ସେ ଯେ ମୋତେ ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛି
ଅଧାକୁହା କଥାଟି ମୋ ଲାଗି ରହିଛି । ୦ ।

ଶରତର ଖୋଲା ଜହ୍ନେ ଆସିଥିଲା ଖୋଲା ମନେ
ବସନ୍ତର ଫୁଲବନେ ହଜି ଯାଇଛି । ୧ ।

ଆସିଲା ଘୋର ବରଷା ବିଜୁଳି ମୂରକ ହସା
ପାଦଚିହ୍ନ ଶେଷ ଆଶା ପୋଛି ନେଇଛି । ୨ ।

ମାସ ପରେ ମାସ ଝୁରି ବରଷଟା ଗଲା ଘୂରି
ଶାଣଦିଆ ବିଷ ଛୁରୀ ହୃଦେ ବିନ୍ଧିଛି । ୩ ।

(ବସ୍ନାନବେ)

ଯାହା ଲାଗି ପାଗଳ ହେଲି ରେ ବନ୍ଧୁ,
ଶେଷରେ ସେ ଦେଇଛି ଠେଲି ରେ,

ବାସନ୍ତୀ ସଞ୍ଜେ ରସାଳ କୁଞ୍ଜେ,
ବୁଲୁ ଥାନ୍ତି ବେଦନା ନେଲି ରେ ।

ଜ୍ୟୋସ୍ନା ବିଳାସେ ଶେଫାଳୀ ହାସେ
ମନପ୍ରାଣ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲି ରେ—

ମଧୁ ପାଇଁ ନରେଖି ଗୁହ୍ୱାଁ
ରଙ୍ଗିମା ସେ ଥାଲଟିଲି ନେଲି ରେ !

(ଡେଫ୍ୟୂନବେ)

ବସନ୍ତ ହାଟରେ ନ ଥାଇ ସେ ଫୁଲ
ଫୁଟିଥିଲା ଯେ ମୋ ପରାଣ ପଥେ ଗା,
ନ ଜାଣେ କୋଇଲି ସେ ମଧୁରାଗିଣୀ
ଉଠିଥିଲା ଯେ ମୋ ମରମେ ସତେ ଗୋ । ୦ ।

ସେ ସୁନା ସକାଳ ନ ଫୁଟେ ଶରତେ
ସେ ରୂପା ଜୋଛନା ଝରେ କି ମରତେ,
କୁହୁକ ବଳେ କି ପଡ଼ିଥିଲା ଆସି
ସେ ଝନଗୁଡ଼ ମୋ ମିଠା ଅଖାଡେ ଗୋ । ୧ ।

ସ୍ମୃତିଚନପୁଞ୍ଜି ଆସି ଯାଏ ମନେ
ମୋ ଛନ୍ଦଘରେ ମୁଁ ଘୁମାଏ ଗୋପନେ,
ଜୁଆର ଭଟ୍ଟାରେ କାଳର ଲହରୀ
ଉଠି ପଡ଼ିଯାଏ କାହା ଇଙ୍ଗିତେ ଗୋ । ୨ ।

(ଚଉରାନବେ)

ଚନ୍ଦ୍ରମା ଚଳ ଚଳ ନୀଳ ଆକାଶେ,
କାନ୍ଦେ ମୋ ପରାଣଟି ବନ୍ଧୁ ସକାଶେ । ୦ ।

"କାମିନୀ" ଚହଟି ଉଠେ,
"ହେନା"ର ମହକ ଛୁଟେ,
"ରଜନୀଗନ୍ଧା" ଯେ
ଅଭିସାରେ ସାଜେ,
ଆଖି ପୋଛେ ମୁଁ ଗନ୍ଧ ଅଞ୍ଚଳ ବାସେ । ୧ ।

ହସି ଚୂରି ତାରାବଳୀ,
ମୋ ଲାଗି କି କୁତୂହଳୀ,
ଗିର ଗୁଣ୍ଠ-ଚିର,
ନଈ କି ଅଧୀର,
ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ ମୋ ବୁକୁ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସେ । ୨ ।

ଏବେ ଏ ଜୋଛନା ଭାତି,
ସୁଖେ ପୁହାଇଛୁ ରାତି,
ପୀୟୂଷ ଭୁଞ୍ଜାଇ,
ନେଇଛୁ ଛଡ଼ାଇ,
ଫୁଟେ ଯେ ଝଡ଼େ କଣ୍ଟା ତର ନରାଶେ । ୩ ।

ଏ ନୁହେଁ ଲୋଡ଼ା ମୋ ପାଇଁ,
ଧଳା ଦେଶେ କଳା ଛାଇ,
ବଞ୍ଚି ନ ବଞ୍ଚେ ଯେ,
ଶୁଏ କଣ୍ଟା ଶେଯେ,
କୋଟି ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉଠଥାନ୍ତୁ ସେ ପାଶେ । ୪ ।

(ପଞ୍ଚାନବେ)

ନୟନ ମଣିଟି ମୋର କାହିଁ ଲୁଚି ଗଲା ଗୋ,
ତାକୁ ଦେଖିବ ଦେଖିବ ବୋଲି ବାର ମାସ ଗଲା ଗୋ। ୦।

ବରଷାର ଜଳଧାରେ—ଭାସିଲି ମୁଁ ଲୁହ ଭାରେ
ତହୁଁ ଶରଦଶଶିଟା ଆସି ଅନ୍ଧ କରି ଦେଲା ଗୋ ।୧।

ହେମନ୍ତର ଶିର ଶିରେ—ଚରଣେ ପଶିଲା ଥରେ
ତହୁଁ ଦୁରନ୍ତ ଶିଶିରେ ଦେହ କାଠ ପାଲଟିଲା ଗୋ ।୨।

ବସନ୍ତର ମୃଦୁ ଶ୍ୱାସେ—ପୋଡ଼ିଲି ମୁଁ ହା-ହୁତାଶେ
ତହୁଁ ଗ୍ରୀଷମ ଝଷମ ତାପେ ରକ୍ତ ପାଣି ହେଲା ଗୋ ।୩।

ଏକର ଅଭାବେ ସିନା—ସଭାବେ ମୁଁ ଶବହୀନା
ସଖୀ ବାର ମାସ ନୁହେଁ ବାର ଯୁଗ ବିତିଗଲା ଗୋ ।୪।

(ଛୟାନବେ)

କେଉଁ ସୁଖେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବ କାଲି ପରି ଗୋ,
(ଏହିପରି) ୦ ।

ଯାହା ଯା ହୋଇଛି ହୋଉଛି,
ଅଛି କେବା ବାକି କିଛି,
ଯୋଡ଼ି କରମେ ଛି ଛି,
ସାତ ସର ଗୋ । ୧ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଧରା ଗୋଟି;
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା କୋଟି,
ମୁଁ କମ୍ପା ମରେ ଲୋଟି,
ଅନ୍ଧ ପରି ଗୋ । ୨ ।

କୁସୁମ ହସୋଲ୍ଲାସେ,
ସୁଗନ୍ଧ ଭାସି ଆସେ,
ମଧୁଟି ମୋ ସକାଶେ,
ବିଷ ପରି ଗୋ । ୩ ।

ଏହି ସେ ଜହ୍ନରାତି,
ଏହି ସେ ସତ ସାଥୀ,
କି ଫଳ ଆଉ ମାତି,
ଖେଳ କରି ଗୋ । ୪ ।

ସ୍ୱପ୍ନ କି ସତ୍ୟ ନୁହେଁ,
ସ୍ୱପ୍ନ କି ଭୁଲି ହୁଏ,
ନିତି ସ୍ୱପନେ ମୁଁ ଶୁଏ
ଶେଷ ସୁର ଗୋ । ୫ ।

(ସଗାନକେ)

ଆଜ କଏ ସେ ଫୁଲ ସଞ୍ଜ କୋଳେ
ତଳ ତଳ ଉଭା ହୁଏ ଗୋ,
ବଂଶୀ ବାଏ ହସି ଗୃହେଁ
ସେ ତ ମୋର ଚାହ୍ନା ନୁହେଁ ଗୋ ।୦।

ଖାଲି ସେ ବୃନ୍ଦାଣୀଠା,
କପଟ ଗୋ ଲାଗେ ମିଠା
ସ୍ୱପନରେ ନିଶାନ୍ତରେ,
ଦେଖି ଅବା ଥିବ ଲୁହରେ ।୧।

ସକାଳ ତୋଳା ଫୁଲ,
ମାଳା କି ହେବ ତା ଭୁଲ,
କି ବୁଝିବ କି ଲୋଡ଼ିବ,
କଥା ନ ଆସଇ ମୁଁହେ ଗୋ ।୨।

(ଅଠାନବେ)

ଝାଉଁଳି ପଡ଼ୁଛି ପବନେ
ସେ ବା କିଜାଣେ
ବାଉଲ୍ଲି କି କାଲି ଝାଞ୍ଜି ପ୍ରୀତିଲତା ବିତାନେ ।

ଆଖିରେ ଯାଉଛି ଘୋଟି ନଗଣାର କଳାଛାଇ ;
ପାହାନ୍ତ୍ର ଶଶୀଟି ଭୁଲେ ପାଉଁଶ ମୁଖେ ବୋଳାଇ,
ସରମେ ନ ଚହେଁ ଭୁଲି ଅନାଏ ଯେ ତାହା ପାଇଁ,
ହେନାରେ ଆସିବ ଗନ୍ଧ ସତେ କି ଗୋ ସାପ୍ନାହେ ।

(ଅନେଶତ)

ଝରା ଫୁଲଟି ଲାଗି ମୁଁ ସର୍ବସ୍ୱ ହରା,
ତା ରାଗେ ସରାଗୀ ମୁଁ ତା ମୋହେ ଭରା । । ୦ ।

ମୋ କୁଞ୍ଜ ଚହଟାଇ,
ହେଲା ସେ ଧରାଶାୟୀ,
ବ୍ୟର୍ଥ ମୁଁ ଉଠି ଧାଇଁ,
ଜୀଅନ୍ତେ ମରା । ୧ ।

ନ ଶୁଭେ କୁହୁସ୍ୱନ,
ନ ଛୁଏଁ ସମୀରଣ,
ଫାଙ୍କେଇ ଯାଏ ଜହ୍ନ,
ନ ଗୁହ୍ନେଁ ତରା । ୨ ।

ଶେଷ ରେଖାଟି ତାର,
ଭଙ୍ଗା ହୃଦେ ମୋ ଗାର,
ମୁଁ ବହେ ଲୁହଧାର,
ସେ ବହେ ଖରା । ୩ ।

(ଶଢେ)

ଆଜ ଦେଖିଛୁ ଆଜ ବଞ୍ଚିଛୁ ଆଜ ହସିଛୁ ବନ୍ଧୁ ହେ
ବହୁକାଳ ପ୍ରବାହ ପରେ,
ମୋର କଣ୍ଠ ଶେଯଟି ଚିନ୍ତା ଅକଳନା ଅନୁଚନ୍ତା
ମୁକୁଳାଇ ଦେବ ପଯ଼ୁରେ । ୦ ।

ଆଜ ନୂଆ ବଉଳ ଶୋଭା ନୂଆ ଗନ୍ଧେ ଫୁଟିଛି,
ନୂଆ ବସନ୍ତ ସେ ଗୋ ନୂଆ ମୋହ ଭେଟିଛି,
ନୂଆ ପଲ୍ଲବ ସାଜ ନୂଆ ବଉଳେ ସାଜି ଗ୍ରୁଲ ଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁଲ୍ମରେ,
ଆଜ କୋଇଲି ଭ୍ରମର ପାଇଁ ନୂଆ ଛନ୍ଦେ କୁହୁ ଗାଇ,
ଛପି ବୁଲେ ଅଭିମାନରେ । ୧ ।

ଆଜ ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ବୋଲି ଇନ୍ଦୁ ହସେ ମଧୁରେ,
ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ବୋଲି ନଦୀ ମିଶେ ସିନ୍ଧୁରେ,
ତୁମ୍ଭେ ଆସିବ ବୋଲି ଗିରି ଶିଖିଟି ତୋଳି ଲାଗିରହେ ମେଘ ବକ୍ଷରେ,
ଆଜ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ତାରାଗୁଡ଼ି ରହିଁ ରହିଁ
ଏକ ପଡ଼େ ଅନ୍ୟ ଉପରେ । ୨ ।

ଆଜ ପୂର୍ଣ୍ଣି ଜୁଆର ଯେନ ହୃଦୟୁ ଗୋ ଫୁଲଇ,
ଛିନ୍ନ ମାଳାଟି ପ୍ରାଣ ଖୋଜ ଗୁନ୍ଥି ବସଇ,
(ଏ ମୋ) ଭଗ୍ନ ଦେହଟି ନେଇ କୋଳେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଦେଇ
ନଚ୍ଛରେବ ଇହଜନ୍ମରେ,
ମୋର ମର୍ମ ସିଆଁ ଲକ୍ଷ ଆଶା ବୃହଦଆ ଲକ୍ଷ ଭାଷା
ଶୁଧାଇବ ମୁଖ ମୁଖରେ ।୩ ।

(ଶହେ ଏକ)

ସେ ଦିନୁ ହଜିଗଲାଣି ସେ ମଧୁ ଠାଣି
ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆଖିରେ ଢାଳଇ ପାଣି । ୦ ।

ହସ ହସ ପ୍ରଭାତରେ ଭେଟିଲି ଯେବେ ପଥରେ
ସାଥୀ ବୋଲି ମରଣରେ ଛୁତକ ନେଳାଛି ଜାଣି । ୧ ।

ଝଲକି ପଡ଼ିଲା ଜହ୍ନ ଘତଗୋଠା ଛନ୍ନ ଛନ୍ନ
ମୁକୁଳାଇ ଦେଲା ମନ ବନ୍ଧା ସେ ବୈରାଗୃହାଣି । ୨ ।

ବସନ୍ତ ବାସ୍ତିଲା ଫୁଲ କୁଞ୍ଜଟି ଯେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ
ମତାଇ ଦେଲା କୋକିଳ ପଦେ ପଦେ ବୋଲ ଜାଣି । ୩ ।

କାହିଁ ମୁହିଁ ସେ ବା କାହିଁ କେହି ନାହିଁ କହୁ ନାହିଁ
କଏ ସତେ କାହା ପାଇଁ ପ୍ରାଣଟା ଢାଳି ଦେଲାଣି । ୪ ।

ତଥାପି ମୁଁ ନ ଟଳିବ ଭଲେ ହେଲେ ନ ଭୁଲିବ
ପରପାରେ ଯେନ ଯିବ ମୁଁ ତକ କଳିଜା ଛୁଣି । ୫ ।

(ଶବ୍ଦେ ଦୁଇ)

ମନେ ଥିବ କି ନାହିଁ
ମୋର ନିରନ୍ତରେ ଆଖି ଝୁରେ ଆକାଶେ ଚାହିଁ । ୦ ।

ଧୀରେ ବହେ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ପ୍ରାଣ ଫୁଲାଇ
ବକୁଳ ମଲ୍ଲିକା ଚମ୍ପା ଦୋଳାଇ ପେଲୁଛି କି ପେଲୁଛି ବାସ ଖେଳାଇ ।
ମୋର ନିରନ୍ତରେ (ମଲ୍ଲୀ ବାସ ଖେଳାଇ) । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଉଠେ ନୀରବ ଗଗନେ ଜୋଛନା ବିଛାଇ
ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ମେଘମାଳା, ଭାସି ଭାସି କରେ ଖେଳା ଦିଗନ୍ତେ ଧାଇଁ
ମୋର ନିରନ୍ତରେ (ସେ ସେ ଦିଗନ୍ତେ ଧାଇଁ) । ୨ ।

କୁହୁ ଡାକ କୋକିଳ ଆବେଶେ ପଡ଼େ ଘୁମାଇ
ଏ ସମ୍ପଦ ଉପଭୋଗ ସୁଯୋଗେ ମୋ ଦୁର୍ଯୋଗ ବନ୍ଧୁ ନ ଥାଇ
ମୋର ନିରନ୍ତରେ (ପାଶେ ବନ୍ଧୁ ନ ଥାଇ) । ୩ ।

(ଗେହ୍ନେ ଭନ)

ଖୋଲା ନୟନେ କିବା ଶୟନେ
ସେ ଯେ ଧ୍ରୁବତାରଟି ମୋ ହସୁଛି
ଖେଳେ ମେଘମାନେ ହୃଦ ଗଗନେ
ସେ ଯେ ନ ଲିଭି କ୍ଷଣେ ଲୁଚୁଛି ।

ତରଙ୍ଗ ତୋଫାନେ ବାତୁଳ ଯେବେ ଏ ମୋ ତରଣୀଟି
ଅଙ୍ଗୁଳି ବଢ଼ାଇ ଦଗ ଦରଶାଇ ସରଣୀ ଯାଏ ଫିଟି ।

ତାକୁ ଭୁଲି କି ପାରିବି କାଳେ
ମୋର ନାସା ଅଗ୍ର ପାଖେ ଶ୍ୱାସ ଥିବା ଯାକେ
ପୂଜିବ ଚୀରନ୍ତି ମାଳେ ।

ମୁଁ ଯେ ତାହା ମୁଖେ ଅନାଇ
ମୋର ମ୍ଳାନ ବଦନଗୁଡ଼ କାନ୍ଦୁଛି ।

(ଶେଷ ଗୃହ)

ବସନ୍ତ କୁଞ୍ଜବନେ କାହାକୁ ମୁଁ ଖୋଜୁଛି ଗୋ,
କଳା କୋକିଳ ସ୍ୱନେ କାହା କଣ୍ଠ ହେଜୁଛି ଗୋ । ୦ ।

କୁସୁମ ହାସେ—ଅଳି ବିଳାସେ
କାହାର ମୂରତି ଆଖିରେ ମୋ ନାଚୁଛି ଗୋ । ୧ ।

ବାୟୁ ତରଙ୍ଗେ—କୁଞ୍ଚିତ ଅଙ୍ଗେ
ସତେ କାହା ପରଶ ପ୍ରୀତି—ପୀଡ଼ା ବୋଳୁଛି ଗୋ । ୨ ।

ଏ ମଧୁ ମାସେ—କାହା ସକାଶେ
ଭରା ଶୋଭାସମ୍ଭାର ମୋତେ ଶୂନ୍ୟ ଦିଶୁଛି ଗୋ । ୩ ।

ଆସୁ ବସନ୍ତ—ଯାଉ ବସନ୍ତ
ବେଣୁ ଖଣ୍ଡିକୁ ତାର ଦୂରୁ ମୁଁ ଜୁହାରୁଛି ଗୋ । ୪ ।

(ଶଏ ପାଞ୍ଚ)

କେତେ ଆଶା ଧରି କିଶୋର କିଶୋରୀ,
ଖେଳୁଥିଲୁ ଦୁହେଁ ଗୋପନେ;
(ବସି) ନିଭୃତ ଆକାଶେ ତାରୁଛି ଉଦାସେ
ଦେଖୁଥିଲୁ ବେନି ଲୋଚନେ ।

ନଥିଲି ଯାଏ ବନ୍ଧୁ ମନେ ଉପଜାଇ
ବନ୍ଧାଯିବ ପ୍ରାଣ ଦୁଇ ତେ ସନେ ।
ଯାଇ ସାଗର ସଙ୍ଗମେ ମଧୁର ଉଦ୍‌ଭ୍ରମେ,
ସେ ଯେ ମିଶିଯିବ ବିଚୀ କମ୍ପନେ ।

ବିଚୀ ଫୁଲର ଫଣା ତୋଳାଇ,
ଗୀତ ବୋଲଇ କି ମନେ,
ପୁଣି ଉଠିପଡ଼ି ଧାଇଁ ମୁଣ୍ଡି କଚୁଡ଼ଇ
ଅଜଣା କାମର ବେଦନେ ।

ଗଲାଣି ସେ ଦିନ
ନାହିଁଟି ତା ଚିହ୍ନ
ଅଛି ଯାହା ସ୍ମୃତି ସ୍ୱପନେ,
ଆଶାଟି ଅଙ୍କୁରେ
ଶୁଖି ଗଲାଟିରେ
ଜନ୍ମ ଗଲା ଚିର ବେଦନେ ।

(ଶଏ ଛ)

ମୁହୂର୍ତ୍ତି ଦେଇଛି ଥରେ ଏ ଜୀବନ ତାହା ପାଇଁ,
ପାଉ ନ ପାଉ ଭଲ ସେ ଝରେ ମୋ ଦ ଥର ବୃନ୍ଦି । ୦ ।

ଶହେଶଟି ଦେଖିଛି ସେ ସୁହାଗ ଗୃଖିଛି,
ଯେତେ ଦୂରେ ଦୃଷ୍ଟି ଯାଏ ଆକୂଳରେ ରହିଛି ବୃନ୍ଦି
ଗୋଧୂଳି ଆକାଶ ତଳେ ଛବଖଣ୍ଡି ଗଲା କାନ୍ଦି । ୧ ।

କେତେ ହସି ଜାଗିଛି କେତେ ହାର ଗୁନ୍ଥିଛି,
ବାସିଫୂଲ ନଦୀ ସ୍ରୋତେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଦିଏ ଭସାଇ,
ସ୍ମୃତିକ ତୋଳିବ ଧରି ନିଜ ମାଟିରେ ମିଳାଇ । ୨ ।

(ଶଏ ସାତ)

ସେଦିନୁ ସେ ପ୍ରତିମାଟି ନୟନେ ମୋ ଭାସେ,
ଚନ୍ଦ୍ରମା କିରଣେ ଗଢ଼ା ମାଧୁରୀ ଲତା ସେ । ୦ ।

ଧୀରେ ସେ କଥାଟି କହେ,
ଫଗୁଣେ ବସନ୍ତ ବହେ,
ପାଖୁଡ଼ା ମେଲି ଏ ମଲ୍ଲୀ,
ମଧୁ ବୋଲା ହାସେ ଗୋ । ୧ ।

(ଅ) ସନେ ନାହିଁ ମୋ ରୁଚି
ଶୟନେ ଜ୍ୱାଳା ଆଣୁଛି,
ଆଖିରେ ନ ଶୁଖେ ଧାର,
ତାହାର ସକାଶେ ଗୋ । ୨ ।

ନ ଦେଖେ କାହିଁକି ଆଉ,
ଗଲେ ଏ ଜୀବନ ଯାଉ,
ଜ୍ଞାନେ ବା ଅଜ୍ଞାନେ ହେଲେ,
ମରଇ ହତାଶେ ଗୋ । ।୩ ।

ନିର୍ଜନେ ବାମ୍ଫି ଟି ତୀରେ,
ନୂଆ ଯେବେ ଦେଖିଲି ରେ,
ନୂଆ ସେ ପୁରୁଣା ସେହ୍ନ,
ମରଇ ହତାଶେ ଗୋ । ୪ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ତାରେ ଥିଲି ରହି,
ରଜନୀଗନ୍ଧା ମଳାଇ,
କାନ୍ଦ ତା ଅଞ୍ଚଳ ତଳେ,
ଲୁଚିଲି ତରାସେ ଗୋ । ୫ ।

(ଶଏ ଆଠ)

କେ-ସେ-ଯେ ଲାଗୁଛି ଚହ୍ନା ଚହ୍ନା
ସେହି ଭ୍ରୂରୁ ବେନ ସେହି ଡୋଳା ଯେନ
ସେ ଗୃହାଣି ମୋ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ।

କେତେ କେ ଆସୁଛି କେତେ କେ ଯାଉଛି
ଗହଳରେ ନାହିଁ ସୀମା,

ତା ପରି ଠାଣିଟି ପଡୁଥିବା ଫିଟି
ବ ଚିହ୍ନି କେ ମୋହ ବନା ।

ଆଉହସା ଦେଇ ଗଲା ସେ ଆଡ଼େଇ
ବେଳୁଁ ସେ ବଜୁଳି ଜଣା ।

ଦୂରେ ଦୂରେ ମୁହିଁ ଘୁଡ଼ି ଘୁଡ଼ି ଭୁଇଁ
ସମ୍ଭାଳିଲି ସଙ୍ଗୀ ଜମା ।

ନୂଆ ଆହ୍ଲତରେ ସିଝି ମୁଁ ତାତରେ
ଭାଙ୍ଗି ଫିଙ୍ଗି ଦେଲି ବାଣା,

ହଜ ଯାଇଛି ସେ ହଟିଛି ମୁଁ ନଜେ
ମୃଗ ତୃଷ୍ଣିକା ଏ ସିନା ।

(ଶଏ ନ)

ବନ୍ଧୁ ବିନା ଘନ କାଳରେ ପରାଣ ମୋ କାନ୍ଦେ ଗୋ ।

ବରଷାର ଧାରେ ଭାସେ ଲୁହଭାରେ
ଉଚ୍ଛୁଳନ୍ତି ହିଆଁଟି କେ ବାନ୍ଧେ ଗୋ ।

ମେଘୁଆ ଆକାଶେ ଦେଖି ମନେ ଆସେ,
ବୁଡ଼ୁଛି ସେ ମୋହର ବିଷାଦେ ଗୋ ।

ଘଡ଼ ଘଡ଼ ଡାକେ ଭାଳେ ମୁଁ ଅବାକେ,
ଡମ୍ବରୁ କି ବାଜେ ଧ୍ୱଂସ-ନାଦେ ଗୋ ।

ପବନ ହୁଙ୍କାରେ ସୃଜେ ହାହାକାର
ବିଜୁଳିଟା ବନ୍ଧେ ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱାଦେ ଗୋ ।

ଫୁଲି ନଦୀଶ୍ରେଣୀ ରଚି ସ୍ରୋତ ବେଣୀ
ପ୍ରିୟ କୋଳେ ମିଶନ୍ତି ଅବାଧେ ଗୋ ।

(ଶଏ ଦଶ)

ଏକା ସେହି ଗୋଟିକ ଲୋକ ଲାଗି,
ମୋର ସୁନା ଦେହ ଚୁନା ହେଲା ।
ପରାଣରୁ ବଳାଇ ସେ
ପରାଣ ଜଳାଇ ଦେଲା । ୦ ।

କେତେ ସେ ବକୁଳ ତଳେ,
ମାଳାଟି ଗୁନ୍ଥି ବରଲେ,
ଏକ ଦେବା ଅନ୍ୟ ଗଲେ,
ସରିଛି ସେ ଲୀଳାଖେଳା । ୧ ।

କି ଦୋଷ କଲି କେଜାଣି,
ମନେ ଅଭିମାନ ଆଣି,
ଉତ୍ସବେ କାଳିମା ଟାଣି—
ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଟାଣିନେଲା । ୨ ।

ଶୁଖିଲେ ଲ ବକୁଳରାଶି,
ଗନ୍ଧଟି ନ ଯାଏ ଭାସି,
ଦେଖିବ ସେ ଫେରି ଆସି—
ରଖିଛି ଦୁଆର ମେଲା । ୩ ।

(ଶଏ ଏଗାର)

ମୋହ ଲାଗି ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛି,
ମୋ ଶତ ଅବହେଳା ଲେଖି ନେଇଛି । । ୦। ।
ଏତେ ସେ ଅଭିମାନୀ,
ଆଗେ ନ ଥିଲି ଜାଣି,
ଗେଲ ଛଳେ ମୋ ପାଣି
ଠେଲି ଦେଇଛି । ୧ ।

ଫୁଲ କୁଞ୍ଜଟି ଛାଇ,
ସୁନା ଜାଲି ଘେରାଇ,
ମୋତେ ଅସୁଖ ପାଇ
ଭୁଲି ରହିଛି । ୨ ।

ବ୍ୟଥାରେ ବ୍ୟଥା ପାଇ,
ଲୁହେ ଲୁହ ମିଶାଇ,
ହେଲେ ସେ ମୋହ ପାଇଁ
କେତେ ସହିଛି । ୩ ।

ଫେରି ଆସିବା ଚାହିଁ
ରହେ ସେ ଅନୁଧ୍ୟାୟୀ
କେତେ ଟିକକ ପାଇଁ
କେତେ ଦହିଛି । ୪ ।

(ଶଏ ବାର)

ସତେ ସେ ଖାଲି ମୋ ମର୍ମ ଛନ୍ଦେ ଗୋ ନିରତେ,
ଆଖିରେ ଅନ୍ଧାର ଦେଖେ ଅନାଏ ମୁଁ ଯେଉଁ ପଥେ ।

କ୍ଷଣେକ ପରଶ ପାଇ
ସରିଲି ଏ ଜନ୍ମ ପାଇଁ
ରଙ୍ଗରେ ଭଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗରେ ମାତି ଗୋ... ।

ଚିରଦିନ କାହିଁ ଗୋ
ସମାନ ନ ଯାଇ ଗୋ
ଛିଣ୍ଡି ହୋଇଗଲା ହେ ସେ କେବେ ମୋର ଅନାୟତେ ।

(ଶବ୍ଦ ଚେତର)

ସେ ମୁଖେ ସେ ମୃଦୁହାସଟି ଗୋ—
ନାହିଁ ଫୁଲେ ନାହିଁ ଚନ୍ଦେ,
ଶେଫାଳିକା ପତ୍ର ବାଳାର୍କ ଚୁମ୍ବନେ
ସରେ ସରମେ ସରସ ବିକାଶଟି ; ।

ଶରତେ ହେମନ୍ତେ ଶିଶିରେ ବସନ୍ତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଧାରାପାତେ
ଶୋଭେ ଅଶ୍ରାନ୍ତେ,
ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ସେ ସୌଦାମିନୀ ଲୀଳା
ନିନ୍ଦେ ବୈଶାଖ ଗୋଧୂଳି ଆକାଶଟି ।୧।

ନୟନେ ନୟନ ଲପନେ ଲପନ ଜୀବନେ ଜୀବନ
ବନ୍ଧିଲା ସ୍ପନ୍ଦନ,
ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ଭୋଗେ ମଣ୍ଡିଲା ସଂସାର
ଖଣ୍ଡି ଉଆଇଲା ପ୍ରୀତି ପରଶଟି । ୨ ।

ବିଧି ଅଭିସନ୍ଧି ଜଣା ନିରବଧି ପୀଡ଼ା ଦିଏ
କାହିଁରେ କି ଛନ୍ଦ
ପ୍ରେମ ବୋଲି ସେ "ଦିଲ୍ଲୀର ଲଡୁଟି"
ଖାଅ ନ ଖାଅ ପସ୍ତାଇ ନିକଶଟି । ୩

କାହିଁ ସେ ଯାଉଛି, କେମନ୍ତେ ରହୁଛି, କେତେ ନ ଚାହୁଁଛି
କି ଅବା ଚାହୁଁଛି ?
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ମୁଁ ପ୍ରାଣାନ୍ତ ହେଲିଣି ଶୂନ୍ୟେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସିବ
ଶେଷ ନିଶ୍ୱାସଟି । ୪ ।

(ଶହେ ଚଉଦ)

ଆଖି ଦଉଟିର ମାୟା କେବେ ହେଁ ଭୁଲି ନୋହିଲା,
ତା ପଥେ ସେ ମୋ ପଥେ ମୁଁ କାହିଁକ ଫେରି ଚାହିଁଲା । ୦ ।

ବରଷାର ଧାରା ସଙ୍ଗେ ସେ, ଆଖି କି ଝରେ ସତେ,
ଆକାଶର ତାରା ମେଳେ, ଜଳେ କି ଅବା ଶରତେ,
ବସନ୍ତ କୁଞ୍ଜ ପଟେ ଫୁଲ ପରା ଚହଟିଲା । ୧ ।

ଦିନ ମାସ ବର୍ଷ ଗଲା ଆଖି ଆଶେ ଚାହିଁ ଚାହିଁ,
ମନଚୋର ଆଖିଯୋଡ଼ ଆଖି ଆଗେ ଆସେ ନାହିଁ,
ଅନ୍ତରରେ ଛୁର ହାଣି ପ୍ରାଣସାରା ପୋଡ଼ାଇଲା । ୨ ।

(ଶହେ ପନ୍ଦର)

ଛବିଖଣ୍ଡିକ ଦେଖୁ ଦେଖୁ କାହିଁ ଲୁଚିଲ,
ଲୁଚି ସେ, ଲୁଚିଲା ସେ ମୋ ଆଖି ଖୁଞ୍ଚିଲା । ୦ ।

ଦେଖି ଦେଖି ନତ ନତ ଭୁଲିଲି ମତି ଅମତି,
ଲୋକନନ୍ଦା ଲଜ୍ଜାଶ୍ରିତ ଭାବୁ ଘୁଞ୍ଚିଲା । ୧ ।

ଏତେ ମୁଁ ତାର ଆପଣାର ମଣିଲି ପରାଣୁ ମାର
ବାନ୍ଧୁ ମୋର ଭୁଜାନ୍ତର ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚିଲା । ୨ ।

ମିଳନର ପରମାୟୁ ସାରିଦେଲି ଦୃଷ୍ଟିବାୟୁ
ଆକାଶରେ ବେଳ ଥାଉ ଅଙ୍ଗ କୁଞ୍ଚିଲା । ୩ ।

(ଶେଷ ଶୋଦଲ)

ଆଖି ମେଲେ ଚାହାଁ ସେ ଗୋ
ନାଚେ ଆଖିରେ,
ଆଖିକ ଅନାଇ ଆଖି
ଭସିଛୁ ମାରେ । ୦ ।

ଆଖି ଶୁଣାଇଛୁ ଗାଳ,
ଆଖି ବୋଲାଇଛୁ କାଳ,
ଆଖିଟି ଆଖିରେ ଢାଳ
ସୁଖ ସେ କରେ । ୧ ।

ଆଜ ଆଖି ପାଣେ ନାହିଁ,
ଆଖିରେ ନ ଆସେ କାହିଁ,
ଥିବ କୀ ସେ ମୋତେ ଚାହିଁ,
ମରଣ ଘରେ । ୨ ।

(ଶତେ ସତର)

ଏତେ ଏତେ କଥା ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳତା କେମନ୍ତେ ଅଛୁ ସେ ପାଶୋରି,
ଦରପଣ ପରି ହୃଦ ଗୋଟି ଧରି କାହିଁରେ ଅଛୁ ସେ ଆବୋରି । ୦ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯାମିନୀ ବୃଥା ନ ଯାଏ,
ଆଜକ ସେ ଚୁମ୍ବେ ଭୁଲି ନ ଚୁମ୍ବେଁ
ଅବା ଦେହେ ମୁହେଁ ଜହ୍ନମିଶା ଲୁହେ,
ରହେ ସେ କରମ ଆଦରି । ୧ ।

ଆମ୍ବର ବଉଳେ ପାଏ ସେ ପ୍ରୀତି,
ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଶୁଣେ କୋକିଳ ଗୀତି,
ଆଜି ସେ ବଉଳ ଶୁଙ୍ଘେ ନା କି ଭୁଲି,
ଶୁଙ୍ଘେ ନା କି ପିକ କୁହରି । ୨ ।

ମଲ୍ଲୀ ହାରଗୁଚ୍ଛି ପିନ୍ଧି ପିନ୍ଧାଇ,
ଶଙ୍କିତ ଆତଙ୍କେ କାନ୍ଦି କନ୍ଦାଇ,
ସେ ମଲ୍ଲୀ ନ ଆଣେ ପାଣି ଆଖି କୋଣେ,
ଝୁଏ ନା କି ହୃଦ ବିଦାରି । ୩ ।

(ଶହେ ଅଠର)

କାହିଁ ଯାଉଛୁ ମୋ ପ୍ରାଣର ଶାରିଟି ସୁନା ଶିକୁଳିରୁ ଖସି ଗୋ
କାହା ସଙ୍କେତରେ କି ବନ ଲୋଭରେ କାହା ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ବସି-ଗୋ ।°

ସଂଧ୍ୟା ପ୍ରଭାତରେ ହା କୃଷ୍ଣ ଧ୍ୟାନରେ
ଅମୃତ ଧାଏ ବରଷି ଗୋ,
ମୋହିତ ଚୁମ୍ବନେ ଆଦରେ ତାକୁ ମୁଁ
ଲଳିତ ଚଞ୍ଚୁ ତାରଷି ଗୋ । ୧ ।

ବସନ୍ତ ଆସିଲେ କୋକିଳ ଗାଇଲେ
ଡାକେ ସେ ପ୍ରେମେ ଉଲ୍ଲସି ଗୋ,
କୋଳ ମନାସଇ ଆକୁଳ ଇଙ୍ଗିତେ
ଶୁଣିଲେ ମୋ ମୁଖେ ବଂଶୀ ଗୋ । ୨ ।

କାନନେ କାନନେ ଖୋଜିଲି ଉନ୍ମନେ
ଏ କୁଞ୍ଜେ ସେ କୁଞ୍ଜେ ପଶି ଗୋ,
କେଉଁ ଦେଶାନ୍ତରେ ଗୋପନ ବେଶରେ
ରହେ ସେ କି ଭାବେ ରସି ଗୋ । ୩ ।

(ଶହେ ଉଣେଇଶ)

ସେ ଯେ ଝଙ୍କାର ଦେଲା ମୋ ବୀଣା ପ୍ରେମ ପରଶେ
ତାର ଛନ୍ଦତାରେ ଉପୁଜିଲା କି ଲହର ସେ । ୦ ।

ଯିଠି ଆଡ଼େ ଦେଲି ଚାହିଁ
ହାତ ପାଖେ ହାତ ନାହିଁ
ତାର ସ୍ମୃତି ମିଳାଇଗଲା ଶୂନ୍ୟେ ଅବଶେ । ୧ ।

ସେ ଝଙ୍କାର ବୁଡ଼ି ନାହିଁ
ଢେଉ ଖେଳେ ଠାଇଁ ଠାଇଁ
ମୋର ଜୀବନର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ନାଚେ ସରସେ । ୨ ।

ପୁଣି କି ଆସିବ ଫେରି
ରହିଛି ଗୋ କାନ ଡେରି
କେତେ ଚମକି ଅନାଏଁ ଯେବେ ପତ୍ରଟି ଖସେ । ୩ ।

(ଶହେ କୋଡ଼ଏ)

ଜୋଛନା ଫୁଟିବ ବୋଲି ଯେତେ ଚାହେଁ ପ୍ରାଚୀ ତଟେ,
ଘନ ଘୋର ମେଘ କୋଳେ ବିଜୁଳି ହସି ଶକଟେ ।

ଗର୍ଜିଲା ଗର୍ତ୍ତ କୋଳୁଆ, କୁହାଟିଲା ବଣଭୁଆ
ଜୁଳୁଜୁଳା ଜଳୁଜୁଳ ଭାସେ ମୋ ଆଖି ନିକଟେ ।

ଝିମି ଝିମି ଅନ୍ଧକାରେ ଝିଁ ଝିଁ ଝିଲ୍ଲୀ ଝଙ୍କାରେ
କଦମ୍ବ ଗନ୍ଧ ନିଶ୍ୱାସେ ମତ୍ତବାୟୁ ଛୁଟି ଆସେ ।

ପ୍ରୀତିର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ମୋ ଯେ ଲୁଟିଲା ପ୍ରଳୟ ଘଟେ
ବକ୍ଷ ଚିରି ମର୍ମ ବ୍ୟଥା ଉଗ୍ରିଲେ ଉତ୍କୁଳି ଉଠେ ।

(ଶଏ ଏକୋଇଶି)

ସେ ଯେ ଆସିବ ବୋଲି ମୁଁ ଚହିଁଛି ଗୋ,
ତାକୁ ମନପ୍ରାଣ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇଛି ଗୋ,

ତା ଲାଗି ଜାଣି ଯା ସହେ ତା ଲାଗି ଉନ୍ମାଦ ରହେ,
ଇଙ୍ଗିତେ ସେ ଚେତା କାଢ଼ି ନେଇଛି ଗୋ ।

ବଉଳ ଆମୋଦେ ଭରା ଖେଳଇ ବସନ୍ତ ବେଶ,
ଏକା କୁଞ୍ଜେ କେତେ ସଞ୍ଜ ଯାଇଛି ଗୋ ।

କହ ରେ କାଳିଆ ଅଳି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ଭାଳି
ମୋ ପରି ବା ତୋତେ କେହୁ ମୋହିଛି ଗୋ ।

ଆକାଶେ ହସଇ ଇନ୍ଦୁ
ନାହିଁ କି ତା ମାୟା ବନ୍ଦୁ
ଅରଜିଛି ଯାହା ମୁଁ ତା ପାଇଛି ଗୋ ।

ଶେଯରେ ମୁହିଁ ଲୁଟଇ ପାଛୁଡ଼ା ଲୁହ ଝରାଇ
ଉଜାଗରେ କେତେ ସଞ୍ଝ ପାହିଛି ଗୋ ।

(ଶଏ ବାଇଶି)

ଯେତିକ ଦେଖିଥିଲି ସେତିକ ଗୋ,
(ଆହା) କଣ୍ଠା ରହିଲା ସିନା ଏତିକ ଗୋ । ୦ ।

କେତେ କାନ୍ଦ କନ୍ଦାଇ
ଅକୂଳେ କୂଳ ପାଇ
ଏଡ଼ ନୋହିଲା ଲଜ୍ଜା ଖିତିକ ଗୋ । ୧ ।

ପାଶୋରିବାକୁ ଚାହେଁ
କ୍ଷଣେକେ ପୀଡ଼ା ପାଏଁ
ଲୁଣ ଛିଟା ସେ ଖୁଣ ସାଥୀକ ଗୋ । ୨ ।

ମେଣ୍ଟିନାହିଁ ପିପାସା
ମେଣ୍ଟିବା ନାହିଁ ଆଶା
କାଠ କାଟୁଛି ମାତ୍ର ଗୁନ୍ତିକ ଗୋ ।୩।

ବଢ଼ି ବରଷା ବାଆ
ଟାଣି ନେଲା ମୋ ନାଆ
ଘାଟେ ପଡ଼ ମୁଁ ଭେଟେ ଘାତ କ ଗୋ ।୪।

(ଶଏ ଭୈରଣୀ)

ଆସି ଆସି ମୁଁ ଯେ ଫେରିଲି ବାରେ ବାରେ
ରୁନ୍ଧି ରୁନ୍ଧି ଆଶା ପଥେ ଭାସିଲି ଲୋତକଧାରେ ।

ଛାଡ଼ିକୁ ପଥର କରି ସହୁଛି ଯା ଅନୁସରି
ଦିନ ଯାଏ ରାତି ଆସେ ରାତିଟି ପାହେ ବୃଥାରେ ।

ବାଲିରେ ବାନ୍ଧୁଛି ବନ୍ଧ—ବସୁରେ ମୁଁ ଏତେ ଅନ୍ଧ
ସେ ଥାଏ ତା ସୁଖ ଦୁଃଖେ, ମୁଁ ମରେ ତା ଭାବନାରେ ।

ସେ ଯେ ମୋ ନୟନତାରା—ସେ ଯେ ଗୋ ମୋ କଣ୍ଠହାରା
ଭୁଲିଲେ ଭୁଲୁଛି ଜାଣି ତାକୁ ମୁଁ ଭୁଲି ନ ପାରେଁ ।

(ଶଏ ଚଉଶି)

ଏ ଲୁହା ଗୁଣ୍ଡି ପରେ   ମେଲା ଆଖି ଆଗରେ
କେଜାଣି କେତେ ଢେଉ ଯାଉଛି ଗୋ ।

ପଲକ ପଡ଼ ନାହିଁ   ଆରେକ ଆସେ ଧାଇଁ
ଘାଗି ମିଶିବା ପାଇଁ ଚ୍ହିଁଛି ଗୋ ।

ଭୋଗ ବିଳାସ ରାଶି   ହେଉଁ ନ ହେଉଁ ବାସି
ମୃଳ ସଙ୍ଗେ ସେ ଗ୍ରାସି ନେଉଛି ଗୋ ।

ଆସେ ନୂଆ କାମନା   ଆଣେ ନୂଆ ଭାବନା
ନ ଜାଣି କି ବେଦନା ଦେଉଛି ଗୋ ।

ନ ସହି ଫୁଲବାଣ,   ହେଲି କୂଳଶୁଁ ଟାଣ
ଝଡ଼ ମୁଖେ ଏ ପ୍ରାଣ ବାହୁଛି ଗୋ ।

ମତ୍ତି ନଳମାଦଳ   ବନ୍ଧୁ ମୁଁ ଢଳ ଢଳ
ଅନ୍ଧ ମୋହେ ପାଗଳ ହୋଇଛି ଗୋ ।

(ଶଏ ଫଟଣ)

ଆଖିର ଦେଖା ମୁଁ ଦେଖିବ ବୋଲି ଗୋ
ସାଞ୍ଜ ସକାଳେ ଅନାଇ ଥାଏ
ଏ ପାଖେ ସେ ପାଖେ ଧୂଣ୍ୟ ଥିବା ଯାକେ
କୁଞ୍ଜ ଉଡ଼ାଲରେ ନରେଖି ବୃହେଁ ।୦।

ରବି ସୁହାଗିନୀ ନଳିନୀ କି ବୃହିଁ
ଛୁଟି ମାଗେ ରବି ରାତି ଗୋଟି ପାଇଁ
ଚକୋର ପାଶରୁ ଚକୁଆଟି ଦୁଃଖେ
ଦିବା ଅବସାନେ ସେ ଚାରି ଯାଏ । ୧ ।

ଦିନ ଗଲା ବୁଡ଼ି କୋଇଲି ଝୁରଇ
ନଥର ଆକାଶେ ତାରଟି ସ୍ଫୁରଇ
ମୁଖରେ ଆଖିରେ କାଳି ବୋଳି ବୋଳି
ଫେରଇ ଯେ ଦଳେ ଚରଣି ବାନ୍ଧେ ।୨।

ସେ ପରା ଚନ୍ଦ୍ରମା ସେ ପରା ସୁଷମା
ତାର ପରା ସଙ୍ଗେ ମେଳ ଖାଏ ସିନା,
ବିଧି ବିଡ଼ମ୍ବନେ ମୁଁ ଜାଣେ ମୋ ଦଶା
ତା ସାଥି ଏକାଟି କେମନ୍ତେ ପାନ୍ଥେ । ୩ ।

(ଶଏ ଛବଣି)

କହ ରେ ପ୍ରେମ ବସନ୍ତ ତୁ ଆସିଲୁ ସେ ବା କାହିଁ ସେ ବା କାହିଁ
ଖରା ଗଲା, ବର୍ଷା ଗଲା, ଶୀତ ଗଲା ଦେଖା ନାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ

ଆମ୍ବବଉଳ ଗନ୍ଧରେ ମୃଦୁଳ ତୋ ହିଲ୍ଲୋଳରେ
କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ପ୍ରାଣରେ କ୍ଷୋଭ ଆସେ କାହା ପାଇଁ କାହା ପାଇଁ ।

ହିମ କୁଜ୍ଝଟିକା ଭେଦ ବର୍ଷା ପବନକା ଛେଦ
ଅମ୍ଲାନ ତୋ ସୁନାବେଶ ମଣ୍ଡିବୁ ତୁ କୁହୁ ଗାଇ କୁହୁ ଗାଇ ।

ରଞ୍ଜିତ କାଞ୍ଚନ ହାରେ ତୋ ସ୍ୱଏଁ ତୁ ସୁଖୀ ଥା ରେ
ମୋ ପ୍ରେମ ବେଦନା ଘରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୋ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ ।

(ଶଏ ସଚେଇଶି)

ରଙ୍ଗ ନୁହେଁ ରସ ନୁହେଁ ନେଲ ପ୍ରାଣଟା ମୋହେ ଭସାଇ । ୦ ।

ଆଖି ଲୋଡ଼େ ଦେଖିବାରେ କାନ ଲୋଡ଼େ ଶୁଣିବାରେ,
ମନ ଲୋଡ଼େ ମଜିବାରେ ଗୋଟା ହୃଦୟ ଦଏ ମଜାଇ । ୧ ।

ବ୍ୟର୍ଥ ଆଶେ ଶାନ୍ତି ପାଇ ଢନ କାଟେ ଶୂନ୍ୟେ ଚ୍ହିଁ,
ମୋ ଦୁଃଖରେ ଜଣେ ନାହିଁ କଏ କେତୋଟି ଗଲେ ପଳାଇ । ୨ ।

କାଲ କଥା ଆଜ ନାହିଁ ଆଜଟି କାଲ ନ ଥାଇ,
ଢନେ ଢନେ ଉଠି ଧାଇଁ ବ୍ୟଥା ଅଧିକେ ଆସେ ଘନାଇ । ୩ ।

(ଶଏ ଅଠେଇଶି)

ତାର ଚନ୍ଦ ମୁହଁଟି ସଦା ଜାଗଇ ମନେ,
ମୁଁ ଯେ ଭଜଇ ଶୟନେ ଯେବେ ମରେଁ ସ୍ୱପନେ । ୦ ।

ବେଳେ ଯଦ ପାଏ ଦେଖା ଦେଖାରେ ସେ ନୁହେ ଲେଖା
ତହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧନ ଗୁଡ଼ ହଜେ ଗଗନେ । ୧ ।

ଫୁଲରୁ ସୁଷମା ଆଣି ବ୍ରହ୍ମକ ଗଢ଼ିଲ ଠାଣି
ତାର ସରମ କୁଞ୍ଚିତ ଗତି ନାଚେ ନୟନେ । ୨ ।

ଏକେ ସିଣା-ଝଣା କଥା—ମଧୁ ବାଳା ସରଳତା
ତହିଁ ଝଲ ଝଲ ରୁହଁଣିଟି ବାଜେ ମରମେ । ୩ ।

ଘନ ନୀଳ କେଶ ପାଶେ—ନକ୍ଷତ୍ର ଶଶୀଟି ଭାସେ
ଏ ମୋ ଚକିତ ଚିତ୍ତ—ଚକୋର ପ୍ରୀତି କରଣେ । ୪ ।

(ଶଏ ଅଣତିରିଶି)

ଏହିପରି ସଞ୍ଜଟି ଗୋ ସେ ବନ କୁଞ୍ଜରେ
ଏହି ଚାନ୍ଦ ହସୁଥିଲା ପତର ଫାଙ୍କରେ । ୦ ।

ଆମ୍ବ ବଉଳର ମଧୁଗନ୍ଧ ସେନ,
ଚୈତ୍ର ବସନ୍ତ ସେ ଢୋଉଥିଲା ବେନ,
ଚକ ଚକ ଜାଡ ମାଳ ସରସୀ ଉପରେ । ୧ ।

ହକମ୍ପିତ ଦେହ ଅଜଣା ଆତଙ୍କେ,
ରୋମାଞ୍ଚିତ ପୁଣି ମିଳନ ପୁଲକେ,
ଆଜନ୍ମର ସୁଖ ଦୁଃଖ ମିଶିଲା ଶୂନ୍ୟରେ । ୨ ।

ସଞ୍ଜଠାରେ ସଞ୍ଜ ଆସି ଯାଏ ଚାଲି,
ହାହାକାରେ କୁଞ୍ଜ ଅନ୍ତରଟି ଖାଲି,
ସେ ଦିନ ଛବିଟି ଦିଶେ ଲୋତକ ଭିତରେ । ୩ ।

(ଶଏ ଭରିଶ)

ଝୁରୁଁ ଝୁରୁଁ ଗଲା ଦିନ କାଳ ବନ୍ଧୁ ଆଉ କି ସେ ମୁଖ ଦେଖିବ
ହୃଦ ପଟେ ନେଇ ପ୍ରେମ ତୁଳି ଦେଇ ପ୍ରତିଛବି ଗୋଟି ଲେଖିବ । ୦ ।

ଉଷାର ପ୍ରଥମ ଆଲୋକ ଆସି
ପୋଛିଦିଏ ଧୀରେ ଶିଶିର ରାଶି

ସନ୍ଧ୍ୟାର ମୁଖରେ ଛଳ ଛଳ ତାରା
ଅନ୍ଧକାରେ କେତେ ଡାକିବ । ୧ ।

ଆଦର ପରଶ ନ ଲଭି ତାପେ
ଫୁଟିଲା ଫୁଲଟି ଝଡ଼ଇ ଆପେ
ବୃଥା ପ୍ରତିଆଶେ ଅସାର ଆଶ୍ୱାସେ
ମନକୁ ଭୁଲାଇ ଶିଖିବ । ୨ ।

ଏଣି ତାରା ଦିଶେ ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ
ଏହିଠାରେ କାଳେ ହୁଏ ଦିନାନ୍ତ
ଏହିଠାରେ ଯାଇଁ ପନ୍ଥୁ ଫେରି ଝୁରୁଁ
ସାଦରେ ମୁଁ ଥରେ ଡାକିବ ।୩।

(ଶଏ ଏକତ୍ତିରିଶ)

ସେ ମୋ ସାର ଭାବନା
ସେ ମୋ ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା
ମାନେ ଅପମାନେ ସେ ମୋ ପ୍ରାଣ ସାଧନା ।

ମୋହ ପାଇଁ ସାଉଁଟୁ ସେ ଧନ
ମୋତେ ବୁହି ଚୁମ୍ବିଛୁ ମୋ ଚନ୍ଦନ
ଧୀରେ ନେହ ମାରେ ଶୀତଳାଇ ବେଦନା ।

ବଣ ଝାଡ଼େ ଖୋଜଇ ଫିରକ
ଦକ୍ଷିଣିଆ ଗନ୍ଧଟିର ଧକ
ସେ ଯେ ଛପି ହେଜେ କେତେ ବ୍ୟର୍ଥ କାମନା ।

ବନ୍ୟା ଭରେ ଫୁଲିଉଠେ ନଦୀ
ଛୁଟି ମେଲି ନାହେ ନେଲି ବନ୍ଧ
ତହିଁ ଗଲା ବହି ମୋ ଯେ ଲକ୍ଷ ବାସନା ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ରୋହିଣୀ ତାରଟି
ଦେଖି ଲୋହେ ବୁକୁ ଯାଏ ଫାଟି
ରାତି କୋକୁଆଟି ଏକା ତାଲେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

(ଶଏ ବତିଶ)

ଚନ୍ଦ୍ରରାତିରେ ଯମୁନାରେ,
ଦିନେ ସେ ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିରେ ଭାସିଛୁ ଗୋ,

ମଳୟ ଚୁମ୍ବନେ କୁଞ୍ଜ ନିକାଞ୍ଚନେ,
ମନ ଉଚ୍ଚାଟନେ ମିଶିଛୁ ଗୋ,

ଆଜି ଜାଗେ ମନେ ମୂକ ଆଳାପନେ,
ଚନ୍ଦ୍ର ଲୁଚିଗଲା ବସନ୍ତ କାନନେ;

ସେ ଦିନୁ ହା ବିଧେ ! ସେ ରାସ ବନ୍ଧନେ,
କି ମୂଢ଼ ବିଚ୍ଛେଦ ଆସିଛୁ ଗୋ ।

(ଶଏ ତେତିଶ)

ମରମର ଗୁପ୍ତଟି
ଆଖି କୋଣେ ଭାସୁଛି,
ସେ ଲାଜ ଲୁଚୁଉଛି,
ଜାଣିଲିଣି ଗୋ ଲାଜେ ଲୁଚୁଉଛି ।

ନ ଯାଏ ସଙ୍ଗେ ମେଳେ,
ଉଦାସୀ ସଦା ବେଳେ,
ଏଣେ ତେଣେ ଡୋଳା
ଫେରାଉଛି ।

ସତେ ଚର
ସାକ୍ଷାତେ ଗୋ—
ଆଖି ଦେଖିଲେ ଆଖି,
ପଥେ ଯେବେ ଏକାକୀ,
ଶିରେ ଶିରେ ଶିଖା
ଟାଉଁକୁଛି ।

ଆଣିବ ନାହିଁ ମେଳେ
ଭୁଲି ନୋହେ ଯେ ଷଣେ
ପଛେ ପଛେ ଆଶା
ଗୋଡ଼ାଉଛି

ନ ଥାଇ ଜଣାଶୁଣା
ଆନ ହୁଏ ଆପଣା
ସେ ଜାଣେ ଯେ ମାୟା
ଘେରାଉଛି ।

(ଶଏ ଚଉତିରିଶ)

ଫୁଲଣିଆ ଦକ୍ଷିଣା ବାଆ
ଫୁଲ ଫୁଲ ଆ, ଆ, ଆ,
ଛୁଟି ଆ, ଲୁଟି ଆ, ଖେଳ ଆ, ଦୋଳ ଆ,
ଫୁଲ, ଫୁଲ ଆ, ଆ, ଆ ।୦ ।

କେତେ କଥା ଅଛୁ ମୋର କହିବାକୁ କାନେ କାନେ,
କେତେ ଗୀତ ରଚିଛୁ ମୁଁ ଢାଳିବାକୁ ତାନେ ତାନେ,
ଝଙ୍କାରେ, ହୁଙ୍କାରେ, ଶୀତ୍କାରେ, ଫୁତ୍କାରେ,
ଝର, ଝର ଆ, ଆ, ଆ । ୧ ।

ଆସୁ ଯେବେ କହୁ ହସେ ଗୁଲ ଯାଉ କାହିଁ ପାଇଁ,
କେତେ ଆଶା ଘେନି ରହେ ପ୍ରାଣ ଧୁଏ ଧାଇଁ ପାଇଁ,
ହସାଇ, ମିଶାଇ, ରସାଇ, ବସାଇ,
ଡଳି, ଡଳି ଆ, ଆ, ଆ । ୨ ।

ଆସିଲେ ଏଥର ତୋତେ ତୋଳେ କୋଳେ ରଖିଥିବ,
ପ୍ରାଣ ମିଳାଇବା ଯାଏ ଖୋଜେ ଦେଲେ ନ ଛାଡ଼ିବ,
ଜାଣିଚୁ, ଶୁଣିଚୁ, କାନ୍ଦୁଚୁ, ମଜ୍ଜିଚୁ,
ଭୁନ, ଭୁନ ଆ, ଆ, ଆ । ୩ ।

ହସେ ହସେ ତୋହ ପାଇଁ କେତେ କେତେ ଆୟୋଜନ
ଦେଖିବ କେସନ ତହିଁ ନ ଭୁଲେ ପାଗଳ ମନ
କାନନେ, କୂଜନେ, ସୁମନେ, ଗୁଞ୍ଜନେ,
ରହି, ରହି ଆ, ଆ, ଆ । ୪ ।

(ଶବ୍ଦ ପରିଭରଣ)

ଭବୁଥିବ ଏ ଝଡ଼ରାତି ମୋ ପ୍ରୀତି ସାଥୀ,
ଛନ ଛନ ପ୍ରାଣ ଗୋଟି ଶଙ୍କୁଥିବ ନିହାତି । ୦ ।

କାଳିମା ଘେରା ଆକାଶେ ବର୍ଷାର ବାରିଧାରା,
ଉଚ୍ଛୁଳାଇ ଦେଉଛି ଧୋଉଛି ନୟନତାରା,
ଉଜାଗରେ ରହି ସେ, ଯେ କାଳ ରଜନୀ ସାରା,
ଚିକୁର ଛଟାକୁ ଚୁମ୍ବି ଚମକ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ମୃତି । ୧ ।

ଶୁଣିଲେ ଗରଜୁଥିବ ବଜ୍ରଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱନେ,
ପ୍ରଳୟର ବାୟୁ ଯେ ଆଲୋଡ଼ୁଥିବ କାନନେ,
ନଦୀ-ନିର୍ଝରେ କଲ୍ଲୋଳେ କେକା-କେକୀ ଘର୍ଷଣେ,
ମାଳତୀ କଦମ୍ବ ଗନ୍ଧେ ଅନ୍ତରେ ପୂରାଇ ରାତି । ୨ ।

(ଶେଏ ଛନ୍ଦଶ)

ସ୍ୱଚ୍ଛ ଯେ ହେଲାଣି ସିନା ସ୍ୱପ୍ନ ସରି ଗୋ
କୋଟରେ ଗଲାଣି ଚକ୍ଷୁ ଝରି ଝରି ଗୋ । ୦ ।

ଫୁଲ ପରି ଯୌବନଟି କୀଟ ମୁଖେ କଟି କଟି
ଝିଟିକା ମୋଡ଼ଇ ପୁଣି ବୃନ୍ତେ ଧରି ଗୋ । ୧ ।

ଅଶେଷ ବାସନା ସଞ୍ଚି ଏକାନ୍ତ ଆଶାରେ ବଞ୍ଚି
ନିଃଶ୍ୱାସ ରୋଧଇ ବୁକୁ ଥରି ଥରି ଗୋ । ୨ ।

ପ୍ରିୟକୁ ପୂଜିବ ବୋଲି କେତେ ଅର୍ଘ୍ୟ ସଜାଡ଼ିଲି
ନିଠୁର ନିୟତି ଦେଲା ଦୂରକରି ଗୋ । ୩ ।

ସୃଷ୍ଟିକି କରିଛୁ ସାର ପ୍ରୀତିରେ ଜାଣି ନାଗର
ଯାଉ ଏ ମନ୍ଦୀ ମୋତନ୍ତୁଁ ଅପସରି ଗୋ । ୪ ।

(ଶଏ ସଇଁତରଣ)

ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ଯେ ସାଇତି ରଖିଛି
ସେ ଛବି ଅମର ଆସନେ ।
ମୋର ଦରଫୁଟା ଆଶା ଦରଫୁଟା ଭାଷା
ତୋଳି ଥୋଇଛି ତା ଅର୍ଚ୍ଚନେ । • ।

କେତେ ଜହ୍ନ ରାତି ଶରତ ଆକାଶେ
ଆସି ଭାସି ମିଶେ ନରେଲ ନିଶ୍ୱାସେ
ମଧୁମାସ ଭରା କେତେ ଯେ ମାଧୁରୀ
ଫିଙ୍ଗିଦିଏ ମର୍ମ ଦାହନେ । ୧ ।

ଅଚଞ୍ଚଳ ଆଖି ଉଛୁଳି ଉଠେ ଗୋ ସ୍ୱପନ ଉଶ୍ୱାସ ଲାଗି,
'ଦୁରୁ' 'ଦୁରୁ'-ବୁକୁ ଲୁଟାଇଦିଏ ମୁଁ ଶେଯରେ ଶରଣ ମାଗି;

ବରଷା ବତାସେ ଭାସିଯାଇଛି ସେ
ହାତୁ ହାତ ଛୁଡ଼ି ହରାଇଛି ନିଜେ

(ମୋର) ସକାଳ-ଶେଫାଳି ସଞ୍ଜର ନିଆଳୀ
ଫେରିଆସିବ ମୋ ବେଖୁନେ । ୨ ।

(ଶଏ ଅଠତିରିଶ)

ଆଗେ ରଖିଛୁ ଗୋ ଅବହେଳତ ଏ ପ୍ରାଣ
ସଂସାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ଋତୁ ଆବର୍ତ୍ତନେ ଗୁଣୁଥିବ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନ ।

ମଉଳି ଆସନ୍ତେ ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ହେମନ୍ତର ଧାସ ଲାଗି
ସେହି ସେ ଭ୍ରମର ଆଖିକୋଣ ଫଳା ଦେଲା ମୋର ତନ୍ଦ୍ରାଳା ଭାଗି ।

ସକାଳେ ଦେଖିଲି ସଞ୍ଜରେ ଦେଖିଲି ଦେଖିଲି ନଘୋର ନବଢ
ଉଠିଲେ ବସିଲେ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣିଲେ କେଜାଣି କି ବ୍ୟଥା ହଢେ ।

ସେହି ସେ ଜ୍ୟୋଛନା ବସନ୍ତ ସାଜରେ ପାଖେ ଦେଲା ସୁଖ ଆଣି
ଚେତନା ହଜାଇ ଛୁଇଁଚ କି ନାହିଁ ଲୁଚିଲା କାହିଁ ନ ଜାଣି ।

ବରଷାର ଧାରା ବୁଡ଼ାଇଲା ଧରା ଭସାଇଲା କାହିଁ କାହିଁ
ଡାକଲେ ନ ଶୁଭେ ଦୁହେଁ ଠାବେଠାବେ ପାତାଳ ଫୁଟିଲା ଯାଇ

ତଥାପି ଗୁହିଁଛି ତଥାପି ଝୁରୁଛି ତଥାପି ରଖିଛି ଆଶା
ସୃଷ୍ଟି ବାୟୁ ଯାତେ ସନ୍ଧବା କୁଟିରେ ମେଣ୍ଟିବ ତାର ପିପାସା ।

(ଶଏ ଅଣଟ୍ଳକଣ୍ଡି)

ସ୍ୱପନ ପିୟୂଷୀ ଆଖି,
ସ୍ୱପନେ ସ୍ୱପନେ ଦେଖେ ମୁଁ ଗୋପନେ,
ଜାଗରଣେ ଜାଳ ମାଗି । ୦ ।

ସ୍ୱପନେ ଡାକେ ସେ ବ୍ୟଥାର ବାରି,
ସ୍ୱପନେ ମିଳେ ଗୋ ତାରକା ଗୃରି,
ସ୍ୱପନ ଆଣେ ମୁଁ ରଚିବ ଶୟନ,
ଶ୍ରାନ୍ତ ପରାଣେ ଡାକି । ୧ ।

ସ୍ୱପନେ ଝରି ଗୋ ସୁରଭ ମଧୁ,
ସ୍ୱପନେ ଫୁଟେ ଗୋ ସ୍ୱପନ ବନ୍ଧୁ,
ସ୍ୱପନ କୋଳେ ମୁଁ ନେବ ରେ ଶରଣ,
କଣ୍ଟକ ସେ ସେ ଲକ୍ଷି । ୨ ।

(ଶଏ ଗୃଳଶି)

ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଫୁଲ-ବନ୍ଧୁଆ—ରେ ଶଙ୍ଖୋଳି-ଆ,
ଆରେ ଶଙ୍ଖୋଳିଆ, ଆରେ ଶଙ୍ଖୋଳିଆ । ୦ ।

ଆଖି ମେଲ ନଳମା ଗୃହେଁ ନିଗୁଛିଆ,
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ଗାଇ ଲୋଟ ରେ ଲମ୍ପଟିଆ—
ଲୋଟ ରେ ଲମ୍ପଟିଆ, ଲୋଟ ରେ ଲମ୍ପଟିଆ । ୧ ।

ଶିଉଳିକ ଝୁରି ତୁ ନୁହଁ ହରସିଆ
ଉଳି ପଡ଼େ ସେ ଯେ ହେଲେଟି ପାହାନ୍ତୁଆ,
ହେଲେଟି ପାହାନ୍ତୁଆ, ହେଲେଟି ପାହାନ୍ତୁଆ । ୨ ।

କଣ୍ଟକମା କେତକୀ ଜାଣି ଏକୁଟିଆ,
ତୋର ସେ—ତୋର ସେ, ତୋର ନୁହେ ଦୁନିଆ ।
ତୋର ନୁହେଁ ଦୁନିଆ, ତୋର ନୁହେଁ ଦୁନିଆ । ୩ ।

(ଶଏ ଏକଚାଳିଶ)

ବାମ ନେତ୍ରଟା ସଦାବେଳେ ଭୂକ୍ତା ଘୂରୁଛି
କେଜାଣି କି ଅଘଟଣା ଅତି ନିକଟେ ଘୂରୁଛି
ଭାବିଲେ ମୋ ଛାତି ଥରୁଛି । ୦ ।

କୁକ୍ଷଣେ ଜନମ ମୋର ଘେରିଥିଲା ରିଷ୍ଟ ଘୋର
ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ନେଲା ଚୋର ନିଶ୍ୱାସଟିକୁ ଡରୁଛି
ପଶୁ ପରି ପେଟ ଭରୁଛି । ୧ ।

ମୋ ଠାରେ ଭଲ ନ ଥାଇ ମୋ ଠାରୁ ଭଲ ନ ପାଇ
ଗୁଣେ ନାହିଁ କର୍ମେ ନାହିଁ ମୂରତି ମନ୍ଦ ଅରୁଚି
ଛଦ୍ମବେଶେ ମନ ହରୁଛି । ୨ ।

ଅପୂର୍ବ ଜୀବନ ଗୋଟି ବନ୍ଧିଗଲା ପଙ୍କେ ଲୋଟି
ନ ଥିବ ଏପରି କୋଟି ସାରୁଛି ଯା ନ ସରୁଛି
ରାଜ୍ୟ ହଟହଟା କରୁଛି । ୩ ।

ପାପ ଆଖି ଆଗେ ଆଗେ ସଞ୍ଚୁଛି ଯା ଲାଗେ ଲାଗେ
ନ ଘଟୁ ମୋ ଶତ୍ରୁ ଭାଗ୍ୟେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଅନୁସରୁଛି
ମରଣକୁ ସୁଖେ ବରୁଛି । ୪ ।

(ଶେଏ ବସ୍ଥାଳଣ)

କାଡ଼ି ନେଲା କଏ ସେ ମୋ ଖେଳା ପିଭୂଳାଟି
ଫୁଙ୍କିଦେଲା କୁଟୀରୁ ମୋ ସନ୍ଧ୍ୟା ସଳତାଟି । ୦ ।

କୋଳେ କୋଳେ ବଢ଼ାଇ ତୋଳେ ତୋଳେ ନଚାଇ
କ୍ଷଣେ ହେଲା ସବୁ ଶ୍ରମ ମାଟି । ୧ ।

ପ୍ରାଣ ଗୋଟି ପୂରାଇ କେତେ ଆଶା ଧରାଇ
ଶେଷରେ ମୋ ନେଲା ଶଙ୍କି କାଟି । ୨ ।

ଅମାବଶା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସେ ମୋ ଥିର ବଜୁଳି
ଲଭିଗଲା ଗଲା କର୍ମ ଫାଟି ।୩ ।

ଚନ୍ଦ୍ର କରେ ରଞ୍ଜାଇ ଫୁଲଗନ୍ଧେ ସଜାଇ
ପଣ୍ଡ ହେଲା କେତେ ଘଷି ମାଠି । ୪ ।

ଯେ ପଥେ ସେ ଯାଇଛି ନିରେଖି ମୁଁ ଚାହିଁଛି
ଚୁମୁଥିବି ଚରଣ-ରେଖାଟି । ୫ ।

(ଶଏ ଚେୟାକଣ)

ଧୂମ ଧୂସର ଏ ଶୀତକାଳେ
କବା ଅସରନ୍ତ ନଷ୍ଟ ଯାଏ ଘୋଟି ରାସି ଦବସରୁ ଅଧପାଳେ

କାହାନ୍ତ ସେ ଜହ୍ନ ତାରା କୁହୁଡ଼ି ଆକାଶ ସାରା,
ସୁଲୁ ସୁଲୁ ବହି ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ତୁଷାର କଣିକା ଢାଳେ ।

ଖରଚି ବଡ଼ ରଙ୍ଗିଆ ପିଠି ସେକ ସେକ ମଉଳା ପଡ଼ନ୍ତେ,
ହାତ ପା ଲେଉଟେ ନାଆଁ,
କରମର୍ଦ୍ଦନ ବା ଅଭିବର୍ଦ୍ଧନ ଯେ,
ସେବନ୍ତ ସେବନ୍ତି ମାଳେ ।

(ଶଏ ରଉରାଲଗ)

ଦିବାଲୋକ ଯେ ଲିଭିଗଲାଣି
ସବୁ କାଳ ହେଲାଣି ଗୋ ।
କୃଷ୍ଣକଳା ସନ୍ଧ୍ୟାତାରା ତନ୍ଦ୍ରା ବଞ୍ଚିଲାଣି ଗୋ । ୦ ।

ବିହ୍ଵଳ ସୁଗନ୍ଧଗନ୍ଧେ ମଲ୍ଲିକା ଅନାଏ ସେ ଯେ,
ସିନ୍ଧୁରମୁଖୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ କେ କାହିଁ କେଜାଣି ଗୋ । ୧ ।

ମନ୍ଥର ମଧୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସେ ଦୂରୁ ଗନ୍ଧ ବହିଆସେ,
କରାଳୀ ତାମସୀ ଗ୍ରସ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ବୁଜିଲାଣି ଗୋ । ୨ ।

ପଥ ଘାଟ ଦିଶୁ ନାହିଁ ଦେହ ମନ ଠାଇଁ ଠାଇଁ,
ଦିନ ସାରା ସାଧନା ମୋ କାଢ଼ି କେ ନେଲାଣି ଗୋ । ୩ ।

(ଶଏ ଘରିଁଗ୍‌କଣ)

ମୋର ଅଧାଗୁନ୍ଥା ମାଳାଟି ଗୋ
ଛିଣ୍ଡିଯାଇଛି ।

କାହିଁ ଫୁଲ କାହିଁ ସୂତା
ପବନେ କେଣେ ଉଡ଼ିଛି । ।

ଯେତେ ଫୁଲ ଥିଲା ଫୁଟି
ତୋଳି କଲି ମୁଠି, ମୁଠି
କେତେ ଗୃହ ଖୁଣ୍ଟି ଖୁଣ୍ଟି—
ପୀଡ଼ା ମୋ ମନ ଜାଣିଛି । ୧ ।

ଖର ଧାସରୁ ବଞ୍ଚାଇ
ରଖିଲି ଲୁହେ ଭିଜାଇ
ଅନ୍ୟ ଆଖିରୁ ଲୁଚାଇ
କାନ ତଳେ ଯୋଡ଼ାଇଛି । ୨ ।

ଗୋଟାଇ ଲୁହେଁ ସେ ଆଉ
ଯୋଡ଼ିବା ଗୋ ଦୂରେ ଥାଉ
ବେଳ ହ ଆସେ ଟି କାହୁଁ
ତନ୍ଦ୍ରା ଯେ ଆଖି ଘାରିଛି । ୩ ।

ମାଳା ଘଚ୍ଛେ ଅଧା ହେଉ
ଛିଡ଼ି ଉଡ଼ି ଗଲେ ଯାଉ
ଶ୍ରମ ଯହ ବୁଝେ ସେହୁ
ସେତିକ ମାନ ବାନ୍ଧିଛି । ୪ ।

(ଶଏ ଝମ୍ପାଳଶ)

ସ୍ନେହ ଲାଗି   ଦେହ ଭାଙ୍ଗି
    ବେଦନା ମାଗି ସହିଗଲା ସେ
ଜନ୍ମସାରା   ଅଶ୍ରୁଧାରା
    ନୟନ ତାର ଲୁପି ନସାଶେ । ୦ ।

ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ନ ପାହେ ଭାଳି,
ଯାତ୍ର ଦବା ଦେଖେ ସେ କାଳି,
ମର୍ମ୍ମବ୍ୟାଧେ ପଞ୍ଜର ଜାଳି,
        ମିଶଇ ଲୋକେ ମଳନ ହାସେ । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ନାଚେ ଜଳ କଲ୍ଲୋଳେ,
ବର୍ଷା କୋଳେ ମାଳତୀ ଦୋଳେ,
ନରଗଣେ ଚିତ୍ତେ ଲହରୀ ତୋଳେ,
        ଭାବନା ରାଶି ଚର ଉଦାସେ । ୨ ।

(ଶଏ ସତ୍ତରୁଳଣ)

ମୋର ଗୋଟା ପଞ୍ଜରାଟା ଜଳଗଲା—ସରିଗଲା,
ଭାତ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଗୁଣ୍ଡ ଜଳଗଲା—ସରିଗଲା । ।

ପଥର ଜଡ଼ାଇ ଗୋଲ ଅଂଗେ
ଆଜନ୍ମ ଯୁଝିଲି କର୍ମ ସଙ୍ଗେ
ଚଢ଼କ ପ୍ରହାରେ କେତେ ଠିଆ ହେବ
"ଝୁ ରୁ" "ଝୁ ରୁ" ଦେହ ଝରିଗଲା—ସରିଗଲା ।୧।

ଆଶାରେ ବାନ୍ଧିଲି ସୁନାବେଣୀ
ସୁନା ଗୃହଆଟି ମେଘ ଭେଦି
ଅଶ୍ରୁର ପ୍ଲାବନେ ଗଲା ଭାସି ଭାସି
ଆଶା ନିରାଶାରେ ବୁଡ଼ିଗଲା—ସରିଗଲା ।୨।

ଏ ପଲ୍ଲୀ ସେ ପଲ୍ଲୀ ବୁଲି ବୁଲି
ହା-ଅର୍ଥେ ଭେଟିଲି ପୋଡ଼ା ଚୁଲି
ସକାଳର ହସ ସଞ୍ଜକୁ ଲିଭିଲା
ଆଶା ଦୁରାଶାରେ ବୁଡ଼ିଗଲା—ସରିଗଲା ।୩।

(ଶଏ ଅଠର୍‌କଳଶ)

ସୁଖ ନଈ ପାହୁଛି ମୋ ଦୀପ ଲିଭିଯାଉଛି
ବୃଦ୍ଧ କାନ୍ଦ ମୁଁ ହେ ପଶ୍ଚିମ ଛୁଏଁ
ମାଳଞ୍ଚ ମ୍ଲାନ ହୋଇଛି

ଶେଷ-ରେସଟି ପାଇଁ
ପ୍ରାଣ ଯାଏ ଗୋଡ଼ାଇ
ଗଲା ସୀସା ଢାଳ ଦେଇଛି

ନଈ ପାହୁଛି ।

(ଶଏ ଅଣଗୃଣ)

ସଂସାରେ ସିନା ହତଭାଗା ମୁହିଁ ଏକାକୀ
ହତଭାଗା ମୁହିଁ ଏକାକୀ—। ୦ ।

କିଏ ଅବା ଲକ୍ଷପୋତୀ,
କିଏ ଅବା ଲକ୍ଷକୋଟୀ,
କିଏ ସେ ବା ବୁଲେ ଭସ୍ମ ମାଗି । ୧ ।

ସୁନା ଦାନ୍ତେ ହସେ କେ ବା
କେ କରଇ ନିଶା ସେବା
ଛଳ ଛଳ ମୋର ଦୋଟି ଆଖି । ୨ ।

କିଏ ଶୁଏ ବାସି ଶେଯେ
କେ ବା ହର କଥା ହେଜେ
କେତେ ଶନ୍ତା ପଡ଼େ ମୋର ବାଙ୍କ । ୩ ।

ମନ୍ଦୁରେ ଥାପିଛୁ ବନ୍ଧୁ
ମରିଛୁ କି ଅଛୁ ଜୀଇଁ
ମନରୁ ଏ ଜୀଆଁ ଅଧିକା କି । ୪ ।

ଯା ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଏଁ
ଘୃଣାରେ ଗୋଇଠା ଖାଏ
ଭୂମ୍ବର ସେ ମୋହର ସେ ସାକ୍ଷୀ । ୫ ।

(ଶେଷ ପରଶ)

ମୋର ଆଶାର କାନନେ କେତେ ଫୁଲ ଫୁଟେ !
କେତେ ଫୁଲ ପଡ଼େ ଝରି
ମୁଁ ସେ ଦିନ କାଟେ ଝୁରି ଝୁରି

ନୀରବରେ ବସି ଭସାଏ ମୋ ଛାତି
ଆଖି ପାଣି ଢାଳି ଢାଳି

କେତେ ତାନ ଖେଳି ଉଠେ ବାଁଶୀରେ
କାହାର ପରଶେ ରହେ ନୀରବରେ
ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ସ୍ୱର ଛିଣ୍ଡିଯାଏ ତୋର
ଲଭିଯାଏ ପ୍ରାଣ ଦୁଃଖ ତାର ତୋଳି !

(ଶଏ ଏକାବନ)

ରହୁଁ ରହୁଁ ବରଷ ଗଲାଣି ପୂରି,
ଏ ଛାତି ଭିତରେ   ଅନ୍ୟ ଅଗୋଚରେ
  ବନ୍ଧିଛି ସେ ଶୋକ ଛୁରି ।
ଦିନ ଗଡ଼ିଗଲା   ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଡ଼ିଗଲା
  ଲୁଚିଗଲା କଥା ଗୁଡ଼ି,
ହତଶ୍ରୀ ସଂସାର   ହେଲେ ଛାରଖାର
  ରହିଯାଏ ହଂସା ଉଡ଼ି ।
କେଉଁ ଲୋକେ ଯିବ   କାହିଁ ବା ଖୋଜିବ
  କାହିଁ ସେ ଅଦେଖା ପୁରୀ ।
ଯାଏ ନା କ ଚାହିଁ   କିଏ ଦେବ କହି
  ଏ ଯେ ହାହାକାର ହୁର
ଖରା ପରେ ତରା   ତରା ପରେ ଖରା
  ମାଡ଼ିଥିଲେ ଘାରି ଚୁରି,
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ ଥାଇ   କେ ନୁହେଁ କା ପାଇଁ
  ବନ୍ଧୁ ଲାଗି ବନ୍ଧୁ ଝୁରି ।
ନିଶ୍ୱାସ ମୋ ଆଜି   ଗୀତିଷମ ଝାଞ୍ଜି
  ନେଇ ଉଷ୍ଣ ଝର ସ୍ଫୁରି,
ମୋ ମରମ ଛାଇ   ପଶ୍ଚିମ ଦେଖାଇ
  ଆଶା ରାଶି ଦିଏ ଜୁରି ।
ଏକ ପାଇଁ ଛଡା   ଆନ ପାଇଁ ଛନ୍ଦା
  ବାଣ୍ଟେ ସେ କାଳ କଉରି,
ଚକୁଆ ଚକୋଇ   ପାରେ ପାରେ ଥୋଇ
  ଖେଳେ ବନ୍ଧି କ ଗୃଲୁରି ।

(ଶୈ ବାଉନ)

ଟିପି ଟିପି ହସୁରେ କଅାଁ ମୋତେ ଗୃହାଁ ସରଗ ତାରା
ଜାଣୁ ତ ମୁଁ ଜନମ ଦୁଃଖୀ ହତାଶ ମୋ ଜୀବନ ସାରା । ୦ ।

ଫୁଲକୁ ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ ଖସେ,
ମେଳା ବାୟୁ ଲଟାରେ ପଶେ,
ନୟରେ ମୋ ପଡ଼ିଲେ ଛାଇ
ଶୁଖିଯାଏ ଭ୍ରେଦୁଅ ଧାରା । ୧ ।

ମାତା କୋଳୁ ଛିଣ୍ଡିଛୁ ତୋତେ,
ସଙ୍ଗୀ ପରା ଲାଗୁ ତୁ ମୋତେ,
ନିତି ନିତି ଶଙ୍ଖୋଳା ଦେଇ
ଉଡ଼ାଉଛୁ ମାନସ ପାରା । ୨ ।

ଲୁଚିଲେ ତୁ ବଉଦ ତଳେ,
ଶାନ୍ତି ମୋ ନ ପାଏ ଭଲେ,
ପଞ୍ଝଠି ଭିନଟା ଦନେ
ତୁ ଯେ ମୋର ନୟନ ତାରା । ୩ ।

ତୋ ଆଖିର ହିମ ଶିଶିର,
ମୋ ଆଖିର ତପତ ନୀର,
ହେବ ଯେବେ ଏକ ଏ ଦେହେ
ଘୁଞ୍ଚିବ ମୋ ହୃଦୟ ଭାରା । ୪ ।

(ଶ୍ୱଏ ତେପନ)

କେ ବୁଝିବ କେ ଜାଣିବ
ଯାହା ମୁଁ ଗୋ ଭୋଗୁଛି,
ପ୍ରାଣଟାକୁ ଘଣା ଦେଇ
ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣାଉଛି ।

ହାତେକେ ପୋଛୁଚି ଲୁହ,
ହାତେକେ ଠେଲୁଛି ସୁଅ,

ଭାସି ଭାସି ଅବହେଳେ
ଉଠୁଛି ବା ବୁଡ଼ୁଛି;
ଏଥି ଯେବେ କର୍ମଭୋଗ—
ଦୂରୁଁ ମୁଁ ଜୁହାରୁଛି ।

(ଶଏ ଚଉବନ)

ଚାହିଁଯାଇଛି ହୃଦରେ ମୋର ଶାରଦୀ ଜହ୍ନରାତି
ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି ହା ହା ରେ ମୋର ପାଷାଣେ ଗଢ଼ା ସ୍ମୃତି
ଶେଫାଳିକା ଝରିଗଲା ମାଳତୀ ଗନ୍ଧ ସରିଗଲା
ସ୍ୱପନେ ଗୋପନେ ମିଶିଗଲା ଖେଳାସାଥି ।

ହୁ ହୁ ବାୟୁ ବହିଯାଏ ସେ ଦିନ ଛାୟା ଖେଳିଯାଏ
ରୋଦନେ ବେଦନେ ହଜିଛି ମୋ ଚିରଶାନ୍ତି ।

(ଶଏ ପଞ୍ଚାବନ)

ମୋର ସୁନାକାଳି ଲେଖା ପତ୍ରାଣି-ପଞ୍ଜିକା କଏ ଦେଲା ଚିରସୁର ଗୋ,
ସେ ଯେ ପୃଷ୍ଠାରେ ପୃଷ୍ଠାରେ ଜୀବନ୍ତ ଭାଷାରେ
କେତେ ଭାବେ ଥିଲା ଭରି ଗୋ ।ଘ।

ପ୍ରଥମ ବସନ୍ତ ମୋତେ ଶଙ୍ଖୋଳେ
ପ୍ରଥମ କୁହୁଟି ଧରେ ମୁଁ ନରୋଳେ
ଉଦବାର ଶଶୀ ପ୍ରାଚୀ ତଟେ ଆସି
ପ୍ରାଥମିକ କରେ ଠାରି ଗୋ । ୧ ।

ତୋଫାନେ ଦେଖେ ମୁଁ ସୌଦାମିନୀ ଛଟା
ସାଗର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ତରଙ୍ଗର ଘଟା
ନିଶା ଅନ୍ତରାଳେ ସ୍ଫୁଟିତ ମୁକୁଳେ
ଅନାୟାସେ ପାରେଁ ବାରି ଗୋ । ୨ ।

ପୃଥ୍ୱୀମାଟି ଆଜି ଦିଶେ ମସୀମୟୀ
ଦକ୍ଷିଣା ପବନେ କୁଳିଶ ଢାଳଇ
ଯନ୍ତ୍ରଣାର ପଥେ ଗୁଡ଼ ଅନାହୂତେ
ଗଲା ସେ ପ୍ରାଣେ ନ ମାରି ଗୋ । ୩ ।

(ଶଏ ଛପନ)

ଦିନରାତି କରୁଛି ଯେ ସେହି ମାତ୍ର ଜାଣେ
ଦିନରାତି ପାଉଛି ମୋ କି ଯାତନା ପ୍ରାଣେ ଗୋ
ଭଙ୍ଗା କେତକାଟି ପରି ଅନ୍ତେ ଯାଏ ସଡ଼ି,
ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଜନ୍ତି ଲୋକେ ପଥେ ପିଣ୍ଡ ଗଢ଼ି ଗୋ
ସଜ୍ନି ଗୋ

ଅଲୋଡ଼ା ମୁଁ ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ,
ଯମ ସୁଦ୍ଧା ଘୃଣା ପାଇ ରହନ୍ତି ଦୂରରେ ଗୋ (ଘୋଷା) ।
ଚଳିବାକୁ ନାହିଁ ବୁକୁ ଆରାମ ଝରଣା
ମମତା ଅଞ୍ଚଳ ପୋଛୁ ଆଖି ହୁଏ ବନ୍ଦା ଗୋ
ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠେ ଫୁଟି ସେ ଯେ ମିଠା କଥା,
ଅଧର କୋଣେ ସେ ହାସ ଝରାଏ ମୁକୁତା ଗୋ
ସଜ୍ନି ଗୋ

କପାଳେ ମୋ ସେ ଯେ ଉଷ୍ଣଶ୍ୱାସ
ଅଜାଡ଼ି ଦେଉଛି କେତେ ଅନ୍ତର ଆଶ୍ୱାସ ଗୋ ।୨।

ଜହ୍ନର ଜୁଆର ଯେବେ ଉଚ୍ଛୁଳାଏ ଧରା,
ଫୁଲ ହାଟେ ଫିଟେ ଯେବେ ଖୋସ୍ବୁର ପସରା,
ଝୁରୁ ଝୁରୁ କୁହୁ କୁହୁ ବର୍ଷାର ସଙ୍ଗୀତେ
ପବନର ମୃଦୁସ୍ପର୍ଶେ ଲମ୍ବା ରାତି ଶୀତେ ଗୋ
ସଜ୍ନି ଗୋ

ପକ୍ଷୀ ଡାକେ ଆସେ ଚଇଁଲତା
ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ବିନା କେହି ଜାଣିବ ସେ କଥା ଗୋ ।୩।

ବେଦନା କି ବାନ୍ଧି ହୁଏ ଭାଷା ଆବରଣେ,
ମର୍ମ କି ଫୁଟିଛି କାହିଁ ଗ୍ରଥା ଶବ୍ଦାଙ୍କନେ,
ମୋ ଦୁଃଖ ମୋ ଠାରେ ଥାଉ ମୋ ନେତ୍ରେ ମୋ କାଳି,
କେଉଁ ଅତଳେ ଯାଉଛି ବୁଡି ମୋ ଶେଫାଳି ଗୋ
ସଜ୍ନି ଗୋ

ଜନ୍ମ ପାଇଁ ଯାଉଛି ମୋ ଶାନ୍ତି
ପଞ୍ଜରା ଦଖଣ୍ଡେ ତାର ପାଦୁକା ଗଢ଼ନ୍ତି-ଗୋ ।୪।

(ଶଏ ସତାବନ)

ଏତକ ଜୀବନ କଟିଗଲା ଆସି ତଳେ ହେଲେ ଶାନ୍ତ ନ ପାଇଲି,
ଏପରି କ ଦୋଷେ ଦୋଷୀ ମୁଁ ହେ ସଖା କରୁଣାରେ ଭାଗୀ ନ ହୋଇଲି ।୦।

ଭୁଲାଇଲ ଯେବେ ଊଷାର ଉଲ୍ଲାହେ,
ଜଳାଇଲ କର୍ମୀ ଧନ-ମାନ ଦାହେ,
ଅପରାହ୍ଣେ ଭାସି ବୟସ ପ୍ରବାହେ
କୂଳକିନାରା ମୁଁ ହରାଇଲି ।୧।

ସଙ୍ଗେ ଫେରିବାକୁ ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ,
ବାନ୍ଧିଲ ସଙ୍ଗିନୀ ପରିଣୟ ଛନ୍ଦେ,
କନ୍ୟାର ସଂଖ୍ୟାଟି ଚପାଇଲ ସ୍କନ୍ଧେ,
ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନରେ ନ ମଣିଲି ।୨।

ଆୟୁ ଅନୁପାତେ ବ୍ୟୟ ଶତ ଗୁଣି
ଝାଡ ଦେଲଣିଟି ପିତା ଦେବା ମୁଣି
ଋଣ ପାଇଁ ଏବେ ଦ୍ୱାର ଖୋଜେ ପୁଣି
ସାହାଯ୍ୟ କାହାକୁ ନ ଦେଖିଲି ।୩।

ଦେଇଥିଲ କଛି ଶକ୍ତି ଲେଖନୀରେ
କାନେ ଖୋସିଲି ତା ଅବଶ ମୁଷ୍ଟିରେ
ଏ କି ବିଧି ପ୍ରଭୋ ! ମୋ ଭାଗ୍ୟଲିପିରେ
କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିରେ ମୁଁ ନ ବୁଝିଲି ।୪।

(ଶହେ ଅଠାବନ)

ଆଉ କ ଲୋଡ଼ା ଏ ସ୍ଥାନ ପରାଣେ,
ମୁଁ ଯେ କେତେ ଆଶା ସଞ୍ଚି ଏତେ କାଳ ବଞ୍ଚି,
ହେଲିଣି ଯା ମନ ଜାଣେ । ୦ ।

ଲୁହ ମୋ ଦେହର ଶିରା ଗ୍ରନ୍ଥିରେ ମୁଁ ଦେଇଛି ଚାର,
ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ପରେ ଶୋକ,
ପୀଡ଼ା କ୍ଲେଶ ଅପମାନେ । ୧ ।

ଘର ମୋ ହୋଇଛି ଚୂନା ଅସ୍ଥିବଟି ହଜାରେ ଗୁଣା,
ଯେତେ ସଜାଡ଼ଇ ପୂରି ନ ପଡ଼ଇ,
ଭୁଜ ରହେ ମାନେ ମାନେ । ୨ ।

ଭାଗ୍ୟ ମୋ ଯାଇଛି ଜଳ ଦମ୍ଭ ମୋର ପଡ଼ିଛି ଟଳ,
ଦରିଦ୍ରର ନିଧି ବୋଲାନ୍ତି ଯେ ବିଧି,
ଚଳନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିମାନେ । ୩ ।

(ଶଏ ଅଣଷଠି)

ଗଲାଣି ସେ କାଳ କଥା ରେ ସଙ୍ଗାତ ଗଲାଣି ସେ କାଳ କଥା,
ବେଳକୁ ବେଳ ଯେ ବଳ ଚଢ଼ିଲାଣି ଦୁଃଖ ଶୋକ ଆକୁଳତା । ୦ ।

ନାହିଁ ସେ କୁସୁମକାଳ କୁଞ୍ଜେ ନ ଫୁଟେ କୁସୁମମାଳ,
ନ ସ୍ଫୁରଇ ପ୍ରାଣେ କୋକିଳ କାକଳି ନ ଆସଇ ମାଦକତା ।୧।

ଅଧରେ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରୀତି—
ଭାଲେ ଘୋଟିଲାଣି କେତେ ଭ୍ରାନ୍ତି
ଲିଭିଗଲାଣି ସେ ପିପ୍ପାସ ବିହ୍ୱାଣୀ ଛଳ ଛଳ ଆଖିପତା । ୨ ।

କର୍ପୂର ଗଲାଣି ଉଡ଼ି ବାସ ଗଲାଣି ପବନେ ବୁଡ଼ି
ପଡ଼ି ରହିଅଛି ମାଳର ସୂତାଟି ଯେମନ ଦୁଃଖ-ସ୍ମୃତି ବ୍ୟଥା । ୩ ।

ଗାଇବ ଆଉ କି ଗୀତ କଣ୍ଠ ହେଲାଣି ଜଡ଼ିତ
ରାଗିଣୀ ଛପାଇ ଉଠିଲାଣି ଏବେ ବେଦନାର କାତରତା । ୪ ।

ନ ମିଳେ ସହାନୁଭୂତି ସେ ଯେ ହୃଦୟର କୁଟିଳ ମୂର୍ତ୍ତି
ମାଡ଼ି ଚଢ଼ିଲାଣି ବିକଳ ବାଳକୁ ପଥେ ଯେମନ ନଡ଼ା ଦଳା ମଥା । ୫ ।

(ଶଏ ଷାଠିଏ)

ଛୁଛା ହାହାକାରେ ଛୁଛା ଅଶ୍ରୁଧାରେ
ପାଷାଣ ପାଲଟି ଗଲଣି ପ୍ରାଣ
ମୋହମାଡ଼ ହେଲେ ମଥା କଚ୍ଡ଼ିଲେ
ଯିବ କି ଓଲଟି ବିଧି ବିଧାନ ।   ।

ବୃଥା ଅହଂକାରେ ବୃଥା ଆଶା ଭରେ
ଢବା ପରେ ହୁଏ ନିଶାବସାନ
ମୋହ ଭୁଟିଯାଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଛୁଟିଯାଏ
ନିଦ୍ରାନ୍ତର ଇଚ୍ଛା ନୁହଇ ଆନ । ୧ ।

ପଞ୍ଚ ଆହରଣ ଅସିବା କାରଣ
ତୋଷ୍ଠା ସେ ମୂଳଏ ମହା ଅଜ୍ଞାନ
ଯାହା ପାଇଁ ଯାହା ଖଣ୍ଡିବନ୍ତି ନାହା
ସେଭକରେ ସିନା ସେ ବଳୀୟାନ । ୨ ।

ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ନାହିଁ ଭେଦଭାବ କାହିଁ
ମନର ବିକାରେ ସବୁ ବୁଝାଣ
ବୃଥାରେ ବ୍ୟର୍ଥତା ଧ୍ୟାନେ ସାର୍ଥକତା
ସଂଯମେ ଶାନ୍ତିର ସ୍ୱରଗ ଜାଣ । ୩ ।

(ଶଏ ଏକଷଠି)

ଆକୁଳ ପ୍ରାଣେ ଆଶାର ଲେଖା ଆସେ କାହିଁକ ଯାଏ କାହିଁକ,
ଝଟିକା ଆକାଶେ ଜଡ଼ିତ ଅଭ୍ର ଫୁଟେ ଯେବେ ଲୟ ହୁଏ କାହିଁକ ।୦।

ହସେ କଳକାନ୍ତି ଲୁଚ ପ୍ରଦୋଷେ,
ଉଷାଗମେ ଢଳି ପଡ଼େ କି ଦୋଷେ,
ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଇନ୍ଦୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଶିଖେ
ଅମାକୋଳେ ଲୀନ ହୁଏ କାହିଁକ ।୧।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୁଞ୍ଜରେ ଶୁଭିଲା ବଂଶି,
ହଜିଗଲା କାହିଁ ଅନ୍ତର ବଶୀ
ବେଦନା ଶେଯରେ ସ୍ୱପନ ମାୟା
ଫେରି ଫେରି ଭୁଞ୍ଜି ନୁହେଁ କାହିଁକା ୨।

(ଶଏ ବାଆଷଠି)

ଯଦି ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଇନ୍ଦୁ ଯାଏ ରାହୁ ଗରାସେ,
ତେବେ କଳାକଳା ବଢ଼ି କପାଁ ମଜାଏ ସେ ସୁହାସେ ।

ଯଦି ବଉଳ ସମ୍ପଦେ କାଳ ଦିଏ କୁଜ୍‌ଝଟି,
ତେବେ ବସନ୍ତର ରାଜ୍ୟ କପାଁ ମଣ୍ଡିଇ ସେ ଚହଟି ।

ଯଦି ବୈଶାଖର ତାତି ଶୋଷିନିଏ ନଦୀଙ୍କ,
ତେବେ ବନ୍ୟାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ କପାଁ ଫୁଲଏ ସେ ଗୁଣ୍ଡିକ ।

ଯେବେ ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାର ଲଗି ପ୍ରାଣୀ ଯାଏ ଉଭାଇ,
ତେବେ ସହାରଟି ଭରି କପାଁ ଦିଏ ବଧି ଖଞ୍ଜାଇ ।

ଯଦି ଭାଙ୍ଗିବାର ଯାହା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ସମୟେ,
ତେବେ ବୃଥା କପାଁ ଗଢ଼ାଗଢ଼ି ଅତି ବୃଥା ଆଶୟେ ।

(ଶଏ ତେଏଷଠି)

ରେ ପଥୁକ୍ସ ଅବାଟକୁ ମୋହୁ କାହିଁ କି ?
ଗୋଖର୍ ନାଗଫେଣାରେ ଆଖି ଫେରୁ ନାହିଁ କି ରେ (ଘୋଷା)

ବାରମ୍ବାର କଣ୍ଣାମାଡ଼ି ମାଛଆଖି ହୋଇଛି,
ଦେହସାରା ବଛୁଆଡି ପୀଡ଼ା ବୋଳ ଦେଇଛି,
ପିନ୍ଧାଛନ୍ଦ ଗୁଗୁଡଆ ପାଛୁଡ଼ା ଚରିଛି କଆ,
ଅନ୍ଧ ହେଉ ଆଖି ଥାଇକ ।୧।

ମାୟାର ଛଳନେ ଭୁଲୁ ସେ ଯେ ମହା କୁହୁକୀ,
ଏତେ ଦୂରେ ଏତେ ଘୋରେ ଅନୁଭବୀ ନୋହୁ କି,
ଯିବୁ ଯେ ପସୀକ୍ଷା ନେଇ ପିଠିରେ ପଡ଼େ କି କେହି,
କେହି ନୁହେଁ କାହା ପାଇଁକ ।୨।

ହାଟକର ଆସି ତୁ ଯେ ନାଟ ରଙ୍ଗ ମାଣ୍ଡିଲୁ,
କାଣୀ କଉଡ଼ିଟି ହେଲେ ଘାଟକୁ ନ ବାନ୍ଧିଲୁ,
ଭଙ୍ଗ ଖର ଲମ୍ବ ଛୁଇ ଦେଖି ତୁ ନ ମାର ହାଇ,
ବାଟବଣା ନୁହିଁ ତହିଁକ ।୩।

(ଶଏ ଚଉଷଠି)

କେତେ ଦିନକୁ ତୋ ଏତେ ଗାରିମା ରେ
ସଞ୍ଜଟି ବୁଡ଼ୁଛି ରାତିଟି ପାହୁଛି—
ଜାଣି ନ ପାରୁଛୁ ଜୀବନ ସୀମା । ୦ ।

କୋଳାହଳ ସଂଗେ ଦିବାଲୋକ ଯେନ,
ଫେଡ଼ିଦିଏ ରଙ୍ଗ ତୋ ନୟନ ବେନ,
ମୁଦିବାକୁ ତାହା ଉଦେ ତାରା ଶ୍ରେଣୀ
ସନ୍ଧ୍ୟା ମୁଖେ ଧୀରେ ଚରି କାଳିମା । ୧ ।

ଶ୍ୟାମଳ ଶରତେ ହିମାଳ ହେମନ୍ତେ,
ଶୀତଳ ଶିଶିର ମଞ୍ଜୁଳ ବସନ୍ତେ,
ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳ ନିଦାଘେ ଉଚ୍ଛଳ ପ୍ରାବୃଟେ,
ତାଳ ଧରେ ସିନା କାଳର ବୀଣା । ୨ ।

ଶୈଶବ ବାଲ୍ୟ ବା କୈଶୋର ଯୌବନେ,
ବୁଢ଼ ଉଠି ପ୍ରୌଢ଼ ଜରା ପରେ କ୍ରମେ । ୩ ।

ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

(ଶଏ ପଞ୍ଚଷଠି)

ଝଡ଼ର ପ୍ରଦୀପ ମୁଁ ଗୋ
ଝଡ଼ରେ ବାହେ ଜୀବିକା,
ଧକ୍‌କାରେ ଧକ୍‌କାରେ ସଦା
ଲିଭି ଲିଭି ହୁଏ ଶିଖା । • ।

ସରିଚ୍ଛି ତଇଲ ରାଶି,
ବଳୁଛି ଧରିଚ୍ଛି ନାଶି,
ତେଜଣା କାଠିଟି ଭାସି,
ହେଲାଣି ଆଲୁଅ ଫିକା । ୧ ।

ଝଡ଼ ଆସେ ଝଡ଼ ଯାଏ,
ଫଁକିବା ଏକାନ୍ତ ଗୃହେଁ,
ମାଟିରୁ ଉଠି ଯେ ଥାଏ,
ମାଟିରେ ମିଶିବ ଏକା । ୨ ।

(ଶଏ ଛଅଷଠି)

ତରୁଟି ମୂଳେ ବସି ମୁଁ ନଗୋଳେ ଶୁଣିବ ପକ୍ଷୀର ଗାନ,
ସମୀରେ ଢାଳିବ ମନର ବେଦନା,
ଲୁହେ ଭସାଇବ ପ୍ରାଣ ।

ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର ବିଶ୍ୱାସର ସ୍ଥଳ,
ସାଧନାରେ ଏଠି ନ ମିଳଇ ଫଳ,
ଭଙ୍ଗା ବୀଣାଟି ମୋ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ବଳ,
ମିଶାଇବ ଭଙ୍ଗୀ ତାନ ।

(୫ଏ ସତଷଠି)

ମନକୁ ଯେବେ ରୁଚଇ ଯାହା, ମନ କି ବାଧା ମାନେ ଗୋ,
ମନ ଯେ ଆପେ ଆପଣା ରାଜା, ବାଧ ନୁହେଁ ସେ ଆନେ ଗୋ । ୦ ।

ଲବଣୀ ଠାରୁ ତରଳ ସେ ଯେ, ବଜ୍ରଠାରୁ ଶକ୍ତ ସେ,
ଚପଳା ନୋହେ କ୍ଷିପ୍ର ଯେତେ, ସୂଚୀ କଣି ସୂକ୍ଷ୍ମ ସେ,
ସାଗର ନୋହେ ଗମ୍ଭୀର ଡହୁଁ, ଗିରି କି ମାତ ଜାଣେ ଗୋ । ୧ ।

ସ୍ନିଗ୍ଧ ନୋହେ ଜ୍ୟୋସ୍ନାରାଶି, ତାପ ନାହିଁ ରୌଦ୍ରରେ,
ଲଘୁ ନୁହଇ ଫେଣ ମେଘ, ଭାର ନାହିଁ ଲୌହରେ,
ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କି ଇନ୍ଦ୍ରରୂପେ! ମନଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନେ ଗୋ । ୨ ।

ବୁଡ଼େ ସେ ଲୁପ୍ତ ଅତୀତ ଗର୍ଭେ, ଉଡ଼େ ସେ ଦୃପ୍ତ ଆଶାରେ,
ସ୍ୱପନ ଭଙ୍ଗେ, ସ୍ୱପନ ଫାନ୍ଦେ, ବୁଲେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ସଂସାରେ,
ଫିଙ୍ଗଇ ଦେହ, କଣାଇ ସ୍ନେହ ହଜେ ସେ ଆତ୍ମ ଧ୍ୟାନେ ଗୋ ।୩

(ଶଏ ଅଠଷଠି)

ଭଲା ମୁସ୍କିଲେ ପଡ଼ିଛୁ ଆସି ଏ ହଟ୍ଟ ସଂସାରେ
ଘଞ୍ଜା ଯାକ ଠେଲାଠେଲି ମୋ ଯିବା ରାସ୍ତାରେ
ଛି ଛି ଏ ହଟ୍ଟ ସଂସାରେ ।୦।

ଅଭାବର ଶେଷ ନାହିଁ ସୁବିଧାର ଲେଶ ନାହିଁ
ଆଣ୍ଠୁ ପୋଡ଼ି ସାରୁ ଫଲେ ସାଧ୍ୟ ସାଧନାରେ ।୧।

ଆଚରିଲେ ଦେଶସେବା ଡର ମରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମକୁ ଖଣ୍ଡି ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରେ ।୨।

ହେଲେ ବା ବୈଷ୍ଣବଚନ୍ଦ୍ରୀ ବେଶି ନୁହେଁ ଝୁଲି ଗ୍ରନ୍ଥି
ଦେହଟା ଧରେ କେ ବିନା ହିଂସା ଅହଂକାରେ ।୩।

ଗୃଷ୍ମ ଗୁଡ଼ ଭାସ ଧରି ପଣା ମାନ୍ଦ ପେଶା କରି
ନିଷ୍ଠାପାଣି କୃପେ ଥାଳ୍ପା ତେବେ କ୍ୟା ପରୱ୍ୟା ରେ ।୪।

(ଶେଷ ଅନୁରାଗ)

ଯାହାକୁ ମୁଁ ଆପଣା ଭାବେ,
    ସେହି ମୋର କାଟଇ ଟଗାଛି,
ସର୍ପାକାରେ ଘୂରଇ ସେ ଯେ,
    ଫଗଣ ମୋ ଦେବାକୁ ଯୋଚ୍ଛି । ୦ ।

ମୁଁ ଯେ ତାର ଆଖିର କଣ୍ଟା,
ମୋ ଦୁଃଖେ ସେ ନାରେ ଖେମଣ୍ଟା,
ମୋ ଆଖିର ତତଲା ଲୁହେ,
    ଭଜଇ ସେ ଫୂଲକା ଲୁଚ । ୧ ।

ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇଲାବେଳେ,
ହସି, ଲୋଟି, ପଡ଼େ ସେ ହେଲେ
ଶାଣ ଦିଆ ଛୁରିକା ଧାରେ
    ଖଜୁରୀଟା ଯାଏ କି ଝଙ୍ଗି । ୨ ।

ଆଉଁସିଛି ପିଠି ମୁଁ କେତେ
ଭୁଞ୍ଜାଇଛି ସୁହାଗ ଯେତେ
କ୍ଷୀର ଖୋଇ ତମକୁ କାହିଁ
    ହଂସାଭାବ ଯାଇଛି ଘୁଞ୍ଚି । ୩ ।

ମୁଖାପିନ୍ଧା ଏ ଯେ ସଂସାର
ଜୁଆରେ ଦ କଲଣି ସାର
ଶତକଡ଼ା ପଞ୍ଚାନବେକୁ
    ଜୁହାରବ ଦୁରରୁ ବାଛି । ୪ ।

(ଶଏ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ)

ତୋର କପଟ ପୀରତି କଥା   ଜଣାଗଲାଣି ଲୋ ସଖି
ମାଠିଲେ କି କଲାରୁପା ଶୁଦ୍ଧ ହେଲାଣି ? ।୦।

ଦେଖିଥିଲି ନୂଆ ଯେବେ କେତେ ତୋଫା ଥିଲୁ ତେବେ
ଭିତରେ ଓଲଟା ବୋଲି ନ ଥିଲି ଜାଣି ।୧।

ଲାଗିଲା ପାଣି ପବନ   ଭାଙ୍ଗିଲା ମୋହର ଭ୍ରମ
ଆଶାର ଚନ୍ଦ୍ରମଲ୍ଲିକଟି ଦେଲା କେ ହାଣି ।୨।

କଟୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ତଳେ   ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଛିଣ୍ଡି ହେଲେ
ମୁହଁରେ ମରିଲା ଛି ଛି ମୁହଁର ପାଣି ।୩।

ଆଗୁ ଯଦି ଜାଣିଥା'ନ୍ତି   ଚଷୁ ହେଲେ ଛୁଟିଥା'ନ୍ତି
କେତେ ଝାଳ ସାରହେଲି ପାଖ ମଣାଣି ।୪।

ଗଛରେ ଯେତେ ପତର   ସେତେ ନବରଙ୍ଗ ତୋର
ଦେଖି ଶୁଣି ଚେତି ଏବେ ମାଗେ ମେଲାଣି ।୫।

(ଶଏ ଏକସ୍ତରୀ)

ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ମହାରାଜ

ଲମ୍ବରେ ଥାନ୍ତା ବା ଲାଗି ମଳୟ-ପରଶ,
ଆସିଥାନ୍ତା ଭକ୍ତ-ପ୍ରାଣେ ଚନ୍ଦନର ରସ;
—ନ ହେଲା, ରହିଲା ଲମ୍ବ, ଲମ୍ବର ପ୍ରକାରେ,
ବସନ୍ତ ଚହ୍ଲାଇ ଦେବ କୁସୁମ-ପ୍ରଗୃରେ ।

ମେଘାବୃତ "କବିସୂର୍ଯ୍ୟ"
କୃଷ୍ଣମୋହନ
ପୁରୀ
୨୭-୯-୧୯୨୮

(ଶେଏ ବାସ୍ତଣୀ)

ପ୍ରେମ ଜାଣେ କି ଦିନ ରାତି
ଚିର ଅନ୍ଧ ବୋଲି ଯାର ଖ୍ୟାତି ।୦।

ଜାତି ବା ଅଜାତି ପାତ୍ର ବା ଅପାତ୍ର
ଭଲ ମନ୍ଦ ଦିଶେ ମୋହ ନେତ୍ରେ ମାତ୍ର
ମୋହ ଲିଭିଗଲେ ସେହୁ ଧରେ ଦିବ୍ୟ ଭାତି ।୧।

ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବିମଳ ସରଳ,
ଜଳ-ଝଳ ଭଳି ନୁହେଁ ଛଳ ଛଳ,
ବାରେ ଉପୁଜିଲେ ସେ ତ ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ସାଥୀ ।୨।

ହେଲେ ହେଲେ ନାହିଁ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଭେଦ,
ନିଷ୍କାମେ ନ କଲେ ମିଳନ-ବିଚ୍ଛେଦ,
ଶରେ ଶରେ ମିଶାମିଶି ବିନା ଛୁତି ଛୁତ ।୩।

ପ୍ରେମମୟୀ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରେମିକ ନିର୍ମିତ
ପ୍ରେମେ କୋଟି ପ୍ରାଣୀ ଦଳିତ ପାଳିତ
ସେହି ମହାପ୍ରେମ ଆଜି ଉଠୁ ପ୍ରାଣ ମାତି ।୪।

(ଶଏ ରେଏସ୍ତରୀ)

ବସନ୍ତ କି ମିହିର   କନକ ରେଣୁ,
ବଜାଏ କୋକିଳ   ମୋହନ ବେଣୁ,
ପରଶେ ସଂସାର   ଅମୀୟ ଝରା,
ଶୋଭଇ ଧରଣୀ   ସ୍ୱରଗ ପରି ଗୋ,
ଶୁଭ-ଉତ୍ସବେ
ନୀଳାଚଳେ ଆଜି   ମତ୍ତ ସରବେ ଗୋ । ୧ ।

ଗଜପତି ମହାରାଜକୁମାରୀ,
କସ୍ତୁରିକା ଆମୋଦିନୀ ସୁନ୍ଦରୀ,
ଘେନଣ ଖଟିକା କର-କମଳେ,
ବିଦ୍ୟା ଆରମ୍ଭିବେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳେ ଗୋ,
ଆଜ ଏ ଷଣେ
ବରଷୁ ଆଶିଷ   ଫୁଲ ଚନ୍ଦନେ ଗୋ । ୨ ।

କେତେ କାଳ ବନ୍ଧ   କଠିନ ହାତେ,
ଏ ରାଜ-ସଂସାରେ   କି ଦୁଃଖପାତେ,
ଗୋଟା ହିନ୍ଦୁ ଜାତି   ଚେତା କଢ଼ାଇ,
ଅବସାଦ ଭାର ଦେଲା କଟାଇ ଗୋ
ପୁଣ୍ୟପ୍ରଭାରେ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ   ଉଭା ଉଷାରେ ଗୋ । ୩ ।

କୋଟି କଣ୍ଠେ ଆଜ   ବିଜୟୋଲ୍ଲାସ
କୋଟି ପ୍ରାଣେ କେତେ   ଆଶା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
କୋଟି ଭଙ୍ଗେ ସିନ୍ଧୁ   ନାଚେ ବେଳାରେ
କୋଟି ଊର୍ମି ବାହୁ   ପ୍ରେମ ବିସ୍ତାରେ
ମଲ୍ଲୀ ବକୁଳ
ବନେ ଉପବନେ   ଗନ୍ଧେ ଆକୁଳ ଗୋ । ୪ ।

ବାଣୀ କମଳାଙ୍କୁ ଯେବେ ଗହଣେ,
ମଦନମୋହନ ବକ୍ଷେ ଚନ୍ଦନେ,
ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବେ ଯେ ଯେଉ ପଶ୍ଚାତେ,
ନୂଆଖଣ୍ଡ ଦେଖି ଜେମାଙ୍କ ହାତେ ଗୋ,
କୃପାକଣିକା,
ହଅନ୍ତୁ ଲଲାଟେ ଏତିକ ଭିକ୍ଷା । ୫ । *

---

* ପୁରୀର ରାଜକୁମାରୀ (ଜେମାମଣି)ଙ୍କ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ।

(ଶଏ ଚଉସ୍ତସ୍ତ)

ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରସାଦୁଁ ଏତେକାଳ ଉତ୍ତାରେ,
ବି**ଶ୍ରୀ** ନୀଳାଚଳ ଶୋଭିଲା ହେମକାନ୍ତ ଉଷାରେ ।

ଘୁଞ୍ଚି**ଗ**ଲା କାଳ କାଳିମା ଆଶା ରେଖା ଫୁଟାଇ,
ବିମୂର୍ତ୍ତ **ଜ**ଗତ ଜାଗିଲା ନବ ଚେତନା ପାଇ ।

ନିଜ ନିଜ **ପ**ଥେ ପ୍ରାଣୀଏ ଛୁଟିଲେ କୋଳାହଳେ
ଜ୍ଞାନ କର୍ମୋନ୍ନ**ତି** ସନ୍ଧାନେ ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ବାହ୍ୱାନେ ।

ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର **ମ**ହିମା ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କି ଜଣା,
କଳ୍ପକଳ୍ପାନ୍ତରେ ଯା**ହା** ଏ ବିଶ୍ୱରେ ଅକଳନା ।

ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେହେ ଆତୁ**ରା** ଜନ୍ମଭୂମି କଲ୍ୟାଣେ,
ରାମଚନ୍ଦ୍ରେ ପ୍ରଭୁ ସ୍ଥାପିଲେ **ଜା**-ଗ୍ରତ ମୂର୍ତ୍ତିନାମେ ।

ଦୀର୍ଘ କାଳ ମଣ୍ଡି ସୁଖରେ ଅ**ଙ୍କ** ବେଦୀ ମାତାର,
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବିସ୍ତାରି ଫେଡ଼ିଲୁ ଦେଶ**ରେ** ଦୁଃଖ ଭାର ।

ପଣ୍ଡିତ ହିନ୍ଦୁର ସମାଜେ ବିଘୋଷୁ **ଜ**ୟ ଶଙ୍ଖ,
ଗର୍ବ ଗୌରବରେ ଉତ୍କଳୀ ହେଉ ହେ ତନ୍ମ**ୟ** ଧ୍ୟାନ ।

ସୁନା ଅଙ୍କ କଣ୍ଠା ସୁନଆ ସର୍ବଥା ସାର୍ଥ **ହେଉ**
ନୀଳଚକ୍ରେ ତନ୍ତ୍ରୁ ସିନ୍ଧୁ ଯେ କରୁଣା ଭିକ୍ଷା ନେ**ଉ** ।

(ଶଏ ପଞ୍ଚସ୍ପୃଶ)

ହେ ଦେଶବାସୀ ପଠା ମୋତେ ଭୁନ୍ତ ପାଇଁ ଲଟସଖଙ୍କୁ,
ଖଢ଼ି କରି ଖାଇ ନାହିଁ ମୁଁ କେବେ ପାନ ଗୁହା ଗୁଡ଼ାଖୁ ।

ଷୋଳ ଗଣ୍ଡ ବାଣ ଜାଳ ବାରବେଶେ ବାଦ୍ୟ ହେଲ
ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧେ ପୁଣି ବାର ଶହ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଅଧା ତୋଳା କୋଠା ଖଣ୍ଡି ମୋ
ଡାକର ତା ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ।

(ଶଏ ଛଅପ୍ରଶ୍ନ)

ଦେବାନେବା-ଚୁକ୍ତିଟା ଆଗେ ତୁଟା ରେ ଭାଇ
ଆଗେ ତୁଟା ରେ ଭାଇ ଆଗେ ତୁଟା ରେ
ପାଠୁଆ ପିଲାଟି ମୋ ହେବ ତୋ' ଜୋଇଁ
ଅଣ୍ଡାକୁ ଅଣ୍ଡାଳି ମାଲ ଉଠା ରେ ଭାଇ । ୧ ।

ଶହେଟି ଭରି ସୁନା ଦେଇ କନ୍ୟାକୁ
ଯେତକ ଇଚ୍ଛା ତୋ' ବାଜା ଫୁଟା ରେ ଭାଇ । ୨ ।

ନଗଦ ପାଥେୟଟା ପାଞ୍ଚ-ହଜାର
ଅଗ୍ରିମ ଆଣି ତୁ ଦେ ମୋ, ମୁଠା ରେ ଭାଇ । ୩ ।

ପଢ଼ିଲେ ବିଲାତେ ସେ ଦେବୁ ତୁ ଖର୍ଚ୍ଚା
ମୋଟର ଖଣ୍ଡି ଚା ବେଗି ଜୁଟା ରେ ଭାଇ । ୪ ।

କନ୍ୟାର ଚେହେରାଟା ଦେଖୁ ସେ ଆଗେ,
ନ ଘେନଲେ ମନେ ତୁ, ମୁଁ ଝୁଟାରେ ଭାଇ । ୫ ।

(ଶଏ ସତ୍ତମରଶ୍ମି)

ଏ ନୈହ୍ୱ ବସନ୍ତ ଯେବେ ଗୋ ବନ୍ଧେ
ଭସିବୁଲେ ଦୋହି ଆଖି,
ବଉଳ ପରାଗେ ବଉଳ ସୁହାଗେ
ଥିଲା ବନେ ସେ ଯେ ଲାଗି ।
ଭସିବୁଲେ ଦୋହି ଆଖି । ୦ ।

ବସନ୍ତ ରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗଟି ମିଳାଇ,
ବସନ୍ତ ହାସରେ ହାସଟି ଖେଳାଇ,
ବାସନ୍ତିକା ପରି କୁଞ୍ଜେ ଚହଟାଇ,
ଉଡ଼ଯାଏ ଅଶ୍ରୁ ମାଖି;
ଭସିବୁଲେ ଦୋହି ଆଖି । ୧ ।

ବାଜି ଉଠେ ପ୍ରାଣେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୁରଲୀ,
ବାଜିଉଠେ ଯେବେ କାନନେ କାକଳୀ,
ନୈହ୍ର ହାତେ ଦେବା ନୈହ୍ୱ ପ୍ରେମାଞ୍ଜଳି
କେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନେ ହଜିଲା କି;
ଭସିବୁଲେ ଦୋହି ଆଖି । ୨ ।

(ଶଏ ଅଠସ୍ତରୀ)

ଝରି ଚକ ଚକ ଦେଖି ଯାହାକୁ କଣିଲି
ସେ ନୁହଁଇ ସୁନା ମାଳ
ସାର ସାରଛି ଜୀବନ ଭୁଲିଲି ସହିଁରେ
ହରାଇଲି ଅନ୍ନଥାଳ । ୧ ।

ସୁବାସ ଆମୋଦେ ବଳାଇଣି ମନ
ବୃଥା ବହରିଲି ପଳାଶ କାନନ
ମୃଗତୃଷ୍ଣା ରଙ୍ଗେ କରି ଜଳ ପାନ
ଧାଇଁ ମଲି ଦୂର ବାଲି । ୨ ।

ସ୍ୱପ୍ନକୁ ମଣି ସତ୍ୟ ରୂପାନ୍ତର
ଗ୍ରହିଲି ଯେ ତାକୁ ସମ୍ପିଲି ଅନ୍ତର
ନିଜ ସୁଖକୁ ସେ ଜଗାଇ ଅନ୍ତରେ
ଚିପିଲା ମୋ କଣ୍ଠନାଳୀ । ୩ ।

ସମସ୍ତ ନୁହଁଇ କାହାରି ଅଧୀନ
ବେଳକୁ ବେଳ ଶକ୍ତି ହୁଏ କ୍ଷୀଣୁ କ୍ଷୀଣ
ଅକାରଣ ମୋହେ କଟାଇଲି ଦିନ
କାନ୍ଦେ ଏବେ ଖାଲିଖାଲି । ୪ ।

(ଶଏ ଅଣାଅଣୀ)

ଝୁରୁମରେ ଯାହାଲାଗି ସେ ତ ଅଚହ୍ନା ।
ଯା ଲାଗି ରେ ମରମରେ ସହେ ଗଞ୍ଜଣା । ।

ଯାହା ଲାଗି ଗୁହିଁ ଗୁହିଁ
କେତେ ନଈ ଯାଏ ପାହି
ତରଙ୍ଗେ ତରଣୀ ବାହି ହଜେ ଚେତନା । ୧ ।

ସୁଖ ସରଗ ପସରା
ଡାକଲେ ନ ଦଏ ଧରା
ସଦା ଆଖି ଆରେ ଭରା
ମରମ ବାଣା । ୨ ।

(ଶଏ ଅଣୀ)

(ପୁରୁଷ) ଯାଆ ନା ଯାଆ ନା ମୋର ଭଉଁଣୀ ଜହ୍ନ ଲୋ
କଥା କଥାକେ ବାପଘରକୁ

(ସ୍ତ୍ରୀ) ନାକରେ ରସି ଝାଣନ୍ତ କଷି
(ଅବା) ସେମନଲେ ଢୋନ ପାରେ ମନକୁ

(ପୁରୁଷ) ନାକରେ ମୋର ନାହିଁଟି ଫୋଡ଼ି

(ସ୍ତ୍ରୀ) ମୋ ହାତ ନେଇ କାନକୁ ମୋଡ଼

(ପୁରୁଷ) ମାଗୁଛି ଦୋଷ

(ସ୍ତ୍ରୀ) ତେବେ ସନ୍ତୋଷ

(ଉଭୟେ) ସମ୍ଭାଳି ଯିବା କଞ୍ଚ ବନକୁ (ଏବେ)

[ରଣୋତ୍କଣ୍ଠାର ଥଏଟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ)

(ଶଏ ଏକାଅଶୀ)

ଭୁଲା ରବ ହେଉ ପୋଡ଼ା ପକ୍ଷୀ—ରେ କାହିଁକ,
ପର ଘରେ ପଡ଼—ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟରେ ବଢ଼ି,
ଜନ୍ମକୁଳ ଜଣା ଅଛଇ କା—ରେ କାହିଁକ । ୧ ।

ଲୁଚି ଲୁଚି ବୁଲୁ—ଖୋଜିଲେ ନ ମିଳୁ,
ଗଲା ଆଣିଛୁ କା କାହୁଁ ଠକି, ରେ କାହିଁକ । ୨ ।

ନାଲି ମଞ୍ଜି ପରି—ରୂପ କାନ୍ତି ଧରି,
ମଧୁ-ନିକୁଞ୍ଜକୁ ଝୁରୁ ଦେଖି, ରେ କାହିଁକ । ୩ ।

ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚରେ—ରହନୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ,
କଣ୍ଠ ଶୁଖିଯାନ୍ତା ଡାକି ଡାକି, ରେ କାହିଁକ । ୪ ।

ପ୍ରବାସେ ତୋ ଗାନ—ହାଟେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ,
ପ୍ରାଣେ "ଉହୁ" କରୁ "କୁହୁ" ଫୁଙ୍କି, ରେ କାହିଁକ । ୫ ।

(ଶଏ ବସ୍ତୁଅଣୀ)

ଛାଡ଼ି ସଙ୍ଗାତରେ ଚପଳ କଥା—
　　　　ବଢ଼େ ସେ ମୋ ଅଧୀରତା । ୦ ।

ମୁଁ ଥିଲି ଅନେକ ଦୂରେ
ଆପେ ଲୋଡ଼ିଲୁ ଛାମୁରେ
ବେଦନା ଚୃପି ବୁକୁରେ
　　　　ମୁଖେ ଆଣୁ ଗମ୍ଭୀରତା । ୧ ।

ଯାହା ତୁ ରଖୁ ଗୋପନେ
ଫୁଟେ ସେ ମୁଖେ ସ୍ୱପନେ
ତୋ ଜାଣିବା ମନେମନେ
　　　　ମୋ ପାଖେ ହୁଏ ଅନ୍ୟଥା । ୨ ।

ଗନ୍ଧ କି ଲୁଚେ ହିଲ୍ଲୋଳେ
କୌମୁଦୀ ନୀରଦ କୋଳେ
ଅନୁରାଗ ଆଖି ଡୋଳେ
　　　　ଲୁଚାଇ ନ ପାରେ ପରା । ୩ ।

(ଶଏ ଛୟାଅଶୀ)

ଫେର ନ ଯା' ଗୋ ନ ଯା'ଗୋ ପରାଣ-ସଖା;
ଆଜ ବହୁତ ଦିନରେ ପାଇଛୁ ଦେଖା । ୦ ।

ମନର ବ୍ୟଥା ମୁଁ ମନରେ ମାରେଁ,
ଅଞ୍ଚଳେ ଲୁଚୁଏଁ ନୟନ-ଧାରେ,
ଥିର ଫୁଲ କି ସହିବ ପାଷାଣ-ଧକ୍କା । ୧ ।

ତୁମର ପ୍ରୀତି ମୋ ଭଜନ-ମାଳ,
ତୁମଙ୍କୁ ପୂଜେଁ ମୁଁ ଜାଗର ଜାଳି,
ବନ୍ଧୁ, ତୁମ ମୂରତି ମୋ' ହୃଦୟେ ଅଙ୍କା । ୨ ।

ଏ ମଧୁ ମାସିଆ ଗୃଢନା ରାତି,
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବ ମୁରଛି ସାଥୀ,
ମୁଁ ଯେ କେଳି-କଦମ୍ବରେ ମାଧବୀ-ଲେଖା । ୩ ।

ଶେଷ ବସନ୍ତର ଶେଷ ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ନୂଆ-ମୁଞ୍ଜରିତ ଆମ୍ବ-ବଉଳେ,
ଜାଗେ ଶୁଖିଲା-ପଞ୍ଜରେ ଅନଳ-ଶିଖା । ୪ ।

ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଛୁ କେତେ,
ପାଇନାହିଁ ସଙ୍ଗ ଲୋଡ଼ିଛୁ ଯେତେ,
ମୋର ଆଳସ-ପଣେ ମୋ' କରମ ବଙ୍କା । ୫ ।

(ଶଏ ଚଉରାଅଶୀ)

ଭଲ ପାଇବାରେ ଏତେ ଦୁଃଖ ଜାଣି ତ ନ ଥିଲି ରେ
ନିଶି ନିଶି ଜାଗି ଅନୁଚିନ୍ତା ଲାଗି ଦେହ ଶୁକାଇଲି ରେ ।

ବାର ଲୋକଙ୍କର ବାର କଥା ସହି
ଲାଜ-ମାନ ଘେନି ନ ପାରେ ଗୋ ରହି
ମରମର କୋଣେ ତୁଷାନଳ ବହି ଶାନ୍ତି ହରାଇଲି ରେ ।୧।

ହୋଇଥାନ୍ତା ଯଶ ଆଧାର ସଂସାର
ନ ଆସନ୍ତା ମାୟା କାହାପାଇଁ କାର
ଏବା ମୁଁ ନିର୍ଜୀବ କଠିନ ଶିଳାର ପିତୁଳା ନୋହିଲି ରେ ।୨।

ଯାହା ପାଇଁ ଏତେ ସେ କି ମୋହ ହାତେ
ଯୁଟେ ସିନା ସେହୁ ନିଜ କର୍ମ ସାଥେ,
ଭଗନ-ମନ୍ଦିରେ କ୍ଷୀଣରଶ୍ମି ପ୍ରାଣେ ଜଳୁଥା ରହିଲି ରେ ।୩।

(ଶଏ ଫମ୍ପାଅଶୀ)

ବିଳାପ

("ଉଷାକୋଳେ କି ମଞ୍ଜୁଳ କଞ୍ଜନାହା—ଗୋ ଛବିଟିହାଁ" ବୃତ୍ତରେ)

କେଉଁ ସୁଖେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି "କାଲି" ପରି
—ଗୋ ଏହ୍ନିପରି । (ଘୋଷା)

ଯା ହୋଇଛି—ହୋଇଛି, ଅଛି କି ବାକି କିଛି ?
ଯୋଡ଼ା କରମେ ଛୁଟୁ ସାତ-ସର । ୧ ।

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଧରା ଗୋଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରା କୋଟି
ମୁଁ କାହାଁ ମରେ ଲୋଟି ଅନ୍ଧ ପରି । ୨ ।

କୁସୁମ ହସ ଲାସେ— ସୁଗନ୍ଧ ଭାସିଆସେ,
ମଧୁଟି ମୋ ସକାଶେ ବିଷ ସର । ୩ ।

ଏହ୍ନି ସେ ଜହ୍ନରାତି ! ଏହ୍ନି ସେ ଶତ ସାଥୀ !
କି ଫଳ ଆଉ ମାତି ଖେଳକରି । ୪ ।

ସ୍ୱପ୍ନ ବି ସହି ନୁହେଁ— ସ୍ୱପ୍ନେ ବି ଭୁଲିହୁଏ;
ନିଃସ୍ୱପନେ ମୁଁ ଶୁଏଁ ଶେଷ ସର । ୫ ।

(ଶଏ ଛୟାଅଶୀ)

ପ୍ରେମେ କିବା ସ୍ୱାଦୁ ଥାଏ ବୁଝିଛି ଯେ ଚଖିଛି
କଣ୍ଟାକୁ ଡରିଲେ କେବେ କେତକୀ କେ ତୋଳିଛି । ୦ ।

ଚରନା ଗୃଦ୍ଧମ ନଶି ମାଗେଲା ଲୁହରେ ମିଶି
ପ୍ରାଣରେ କି ଶାନ୍ତି ଆଣେ କାନ୍ଦିଛି ଯେ ଜାଣିଛି । ୧ ।

ବାରିଧି-ବେଳାରେ ବସି ଲହରୀ ଲୀଳାରେ ରସି
ଆସେ କିବା ଉନ୍ମାଦନା ମଜିଛି ସେ ଭୋଗିଛି । ୨ ।

ବେଦନା-ବୀଣାଟି ଧରି କରୁଣ ଆଳାପ କରି
ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଛି ଯେ ପ୍ରେମକୁ ସେ ଚିହ୍ନିଛି । ୩ ।

(ଶଏ ସଭାଅଣୀ)

ଆଖିକ ପୋଛୁବ ବୋଲି ଏତେଦୂର ଆସିଛୁ,
ଖସ ନାହିଁ ଭସ ନାହିଁ କେତେ ଯେ ସେ ଧଇଛୁ ।୦।

ନଗ୍ରୋଳା ସଞ୍ଜ ସକାଳେ—ଅନ୍ୟ ଆଖି ଅନ୍ତରାଳେ,
ଯେତେ ହନୁ ଦେଖି ନାହିଁ କେତେବାର ଗଣିଛୁ ।୧।

ଶୂନ୍ୟକୁ ଅନାଇ ଥିରେ—ଏନ୍ଧା କ ମୋ ଛବିଟିରେ,
ପବନ ପରଶ ଲାଗି ଚମକଇ ଛୁ-ଛୁ-ଛୁ ।୨।

ହାତେ ମୋର ହରାନିଧି—ଆଜ କ ପ୍ରସନ୍ନ ବିଧି,
ଅମାଅନ୍ଧକାର ଭେଦ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଫୁଟିଛୁ ।୩।

(ଶଏ ଅଠାଅଶୀ)

ତିନୋଟି ସଙ୍ଗୀତ

(୧)

ଲୋହିତ ଭାନୁକରେ ଭାସୁଛି ମସ୍ତ
ଲଲିତ ପ୍ରାଚୀ-ଶୋଭା ନୁହଇ କମ୍ୟ
ଶିଶିର କାନ୍ତି
ଝରଇ ମୋତି
କାକ-କୋକିଳ-ରବେ ଶ୍ରୁତି କି ରମ୍ୟ ।
ସମୀର ଲାଗି
ସରମେ ଜାଗି
ବାସି ଫୁଲଟି ଧୀରେ ଲୋଟି ପଡ଼ଇ ।

(୨)

ନୀଳ ନଳିନଟି ତାଳେ-ତାଳେ ନାଚଇ ନୀରେ
ଚଳି ଚଳି ମଧୁପଟି ଗୁଞ୍ଜେ ମନ୍ଥରେ ।
ହସେ ବାରୁଣୀ
ନବ ତରୁଣୀ;
(ତେବେ) ଅନ୍ତରାଳୁ ଅନ୍ଧକାର ମୁହାଁଏ ଧୀରେ
ଶାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତ-ପ୍ରକୃତି କି ସନ୍ଧ୍ୟା-ମନ୍ଦରେ ।

(୩)

ଯାହା ନା ଭୁଞ୍ଜି ଜନ୍ମ-ରାତି
ତୋ'ଠାରେ ପିଞ୍ଜୁଡ଼ି ଆଖି ନ ଫୁଲେ କା ସ୍ମୃତି ।
ତସ୍କର କବା ଲମ୍ପଟ—ସଙ୍କୋଚେ ତୋର ନିକଟ,
ଯେତେ ହେଁ ମଳିନ ମୁଖେ ଫୁଟେ ତୋର କାନ୍ତି

ସୁଧାରୁ ସର ଚୁଣିକ—ଗଢ଼ିଲା ବିଧି ଠାଣିକ
ତୋ ଭାବେ ବିଭୋର ହେଲେ ଲାଭେ ସବୁ ଭାନ୍ତି ।
ସୁନ୍ଦର ତୋର ବସନ—ସୁନ୍ଦର ତୋର ଭୂଷଣ
ସବୁଠୁଁ ସୁନ୍ଦର ତୋ' ସେ ମଥାମଣି ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଶିଶିର ଶୀତ ବସନ୍ତ—ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବରଷା ଶରତ-
ସମସ୍ତେ ତୋ ବଚତର ବେଶ ଜାତି ଜାତି ।
ଭାବୁକ କବି ପ୍ରେମିକେ—ତୋ ରସେ ଅତି ରସିକେ
ତୋ' ଦେହ୍ନ ସେ ଶାନ୍ତ, ନାହିଁ ବାନ୍ଧ ଖୋଡ଼ା-ହାଙ୍ଗା ।
କେତେ କ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଲୁଚୁଇ—କାନରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ
ଜନମୁ ଜୀବନ ଯାଏ ତୋ' ସଙ୍ଗେ ମାତି
ବେଳସୁ ତୁନ୍ଧି ଏକାଟି— ସର୍ବଦା ଦିଶୁ ନୂଆଟି
ସ୍ୱଭାବେ ମୋହୁ ତୁ ହେଲେ ଅଜାଠାରୁ ନାତି ।

ମୁକୁର, ୮ମ ଭାଗ—୨ୟ ସଂଖ୍ୟା

(ଶଏ ଅଣାନବେ)

ବସନ୍ତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନିକା

ନିଶାଗମେ ବସି ଏକେ କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳେ
ନିରେଖିଲି କି ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ମନୋହର,—
କି ବର୍ଣ୍ଣିବି ? ନାହିଁ ଏବେ ଦୃଶ୍ୟ ତାର ଭୂଲେ
ଅଦୃଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଗେ ବା ତା'ର ଥିବ ପଟାନ୍ତର,

ପର-ପାନ୍ତୁଁ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ସମୀର ସୁସ୍ପର୍ଶ
ସଞ୍ଚରଇ ମର୍ମରିଣ ନବ-ପର୍ଣ୍ଣାବଳୀ,
ସଧୀରେ ପରଶି ପୁଣି ସରିତ ଉରସ
ଉପୁଜାଏ କଲନା ଯେ, କ୍ଷୁଦ୍ର-ବୀଚିମାଳ ।

କ୍ଷିତ୍ୟୋପରି ମିଳନରେ ହାସ୍ୟମୟୀ ଶଶୀ
ସଙ୍ଗତରେ ଯେନ ତା'ର-ସହଚର ଦଳ
ବିମଳ ମାରନ୍ଦ ଲୁଟି ଖେଳଇ ଉଲ୍ଲସି;—
ଖେଳନ୍ତି ଶିଶୁଏ ଯଥା ଲୁଚକାଳି ଖେଳ ।

କତୁକ୍ଷଣ ଦେଖି ସେହି ଖେଳ ପିଲାଳିଆ
ଉଦିଲା ମାନସେ ମୋର ଶୈଶବର ସ୍ମୃତି,
ଘନଘନ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଭିଙ୍ଗି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହିଆ
ଉଠିଣ ମିଶିଲା ଶୂନ୍ୟେ ହେଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ।

ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ତହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନାଇ
ଡାକିଲି ସାଗ୍ରହେ,—"ଆରେ ଜହ୍ନମାମୁଁ" ତୁହି
କି ଖେଳେ ମାତିଛୁ ! ଆହା ଅନ୍ତ ତାର' ନାହିଁ !!
ଜନ୍ମାବଧି କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳ ଦେଖେ ତୋତେ ମୁହିଁ !!!

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୋ ପରି ଦିନେ ଏ କୋଣ-ସେ କୋଣ
ଲୁଚି ଖେଳୁଥିଲି;—ଏବେ କାହିଁ ତା ସ୍ମୃରତି !
କାହାନ୍ତି ଆହା ସେ ବାଲ୍ୟ-କ୍ରୀଡ଼ା ସଙ୍ଗିଗଣ !!
ନାହିଁ କିଛି;—ଅଛି ଏ ମୋ ବିଷାଦ ମୂରତି । ”

କୌମୁଦୀ-ସୁଧାରେ ବୁଡ଼ି ହସିଲା ଅବନୀ,
ହସିଲେ ପଲ୍ଲବଦଳ, ହସିଲା ସୈକତ,
ମଣି ମୁକ୍ତା ଜଡ଼ି ଦେହେ ହସିଲା ତଟିନୀ;—
ବରଷିଲା ଅବା କାହିଁ ତରଳ-ରଜତ,

ବସନ୍ତ ତୁରଙ୍ଗେ ଚଢ଼ି ଅଭ୍ରଖଣ୍ଡଚୟ
ଝରକର ହୋଇ ଅବା ଚନ୍ଦ୍ର-ତାରା-ଖେଳେ,
ଗଗନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯାଇଁ ଲୋଡ଼ିଲେ ଆଶ୍ରୟ;
ପ୍ରାଚୀନେ ଗୋଷନ୍ତି ଯଥା ନବ୍ୟାଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳେ ।

ଧରିଲା ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ଶଶଧର
ତାରାଏ ମଳିନ ହେଲେ, କ୍ରୀଡ଼ା ଭାଙ୍ଗି ହେଲେ;
ପୁଚ୍ଛିଲି ମୁଁ ପୁନଃ ତହୁଁ ବୁଝି ଅବସର;—
“କହ ଶଶୀ ତୁ ଖେଳୁ, ମୁଁ କିମ୍ପା ନ ଖେଳେ ?”

ପ୍ରକଟିଲା ମୁଖେ ତାର ଏ ଶୁଷ୍କ ଉତ୍ତର—
“ଦେବ-ମାନବରେ କେବେ ସମତା ସମ୍ଭବେ ? ”
ଅଛଅଛ ହସ ତହୁଁ ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର;
ଫେରିଲି ଲୋତକେ ଭରି ଭସାଇ ନୀରବେ ।

ମୁକୁର—୩୬ଶ ଭାଗ, କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର ୧୩୩୭, ୭ମ ଓ ୮ମ ସଂଖ୍ୟା

(ଶଏ ନବେ)

ଶାରଦୀୟା ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ

ଫୁଲ୍ଲ ନୀରଦ-ଦୋଳେ ଫୁଲ୍ଲ ତାରକା ମେଳେ
ଫୁଲ୍ଲ ଶାରଦ ଶଶୀ ଖେଳେ ଫୁଲ୍ଲ ଗଗନେ,
ଫୁଲ୍ଲ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା-ନିଶି, ଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରାଶି,
ଫୁଲ୍ଲ ଅବନୀ ଆଜି ଫୁଲ୍ଲ ଦିଗ-ଗହ୍ୱଣେ ।୧।

ଫୁଲ୍ଲ ଚକୋର ଉଡ଼େ, ଫୁଲ୍ଲ ହିଂକାସ୍ତି ରଙ୍ଗେ,
ଫୁଲ୍ଲ ସୁଷମା ଫୁଲ୍ଲ ଦଶେ ଫୁଲ୍ଲ ନୟନେ,
ଫୁଲ୍ଲ ସରସୀଜଳ, ଫୁଲ୍ଲ କୁମୁଦଦଳ
ଫୁଲ୍ଲ ଲହରୀ ମାଳ ନାଚେ ଫୁଲ୍ଲ ଭୂଷଣେ ।୨।

ଫୁଲ୍ଲ ବିଟପୀ-ଗଳେ ଫୁଲ୍ଲ ମାଳତୀ ଦୋଳେ
ଫୁଲ୍ଲ ଶିଶିର-ମୋତି ଫୁଲ୍ଲ ତୃଣ-ଆସନେ
ଫୁଲ୍ଲ ସେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କୁଞ୍ଜ ଫୁଲ୍ଲ ଶେଫାଳୀପୁଞ୍ଜ
ଫୁଲ୍ଲ କାଶ-କେଦାର ଫୁଲ୍ଲ ସୁଧା-ପ୍ଳାବନେ ।୩।

ଫୁଲ୍ଲ ପର୍ବତମାଳା, ଫୁଲ୍ଲ ନିର୍ଝରବାଳା
ଫୁଲ୍ଲ ଲତିକା ଗୁଳ୍ମ ଫୁଲ୍ଲ ବନ-ଉଦ୍ୟାନେ,
ଫୁଲ୍ଲ କୁମାରେଶ୍ୱରେ ଫୁଲ୍ଲ କୁମାରୀ ସର୍ବେ
—ଫୁଲ୍ଲ ପରାଣୁ ସ୍ଫୁରେ ଫୁଲ୍ଲ ଗୀତି ସ୍ୱତାନେ ।୪।

ଫୁଲ୍ଲ ହୃଦୟ ବେନ ଫୁଲ୍ଲ ପ୍ରଣୟ ଯେନ
—ଫୁଲ୍ଲ ଅଧର ଯୁଗ ବଦନମୟ ଚୁମ୍ବନେ;
ଫୁଲ୍ଲ ସେ ନେତ୍ର-ତାରା-— ଫୁଲ୍ଲ ପୀୟୂଷ ଭରା-
—ଫୁଲ୍ଲ ସେ ରୂପ୍ୟା ପ୍ରତିରୂପ୍ୟା ଫୁଲ୍ଲ ଦର୍ପଣେ । ୫ । *

---

* ୫ମ ପଦଟି ପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରକୃତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରାହୋଇଅଛି ।
ମୁକୁର, ୪ର୍ଥ ଭାଗ—ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ୧ମ ଓ ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଶଏ ଏକାନବେ)

ସମ୍ବଲପୁର ପର୍ଯ୍ୟଟନ

"ବୁଢ଼ାରଜା" (୧)

ଉନ୍ନତ ଗମ୍ଭୀର ଭାବେ ଛିଡ଼ା 'ବୁଢ଼ାରଜା'
ଶ୍ୟାମଳ କାନନରାଜି କମ୍ବଳ ପରାଏ
ବିଜଡ଼ିତ ଗାତ୍ରଯାକ, ତାଙ୍କ ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା,
କାର୍ତ୍ତିକ-ଶିଶିର ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ନ ପାଏ ।
ପ୍ରଭାତ-ସମୀର ଲାଗି କମ୍ପେ ବା ଶରୀର,
ଫରଫର ଉଡ଼େ ତହିଁ ପଲ୍ଲ ଆବରଣ,
ଶୀତାତୁରେ ବୃଦ୍ଧେ ଆହା ନମଣଃ ସୁସ୍ଥିର
କରଇ ସମ୍ମୁଖେ ଆସି ଅରୁଣ କରଣ;
କେତେକାଳ କିଏ ଜାଣେ, କି ମନ୍ତ୍ର ମନାସି
ଯୋଗରତ ବୁଢ଼ାରଜା ଏକାନ୍ତେ ନିରୋଳେ,
ମସ୍ତକେ ରାଜମୁକୁଟ ଗଗନ-ପରଶୀ—
ଅନୁଚ୍ଚ ଶିବମନ୍ଦିର ଦୂରୁ ଚିତ୍ତ ହୋଳେ ।
ପ୍ରାତଃ-ସନ୍ଧ୍ୟା କାନ୍ତି-ରଥ ହୁଙ୍କାରେ ସମ୍ମୁଖେ—
ନାହିଁଟି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ, ରାଜା ମଗ୍ନ ଧ୍ୟାନେ-ସୁଖେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଦୁର୍ଗ (୨)

ବିକଳ ବିଘଣ୍ଟ ମୂର୍ତ୍ତି—ନଗ୍ନ ଭଗ୍ନକାୟ
ସେକାଳର ଦୁର୍ଗ ଏକ ଏକା ନଦୀକୂଳେ,
ରାଜା, ରାଜ୍ୟ, ଧନ, ମାନ, ଆତ୍ମରକ୍ଷୋପାୟ
ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ଆହା ଝୁରଇ ଆକୁଳେ ।

ଅବହେଳେ କାକ, ଚିଲ, ଯାନ୍ତି ପଦକୁଇଁ
ମନକ୍ଷୋଭେ ହତଭାଗ୍ୟ ଗୃହେଁ ନଦୀପ୍ରତି,
ଚିର-ସଖୀ ମହାନଦୀ ବିଚଳିତା ହୋଇ
କୁଳୁକୁଳୁ ଭାଷି ଅବା ଭୁଲାଏ ତା ମତି ।
କଣେ-କଣେ କାଳକ୍ରମେ ହୁଏଟି କ୍ଷୟିତ—
ଯେଣେ ଗଲା କ୍ଷାତ୍ରିରାଜ, ଯିବ ଶେଷ ଚିହ୍ନ
ଅବଶେଷେ ସଖୀକୋଳେ ଶଯ୍ୟା ସୁରଚିତ
ଲୋଡ଼ିଣ ଦେବ ସେ ଗିନା ଆତ୍ମବିସର୍ଜ୍ଜନ !
ସେହି ଚନ୍ଦ୍ର, ସେହି ବାୟୁ, ଉତ୍ଥାନେ ଯେସନ
ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେହିଭାବେ ଦେଖାନ୍ତି ପତନ !!!

---

(୧) ସମ୍ବଲପୁରରେ "ବୁଢ଼ାରଜା" ନାମକ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର (ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ) ପର୍ବତ ଅଛି । ଶିଖର ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଶିବମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ତଳୁ ଉପର ଯାଏ ସେଠାକୁ ସୁନ୍ଦର ସୋପାନ-ଶ୍ରେଣୀ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । (୨) ସମ୍ବଲପୁରସ୍ଥ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନଦୁର୍ଗ ରହିଅଛି ।

ମୁକୁର, ୪ର୍ଥ ଭାଗ—ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୧୭—୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଶେଏ ବସ୍ଥାନବେ)

ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା

ଲାଜକୁଳି-ଲତାଟି ଲୋ ବଡ଼ ଲାଜକୁଳି,
 ମୁଁ ତ ତୋତେ ଛୁଇଁ ନାହିଁ,
 ଛୁଇଁଥିଲେ ଚାହେ ନାହିଁ
ଚାହିଁଥିଲେ ଛୁଏଁ ନାହିଁ କେବେ କଳୁ ଭୁଲି
ଲାଜକୁଳି-ଲତାଟି ମୋ ବଡ଼ ଲାଜକୁଳି ।

ଅରମା-ବଣରେ ତୋର ଅଜଣା-ଜନମ
 ଭୁଞ୍ଜା ଖରା ବର୍ଷା ଖାଇ—
 ନାହିଁ ସୁଦ୍ଧା ଗଛ ଛାଇ
ଘାଣି ପୋଖରିକ ସାକ ଘେରିଛୁ କଳମ;
—ଛୁଏଁ ଛୁଏଁ ବଢ଼ୁଥାଉ ଭୁଞ୍ଜି ତୋ କରମ,

ଧାରୁ ନାହିଁ ଖାଉ ନାହିଁ କାହାର ଲୋକରେ
 ଲୋଡ଼ୁ ନାହିଁ ବାହାଦୁରୀ
 ଖେଳୁ ନାହିଁ ଜୁଆଚେରି
କେ କଆଁ କହିବ କସ କି କାମ କଥାରେ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ତୋ ଗୋଟ ଫୁଲ ଫୁଟେ ଅନାଦରେ

ବାଟର ବାଟୋଇ ମୁହିଁ—କି କାର୍ଯ୍ୟ ଆନରେ ?
 ତୁ ତ ମୋର ପଦାନତ
 ତୋ ଠାରୁ ମୁଁ ଉଚ୍ଚୋନ୍ନତ—
କହିପାରେ ଲେଖିପାରେ ନାଚ କୁଦିପାରେ
ନ ଥାଏଁ ତୋ ତୁଚ୍ଛ ରୂପ ଭାବ ନିକଟରେ ।

ସମୀର ସମ୍ବାଦ ତୋର ନ ବହେ ବାହାରେ
ପ୍ରଜାପତି ଖୋଜେ ନାହିଁ
ନିଜ ମନେ ନିଜେ ଥାଇ
ସନ୍ତୁ ଥାଉ ଝୁଣ୍ଟୁ ଥାଉ ନିସ୍ପନ୍ଦ ହିଆରେ—
ନୁହେଁ କେହି ସାଥୀ ତୋର ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ।

କାହୁଁ ତୁ ଜୁଟିଲୁ ମୋର ପଥେ ପଦତଳେ
ମୋ ଭାଷା ତୁ ଜାଣୁ ନାହିଁ
ତୋ' ଭାବ ମୁଁ ବୁଝେଁ ନାହିଁ
ଅଥଚ ବସ୍ତ୍ରାଗ୍ର ମୋର ବନ୍ଧା ତୋ ଅଂଚଳେ
ଆତ୍ମା ତ ନିହ୍ୱଳ ବନ୍ଦୀ ବିଷମେ ଦୁର୍ବଳେ ।

ଛିଙ୍କିଦେଲେ ଭାଙ୍ଗିଯିବ; ପିଙ୍ଗି ଗଲେ ବାସ—
ନଗ୍ନକାୟ ହେବ ମୁହିଁ;
ଛଡ଼ାଇଲେ ହାତେ ଛୁଇଁ
ସର୍ବାଙ୍ଗ ସଙ୍କୋଚେ ଭାର ମହାବ୍ରୀଡ଼ା-ତ୍ରାସ ।
'ଛାଡ଼ ଦେ ମୁଁ ଚାଲିଯାଏଁ, ଏ କି ସର୍ବନାଶ' !

ମୁକୁର, ୫ମ ଭାଗ—୮ମ ସଂଖ୍ୟା

(ଶିଏ ଟେଫ୍ନାନବେ)

କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଆଖିପାଣି ଆଖିକୋଣେ ମଲାଣି
ସବୁ ଦୁଖ ସବୁ ଆଶା ଯୋଡ଼ି ଜଳିଗଲାଣି (ଘୋଷା) ।

ସହି ସହି ଛୁରପ୍ରାଣ କଣ୍ଠାଗତ ହେଲାଣି
ଲକ୍ଷର ମୋ ତାରାଗୋଟି ମେଘ ଢାଙ୍କି ଦେଲାଣି । ୧ ।

ସମ୍ବଲର ଅବଶେଷ ବନ୍ଧୁ କାଢ଼ି ନେଲାଣି
କି ହେବ ସେ ଲୋକଭୁଲା ମିଛମନ ଫୁଲାଣି । ୨ ।

ଫଳ ନାହିଁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଗଲା କଥା ବଖାଣି
ସୁନାଛୁଆଁ ଦିନଗୁଡ଼ି ଆସିବ କି ଉଜାଣି । ୩ ।

ଭଙ୍ଗାଫଟା ସାରଙ୍ଗୀରେ ବଜାଇ କେ କମାଣି
ଦିଅ ବନ୍ଧୁ ଦିଅ ମୋତେ ଦିଅ ଚିରମେଲାଣି । ୪ ।

(ଶଏ ଚଉରାନବେ)

ଆଉ କହ ନା

ଅତୀତର କେତେ ସ୍ମୃତି, ନାହିଁ ତା’ କଳନା
ନିଶାନ୍ତ ସ୍ୱପନ ସମ
ଆସି ଭାସି ହୃଦେ ମମ—
ହସାଇ କନ୍ଦାଇ ମୋତେ, ପଳାଏ ଅଜଣା
କହ ନା କଳ୍ପନା ! ଆଉ ସେ କଥା କହ ନା ।୧।

କଳ୍ପନେ ! ଅଜ୍ଞ ମୁଁ, ତୋର କୁହକ-ଆବେଶେ
ଛବିଳ ରାଇଜେ ପଶି
ବିଚରିଲି ହସି ହସି
କେତେ ଦିନ, କେତେ ରାତି ଆଶାର ଉଦ୍ଦେଶେ;
କହ ନା କୁହକ ! ଆଉ ସେ କଥା ଏ ଦେଶେ ।୨।

ରାଜ୍ୟ ତୋର ଲୀଳାସ୍ମିତ ଚିର-ବସନ୍ତରେ
ସୁକଣ୍ଠ ପକ୍ଷୀ—କାକଳି
ରଚନ୍ତି ତବ ଗୁଣାବଳୀ,
ସେ ଆକାଶ ବିଭାସିତ ଶତ ଶଶୀକରେ,
କୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜେ ପୁଷ୍ପରାଶି କହିଲେ ନ ସରେ ।୩।

ସୁକୁମାର ସୁକୁମାରୀ ବିଳସନ୍ତି ତହିଁ-
ନିତ୍ୟ-ପ୍ରେମେ ସଞ୍ଜୀବିତ
ଭାଷାରେ ସ୍ଫୁରେ ସଂଗୀତ
ଫଳେ ଜଳେ ସୁଧା ସ୍ୱାଦ ରୋଗ ଶୋକ ନାହିଁ
କହ ନା ସେ ସବୁ ଆଉ ବୃଥା ମାୟାମୟୀ ।୪।

ଶାନ୍ତି, କ୍ଳାନ୍ତି କଠୋରତା ନାହିଁ ସେଠି ସିନା
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ତୃପ୍ତି ଲେଶ
ବାସନାର ନାହିଁ ଶେଷ ।
ଅନନ୍ତ ଅଶାନ୍ତି ମାତ୍ର ହୁଏ ଏକା କଣା ।
କହ ନା, ସୁଖୀ ମୁଁ ତୋର ମୋହ ମନ୍ତ୍ର ବିନା ।୫।

ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ପଥିକ ତୋର ହେଲେ କରଗତ
ତୋଳି ନେଉ ନିଶା ଘୋଳେ
ମହାଶୂନ୍ୟେ କୁତୂହଳେ
ଶେଷରେ ଆସ୍ଫାଳି ପୁଣି କରୁଛି ଆହତ
କହ ନା,—କର ନା ମୋତେ ଅତି ବିରକତ ।୬।

ନିର୍ଗୁଣ ଲାବଣ୍ୟ ତୋର ପଳାଶ-ଉପମେ
ତୋ ସ୍ପର୍ଶ ମୋହତାରେ
ଭେଦନ୍ତି ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜାରେ—
ଆପାତ ମଧୁର ମାତ୍ର ବିଷାକ୍ତ ଚରମେ
କହ ନା ତୋ' କଳଙ୍କ, ମୁଁ ଜଳଇ ସରମେ ।୭।

ଯାଦୁକରି ! ମୁଖ ତୋର ଲୁଚଅ ଅଂଚଳେ
ମୁଁ ଲୋଡ଼େ କଂକର କଣ୍ଟା
ଝଂଜା, ଅମା, ମନ୍ଦ୍ର ଘଟା;—
ମୂଳେ-ତିକ୍ତ ଫଳେ-ମଧୁ ସାଧନା ସମ୍ବଳେ
କହ ନା, ମଦିରା ଆଜି ଢାଳ ନା ତରଳେ ।୮।

ମୁକୁର ୪ର୍ଥ ଭାଗ ୧୧ଶ-୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୧୦

(ଶଏ ପଞ୍ଚାନବେ)

କଲିକତାରେ

ଏହା ହିଁ ତ ଉନ୍ନତିର ପ୍ରଶସ୍ତ ସୋପାନ,
ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସାଧନାର ଫଳ;
ଅରଣ୍ୟେ ରହିଲେ ଲାଭ ନୁହେ ଗୌରବର,—
ଜୀବନ ସଗ୍ରାମ ତଥା ନିତାନ୍ତ ସରଳ।
ହସ୍ତପଦ ପ୍ରସାରଣି ଜୀବନ୍ତ ନରକ
ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ଯହିଁ ଟାଣେ ନିଶିଦିନ,
ଧନ୍ୟ ଏକା ଶକ୍ତି ତାର ଯେ ଜନ ସେ ସ୍ଥାନେ
ନିର୍ବିକାର ଅନାସକ୍ତ କାମନା-ବନ୍ଧନ।
ଏକଦିଗେ ଏ ବିଶ୍ୱର ଛବଶ ସୁନ୍ଦର
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉନ୍ନତ ସବୁ ଫୁଲ ଏହି ସ୍ଥାନେ,
ଅନ୍ୟ ଦିଗେ ଅନୁକ୍ଷଣ ସିଂହନାଦ ଖାଲି
ରକ୍ତ-ମାଂସ-ବିନିର୍ମିତ ମାନବର ପ୍ରାଣେ।
ପାପେ-ପୁଣ୍ୟେ ସୁଖେ-ଦୁଃଖେ ମିଶି ଏହି ସ୍ଥାନ,
ମନୁଷ୍ୟ ଗଢନେ ଏହା ଶର ଯତ୍ନବାନ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୯ଶ ଭାଗ, ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା, ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୪।

(ଶଏ ଛପ୍ପାନବେ)

ଅତୀତର ସୁଖ-ସ୍ମୃତି

ପୌଷର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧ ଭାଗ, ଅଷ୍ଟମୀର ନିଶି
ଯାମେ ମାତ୍ର ଶଶଧର ଯାପିଛି ଆକାଶେ,
ଶୀତ ନାହିଁ, ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ହିମ ସଙ୍ଗେ ମିଶି
କୋମଳ ବସନ୍ତ କାହୁଁ ଧୀରେ ଭାସିଆସେ,
ପୁରୁଣା ପଥରଗଡ଼ା କାଠଯୋଡ଼ ବନ୍ଧେ
ଦେଖାଦେଖି ବନ୍ଧୁଯୁଗ ବହୁଦିନ ପରେ,
ଅତୀତର ସ୍ମୃତିଗାଥା ସ୍ଫୁରି ନାନା ଛନ୍ଦେ
ସୁମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣେ ତୋଷେ ପରସ୍ପରେ ।
କ୍ଷୀଣ ସାରଧାରେ ଭେଦି ବାଲୁକା-ପଟ୍ଟାଳି
ଢଳ ଢଳ ଶୁଭ୍ରାମଳ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ମଣ୍ଡନେ,
ପର ପାର୍ଶ୍ୱେ ବନ ଗ୍ରାମ ଦୂର ନଗାବଳୀ
ନଭୁ ବାଳିଯାଏ ଦେଖି ହିମ-ଆବରଣେ ।
ଏସନ ସମୟେ ଆହା ଯୁବାହୃଦ ବେନି
ପ୍ରୀତିମତ୍ତ କେତେ ଶତ ଗତ ସ୍ୱପ୍ନ ଘେନି ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୪ଶ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା, ମାଘ ୧୩୧୮ ।

(ଶଏ ସନ୍ତାନଙ୍କେ)

ଅଶାନ୍ତ ପଥିକ

"କେ ତୁହି କହ ରେ ପାନ୍ଥ, କାହିଁ ତୋ ନିବାସ ?
କାହିଁକି ବା ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମୁଞ୍ଚ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ?
ଚକ୍ଷୁ ଯେ କୋଟରଗତ, ବଦନ ମଳିନ,
କେଶ ରୁକ୍ଷ ଦେହ ତବ କ ଯୋଗେ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ?
ନିଷ୍ପତ୍ର ଅନୁଚ୍ଚ ଏକ ବିଟପୀ-ମୂଳରେ
ଉଭା ତୁହି ଏକା କମ୍ପା ମଧ୍ୟାହ୍ନ ତାପରେ ?
ନାହିଁ ପଶୁ, ନାହିଁ ପକ୍ଷୀ, ଜନ-ସମାଗମ
ନାହିଁ ଜଳ, ପବନ ଯେ ହୁତାଶନ ସମ;
ଏ ସ୍ଥାନେ, ଏ କାଳେ ଅହୋ ! ଏମନ୍ତ ବେଶରେ
ଉପବିଷ୍ଟ କମ୍ପା ?—ଆହା ! ଅଶ୍ରୁ ଯେ ସଞ୍ଚରେ !
ଅଶ୍ରୁ ଯେ ସଞ୍ଚରେ ତବ କୂପ-ନେତ୍ରାନ୍ତରେ !—
କାହିଁକି ?—ଅବାଧେ ବସ ! କହ ମୋ ପାଶରେ ॥"
ଏସନେ ସମ୍ବୋଧି ପାନ୍ଥେ, ଭାଷନ୍ତେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ,
ଲୋଟିଲା ସେ ଯୁବା ଭୂମେ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଭାସି;
କହିଲା ଗଦ୍‌ଗଦ୍—"ଦେବ ! ମୁହିଁ ହତଭାଗ୍ୟ,
ମୋ ଦୁଃଖ-ସନ୍ଧାନେ ତବ କମ୍ପା ଅନୁରାଗ ?
ଧରାପୃଷ୍ଠେ କେତେ ଦିନୁଁ କରେ ଯାତାୟାତ,
ଶାନ୍ତି ସଙ୍ଗେ କେବେହେଲେ ନୋହିଲା ସାକ୍ଷାତ
ଦେଖିଛି କୌମୁଦୀ, ପୁଣି କୁସୁମ ଘ୍ରାଣିଛି,
ଭୁଞ୍ଜିଛି ବସନ୍ତ, ତହିଁ କାକଳି ଶୁଣିଛି ।
ସ୍ୱାଦିଛି ଅମୃତ, ଶାନ୍ତି ନ ପାଇଲି ତହିଁ
କେବଳ ଅଶାନ୍ତି-ବଶେ ହେଉଅଛି ଦହି ।

ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ମେଳେ କରିଛି ବସତି,
ସଞ୍ଚିଅଛି ଭଣ୍ଡାରରେ ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ପତ୍ତି ।
କିନ୍ତୁ, ନିୟତି ମୋ ପକ୍ଷେ ବଡ଼ ଦୟାହୀନ,—
ଶାନ୍ତିର ସମ୍ପର୍କ ସର୍ବେ କରିଛି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
ଦୀର୍ଘ ଏ ସଂସାର ପଥ;—ଏମନ ନିରାଶେ
ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ରାତ୍ରୁ ଆସି ପଡ଼ିଲି ଦିବସେ;
ଘୋରତମ ଅତ୍ପମି ଆଲୋକେ ମିଳିଲି—
ଅନ୍ଧତାରୁ ତର ସିନା ରୌଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଲି ।
ଦିନ ପରେ ରାତ୍ରି ଆସେ, ରାତ୍ରି ପରେ ଦିନ,
ଭିତରେ ବାହାରେ ମୁହିଁ ଅଶାନ୍ତ ଏମନ ।"
ଏତେ କହି ପଥିକଟି ଅଧୋବଦନରେ
ରହିଲା, କପୋଳେ ଆହା ସନ୍ନିବେଶି କରେ ।
ତହୁଁ ତପସ୍ୱୀଏ ତାର ଶ୍ରବଣ-କୁହରେ
ମୁଖ ଦେଇ, ଫୁକାରିଲେ ପୌରୁଷ-କଣ୍ଠରେ—
"ଭ୍ରାନ୍ତ ଏ ଧାରଣା ତବ, ଭ୍ରାନ୍ତ ଏ ଧାରଣା,
ଅଶାନ୍ତି ଗର୍ଭରେ ଅଛି ଶାନ୍ତିର ଝରଣା;
ନାରିକେଳ ଭୁଲି ମଣି, ତେଜ ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତି,
ଅସୁଖରେ ଅଛି ସୁଖ, ଅଶାନ୍ତିରେ ଶାନ୍ତି ।"

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୯୦୭, ସନ ୧୩୧୪, ଦଶମ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ଚୈତ୍ର ।

(ଶଏ ଅଠାନବେ)

କାହିଁ ସେ ?

ସମ୍ମୁଖେ ମେଲିଲି ଆଖି, ଅନାଚ୍ଛେ ସୁରତେ—
ଛଳ ଛଳ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର, ଛଳ ଛଳ ଦୃଶ୍ୟ;
ଅପ୍ରସନ୍ନ ସବୁ, ଯାହା ଆସେ ନେତ୍ର-ପଥେ,
ଗତିକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକୃତି, ନାହିଁ ତା ସାଦୃଶ୍ୟ ।
ପୂରବେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ-ଛବି—କାହିଁ ତହିଁ ଶୋଭା,
ଦିବା-ଦୂତ କୋଳାହଳେ କାହିଁ ସେ ଲାଳିତ୍ୟ,
ନିସର୍ଗରେ ସେ ରୂପଶ୍ରୀ କାହିଁ ମନୋଲୋଭା,
କାହିଁ ସେ ସମସ୍ତ, ହସେ ହସାଏ ଯା ନିତ୍ୟ ।
ସେହି ସେ ବିଜୟା ଆଜ ଆନନ୍ଦ-ଉତ୍ସବ,
ଘରେ ଘରେ ଗୀତବାଦ୍ୟନୃତ୍ୟ ହାସ୍ୟରୋଳ,
ନବସାଜେ-ତେଜେ ଭରା ଚିତ୍ତ-ଅବୟବ,
ନୀରସ ନୀରସ ମାତ୍ର, ନୀରସ ମୋ ଡୋଳ ।
କାହିଁ ଆହା, କାହିଁ ଆଜ, କାହିଁ ସେ ସୁଷମା
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ସୁଧାମୟୀ ସ୍ନିଗ୍ଧା ନିରୁପମା !

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୩ଶ ଭାଗ, ଅଷ୍ଟମ ସଂଖ୍ୟା, ୧୩୨୭ ।

ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ

(ଏକ)

ଆଜ ସାଗରେ ଭୂଧରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅମ୍ବରେ
ଶୁଭୁ ଉତ୍କଳର ଜୟ-ଗୀତି ।୦।

ଯାଉଛୁ ଅଜ୍ଞାତ ହଜନାହିଁ ବୀଣା
ଦହନାହିଁ ତାନ ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରାଚୀନା,
ନବ ଜାଗରଣେ ନବ ଗୁଞ୍ଜରଣେ
ଉଠ ସେ ତନ୍ତୁରେ ନବ ସ୍ଫୀତି ।୧।

ଡାକ ହିମାଚଳ କନ୍ଥ ସୀମାଚଳେ—
କି ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ଫୁରେ ଚିଲିକା-କଲ୍ଲୋଳେ
ମୋ ହିମ ଗଳଇ ତୋ ସୀମା ଟଳଇ
ଦେଖି ଉତ୍କଳର ପୁଣ୍ୟପ୍ରୀତି ।୨।

ଶିଶୁ ଦେଉ ତାର ଉଷାରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ
ଦେଉ ଯୁବାଜନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ-ପ୍ରତିଭା,
ଜ୍ଞାନ-ରଶ୍ମି, ଶେଷ ଦେଉ ପକ୍ୱ-କେଶ—
ଯାଙ୍କୁ ସାଧନାର ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରାନ୍ତି ।୩।

ଶରତ ସଜାଉ ଗୁଚ୍ଛ ପକ୍ୱଶାଳୀ
ବସନ୍ତ ବଜାଉ ଦୋଳ ଘଣ୍ଟାବଳି
ସୁସ୍ମିତ ଯେନ ରବି ଶଶୀ ବେନି
ଉଠନ୍ତୁ ବୁଡ଼ନ୍ତୁ ନିତି ନିତି ।୪।

ଅଛୁ ହୀରାଖଣ୍ଡ ଅଛୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା
ମନ୍ଦରେ ମନ୍ଦରେ ଇତିହାସ ଲେଖା
କୈବଲ୍ୟ ବଧାନେ ଏବେ ହେଁ ଶ୍ରୀଧାମେ
ଅଛୁ ପ୍ରକୃତିର ସାମ୍ୟ ମାତ । ୫ ।

୧୯୦୭ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସମ୍ବଲପୁର ଅଧିବେଶନ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ଓ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୀତ ହୋଇଥିଲା ।

ଭାରତ ବନ୍ଦନା

(ଦୁଇ)

ଆଜ ଏକ ତାନେ   ବୋଲ ଭାଇମାନେ
"ବନ୍ଦେ ଶ୍ରୀ ଭାରତ ଜନନୀମ୍",
ଭୁଲି ଜାତିଭେଦ   ଭୁଲି ନିଜ ପଦ
ବୋଲ ବୋଲ "ବନ୍ଦେ ଜନନୀମ୍" ।୦।

ହୀରକ ଖଚିତ ଶିରସ୍ତାଣ ଛଳେ,
ଭୂଷିତ ମସ୍ତକ ଯାର ହିମାଚଳେ,
ଉଦ୍ଭାସିତ ପୁଣି ମନ୍ଦାର ସୁମାଳେ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ଭୁବନ ମୋହିନୀମ୍ ।୧।

ଜାହ୍ନବୀ, ଯମୁନା ପୁଣି ସରସ୍ୱତୀ,
ରତ୍ନହାର ସମ ଧରଣି ସୁକାନ୍ତି,
ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ଯାର ସମୁନ୍ନତ ଛାତି,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ପୀୟୂଷ ବାହିନୀମ୍ ।୨।

ମୁକୁତା ଜଡ଼ିତ କଟୀବନ୍ଧ ପରି,
କଟୀତଟେ ଯା'ର ଶୋଭେ ଗୋଦାବରୀ,
ଉପୁଜାଇ ଚିତ୍ତେ ପୁଲକ ଲହରୀ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ଆନନ୍ଦ ଦାୟିନୀମ୍ ।୩।

ପଦତଳେ ଯାର କନକ ସିଂହଳ,
ଶ୍ରୀଚରଣେ ଯଥା କନକ କମଳ,
ଲବଣ ସଲିଳେ ହୁଏ ଢଳଢଳ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ବାରିଜ ବାସିନୀମ୍ ।୪।

ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ଯାର ଆଭରଣ ସମ;
ଅଗଣ୍ୟ ଅମୂଲ୍ୟ କାନ୍ତି ଅନୁପମ
ବିରାଜିତ ଆଜି ଜନମନୋରମ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ସୁଭୂଷା ଶୋଭନାମ୍ ।୫।

ଦଳେ ଦଳେ ଯାର ବୀଚିମାଳାଗଣ,
କଳ କଳ ହସି ଚୁମ୍ବନ୍ତି ଚରଣ,
ପ୍ରେମ ରସେ ଅବା ହୋଇ ନିମଗନ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ କମଳା-ରୂପିଣୀମ୍ ।୬।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି କର୍ମବୀରଗଣ,
ପୂତଗର୍ଭୁଁ ଯାର ଜନମ ଲଭଣ,
ରୋପିଥିଲେ ଭବେ କୀରତି ନିଶାଣ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ରତ୍ନପ୍ରସବିଣୀମ୍ ।୭।

ଦିବାନିଶି ଯେନ୍ତୁ ଅତି ସ୍ନେହ ଭୋଳେ,
ପାଳୁଅଛି ନିଜ ସନ୍ତାନ ସକଳେ;
ବିପଦେ ଆପଦେ ଆବରି ଅଞ୍ଚଳେ,
ବନ୍ଦେ ତାଂ ଶାନ୍ତି ବିଧାୟିନୀମ୍ ।୮।

ବିଶ୍ୱପତି ପଦ ହୃଦେ ହୃଦେ ଧାଇ,
ଆସ ଭାରତୀୟେ ! ଏକ ମେଳ ହୋଇ,
ତ୍ରିଂଶ କୋଟୀ କଣ୍ଠେ ଏକତାନେ ଗାଇ,
ବନ୍ଦେ ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀମ୍ ।୯।

ଗାଅ ରେ ସମୀର ! କାନନ ଖେଳାଇ—,
ଗାଅ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ! ଶଇଳ ଦୋଳାଇ—,
ଗାଅ ନଦ-ନଦୀ ସିନ୍ଧୁ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ—,
ବନ୍ଦେ ଧର୍ମମୟୀ ଜନନୀମ୍ ।୧୦।

(ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୋତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଏବଂ 'ରତ୍ନରେଣୁରୁ' ପୁନଃମୁଦ୍ରିତ ।)

(ତିନି)

ଗାଅର ଆନନ୍ଦେ ବିମୋହନ ଛନ୍ଦେ
ଗାଅ ଆଜି ବନ୍ଦେମାତରମ୍
ସୁଜଳା ସୁଫଳା ଶସ୍ୟ ସୁଶ୍ୟାମଳା
ମଳୟ ଅନିଳେ ଚିର ସୁଶୀତଳା
କବିକୁଳ ଲୀଳାଭୂମି ଧର୍ମଶୀଳା
ଉତ୍କଳ କମଳା ମାତରମ୍ ।୧।

ଉତ୍କଳ ଦୁଆରେ ମାଳାଚଳାଙ୍ଗନେ
ନହବତ୍ ଆଜ ବାଜୁଛି ସଘନେ
ଜାଗିବ ଜନନୀ ଯାହୁଛି ରଜନୀ
ବୋଲି ସର୍ବେ ବନ୍ଦେମାତରମ୍ ।୨।

ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ କି ରଙ୍ଗେ ବାରିଧି
ବାରମ୍ବାର ବେଳା ଭଙ୍ଗି ନିରବଧି
ଚଞ୍ଚଳେ ବଞ୍ଜୁଳେ ଶିଖାଏ ସକଳେ
କଳ କଳେ ବନ୍ଦେମାତରମ୍ ।୩।

ସୁହାସେ ସୁବାସେ ସୁବେଶେ ବସନ୍ତ
ସୁଧାରେ ସୁଧୀରେ ବିହରି ଦିଗନ୍ତ
ପ୍ରତି ଦ୍ରୁମମୂଳେ ହିଲ୍ଲୋଳେ ହିଲ୍ଲୋଳେ
ଘୋଷି ବୁଲେ ବନ୍ଦେମାତରମ୍ ।୪।

ସମ୍ମୁଖେ ଅମର କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ତମ୍ଭ ଶିରେ
ଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ସଞ୍ଚଳ ଗମ୍ଭୀରେ
କହେ ଆର୍ଯ୍ୟକୁଳେ ଧର୍ମ କର୍ମ ମୂଳେ
ମନ୍ତ୍ର ଏକା ବନ୍ଦେମାତରମ୍ ।୫।

(ସୁର)

ଆଜ ତୋହର ସନ୍ଧାନେ ଆସିଛି ରେ ଭାଇ ! ପଲ୍ଲୀରୁ ନଗର ପ୍ରାନ୍ତେ
ତୁ ଯେ' ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଛୁ ଅଝାଳୀ
ବୁଝି କ ରେ ମୁଁ ଯେ ବନ୍ଧେ ଶୂନ୍ୟ ଥାଳ,
ଭଗ୍ନ କୁଟୀରେ ନଗ୍ନ ଦେହେ ମୁଁ ଯୁଝଇ ଦୈନ୍ୟ ସାଥେ,
ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ତୁ ମୂର୍ଖ ମୋତେ ରେ ନ ଠେଲ ପାଦରେ,
ତୋହ ଉତ୍କର୍ଷ ମୋହରି ଯୋଗୁଁ—ଲଙ୍ଗଳ କାନ୍ଧରେ ।

ତୁ ଯେ ପଢ଼ିଲୁ, ଶୁଣିଲୁ, ଜ୍ଞାନ ଅରଜିଲୁ, ଧନେ ମାନେ ହେଲୁ ଉଚ୍ଚ,
ମୁଁ ଯେ ସାନ ବୋଲି ତହିଁ ନୁହେଁ କ ରେ ଭାଗୀ,
ବୁଦ୍ଧି ତୋର, ମୁଁ ଯେ ଖାଟେ ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି,
ଖରାରେ, ବର୍ଷାରେ, ଶୀତରେ ମୁଁ କଅାଁ ମଲାବ ବଳଦ ପୁଚ୍ଛ,
ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ତୁ ମୂର୍ଖ ମୋତେ ରେ ନ ଠେଲ ପାଦରେ,
ତୋହ ଉତ୍କର୍ଷ ମୋହରି ଯୋଗୁଁ—ଲଙ୍ଗଳ କାନ୍ଧରେ ।

ଆଜି ଭାଇରେ ଭାଇରେ ମମତା ନ ଥାଇ ମୁମୂର୍ଷୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି,
ଆଜି ଦେଶରେ ଦେଶରେ କେତେ ଯେ ସାଧନା,
ଓଡ଼ିଶା ଲାଗି କି ସବୁ ବିଡ଼ମ୍ବନା
ସାନରେ ବଡ଼ରେ ମିଳନ ଆସିଲେ ତୁଣେ ବନ୍ଧା ହେବ ହାଣ୍ଡି ।
ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ତୁ ମୂର୍ଖ ମୋତେ ରେ ନ ଠେଲ ପାଦରେ,
ତୋହ ଉତ୍କର୍ଷ ମୋହରି ଯୋଗୁଁ—ଲଙ୍ଗଳ କାନ୍ଧରେ ।

ଆଜି ଶୁଭେ କି ଅଶୁଭେ ବନ୍ୟା ବିପାକେ ଅକାଳ ଆସିଛି ମାଡ଼ି,
ତୁ ଯେ ଭରାପ୍ରାଣ ଘେନି ଯାଇଛୁ ମୋ ଦ୍ୱାରେ,
କୋଳ ଦେଇ ମୋତେ ରଖିଛୁ ସଂସାରେ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆସିଛି ଭାଗ ମିଶାଇବି ଭଣ୍ଡାର ଫୁଲି ଝାଡ଼ି,

ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ତୁ ମୂର୍ଖ ମୋତେ ରେ ନ ଠେଲ ପାଦରେ
ତୋହ ଉତ୍କର୍ଷ ମୋହର ଯୋଗୁଁ—ଲଙ୍ଗଳ କାନ୍ଧରେ ।

ଯେବେ ଥିଲେ ମିଳି ଦୁହେଁ, ଥିଲା ଦେଶ ତେବେ କେଡ଼େ ରେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ,
ଏବେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର-ଭାଗବତ ଘର,
ରହିଛି ଅନାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ଦୁହିଁଙ୍କର,
ଆଜ ଏ ଦୁର୍ଯୋଗେ ଘଟିଛି ସୁଯୋଗ, ମିଳି ଦେବା ହାତ ଜାଳି,
ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ତୁ ମୂର୍ଖ ମୋତେ ରେ ନ ଠେଲ ପାଦରେ,
ତୋହ ଉତ୍କର୍ଷ ମୋହର ଯୋଗୁଁ—ଲଙ୍ଗଳ କାନ୍ଧରେ ।

ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ କୃଷକ ସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ପାଞ୍ଚ)

ପାହିଲାଣି ଦୁଃଖରାତି ଗୋ ଜନନୀ
ପାହିଲାଣି ଦୁଃଖରାତି,
ଫୁଟି ଉଠିଲାଣି ପ୍ରାଚୀ କୂଳରେ
ଉଜଳ କନକ ଭାତି ।
ହସି ଆସିଲାଣି କୋଟି ହୃଦ-ପଦ୍ମ
ସୁଖ ରବି ଆଭା ଦେଖି,
ଉଠ ମା ଉତ୍କଳ ତେଜ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟା
ଚାହଁ ଗୋ ବାରେ ନିରେଖି !
ନାଚ ଉଠିଲାଣି ଆଶା ସମୀରଣ
ଖେଳାଇ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସୁମନେ,
ପରମାଦ ଗଣି ନୈରାଶ୍ୟ କୁମୁଦ
ଘୋଡ଼ିଲାଣି ମୁଖ ବନେ ।
ଏକତାନ ହୋଇ ବିହଙ୍ଗମକୁଳ
ମୋଦେ ତବ ଜୟ ଗୀତି,
ଗାଇଲେଣି ଅହା ଜାଗ ମା ସତ୍ୱର
ଭୁଲି ଦୁଃଖ-ସ୍ୱପ୍ନ-ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଲୁଚିଲାଣି ସେହି ଜଡ଼ତା କାଳିମା
ଅପୂର୍ବ ତେଜ ସଞ୍ଚାରେ,
ଦିଶିଲାଣି କିବା ପବିତ୍ର ସରଣୀ
ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖାଗାରେ ।
ଜାଗିଲେଣି ତବ ନିଦ୍ରିତ ସନ୍ତାନେ
ଲଭିଣି ନବ ଜୀବନ,
ପୂଜିବେଟି ଏବେ ତବ ପଦ ଯୁଗ
ଲେପି ଭକତି ଚନ୍ଦନ ।

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ

(ଛଅ)

ଆସ ହେ ସକଳେ   ଆଜ ଏକ ମେଳେ
ଜନନୀଙ୍କ କରିବା ଅର୍ଚ୍ଚନ,
କରି ଜୟ ଧ୍ୱନି   କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ
ଉଡ଼ାଇଣ ବିଜୟ କେତନ ।
ଓଡ଼ିଆ ସମାଜ   ଆକାଶେଟି ଆଜ
ଉଇଁଲେଣି ସୌଭାଗ୍ୟ ତପନ,
ନିରାଶା ତାମସୀ   ଚକିତେ ବିନାଶି
ବିତରିଣ ଉତ୍ସାହ କିରଣ ।
କେତେବେଠି ସୋଦରେ   ନିଷ୍ଫଳ ଭାବରେ
ରହିଅଛୁ କମ୍ପା ହତଜ୍ଞାନେ;
ଉଠ ହେ ସତ୍ୱର   ଏକତା ମନ୍ତ୍ର
ଦବାରତି ଜପି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ।
ଦେଖ ଏ ଜଗତେ   ଭିନ୍ନ ଜାତି ଯେତେ
ନିଜ ନିଜ ଉନ୍ନତି ସୋପାନେ
ଏକ ପଛେ ଏକ   ହୋଇ ସମୁତ୍ସୁକ
କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉଠନ୍ତି ସ-ମାନେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ତୀରେ   ଆଜି ସଂସାରେ
ରାଜେ ଯେଉଁ ଅମର କୀରତି,
ସେ ଶିଳ୍ପକୁ ଥରେ   ଦେଖିଲେ ନେତ୍ରରେ
ହୋଇଯାଏ ହୃଦୟ କରତି ।
କାହିଁ ସେ ପୂର୍ବ   ବିଭବ ଗୌରବ
କାହିଁ ଗଲେ ସେହି କର୍ମ୍ମବୀରେ !
ଆହା ସେ ଅତୀତେ   ଭାବିଲେ ଚକିତେ
ଭାସିଯାଏ ଚକ୍ଷୁ ଅଶ୍ରୁ ନୀରେ ।

କି ହେବ ଭାବିଲେ ଯାହା ଥିଲା ଭଲେ
ବୁଡ଼ିଲାଣି ବିସ୍ମୃତି ଗରଭେ,
ଏବେ ଏକମନେ ଚିନ୍ତ ଜନାର୍ଦ୍ଦନେ
ଅଗ୍ରସର ହୁଅ କର୍ମାହବେ ।

ବନ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା

(ସ୍ୱାଗ)

ବର୍ଷ ବିଡ଼ମ୍ବନେ ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ ଚାହିଁଲା ଶ୍ରାବଣ ରାତି,
ପ୍ରଳୟ ପ୍ଲାବନେ ଶଙ୍କିତ ଜୀବନେ ନିଃସ୍ୱ ଏ ଓଡ଼ିଆଜାତି;
ଆଜ ନିଃସ୍ୱ ଏ ଓଡ଼ିଆଜାତି, ନିଃସ୍ୱ ଏ ଓଡ଼ିଆଜାତି ।

ସୁଖର ମାଡ଼ରେ ସପରିବାରରେ ଥିଲା ଯେତକ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ
ଚକିତ ନେତ୍ରରେ ଦେଖେ ପ୍ରଭାତରେ ଜଳ ଛଡ଼ା ଚିହ୍ନ ନାହିଁ,
ଆଜ ଜଳ ଛଡ଼ା ଚିହ୍ନ ନାହିଁ, ଜଳ ଛଡ଼ା ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ।

ଶିଶୁ ନାହିଁ କୋଳେ ମାତା କାନ୍ଦେ ରୋଳେ ଭଙ୍ଗାରୁଳେ ଭାସି ଭାସି
ପତିହରା ପତ୍ନୀ ଭଇଁଷାରେ ଭ୍ରମି ଉଠେ ବୁଡ଼େ ତନୁ ଆଶ୍ରି;
ସେ ଯେ ଉଠେ ବୁଡ଼େ ତନୁ ଆଶ୍ରି, ଉଠେ ବୁଡ଼େ ତନୁ ଆଶ୍ରି ।

କ୍ଷୁଧାର ତାଡ଼ନେ ପଦାର୍ଥ ଭକ୍ଷଣେ ବିସୂଚୀ ପ୍ରାଣସଂହାରେ
ବୃଷ୍ଟି ବିପାକରେ ସନ୍ନିପାତେ ଜ୍ୱରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କେ କହିପାରେ,
ତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କେ କହିପାରେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କେ କହିପାରେ ।

କେବେ ଦେଖାନାହିଁ କେବେ ଶୁଣାନାହିଁ ଏ ଘଟଣା ଏ ସଂସାରେ,
ପ୍ରାଣ ବନ୍ଧନମୟେ ସ୍ୱରଗ ଦୂତ ହେ କେ ଅଛ ଆସ ଉଦ୍ଧାରେ,
ଭାଇ କେ ଅଛ ଆସ ଉଦ୍ଧାରେ, କେ ଅଛ ଆସ ଉଦ୍ଧାରେ ।

(ଆଠ)

ବସି କାନ୍ଦେ ମା' ଉତ୍କଳ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗିନୀ,
ଯେ ଯେ ବନ୍ୟା ଦାଉରେ ଆଜ କାଙ୍ଗାଳିନୀ,
ଯେ ବା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ବୋଲି ପୂଜା ପାଏ,
ତାର ଅନ୍ନ ବିନା ଆଜ ପ୍ରାଣ ଯାଏ,
ବୁଡ଼ି ଯାଇଛି ଉତ୍ସବ ଅବସାଦେ,
ସାରା ଆକାଶ ଭାଙ୍ଗଇ ଆର୍ତ୍ତନାଦେ !

ଭାସି ଯାଇଛି ଯାଇଛି
ତାର ଜୀବନ ସର୍ବସ୍ୱ ଭାସି ଯାଇଛି ଯାଇଛି
ତାର କୋଳର ସନ୍ତାନ ଭାସି ଯାଇଛି ଯାଇଛି
ତାର ସୁନାର ସଂସାର ଭାସି ଯାଇଛି ଯାଇଛି
ତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭଣ୍ଡାର ଭାସି ଯାଇଛି ଯାଇଛି ।

(ନଅ)

ଆହା ସେ ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ସକଳେ ଦିବସ ରଜନୀ,
ଅଶ୍ରୁ ନୀରେ ଆଜ ଭସାଇ ଧରଣୀ
କରିବା କି ତାର ଏ ଦୁଃଖ ମୋଚନ ।

ମୁଖ-ଚନ୍ଦ୍ର ତାର ଗଲାଣି ଝାଉଁଳି,
ଲଗିଲା ଯେ ଆହା ଅଙ୍ଗେ କେତେ ଧୂଳି
କେବା ଏବେ ସେହି ବିଷାଦ ଶିକୁଳି,
ଛିଣ୍ଡାଇଣ ତାର ରଖିବା ଜୀବନ ।

ଥିଲା କେତେ ଦୁଃଖ ଅଭାଗୀ କରମେ,
ଲଭିଲା ଅଶେଷ ବେଦନା ମରମେ,
ଭାବିଲେ ହୃଦୟ ଜଳଇ ସରମେ;
ଲକ୍ଷ ପୁତ୍ର ଥାଇଁ ଏତେ ଅଯତନ ।

ଆସ ହେ ସୋଦରେ ବସି ଏ ବେଦୀରେ,
ସୁମନ-ଚନ୍ଦନ-ଗନ୍ଧ ଆରତିରେ,
ସରବେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୀତି ଭକତିରେ;
ବନ୍ଦାଇବା ଆଜ ମାତାଙ୍କ ଚରଣ ।

ପୁରୋହିତ ଆସି ପଢ଼ିବେ ମନ୍ତର,
ଜାଗିବ ଉତ୍ସାହେ ଅପୂର୍ବ ଅନ୍ତର,
ଘୁରିବ ନିମିଷେ ଶକତି-ଯନ୍ତର;
ଜଡ଼ତା ପିଶାଚେ କରିଣ ଦମନ ।

ନବ ଭାବେ ମାତି ଗତ ଦୁଃଖ ଭୁଲି,
ଦିଅ ହରିବୋଲ ଦିଅ ହୁଳ-ହୁଳି,
ଘୋଟିଯାଉ ନଭେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଧୂଳି,
ହେଉ ଉତ୍କଳର ମହତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଦ୍ଧନ ।

ଜାଗ ହେ ସରବେ କର୍ମୀର ଅବନୀ,
ଏ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କର ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି,
ବାରେ ଶୋକାତୁରା ଉତ୍କଳ ଜନନୀ,
ମୁଖେ ହେଉ ହାସ୍ୟରେଖା ପ୍ରକଟନ ।

(ଦଶ)

ଜୟ ମା'-ଗାଅ ଗାଅ ମୋ' ବାଣୀ,
ଉତ୍କଳ କମଳା ଜଗତ ରାଣୀ ।

ଏକ ମେଳ ଆଜ ଶତ ସନ୍ତାନ,
ନାହିଁ-ଜାତି-ପଦ-ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାନ ।

ପ୍ରତି ଚିତ୍ତ ମାତୃପ୍ରେମେ ବିଭୋର,
ମାତ ସ୍ୱାର୍ଥ କାହିଁ ଯାଏ ପାସୋର ।

ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଜାଗେ ଆଶା ନବୀନ,
ମୁଖେ ପ୍ରକଟଇ ଉତ୍ସାହ ଚିହ୍ନ ।

କଟୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ସକଳ ଠିଆ,
ଜାତୀୟ ଗରବେ ଉନ୍ନତ ହିଆ ।

ପୂର୍ବ କଥା ସ୍ମରି ସର୍ବେ ଆକୁଳ,
ଅନ୍ତର ମଥିତ ମନ ବାତୁଳ ।

ଅର୍ଘ୍ୟମାଲ୍ୟ ଶୋଭେ ଅଯୁତ କରେ,
ଅରପନ୍ତି ପ୍ରେମେ ମାତୃ-ପଦ୍ମରେ ।

ବାଜେ ଶୁଭ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ମନ୍ଦିରା
'ଜୟ-ମା-ଉତ୍କଳ'—ପଡ଼ଇ ହୁରି ।

(ଚଣ୍ଡୀହଟା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଶାଖା ସମିତିର ତୃତୀୟ ଅଧିବେଶନ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ଏବଂ 'ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ'ରେ ପ୍ରକାଶିତ)

(ଏଗାର)

ଆସ ଆସ ଭାଇ ଆନନ୍ଦ ମନେ
ମିଳଣି ସରବେ ଆଜ ସଗରବେ
ପ୍ରାଣ ଦେବା ଦେଶ ବ୍ରତ ସାଧନେ ।

ମାତିଲାଣି ଭାଗ୍ୟ ବସନ୍ତ ଆଜ
ହସିଲାଣି ଆଶା-କଳିକା ରାଜ,
ଜଡ଼ ଶିଶିର ହେଲାଣି ଦୂର,
ଜାଗ ହେ ସକଳେ ଏ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ।

ଜନମାଟି ତବ ଜନମଭୂମି,
ସାର୍ଥକ ହୁଅ ତା' ଚରଣେ ନମି,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଭୁଲି ନ ହୁଅ ଠେଲି
ଦୁଃଖିନୀ ଅମ୍ବାରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଚରଣେ ।

ସ୍ନେହମୟୀ ତବ ଭାରତମାତା
ପଦାଘାତେ ଆଜ ଚୈତନ୍ୟ ହତା
ସରବେ ମିଳି ପୂରି ଅଞ୍ଜଳି
ତୋଳ ତାଙ୍କୁ ଭକ୍ତି-ବାରି ସିଞ୍ଚନେ ।

(ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନବେଳେ ପୁରୀର ଏକ ସ୍ୱଦେଶୀ ସଭା ପାଇଁ ରଚିତ)

(ବାର)

ଏ କି ହେଲା ରେ ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ
କଳେ ବଳେ ପାଣ୍ଡି ଗଣ୍ଡି ଗଲା ସିନ୍ଧୁ ପାରେ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଦୀର୍ଘକାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରି
　　　　ଲଭନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମ,
ଘରେ ପଶି ଦେଲେ ପରି
　　　　ଅକଲି ସଲାମ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଖୋଲା ମନ ଯୋଗୁଁ ସିନା
　　　　କବାଟ ନ ଦେଇ,
ମଟି ଦଣ୍ଡଆରେ ଆଜି
　　　　ଉଠେଇ ଟୁବେଇ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ସୁନା ରୁପା ବଦଳାଇ
　　　　ଟିନା କାଚ ଆଣି,
କ୍ଷେତରୁ ହଜଲା ଧାନ
　　　　ପୋଖରୀରୁ ପାଣି—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
କଂପା ନୋଟ ବକ ଖାଲି
　　　　ଗଣୁଁଟି ଖଜଣା,
ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଏବେ
　　　　ସଦା ବାଟବଣା—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ବୋଇତ ଅନାଟ ଗଲା
　　　　ଲେଖନ କଉଡ଼ି,
ଗଲା ହଳ ପାଞ୍ଜି ପୋଥି
　　　　ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲେ ଉଡ଼ି—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।

ନାଡ଼, ଛତ, ଗୋଲ୍ଫ, ଖଣି
ଗଲାଣି ବଲମ,
ଗଲା ଜମି ଜମା ଏବେ
ବୋଲଉ ଗୋଲାମ—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ବେଦ, ବିଦ୍ୟା, ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ର
ଗଲା ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା
ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ଗଲା ସବୁ,
ହେଲୁ ଲଙ୍କାପୋଡ଼ା—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ପେଡ଼ ପୁଞ୍ଜି ଇଜ୍ଜତ ଯେ
ଗଲା ଜାତି ପତି,
ଦାନ, ଧ୍ୟାନ, ହୋମ, ଯାଗ
ପଇତା, ବିଭୂତି—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ସୁନା ଭୂଇଁ ପୋଡ଼ା ଦେଖି
ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ
ଜାହାଜ ଚଢ଼ିଣ ଗଲେ
ସାତ ସିନ୍ଧୁ ଡେଇଁ—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ବେଳ କାଳ ଉଣ୍ଡି ବେଗେ
ବସନ୍ତ, କଲେରା,
ପ୍ଲେଗ, ମ୍ୟାଲେରିଆ ଆସି
ପକାଇଲେ ଡେରା—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ହୁସିଆର ନୋହୁ ମୂର୍ଖ
ହେଲୁ ଏତେ ସାର
ବିଧି ବା ଅପରେ କମ୍ପା
ପିବୁ ଦୋଷୀ କରି—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।
ରକ୍ଷକ ଯେ ଅଟଇଟି
ଭକ୍ଷକ ଆପଣେ,
ପୁନ ନୁହେଁ ପରଜାଙ୍କୁ
ବୋଦା ପରି ମଣେ—ଭାଇ ଏ କ ହେଲା ରେ ।

ବେଳ ଗଲା ବଳ ଗଲା
            ଛଟପଟ ହେଉ
ତେଇଁ ଶୋଇ ଗୋଡ଼ ନୋଞ
            ଘରେ ଭଗ୍ନ ଦେଉ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ପରର ମଣ୍ଡୁକୁ ବୋଲି
            ଘର ବସେ ମାଡ଼
ନଜର ମଣ୍ଡିଲେ ଧର
            କେ ନେବ ଉଜାଡ଼—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଟିକ୍ ଟିକ୍ ଟିକ ଦେଇ
            କଲା ସେ କମିଥା,
ବଳକା ରକତ ଟିକ
            ଫିଙ୍ଗିଲୁ ଦରିଆ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଉଠ ଚାଲ ଗନ୍ତମୂଳେ
            ଡାକ ପଞ୍ଚାପୁତ,
କରିବାଟି ପ୍ରାଣପଣେ
            ମିଳ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଚଷା ହେଉ ଋଷୀ ହେଉ
            ଅଛୁ ତ ଶକତ,
ମିଳ ମିଶି ହେଲେ ଛୁଡ଼ା
            କେ ମାଡ଼ିବ କତ—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।
ଘରକୁ ନ ଚାହିଁ ଆଉ
            ପରକୁ ନ କହି,
ଆପେ ଚାଲ ଖୋଜ ବାଟ
            କଣ୍ଟା ଝଣ୍ଟା ସହି—ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ ।

ଉଠି ପଡ଼ି ଯାଉ ଯାଉ
ମରିବାର ଭ୍ରମ,
ହାତ ଗୋଡ଼ ଥାଉଁ ମରୁ-
ନାହିଁ ପଙ୍ଗୁ ସମ—ଭାଇ ଏ କି ଖେଳ ରେ ।
ମଣିଷ କରିଛି ଯାହା
କରିବ ମଣିଷ,
ଅବାଧ ମଣିବେ କମ୍ପା
କୋଟି ଚଉଦଶ—ଭାଇ ଏ କି ଖେଳ ରେ ।
ଯା'ର ଯା'ର ହୁଏ ଭେଟ
ହୁଅ ପୁଛାପୁଛି,
ମୃତ୍ୟୁ ବା ଜୀବନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ
କି ସେ ଅଦ୍ଭୁତ—ଭାଇ ଏ କି ଖେଳ ରେ ।

(୬୭୨)

ଭଞ୍ଜଭୂମିରେ ଗୋ ଆଜ କଞ୍ଜ ସମ୍ମିଳନୀ,
ଫୁଟାଇ ଦେଇଛି ଉଷା ପାଖୁଡ଼ାଟି ଗଣି;
ଉଷା ଆଜ ପାଖୁଡ଼ାଟି ଗଣି ।

ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବହେ,
ଜଡ଼ କ ନିସ୍ପନ୍ଦ ରହେ,
ମେଘ ଚୁମ୍ବ ଧୂଳିକଣା ଲାଗି; ସଞ୍ଜୀବନୀ ।
ଅବା ଆଜ ଲାଗି ସଞ୍ଜୀବନୀ ।

ନୂଆ ରଙ୍ଗେ ନୂଆ ଦୁଳି,
ନୂଆ ଛନ୍ଦେ ଭରେ ଝୁଲି,
କଳାରାଣୀ ପିନ୍ଧେ ଆଜ ନୂଆ ନୂଆ ମଣି;
ପିନ୍ଧେ ଆଜ ନୂଆ ନୂଆ ମଣି ।

ଚେତି ଚାହିଁଲେ ପଶ୍ଚାତେ,
ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଆସଇ ହାତେ,
ମାଟି ନ ଖୋଳି କି ମିଳେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଖଣି;
ମିଳେ କବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଖଣି ।

ଶିଳ୍ପ ଯାର କଥା କହେ,
କଥା ଯାର ଶିଳ୍ପ ବହେ,
ସେହି ମୋ ମହିମାମୟୀ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ;
ସେହିଟି ମୋ ଉତ୍କଳ-ଜନନୀ ।

ଅଖିଳ-ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ଚଉଦ)

ଦେହ ଗଲେ ଯାଉ, ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଯାଉ
ସବୁ ଗଲେ ଯାଉ
(କେହି) ଦେଶକୁ ନ ଭୁଲ ଆଉ ।

ଭୁଲିଥିଲୁ ଯବ ମାଳଚନ୍ଦ ଚଉଡ଼େ,
ନଶାଣଟି ଉଡ଼ୁଥାଉ ।
କେତେ ଉଚ୍ଚରୁ ତୁ କେତେ ମାଟେ ଆସି
ଦାଣ୍ଡେ ହାଟେ ଯୋତା ଖାଉ ।
ଷୋଳ ହାତ ଲୁଗା ତନ୍ତେ ବୁଣି ତୁ ଯେ
ବାଉଁଶ ନଳେ ପୂରାଉ,
ଆଙ୍ଗୁଳ କାଟି କେ ସାରିଦେଲା ଆଜି
ସ୍ମରଣେ କି ରଖିନାହୁଁ ?
ଆଗ୍ରାରେ ତୋଳିବା ତାଜମହଲଟି
ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଦାଉ ଦାଉ,
ଆରାବଳୀ କାନ୍ଥେ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଚିହ୍ନ
ବିଶ୍ୱକୁ ତାକ ଦେଖାଉ ।
ସୌଦାଗର ବେଶେ ଆସିଲା ବିଦେଶୀ
ସନ୍ନ୍ୟାଗିବ ଦେଲେ କାଉ,
ହେତ ନ ପାରି ତୁ ଗୋଲାମି କିଣିଲୁ
ଟ୍ରେପା କଣ୍ଠାକୁ ଅନାଉଁ ।
ଜାଲିଆନାବାଗେ ଡେରଶ' ପ୍ରେତଙ୍କୁ
ଆଶ୍ୱାସ-ବାଣୀ ଶୁଣାଉ,
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କି ସେନାପତି କରି
ଅହିଂସା ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉ ।

ଏ ଭାରତେ ଜନ୍ମ ଏଠି ତୋ ଜୀବନ
ସେବୁ ଏହି ଜଳବାୟୁ,
ଏ ତବ ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ତୋର ମହାସ୍ୱର୍ଗ
ମିଶିବ ଏଠି ଶେଷାୟୁ
ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଆଜ ଯୁଗାନ୍ତର ସେନ
ବଳେ ନଳେ ମହାବାହୁ,
ଶୁଭ ଶଙ୍ଖ ମୁଖେ ମୁକ୍ତିର ଘୋଷଣା
ତ୍ରିଂଶ କୋଟି ଚମକାଇ ।

(ପନ୍ଦର)

କିବା ମନ୍ଦରେ ଦେଖ ଆଜ ମା' ମୂରତି
ସରଗ ସୁଷମା ବିକାଶେ ଜ୍ୟୋତି,

ଦକ୍ଷିଣେ କାଞ୍ଚନବରଣୀ ବାମା
ବୀଣାପାଣି ବାମେ ଦେଖ ଗୋ ଶ୍ୟାମା

ଆସ ଗୋ ସରବେ ଭକତି ଅର୍ଘ୍ୟେ
ପୂଜିବା ପ୍ରତିମୂରତି

ମା' ନାମେ ସରଗୁ ଝରେ ପୀୟୂଷ
ମା' ନାମେ ସଧୀରେ ବହେ ମରୁତ
ମା' ନାମେ ଉତ୍କଳ ଧାଏଁ ସରିତ
ନମୋ ଗୋ ଜନନୀ ଶାନ୍ତିବିଧାୟିନୀ
ଦିଅ ମା ଗୋ ଶାନ୍ତି ମୂରତି ।

(ଖୋଦିଳ)

ଉଠ ରେ ଉଠ ରେ ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ ବାଜିଲାଣି ଜୟଭେରୀ,
ଡାକେ ଜନ୍ମଭୂମି ଆସ ରେ ସକଳେ ଜାତିର ନିଶାଣ ଧରି,
ଆଜି ଦେବ ସେ ବିଜୟଟିକା ମାତୃ ପଦ ସେ ଧୂଳେ,
କୋଟି ଓଡ଼ିଆ ପଶିବେ ଆଜି ରେ କରମ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।

ଧନ୍ୟ ହୋଇବେ ଯଯାତି, ଅନଙ୍ଗ, ଲଲାଟେନ୍ଦୁ ସୁରଧାମେ,
କେ କହେ ଓଡ଼ିଆ ହରାଇ ବୀର୍ଯ୍ୟ କଳଙ୍କ ଆଣେ କେ ନାମେ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଏ ପ୍ରତି ମାଘମେଳା ଦୃପ୍ତ କୋଣାର୍କ ସ୍ତମ୍ଭେ,
ହସେ ହସେ ଯେ ଶତ ଶିଳାଲିପି ହାସ୍ୟ ହଅଇ ଦମ୍ଭେ ।

ଦ୍ୱୀପ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରୁ ସାଗର ତରଙ୍ଗ ଆଣୁଥିଲା ହେନେ ବାନ୍ଧି;
ଧନରତ୍ନ ଭରି ଓଡ଼ିଆ ବୋଇତ "ସାଧବାଣୀ ଅର୍ଘ୍ୟ" ଗୁନ୍ଥି,
ସେହି ତ ଓଡ଼ିଆ ଦୀପ୍ତ ଗୌରବ ରହିଛି ଶୀର୍ଷ ତୋଳି,
କୁଟୀଳ କାଳର କଠିନ କାନ୍ଥରେ ନିଖୁଣ ଅକ୍ଷର ଖୋଳି ।

ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ଏହି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଅମର ଚୈତନ୍ୟଦେବ,
"ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ"ର ଅମୃତ ରସିକ ଓଡ଼ିଆ ଜୟଦେବ
ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଲେ ଘରେ ଘରେ ସାଧୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସେ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଓଡ଼ିଆଣୀ ଲୀଳାବତୀ ପରା ଗଣିତସୂତ୍ର ସକାଶେ ।

ଆସ ରେ ପାରଳା, ଆସ ଜୟପୁର ଆସ ସିଂହଭୂମି ଗର୍ବେ
ମେଦିନୀପୁର ବା ରାୟପୁର ମିଳି ସେବିବା ଓଡ଼ିଶା ସର୍ବେ,
କେ କହେ ଓଡ଼ିଆ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ କେ କହେ ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୀଣ,
ଅଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ିକ ଛିଣ୍ଡିପାରେ ଅଙ୍ଗ ଛଡ଼ା କି ହେବ ପ୍ରାଣହୀନ ।

ବନ୍ୟା ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅବସାଦ ପିଙ୍ଗିଦିଅ ଝଙ୍କାରେ,
ଗଢ଼ ନୂଆ ଶକ୍ତି ଆଣ ନୂଆ ତେଜ ତ୍ୟାଗ ତପ ସାଧନାରେ,
ଫୁଟିବ 'ମହେନ୍ଦ୍ର' 'ମେଘାସନ' ଶୀର୍ଷ ପ୍ରଥମ ଅରୁଣ ରାଗେ,
ଫୁଟିବ ମୋ ଦେଶ ଶୌର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରତିଭା ସ୍ତବ୍ଧ ଜଗତ ଆଗେ ।

ଧୀର ପ୍ରବାହେ ମହାନଦୀ ବାହେ 'ବାରବାଟୀ' ପାଦ ଧୋଇ,
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଓଡ଼ିଆ ଶେଷ ରଶ୍ମି ରେଖା ଅଲକ୍ଷେ ପଡ଼ିଛି ଶୋଇ,
ନୀରବେ ଘେରିଛି ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ସୁପ୍ତ ଶ୍ମଶାନ ଭ୍ରାନ୍ତି,
ତହିଁ ପଞ୍ଜର ଝଲସି ଉଠୁଛି ସେ ମହା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ।

ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି ଲଭି ମା ମୁଁ ତୋର ପୁଣ୍ୟକୋଳରେ ଜନ୍ମ,
ତୋ ଲାଗି ଜୀବନ ତୋ ଲାଗି ମରଣ ତୋ ସେବା ହେଉ ମୋ ଧର୍ମ ।

ପୁରୀ ଉତ୍କଳ ଯୁବସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ସତର)

ଆଜି ଚମକି ଦେଖ ରେ କୋଟି ଉତ୍କଳୀୟ ଜନମା ଛିନ୍ନଶିର,
ତାର ଛିନ୍ନ ପଦଯୁଗ ଛିନ୍ନ ଭୁଜ ଦୁଇ,
ମୁମୂର୍ଷୁ ପିଣ୍ଡଟି ଲୋଟେ ସିନା ଭୂଇଁ,
ରୁଧିରେ ରୁଧିରେ ଚଟିମାରିଜ ଆଜିରେ ଚକ୍ରମାର ।
ପୁରୁଷ, ନାରୀ ବା ତରୁଣୀ ବୃଦ୍ଧ ରହୁ ତୁ ସଂଯମେ ।
ଧିକ ଗର୍ବ ତୋର ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜାଗ ରେ ସନ୍ତ୍ରମେ ।

ଆଜି ଦୁଷ୍ଟ ନାହିଁ ପଥ କୋଟୀ ଗ୍ରହ ତାରା ବିରାଟ ବ୍ୟୋମତଳେ,
ଆଜି ଦୁଷ୍ଟ ନାହିଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୀର ସଞ୍ଚାର,
ଦୁଷ୍ଟ ନାହିଁ ସିନ୍ଧୁ ଇନ୍ଦୁ ଅଭିସାର,
ତୁ କମ୍ପା ଦୁର୍ଭୁରେ ଓଡ଼ିଆ ସାକ୍ଷୀ ତୋ ରେଖା ଦିକ୍‌ମଣ୍ଡଳେ ।
ପୁରୁଷ, ନାରୀ ବା ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ ରହୁ ତୁ ସଂଯମେ,
ଧିକ ଗର୍ବ ତୋର ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜାଗ ରେ ସନ୍ତ୍ରମେ ।

ଆଜି ପୃଷ୍ଠାରେ ପୃଷ୍ଠାରେ ପୁରା ଇତିହାସ ଦେଖାଏ ଚିତ୍ରରାଶି,
ଆଜି କେଉଁ ଜାତି ସହେ ଏତେ ନାରଖାର ,
କେଉଁ ସ୍ମୃତି ବହେ ଭଗ୍ନ ପତାକାର,
ଛିନ୍ନ ବଙ୍ଗର ସଂଯୋଗ ବାହୁଛି ଅଭିନ୍ନ ବଙ୍ଗବାସୀ ;
ପୁରୁଷ ନାରୀ ବା ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ ରହୁ ତୁ ସଂଯମେ,
ଧିକ୍ ଗର୍ବ ତୋ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜାଗ ରେ ସନ୍ତ୍ରମେ ।

ଆଜି ଭାଙ୍ଗ ରେ ପାହାଡ଼ ଉଠାଅ ବତାସ ଝଡ଼ ରେ ଅଭ୍ରମାଳା ;
ଆଜି ମନ୍ଥନର ସାଗର   ବିଶାଳ ବକ୍ଷ,
ଦଳରେ ଚରଣେ   କଣ୍ଟକ ଲକ୍ଷ,

ସେନ ରେ ଘଞ୍ଜରେ ଅଭୁଠ ବଜ୍ର ଘର୍ଷଣେ ତଡିତ୍ ଜ୍ୱାଳା ।
ପୁରୁଷ ନାରୀ ବା ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ ରହୁ ଭୁ ସଯତନେ,
ଧୂକ ଗର୍ବ ତୋ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜଗତରେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ।

କାଲି ଉଠିବ ଝଲକ ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୀରକ ଅଂଶୁମାଳେ
କାଲି ରଟିବ ଶଙ୍ଖ କୋଟୀ ହୁଳୁଧ୍ୱନ
ଝୁରିବ ଉତ୍କଳେ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ
ଉତ୍ତରେ, ଦକ୍ଷିଣେ; ପଶ୍ଚିମେ କାହିଁ ବା ନ ଥିବ ଭେଦ କାଳେ ।
ପୁରୁଷ, ନାରୀ ବା ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ ରହୁ ଭୁ ସଯତନେ
ଧୂକ ଗର୍ବ ତୋ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଜାଗ ରେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ।

(ଅଠର)

ଦେଖ ରେ ସଂସାର   କ ଘୋର ଅନ୍ଧାର
ଘୋଟିଛି ଭାରତ ଗଗନ,
ହରାଇ ସରବ   ତଥାପି ନୀରବ
କୋଟି ଭାରତୀୟ ନନ୍ଦନ ।
ଯେନେ ଯ.ର ଅଙ୍କ   ବୀର ପ୍ରତାପଙ୍କ
ଅମିତ ତେଜରେ ଥିଲା ଶୋଭାବନ,
ଆଜ ସେ ଜନନୀ   ହରାଇ ସେ ମଣି
ଭୂମେ ଲୋଟେ କ୍ଷିପ୍ତା ସମାନ ।
କାହିଁ ମେ ବିଭବ   କାହିଁ ସେ ଗୌରବ
କାହିଁଟି ଗଲା ସେ ଜାତୀୟ ଜୀବନ,
ହିଂସ୍ର ପଶୁ ପରି   ହୀନତା ଆଚରି
ଉତ୍ତାନ୍ତ ଅନୈକ୍ୟ କେତନ ।
ଛି ଛି ଭାରତୀୟେ !   ହସନ୍ତି ସଭ୍ୟେ
ଆର୍ଯ୍ୟର ଉଚିତ ଅଟେ କ ଏ କର୍ମ୍ମ,
ହେଲା ଯା' ହେବାର   ଗୁରୁ ଏ ଦେଶର
ଆସ ମିଳି କର୍ମ୍ମ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପୁରସ୍କାର-ବିତରଣୋତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କର ଭଗ୍ନାଂଶ ଅଭିନୟ ସଂପର୍କରେ ଲିଖିତ ।

(ଜଣେଇଶ)

ଆମ୍ବ ବଉଳ ଝରା   ପିନ୍ଧିଛି ବସୁନ୍ଧରା
ଆଜି ଏ ଉତ୍ସବ ମାନି,
ଚମକିତ ଚଞ୍ଚଳ   ମଳୟ ସୁଶୀତଳ
ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବହେ ଜାଣି ।
କୋକିଳ କୂଜିତ   ମଧୁକର ଗୁଞ୍ଜିତ
ରଞ୍ଜିତ ସୃଷ୍ଟି ନିକୁଞ୍ଜେ,
ବାଣୀ ବୀଣାପାଣି   ଅରଚନାଉମାମା
ମନ୍ତ୍ର କୋମଳମତି ପୁଞ୍ଜେ ।
କୋଠ ଦେଶ କୁଞ୍ଜରେ   ରାଜିତ ଭାସ୍ୱରେ
ଉଚ୍ଚ ଏ ଶିକ୍ଷାର ପୀଠେ,
ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଅର୍ଜନେ   ସଜାଡ଼ିବା କାମନେ
ନବତର ମାଗିଛି ପିଠେ ।
ଗୁଣର ନିଦର୍ଶନ   ପାରଦର୍ଶୀଗଣ
ଘେନନ୍ତୁ ପୁରସ୍କାର ରାଶି,
ସୁଧୀବୃନ୍ଦ ଶଂସିତ   ଗୁରୁଜନ ବାଞ୍ଛିତ
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରତିଭା ବିକାଶି ।
ତପୋବନ ଆଶ୍ରମେ   ବସନ୍ତ ସମାଗମେ
ବିକଶନ୍ତୁ କୋରକ ରାଜି,
ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୌରଭେ   ସାଜିବାକୁ ଗୌରବେ
ଅନାଇଛି ଉତ୍କଳ ଆଜି ।

ନିମାପଡ଼ା ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ପ୍ରାରମ୍ଭ ସଙ୍ଗୀତ ।

(କୋଡ଼ଏ)

ସୁଷମା ସୌଗନ୍ଧେ   ଉତ୍ସବେ ସମ୍ପଦେ
ଆସିଥିଲା ଉଷା ପ୍ରେମରେ ଗୋ,
ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅନ୍ଧାରେ   ଅବସାଦ ଭାର
ଢାଳିଦେଲା କେଡ଼େ ଦୂରରେ ଗୋ ।
ମୁଖେ ମୁଖେ ଲେଖା   ଉଲ୍ଲାସର ରେଖା
ମିଶିଗଲା ସିନା ଦୁଃଖରେ ଗୋ,
ପ୍ରୀତିର ମେଳନ   ହେଲା ଉଦ୍ୟାପନ
ଚିହ୍ନ ରଖି ଚିରସ୍ୱପ୍ନରେ ଗୋ ।
ଆଶାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ   ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ
ପୂରି ରହୁ ସର୍ବପ୍ରାଣରେ ଗୋ,
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଚେଷ୍ଟାରେ   ଆଲୋକ ଅଙ୍କାରେ
ଲୁଚିଥାଏ ସୁକଲ୍ୟାଣରେ ଗୋ ।
ଶିକ୍ଷାର ଏ ଧାମ   ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମ୍ମାନ
ଅରଜୁ ଉତ୍କଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋ,
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତରେ   ଶ୍ରୀହରି ପାଦରେ
ଜାଗୁ ଏ କାମନା ନିତ୍ୟରେ ଗୋ ।

ଜମାପଡ଼ା ସ୍କୁଲ୍ ପାଇଁ ଶେଷ ସଙ୍ଗୀତ ।

(ଏକୋଇଶି)

କେମନ୍ତେ ହେଲୁ ରେ ବନ୍ଧୁ ଏପରି କଠିନ ଚିତ୍ତ,
ଛଡ଼ାଇ ନେଲୁ ସୁଦୂରେ ଆମ୍ଭ ସମ୍ପଦ ବିପଦ ସାଥୀ ।
ବନ୍ୟା ବିପାକେ ଅନ୍ନକ୍ଳେଶରେ,
ଭିକ୍ଷା ଆଦରି କିଏ ପୋଷିବ ରେ;
ଲୋକହିତ କାମେ ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନେ
ପ୍ରାଣ କେ ଡାଳିବ ଦିବସ ରାତି ।

ପ୍ରବୀଣ ଚରଣେ ନବୀନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି,
ନବୀନେ ପ୍ରବୀଣେ ଜଗାଏ ଭକତି,
ସେ ସେ ଉନ୍ମାଦନା ସେ ସେ ଉତ୍ତେଜନା
ଆଉ କି ନିର୍ଜୀବେ ଦେବ ହେ ତାତି ।

କର୍ମବନ୍ଧନେ ସର୍ନ୍ଧି ଯାଅ ସଖା,
ନ ଆଣୁ ହେ ମନେ ବିପ୍ଳବର ଶଙ୍କା,
ଦେଶ ଦେଶ ବୁଲି ବାଧାବିଘ୍ନ ଭୁଲି
ବାଞ୍ଛ ହେ ସେବାରେ ଜୀବନ ପାତି ।

ମ୍ଳାନ ଗଗନେ ତାରକା ରାଜି,
ସ୍ତବ୍ଧ ସମୀର ସନ୍ତେ କି ଆଜି,
ନୀରବ ଅଞ୍ଚଳେ ଶଶୀ କି ବସ୍ତ୍ରଳେ
ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଛୁ ଶାରଦ ରାତି ।

କର୍ମବୀର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏମ୍, ଏ, ବି, ଏଲ୍ କ
ବିଦାୟୋପଲକ୍ଷେ ।

(ବାଇଶ)

ଭାରତର ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ଭାଷା ତପୋବନେ
ଶୁଭକ୍ଷଣେ ପଦାର୍ପଣ କଲ ହେ ତପସ୍ୱୀ,
ସାର ଜର୍ଜ ଗ୍ରି ୟୁର୍ସନ ସୁବ୍ରତ ସାଧନେ,
ନିଷ୍ଠାଗୁଣେ ବିଶ୍ୱେ ଆଜ ହେଲଟି ଯଶସ୍ୱୀ ।

ପ୍ରାକୃତ, ସଂସ୍କୃତ, ଆଦି ଭାଷା ସଂଖ୍ୟାତୀତ
ବିଶ୍ଳେଷିଣ ବନ୍ଧୁ ଯତ୍ନେ ଦେଲ ନବ ଭୂଷା
ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନେ ଯଥା ଆସିଲା ଅମୃତ,
ବାଗ୍‌ଦେବୀ କମଳ-କୁଞ୍ଜେ ପ୍ରକଟିଲା ଉଷା ।

ଦରିଦ୍ର ଉତ୍କଳ ତାର ମେଧାସନ ଶିର୍ଷୁଁ,
ଉଚ୍ଚକଣ୍ଠେ ଉଚ୍ଚାରିବ ତବ ଯଶୋଗାନ,
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଗତି ସେ ଧନେ ଏ ଧନୁ;
କୋଟି ପ୍ରାଣେ ଧାତ୍ର ଥିବ ତବ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥାନ ।

ବିଚିତ୍ର ଭଷାର ଛନ୍ଦେ ରଚି ରମ୍ୟମାଳା;
ଅର୍ପେ ଆଜ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଯୋଗ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟଡାଲା ।

ସାର୍ ଜର୍ଜ ଗ୍ରିୟର୍ସନଙ୍କ ବିଦାୟ ।

(ତେଇଶି)

ଆସ ଲୋ ସହି ହାତେ ହାତେ ସୂତା କାଟିବା
ରଠ ରଠ ରବେ ସୁନା ସଂସାର ଚମକ ଇବା
ମାତୃଭୂମି ଲଜ୍ଜା ରଖିବା

ବାପ ଭାଇଙ୍କୁ ଲଗାଇ ବାଡ଼ରେ କପା ଚଷାଇ
ଦେଶ ସେବା ଗୀତ ଗାଇ
ଅରଟକୁ ଘୂରାଇବା
କୁଟି ଖାଇ କାଟି ପିନ୍ଧିବା । ୧ ।

ଏ ଦେଶ ଯେ ସାତ ସାନ
ସବୁଥିରେ ହୀନମାନ
ଅର୍ଜିତ ଗୌରବ ମାନ
ପ୍ରାଣରେ ଉପୁଜାଇବା
ମିଳିମିଶି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା । ୨ ।

କାନାକନା ଅଭାବରେ ଏ ଜାତି ପଡ଼େ ପଛରେ
ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶରେ
ସମସ୍ତେ ଶିର ପାତିବା
ସୂତା କଟା ଆଗ କରିବା ୩ ।

ଦୋଳଯାତ୍ରା

(ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ)

[ଲେଖକଙ୍କ ଠାରେ]

ଅମ୍ବର ରଞ୍ଜିତ ଦେବେ ରକ୍ତିମ ହସମାନେ
ଦୋଳି ଦୋହ୍ଲ ବଳସନ୍ତ ମଧୁ ଦୋଳଲୀଳା;
"ଉନ୍ନାଉନ୍ନୁ" "ଝାଇଁଝାଇଁ—ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ
ଉଚ୍ଛୁଳେ ଗ୍ରାମ, ନଗର, ପ୍ରକୃତି ରଞ୍ଜିଲା ।

ପ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଲାଗେ "ମେଳନ"ର ଘଣ୍ଟା
ଡାଳରେ କଣ୍ଠିର ଭାର, ମୂଳେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଛାୟା
ସେନ୍ଦଣି ଚୌପଇ ଲୋକେ ଏଥି ଅମ୍ବତୋଟା;
ନିର୍ବିଶେଷେ ପିଠାକାଞ୍ଜି ମୁକ୍ତେ ପ୍ରତିକାମ୍ୟା।
ନୋହିବ କି ଏ ଉତ୍ସବ ଜାତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ—
ଏ ମିଳନ—ଆନ୍ଦୋଳନ—ଏ ଆନନ୍ଦ ମେଳ ?
ନାହିଁ କି ଏ ଜନସଂଘ, ଉତ୍ସାହ ଦେଶରେ;
ଅଥବା ନାହିଁ କି ତାର ଯୋଗ୍ୟସ୍ଥଳ ବେଳ ?
ଠାକୁରଙ୍କୁ ଆଗେ ରଖି ଲାଗେ ଦୋଳୋତ୍ସବ;
ନ ମୂର୍ତ୍ତିଆ ଏ ଜାତିର ଜୀବନ-ଆହବ ।

ମୁକୁର ୪ର୍ଥ ଭାଗ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ଚୈତ୍ର ୧୩୧୭—୧୧ଶ ଓ ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଚଉଦ)

ପ୍ରବାସ

ପ୍ରବାସ ? ଚରଣେ ତୋର ଶତ ନମସ୍କାର
ତୋହରି ପ୍ରସାଦେ ମୁହିଁ ଚହ୍ନିଛି ସ୍ୱଦେଶ;
ବୁଝିଅଛି କେତେ ସ୍ନେହ ମୋ ନିଜ ମାତାର
ନିଷ୍ଠୁର ପୀଡନ ତବ ସହିଣ ଅଶେଷ ।
ଘୃଣା-ଦଣ୍ଡ ଅଙ୍କେ ତୋର, କରିଣ ଶୟନ
ମନେ ଜାଗିଅଛି ମା ର ସ୍ନେହମୟ କୋଡ଼,
ଘୃଣାରେ ଦେଇଛ ଖୋଲି ଅନ୍ଧ ଦ୍ୱି-ନୟନ
ତେଣୁ ଚିହ୍ନିଅଛି ଆଜି ଜନନୀକି ମୋର
ତୋହରି ଭ୍ରୂକୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁତୀବ୍ର ଚାହାଣୀ
ଦଣ୍ଡେ ଦଣ୍ଡେ ଶତବାର କ୍ରୂର ଉପହାସ ।
ଚିହ୍ନାଇ ଦେଇଛି ମୋତେ ବାତ୍ସଲ୍ୟର ଖଣି,
ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି, ସୁଧାର ଆବାସ !
ଘୃଣା ତୋ'ର ମୋହ ପାଶେ ଆଣିଦେଲା ଧରା;
ପ୍ରବାସ ! ପ୍ରବାସୀ ତୋତେ ନମେ ଆତ୍ମହରା ।

ମୁକୁର, ୩୬ଶ ଭାଗ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ଆଷାଢ଼-ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୫ — ୨ୟ, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା

(ଛବିଶି)

ବୀଣା

(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଦିତ, ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ)

ବାଜ ରେ ଗମ୍ଭୀରେ ବୀଣା ଏକବାର
ଭାରତର ଜୟ କର ରେ ଘୋଷଣା
ଜଳଦ ନିର୍ଘୋଷେ ଉଠାଅ ଝଙ୍କାର
ଘୋର ରବେ ବୀଣା ବାଜ ରେ ମୋହର ।

ଧିକ୍ ହିନ୍ଦୁକୁଳେ ବୀରଧର୍ମ ଭୁଲି
ଆତ୍ମ ଅଭିମାନେ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳି
ସମର୍ପି ଦେଇଛନ୍ତି ଶତ୍ରୁ କରତଳେ
ସୁନାର ଭାରତ, ହେବାକୁ ସ୍ଥିର ।

ଏ ଭାରତଭୂମି ମଶାଣି ହୋଇଛି
କାହାକୁ ବା ଉଠେ ବୃଥା ମୁଁ ଡାକୁଛି
ଗୋଲାମର ଜାତି ଗୋଲାମି ଶିଖିଛି
ଆଉ କି ଭାରତ ସଜୀବ ଅଛି ?
ସଜୀବ ଥିଲେ ସେ ଏକ୍ଷଣି ଉଠନ୍ତା
ବୀର ପଦ ଭରେ ମେଦିନୀ ଦୋଳନ୍ତା
ଭାରତର ନିଶି ପ୍ରଭାତ ହୁଅନ୍ତା
ହାୟ ରେ ସେ ଦିନ ଯାଇଛି ଘୁଞ୍ଚି ।

ଏକ୍ଷଣି ସେ ଦିନ ଆଉ ନାହିଁଟି ରେ
ଦେବ ଆରାଧନେ ଭାରତ ଉଦ୍ଧାରେ
ହେବ ନା ହେବ ନା ଖୋଲ ତରବାରେ
ଏ ସବୁ ଦୈତ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ସେପର ।

ଯାଅ ସିନ୍ଧୁନୀରେ ଭୂଧର ଶିଖରି
ଗଗନର ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର କରି
ବାୟୁ ଉଲ୍‌କାପାତ୍ର ବଜ୍ରଶିଖା ଧରି
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅ—

ତେବେ ସେ ପାରିବ ବିପକ୍ଷ ହଜାଣି
ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ସହ ସମକକ୍ଷେ ବସି
ସ୍ୱାଧୀନତା ରୂପ ବସନେ ଶଦନ୍ତି
ଯେ ଶିରେ ଏଷଣି ପାଦୁକା ବହ ।

ବାଜ ରେ ବୀଣା ବାଜ ଏହ୍ୱ ରବେ
ଶୁଣିଣ ଭାରତେ ଜାଗନ୍ତୁ ସର୍ବେ
ସମସ୍ତେ ଜାଗ୍ରତ ମାନର ଗୌରବେ
ଭାରତ କେବଳ ନିଦ୍ରିତ ରହେ ।

ଆରବ, ମିଶର, ପାରସ୍ୟ, ତୁରକୀ
ତାତାର, ତିବ୍ବତ ଆଉ କହିବ କି
ଚୀନ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ସେ ଜାପାନ
ସମସ୍ତେ ସ୍ୱାଧୀନ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଧାନ
ଦାସତ୍ୱରୁ କରନ୍ତି ସର୍ବେ ହେୟଜ୍ଞାନ
ଭାରତ କେବଳ ନିଦ୍ରିତ ରହେ ।

(ଯତେଇଣି)

("ବାରିଜାକ୍ଷି କନ୍ଦ ଝରୁଚ ଗୋ"-ବୃତ୍ତରେ)

କେତେକାଳ ଥିବ ପଡ଼ୁଡ଼ି ହେ,
ଗଲଣି ତ ସବୁ ଉଜୁଡ଼ି ହେ—(ଭାଇ) । ଘୋଷା ।

ଉତ୍କଳର ଭାଗ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ହାତେ,
ଜୀବନ ମରଣ ତୁମ୍ଭର ସାଥେ,
ତୁମ୍ଭର ଇଙ୍ଗିତେ ଛନ୍ଦ ଉଠେ ଚତ୍ତ୍ରେ,
ତୁମ୍ଭର ହେଳାରେ ମରୁଡ଼ି ହେ । ୧ ।

କୋଟି କୋଟି ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ଧା ତା' ଗଲେ,
ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ଗୋଡ଼ ନ ପଡ଼େ ତଳେ,
ଜଗି ବସି ରହି ଖୁଦ ପାଣି ଖୋଇ
ଗଣିବ କି ତବ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ହେ । ୨ ।

ଯେ ଥିଲେ ଶଙ୍ଖାଳ ତା' ଦୁଃଖେ ଭାଗୀ,
ଉଡ଼ିଗଲେ କାଳ-ନିଶ୍ୱାସ ଲାଗି,
ସେ ହନୁ ସେ ଯାନା, ତୁମ୍ଭଠାରେ କଣା
ହନାଧାରେ କାଣି-କଉଡ଼ି ହେ ! । ୩ ।

ତୁମ୍ଭ ଭାଷା ତାର ମରମ କଥା,
ତୁମ୍ଭ ସାହିତ୍ୟ ତା' ଚରିତ ଗାଥା,
ତୁମ୍ଭ ଅଜ୍ଞତାରେ ଯାରେ ସେ ଅନ୍ଧାରେ
ତୁମ୍ଭ ଯତେଶ ଦେଖେ ହସ୍ତୁଡ଼ି ହେ । ୪ ।

ଆକାଶେ ଖେଳଇ ନବୀନ ରଙ୍ଗ—
ଆଶା-ଭରସାର ଅପୂର୍ବ ଛବି,
ଆସ ଆଜ ଭାଇ ତା' ବରଣ ପାଇଁ
ସଜାଡ଼ିବା ଫୁଲ-ଗୁଚ୍ଛ ଢେ । ୫ ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ, ୧୩ଶ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

(ଅଠେଇଶି)

ଉଦ୍‌ବୋଧନ

ଉଠ ଉଠ ମାଉ   ହେଲାଣି ପ୍ରଭାତ
କାଳ-ଅନ୍ଧକାର ନାହିଁ ଆଉ ଗୋ ।
ବିମଳ ଆଲୋକ   ଝଲସୁଛି ଲୋକ
ଦଶ ଦିଗ ଦିଶେ ଦାଉଦାଉ ଗୋ ।୧।

ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି   ମିଳି ଗାଉଛନ୍ତି—
"ଜୟ ଜନ୍ମଭୂମି ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଗୋ !"
ସେ ମଧୁ-ଝଙ୍କାର   ଯାଏ ସିନ୍ଧୁ ପାର
ସାରା ବିଶ୍ୱ ତହିଁ ଚମକଇ ଗୋ ।୨।

ଯଜ୍ଞଭସ୍ମ ତବ   ମନ୍ତ୍ରେ ଅବୟବ,
ଚିର ଚନ୍ଦ୍ରହାସ ଶ୍ରୀମୁଖରେ ଗୋ,
ଋଷି ତପୋବନ   ତୋ କୁନ୍ତଳ ଦାମ,
କେଶେ ଗନ୍ଧ ନିଶି ଗହଣ ରେ ଗୋ ।୩।

ସୁକଣ୍ଠେ ଲଳିତ   ବେଦର ସଙ୍ଗୀତ,
ନିଶ୍ୱାସେ ବସନ୍ତ ଲୀଳାୟିତ ଗୋ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନେତ୍ରରେ   ସୁଧା-ଦୃଷ୍ଟି ଝରେ—
ମୋହନିଦ୍ରା ବଶେ ବିରହିତ ଗୋ ।୪।

ଭରସେ ଅନନ୍ତ   କ୍ଷୀର ଧାରା ସ୍ରୁତ,
ଜ୍ଞାନ ଅପ୍ରମିତ ହୃଦୟ ରେ ଗୋ,
ଅରାତି-ଶୋଣିତ   ଅଳକ୍ତେ ରଞ୍ଜିତ
କାହିଁ ସେ ସୁଷମା ଚରଣରେ ଗୋ ।୫।

ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାରେ   ଅଯୁତ ପ୍ରକାରେ
            ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନଧାନ୍ୟ ଗଲା କାହିଁ ଗୋ,
କୌସ୍ତୁଭ ଗଳରେ   କୋହିନୂର ଶିରେ
            ଅଶେଷ ଭୂଷଣ କଣ୍ଠ ନାହିଁ ଗୋ ।୬।

ମହା ପ୍ରାଣ ତାର   ନାହିଁ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର
            ମହା ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ଗୋ,
ଜାଗ ମା ବନ୍ଦନ   ସାଧନାରେ ପୁଣ
            ହେବ ହେବ ଥବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋ ।୭।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୩ଶ ଭାଗ, ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା, ୧୩୧୭, ପୃ· ୫୭ ।

(ଅଣଷଠିରଶ)

ମାତୃପୂଜା

ଫୁଲ ନାହିଁ, ମାଳା ନାହିଁ, ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ
କାହୁଁ ଆଣେ କାହୁଁ ଅବା ମହାର୍ଘ ଭୂଷଣ ?
ତଥାପି ନାହିଁଟି ଲାଜ ସେବିବାକୁ ତୋ'ର—
ପଦଯୁଗ !—ମା' ଯେ ତୁହି ଜନନୀ ମୋହର ।

ତୋହରି ତ ହାତେ ଗଢ଼ା ଘନର ସକଳ—
ବସନ ଭୂଷଣ ଯାହା ସହାୟ ସମ୍ବଳ,
ମୁଁ କେବଳ ଆଣିଅଛି ତାହା ବହି ଶିରେ
ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ଠେଲିବୁ କି ? ଫେରିଯିବି କି ରେ !

ଉକାରି କି ସାଜିବି ମା !—ଘରର ଦୁଆରେ
ତୋହ ଲାଗି ! ତା ଅପେକ୍ଷା ଆସ ମାନସରେ
ପିନ୍ଧାଇଣ ପଟ୍ଟବାସ,—ଶୁଭ୍ର ରେଖାପାତେ
ରଚିଦିଏ ପୂତ-ଶଙ୍ଖା ସ୍ନେହେ ବେନି ହାତେ
ତା ହେଲେ ତ ମାତୃରୂପ ଜାଗିବ ତୋହର,
ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ ମନସ୍କାମ ଜନନୀ ମୋହର !

ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ

(ଏକ)

ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ

(୧)

ସ୍ୱପନେ ଥିଲା କେ ଭାବ
ଏଡ଼େ ଅଘଟଣା,
ଯୋଡିବାକୁ ଦେବ ହାତେ
ସୁନାର ପ୍ରତିମା ରେ,
ରବିବାର ମାୟା ଠେଲି
ଦୂରେ ଗଲା ରବି,
କୃଷ୍ଣ ପଞ୍ଚମୀରେ ବୃନ୍ଦ
ଭଜିଲା ଆହବ ରେ ବନ୍ଧୁ ରେ,
ମଧୁହୀନ ହେଲା ମଧୁ ମାସ ।
ହିମାଳ ପାଲଟିଲା କି
ବସନ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ରେ ବନ୍ଧୁ ରେ,
ମଧୁହୀନ ହେଲା ମଧୁ ମାସ ।

(୨)

କୋଟି କୋଟି ଆଖି ଆଜି
ଲୁହେ ଛଳ ଛଳ
ଯାବତ ବିପଦେ ଏକା
ମଧୁ ହି ସମ୍ବଳ ହେ
ଭାରତ ଚିହ୍ନାଇ ଭାଇ
ଗୋଟା ପ୍ରାଣ ଢାଳି
ଅନ୍ଧସନ୍ଧ ଖୋଜଖୋଜ
ମଶାଲଟି ଜାଳି ରେ ବନ୍ଧୁ ରେ

କେଉଁ ପାପେ ଗଲେ ମହାପ୍ରାଣ
ଗୋଟିକ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ହେଲା ହତଜ୍ଞାନ ରେ
ବନ୍ଧୁ ରେ କେଉଁ ପାପେ ଗଲେ ମହାପ୍ରାଣ
ଦୂରେ ଯାଉ ଅବହେଳା ଯାଉ ଅନାଦର
ଗୋଟା ଭାଷା ଗୋଟା ଜାତି ମଧୁମନ୍ତ୍ର ସାର
ମଧୁ ବ୍ରତେ ବ୍ରତୀ ହେବୁଁ ମଧୁସ୍ମୃତି ରକ୍ଷି
ଭରତବୁ ମଧୁନନ୍ଦ କୋଟି ମଧୁମକ୍ଷୀ ରେ ବନ୍ଧୁ ରେ
ତୋରେ ଶୋଭା ତୋ ନୂର ବଧାନ
ତୁଳସୀ ବଣରେ ତୀର୍ଥ ହୋଇବ ଶ୍ମଶାନ ରେ
ବନ୍ଧୁ ରେ ତୋରେ ଶୋଭା ତୋ ନୂର ବଧାନ ।

(ଝୁଲା)

(ଆଜ) ନାହିଁ ସେ ମନୀଷୀ, ନାହିଁ ସେ ମେଧାବୀ
ନାହିଁ ସେ ମହାତ୍ମା ଧରଣୀ ତଳେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦେହଟି ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଫିଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି ମରଣ ଛଳେ
ଖୁଣ୍ଟୁ ନାହିଁ ଆଉ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନ
ଲଳିତ ମଧୁର ତରଳ ରସେ
କପଟ କଠିନ ପାଷାଣ ପରାଣ
ଦ୍ରବୁ ନାହିଁ ଆଉ ପ୍ରେମ ପରଶେ
କାହୁଁ ଆସିଥିଲ ସ୍ୱରଗଦୂତ ହେ !
ଅଜ୍ଞ ଏ ସଂସାରେ କି ମନ୍ତ୍ର ଦେନ
କେତେ ଲୀଳା ଖେଳି ଦିନ କେତେଟାରେ
ଗଢ଼ି ଛାଡ଼ିଗଲ ସନ୍ତାନଶ୍ରେଣୀ
କାଷାୟ ଭୂଷିତ ମନୋହର ମୂର୍ତ୍ତି
ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ଲଲାଟଦେଶ
କିବା ପବିତ୍ରତା ପ୍ରକାଶଇ ଆହା
ନମ୍ର ଭକ୍ତିପ୍ରଣମ ମୁଣ୍ଡିତ କେଶ !
ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁ, ବୃଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ବୃଦ୍ଧ,
ଯୁବା ସଙ୍ଗେ ଯୁବା ବ୍ୟବହାରରେ
କି ଅତୁଳ ସ୍ନେହ, କି ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ
କି ଅସୀମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏକାଧାରରେ
ଅହା ! ନାଥ ତୁମ୍ଭେ, ସମ୍ଭବ ଲାଗି
ଯାଇଛ କି ବା ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ
ଗରୁଡ଼ ପଶ୍ଚାତେ ଲୁଚିରହି କିବା
ଖସୁଅଛ ମୂକ ଅଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣେ

କାନନ ଉପବନ, ସ୍ୱର୍ଗର ଚଣ୍ଡାହଙ୍କା,
ଶୋଭେ ତରଙ୍ଗିଣୀ, ଝଲେ ଗୁଞ୍ଜରା,
ଯାଁକଡ଼ି ପଢ଼ିଛୁପ୍ରୀତି ପରାଣଟି
ଭାର ହୋଇଅଛୁ ପ୍ରାଣ ପସରା ।

ସତେ କି ? *

(ତିନି)

ଅହୋ ! ଅହୋ ! ଏ କି କଥା ! ଏ କି නିଦାରୁଣ !
(ସ୍ଥିର ହୁଅ, କମ୍ପିତା ରେ ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ)
ଏ କି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଅହୋ ! ଏ କି ଅଘଟଣ !
ସତେ କି ଉତ୍କଳ-ଶିରେ ପଡ଼ିଛି ଅଶନି ?
କେମନ୍ତେ—କେମନ୍ତେ କହୁ, ଯିବଟି ପରତେ—
ଅଭିରାମ—(ଆହା ବଧେ ! ହାୟ ସେ ମୂରତି !)
ନାହାନ୍ତି ?—ନାହାନ୍ତି ଆଜ ଉତ୍କଳ-ଜଗତେ ?
ସତେ କି ଖଳ ରେ ! ଆଜ ମୃତ ସେ ସମ୍ପତ୍ତି ?
ନୁହେ ନୁହେ—କେବେଁ ନୁହେ—ଅତି ଅସମ୍ଭବ !
କାଳ କି ଏତେଡ଼ କଠୋର !—ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ମତି !
କେଜାଣି,—କୁଟିଳ ଠାରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ଭବ;
ସତେ କି ତା'ହେଲେ ସେହି ହୋଇଛି ଏମନ୍ତ ?
ସେଦିନ—ସେଦିନ—(ଆହା ! ଭୁଲିବି କେସନ ?
ହସୁଛି ସେ ଛବି ଏବେ, ଶୁଭୁଛି ସେ କଥା !)
—ଉଭାଥିଲା ମୋ ଅଗ୍ରତେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋହନ । * । ୧ ।
ସତେ କି ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଆହା ! ଏ ନିଠୁର ବାରତା ?
ନିଷ୍ଠୁର ! ହୃଦୟ ତୋର କୁଳିଶୁଁ କଠିନ,
ସ୍ମିତ-ଚନ୍ଦ୍ରିକାନ୍ତ-ମୁଖ-ଗୋଲାପେ ଭୁ ଛେଦୁ ରେ କି ମନେ ?
ତେଜୋଦୀପ୍ତ ମନୋହର ସେ ବପୁ ନବୀନ—
ସତେ କି ଗ୍ରାସିଲୁ ମୃତ୍ୟୁ ! ଅମ୍ଳାନ ବଦନେ ?
ଅଭିରାମ ! କାଏ ତୁମ୍ଭେ ? କିବା ମାନସରେ

(ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷେ)

* ମୃତ୍ୟୁର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ସେ ଥରେ କଲିକତା ଆସିଥିଲେ

ଆଗମି ଉତ୍କଳ-ପ୍ରେମ ମମତା ବିହୀନ,
ଏହମଧ୍ୟେ ସ୍ୱଦେଶୀଙ୍କ ନିର୍ଜ୍ଜନ ନିକଟର
ସତେ କି ହୋଇଗଲ ଏବେ ସମସ୍ତ ପାଷାଣ ?
ଉତ୍କଳ-ମା ! ତୁମ୍ଭ ଚିର-ଅଭାଗିନୀ ସିନା !
ଗୋଟି ଗୋଟି ଧନ-ରତ୍ନେ ହଡ଼ି ଏହି ମତେ
କେତେଦିନ ଥିବୁ ରହି, ଫଣୀ ମଣି ବିନା ?
ସତେ କି ମା ବଞ୍ଚିବୁ ତୁ ? —ଉଠିବୁ କି ସତେ ?

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୧ ଶ ଭାଗ, ନବମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃଷ୍ଠା-୨୮୭, ପୌଷ ୧୩୧୫ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ

(ଗୀତ)

ଉତ୍କଳ-ଗୌରବ ହେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର
ଦ୍ୱିଜ-ସମାଜ-ନଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଚନ୍ଦ୍ର !
କେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଶେ
ଗଲ ହେ କର୍ମୀବର ! କି ଭାବାବେଶେ ?
କେସା ଆଜ ତବ ମୃତ୍ୟୁ-ବାରତା
ହରିଲା କୋଟି ହୃଦୁଁ ଶାନ୍ତ ଧୀରତା ।
ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳୀୟେ ଶୋକେ ମଜ୍ଜାଇ
କାହିଁ ଗମିଲ, ଭାଇ ! କହ ବୁଝାଇ ।
କେ ଅଛି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ମତି,
ପୋଛିବ ମନୁ ସେହି ଚାରୁ-ମୂରତି !
ସକଳେ ହତବୁଦ୍ଧି ସନ୍ତାପ ଭରେ
ନେତ୍ରାନୁ ଝରନ୍ତି ଲୋତକ ଝରେ ।
ଆହା ସେ ସ୍ନେହ-ବୋଳା ସୌମ୍ୟ ମୂରତି
ଦୂରୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ଉଦେ ଭକତି ।
ଅଦମ୍ୟ ସେ ଉତ୍ସାହ କାର୍ଯ୍ୟେ ଯେତେ
ହେବ କାହିଁ କି ଆଉ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ନେତ୍ରେ !
—ଏ କଥା ସୁମରିଲେ ଜଳେ ମରମ,
ଏ ସିନା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପୋଡ଼ା କରମ ।
ରାଜଭଣ୍ଡାର ରତ୍ନେ ନ ହୋଇ ରତ୍ନୀ,
ବିଶୁଦ୍ଧ 'ଉତ୍କଳୀୟ', ଥିଲଟି ପୁଣି ।
ହୃଦୟ ତବ ସ୍ୱତ ସରଳ,
ପର ଦୁଃଖରେ କ୍ଷଣେ ହୁଏ ତରଳୀ

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର କାନ୍ଦେ ଅଜ ଅନ୍ତ କାଳରେ,
"ହା-ରାମ" ! ନିଃସରଇ ସର୍ବ ମୁଖରେ ।
"ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ"-ପଦେ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ
ଶିର କରୁଛ ଢାଳେ ଲୋତକବିନ୍ଦୁ—
ଶୋକରେ ଅସମ୍ଭାଳ କହେ ବକଳେ,—
"ଏ କି ଆଘାତ ପ୍ରଭୁ ଦେଲ ଉତ୍କଳେ !"
"ମନ୍ଦର"-ଚୂଡ଼ା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରକ୍ତ ନିଶାଣ,
ଧୀରେ ଉତ୍ତରେ,—"ଏହା ସୃଷ୍ଟି ବିଧାନ" !

ରାଧାନାଥଙ୍କ ସମାଧି-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉତ୍ସବରେ*

(ଗାଥ)

"ଯାଅ ସବୁ ଯେଝା ବାସେ
ମୁଁ ଥିବ ଏକାଟି ଛିଡ଼ା,
"ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଗଲ ଘର,
ମୋ ପ୍ରାଣ ଅନ୍ୟଥା ଗଡ଼ା,
"କେତେ କାଳେ କେତେ କଷ୍ଟେ
ଆସିଛୁ ଈପ୍‌ସିତ ସ୍ଥାନେ,
"ସଂସାର-ଦଂଶନ ଆଉ
ବାଧିବ ନାହିଁ ଶ୍ମଶାନେ।
"କହ ଏବେ କାଠଯୋଡ଼ି,
ଫିଟାଇ ତୋ ମନକଥା,
"ଖେଳ ରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ-ସମୀର
ଦେହେ ମୋର ଯଥା ତଥା।
"ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ-ଉଦୟ ଛବି
ବସି ଉଭେ ନିରେଖିବ,
ଅନ୍ଧାର-ଗୋରକୁ ସଙ୍ଗି
ଏକ ମନେ ଭାବୁଥିବ।
"ସୁନ୍ଦର ସିକତା-ଶଯ୍ୟା
ସଜଡ଼ା ରହିଛି ମୋର,
"ଭାଙ୍ଗିଛି ସେ ଘୁରଯୋଗ—
ପଲଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଘୋର।

---

* ଗତ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ-ଅପରାହ୍ଣରେ କଟକସ୍ଥ ସତାରଙ୍ଗ୍ ପାରେ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ସମାଧିପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉତ୍ସବ ସମାହୃତ ହୋଇଥିଲା।

"ନ ଝୁଲିବ ନ ହଲିବ
ଦେଖି ଆଉ ମରୀଚିକା,
"ମରୀଚିକା ଆଗେ ଆସି
ଫୁଟି ନେଉଟିବ ଫିକା ।
"ଆକାଶ, ତୋତେ ମୁଁ ଆଉ
ନ କରିବି ଅନ୍ତରାଳ,
"ତୋ ରୂପେ ଭରିବ ଦୃଷ୍ଟି
ଯେତେ ଦୂର ଚକ୍ରବାଳ ।
"କୌମୁଦୀରେ ଦେହ ମନ
ଭସାଇବି ଅବାରିତ,
"ଅବାଧେ ଭୁଞ୍ଜିବି ବସି
ସୌରଭ-ଶୋଭା-ସଙ୍ଗୀତ ।
"ଶ୍ୟାମଳ ଶଇଳମାଳା
ଯହିଁ ଅଛି ଥିବ ତହିଁ,
"ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳେ ଦୂରେ
ଲୋଳନେତ୍ରେ ଥିବ ରହି ।
"ଶରତ ହେମନ୍ତ ଶୀତ
ବସନ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବରଷା
"ଆସି ଯାଇ ଦେଖୁଥିବେ
ସଦା ମୋର ସମଦଶା ।
"ଯେତେ ଯେବେ ଯେତେ ବେଶ
ପିନ୍ଧଇ ପ୍ରକୃତି-ସତୀ
"ଦେଖି ମୁଁ ଭଜିବି ବସି
ଏଣିକି ଅନନ୍ୟ ମତି ।
"ସାଙ୍ଗ ମୋ ଅନନ୍ତ ଯୋଗ
ନାହିଁ ସାଧ୍ୟ ତ୍ରିଲୋକର,
"ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ,
ଦେଲ ମୋ ଅଭୀଷ୍ଟ ବର ।"

ସଖି ଭାଙ୍ଗି ସମାଧିରୁ
ସ୍ଫୁରିବ ଏ ମଧୁ ଗୀତ
ଧୀରେ ଧୀରେ ପରଶିଲା
ମୋ କର୍ଣ୍ଣକୁହର ପ୍ରାଣ ।
ବସନ୍ତ-ପଞ୍ଚମୀ-ସନ୍ଧ୍ୟା—
ଦରଫୁଟା-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପ୍ଳୁତ
ମୃଦୁଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ ତାହା
ଖେଳିଗଲା ଅତି ଦ୍ରୁତ ।
ଚୌଦିଗେ ଉଲ୍ଲାସୋଚ୍ଛ୍ୱସିତ
ସରସ୍ୱତୀ-ପୂଜା-ରୋଳେ
ମିଳି ଅବା ମିଶିଲା ସେ
ବେଗେ ମହାଶୂନ୍ୟ-କୋଳେ ।
ଅନନ୍ତ ଅମୃତ-ଗର୍ଭା
ବଂଶୀ ଝଙ୍କାରେ ସନ୍ଧି,
ଭକ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ତୋଳିଲା ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗି ।

---

* ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷୟଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ବି. ଏ. ମହାଶୟ ସ୍ୱୀୟ ପରଲୋକଗତା ପତ୍ନୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୌଦାମିନୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦ୍ୟରଚନା ନିମିତ୍ତ ପଦକ-ପୁରସ୍କାର ଦେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ପ୍ରକାଶିତ ପଦ୍ୟଟି ଗତବର୍ଷର ଉକ୍ତ ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତ ରଚନା ।

ସମ୍ପାଦକ—'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୨୩ଶ ଭାଗ, ୧୦ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି

(ସ୍ୱର୍ଗତ ଭକ୍ତବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ)

(ଛଅ)

ଯାଅ ଦେବ, ଯାଅ ସୁଖେ ଦିବ୍ୟଧାମେ,
ଧାଅ ସଦା ତବ ଫୁଲ୍ଲି ଫୁଲ୍ଲଧାମେ;
ଦିଗେ ଦିଗେ ଶୁଣି ଜୟ ଜୟକାର,
ଆତ୍ମା ମୁକ୍ତ ତବ ଏଡ଼ି ଦେହ-ଭାର;
ଶୁଣୁଁ, ଅଗ୍ରେ ତବ ଦ୍ୟୁଲୋକ ତୋରଣେ
ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଆସେ ଉଭା ସୁରଗଣେ,
ସୁରବାଳାକୁଳ ଉଭା ଅର୍ଘ୍ୟ-କରେ,
ବୀଣା ବେଣୁ ବାଣୀ ବାଜେ ସଙ୍ଗୀତରେ;
ଯାଉଛନ୍ତି ନେବାକୁ ଚଞ୍ଚଳ ସଭିଏଁ—
ଏ ଯାତ୍ରାରେ ତବ ବାଧା ଦେବ କିଏ ?
ଜାଣୁ, କି କହିବ ? ତଥାପି ତ ମନ
ବୁଝି ନ ବୁଝଇ କାହୁଁ କଦାଚନ;
ବାଧା ମାନୁ ନାହିଁ ଅଧୀର ନୟନ,—
ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଅଶ୍ରୁ କରଇ ମୋଚନ;
ଯେ ଯାହିଁ ବସିଛୁ, ବସିଛୁ ସେ ତହିଁ,
ଉଠି ମନ କଲେ ପାଦ ଚଳୁ ନାହିଁ,
ହୃଦ ଅଛି, ମାତ୍ର ନାହିଁଟି ସ୍ପନ୍ଦନ,
ବନ୍ଦ ରକ୍ତ-ସ୍ରୋତ, ଶିରା ଅବସନ୍ନ;
ଠିଆ ଠାଇଁ ଠାଇଁ ଶବର ପୁତ୍ତଳି—
ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ଯୁବା ଯୋଡ଼ିକ ଅଞ୍ଜଳି;

ଜାଣୁଁ ସବୁ ସର୍ବେ, ଜାଣୁ ନାହୁଁ କିଛି
ଅନ୍ତକାଳ ଲଗିଛୁଁ—କାହିଁ କି ହଜିଛି,
ତବ-ସ୍ମୃତି-ପକ୍ଷୀ ପ୍ରତି ହୃଦ୍-ପିଞ୍ଜରେ
ରଟେ "ରାଧାନାଥ" ଶୋକ-କ୍ଷୀଣସ୍ୱରେ ।
ଯାଅ କବିବର ! ମଙ୍ଗଳେ ମଙ୍ଗଳେ,
ଶାନ୍ତି ଆସୁ ତବ ତପ୍ତ ଅନ୍ତସ୍ଥଳେ;
ବିଳପୁଣ ଥିଲେ ନୀରବେ ବିକଳେ,—
(ଯା ଶୁଣି କଠିନ ଶିଳା ମୁଦ୍ଧା ଗଳେ)
"ଚିର-ହାହାମୟ ଏ ଛାର ଜୀବନ,
ଜୀବନ ନୁହଇ, ଜୀବନ୍ତ ମରଣ,
ଚିରଦିନ ଦୁଃଖ-ପ୍ରହାରେ ଜର୍ଜର
ପଞ୍ଚ-ଶିଖୀ ମୁହିଁ ଦୁଃଖ-ଗୁରୁଙ୍କର ।"
'ହା-ହା' ଶେଷ ତବ ଏବେ କବିବର
ସେହି "ହା-ହା" ଯୋଗେ ହେଲେଟି ଅମର ।
କଥା ଏକମାତ୍ର ବାଧୁଛି ବିଶେଷେ
ହେବ ବନ୍ଧୁ ଏହା ସମ୍ଭବ କିଏ ସେ ?
'ଅନାଭାବେ ରୋଗେ ଶୋକେ ମା ଉତ୍କଳ
ଶୀର୍ଣ୍ଣ-ଜରଜର, ନାହିଁଟି ସମ୍ବଳ,
କରୁଣ-ନେତ୍ରରେ ଭୂମି ମୁଖ ଚାହିଁ
ବସିଥିଲା ଦୀନ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ,
ଏବେ ଅଭାଗୀର କି ଅଛି ଆଶ୍ୱାସ,
କାହିଁ ବା ଭରସା, ବଞ୍ଚେ କି ସକାଶ ?
ସାହିତ୍ୟ-ରାଜ୍ୟର ସିଂହାସନ ଏବେ
ଶୂନ୍ୟ, କିଏ ଆଉ ପୂରାଇବ କେବେ ?
"ରାଜା ମୃତ, ରାଜା ହୁଅନ୍ତୁ ଚିରାୟୁ" *
ଏ ବାଣୀ ଘୋଷଣେ ଦମ୍ଭ ଆସେ କାହିଁ ?

* "The King is dead; Long live the King !"

ଯାଅ ପୂଜ୍ୟପାଦ ! ନାହିଁ କାର ମନା,
"ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ" ପଢ଼ି ମେଣ୍ଟିବ ଶୋଚନା;
ତୁମ୍ଭେ ଗଲ, ଯିବେ ସର୍ବେ କାଳବଳେ,
କାହା ଘେନ ସୁଖୀ କେବା ମହୀତଳେ ?
କହି ଯାଇଅଛ ନିଜେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି,—
(ତହିଁ ତୃପ୍ତ ଥିବୁଁ କରମ ଆଦରି)
—"ସୁଖ ବୋଲି ଯାହା ଜନ-ନେତ୍ରେ ଦିଶେ
ହାତେ ଆସେ ହାତୁଁ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ସେ,
ବସ୍ତୁ ନୁହଇ ସେ, ଅଟଇଟି ଧୂମ,
ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଆକାଶ-କୁସୁମ ।"
କାଳୁ, ଗୋଟି କେତେ ଅଳି ତୁମ୍ଭ ପାଶେ
ରହିଗଲା ଆହା ! ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ହତାଶେ;—
"ମହାଯାତ୍ରା" ତବ ନ ହେଉଣୁ ଶେଷ,
ନିଜ ଯାତ୍ରା ଆଗେ କଲଟି ନିଃଶେଷ,
"ପାର୍ବତୀ"ର ତବ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍କିତ ରଖି,
ଗଲ ଖଣ୍ଡ-ଦୂରେ ଛାଡ଼ି "ଉର୍ବଶୀ"କି ।
ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅକ୍ଳାନ୍ତ-ଶ୍ରମରେ
ଧାତ୍ରୀ ଭାରତୀଙ୍କି ନବସ୍ତ୍ର ମନରେ,
ମଣ୍ଡୁଥିଲ ମାତୃ-ଭାଷା ଉତ୍କଳାଙ୍ଗୀ,
ନ ପୂରୁଣୁ, କାଳ ଦେଲା ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ।
କି ବଙ୍ଗ, ଉତ୍କଳ, ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ,—
ସକଳ ସାହିତ୍ୟେ ଥିଲ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।
ଅମିତ୍ର-ଅକ୍ଷର-ଛନ୍ଦ ଉତ୍କଳରେ
ପ୍ରଥମେ ସ୍ଫୁରିଲା ତୁମ୍ଭ କଲମରେ ।
ଲେଖଣୀ ଚାଳନେ କଲ ଉପାର୍ଜନ
କବିବର-ଆଖ୍ୟା କନକ-ଲେଖନ ।

ନିଶା-ଅବସାନେ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତେ
ଉଙ୍କିଥିଲ ତବ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ ।
ସଙ୍ଗୀତେ ରସିକ ଥିଲ, ନଜେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ସହଜେ ସୁକଣ୍ଠ, ତହିଁ ସୁନିପୁଣ ।
ଥିଲଟି ସହସ୍ର ତୁଚ୍ଛ ଗୁଣସମ
ଉନ୍ନତ, ଉଦାର ସେହ୍ନେ ମହାଦ୍ରୁମ ।
କର୍କଶ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହିଁ କେବେ,
ସଦା ମିଷ୍ଟଭାବେ ମଜ୍ଜାଅ ସରବେ ।
ବଙ୍ଗଭାଷୀ ହୋଇ ଜନ୍ମଭୂମି କୋଳେ
ଉତ୍କଳ-ସେବାରେ ଥିଲ ଶତ୍ର ଭାଳ ।
ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚତମ-ପଦେ
ଉଠି ଲଭିଥିଲ ଉପାଧି-ସମ୍ପଦେ ;
ପର୍ବତ-ଶିଖର-ଆରୋହି-ନେହରେ
ସାନ-ବଡ଼ ଯଥା ଦିଶେ ସମାନରେ,—
ସମଦୃଷ୍ଟି ତବ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି,
ନ ରାଜା ନ ଭିକ୍ଷୁ ନାହିଁ ଭେଦ-ମତି ।
ରାଜକର୍ମସୂତ୍ରେ ସୁଖ୍ୟାତି ତୁମ୍ଭର—
ନୀଳାଚଳ ବ୍ୟାପି ପଶିଲା ବଙ୍ଗର ।
ସାହିତ୍ୟ-ଚର୍ଚ୍ଚାରେ କଲେ ନବୋଦ୍ୟମ
ତୁମ୍ଭ ଦାଦା ମିଳି ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଥମ ;
ଟିକି ଟିକି କେତେ ଧରିଲେ ଲେଖନୀ
ପେରେ ତୁମ୍ଭ-ହାତୁ ବୃତ୍ତି ମୁଷ୍ଟି ଯେନି ।
ତୁମେ ଗଲ, ତୁମ୍ଭ ମନ୍ତ୍ର-ଶିଷ୍ୟଗଣ
ରଖିବେ କି ଟେକି ମାତୃଭାଷା ଟାଣ ?
ଏହିପରି ତବ ଲୀଳା ଅଗୋଚର
ଶତ ଶତ ଆଜି ଆଲୋଚେ ଅନ୍ତର ।

ସଂସାରେ ଥିଲ ଯେଁ ଥିଲ ଅଜଣତ,
ଗ୍ରନ୍ଥ-କୀଟ ବୋଲି ହୁଅ ଅଭିହିତ;
ଅହର୍ନିଶି ତବ ଚିର-ସହଚର
ବିବିଧ ପୁସ୍ତକ-ପୁସ୍ତିକା-ନିକର;
ଦଣ୍ଡେ ଦୁଇ ଯାଅ ପ୍ରଦୋଷ-ଭ୍ରମଣେ,
ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଏ ଥାଏଟି ଗହଣେ ।
ଦୁଃସହ ତୁମ୍ଭର ସଂସାର-ବ୍ୟସ୍ତତା,
ପ୍ରିୟ ଥିଲା ତେଣୁ ଶାନ୍ତ ବିଜନତା ।
"ନଗା-ବଳ-ପ୍ରୀତ- ବାଳ-ମନ୍ମଥର"—
'ଧବଳ-ଶିଖରେ' ରଚି ରମ୍ୟ ଘର —
କହାଅ ବର୍ଷରେ କେତେ ଗୋଟି ଦିନ;
ଦେଖ ବସି ତହିଁ ଘେନି ଦୂରବୀଣ*
ଶୁଭ୍ର କୁସୁମିତ କାଶତଣ୍ଡୀ-ବଣ,
"ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵେ ଉଠି ପୁଣି ସ୍ଥିର-ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ
ଚିଲ ମତ୍ସ୍ୟେ ଦେଲା ମାରନ୍ତି ଗାଙ୍ଗୋଇ;"
"ଶୃଙ୍ଗୋପରି ଶୃଙ୍ଗ, ଶୃଙ୍ଗ ତଦୁପରି
ନୀଳ ବ୍ୟୋମ-ପଟେ ଚିତ୍ର ହେଲା ପରି ।"
ଏଥି ସୁଦ୍ଧା ଆହା ନୋହିଟି ତୃପତ,
ଚିଲିକା-ବାସରେ ହେଲ ଲାଳାୟିତ,—
"ତା ପଶ୍ଚିମଘାରେ ଦଶ୍ଚିମ ଜୀବନ"
ଯାପିବାକୁ ବଡ଼ ବଳିଥିଲା ମନ;
"କୁଟୀର ବିରଚି 'ଜଟିପୁା' † ଚରଣେ"
ରକ୍ଷିଣ ନ ପାରି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ଥିଲ ପ୍ରାଣେ;
ତେଣୁ ଅବଶେଷେ ବାଳକ-ଉଚିତ
ଅଧୀରତା ବଶେ ହୋଇ ଆକୁଳିତ,

* ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ବା **Opera-glass.**
† ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପର୍ବତବିଶେଷ ।

ଚିଲିକା-ନିକଟୁଁ ମାଗିଣ ମେଲାଣି
ଦାରୁଣ ସଂସାରେ ବାହୁଡ଼ିଲ ପୁଣି ।
ନିସର୍ଗର ସ୍ନିଗ୍ଧ ସଉନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସୁଧା
ମେଣ୍ଟାଉ ନ ଥିଲା ତବ ତୃଷା କ୍ଷୁଧା,
କିନ୍ତୁ ଯେତେ ପିଅ, ଫଳରେ କେବଳ
ପିପାସା ତୁମ୍ଭର ହୁଏଟି ପ୍ରବଳ,
ସେହି ଯୋଗୁଁ ଆହା ଦୁରନ୍ତ ଦାରୁଣ
ବାୟୁଶୂଳ ଯେନ୍ତ ବାଧାରିଲ ପୁଣ,
ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ଭୁଲି ଗଡ଼ଜାତ
ପରିଣାମ-ପ୍ରତି ନ କରି ଦୃକ୍‌ପାତ ।
ସ୍ୱଭାବ-ସୁଷମା-ସମ୍ଭୋଗ-ବାସନା
ଚିରଦିନ ପାଇଁ କଲଟି ତର୍ପଣା ।
ବାହୁଡ଼ନ୍ତେ ତେଣୁ, ସମ୍ମୁଖରେ କ୍ରମେ
"ମାତୃପୂଜା" ଦିନ * ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ୟ ଆଗମେ;
ଅବହେଳିତାକୁ ଶାନ୍ତି ହେବ ତବ
ସହସା ଆସିଲା ଶ୍ମଶାନ-ଗରଭ ।
ଭକ୍ତ ସକଳ ତହୁଁ ମା-ଉତ୍କଳ,
ଅର୍ଚ୍ଚନା-ଉତ୍ସବ ସମସ୍ତ ବିଫଳ;
"ଭାରତ-ଗୀତିକା" ପଶନ୍ତେ ଶ୍ରବଣେ,
ପ୍ରବୋଧ କିଞ୍ଚିତ ଆସିଲା କି ପ୍ରାଣେ ।
ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ସଭା ଶୋଭି ଏହି "ଗୀତି,"
ଜାଳି ରଖିଥିବ ତବ ପୁଣ୍ୟ-ସ୍ମୃତି ।
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ହେବେଟି ଉତ୍କଳୀୟ ଚୟ
ଶୁଣି ତବ ସୁଧା-ସିକ୍ତ-ଚତୁଷ୍ଟୟ;—

---

* ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପଞ୍ଚମ ଅଧିବେଶନ ।

"ଧର୍ମ ଏକ ପୋତ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ବିଧି,
ତରିବାକୁ ଏହି ସଂସାର-ବାରିଧି;
ଧର୍ମ ଏକା ସିନା ମହତ ଚଣ୍ଣିଆ,
ଆଉ ବଡ଼ପଣ ଅଟଇ ଦଳିଆ ।"
ସୁବର୍ଣ୍ଣ-ପ୍ରତିମା ଭସ୍ମେ ପରିଣତ !
ଉତ୍କଳ-ଆକାଶୁଁ ବୃହସ୍ପତି ଅସ୍ତ !
କେମନେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ବିରହ ଭୂଧର ?
ବାକ୍ୟ ଅବସନ୍ନ, ଅବଶ ଅନ୍ତର ।
ଯେଣେ ଚାହେଁ, ତେଣେ ଦିଶେ ସେ ମୂରତି,
ସେହି ମୁଖ, ଭାଲେ ସେହି ପୁଣ୍ୟ-ଭାତି ।
ଏହି ତ ଚିଲିକା "ମରାଳ-ମାଳିନୀ"
ଫେନଚୂଡ଼ ନୀଳ-ତରଙ୍ଗ-ଶାଳିନୀ;
ଏହି ସେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଉନ୍ନତ ମସ୍ତକେ
ଦେଖେ ମୁଖଚ୍ଛବି ଆକାଶ-ଫଳକେ;
ଏହି "ମହାନଦୀ" କଲ୍ଲୋଳେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
ଧାଏଁ ତରତର ସାଗର ସକାଶେ;
ଏହି ସୈକତର 'ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା-ତୀର',
ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଯହିଁ ଚାରୁ ସୁରୁଚିର;
'ହରିହର-ଧାମ' ଏହି ଅଛି ରହି,
ଗୋଧୂଳିର ଶୋଭା ଦେଖ ବସି ଯହିଁ;
'କୌଶଲ୍ୟା-ଗାଙ୍ଗ'ରେ ହସିତ ମୁଦ୍ରିତ
ଦେବବନ ଏହି ନନ୍ଦ ନସୃମିତ;
ଅତୃପ୍ତ-ପ୍ରଣୟ-ଲୀଳା-ସ୍ମୃତି ଧରି,
ଅଛି ଏହି ତବ 'କେଦାର-ଗଉରୀ,'
"ସପ୍ତ-ମାତୃ-ପୀଠ" ଏହି ଯାଜପୁରେ
ପ୍ରାଚୀନ-ଉତ୍କଳ-ଗଉରବ ଝୁରେ ।

କନ୍ତୁ, ହା ବିଧାତଃ ! ସେହି ମହାପ୍ରାଣ
ନାହିଁ ଆଉ ଏଥି କରିବାକୁ ଧ୍ୟାନ ।
ଆସ କବିବର ! ମଧୁର ମୃଦୁଳ
ବହୁଛି ବସନ୍ତ, ହୃଷ୍ଟ ଗାଦ-କୂଳ,
ବୃକ୍ଷେ ବୃକ୍ଷେ ଶୋଭେ କୁସୁମ ସମ୍ଭାର,
ଗୁଞ୍ଜେ ଅଳି, ଛୋଟେ କୋକିଳ ଝଙ୍କାର,
ଶଶୀ ହସେ, ଧରା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ପୁଲକିତ,
କୁମୁଦ-କହ୍ଲାରେ ସରସୀ ପୂରିତ,
ଛୁଟି ନିର୍ଝରିଣୀ ଚଳାଏ କନ୍ଦରୁ,
ଚଳେ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ; ଭାଷା ନଭେ ମେରୁ ।
ବୃଥା ଡାକେ ମୁହିଁ, କେ ଦେବ ଉତ୍ତର ?
ଗତ ସେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମିକ ପ୍ରବର !
ସେହି ନଭପଟେ ସେହି ଅଂଶୁମାଳ
ଉଇଁ ବୁଡ଼ୁଅଛି ରକ୍ତ-ରଶ୍ମି ଢାଳି;
ସେହିପରି ମଣ୍ଡି ବସନରେ ଚିର—
ଦିବାଲୋକ ପରେ ତ୍ରିଯାମା ତିମିର;
ସେହି ନିଶି ସେହି ଅମା-ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ
ଚିର-ପ୍ଲବମାନା ତମ-ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ;
ସେହି ନୀଳାକାଶେ ସେହି ତାରା ପନ୍ତି,
ସେହି ଗିରି-ଗୁହା, ସେ ତରୁ-ବ୍ରତତି;
ସେହି ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ଶୀତ, ସେହି ଜଳସ୍ଥଳ,
ସେହି ଜାତି-ଧର୍ମ, ସେହି ମାଲାତଳ,
କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ସେହି ଦକ୍ଷ ଚିତ୍ରକାର—
ଅନ୍ତରେ ରଚିବ ପ୍ରତିକୃତି ଯାର !
ହାୟ ବିଧାତାଥ ! ଗଲା ଚାଲି, ମାତ୍ର
ହତଭାଗ୍ୟ ମୁହିଁ ଅଛି କୃପାପାତ୍ର;—

କେତେ ମତେ କେତେ ଉତ୍ସାହ-ସମ୍ପତ୍ତି
ବାରମ୍ବାର ମୁହିଁ ଲଭି ତୁମ୍ଭ କତି—
କୃତଜ୍ଞତା ଲେଶ ନ କରୁଁ ପ୍ରକାଶ,
ଅନ୍ତର୍ହିତ ତୁମ୍ଭେ, ବୃଥା ମୋ ପ୍ରୟାସ ।
ତେଣୁ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଉପାୟ ନ ପାଇ
'ନଟବାଣୀ'-କୁଞ୍ଜେ ପ୍ରବେଶିଲି ଯାଇ,
ଜାଣେ; ଏହା ତବ ବିଳାସ ନିକୁଞ୍ଜ,
ଏଠି ଶୁଭେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମ-ଅଳି-ଗୁଞ୍ଜ;
କରୁଣ କଣ୍ଠରେ ଜଡ଼ିତ ଝଙ୍କାରେ
ତୁମ୍ଭ ଗୁଣାବଳୀ ବିଳାପ ଆକାରେ
ଗାଇ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ, ଜୀର୍ଣ୍ଣାଞ୍ଚଳ ମେଲି
ଦୁର୍ବଳ ହସ୍ତରେ କୁସୁମ ତୋଳିଲି,
ତହିଁ ବସି ଏବେ ଅଞ୍ଜଳି ପୂରାଇ
ତବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ତାହା ଦେଉଛି ପଠାଇ;
ନିଅ ବା ନ ନିଅ, ଯଥା ରୁଚି ତବ
ପ୍ରାଣେ ମୋର ତିଳେ ପ୍ରବୋଧ ଆସିବ;
ଶାନ୍ତ ମୁକ୍ତ ତବ ପୁଣ୍ୟ-ଆତ୍ମା ପ୍ରତି
ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଯୋଗେ ଜଣାଏ ଭକତି ।
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବୀନ୍ଦ୍ର-ଚିର-ପ୍ରେମାନ୍ୱିତ
ବସନ୍ତ ! ସାହାଯ୍ୟ କର ରେ କିଞ୍ଚିତ—
କୁଞ୍ଜ ପୁଷ୍ପ ଯେନ ଅଞ୍ଜଳି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ
ମିଳିବୁ ଅନନ୍ତେ—ସେ ଦେବ-ଦେହରେ;
ଜାଣେ—ମୁଁ ଅନିତ୍ୟ, ତୁ ମଧ୍ୟ ଅନିତ୍ୟ,
କିନ୍ତୁ ଏ ଉତ୍ସର୍ଗ ଅଟେ ମୋର ନିତ୍ୟ;
ଯାଅ ନିତ୍ୟ-ଧାମେ, ନୁହ ସଙ୍କୁଚିତ,—
ଏଥି ସଙ୍ଗେ ତୋର ଗତି ଅବାରିତ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ଚୈତ୍ର ୧୩୧୫, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୧୨ଶ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୦୮ ।

ଭଜନ

(ଏକ)

ଅନାଥ ନାଥ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ
ରାଜ ମାଳାରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମେ—(ପ୍ରଭୋ)

ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାନ୍ତରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
କରୁଣା ଭକ୍ତ ସମାଗମେ,

ଚନ୍ଦ୍ର ମିହିର ନୟନ ବିଳାସୀ,
ବଳରାମ ଭଦ୍ରା! ଚାରୁଣ ନିବାସୀ,
ସରସ୍ୱତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଦାମ୍ବୁଜେ ବାସୀ
ଭେଟ ସୁଦର୍ଶନ ସେବା ଧରମେ—(ପ୍ରଭୋ)

(ଦୁଇ)

ସତ୍ୟବାଦୀ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳଙ୍କ ପ୍ରତି

ପ୍ରଭୁ ହେ—
ସତେ କି ଗୁର ସାକ୍ଷୀ ଦେବାକୁ ଆସିଲ ଧାଇଁ,
ଆଜି ନୀଳାଚଳେ କୃପାବଳେ ଦେଲ ହେ ମୁକ୍ତି ଆଖି ଫିଟାଇ ।
ମନଲୋଭା ବ୍ରଜଧାମେ ରାଧା କି ନ ଥିଲେ ବାମେ,
ଗୋପୀଏ କି ରଖିଲେ ନାହିଁ ବଂଶୀ ଛଡ଼ାଇ,
ଯମୁନା କି ଚେତା ଥିଲା, ନ ରୋଧିଲା,
କି ମୋତେ ଦେଲା ବାଟ କଡ଼ାଇ ।
ଲାଗୁଛି ସ୍ୱପନ ପରି—ଆହେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଧାରୀ,
ଗୋ-ବତ୍ସାଙ୍କୁ ପ୍ରଳୟମୁଖେ ଥିଲ ବଞ୍ଚାଇ,
'ଶ୍ୟାମଳୀ' 'ଧବଳୀ' ଆଦି କି ସେ ବାନ୍ଧି,
ହେଲ ହେ ଦୂର ନୂପୁର ନାଇ ।
କଳର ବନ୍ଧନା ନାଶି ସତ୍ୟ ପ୍ରଭୁର ମନା,
ଲଗ୍ନ ହେଲ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ବାଳରେ ସାଇଁ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ କି ଆଶ୍ରିତା ଜାଣି, ପାଶେ ଆଣି,
ପ୍ରତିମା ରୂପେ ଦେଲ ହେ ଠାଇଁ ।
ସେ ମୋହନ ଶିଖୀ ଚୂଡ଼ା—ସେ ମୁରଲୀ ସ୍ୱରବୁଡ଼ା,
ସେ ମଧୁର ବାଙ୍କ ଚାହାଣୀ ପ୍ରାଣ ମତାଇ,
ସେ ଭଜନ ଭଙ୍ଗିଆ ଠାଣି ସେ କଙ୍କିଣୀ,
ମୋହେ ମୋ ପ୍ରେମ ପୁଲକ ବୃଦ୍ଧି ।
ମଞ୍ଜୁ କୁଟୀରଅଳା କୁଞ୍ଜେ କରୁଣା ବହୁଳ ଭୁଜେ,
ବିରାଜ ହେ ନନ୍ଦଦାରର ଯୁଗ ଢଳାଇ,
"କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାଞ୍ଛିଲ ଧ୍ୟାନେ ରହି,
ସେସବୁ ହେ ଲୋକେ ନାମ ଶୁଣାଇ ।

(ଭଜନ)

ନିରେଖି ଗୁହାଁରେ କୁଞ୍ଜେ ଶ୍ରୀ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦେ
କୋଟି ଶରଦ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସୁଷମା ଯେ ନିନ୍ଦେ
(କୁଞ୍ଜେ ଶ୍ରୀ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦେ) ।୦।

ସୁନୀଳ ନୀରଦ ଅଙ୍ଗେ,
ଦାମିନୀ କି ମିଳେ ରଙ୍ଗେ,
ଲୋଟେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରେମ ସରେ
ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।୧।

କୁସୁମ ସୁବାସ ଘେନି
ସମୀର ସେବଇ ବେନି
ଚନ୍ଦ୍ରିକାରେ ତାରାଶ୍ରେଣୀ
ସୁଖେ ନିଶି ପିନ୍ଧେ ।୨।

ପ୍ରେମରେ ଲୁବ୍ଧ ଭକତ
ଧନ୍ୟ ବଂଶୀ ତୋ ଶକତ
କୃଷ୍ଣମୋହନେ ନିଯୁକ୍ତ
ମୋହ ଶର ବନ୍ଧେ ।୩।

(ସ୍ବର)

କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭେ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ,
ଦୂରେ ଯାଉ ଶୋକ ଯାଉ ସେ ବିଳାସ କରୁଣା ମାଗ ଉଦ୍ଧାରେ ।୦।

ଚନ୍ଦ୍ରିକାର ଭାତି ବସନ୍ତର ଭ୍ରାନ୍ତି ନ ଭସାଉ ବାସନାରେ,
ଅକୂଳ ନ କରୁ କୁସୁମର ଗନ୍ଧ ଭୁଲ ନା ପକ୍ଷୀ ଝଙ୍କାରେ ।୧।

ବରଷାର ଧାରା ଚାଇ ଏକ ତାର ନ ବୁଡ଼ାଉ ବେଦନାରେ,
ହୁଗି ଚିଡ଼ି କେତେ ପିଚ୍ଛିଳା ପିଚ୍ଛିଳ ମାତ ନା ଧୂଳିଖେଳାରେ ।୨।

ପଲକେ ପଲକେ ଘଟିଲୁ ଅଲକ୍ଷେ କାମ କାଞ୍ଚନ ନିଶାରେ,
ଝରିଗଲୁ କେତେ ଢବକ୍କୁ ଯେତେ ଭୁଲ ଦେଖ ପଞ୍ଜିକାରେ ।୩।

ଚିର ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ନ ପାଇଲୁ କେଣି ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବଜାରେ,
ପତିତ ପାବନ ପାଦସ୍ପର୍ଶ ଛୁଡ଼ ଜଳ ନାହିଁ ହାହାକାରେ ।୪।

(ଚାଞ୍ଚ)

ଜୟ ମଧୁସୂଦନ କେଶବ କଂସାରି
ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପତରୁ ଭବଭଞ୍ଜ- ହାରି ।୦।

ଘନ ଦୁଃଖ ଦାରଣ ଦୁରିତ ନିବାରଣ
ବିପଦ ଉଦ୍ଧାରଣ ମୁକୁନ୍ଦ ମୁରାରି ।୧।

[illegible] ସ୍ମରଣ- ଭବତାରଣ
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି କାରଣ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ- ଧାରୀ ।୨।

ଚରାଚର ବନ୍ଦନ ବ୍ରଜରାଜ- ନନ୍ଦନ
ରାଧାହୃଦ ଚନ୍ଦନ- ଗୋକୁଳ ବିହାରୀ ।୩।

(ଛଅ)

ଶିବଶମ୍ଭୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭୋଳା,
ଶିବଶମ୍ଭୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଭୋଳା । ୦ ।

ହେ ଯୋଗୀ—

ଆଜନ୍ମ ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ ଶ୍ମଶାନବାସ ଭୋଗି,
ବିପନ୍ନ ଦୁଃଖହାରୀ ମହିମା ମୋହିତା କମଳା । ୧

କ ଦର୍ପେ—

ଦହିଲଟି କନ୍ଦର୍ପେ ମଣ୍ଡିତ ଅଙ୍ଗ ସର୍ପେ,
ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଭାଲେ ତପେ ଜଟାରେ ଜାହ୍ନବୀ ଅଟଳ । ୨

ହେ ସ୍ୱାମୀ—

କୃପାର୍ଥୀ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ବୃଷଭ ପୃଷ୍ଠଗାମୀ,
କାର୍ମ୍ମୁକ ଶୂଳପାଣି ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଚର୍ମରେ ମେଖଳା । ୩ ।

(ସାତ)

ହେ ଚିରବନ୍ଦିତ ମୋ ହୃଦ ବାଞ୍ଛିତ
ଆସ ଆଜ ମୋର ହୃଦେ ବିରାଜିବ
ମୋ ହୃଦ-ପଙ୍କରେ ତୁମ୍ଭ ଆଲୋକରେ
ଫୁଟିଛି ସତତ ଆଜ କନକ-ରାଜୀବ ।୦।

ଅଗତିଗତି ତୁମ୍ଭେ ଅନାଥ-ନାଥ ହେ
ଆକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏତେ କି ପଡ଼ି ରହେ,
ଫେରାଇ ଶତେ ଥର ହାତେ ସ୍ୱପନରେ
ଧରିଲେ ସେ କଥାକୁ ଏବେ କି ସାଜିବ ? । ୧ ।

ଶୁଣି ମୁଁ ଶୁଣି ନାହିଁ ଇଙ୍ଗିତ ହେଳାରେ,
ସଂଗୀତ ଗୋଳୁଥିଲ ସମୁଦ୍ର ବେଳାରେ
ମୋ ଶତ ଅପରାଧ ପୋଛାଡ଼ି ଦେଇ ପାଦ
ତୁମ୍ଭର ମନୋମତ ଅନ୍ତଃ ମୋ ସାଜିବ । ୨ ।

(ଆଠ)

ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ଚାହିଁ ଉଠିପଡ଼ି ଧାଇଁ
                    ସଙ୍କଟ ଯେ ସମେ ବଢ଼ୁଛି,
ସଙ୍କଟରେ ଯେବେ ଫଳଥାଏ କେବେ
                    ବେଶି ସଙ୍କଟ ମୁଁ ଲୋଡ଼ୁଛି ।୧।

ଆସିଥିଲି ଯେବେ ନୂଆ ପ୍ରଭାତେ
                    କିଛି ନ ଥିଲା ମୋ ଦୁଇଟି ହାତେ,
ଧୂଳିଘର ତୋଳି ଉପସର୍ଗ କେତେ
                    ମୋର ମୋର ବୋଲି ଗଢ଼ୁଛି ।୨।

ଅଭାବ ବଢ଼ଇ ବଢ଼େ ଅଶାନ୍ତି,
ମନେହୁଏ ହେଲେ ବିଳମ୍ବ ଶାନ୍ତି,
ପୁଣି ଆସେ ମୋହ ପୁଣି ଆସେ ମାୟା,
                    ସେହି ପଙ୍କେ ପୁଣି ପଡ଼ୁଛି ।୩।

ଏହି ରଙ୍ଗେ ଭୁଲି ହେଲି ଏ ଯାଏ,
ଆଜି ଚାଲିବାକୁ ବଳ ନ ପାଏ,
ବଳ ଦିଅ ଅବା ଛୁଟି ଦିଅ ବୋଲି,
                    ପଦ୍ମପାଦତଳେ ଗଡ଼ୁଛି ।୪।

ମାଟିରେ ମିଶିବ ମାଟିର ଦେହ,
ମନରେ ଲିଭିବ ମନର ସ୍ନେହ,
ବ୍ୟର୍ଥ ଆଶା ଘେନି ତୁମ୍ଭର ଇଙ୍ଗିତେ,
                    ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମେ ଲଢ଼ୁଛି ।୫।

କେବେ ହେଲେ ଥରେ ହୁଅନ୍ତା ଦେଖା,
ବୁଝନ୍ତି ମୋ ଭଲେ କି ତୁମ୍ଭ ଲେଖା,
ନିଶ୍ୱାସେ ନିଶ୍ୱାସେ ନରେକ ବିଶ୍ୱାସେ,
ଅନୁରାଗ ତୁମ୍ଭ ବଢ଼ୁଛି ।୬।

(ନଅ)

ସୀମା ବଳି ଗଲାଣି ଦୁର୍ଗତି ହେ ଅଖିଳପତି
ପରା ଅଗତିର ତୁମ୍ଭେ ଗତି ହେ ଅଖିଳପତି ।୦।

ଛଳ ଛଳ କେତେ ପୀଡ଼ିଲଣି ଯେତେ
ପ୍ରାଣେ ନାହିଁ ମୋ ଏତେ ଶକତି ହେ— ।୧।

ଏକ ହାତେ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ହାତେ ନେଇ
ସାରିଦେଲଣି ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ହେ ।୨।

ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଫୁଲ ପାଇଁ ବନେ ବନେ ଧାଇଁ
ଧରି ଗୋଡ଼ାଇଲି ପ୍ରଜାପତି ହେ— ।୩।

ପଙ୍କ ଲିପା ଦେହ ହେଉଥିବ ସ୍ନେହ
ତୃଷା ବଳାଏ କି ମୃଗମତି ହେ— ।୪।

ହେଲି ଯେବେ ଘର ଅଗନ ପ୍ରହାରୀ
ଏକାଥରେ ଶୁଣାଅ ବିରକ୍ତି ହେ ।୫।

(ଦଶ)

କାହିଁ ଅଛ ଦେଖା ଦିଅ ହେ ବାରେ,
ଦୀନ-ବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଦ୍ୱାରେ । ୦ ।

ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ତହିଁ ପରେ
ଘୋଟୁଁ ଘୋରତର ବନ୍ଧ ନିରନ୍ତରେ
କି ସୁଖ ମାଗୁଛୁ ତୁମ୍ଭରି ଗୋଡ଼ରେ
ସୁଖମୟ ବୋଲି ବନ୍ଦିତ ସଂସାରେ । ୧ ।

ମିଛ ଶାସ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ମିଛ ସେ ପୁରାଣ,
ମିଛ ସେ କୀର୍ତ୍ତନ ଭଜନ ଜଣାଣ,
ମିଛ ଯୋଗ ଯଜ୍ଞ ପୂଜା ବ୍ରତମାନ—
ଧୂର୍ତ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବର ଲୋକ ଠକିବାରେ । ୨ ।

ଲୋଡ଼ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ବହୁ ଅଳଙ୍କାର,
ନାନା ଭୋଗରାଗ ଧୂପ ପୁଷ୍ପଭାର,
ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ ଆଦି ସଂସାର ବେଭାର,
ଲାଞ୍ଚ କି ଲୁଣ୍ଡାଅ ଶରଣାର୍ଥୀ ଠାରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଦେବ ! ଜାଣେ ନାହିଁ କିଛି,
ଜନମରୁ ହସି କାନ୍ଦି ହିଁ ଶିଖିଛି,
ହସାଇବ ଯଦି ହସେ ରାଜି ଅଛି—
କନ୍ଦାଉଛ ବୋଲି କାନ୍ଦେ ଅନିବାରେ । ୪ ।

ନୀରବେ ଖୋଜିଛି ଅରଣ୍ୟ ପର୍ବତ,
ମୁଗ୍ଧେ ନିରେଖିଛି ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ ପଥ,
ସମୀରେ ଜାଳିଛି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଶତ,
ମିଶାଇଛି ଅଶ୍ରୁ ସିନ୍ଧୁ ଉର୍ମିହାରେ । ୫ ।

(ଏଗାର)

ଅଳି ରେ, ଉଡି ଉଡ଼ି ଯାଉ କେଣିକି,
କଣ୍ଠେ ଖୋଜିବୁ ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିକି ।୦।

ଯାଉ ଯେବେ ସରୋବରେ,
ନ ଭୁଲିଭ ରେ ତା ପଦ୍ମ ପରେ,
ସ୍ନାନଘାଟେ ଆନେ ଥରେ,
ଅନାଇବୁ ପାଣିକି ।୧।

ବୁଲିବୁ କାନନ କୁଞ୍ଜ,
ଦେଖିବୁ କେ ଫୁଲପୁଞ୍ଜ,
ଲତା ଓହଳାଇ ଭୁଜ,
ଝୁଲିବାର ଠାଣିକି ।୨।

ଯିବୁ ତୁ ଗିରିଗୁହାକୁ,
ପଚାରିବୁ କୋକିଳାକୁ,
ଲଳିତ୍ୟେ ବଳି ତାହାକୁ,
ଶୁଣିବୁ କା ବାଣୀ କି ।୩।

ଆସିବାକୁ ରହିଁ ରହିଁ,
ମନେ ମୋ ନଉଚେ ନାହିଁ,
କହାରୁଛି ତୋହ ଠାଇଁ,
ଦେବୁ ମୋତେ ଆଣି କି ।୪।

(ବାର)

ପ୍ରଭୁ ହେ ! ପ୍ରଭୁ ହେ ! ପଥେ ପଥେ ଫେରି ବୁଲୁଛି,
କରୁଣାର କଣିକାଟି କେବେହେଲେ ନ ଭେଟୁଛି । ୦ ।

ଜାଗରଣେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଶାର ସହ୍ୱତା ହେ,
କୌମୁଦୀର ସ୍ୱପ୍ନ-ଲୋକେ ପ୍ରେମର କବିତା ହେ ।
ଅବସାଦ ଅନ୍ଧକାରେ ଛବି ଦଣେ ତାରା-ହାରେ
ଅନୁକ୍ଷଣେ ଅନୁସରୁଛି । ୧ ।

ଗୋଟି ପରେ ଗୋଟି ଯାଏ ଜୀବନର ଦିନ ହେ,
ପାରିବେ ମୁଁ ରେଖା ଗଣେ ସମ୍ବଳ ବିହୀନ ହେ,
ସୀମାହୀନ ଦୁଃଖଭାରେ ସ୍ଥାପିଲ କମ୍ପା ସଂସାରେ
ପଦେ ପଦେ ଗୁଡ଼ି ଥରୁଛି । ୨ ।

ଧରିଥିଲି ବାଛି ଯାହା ନେଇଅଛ କାଢ଼ି ହେ,
ଆଜନ୍ମ ସଞ୍ଚିତ ସୁଧା ଦେଇଛ ଉଜାଡ଼ି ହେ,
ଅବଲମ୍ବ ନାହିଁ ଯେବେ ଫଳ କ ବା ଧାଇଁ ତେବେ
ଚରଣେ ମୁଁ ଲୋଟିପଡ଼ୁଛି । ୩ ।

(ତେର)

କାହିଁ ହେ କରୁଣାମୟ କରୁଣା ଊଣା ମୋ ଠାରେ
ନ ଜାଣେ କି ଦୋଷେ ଦୋଷୀ ମୁହିଁ ଏ ସାର ସଂସାରେ । ୦ ।

ଯେ ଶାଖା ଧରେ ମୁଁ . ଆଶେ ସେ ଭାଙ୍ଗି ଲୋଟେ ଧରାରେ,
ଭୁଞ୍ଜିବ—ସଜାଡ଼େ ଯାହା ଉଡ଼େ ସେ ଯାଏ ଝଞ୍ଜାରେ । ୧ ।

ଜଞ୍ଜାଳେ ଭରା ମୋ ରାହା, ଗତି ମୋ ନିତ୍ୟ ଚିନ୍ତାରେ,
ଡାକିଲେ ନ ଶୁଣେ କେହି, ଭାସେ ମୁଁ ଲୋତକଧାରେ । ୨ ।

ହୃଦର ସ୍ପନ୍ଦନ କେତେ ଗଣିବି ପ୍ରାତଃ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ଜୀବନେ ଜଳୁଛି ସିନା ନିରତେ ଅନ୍ତଃ ଚିତାରେ । ୩ ।

ପତିତପାବନ ଖ୍ୟାତି ପତାକା ଉଡ଼େ ପ୍ରଭୁରେ
ମୁଁ ଏକା ଅନଧିକାରୀ ଉଦାର କ୍ଷମା-ଭଣ୍ଡାରେ । ୪ ।

(ଗଡ଼ଦ)

ଡାକ ଡାକ ହେ
ନାସାରେ ନିଶ୍ୱାସେ ଅଛି ବାକ ହେ । ୦ ।

ଜଳେ, ସ୍ଥଳେ, ଆକାଶେ,
ପାତାଳେ ବାୟୁ ଶ୍ୱାସେ
କାହିଁ ସେ ସନ୍ତତି ରହେ ଲଖି ହେ । ୧ ।

ବୁଝେ ମୁଁ ଆତ୍ମ ଜ୍ଞାନେ,
ଦେଖି ନ ପାରେ ଧ୍ୟାନେ,
ଚରଣ ଦେଇନା ତଉେ ମାଖି ହେ । ୨ ।

ନ ଖୋଜିବ ବାହାରେ,
ନ ଯିବ ସୀମା ପାରେ,
ନଶୀଥେ ଟଣୀକ ଥିବ ହାକ ହେ । ୩ ।

ମୋତେ ଚିହ୍ନିବ ମୁଁ ହିଁ,
ଏକୁ ନ ଥାଇ ଦୁଇ,
କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତ ସେ ମୂକ ସାକ୍ଷୀ ହେ । ୪ ।

ଅଶ୍ରୁ ମୋ ପୂଜା-ଡାଲି,
ଅଶ୍ରୁ ମୋ ସନ୍ଧ୍ୟାମାଳି,
ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣେ କ ଦେବ ଫାଙ୍କି ହେ । ୫ ।

(ପନ୍ଦର)

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଧୁଟି ପରି ଡାକି ଡାକି ଥକି ଯାଇଛି;
ବେଳେ ହେଲେ ଆସିବ ବୋଲି ଆଶା ମୁଖେ ପଥ ଚୁହିଁଛି । ୦ ।

ଏତେ ଯେ ମୋ ନୟନ ବାରି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କି ନ ଲାଗେ ଧାରି,
ଅନୁଗତେ ଆଜ ବନ୍ଧୁର ଛଳନା କି ସାଜେ ହେ ଛି ଛି । ୧ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଖି ଦୁଇଟି ସୃଷ୍ଟି ଲଗି ରହିଛି ଫିଟି,
ଏକା କି ଏ ଚିରଦୁଃଖୀଟି ଅଗୋଚରେ ଭାସି ବୁଲୁଛି ।୨।

ସତେ ଯେବେ ଝାଣ ସେ ଛୁଞ୍ଚ, ପକ୍ଷୀ କପାଁ ଗାଏ ପ୍ରଭାତି;
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଆଶ୍ରିତ ସାଥୀ—ମହିମା ଯେ ବନ୍ଧୁ ମୋହିଛି । ୩ ।

(ଖୋହଲ)

କେଡ଼େ ନବରଙ୍ଗିଆ ତୁମେ ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ମୁହିଁ ବୁଝିଲିଣି ହେ
ପୂଜାଫୁଲ ଦେଇ ସଞ୍ଜ ସକାଳରେ ଭୁଞ୍ଜିବାର ଯାହା ଭୁଞ୍ଜିଲିଣି ହେ (ପ୍ରଭୋ)।୦।

ଗୋଟି ଗୋଟି ଆଘାତ ପରେ ନୂଆ ଆଶା ଦିଅ ପ୍ରାଣରେ
ମନେ ଆଣ୍ଠ ଧରି ଅଜ୍ଞାନେ ପହଁଚି କୁହୁଡ଼ି ସେ ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲିଣି ହେ ।୧।

ମୋ ସାଙ୍ଗେ ମୋ ଆତ୍ମୀୟଜନେ କଟା ଦିନ ବୃଥା କାରଣେ
ସୁଖ ବାଣ୍ଟିବ କି ମହାଦୁଃଖ ଭରେ ଜଣ ଜଣ କରି ଯାଞ୍ଚିଲିଣି ହେ ।୨।

ମୃତ୍ୟୁ ଯେତେ ଯେବେଁ ତୁମକୁ ମେଲିଦିଏ ତୋହାକ ବୁକୁ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ କାହିଁ ତୃଷ୍ଣାଟିଏ ତାହା ଭକ୍ତ ଅନୁଭବେ ଜାଣିଲିଣି ହେ ।୩।

ନ ଖେଳିବ ଆଉ ଏ ଖେଳ ବୁଝିବାକୁ ନାହିଁ ମୋ ବେଳ
ତୁମକୁଁ ଛାଡ଼ିବ ସଂସାର ଛାଡ଼ିବ ଜୀବନର ମାୟା ଛାଡ଼ିଲିଣି ହେ ।୪।

(ସତର)

ପ୍ରଭୋ ! ତୁଚ୍ଛା ନିମ୍ବ କୋଳି ମଧୁ ବୋଳି ବୋଳି
ଦେଇଛ ହେ ଲୋକେ ଭଣ୍ଡାଇ,
ମଧୁର ସେ ସତେ ଭଜାଇ ତକତେ
କୌଶଳେ ରଖିଛ ଭୁଲାଇ । ୦ ।

ପଳାଶକୁ କରି ଏତେ ମନୋହର
ଦେଇ ନା ହେ କୃଷ୍ଣ ! ତିଳେକ ଗନ୍ଧର
ଚକ୍ଷୁ ଅଗୋଚରେ କଣ୍ଟା ଫିରକଟି
ସୌରଭେ ଦେଇଛ ବୁଡ଼ାଇ ।୧ ।

ଅଛି ସୁମଞ୍ଜୁଳ ମହାକାଳ ଫଳ,
ଅନ୍ତରେ ଧରଇ ଅଙ୍ଗାର ନିଷ୍ଫଳ
କର୍କଶ ଲୋମଶ ନାଡ଼ିକେଳ ଗର୍ଭେ
ଖାଦ୍ୟପେୟ ରଖ ଖଞ୍ଜାଇ । ୨ ।

କି ଚନ୍ଦବଚନ୍ଦ ମୟୂରର ଦେହ
ବୋବାଳି ଶୁଣିଲେ ନ ଆସଇ ସ୍ନେହ
କଳିମଞ୍ଜି କଳା କୋକିଳ କଣ୍ଠରେ
ପୀୟୂଷ ଦେଇଛ ପୂରାଇ । ୩ ।

ଉଡେ ଉଡ଼ି ଗୃଧ୍ର ବିଶାଳ ଶରୀର
ଗଳିତ ଶବରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ସ୍ଥିର
ତୃଣବାସୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚାତକଟି ରହେ
ସଦ୍ୟ ବୃଷ୍ଟିବିନ୍ଦୁ ଅନାଇ । ୪ ।

ଧନ ଅଛି ଯାର ଉଚ୍ଚ ମନ ନାହିଁ,
ମନ ଉଚ୍ଚ ଯେବେ ଉଦରାନ୍ନ କାହିଁ,
ଏ କେଉଁ ବିଚାର ଏ କେଉଁ ବିଧାନ—
କହ କହ ନାଥ ବୁଝାଇ । ୫ ।

(ଅଠର)

ପ୍ରଭୋ ଏତେ ଡାକ ଏତେ କାନ୍ଦ ଗୁହିଁଲ ନାହିଁ,
ମୋର ବୁକୁଫଟା କଥା ପଦେ ଶୁଣିଲ ନାହିଁ । ୦ ।

ପଦେ ପଦେ ସନ୍ଧି ସନ୍ଧି,
ପରାଣ ନ ପାରେ ବନ୍ଧି,
ମଥା କୁଟି କେତେ କାନ୍ଦି,
ଘେନିଲ ନାହିଁ । ୧ ।

ଘେରାଇଛ ପ୍ରଲୋଭନେ,
ଆସ୍ଥା ନ ଥାଇ ମନେ,
ଚଞ୍ଚଳ ବନ୍ଧୁ ଅଧମେ
କ୍ଷମିଲ ନାହିଁ । ୨ ।

ଛନ୍ଦିଲ ଲୁହା ଶୃଙ୍ଖଳେ,
ଗୁନ୍ଥିଲ ମହା ଜଞ୍ଜାଳେ,
ଖଟାଇ ଚରଣ ତଳେ
ରଖିଲ ନାହିଁ । ୩ ।

ସ୍ରୋତ ମୁଖେ ଭାସି ଭାସି,
ଆକଣ୍ଠ ହେଲିଣି ଆସି,
ବଢ଼େ ଯେ ତରଙ୍ଗ ରାଶି
ଭିଡ଼ିଲ କାହିଁ । ୪ ।

(ଉଣେଇଶି)

ଏତେ ଦୁଃଖ ଦେଇ ଏତେ କାନ୍ଦେଇ ଆହୁରି କି ଅଛି ମନେ ହେ
କ୍ଷୀର ସର ଖାଇ ସୁନା ଶାମୁକାରେ ରହିଲଣିଟି ନରେନ୍ଧ ହେ ।୦।

କାହିଁ ରହିଥାଅ କିଏ ନାହିଁ ଧରା,
ମାରବେ ବହଇ ଏ ଦୁଃଖ ପସରା,
ଜାଣି କି ନ ଜାଣି ଆହେ ମାରଣ୍ଟରା,
ଖିମି ଲୁଚଇ ବଦନେ ହେ । ୧ ।

ରୂପଭେକ ତୁମ୍ଭ ସବୁଟି ଅଜଣା,
କେତେମତେ ତୁମ୍ଭେ କେତେ ଘେବେ ଗଣା,
ମୋ ବସ୍ତୁରେ ତୁମ୍ଭେ ବସାଅ ଛଳନା,
ଦୁଃଖୀ ପୀଡ଼ା ପ୍ରବଞ୍ଚନେ ହେ । ୨ ।

ସରି ଆସିଲଣି ସବୁ ଭାଗ୍ୟ ଭୋଗ,
ବଡ଼ି ବଡ଼ ଉଠେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ରୋଗ,
ପରିବର୍ତ୍ତନର ହେବ କି ସୁଯୋଗ,
ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଜୀବନେ ହେ । ୩ ।

(କୋଡ଼ଏ)

କେଉଁ କୁଞ୍ଜାରୁ ଆଜ ଭାଳୁଛୁ ବସି (ସଖି)
କୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ ଅନ୍ତର ମୋ ଯାଉଛି ଧସି । ୦ ।

ଶୁଣି ନାହିଁ ବହୁଦିନୁ ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନି,
ଅନ୍ଧମାନେ ବହୁଛୁ ଦିବା ରଜନୀ,
ପ୍ରାଣ ଦେଖ ଗୋ ଧରି ଅଛି ମୁଁ ବସି; (ସଖି କୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ) । ୧ ।

ବଂଶୀ ଯେ ବଜାଏ ତାକୁ କହିବୁ କାନନ,
ଦାସୀକି ନ ଜାଣିଲ କଠିନ ପ୍ରାଣେ,
ମନଲୋଭା ମୋ ଜଣାଇବୁ ପାଦ ଧରି; (ସଖି କୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ) । ୨ ।

ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ବୁଝାଇବା ଏତେ ଛଳନା,
ଛଳନା କି ବଞ୍ଚାଏ ବ୍ରଜ ଲଳନା,
କାଖରୁ ନ ଉଠେ ଆଉ ଜଳ କଳସୀ; (ସଖି କୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ) । ୩ ।

ପୂରବେ ଦେଖିନେ ଗୋ ଅନ୍ତଗ ରବି
କେତେ କାଳେ ଦେଖୁଛି ଗୋ ସେ ମୁଖଛବି
ପାଶୋରିଛି ଆସ ଗୋ ସେହି କଳା ତୁଳସୀ; (ସଖି କୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ) । ୪ ।

(ଏକୋଇଶ)

କଏରେ ବଂଶୀ ବାଏ
ମନ ପ୍ରାଣ ଅବହେଳେ କାଢ଼ି ନେଇ ଯାଏ । ୦ ।

କି ସଙ୍ଗୀତ ବାଏ ବଂଶୀ
ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ପରଶି
ଅବଳା ଧୈରଯ କସି ମନକୁ ଉଡ଼ାଏ । ୧ ।

ବଂଶୀ କହା କହେ କଥା
ପ୍ରୀତି ଭରା ଆକୁଳତା
ଭଙ୍ଗା ଭଙ୍ଗା କି ବାରତା ବାସନା ଜଗାଏ । ୨ ।

ସ୍ୱପନେ ଗଢ଼ା ରାଗିଣୀ
ମଧୁ ସମୀର ବାହିନୀ
ହିଲ୍ଲୋଳେ ଅନ୍ତର କଣି ହିଲ୍ଲୋଳେ ଚଳାଏ । ୩ ।

ବଂଶୀଟି ଗଣ୍ଠି ଯାହାର
ତାକୁ ମୋ କୋଟି ଜୁହାର
ତା ଚନ୍ତା ମୋ କଣ୍ଠହାର ବକ୍ଷ ପଦ ଥାଏ । ୪ ।

(ବାଉଶ)

ତରଙ୍ଗେ ତୋଫାନେ କିବା ଭରା ବସନ୍ତେ
ଭୁମ୍ବର ବଂଶୀଟି ସେ ଯେ ବାଜେ ନିରନ୍ତେ ହେ । ୦

ବରଷାର ଝିମି ଝିମି
ପ୍ରାନ୍ତରେ କଣି କଣି

କକଳୀ ସେ ତରୁକୁଞ୍ଜେ ହେ ସଖା
ଭ୍ରମର ସେ ଧ୍ୱନି ଗୁଞ୍ଜେ ହେ ସଖା,
ଶୁଭିଏ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ତାରି ସନ୍ଧାନ ପଥେ ସଖା । ୧ ।

ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ କିବା,
ଡାକେ କେ ନିଶି ଦିବା,

ମୃତ୍ତରେ ଚେତନା ସେ ବନ୍ଧୁ ହେ ସଖା,
ଜଡରେ ଜୀବନ ଦେଇ ହେ ସଖା
ଆଲୋକେ ଅନ୍ଧାରେ କିବା
ଜନ୍ମେ ବା ଅନ୍ତେ ସଖା,
କି ବଂଶୀ ବଜାଅ କାହ୍ନି
କେଉଁ ଅନନ୍ତେ ହେ । ୨ ।

(ତେଇଶ)

କାହ୍ନ ଭଙ୍ଗା ତର କେତେ ଡ଼ର ଥରେ,
ସଞ୍ଜ ମୁହଁ ଆସି ପଶିଲାଣି ।
କୂଳ ଦେଖା ନାହିଁ ଘୋଟି ଆସେ ଲୁଇ,
ରହିଁ ରହିଁ ହଂସା ଉଡ଼ିଲାଣି—
ମଧୁସୂଦନ ହେ, ମତେ ଥିଲା ପରା ତୁମ୍ଭ ପାଣି । ୧ ।

ନିତି ମନେ ମନେ ଅତି ସଂଗୋପନେ,
କେତେ କଥା ପଦେ ଜଣାଇଛି
ସୁଖ ବା ଦୁଃଖରେ ପ୍ରେମ ବା କାତରେ,
ଶୁଣିବାକୁ ପଦେ ଅନାଇଛି,
ମଦା ମନ୍ମଥ ହେ, ଅଜଣାଟି ପରା ନୋହେ କିଛି । ୨ ।

ସେ ପାଦ ଆଶ୍ରିଲେ ଯେତେ ପାପ ଥିଲେ
ଛାଡଯାଏ ଲୋକେ କହୁଥାନ୍ତି,
ଉଠଇ ପଡ଼ଇ ମିଳଇ ବାଞ୍ଛିତ,
ଜୀବହୀନ ପାଏ ଦିବ୍ୟକାନ୍ତି—
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ହେ, ଶରଣରେ ପରା ସର୍ବଶାନ୍ତି । ୩ ।

ତର ହା-ହା-କାରେ ମଲ୍ଲାରେ ମଲ୍ଲାରେ
ଶିଙ୍ଘି ଶିଙ୍ଘି ମଞ୍ଜି ରହିଲାଣି
ଆଖିକାନ ବୁଜ ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି
ଗୁଣିବାର ଗୁଣ ଫୁଟିଲାଣି
ସୁର ନୂପୁର ହେ, ସହନାହିଁ ପରା ଆଉ ବାଣୀ । ୪ ।

ପ୍ରେମର ସୂତାରେ ଗୁନ୍ଥା ଅଶ୍ରୁହାରେ
ମନ ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ବଳେ ନାହିଁ
ମୋ ଅଶ୍ରୁ ମୋ ନେତ୍ରେ, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହେ
ନିଜରେ ଖୋଜିବ ନିଜଠାଇଁ—
ଶଠ ଚୋର ହେ, ଛଳାଛଳ ଆଉ କାହିଁ ପାଇଁ । ୫ ।

(ଚବଶ)

ଦୟାନିଧି ଦୟା ନାହିଁ କି ହେ
ଦୟାନିଧି ବାନା କାହିଁକି ହେ, ନାଥ । ୦।

କେ ପୂଜେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନ୍ଦିର ତୋଳି,
କେ ପୂଜଇ ବୃକ୍ଷେ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳି,
କେ ପୂଜେ ପିତ୍ତୁଳା, ଦାରୁ ଅବା ଶିଳା,
କେ ପୂଜଇ ଶୂନ୍ୟେ ଗୃହିଁକି ହେ । ୧ ।

ସବୁଥିରେ ଥାଇ ନ ଥାଏ କାହିଁ,
ପୂଜାର ପନ୍ଥାଟି ବୁଝା ମୋ ପାଇଁ,
ମୋତେ ଦିଶେ ସଦା ମରିଚିକା ଡାହା,
ମନେ ସିନା ବୃଥା ଧାଇଁ କି ହେ । ୨ ।

ହଟି ଆସିଲାଣି ଶକ୍ତି ଆଶକ୍ତି,
ଲିଭି ଆସିଲାଣି ପ୍ରାଣ ଆରତି,
ତୁମ୍ଭର ଛାମୁଁରେ ସଂସାରରୁ ଦୂରେ,
ଦେହ ଦେବ ଉଜୁଡ଼ାଇକି ହେ । ୩ ।

(ପଚଶ)

ତୁମେ କେବେ ମୋତେ ଆପଣାକୁ ଦେବ ଧରାଇ,
ମୁଁ ଯେ ବେଳେ ଘରେ ଅଛ ତୁମେ ବେଳେ ଯେ ନାହିଁ । ୦ ।

ନାନା ମୁଖେ ନାନା କଥା,
ଶୁଣେ ମୁଁ ନୁଆଁଇ ମଥା
କେବେ ହେଁ ନୁହେଁ ଏ ପନ୍ଥା
କେ ଯାଏ କାହିଁ । ୧ ।

ତୁମେ ଯେବେ ମୂଳାଧାର
(ସବ) ମୂଳେ ତବ ଅଧିକାର
ମୋ ପରେ ଏ ଅବସ୍ଥର,
ଖେଳ କମ୍ପାଇଁ । ୨ ।

ସୁଖ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା,
ଯା ଯେନି ସଂସାରେ ସଞ୍ଚ
ଏକେ ଏକେ ହେ ବିଧାତା
ନେଲ ଗୋଟାଇ । ୩ ।

ତୁମ ମୋ ସମ୍ପର୍କ କବା
ନ ବୁଝାଏ କଣା ଦବା
କଥାରେ ମୋ ଶୂନ୍ୟତା ବା
ନୁହେଁ ବୁଝାଇ । ୪ ।

(ଛତିଶ)

ପାଷାଣ ଘରର ମୂକ ଦେବତା ଗୋ
କଥାକହ କହ କଥା,
ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ମୁଁ ପାଷାଣ ଦୁଆରେ
କରୁଡ଼ବ କେତେ ମଥା । ୦ ।

ନଦୀଘର ଶେଷ ଯାଇଛି ବରଷା
ଶରତ ପଛେ ହେମନ୍ତ,
ଆଖିର ପଲକେ ସେତ ଗଲା ଚାଲି
ଆସିଲା ନବ ବସନ୍ତ ।
ସେତ ଗଲା ଚାଲି ମୁଁ ରହିଲି ଖାଲି
ଘେନି ବୁକୁଭରା ବ୍ୟଥା । ୧ ।

କଥାକହ କହ କଥା
ଅଞ୍ଜଳି ଭରି   ଚୁଆଚନ୍ଦନ ବୋଳି
ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମୋର ଏ ସାଧ
ସବେ କି ହୋଇବ ବୃଥା
କଥାକହ କହ କଥା । ୨ ।

ପାଷାଣ ଘରର ମୂକ ଦେବତା ଗୋ······।

(ସତେଇଶ)

ତବ ଆସାରେ ଆଶାସ୍ନୀ ଝଙ୍କାର ମୁଁ ଯେ ନିରବେ ଅନାଇ ଥାଏ,
ନୟନର ନେଶା ନୟନେ ଦେଖିବ ଏଇତକ ସିନା ଚାହେଁ।

ମନେ ମନେ କେତେ ଆଶା ଗୀତ ଗାଏ
ଆଶାରେ କେତେ ବାଲିବନ୍ଧ ଦିଏ,
ଏ ଭବ ବାଦଲ ଘୋଡୁଅ ରାତିଟି
ଆଶାରେ ଆଶାରେ ପାହେ।

ମୋର ମରମେ କେତେ ଛବି ଆଙ୍କିଛୁ
ମରମେ ଆଖିନୀରେ ପୋଛୁଛ,
ମରଣର କାଳେ ସୁଖୀ ହେବ ବୋଲି
ଆଶାରେ ପରାଣ ଧାଏ।

(ଅଠେଇଶ)

ସ୍ତୁତି ସଙ୍ଗୀତ

କାହିଁଅଛ ଦେଖା ଦିଅ ହେ ବାରେ,
ଦୀନବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁବସ୍ତିରେ (ଘୋଷା)
ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ହେ ପରେ,
ଘୋରରୁ ଘୋରତର ବନ୍ଧ ନିରନ୍ତରେ
କି ଶୁଭ ସାଧୁଛ ତୁମରି ଗୋଚରେ—
ଶୁଭମସ୍ତୁ ବୋଲି ବନ୍ଦିତ ସଂସାରେ । ୧ ।
ମିଛ ଶାସ୍ତ୍ର—ପାଣ୍ଡି ମିଛରେ ପୁରାଣ
ମିଛରେ କୀର୍ତ୍ତନ, ପୂଜନ, ଜଣାଣ
ମିଛ ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ, ହୋମ ଯଜ୍ଞ ମାନ—
ଧୂର୍ତ୍ତ ଆଡ଼ମ୍ବର ଲୋକ ଠକିବାରେ । ୨ ।
ଲୋଡ଼ କେବେ ତୁମ୍ଭେ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର,
ନାନା ଭୋଗ-ରାଗ, ଧୂପ ଦୃଷ୍ଟଦ୍ୱାର,
ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଆଦି ଯାନାର ବେଭାର
ଲାଞ୍ଚ କି ତୁଷ୍ଟାଅ ସ୍ୱାର୍ଥୀଠାରେ । ୩ ।
ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ଦେବ ଜାଣେ ନାହିଁ କିଛି
ଜନମରୁ ହସି-କାନ୍ଦି ହିଁ ଶିଖିଛି ।
ହସାଇବ ନାହିଁ ହସେ ରାଜଅଛି
କନ୍ଦାଇଛ ବୋଲି କାନ୍ଦେ ଅନିବାରେ । ୪ ।
ନୀରବେ ଖୋଜୁଛି ଅରଣ୍ୟ-ପର୍ବତ,
ମୂର୍ଦ୍ଧେ ନିରେଖିଛି ଚନ୍ଦ୍ର-ସୂର୍ଯ୍ୟପଥ,
ସମୀରେ ଢାଳୁଛି ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଶତ
ମିଶାଇଛି ଅଶ୍ରୁ ସିନ୍ଧୁ ଊର୍ମିଧାରେ । ୫ ।

(ଅନୁସରଣ)

ଆଶ୍ୱାସ-ସଂଗୀତ

ବାଦ ବିପଞ୍ଚିରେ ମୋର କରୁଣ ସ୍ୱରେ
ନିଜ ସୁଖେ ନିରନ୍ତରେ । (ଘୋଷା)

ହେଲେ ହୁଅ ଛିନ୍ନ-ତାର
ନ ତୋଳ ନାହିଁ ଝଙ୍କାର,
ଅବହେଳେ ରହନା ତୁ ଅବସାଦରେ । ୧ ।

ଢେଉ ଭାଙ୍ଗି ଢେଉ ଉଠେ,
ଫୁଲ ଝଡ଼ି ଫୁଲ ଫୁଟେ
ବସନ୍ତ ଆସଇ ଫେରି ନବରାଗରେ । ୨ ।

ପ୍ରତ୍ୟହ ପ୍ରଭାତ-ତାରା
ବର୍ଷିଣ ଅମୃତ ଧାରା
ଚେତାଏ ଜଗତେ ପୁଣି ସୁଷୁପ୍ତି ପରେ । ୩ ।

ନାହିଁ କ୍ଷୟ, ନାହିଁ ଶେଷ,
ଅବସାଦ ନାହିଁ ଲେଶ,
ଅଭୁଝ ନୁହ ମୋ ତନ୍ତ୍ରୀ ବୃଥା ମୋହରେ । ୪ ।

ମୁକୁର—୮ମ ଭାଗ, ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ୧୩୨୧ ।

(ଭଜନ)

—ସ୍ତବ—

ରାଗ-ରସକୁଲ୍ୟା

ହେ ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱ-ଭୁବନେଶ୍ୱର,
ଧନ୍ୟ ଏ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ଡମ୍ବର,
ହିମାଦ୍ରି ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନି ଭ୍ରମି ନିରତ
ଅଗଣ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତର ବନ ପର୍ବତ
ତଥା ସିନ୍ଧୁ ମରୁଦେଶେ
ନ ପାଇଲି କାହିଁ ଅନ୍ୱେଷି ଅନେକ ତବ ରୂପ ପ୍ରେମାବେଶେ ।। ୧ ।

ନିଶି ଅନ୍ତେ ହେରେ ପ୍ରାଚୀ ତଟେ
ତରୁଣ, ଅରୁଣ, ଶୋଭା ପ୍ରକଟେ,
ରକ୍ତିମ ରାଗରେ ରଞ୍ଜିତ ଧରା
ମୋ ମନେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠଇ ତ୍ୱରା,
କାହାର ଏ ବିରଚିତ ?
ମଧୁ କଳଯୋଗେ ଭାସନ୍ତି ବିହଗେ
"ମହାଶିଳ୍ପୀ ଅଲକ୍ଷିତ" ।। ୨ ।

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଗଗନରେ ବୁଡ଼ନ୍ତି ରବି,—
ଲୋହିତ ମୋହନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଛବି
ହେମ କର, ଧାନ୍ତ ବିଟପୀ ଶିର
ନଦୀ ବକ୍ଷେ ବୀଚୀମାଳା ରୁଚିର
ମୃଦୁ ସମୀର ହିଲ୍ଲୋଳ
ଦେଖି ସ୍ୱତଃମନେ ଉପୁଜେ ସଘନେ
ଅନନ୍ତ ପ୍ରେମ କଲ୍ଲୋଳ ।। ୩ ।

ବିଭୀଷିକାମୟୀ ଅମା ରଜନୀ
ମାସାନ୍ତରେ ଯେବେ ଗ୍ରାସେ ଅବନୀ
ଉଥଘାଟ ବୁଡ଼େ ଘୋର ଅନ୍ଧାରେ
ଶ୍ରବଣ ଆକୁଳ ଝିଲ୍ଲୀ ଟଙ୍କାରେ
ପ୍ରାଣ କମ୍ପି ଉଠେ ମୋର
ଶିହରିବ ବକ୍ଷୀ ଖେଳ ହୃଦାର୍ଣ୍ଣବେ
କରଇ ମନ ବିଭୋର ।୪।

ପୁଣି ଯେବେ ନଭ-ସିନ୍ଧୁ ଭରସେ
ଅଭ୍ର ଫେନ ପୁଞ୍ଜ କ୍ଷେପି ସରସେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶଶଧର ତାରକା ମେଳେ
ଭୁବନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସନ୍ତର ଖେଳେ
ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିତ୍ତ ଆକାଶ
ବାନ୍ଧିଲ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳେ ତା ଅନୁକରଣେ
ତବ ପ୍ରେମ ଶଶୀହାସ ।।୫।

ହସଇ କୁସୁମ ପର୍ଣ୍ଣକୁଞ୍ଜରେ
ଧାବଇ ତଟିନୀ ସିନ୍ଧୁ ମୁଖରେ
କୋଟି ଜୀବ କାହିଁ ଆସି ଭୂତଳେ
ଚମନ୍ତି ଅବାଧେ କାଳ-କବଳେ,
କାର ଖେଳ ଅଳୀକ ?
ଜିଜ୍ଞାସିଲେ ମୁହିଁ ଉତ୍ତରେ ବିବେକ
"ଅଦୃଶ୍ୟ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ" ।।୬।

ଏହିମତେ ପ୍ରତ୍ୟେ ଅଙ୍କ ପରାଏ
ନିତ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱା ତବ ଅଙ୍କିତ ଥାଏ;

ଜାଣେ ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ଦୟାସାଗର
ମାଗୁଛି ଶ୍ରୀପଦେ ଦିଅ ଏ ବର;—
"କ୍ଷୀରମଣି"-ସାଧ୍ୱୀସତୀ
ନିତ୍ୟ ଧାମେ ଯାଇ ତବ ପ୍ରେମ ପାଇ
ଲଭନ୍ତୁ ଚିର ସଦ୍‌ଗତି ।।୭।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ, ଦଶମ ଭାଗ ଦଶମ ସଂଖ୍ୟା, ମାଘ ୧୩୧୪

'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ'ର ସଂପାଦକଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ—

"ଆମମାନଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ବି· ଏ ତାଙ୍କର ପରଲୋକଗତା ସଦ୍‌ଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ତବ ରଚନା ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ରୌପ୍ୟପଦକ ଉପହାର ଦେବାର ସ୍ଥିର କରି, ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ନବୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ସ୍ତବ ରଚନା କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରଚନା ମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀମାନ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ରଚନାଟି ଉପହାରଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଅଛି । ଅନନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ରଚନାଟି ପତ୍ରିକାସ୍ଥ କଲୁ । ପଦକଟି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ତାହା ରଚକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେବ ।"

(ଏକଭରଣ)

ରାଧେ ଶ୍ରୀରାଧେ ବୋଲି ବାଜ ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ,
ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ ମୋହନ ବଂଶୀ ପରାଣ ବଂଶୀ ଉଲ୍ଲସି ।
(ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ) ।୦ ।

ଏ କୁଞ୍ଜ କାନନେ—ବସନ୍ତ ଆଗମେ,
ଉଠୁ ମୁକୁଳ ବିକଶି, (ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ) । ୧ ।

ମଧୁର କଲ୍ଲୋଳେ— ମୃଦୁଳ ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ଉଚ୍ଛୁଳୁ ଯମୁନା ହସି, (ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ) । ୨ ।

ନିର୍ମଳ ଆକାଶେ— ତାରକା-ବିଳାସେ,
ଝଲକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା-ଶଶୀ (ବାଜେ ମୋ ବଂଶୀ) । ୩ ।

ସ୍ୱପ୍ନ-ଅଭିଭୂତା— ବୃଷଭାନୁ-ସୁତା,
—ହୃଦୁର ପ୍ରାଣ ପରଶି, (ବାଜ ମୋ ବଂଶୀ) । ୪ ।

(ବତିଶ)

ପ୍ରଭୁ, ନିଳୟନ ପାଳନେ ଛଳନେ ଚଳନେ ସୁପ୍ରକାଶ ତବ ମହିମା
ବୁଝି ନ ବୁଝଇଁ, ଦେଖି ନ ଦେଖଇଁ ଘେରିଛି ଅଜ୍ଞାନ କାଳିମା । (ଘୋଷା)

ବୁଡ଼ି ରହିଥାଇଁ ବିଳାସ ବ୍ୟସନେ, ତୁମ୍ଭ କଥା ହେଲେ ନ ଜାଗଇ ମନେ
ଗର୍ତ୍ତ ପଥେ ବେଳେ ହେଲେ ପ୍ରତିହତ, ଧକ୍କାରେ ତୁମ୍ଭର ବଡ଼ିମା । ୧ ।

କେତେ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳେ ସଂସାର ପୀଡ଼ନେ, ତୁମ୍ଭପାଇଁ ବିନ୍ଦୁ ନ ଆସଇ ଭ୍ରମେ
ଶତ ଅପରାଧେ ଅପରାଧୀ ତୁମ୍ଭେ, ମୁଁ ଦେଖେ ମୋ ନିଜ ଗରିମା । । ୨ ।

ଯେତେ ଦିଅ ତେତେ ବଢ଼ଇ ପିପାସା, ସାଗର ଶୋଷିଲେ ନ ମେଣ୍ଟିବ ଆଶା
ଦାରୁଣ ଅତୃପ୍ତି ମୋହ ଅନ୍ତରାଳେ, ରହିଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ଅଦେଖା । । ୩ ।

ଦିଅ ପ୍ରିୟତମ ଆଲୋକ ଅନ୍ତରେ, ଛଳନା କି ଶୋଭେ ଚରଣ କିଂକରେ
କାନ୍ଧି ସେ ଚରଣ କାନ୍ଧି କେ କିଂକର, ମିଳାଅ ପାତାଳ ମାଳିମା । (୪)

** **

(ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)

ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତ

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ-କାଳୀନ ଭୂମିକା

ଏହି ମୋ-ମା ଓ ଜନମ-ମାଟି ଲେଖା ଦୁଓଟି ଦେଶର ବାଳକ-ବାଳିକାଙ୍କ ମନରେ ଅବାଲ୍ୟରୁ ଜାତୀୟ ମମତା ଓ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି ଜାଗ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୋର ଜନୈକ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ୰କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଲେଖି ମତେ ଦେଇଥିଲେ । କୃଷ୍ଣମୋହନ ଉତ୍କଳ ବାଣୀ-ମନ୍ଦିରରେ ଅପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । ବିଦେଶୀଶାସନଶଙ୍କିତ ଏ ଦେଶରେ କାନରେ ଜାଗରଣୀ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରିବାକୁ ଯେ କେତେଜଣ ଜାତୀୟ କବି ସେତେବେଳେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଅନ୍ୟତମ । ଲେଖା ଦୁଓଟିରେ ଜାତୀୟତାର ଗନ୍ଧ ପାଇ ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରେସମାନେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମ୍ମତ ହେବାରୁ ଲେଖା ଦୁଓଟି ମୋ ପାଖରେ ରହି-ଥିଲା । ଦେଶ ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି । ଏ ସମୟରେ ଏପରି ଲେଖାର ଉପାଦେୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ଏହା ପ୍ରକାଶ କଲି । କୃଷ୍ଣମୋହନ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ ଜାତୀୟକବି । ତାଙ୍କର ବହୁ କବିତା ତତ୍କାଳୀନ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବହୁ କବିତା ଅଧୁନା ଅପ୍ରକାଶିତ ରହିଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ଏ ଦେଶର ଜନତାର ଆଶା-ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଅଭାବ-ଅଭିଯୋଗ ଓ ଏ ଦେଶର ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସ୍ୱର୍ଗତ କବିଙ୍କର କବିତାର ଆଲୋଚନା କରିବାର ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଏ ନୁହେଁ । କବିଙ୍କ ବହୁ ଅପ୍ରକାଶିତ କବିତାବଳୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଆୟୁଷ୍ମତୀ ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀ ମୋ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ବହୁ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ହେଲେ ହେଁ ପରେ ସୁବିଧାକ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ବାସନା ରଖିଅଛି । ଆଜିକୁ ବହୁବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ୰ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ, ୰ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଓ ମୁଁ ଜାତୀୟ ଭାବାପନ୍ନ ଲେଖା ଯାହା ହେବ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁଦ୍ରଣ କରି ଜାତୀୟ ଭାବର ବିକାଶ ଲାଗି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜକୁ

ଦାନକରି ତାହାର ଲବ୍ଧ ଧନରେ ଗୋଟିଏ "ବାଣୀ-ବିକାଶ-ପାଣି" ସୃଜନ କରିଯିବାକୁ ପରସ୍ପର ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ସନ ୧୯୪୦ରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଓ ସନ ୧୯୪୮ରେ ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆକସ୍ମିକ ବିୟୋଗ ହେତୁ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂରଣ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଆଜ ସ୍ୱର୍ଗତ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲେଖା ଖଣ୍ଡିଟି ପ୍ରକାଶ କରି ଆତ୍ମ-ପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଆଶା କରୁଛି, ଏହା ଦେଶର ସୁଧୀ ସମାଜରେ ଆଦରଣୀୟ ହେବ ଓ ଯେଉଁ ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା, ସେମାନେ ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ପାଇବେ । ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ।

ଜୟ ହିନ୍ଦ୍

ଉତ୍କଳ ସେବକାଶ୍ରମ
ଖୋରିଆସାହି
କଟକ-୧
ତା ୨-୧୦-୫୪
ଗାନ୍ଧିଜୟନ୍ତୀ

ସମ୍ପାଦକ
ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ମୋ ମାଆ

(ଏକ)

ରାମଙ୍କ ଦେଶରେ ବଡ଼ ଦେଉଳ
ରାମଙ୍କର ମୋର ଉଚ୍ଚ କପାଳ ।
ବାପ ଅଜାଙ୍କର ନିଦା ଖାରଣ୍ଟି
ଦେଉଳେ ଗୁନ୍ଥିଲେ ଫୁଲଇ ଗୁଣ୍ଡି ।
ଛୁଞ୍ଚି ଅଗେ ଖୋଲା ପଥର କାମ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କାହିଁ ଆଉ ନ ଦେଖେ ରାମ ।
ରାମ ବସୁରିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଯାହା
କରିଛୁ ଓଡ଼ିଆ କରିବ ତାହା ।
ମନ ଦୃଢ଼ କଲେ ହୋଇବ ସବୁ
ପରମାପ୍ରଭୁ ଭୁଲ୍ବି ପାଇ ଥା ବାବୁ ।

(ଦୁଇ)

ନିଜ ମାଟିରେ ମୋତେ ଦୁଃଖୀ ଶଙ୍ଖାଳି
ଦରିଆ ଦେଖି ତୁ ପାରୁ ବୋବାଳି ।
ଏହି ଢେଉ ଭାଙ୍ଗି ସାତ ପୁରୁଷ
ନାବ ଚଢ଼ି ଗଲେ ନାନା ବିଦେଶ ।
ସାତ ସାଗରର ଦରବ ଆଣି
ଅଜାଡ଼ିଲେ ଭେକ ଶୋଷ ନ ଜାଣି ।
ତମରି ବେଳକୁ ମଶାଣି ଦେଶ
ସାତ ପର ସବୁ କଲେଣି ଶେଷ ।
ତୋର ପୁଣି ଆଜି ଦରିଆ ଦେଖି
ଦୂରରୁ ଯାଉଛି ରକତ ଶୁଖି !

ଦମ୍ଭ ଧରି ବାପ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କର
ପୂରୁବ ବେଭାର ହେବ ଉଦ୍ଧାର ।
ବୋଇତ ଭସାଇ ଦରିଆ ପାରି
ଦେଶ ଦଉଲତ ଆଣିବୁ ଫେରି ।

(ତିନି)

ଅକାଳ ପଡ଼ିଲା ଓଡ଼ିଶା ଦେଶେ
ପେଟ କଷ୍ଟେ କାହିଁ ରାହା ନ ଦିଶେ ।
ଘର ପୁଅ ନିଜ ଗାଇଜ ଛାଡ଼ି
ପିଁଢ଼ା ପିଁଢ଼ା ଗଲେ ପ୍ରବାସେ ମାଡ଼ି ।
ପେଟ ଧନ୍ଦା ଘେନି ରହିଲେ ତେଣେ
ନିଜ ଦେଶ ପଦା ପଡ଼ିଲା ଏଣେ
ଆସ୍ତୁ ବଳ ଭୁଞ୍ଜି ପାଅ ଶଗାଳି
ଅକାଳେ ଦେଶକୁ ନେବୁ ସମ୍ଭାଳି ।

(ଚାରି)

ଆସ ଲୋ ଗୋଲାପ ଆସ କଉଡ଼ି
ମହାଭାରତ ମୁଁ ବସୁଛି ପଢ଼ି ।
ଆଜି ତ ପଢ଼ିବ ଭଲ କାହାଣୀ
ଖୁସି ହେବୁ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣିଲେ ପୁଣି ।
ପାଞ୍ଚ ପୁତ ଘେନି କୁନ୍ତୀ ଯେକାଳେ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଶ୍ରାରେ ରହିଣ ଥିଲେ ।
ରାକ୍ଷସ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼େ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ସମ୍ପିଦେଲେ କୁନ୍ତୀ ଭୀମ ଜୀବନ ।
ବଦଳ ଦେଇ ମା ସେ ପରା ଧନେ
ଆଶ୍ରୟଦାତାଙ୍କୁ ରଖିଲେ ପ୍ରାଣେ ।

ସୁନାଝିଅ ମୋର ସୁଅର ମାଆ
ହେଲେ ଶିଖାଇବ ପିଲାଙ୍କୁ ଏହା ।
କାଳକ ବଞ୍ଚିଲ ଯେ ଦେଶ କୋଳେ
ପ୍ରାଣ ଦେଇ ତାକୁ ବଞ୍ଚା ସକଳେ ।

(ପାଞ୍ଚ)

ବାଳକ ବାଳିକା ନ ପାହୁ ରାତି
ଗୁହାଳି ଯେମନ୍ତ ଫୁଲ ତୋଳନ୍ତି ।
ଚମ୍ପା ନାଗେଶ୍ୱର ଆଣନ୍ତି ପାରି
ଗଦା କଲେ ଚଢ଼ୁ ନାହିଁ ପହିଁରି ।
କାରଣ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ଜଣେ
ପିଲାଏ କହିଲେ ଶୁଣ ଆପଣେ !
ଆଜ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଉତ୍ସବ ଦିନ
ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ପୂଜା ଭିଆଣ ।
ବରଷକେ ଥରେ ଏ ପର୍ବେ ମାତି
ଦେବୀଙ୍କୁ ମାଗିବୁ ବିଦ୍ୟା-ସମ୍ପତ୍ତି ।
ପଣ୍ଡିତେ କହିଲେ, ଏ କଥା ଭଲ
(କିନ୍ତୁ) ମାତୃଭୂମି ପୂଜା ଅଟେ ଅସଲ ।
ତୁମେମାନେ ଯେବେ ମଣିଷ ହେବ
ମା' ବୋଲି ଦେଶକୁ ଆଗ ପୂଜିବ ।

(ଛଅ)

ଆମେ ଯାଇଥିଲୁ ବଗିଚ୍ଚ ବୁଲି
ଆମ୍ବ ଡାଳ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଛି ଝୁଲି ।
ଗଛ ଯାକ ଭରି ନକତେ ବଉଳ
ପିଲା ଭାଙ୍ଗି ଭୁଟି କରିଲେ ଠୁଳ ।
ଛିଣ୍ଡାଛିଣ୍ଡି କରି ଖେଳନ୍ତେ ବସି
ବଉଳ ଧୂଳିରେ ଗଲାଟି ମିଶି ।
ଭୁନ ହୋଇ ଛୁଡ଼ା ଦେଖିଣ ମୋତେ
ସଙ୍ଗୀଏ ଘେରିଲେ କହିଲି ଏତେ ।
ଏହିପରି ଆମ ସୁନାର ଦେଶ
ସାତ ପର ଆସି କଲେଣି ଶେଷ ।

(ସାତ)

ଗୋବିନ୍ଦ ଖୋଜଇ ପାଚିଲା ପାନ
ପାନ ଥାଉ ଘରେ ନାହିଁ-ଟି ଧାନ ।
ନଗଦ ପଇସା ପାଇବ କାହିଁ
ବେଠି କଲେ ସିନା ମୂଲ ମିଳଇ ।
ଅଜାଙ୍କ ଅମଳୁଁ ଆଇଲି ଦେଖି
ବେଠି ଖଟା ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲା ଶିଖି ।
ବଣିଜ ବେପାର ଚଷବାସରେ
ଧାନ ଚାଉଳ ଯେ ଭରଇ ଘରେ ।
ଚାଉଳ ମୁଠାକୁ କଉଡ଼ି ପଣେ
କଉଡ଼ି କଡ଼ାକୁ ଶିଜ କାହାଣେ ।
ସେ କାଳ ରେ ବାପ କୁଆଡ଼େ ଗଲା
ଆଖି ପୁଣି ଆଜ ଯା' ଦେଖିଲି ।
ତୋହଠାରେ ବାପ ରଖିଛି ଆଶ
ଫେରାଇ ଆଣିବୁ ପୁରୁଣା ଦେଶ ।

(ଆଠ)

ଆସ ରେ କିଏ ସେ ଦେଖିବ ଆସ
ଗୋପାଳ ମୁହଁରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହସ ।
ଗୋପାଳର ଘର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁ
ବାର ମାସ ଯହିଁ ସୁନା ଫଳଇ ।
ଗୋପାଳ ଯେବେ କି ପେଟରେ ଥିଲା
ସୁନା ଯାକ କିଏ ଗେରୁଆଇ ନେଲା
ଉଠିଲେ ଗୋପାଳ ଥରେ ହୁଙ୍କାରି
ବୈରି ପଳାଇବେ ଦରିଆ ପାରି ।
କାନ୍ଦ ନା ମାଆ ଲୋ ଜନମଭୂଇଁ
ଦମ୍ଭ ଧର ମୋର ଗୋପାଳେ ରୁହିଁ ।

(ନଅ)

ଅଇଲା ହେମାଳ ପଉଷ ମାସ
ପିଲାଙ୍କୁ ଧରିଲା ଥରନ୍ଧ କାଶ ।
ଥୁରୁ ଥୁରୁ ହୋଇ ପିଲାଏ ନଈ
ଗୁହାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ଖରା ପୁଆନ୍ତି ।
ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ନ ଆସୁ ଗୁରୁ
ଖାର କେରେ ଭୁଜା ଆଣଇ ଘରୁ ।
ସବୁ ପଡ଼ିଆଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକି
ମୁଠି ମୁଠି କରି ବାଣ୍ଟେ ସଭିଙ୍କି ।
ଯେ ଦେଖେ ସେ କହେ ଖାର ପଥକୁ
ହେବ ଦେଶେ ଜଣେ ଖୋଜି ଦଶକୁ ।

(ଦଶ)

ଆର ସାହ୍ନ-କ ମା ଯାଇଣ ଥିଲା
ଅପୂର୍ବ କଥାଏ ଦେଖି ଆସିଲା ।
ସ୍ତୁପ ଟେକିଣିଆ ପଞ୍ଚାଏ ଟୋକା
ଗୁଡ଼ିକ ବାଣ୍ଟନ୍ତି ବୁଲି ବୁଲିକା ।
କଏ ମା ସେମାନେ କମ୍ପ କରନ୍ତି
ଘରେ ଘରେ କଆଁ ଶଙ୍ଖ ଫୁଙ୍କନ୍ତି ।
ମା' ବୋଲେ ଦେଶରେ ବଢ଼ି ହୋଇଲା
ଘର ଦ୍ୱାର ସବୁ ଭାସିଣ ଗଲା ।
କ୍ଷେତ ଯାକ ବଢ଼ି ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି
ଧନ କେଉଁଠିରେ ଗଲାଣି ସଡ଼ି ।
ହଜାର ହଜାର ଓଡ଼ିଆ ଆହା
ହେଲେ ଅରକ୍ଷିତ ନାହିଁ କା ସାହା ।
ସରଦାର ଯାକ ହୋଇଣ ରୁଷ୍ଟ
ଚାନ୍ଦା ମାଗିଗଲେ ଧନୀଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ।
ସରକାରୁ ଦାନ ଅଣିଲା ନାହିଁ
ଦେବରେ କୁବେର ରହିଲେ ଶୋଇ ।
ପିଲାଙ୍କ ଯତନେ କେତେ ଓଡ଼ିଆ
ପ୍ରାଣ ପାଇ ପୁଣି ହୋଇଲେ ଠିଆ ।
ପାଠପଢ଼ି ପିଲା ମଣିଷ ହେଲେ
ଦେଶକୁ ରଖିବେ ଆପଦ ବେଳେ ।

(ଏଗାର)

କଆଁର କଆଁର ବଢ଼ିଛୁ ଅ.ଖୁ
ମନ ଅସମ୍ଭାଳ ଗଲେ ପାଖକୁ ।
ପିଲା ଯାକ ମିଳ ହୋଇଲେ ସାଙ୍ଗ
ଶିଖା ଶିଖି ହେଲେ ସଭିଏ ଭଙ୍ଗ ।
ଧଣ୍ଡାଏ ଧଣ୍ଡାଏ ସଭିଙ୍କ ହାତେ
ବେଲ ଗଲା ମନ ନାହିଁଟି ଭତେ ।
ବାଟେ ଯାଉଥିଲେ ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ବାପା
ନବରଙ୍ଗ ଦେଖି ହୋଇଲେ ଖପ୍ପା ।
କହିଲେ ପିଲାଏ କରୁଛ କସ
ପର ଦରବକୁ ମଣୁ ନା ବଷ ।
କାହୁଁ ଶିଖିଲ ଏ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ବଭ
କାହାକୁ କହିବ କାଳର ଗନ୍ତ ।
ରଆଳ ଦେଶକୁ ଶୋଷିଲା କଏ
ଅ.ଖୁ ପିଠା ଖ୍ରିଷ୍ଟି ମଲୁଁ ସଭିଏ ।

(ବାର)

ସୁର କହେ ଆମ ଗୋଲାମଗିରୀ
ବୁଡ଼ାଇଲା ଆମ ଦେଶର ଶୀରୀ
ଗୋଲାମ ହୋଇଲେ ମାନ ଇଜ୍ଜତ
ଲୋପ ପାଇ ସେତୁ ବୋଲାଏ ଭୂତ ।
କାଳେ କାଳେ ଆମ ଯାତ ପୂରୁଷ
ଆପେ ଖାଟି ଖାଇ ମୋଡ଼ଲେ ନାଶ ।
ଆମକୁ କାହିଁକି ଲାଗେ ଅଡୁଆ
ପର ପାଖେ ହେଉ କଳା ବେଠିଆ ।

ଅଙ୍କା କଥା ବାପ ବୁଝିବୁ ମନେ
ଭୁଞ୍ଜାଅ ସଭଙ୍କି ତୋ ପ୍ରାଣପଣେ ।

(ତେର)

ଯାଇ ପିଲାଯାକ ବଗୃର କଲେ
ବାହାଘର ଦେଖି ଯିବେଟି ମେଳେ ।
ବାଇଦ ବଜାଇ ଅଇଲା ବର
ଘୋଷନା କରିଲା ଚଦା ଗମ୍ଭୀର ।
ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ହୋଇ ଫୁଟିଲା ବାଣ
ଚମକି ପଡ଼ିଲା ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ।
ଛୁ ଛୁ ପିଲ ଏଡ଼େ ପତକା ଛୁତି
ଯେମନ ଟେକବ କି ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ।
ଫିରିଙ୍ଗି ପିଲାଏ ବନ୍ଧୁକ ଧରି
ଶିକାର କରନ୍ତି ଝଟପଟ ମରି ।
ଚଢ଼େଇ ଠେକୁଆ ଆଣନ୍ତି ଘର
ମା-ବାପେ କରନ୍ତି କେତେ ଆଦର !
ତୁମେ ରେ ପିଲାଏ ତାଙ୍କ ହାଳକ
କେଉଁ ଗୁଣେ ହୀନ ହେଲଟ ଟିକେ ?

(ଚଉଦ)

ନାଣ୍ଡି ଦେଇ ଆଜ ଭାରି ଆନନ୍ଦ
ବନ୍ଦାଏ କୁଆଁର-ପୁନଅ ବୃନ୍ଦ ।
ବଳନ୍ତି ବେଲୁର କାଚ ଚିହ୍ନିଲେ
ଚନ୍ଦ୍ରମା ଆଞ୍ଚୁଳ ନ ନେବ କାଳେ ।
ପଟୁ ପାଡ଼ ଛୁଡ଼ ମାଣିଆବନ୍ଧ
ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧ ଶଙ୍ଖା ନାଇଲା କାନ୍ଧ ।

ନାଣ୍ଡି କଥା ଦେଖି ପୁନଅ ଜନ୍ମ
ହସି ହସି ଅର୍ଘ୍ୟ କଲା ଗ୍ରହଣ ।
ଧନମଣି ମୋର ଆୟୁଷ ପାଉ
ଜାତଆ ବରର ଘରଣୀ ହେଉ

(ପନ୍ଦର)

କାଗଜ କଲମ ସେନା ମୋ କନ୍ଧା
ଆସ୍ତୁ ମାଡ଼ବସି ଲେଖନ୍ତୁ ବନା ।
କଅଁଳ ହାତରୁ କଲମ କାଠି
ମଝିରେ ମଝିରେ ପଡ଼ୁଛି ମାଟି ।
ବାପ ଅଜା ଯାର କଲମ ଜୋରେ
ଯଶ ରଖିଗଲେ ଓଡ଼ିଶା ପୁରେ ।
ଛୋଟେ ଆସ୍ତୁ ନାହିଁ ଅକ୍ଷର ଲେଖି
ମୁଠାରୁ କଲମ ପଳାଏ ଫାଙ୍କି ।
ମୁଣ୍ଡା କଲମକୁ ଛୁରି ଘେନାଇ
ଗୁଣିଲେ ଆଗକୁ କାହିଁକି ପୁଣି ।
ସେ କାଳରେ ବାପ ଓଡ଼ଆପିଲା
ହାତଆର ସେନ କରନ୍ତି ଖେଳା ।
ବଦେଶୀ ବ-ଜାତ ପାଖ ମାଡ଼ିଲେ
ଘଉଡ଼ ଦଅନ୍ତି ଲଢ଼ିଣ ମେଳେ ।
ସିଂହପୁଅ ଭୁବ କୁଳରେ ରହି
ଦଉଡ଼ ପଳାଉ ଡଙ୍କା ପକାଇ ।
ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁକୁ ଆସିଛୁ ଯେବେ
ସଚ୍ଚା ଓଡ଼ିଆ ଭୁ ହୁଅ ରେ ତେବେ ।
କଲମ ଛୁରିକୁ ଆୟତ୍ତ କର
ନ ହୁଅ ରେ ବାପ କୁଳ ଅଙ୍ଗାର ।

(ଷୋହଳ)

ଙ୍କର ଯାଇଥିଲୁ ଗାଆଁକୁ ବୁଲି
ଘରି କଥାହାଏ ଅଇଲୁ ଦେଖି ।
ତେଲି ଘାଉଠାକୁ ଘଣାରେ ଥୋଇ
ଘୂରି ଲାଗିନନ୍ତି ବଳଦ ଦୁଇ ।
ଥଲୁ ଥଲ ହୋଇ ତେଲ ବାହାରେ
ତେଲିର ଆନନ୍ଦ କହି ନ ସରେ ।
ବଳଦଙ୍କ ମୁହଁ ବାନ୍ଧିଣି ତେଲି
ଚାଞ୍ଚଣି ବାଡ଼େଇ ଦେଉଛି ଠେଲି ।
ଘରେ କଥା ଶୁଣି ବାପା ତାଙ୍କର
କହିଲେ ଏ ଦଶା ଦେଶ ଯାକର ।
ପାଠ ପଢ଼ି ଭୁଲା କଲେ ଚାକିରି
ହାକିମ କରିବ ତୋତେ ଏପରି ।
କଚେରି ଗୁଡ଼ାକ ତେଲିଙ୍କ ଘଣା
ଚାକିରିଆ ଯାକ ବଳଦେ ଗଣା ।

(ସତର)

ଗୋପ ବାବୁଙ୍କର ବୟସ ହେଲେ
ସଖ୍ୟ କରି ଦେଶ ଠେକିବେ ଭଲେ ।
କଟକ, ଗଞ୍ଜାମ, ସମ୍ବଲ-ପୁର
ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର, ମେଦିନୀପୁର ।
ସିଂହଭୂମି ଗଡ଼ଜାତରେ ବୁଲି
ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଡାକି କରିବେ ମେଳି ।
ସାନ ବଡ଼ ସବୁ ହୋଇବେ ଏକ
ତେବେଁ ଉଠିବ ସେ ଜାତିର ଟେକ ।

ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳି କରିବେ କାମ
ଡାକ ପଡ଼ୁଥିବ ଗୋପଙ୍କ ନାମ ।

(ଅଠର)

କାଳେ କାଳେ ଆମ ଦେଶର ଧର୍ମ୍ମ
ପାଳିବା ଦଣ୍ଡିବା ରଜାଙ୍କ କର୍ମ୍ମ ।
ଆପଣା ମଣ୍ଡଳେ ମାଡଣ ରଜା
ସ୍ୱଧର୍ମରେ ଯେବେ ନ ପାଳେ ପ୍ରଜା ।
କର୍ମ୍ମା ହୁଏ ଯେବେ ଅବୁଝାମଣା
ଦଣ୍ଡେ ଯାକୁ ତାକୁ ଦୋଷ ଅଜଣା ।
ସେ ଭଳି ରଜାଙ୍କୁ ଅଧର୍ମୀ ବୋଲି
ଗଧ ଗୋରୁ ସୁଦ୍ଧା ଦିଅନ୍ତି ଗାଳି ।
ଦେଶ ଅସମ୍ଭାଳ ଯେବେ ଦେଖିବ
ସନ୍ଧି ନହିଁ ତୁମ୍ଭେ ସମ୍ଭାଳି ନେବ ।

(ଊଣେଇଶ)

ମିଳି ମିଶି କର ଖେଳରେ ସୁଅ
ଭାଇରେ ଭାଇରେ ଭଙ୍ଗାର ନୁହ ।
କଉଡ଼ିକ ପାଇଁ କଜିଆ କଲେ
ବାଘମାମୁଁ ଆସି ମିଳିବେ ଭଲେ ।
ଭଲ ଲୋକ ପର କଜିଆ ମେଣ୍ଟି
କଉଡ଼ି ଯେନଣ ଶିପିବ ତଣ୍ଟି ।
ଏହି ଦୋଷୁଁ ବାପ ଦେଶ ଆମର
ଏତେ ସରି ଆଜ କଲଣି ପର ।
ମିଳି ମିଶି କାମ କଲେ ସକଳେ
କାହାକୁ ଧ କାହା ହୋଇବ କାଳେ ।

(କୋଡ଼ିଏ)

ମେଘ ଉଠାଇଲା କଳାହାଣ୍ଡିଆ
ବିଜୁଳି ଚମକେ ଥରେଇ ହୁଆ ।
ଗାଆଁ ଲୋକ ଯାକ ହୋଇଣ ମେଳି
ହରିବୋଲେ ଦାଣ୍ଡ ଦେଲେ ଉଛୁଳି ।
ନଣ୍ଡା ଦେଖି ଡାହା ଅଇଲା ଧାଇଁ
ପୁଛିଲା ଟଙ୍କେଲେ ହଇ ଲୋ ଆଈ ।
ବର୍ଷା ହେଲେ ଭୁଇଁ ହେବ କାଦୁଆ
ତା ଦେଖି ସରବେ ଆନନ୍ଦ କାଆଁ ?
ମା ବୋଲେ ଆରେ ରେ ନବଘନଆ
ତୁ ପୁଣି କହୁଛୁ ଆନନ୍ଦ କାଆଁ ?
ଯାଅ ବାପ ଯାଅ ଠାକୁରଘରେ
ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରଣ କହିବୁ ଥରେ
ଅସରାଏ ହେଲେ ବରଷା ହେଉ
ଗରିବ ଜାତିର ଜୀବନ ରହୁ ।

(ଏକୋଇଶ)

ରାତି ପାହିଲାଣି ଉଠ ମୋ ଧନ
କାଉ କୋଇଲି ସେ ରାବନ୍ତି ଘନ ।
ବେଳ ହେଲା ମଠ ନ କର ବାବୁ
ଅଳସୁଆ ବୋଲି କହିବେ ସବୁ ।
ବାସି ବଛଣାରେ ରହିଲେ ପଡ଼ି
ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଘର ଯାଆନ୍ତି ଛାଡ଼ି ।
ଖରା ପଡ଼ିଗଲେ ନେନ୍ଦାର ଆଖି ।
ସାଇ ପଡ଼ିଶାଏ ହସିବେ ଦେଖି ।

ଜାଗିଛୁ ବଙ୍ଗାଳି ତେଲଙ୍ଗା ଭାଇ
ଏତେବେଳେ ବାପ ନ ମାର ହାଇ ।
ମରହଟି ତେଣେ ଆର ପାଖରେ
ଅଣ୍ଡାଭଙ୍ଗ ଧାଏଁ ଖେଉକୁ ଖରେ ।
କିଏ ଉଠି କେତେ କଲେଣି କାମ
ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରୁ ତୁ ନ ଭାଙ୍ଗେ ଘୁମ ।
ଯେ କାଳେ ତୁ ମୋ ଥିଲୁ ପେଟରେ
ମୋ ନାମଟି ଶୁଭେ ଟିର କନ୍ଦରେ ।
କେତେ କଷ୍ଟେ ତୋତେ କଲି ଜନମ
ଅଲେଖିଣୀ ଏବେ ହେଲା ମୋ ନାମ ।
ଉଠ ଉଠ ବାପ ଧରୁଛି ପାଣି
ମୁଣ୍ଡ ଟେକୁ ପୁଣି ଏ ଓଡ଼ିଆଣୀ ।

(ବାଇଶ)

ରଇବାର ପଡ଼ା ନ ଥିଲା ବୋଲି
ଦେବ ଯାଇଥିଲା ବଜାର ବୁଲି ।
ଦେଖିଲା ଗୋଟିଏ ଶେଠ ଦୋକାନେ
ହାଡ଼ ସଫା ଲୁଣ କିଣୁଛି ଜଣେ ।
ହାତ ଗୋଡ଼ ଧରି କହିଲା ତାକୁ
ତକ୍ଷଣି ସେ ଲୁଣ ଫେରି ଦେବାକୁ ।
ଆମ ଜାତି ଧର୍ମ୍ମ ବୁଡ଼ିବ ତହିଁ
ବୋଲି ଦେଶୀ ଲୁଣ ଦେଲା କିଣାଇ ।
କାହୁଁ ଆସି ଏକ ନାଲି ପାଗିଆ
ଧରି ନେଲା ତାକୁ ମାରି ଛଣ୍ଟିଆ ।
ଆମେ ହୋଇଥିଲେ ମୁରାଟି ଉଠି
କହନ୍ତେ ସରେ କା' ବାପର ଗଣ୍ଠି ।

ଆମ ଦେଶ କାମ ଆମେ କରିବୁ
ଆଖି ତରାଟକୁ (ଭୋର) କଆଁ ଡରିବୁ ?

(ତେଇଶ)

ସ୍ୱାମୀକି ଡାକିଣ କହଇ ସ୍ତ୍ରୀଷ
ଦେଖିବ ଆସ ମୋ ସଂସାର ଶୀଷ
ସେଉଁ ପଟଲୁନ ବୁଲୁର ପାଇଁ
ଆଣିଥିଲ ତାହା ପିନ୍ଧିଲା ନାହିଁ
କହିଲା, ମାଆ ମୁଁ ପିନ୍ଧିବି ଲୁଗା
ନୋହିଲେ ପଛକେ ବୁଲିବି ଘୁଙ୍ଗା ।
ବାପ ଅଜାଙ୍କୁ ତ ଦେଖିଛ ଭଲେ
ପିନ୍ଧା ପାଛୁଡ଼ିରେ ଦହକ ନେଲେ ।
ଏ ପରି ପୁଅ ମୋ ହେଲେ ମଣିଷ
ପୂର୍ବ ଖ୍ୟାତି ଫେର ପାଇବ ଦେଶ ।

(ଚବିଶ)

ଅମ୍ବତୋଟାରେ ମା' ପଡ଼ିଛି ଡେରା
ସିପାହି ରହିଛି ଖଣ୍ଡା ପହରା ।
ରଙ୍ଗା ମୁହଁଟିଏ ଢାବଡ଼ ପ୍ରାୟେ
ଜୁଳୁ ଜୁଳୁ କରି ଭଟକୁ ଚାହେଁ ।
କଏ ସେ ବାହୁଡ଼ ପୁଅ ପୁଚ୍ଛଇ
ରଜାଙ୍କ ଜାତି ସେ ମାଆ କହ ॥
ଆସିଛି ସାହାବ ଗସ୍ତରେ ବୁଲି
ମାମଲା ବୁଝିଲେ ଯିବ ସେ ଚାଲି ॥
ପୁଅ ବୋଲେ ଅଜା କହୁଣ ଥିଲେ
ସାହାବ ଏ ଦେଶେ ଆସିଲା ଛଳେ ।

ଲଢ଼େଇ ନ କରି ହୋଇଲ୍ ରଜା
ସତ କି ମିଛ ମାଆ ମୋତେ ତୁ ବୁଝା ।
ମା' ବୋଲେ ସେ କଥା କହିବ ନାହିଁ
କହିଲେ ଏ ଘରେ ରହିବ ନାହିଁ ।

(ପଚିଶ)

ଫୁଲଫୁଲ ହଅ ସାଇ ପଡ଼ିଶା
ଲୁବମାର ଆଜ ସାବିତ୍ରୀ ଓଷା ।
ସକାଳୁ ଲବଙ୍ଗ ଧୋଇଛି ମୁଣ୍ଡ
ଓଦା ସର ସର ଶୁଖିଲ ଭୁଣ୍ଡ ।
ନର୍ଜଳା ଉପାସେ ସାବିତ୍ରୀ-ସତୀ
ଚରିତ ଶୁଣାଏ ସଭଙ୍କ କତି ।
ଏପରି ଲୁବମା ଖନା ପଦ୍ମିନୀ
ଦେଶର ଯେତେକ ବୀରରମଣୀ ।
ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ କରିବ ଓଷା
ମନେ ମନେ ବଡ଼ କରିଛି ଆଶା ।

(ଛବିଶ)

ଯୋଗୀ କେଜୁଣୀଏ ଆସିଲେ ଦାଣ୍ଡେ
ଲୁନି ଆଉ ଘରେ ନ ରହେ ଦଣ୍ଡେ ।
ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ଗୀତ ଶୁଣିବ
ଆଖିରୁ ଗାଇକ ଲୁହ ବହିବ ।
ଫର୍ମାମୀ କରିବ ସାବନୀ ସୀତା
ଦମୟନ୍ତୀ ମୀରା ପଦ୍ମିନୀ ଗାଥା ।
ଗୀତ ଶୁଣି ଯେବେ ଫେରିବ ଘରେ
ଓଲଟି ବୋଲିବ ସଭଙ୍କୁ ଥରେ ।

ତାଙ୍କୁ ଅନୁସର ଯେଝା ଜୀବନ
ଗଢ଼ିବାରେ ଆସ ଢାଳିବା ମନ ।

(ସତେଇଶ)

ଅଣ୍ଟିରେ ଯେନଣ ଉଖୁଡ଼ା ମୁଢ଼ି
ବୁଲୁ ଦାଣ୍ଡେ ବାଟେ ଗଲା ଦଉଡ଼ି ॥
ଭାତ ଖାଇ ଝୁଲୁ ଆଚମାଉଥିଲା
ଧାଇଁ ଆସି ବୁଲୁ ଅଣ୍ଟି ଝଇଲା ।
ଅବଧାନେ ଆସି ମିଳିଲେ ତହିଁ
ତଡ଼ିଲେ ବୁଲୁକୁ ଆଖି ଦେଖାଇ ॥
ମୁରଛି କହିଲେ ହଇ ରେ ଦୁଷ୍ଟ !
ଏତେ ପଢ଼ିଶୁଣି ହୋଇଲୁ ନଷ୍ଟ ॥
ବୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ସବୁ ପୋଡ଼ ଖାଇଲୁ
ପଶୁଠାରୁ ବଳି ଅଧମ ହେଲୁ ।
ବଳଦକୁ ଦେଲେ କୁଣ୍ଡା ତୋରାଣି
ତଣ୍ଟି ମାଡ଼ି ବସି ପିଅଇ ପୁଣି ॥
ତୁମେ ଯେବେ ହେଲ ତାଙ୍କର ସର
ମଣିଷରୁ ପଶୁ ଉଣା କପର ?

ନୂତନ ଶିଶୁ-ଗୀତ

(ଏକ)

ଟଙ୍କାଳି ଖୋଜଇ ପାଟଲା ପାନ,
ପାନ ଥାଉ ଘରେ ନାହିଁ ଟି ଧାନ !
ନଗଦ ପଇସା ପାଇବ କାହିଁ,—
ବେଠି କଲେ ସିନା ମୂଲ ମିଳଇ,
ଅଜାଙ୍କ ଅମଳୁ ଅଛିଲି ଦେଖି,
ବେଠି·ଖଟା ବୁଦ୍ଧି ନ ଥିଲା ଶିଖି ।
ବଣିଜ ବେପାର ଗୃହବାସରେ
ଧାନ-ଗୁଣ୍ଡଲ ଯେ ଭରଇ ଘରେ ।
ଗୁଣ୍ଡଲ-ମୁଠାକୁ କଉଡ଼ି ପଟେ,
କଉଡ଼ି କଡ଼ାକୁ ଚିଜ କାହାଣେ
ସେ କାଳ ବାପ ରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା,
ଆଖି ପୁଣି ଆଜ ଏହା ଦେଖିଲା !
ଚୋହଠାରେ ବାପ, ରଖିଛୁ ଆଶ—
ଫେରାଇ ଆଣିବୁ ପୁରୁଣା ଦେଶ ।

(ଦୁଇ)

ଘର ପୋଡ଼ିଗଲା ଆର ସାଇରେ,
ଆମ ସାଇପିଲା ଛୁଟିଲେ ଖରେ;
ନିଆଁ ନିଭଯାନ୍ତେ ଆସିଲେ ଫେରି,
କାହିଁ ଜଣେ ଲୋକ ଦେଲା ପଚାରି—
"ପର ଘରେ ଯେଣେ ଲାଗିଲା ନିଆଁ,
ତୁମେ ରେ ବାଉଳା ହୋଇଲ କିଆଁ ?"

ପିଲଯାକ ଶୁଣି କଲେ ଉତ୍ତର;—
"ସହଜ କଥାଟା ବୁଝି ନ ପାର ?
ଆମର ଶପଥି ପଡ଼ିବ ଯେବେ,
କଏ କମ୍ପା ଆଉ ଗୁହ୍ନିବ ତେବେ ?
ଜାତି-ଭାଇ ଯେବେ ହୋଇଲେ ପର,
କାହାକୁ ଘେନ କେ କରିବ ଘର ?
ଅସମୟେ ସାଙ୍ଗ ଏକୁ ଆରେକ
ଖୋଜୁଥିବ, ଥିବ ଜାତିର ଟେକ ।"

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ—୧୧ଶ ଭାଗ, ୮ମ ସଂଖ୍ୟା, ୧୩୧୮, ଖ୍ରୀ.୧୯୦୮ ।

କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଗାଥା-ଗୀତିକା

ଜନ୍ମଭୂମି ଗାଥା

ଜନମର ମାଟି ମୋର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁଟି,
ସ୍ୱରଗରୁ ବଳି ମୋତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ସେହିଟି,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କାହିଁ,
ମୋ ଦେଶର ଗୌରବ ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ଚହଟାଇ,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ମେଘ ଉଠେ କଳାହାଣ୍ଡି ପରେ,
ବଜୁଳି ଝଲକେ ତହିଁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାନ୍ତି ଧରେ,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶେ ଯେ ଶୋଭା ସାଜେ ଶଇଳେ ଶଇଳେ,
ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ଚିତ୍ରପଟ ଝୁଲେ ନଭତଳେ,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଉପରେ ଯେ ତାରକା ମାଳମା,
ମୋ ଦେଶର ଚନ୍ଦ୍ର ଢାଳେ ଛଣା ମଧୁରିମା,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶେ ଯେ ଗୀତ ଗାଏ କାଳିଆ କୋଇଲି,
ସେ ଗୀତ ଝଙ୍କାର ଯାଏ ଦଶ ଦିଗେ ଖେଳି,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ପବନ ଯେ ଫୁଲଗନ୍ଧ ବୋଳା
ହିଲ୍ଲୋଳେ ହିଲ୍ଲୋଳେ ସେ ଯେ ମୁଗ୍ଧ ମନ ଭୋଳା
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ପଦ୍ମବନେ ଗୁଞ୍ଜଇ ଅଳିଟି
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଅଂଶୁମାଳୀ ଅନାଏ ତରଟି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶରେ ନଦୀ ବହେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବାରିରାଶି
ପକ୍ଷୀ ପରି ତରଣୀଟି ଯାଏ ଭାସି ଭାସି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ତରୁଲତା କିବା ଶ୍ୟାମକାନ୍ତି
ପେନ୍ଧି ପେନ୍ଧି ଫୁଲ ତହିଁ ଫଳ ନେନ୍ତି ନେନ୍ତି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ନାଳି, ନେଳ, ହଳଦିଆ ମୋ ଦେଶ ଚଢ଼େଇ
ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ ବିହରନ୍ତି କରି ହୁଇଁ ହାଇଁ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ସଞ୍ଜ ଅବା ମୋ ଦେଶ ସକାଳ
ନିତି ନୂଆ ଛବି ଆଙ୍କି ସଜାନ୍ତି ଭୂତଳ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଅନ୍ଧକାରେ ଖେଳନ୍ତି ଖଦ୍ୟୋତେ
ଗଛେ ଗଛେ ଉଠିପଡ଼ି ଚଢ଼ିଣ ନିରତେ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମଲ୍ଲିକା, ବକୁଳ, ଯୁଥି, ଚମ୍ପା, ନାଗେଶ୍ୱର
କେତକୀ, ଗୋଲାପ ମୋର ଦେଶ ଅଳଙ୍କାର
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶ ଯେ ପୂରିଉଠେ ଅମ୍ବର ବଉଳେ
ହଳଦିବସନ୍ତ ତହିଁ ଲୁଚକାଳି ଖେଳେ,
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଶାନ୍ତ ହୃଦରେ ଖଚିଆ ତାରନ୍ତି
ଚେତନା ଦିଅଇ ପ୍ରାତେଃ କୁଆଁ ତାରା ଉଠି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ବନ ଯେବେ ପଳାଶେ ନାଲିଆ
ବାଟରେ ନ ଗୁଲେ କେନ୍ଦୁ ଦଣ୍ଡେ ନୋହି ଠିଆ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶ କଣ୍ଠାଫିଟିକ ମଧୁର ଗନ୍ଧରେ
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ କଣା ହେବ ସହଜରେ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶ ଯେ କାଳେ କାଳେ ଶସ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର
ମୋ ଦେଶର ଅନ୍ନ ଯାଏ ସାତ ସିନ୍ଧୁ ପାର
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜ ଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଘରେ ଘରେ ବୁଲଇ ଅରଟ
ମୋ ଦେଶ ଅନାଏ ନାହିଁ ପରଦେଶୀ ପାଟ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଶିଳକାନ୍ତି ସୁଷମାର ଖଣି
କେତେ କବ ଗଲେଣିଟି କେତେ ଥଉ ଗଣି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ
ମୋ ଭାଷା ସଂସାରେ ସେ ଯେ କବି କୁଳ କଞ୍ଜ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର କାଠଯୋଡ଼ି ପଥର ବନ୍ଧଟି
ଲଲାଟ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଗଢ଼ା ପରିପାଟୀ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଶିଳ୍ପକଳା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
ସୂକ୍ଷ୍ମ ନନ୍ଦମୂର୍ତ୍ତୀ ଖୋଲା ନାହିଁ ଅନ୍ୟଠାରେ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ନିର୍ମାଲ୍ୟ ସେବାରେ ଯହିଁ ନାହିଁ ଭେଦାଭେଦ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶେ ଯେ ଖୋଲାଅଛି ସ୍ୱରଗ ଦୁଆର
ସଦ୍ୟ ମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ଭକ୍ତେ ଲଗିଥାନ୍ତି ଧାର
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ମୋ ଦେଶର ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ହରି-ପ୍ରେମସୁଧା
ବାଣ୍ଟିଲେ ଇତର ଭଦ୍ରେ ଭୁଲି ତୃଷା କ୍ଷୁଧା
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ !

ମୋ ଦେଶ ଠାକୁରରାଜା ପୂଜେ ହିନ୍ଦୁ ଜାତି
ପତିତପାବନଙ୍କର ପ୍ରତିମା ପରଟି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ଏହି ଦେଶେ ଭାଗ୍ୟକୁ ମୁଁ ଲଭିଛି ଜନମ
ଏହି ଦେଶେ ଘଟୁ ମୋର ମଧୁର ମରଣ
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର

ଆସିଲା ଶରତକାଳ ଗୋ ସଜନୀ ଆସିଲା ଶରତକାଳ,
ବରଷା ଆକାଶ ପୋଛିପାଛି ଦେଇ ଲୁଚିଲେଣି ମେଘମାଳ ।

ବିଟପ ଚାନ୍ଦୁଆ ପରି ଗୋ ସଜନୀ ବିଟପ ଚାନ୍ଦୁଆ ପରି,
ନୀଳ ଗଗନଟି ଶୋଭା ପାଉଅଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଛାଗବଳି ଧରି ।

ରୂପା ଥାଳଟି ସେ ଚାନ୍ଦ ଗୋ ସଜନୀ ରୂପା ଥାଳଟି ସେ ଚାନ୍ଦ,
କୋଳର ଶିଶୁଟି ଧରି ଆଣିବାକୁ ଦେଖି ହୁଏ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ।

ନକ୍ଷତ୍ର ସେ କୋଟି କୋଟି ଗୋ ସଜନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ସେ କୋଟି କୋଟି,
ନିଶାରାଣୀ କଣ୍ଠୁ ଛିଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି କି ମୁକ୍ତାହାର ଗୋଟି ଗୋଟି !

ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ଶୋଭା ଗୋ ସଜନୀ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ଶୋଭା,
ଭୂରି ଦିଗ ଭରି ଉଠଇ ଝଟକ ରାତିଗୋଟି ମନୋଲୋଭା ।

ନଦୀ, ଗିରି, ତରୁ, ଲତା ଗୋ ସଜନୀ ନଦୀ, ଗିରି, ତରୁ, ଲତା,
ଦେହେ ଦେହେ ଧରି ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଛଟା ଦେଖାନ୍ତି କି ପ୍ରସନ୍ନତା !

ପ୍ରକୃତି କି ହସ ହସ ଗୋ ସଜନୀ ପ୍ରକୃତି କି ହସ ହସ,
ଗାଇ ଯାଉଅଛି କଜ୍ଜଳପାତିଟି ଢାଳଣ ଶାନ୍ତିର ରସ ।

ସୁଖର ସ୍ୱପନ ଜାଗି ଗୋ ସଜନୀ ସୁଖର ସ୍ୱପନ ଜାଗି,
ପଞ୍ଚମେ କୋକିଳ ଉଠଇ ପ୍ରଳାପି—ହତାଶ ପ୍ରାଣଟି ଲାଗି ।

ମାଳତୀ, ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଗୋ ସଜନୀ ମାଳତୀ ଗଙ୍ଗଶିଉଳି,
ମିଠା ହସ ସେନ ବାସ ଚହଟାନ୍ତି ଏକକୁ ଆରେକ ବଳି !

ଚମ୍ପକ, ଟଗର, ଯୂଥି ଗୋ ସଜନୀ ଚମ୍ପକ, ଟଗର, ଯୂଥି,
ଚନ୍ଦନା ବଦେଶିନୀ, ରଜନୀଗନ୍ଧା ଯେ ଗନ୍ଧ ଗର୍ବେ ହାସମୁହିଁ ।

ବଣରେ ଫୁଟିଛି କଆ ଗୋ ସଜନୀ ବଣରେ ଫୁଟିଛି କଆ,
କଣ୍ଠ ଅଳଙ୍କାରେ ଝୁଲି ପଡ଼ୁଛି କ ଗନ୍ଧପ୍ରାଣ ବନୋଦଆ !

ନିର୍ମଳ ସରସୀ ଜଳେ ଗୋ ସଜନୀ ନିର୍ମଳ ସରସୀ ଜଳେ,
କୁମୁଦ କହ୍ଲାରେ ପୁଞ୍ଜି ପୁଞ୍ଜି ହୋଇ ଡୋଳନ୍ତି ପବ ଗହଳେ ।

ଅବା ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରସୀ ଗୋ ସଜନୀ ଅବା ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରସୀ,
ଶରତ ଶଶୀର ଭୋଗବଳାସକୁ ପ୍ରକୃତ ଶଜ୍ଜା ଆରସି ।

ଝୁରୁ ଝୁରୁ କୁଳୁ କୁଳୁ ଗୋ ସଜନୀ ଝୁରୁ ଝୁରୁ କୁଳୁ କୁଳୁ,
କେତେ ନର୍ଝରଣୀ ରଚ ଜଳବେଣୀ ବହିଯାନ୍ତି ଖାଲ ବାଲୁ ।

ଗମ୍ଭୀର କ ନେଳୀ ରଙ୍ଗ ଗୋ ସଜନୀ ଗମ୍ଭୀର କ ନେଳୀ ରଙ୍ଗ,
ଆକାଶ ପ୍ରାନ୍ତରେ ମିଶିଯାଇଛି କ ସମୀରେ ଖେଳେ ତରଙ୍ଗ ।

କାହିଁ ଅବା କାଶତଣ୍ଡୀ ଗୋ ସଜନୀ କାହିଁ ଅବା କାଶତଣ୍ଡୀ
ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ କରି ଧବଳ ଚାମରେ ଅଧିକ ଦେଇଛି ମଣ୍ଡି ।

କେବେ ଉଡ଼ କେବେ ବୁଡ଼ ଗୋ ସଜନୀ କେବେ ଉଡ଼ କେବେ ବୁଡ଼
କେବେ ବା ପହଁରି ହଂସହଂସୀ-ଯୁଗ ଚରନ୍ତି ସଙ୍ଗ ନ ଛାଡ଼ ।

ଏମନ୍ତ ଶରତ ଛବ ଗୋ ସଜନୀ ଏମନ୍ତ ଶରତ ଛବ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁନର୍ମଳ ଶୋଭା ଭଲ ଭଲ ଦେଖି ନ ଭୁଲେ କେ କହ ।

ଝୁଦୁରୁକୁଣିର ଶେଷେ ଗୋ ସଜନୀ ଶୁଦୁରୁକୁଣିର ଶେଷେ,
ଆସେ ଏ ଆଶ୍ୱିନ ବାର ମାସ ସେଣ ଋତୁର ମୋହନବେଶେ ।

ନୂଆ ଜହ୍ନିଫୁଲ ତୋଳ ଗୋ ସଜନୀ ନୂଆ ଜହ୍ନିଫୁଲ ତୋଳ,
କୁମାରୀଏ ସବୁ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଉ ଅଞ୍ଜଳି ।

ନାରୀଜାତି ପ୍ରତି ଭାରତମାତାର ଆକ୍ଷେପ

ଆକାଶେ କି ବଜ୍ର ନାହିଁ
ପୋଡ଼ା ମୁଁ ଭାରତ ପାଇଁ
କି ହେବ ଜୀବନେ ଥାଇ
ହୋଇ ଏତେ ସରଳୋ ଝିଅମାନେ ଲୋ
ବୃଥା କୋଟି ସୂତା କୋଳେ ଧରି ।

ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ବୁଡ଼ୀ ହେଲି
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱ ଦେଲି
ଘାଟକରେ ଥାଇ ନେଲି
ନ ହେଜ କି କେହି ଲୋ ଜେମାଦେଈ ଲୋ
ଗେଲ ଖେଳା ସେ ହାତ ମୋ ଏହି ।

ଖେଳାଇ ବଢ଼ାଇ ଆଣି
ଚଳେ ପଡ଼ୁଁ ପାଦ ପାଣି
ଭଲ ନ ଲାଗେ ମୋ ବାଣୀ
ଯାଅ କପଥରେ ଲୋ ରାଣୀମାନେ ଲୋ
ଫେରି ମୋତେ ରୁହିଁ ନାହିଁ ଥରେ ।

ଭାବ ନାହିଁ କାହା, କ୍ଷୀରେ
ଶକ୍ତି ଯାଅ ଧମନୀରେ
ସୁଗୋଲ ସୁଠାମ ଶ୍ରୀରେ
କଏ ମଣ୍ଡି ହଏ ଲୋ ଲଜ୍ଜାହୀନା ଲୋ
ନାହାନ୍ତି ବା କେତେ ମାଆ ଝିଏ ।

ଚମ୍ପାରେ ଦେହଟି ଗୋଳ
ମୁହରେ ଜ୍ୟୋଛନା ବୋଳ
ନେତ୍ରେ ମୃଗଛଟା ତୋଳ
ଗଢ଼ିଛି କିଏ ସେ ଲୋ ପିକଭାଷୀ ଲୋ
ଅଳି କାଳି ଢାଳି ଘନ କେଶେ ।

ଲୋଭାନ୍ତି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି
ସଂସାରେ କେତେ ଅଭେଖା
ଘର ଛାଡ଼ି ମୋ ଅପେକ୍ଷି
ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଲୋ ପିକଭାଷୀ ଲୋ
ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱାର୍ଥ ହରନ୍ତି ଅଲକ୍ଷେ ।

ହାତେ କାଚ ଚୁଡ଼ି ନାଇ
ମୁଣ୍ଡେ ଲାଭେଣ୍ଡର ପାଇ
ସାବୁନ ଦେହେ ଲଗାଇ
ହେଲ କି ଅଧିକା ଲୋ ପ୍ରାଣାଧିକା ଲୋ
ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ଏହି କି ମୋ ଶିକ୍ଷା ।

ସାବିତ୍ରୀ ସୀତା ମୋ ଝିଏ
ତାହାଙ୍କୁ ବଳିବ କିଏ
ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେବ୍ୟା ହିଏ
ଦେଖ ଆଜି ଜଣେ ଲୋ ବିଧୁମୁଖୀ ଲୋ
ନକେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ନିଜ ଦରପଣେ ।

ପରଲୁଗା ମାଗି ଆଣି
ବାଳାସେ ଦେଖାଅ ଠାଣି
ହସନ୍ତି ପଡ଼ଶା ଜାଣି
ହୁଅଇ ମୁଁ ଘୋର ଲୋ ଅବିବେକୀ ଲୋ
ପାଟପିତାମ୍ବର ଘର ମୋର ।

ନରନ୍ତଙ୍କୁ ଉପହାସେ
ଫେରି ଯେବେ ଦ୍ୱାରେ ଆସେ
ମରଇ ସେ ହତା ଶ୍ୱାସେ
ମୁଁ ହୁଏ କାତର ଲୋ ରଙ୍କନିଧି ଲୋ
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମୁଁ ପରା ।

ପୁଅଙ୍କୁ ନିନ୍ଦବ ନାହିଁ
ସବୁ ଦୋଷ ତୁମ୍ଭ ଠାଇଁ
ତାଙ୍କ ଯୋଗେ ତୁମ୍ଭେ ଦାୟୀ
ଗଢ଼ିବ ସନ୍ତାନ ଲୋ ବୀରବାଳା ଲୋ
ଇଙ୍ଗିତେ ସେ ଦେବେ ଫିଙ୍ଗି ପ୍ରାଣ ।

ହିମାଦ୍ରି ମୋ ଶିରୋଦେଶେ
ହୀରର ମୁକୁଟ ସେ ସେ
ଆଜି ମଧ୍ୟ ଉଭା ବକ୍ଷେ
ହେଜ ମୋତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲୋ ଅଙ୍କଲକ୍ଷ୍ମୀ ଲୋ
ପୁଣ୍ୟ ଅଙ୍କେ ଟେକୁ ତୁମ୍ଭ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ମୋ ଦୁଃଖ ସହି ନ ପାରି
ସରୋଜନମା ମୋ କୁମାରୀ
ପୃଥିବୀ ବୁଲେ ଚିତ୍କାରି
ଶୁଭେ ନା କି କାନେ ଲୋ ଦେଶମାନେ ଲୋ
ନୂଆ ତେଜ ଉଠୁ ଜାଗି ପ୍ରାଣେ ।

ସିନ୍ଧୁ, ବଙ୍ଗ, ତେଲିଙ୍ଗରେ
ବୋମ୍ବାଇ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ
ସ୍ପନ୍ଦନ ହଣେ ଗୁର୍ଜରେ
ଉତ୍କଳ ନନ୍ଦିତା ଲୋ ଗଳାମାଳି ଲୋ
ଏକେ ଏକେ ହୁଅ ଏକତ୍ରିତା ।

ଜନନୀ ଜନମ ଭୂଇଁ
ଭାରତବର୍ଷଟି ମୁହିଁ
ଉଠ ମୋ ଚରଣ ଛୁଇଁ
ହେବ ଜଗଜ୍ଜିତା ଲୋ ମୋ ଦୁହିତା ଲୋ
ଯାହା ହେବେ ବଳେ ବିଶ୍ୱପିତା ।

ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦନା

ରଣୀଫୁଲ ତୋର ଆଉଟା ଚାନ୍ଦୋଉ
ଆଶ୍ୱିନର ଜହ୍ନରାତି,
ଆଜି ମୋ ବଉଳ ମନ କି ଉତ୍ଫୁଲ
ଖୋଜଏ ଉଦ୍ଭବ ସାଥୀ ।
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ
ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ଲେପି ଦେଇଛୁ କେ ଅଧିକୁଁ ଅଧିକେ
ଆକାଶଟି ନୀଳ ରଙ୍ଗେ,
ମଣ୍ଡି ଦେଇଅଛୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ଗୁନ୍ଥି
ତାରାବଳୀ ବିଧୁ ସଙ୍ଗେ ।
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ଦୁର୍ବାଶା ବିଭୋର ଭୃଣର ଚକୋର
ଉଡେ ଯେବେ ଉଚ୍ଚାକାଶେ,
ହସ ମୁହଁ ଗୋଟି ଲୁଚଏ ସେ ଲୋଟି
ଧଉଳା ବଉଦ ବାସେ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ! ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ପ୍ରୀତି ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେନି କଇଁଫୁଲ ଶ୍ରେଣୀ
ଦୋହୁଛନ୍ତି ସରସୀରେ
ସ୍ଫଟିକ ନିର୍ମଳ ଜଳ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଶୁଭ୍ର ଜୁହ୍ନା ଲହରୀରେ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବନ୍ଧୁ ଗୋ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ସଉରଭ ଭରା ରୂପର ପସରା
ବହୁଛି ଗଙ୍ଗଶିଉଳୀ
ନିଶା ସୁହାଗିନୀ ମାଳତୀ, କାମିନୀ
ନବୀନ ସୁଖେ ମୁକୁଳି
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବନ୍ଧୁ ଗୋ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ସାତ୍ୱିକା ବିଳାସୀ ଜହ୍ନିଫୁଲ ରାଶି
ହସେ ଜହ୍ନମୁହଁ ଚୁହିଁ,
ଆମର ହାତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସଞ୍ଜରେ
ଚାନ୍ଦକୁ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ।
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବନ୍ଧୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ଶୁଣ ପାଲୁଣରେ ଦୂର ଦିଗନ୍ତରେ
ମେଲୁଛି ଧାନ କିଆରି,
ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ବୋଳି ପବନ ହିଲ୍ଲୋଳ
ଅତୁଳ ଶୋଭା ବିସ୍ତାରି,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବନ୍ଧୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ନଦୀ ପଠାପରେ ଧବଳ ଭ୍ରମରେ
କୁସୁମିତ କାଶତଣ୍ଡୀ,
ଅଗସ୍ତି ଅଗରେ ଫୁଲର ସଜ୍ଜରେ
ଶଶୀକଳା ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ତନ୍ତୁ ଶିଖ ଛୁଡ଼ି ଉଠେ ଡେଣା ଝାଡ଼ି
ମନ ସୁଖେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆ,
ରହିଲ ଚେଁଶୋଇ ମାଛରଙ୍କା ନଇଁ
କାଇଁ କଜଳପାତିଆ;
ଏ ଶରତ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଆଲୋକରେ ନଦୀ ପରସ୍ତରେ
ଚକବାକ ଚକବାକୀ
ବିପରୀତ ଧାରେ ଆକୁଳ ଭାଷାରେ
ସମ୍ଭାଷନ୍ତି ଡାକି ଡାକି
ଏ ଶରତ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ
ଏ ଶରତ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ତୃଣଶଯ୍ୟା ତଳେ ମୁକ୍ତା ପରି ଝଳେ
ଶିଶିର କଣିକା ରାଶି
ତରୁଛାୟା ତଳେ ଖଦ୍ୟୋତ ନିଚୋଳେ
ଶଙ୍କିତ ଲାଜ ପ୍ରକାଶି
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସୁରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ଜରି ପାଗ ଧରି ପଲ୍ଲୀରୁ ପ୍ରହରୀ
ତାଳ ନାରିକେଳ ଠିଆ,
କୁଟୀର ଅଙ୍ଗାଳ ପେଣ୍ଡର ଶଙ୍ଖାଳ
ପଦ୍ମଙ୍କ ଦରବାରିଆ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ନଦୀ ପରବତ ସାଗର ସୈକତ
କାନନ ବା ମରୁଭୂମି,
ସବୁଠାରେ ଶୋଭା ସବୁ ମନଲୋଭା
ଜ୍ୟୋଛନା ସୁନା ଘୁଙ୍ଗଣୀ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ସ୍ୱର୍ଗେ ସ୍ୱପଣି ନୋହେ ଚରିଛନ୍ତି
ଅଥବା ଦେଖି ନ ଲୁଚେ,
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ପରଶେ ଅପରୂପ ରସେ
କଳ୍ପିତ ସେ ଆଜି ଭବେ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଅନ୍ତେ ଏ ଇନ୍ଦୁକୁ ସତେ
ବାନ୍ଧିବାକୁ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦେ,
ଏକତ୍ର ହସିବା ଏକତ୍ର ଖେଳିବା
ବାନ୍ଧିବାକୁ ଏକ ସଙ୍ଗେ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ସ୍ୱରଗ ସୁଷମା ବିନ୍ଦୁ ଗୋ,
ଏ ଶରଦ ଇନ୍ଦୁ ଗୋ ।

ମାତୃଭୂମି

ଗାଇବା ଆଜ କି ଗୀତ ଗୋ ସଜନୀ
ଗାଇବା ଆଜ କି ଗୀତ,
ଦେଶାତ୍ମା ଯାକ ଯେ ଖସୁଛି ଲୁହରେ
ଉତ୍ସବ ନୁହେଁ ଉଚିତ ।

ଘରେ ଘରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଗୋ ସଜନୀ
ଘରେ ଘରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ,
ଦୁଃଖର ଭୁଞ୍ଜି, ଖେଳି ଭୁଲି ବଢ଼ି
ନ ଜାଣୁ କି ବା ପ୍ରମାଦ ।

ଲୁଚି ଯାଇଅଛି ଶିଶୁ ଗୋ ସଜନୀ
ଲୁଚି ଯାଇଅଛି ଶିଶୁ,
ଆଖିରେ ମୁହଁରେ ପ୍ରକଟେ ଆତଙ୍କ
ପ୍ରାଣ ଉଠେ ଗ୍ଲାନି ଭରି ।

ସର୍ବସ୍ୱ ଚହଲ ଶୁଭେ ଗୋ ସଜନୀ
ସର୍ବସ୍ୱ ଚହଲ ଶୁଭେ,
ଏ ଯେ ହାହାକାର ଏ ଯେ ବିଭୀଷିକା
ଦେଖା ତ ନ ଥିଲା ପୂର୍ବେ ।

ଯେ ଦେଶ ରତ୍ନପ୍ରସୂ ଗୋ ସଜନୀ
ଯେ ଦେଶ ରତ୍ନପ୍ରସୂ,
ସେ ଦେଶର ରକ୍ତ କି ଯାଦୁ ମନ୍ତ୍ରରେ
ପାଲଟି ଗଲାଣି ପଶୁ ।

ଯେ ଦେଶ ଗଙ୍ଗାବାହିନୀ ଗୋ ସଜନୀ
ଯେ ଦେଶ ଗଙ୍ଗାବାହିନୀ
ସେ ଦେଶ କି ଆଜ ମୋକ୍ଷଫଳ ଲଗି
ପରଦ୍ୱାରେ ଭିକ୍ଷାର୍ଥିନୀ ।

କୋଣାର୍କ ଯେ ଦେଶ ଶିଳ୍ପ ଗୋ ସଜନୀ
କୋଣାର୍କ ଯେ ଦେଶ ଶିଳ୍ପ,
ସେ ଦେଶ କି ଆଜ ମୃତ୍ୟୁ ଶେଯେ ଶୋଇ
ଶୁଣେ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଗଢ଼ା ଗଳ୍ପ ।

ପ୍ରତାପ ଶିବାଜୀ ପୁଂସେ ଗୋ ସଜନୀ
ପ୍ରତାପ ଶିବାଜୀ ପୁଂସେ,
ଆଦର୍ଶ ଯେ ଦେଶ ସେ ଦେଶ କି ଆଜି
ରୁଟି ଖଣ୍ଡା ଗୋରା ଚୂଟେ ।

ପଦ୍ମିନୀ, ସାବିତ୍ରୀ, ଖନା ଗୋ ସଜନୀ
ପଦ୍ମିନୀ, ସାବିତ୍ରୀ, ଖନା,
ଗାର୍ଗୀ, ଦୁର୍ଗାବତୀ, ଲୀଳାବତୀ ତାରା
ଏ ଦେଶର କୁଳାଙ୍ଗନା ।

ଏ ମାଟି ପରଶମଣି ଗୋ ସଜନୀ
ଏ ମାଟି ପରଶମଣି,
କିଏ କଳିଲା ଏ ମାଟିର ମହତ୍ତ୍ୱ
କାହିଁରେ କି ମୂଲ୍ୟ ଗଣି ।

ସାଧ୍ୱୀ ସେ ଭାରତମାତା ଗୋ ସଜନୀ
ସାଧ୍ୱୀ ସେ ଭାରତମାତା,
ବର ଆଣିଛନ୍ତି ସ୍ୱତରେ ପଥର
ସାକ୍ଷୀ ନଭେ ବିଶ୍ୱଧାତା ।

ଅହିଂସା ଏ ଦେଶ ଧର୍ମ ଗୋ ସଜନୀ
ଅହିଂସା ଏ ଦେଶ ଧର୍ମ,
ଏ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ସ୍ୱାର୍ଥଗନ୍ଧହୀନ
ବଶ୍ୱସେବା ଏହା କର୍ମ ।

ଭଲ ସେ ତିଳକ ଗାନ୍ଧି ଗୋ ସଜନୀ
ଭଲ ସେ ତିଳକ ଗାନ୍ଧି
ବୁଝିଛନ୍ତି ଯାହା ବୁଝାଇବା ପାଇଁ
କରିଛନ୍ତି ବନ୍ଦାବନ୍ଧ ।

ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର ଗୋ ସଜନୀ
ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର,
ନିଜ ଗୃହ ନିଜେ ସମ୍ଭାଳିବା ଦାବୀ
ନୁହଁଇ ଅବା କାହାର ।

ଏହାକୁ ବୋଲି ସ୍ୱରାଜ ଗୋ ସଜନୀ
ଏହାକୁ ବୋଲି ସ୍ୱରାଜ
ଏଥିପାଇଁ ପୁଣି ତିରିଶ ସହସ୍ର
ସନ୍ତାନ କଏଦୀ ଆଜ ।

ଏଥିକି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥ ଗୋ ସଜନୀ
ଏଥିକି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପଥ,
କହିଛନ୍ତି ଯାହା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ସେ
ଅରଟ ହିଁ ସିଦ୍ଧମନ୍ତ୍ର ।

ହାତ କଟା ସୂତା ଖଦୀ ଗୋ ସଜନୀ
ହାତକଟା ସୂତା ଖଦୀ,
ଘରେ ଘରେ ଯଦି ହୁଏ ବ୍ୟବହୃତ
ଶୁଖିଯିବ ରକ୍ତ ନଦୀ ।

ବିଦେଶୀ ବେଶରେ ପାପ ଗୋ ସଜନୀ
ବିଦେଶୀ ବେଶରେ ପାପ,
ପୋଡ଼ି ଫିଙ୍ଗି ତାହା ଅରଟ ଖଦଡ଼େ
ଘୁଞ୍ଚିଯିବ ଅଭିଶାପ ।

ସ୍ୱରାଜ ମିଳିବ ଭଲେ ଗୋ ସଜନୀ
ସ୍ୱରାଜ ମିଳିବ ଭଲେ,
ସାନ ବଡ଼ ସର୍ବେ ପ୍ରାଣ ପଣେ ଆଜ
ଏତିକ ସଂକଳ୍ପ କଲେ ।

ମୁକୁଳିବେ ବନ୍ଦୀମାନେ ଗୋ ସଜନୀ
ମୁକୁଳିବେ ବନ୍ଦୀମାନେ,
ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଘେନି ସ୍ୱର୍ଗ ହେବ ଦେଶ
ପୃଥୀବ୍ୟାପି ସନ୍ମାନେ ।

ଏହା କି ଅସାଧ୍ୟ କଥା ଗୋ ସଜନୀ
ଏହା କି ଅସାଧ୍ୟ କଥା,
ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ବଦଳିବା ଖୋଇ
ସ୍ଥିର କଲେ ଥରେ ମଥା ।

ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପଣ କେତେଡ଼େ ଗୋ ସଜନୀ
ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପଣ କେତେଡ଼େ,
ତାଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଏହା କହୁ ନୁହେଁ ବୋଲି
ମନେ ମନେ ହସ ମାଡ଼େ ।

ସାମାନ୍ୟ କଷ୍ଟରେ ଯଦି ଗୋ ସଜନୀ
ସାମାନ୍ୟ କଷ୍ଟରେ ଯଦି,
ଦେଶ ଗୋଟାକର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ହୁଏ
ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ମୋ ଖଦି ।

ଅରଟ ଧରିବ ଆଜ ଗୋ ସଜନୀ
ଅରଟ ଧରିବ ଆଜ,
ସୂତା କାଟି ନିଜେ ଖଦୀ ବୁଣାଇବ
ମନ ମଳିନତା ମାଜି ।

ଗଲେ ଏ ଜୀବନ ଯାଉ ଗୋ ସଜନୀ
ଗଲେ ଏ ଜୀବନ ଯାଉ,
ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ବଞ୍ଚି ରହିବାରେ
ପାପ କି ସମ୍ଭବ ଆଉ ।

ଜାଣେଁ ମୁଁ ହସିବେ କେତେ ଗୋ ସଜନୀ
ଜାଣେ ମୁଁ ହସିବେ କେତେ,
ତାଙ୍କ ହସ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗେ ନେଇ ଯାଉ
ମୋ ବ୍ରତଟି ବଡ଼ ମୋତେ ।

ରାଜି ବା ନ ରାଜି ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ସଜନୀ
ରାଜି ବା ନ ରାଜି ତୁମ୍ଭେ
କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଦେଖିଲେ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଦେବି
ଏକାକୀ ପାଳିବି ଦମ୍ଭେ ।

ଦୃଢ଼ବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜାଣି ଗୋ ସଜନୀ
ଦୃଢ଼ବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜାଣି,
ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଦଶାକୁ ଲଭିବ ଶେଷରେ
କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହେବ କାଣୀ ।

ସ୍ୱର୍ଗ ସେ ଜନମଭୂଇଁ ଗୋ ସଜନୀ
ସ୍ୱର୍ଗ ସେ ଜନମଭୂଇଁ,
ଥକଛନ୍ତି କବି ନିଜେ ମଧୁବାବୁ
ଉତ୍କଳର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ।

ଗାଇବ ଏ ଗୀତ ଖାଲି ଗୋ ସଜନୀ
ଗାଇବ ଏ ଗୀତ ଖାଲି,
ଅଚିହ୍ନା ନ ଗୁଡ଼ ଲେଖକ ମୁହଁରେ
ଲେପିବ କି ଚୂନ କାଳି ?

ବିନୋଦିନୀର ପତ୍ର

ବିନୋଦିନୀ ଦେଈ　　　　ପତ୍ର ଖଣ୍ଡି ଦେଇ
ଲେଖିଛନ୍ତି ସଙ୍ଗିମାଙ୍କି
ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପାଇଁ　　　　ଶତେଖୋଳା ଜଣାଇ
ହୃଦୟୁ ଉଛୁଳାଇ କି ଗୋ
ଝୁରି ଲୋତକ ରାଶି
ପ୍ରତି ଧାଡ଼ିଟି ଯାଇଛି ଭାସି ଗୋ ।

ପ୍ରାଣର ବାନ୍ଧବୀ　　　　ବଉଳ ମାଧବୀ
ସଙ୍ଗାତ ମୋ ବ୍ରଜମଲ୍ଲୀ
ମାସେ ହେଲା ଆସି　　　　ସ୍ୱାମୀ ପଦେ ଦାସୀ
ହେଲି ଛାଡ଼ି ଗ୍ରାମ ପଲ୍ଲୀ ଗୋ
ପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ
କାନ୍ଦେ ସଦାବେଳେ ଦେଖିବାକୁ ଗୋ ।

ରଜ ପର୍ବଟିରେ　　　　ନିଭୃତ କୁଞ୍ଜରେ
ଯଗ ହୋଇ ବସା ଉଠା
କେତେ ଲୀଳାଖେଳା　　　　ପ୍ରୀତିଭରା ମେଳା
କେତେ ମାନ, ମାନଭଞ୍ଜା ଗୋ
ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି
ପ୍ରତି ଶବ୍ଦଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ଦିଶୁଛି ଗୋ ।

ଖୁଦୁରକୁଣୀରେ　　　　ରାତି ପାହାନ୍ତିରେ
ଡକାଡକି ହୋଇ ଛୁଟି
ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ାଟି ହାତେ　　　　ତୋଳୁ ପଥେ ପଥେ
ଯେତେ ଫୁଲ ଥାଏ ଫୁଟି ଗୋ
ସବୁ ଭୁଲିପାରେ କି
କମ୍ପେ ଲେଖଣୀ ସେ ସ୍ମୃତି ଲେଖି ଗୋ ।

ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟ   କୁଆଁର ପୁନିଅଁ
ଖେଳବା ଆଣ୍ଟି ନ ଗୋଟି
ନାନା ଗୀତ ଗାଇ   ଘଣ୍ଟି ପୁହାଇ
ଦଏଣା ପୁଙ୍ଗରେ ଲୋଟି ଗୋ
ଖେଳୁ ତାସ, କଉଡ଼ି
କାହିଁ ଗଲାଣି ସେ କାଳ ଉଡ଼ି ଗୋ ।

ଜହ୍ନିଫୁଲ ପୁଞ୍ଜେ   କୋଠି ତୋଳି ସଞ୍ଜେ
ବାଘ-ବାଛୁରି ଡେଇଁବା
ମୁହ ଚରଖୁଣି   ଆଖି ବାନ୍ଧି ପୁଣି
ଅନ୍ଧପୁତୁଳି ଖେଳିବା ଗୋ
ଲୁଚକାଳି, ବର୍ଗୁଡ଼ି
ଖେଳୁ ବାଲୁବାଲୁକା ଡଙ୍ଗୁଡ଼ି ଗୋ ।

ବଉଳ ତେନ୍ତୁଳି   ମଞ୍ଜି ପୁଳି ପୁଳି
ଘେନି ଖେଳୁ କାଞ୍ଜି ମଣ୍ଟା
କଉଡ଼ି ମୁଠାରେ   ଖଣ୍ଡ କଣ୍ଠା ଘରେ
ହାଣ୍ଡି ଘୋଷଣ୍ଡା ଖେଳନ୍ତା ଗୋ
ଆଠ ପଚିଶ ଅବା
କଷି ପାଞ୍ଚିଟି ଭୁଲି ନୋହିବା ଗୋ ।

କାର୍ତ୍ତିକ ଗଅଁକେ   କୁକୁଡ଼ାର ଡାକେ
ମଙ୍ଗଳ ଆରତି ଦେଖି
ଚଉରାଟି ଲେପି   ବାଲୁକାଟି ଥାପି
ବନ୍ଧୁ ମିଳି ରଥ ଲେଖି ଗୋ
ଗୁଡ଼ଖାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ଡଙ୍ଗା ଭସାଇଣ ଯାନ୍ତୁ ସିନା ଗୋ ।

ସାହି ସାହି ଲାଗି   କେତେ ଚାନ୍ଦା ମାଗି
ନାଟ ଅଭିନୟ ହେଇ ଗୋ
ଲୀଳାରସ ଦେଖି   ଅପଲକ ଆଖି
ନ ମାଡ଼ୁଁ ଶେଯାକୁ କେହି ଗୋ
ନୂଆ ଗୀତ କେତୋଟି
ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହେଉଁ ଦିନଗୋଟି ଗୋ ।

ଦିନ ଗଣୁଥାଉଁ   ମାସ ପୂରିଲାଉଁ
ଆସିବ ଭାରତବର୍ଷ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ,   ମୁକୁରାଦ ପଦ
ଗଳ୍ପ ବାଛୁ ପଢ଼ା ହର୍ଷ ଗୋ
ନିଜେ ଶିଖିବା ଲେଖି
ବାପା ଭାଇ ସଜାଡ଼ିବେ ଦେଖି ଗୋ ।

ଛୁଞ୍ଚି ସୂତା ଆଣି   ମୋଜା ଗଞ୍ଜି ବୁଣି
ଗଳାବନ୍ଧ ରଚି ହେଲେ
କାଚ ବୁଣା ପେଣ୍ଡ   ପଙ୍ଖା ଆଦି ଗଢ଼ି
ପୁରସ୍କାର ନେବା ସ୍କୁଲେ ଗୋ
ବସ୍ତ୍ର କୁଞ୍ଚ ଶିଖିବା
ଟେଶ୍ଚାରେ ବୁଣିଛି ଲଣ୍ଡବା ଗୋ ।

ପୁଣ୍ୟ ପରବରେ   ମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
ପିଠା ଖଜା ଶିଖୁ ଗଢ଼ି
କାଟି, ବାଟି, ରାନ୍ଧି   ଶିଖୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି
ବ୍ରୀହି-ମୁଠେ ପାଳୁଁ ବଢ଼ି ଗୋ
ଗୁନ୍ଥି କାଚର ମାଳ
ବୁଣୁ ଯୋତ ବା ଝଙ୍କାର ଥାଳ ଗୋ ।

ଖଡ଼ ଛାଉ ଘୋର   ହାଣ୍ଡି ଚିହ୍ନ କର
ବନ୍ଧୁ ଘର ଖାର ପାଇଁ
ବସନ୍ତ ରାସରେ   ଠାକୁର ବେଶରେ
ଫୁଲର ସାଜ ଯୋଗାଇ ଗୋ
ଗେଣ୍ଡୁ, ମଲ୍ଲୀ, ସେବତି
ହାତେ ରଙ୍ଗଣୀ ହଳଦ ପୋତି ନେଗୋ ।

କୁଣ୍ଢାଇର ବାଘ   ବଣଭୋଜି ଅବା
ଖେଳ ଘର କରୁଁ କେତେ
ବରଗଛ ତଳେ   ଓଳ ମଞ୍ଚ ଦୋଳେ
ଆମ୍ଭେ ମାତିଛୁ କେତେ ଗୋ
ବାଡ଼ି ପୋଖରୀ ପାଣି
ପହଁରିବା ମାଛ ଧରି କାଟି ଗୋ ।

ମାଣବସା ଦିନେ   ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିହ୍ନ ଚିତ୍ରେ
ମଣ୍ଡି କୁଡ଼ ପ୍ରାଚୀରେ
କାର୍ତ୍ତିକ ଚଉରା   ମୂରୁଜରେ ଘେରା
କବାଟକୁ ଶଙ୍ଖ ଛନ୍ଦ ଗୋ
ଦୀପାବଳୀ ଅମାରେ
କେତେ ଦୀପ ଗଢ଼ୁଁ ମୃତ୍ତିକାରେ ଗୋ ।

ଗୀରିଷମ ରାତି   ମଶିଣାଟି ପାତି
ଅଗଣାରେ ମେଳେ ଶୋଇ
ବଉଦ ଉଡ଼ାଲେ   ଜହ୍ନମାମୁଁ ଲୁଚେ
ଦେଖୁଁ ଚନ୍ଦା ପଛେ ଥୋଇ ଗୋ
ଶୁଣିବାକୁ କାହାଣୀ
ବୁଢ଼ୀ ମାଆକୁ ଚଢ଼ାଉ ଝାଣି ଗୋ ।

ବରଷାର ଧାର   ବହିଗଲେ ପର
କାଗଜ ନଉକା ଗୁଡ଼
ବେଙ୍ଗ ପିଠି ଚରେ   କେଡ଼େ ଆନନ୍ଦରେ
ଗୋମ୍ଫୁ ବସିଛି ମାଡ଼ି ଗୋ
ନଟେ ହରଗଉରା
ବୋଲି ରଞ୍ଜିବା କି ସୁଖ ପରା ଗୋ ।

ଗଡ଼ି ହାଣ୍ଡି ବେଲା   ବଡ଼ି ପାଣି ଖେଳା
ନେଡ଼ାଳିବା କଣ୍ଟେଇକୋଳି
ଆଖୁ ଚଣା ଛୁଇଁ   ଉଡ ଭଙ୍ଗି ଦୁହିଁ
ହାତ ନ ଛୁଅଇ ଘୋଳ ଗୋ
ଦୋଳେ ଅବିର ମାଖି
ପରସ୍ପରେଁ କରୁଁ ରଙ୍ଗମୁଖୀ ଗୋ ।

କରକା ଗୋଟାଇ   କଙ୍କିକ ଗୋଡ଼ାଇ
ବଣିଛୁଆ ପୋଡ଼ିବାରେ
ସାଧବବୋହୂଟି   କଉତୁକେ ଖୁଣ୍ଟି
ଆମୋଦ କି ଭୁଲିପାରେ ଗୋ
ଗୃହଶାଳୀ ପଡ଼ିବା
ମନେଅଛି ଅରଟ ଗୁଳିବା ଗୋ ।

ବସନ୍ତ ଆଗମେ   ଦକ୍ଷିଣା ପବନେ
ଚହଟି ଉଠେ ବଉଳ
କୋକିଳ କୁହୁରେ   ଉନ୍ମାଦନା ସ୍ୱରେ
କୁଞ୍ଜବନେ ହେଉ ଠୁଳ ଗୋ
କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠ ମିଳାଇ
କୁହୁତାନକୁ ଦେଉ ହଟାଇ ଗୋ ।

ଶରତ ସଞ୍ଜରେ ବସି ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ
ନୀଳାକାଶେ ଦୃଷ୍ଟି ଥାପି;
ଅଗଣିତ ତାରା ସଂଖ୍ୟା ନୁହେଁ ଧରା
ବାଣ୍ଟି ଗଣିବା ତଥାପି ଗୋ
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସରସୀ ଜଳେ
କଇଁଫୁଲ ତୋଳାଟି ସକାଳେ ଗୋ ।

ନବାଷ୍ଟ ଶୀତରେ ମହା ଉଲ୍ଲାସରେ
ସ୍ତୂପାକାରେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ଗୋ
ଘେରି ବସି ମେଳେ ନିତି ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ
ହାତ ପାଦ ଦେଉ ତାଳି ଗୋ
ପ୍ରାତଃ କଅଁଳ ଖରା
ମିଳି ଭୁଞ୍ଜି ଖାଉଁ ପିଠି ଭରା ଗୋ ।

ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଆହ୍ୱାନେ ବିଦେଶୀ ବର୍ଜନେ
ହେଲା ଯେବେ ଦେଶ ହୁରି
ସଭା ହେଲା ଗ୍ରାମେ ପଣ କଲୁ ଆମେ
ପେଡ଼ି ଲୁଗା ପୋଡ଼ି ଚରି ଗୋ
ପଞ୍ଜାବର ହତ୍ୟାରେ
ପାଳି ନିଦବା ବ୍ରତ ଆଗ୍ରହରେ ଗୋ ।

ପୁରୀ, କୋଣାର୍କରେ, ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ
ହେଉ ଯେବେ ସର୍ବେ ଠୁଳ
ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଶିଳ୍ପକଳା ଶିଖି
ଦେଖି ହେଉ ବାଷ୍ପାକୁଳ ଗୋ
ହୁର ଅଛାନ୍ତେ ଝୁରି
ମାତୃ ଗର୍ବେ ଉଠେ ପ୍ରାଣ ସ୍ଫୁରି ଗୋ ।

ଗୋଟି ଗୋଟି ସନ୍ଧି କେତେ ଲେଖିବଇଁ
ସଂଖ୍ୟା କି ଅଛଇ ତାର
ଜୀବନାନ୍ତେ ମୋର ନ ଯିବ ପାଶୋର
ଭାଳି ବଢ଼େ ଶୋକ ଭାର ଗୋ
ଗୁଣ ଦେଇ ମାଗୁଛି
ମନୁ ନ ଦେବ କେବେ ମୁରୁଛି ଗୋ ।

କାଳବୋହୂ

ଗୋଟିକ ପୁତ୍ର ସେ ଗଣ୍ଠିର ଧନ
ପାଠ ପଢ଼ି ସର୍ବେଁ ହେଲା ଉତ୍ତମ
ବିଚାରିଲେ ପିତା ବାହା ଦେବାକୁ
ଭଲଘର ଗୋଟି ଜୁଟିଲା ତାଙ୍କୁ
କନ୍ୟାଟି ମାତ୍ରକ କାଳି ଯେ
ଗୁଣଗ୍ରାମ କଥା ସ୍ୱଭାବ ଚରିତେ
ସାକ୍ଷାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ ବାଳି ଯେ ।

ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ସେବାରେ ତୋଷି
ନଣନ୍ଦ ଦେବରେ ସ୍ନେହରେ ପୋଷି
ଗୃହକର୍ମପାକ ସ୍ୱହସ୍ତେ ସାରି
ଦାସଦାସୀଙ୍କି ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିଚାରି
ସ୍ୱାମୀ ସୁଖେ ହେଲା ହୀନା ଯେ
ସ୍ୱାମୀ ଯେ ନରେନ୍ଦ୍ର କାଳି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ
ଘୃଣାରେ ଦେଖନ୍ତି ସିନା ଯେ ।

ପଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ଏକ ରୂପସୀ ବାଳା
ପିତୃହୀନା ପୁଣି ଗୁଣେ ଦୁଃଶୀଳା
ସ୍ୱଭାବେ କିଣିଲା ନରେନ୍ଦ୍ର ମନ
କାଳିର ଭାଗ୍ୟଟି ହେଲା ମଳିନ
ମାତାଙ୍କୁ ଅନେକ କହି ସେ
ଦ୍ୱିତୀୟା ପତ୍ନୀରେ ବରଣ କରି ସେ
ଘରକୁ ଆଣିଲେ ବହି ସେ ।

ସୁନ୍ଦରୀ ବୋହୂଟି ହୋଇଲା ରାଣୀ
କାଳ ହେଲା ପିନା ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀଆଣୀ
ଝୋଷ ବୃଳାପରେ ମାଲିକ ସେହୁ
କାମ ପାଇଟିକୁ ପୋଇଲି ଏହୁ
ଏହି ମତେ ଗଲା ଦିନ ଯେ
ମନକଷ୍ଟେ ପିତା ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗବାସେ
ମାତା ହେଲେ କ୍ଷୀଣୁ କ୍ଷୀଣ ଯେ ।

ଦୁଃଶୀଳା ବୋଲି ସେ ରୂପବନ୍ତୀକ
ସୁଶୀଳା ଡାକନ୍ତି ସବେ କାଳିକ
କଣାଦ ଦେହରେ ସୁଶୀଳା ପ୍ରିୟ
ଶାଶୁଙ୍କର ସେହୁ ପେଟର ଝିଅ
କେହି ନୁହେଁ ଦୁଃଶୀଳାର ଯେ
ନୁଖୁରା କେଶରେ ଅରକ୍ଷ ବେଶରେ
ସୁଶୀଳା ଜଗେ ସଂସାର ଯେ ।

ଦରପଣ ପାଶେ ଦିନଟି ସାରା
ଦୁଃଶୀଳା ନଣନ୍ଦ ମଣେ ଅପ୍ସରା
ସହସ୍ର ପ୍ରକାରେ ବେଶ ବନାଇ
ଭଣ୍ଡିଥାଏ ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗକୁ ଲୁହିଁ
ପୀଡ଼ା ହେଲେ ଶାଶୁବୁଢ଼ୀ ଯେ
ସୁଶୀଳାର ଶତ ସେବା ଯତ୍ନ ଫିଙ୍ଗି
ଶ୍ମଶାନେ ଗଲା ପହୁଞ୍ଚି ଯେ ।

ତହୁଁ ସେ ସୁଶୀଳା ଦୁଃଖ କ୍ଳେଶରେ
ଘର ଧନ୍ଦା କରୁଁ ପ୍ରତି ଦିନରେ
ଯାଚି ଯାଚି ଲୁହ ମୁହଁରେ ମାରି
ନଣନ୍ଦ ଦେବରେ ଛୁଡ଼ି ନ ପାରି
ଅଶେଷ ଗଞ୍ଜଣା ସହେ ସେ
ବାଡ଼ି ଆଢ଼େ ଯାଇ ଧର୍ମ୍ମେ ସାକ୍ଷୀ ଦେଇ
ମନେ ମନେ ପୋଡ଼ି ରହେ ସେ ।

ଦଇବେ ଜଣୀଥେ ଦୁଃଶୀଳା ରୋଷେ
ପିକଦାନୀ ଝମ୍ପା ଅନନ୍ତା ଦଣେ
ରଜିଁଣ ଡାକଲ୍ ପୋଇଲଣୀକ
ପିଟେଣ୍ଟ ପିକଦାନୀ ଚୂଟିକ ଝିଙ୍କି
ସ୍ୱାମୀ ଶୋଇ ପଲଙ୍କରେ ସେ ।
ସୁଆଗି-ସଙ୍ଗରେ ଓଲଟି କାଳିକ
ଭଆଶିଲେ କଣ୍ଠୁସ୍ୱନରେ ସେ ।

ଦାସଦାସୀ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଇ
ବାନ୍ଧ କାନ୍ଦିଥିଲେ ଆଗୁ ପଳାଇ
ପିଲା ଦୁହେଁ ମାତ୍ର ସୁଶୀଳା ସଙ୍ଗୀ
ଧୀରେନ୍ଦ୍ର ଦେବର ଭଗିନୀ ରଙ୍ଗୀ
କାନ୍ଦ ପୋଛୁଲେ ରୁଧିର ସେ
ଲୁଗା ଗୋଟିକ ସେ ବୁଡ଼ିଛି ରକ୍ତରେ
ତାଳୁ ଫାଟି ଜରଜର ସେ ।

ଧୀରଙ୍କୁ ଅନେକ କହି ବୁଝାଇ
ପିତାଙ୍କ ଘରକୁ ଦେଲା ପଠାଇ
ଚେରଦନ ଆସି ସବାର ମିଳ
ପିତୃଗୃହେ କାଳ ଗଲଣି ଚଳି
ରଙ୍ଗୀ ଧୀର କାନ୍ଦ ସାରା ଯେ
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କର କହିଲେ ନ ସରେ
ଆଖିରୁ ନ ଶୁଖେ ଧାର ଯେ ।

ଧୀର ବଡ଼ ରଙ୍ଗୀ ମାନଭଞ୍ଜଣୀ
ରାନ୍ଧିବେ ବାଢ଼ିବେ ଏମାନେ ପୁଣି
ଭାଇ-ଭାଉଜ ଯେ କାଠ ପିଢୁଲା
ସିଂହାସନେ ବସି ଖେଳବେ ଦୋଳା
କି ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଏ ବାହା ଯେ
ମାଡ଼ ଗାଳି ଖାଇ କାମ ଧନ୍ଦା କରି
ଇସ୍କୁଲ୍ ପଢ଼ାକୁ ଥୋଇ ଯେ ।

ରଙ୍ଗୀ ଯେ ଅନେକ ବଜାରେ ଯାଇ
ଜଳଖିଆ ଆଣେ ଭାଉଜ ପାଇଁ
ସହସା ଆସିଲା ଘୋର ବରଷା
ଭିଜୁବୁଡ଼ ପଡ଼ ଘୋର ଦବଶା
ଜଳଖିଆ ଗଲା ଭଞ୍ଜି ଯେ
ଝାଡ଼ରେ ଶୀତରେ ଥର ଥର ପିଲା
ବୁଦ୍ଧି ନ ଦେଖିଲା କାହୁଁ ଯେ ।

ଶ୍ରମ ତାପରେ ଅଚେତା ହୋଇ
ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ପଡ଼ିଲା ଶୋଇ
ସନ୍ଧ୍ୟା ଅନ୍ଧକାରେ କେହି ନ ଦେଖି
ମେଘୁଆ ରାତିଟି ହେଲେ ଉପେକ୍ଷି
ଫୁଟିଲା ସକାଳ ଖରା ଯେ
କୋଳାହଳ କରି ଟେକିନେଲେ ଧରି
ବାଟରେ ବାଟୋଇ ଭରା ଯେ ।

ସେହିଦିନୁ ରଙ୍ଗୀ ମ୍ୟାଲେରିଆରେ
ନିରାଶ୍ରୟେ ଭୋଗି ଭ୍ରାତୃସଂସାରେ
ଚିକିତ୍ସାର ଗନ୍ଧ କେବେ ନ ଥାଇ
ଚିକିତ୍ସା କି ହେବ ପଥ୍ୟ ତ ନାହିଁ
ଦିନୁ ଦିନ ହେଲା କ୍ଷୀଣ ଯେ
କାଳି ଆସିଲାଣି ବାଳିକା ଦେହରୁ
ଲାବଣ୍ୟର ଶେଷ ଚିହ୍ନ ଯେ ।

ଧୀର ଯେ ଏକାକୀ ଭୃତ୍ୟ ସଂସାରେ
ଭାଇ-ଭାଉଜଙ୍କ ନିତ୍ୟ ସେବାରେ
ରାନ୍ଧୁ ରାନ୍ଧୁ ଅନ୍ନ ଗଲାଟି ପୋଡ଼ି
ଭାଇଙ୍କି ଭାଉଜ ଦେଲେଟି ଫୋଡ଼ି
କ୍ରୋଧଭରେ ଭାଇ ଶୋଧି ଯେ
ଲୁହ ପୋଛୁ ଧୀର ଭାବିଲା ଟି ଧୀରେ
ମୋହ ବାନ୍ଧବା କି ବୃଥା ଯେ ।

ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହେଲେ ବେନ ଚରଣୀ,
ଘର ଅପମାନ ବୁଝିଲେ ରାଣୀ,
ମୁହଁ ମୋଡ଼ି କହି ଏହାର ହାତେ,
ଜଳ ନ ଛୁଇଁବି କେବେ ପ୍ରାଣାନ୍ତେ,
ନରେନ୍ଦ୍ର କ୍ରୋଧେ କମ୍ପିତ ଯେ,
ନ ପୋଷିବି ତୋତେ କହିଲେ ଧିକ୍କାରି,
ବାହାର ଯାଅ ତୁରିତ ଯେ ।

ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଧୀର ଗଡ଼ିଲା,
ଭଉଣୀଟି ମୁଣ୍ଡେ ବାଜ ପଡ଼ିଲା,
ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜଣେ ଡାକ୍ତରସଖା,
ଶଙ୍ଖୋଳି ଆସନ୍ତେ ଦେଖି ଘାଟକା,
ମହାପ୍ରାଣେ ଦୟା ବହି ଯେ,
ଅନୁମତି ମାଗି ବାଳକାକୁ ନେଲେ,
ହାସପାତାଲକୁ ଘେନି ଯେ ।

କଷ୍ଟ ଯାଉ ବୋଲି ଭାବେ ଦୁଃଶୀଳା,
ରଙ୍ଗୀ ଦୁଃଖୀ କନୁ ନାହିଁ ଲଭିଲା,
ହାସପାତାଲର ଛଳନା କରି,
ନିଜ ଗୃହେ ବନ୍ଧୁ ନେଲେଟି ଧରି,
ଚିକିତ୍ସାରେ ରଖି ଆପେ ଯେ,
ଦେବରୂପୀ ହୋଇ ଅମୃତ ଢାଳିଲେ,
ଡାକିନୀର ଅଭିଶାପେ ଯେ ।

ଧୀର ଯେ ଗୃହରୁ ଥିଲା ପଳାଇ
ଭରା ନଦୀଗର୍ଭେ ପଡ଼ିଲା ଡେଇଁ
ଅଚେତ ଭାବେ ସେ ଲାଗେ ସେପାରେ
ସୁଶୀଳା ଗ୍ରାମର ବାଲି ପଠାରେ
ଶୁଣି ସେ ସୁଶୀଳା ସତ୍ୱ ଯେ
ସାଷ୍ଟାମ କରାଇ ବୁକେ ଟେକି ନେଇ
ଆଦର ବହିଲା ଅତି ଯେ ।

ଧୀର ମୁଖରୁଁ ଶୁଣି ରଙ୍ଗୀ ଅବସ୍ଥା
ସନ୍ତାନ ବୁଝି ସେ ପେଷିଲା ପିତା ।
ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଘରୁ ଆଣି ଖୋଜାଇ
କୋଳେ ବସାଇଲା ଭଉଣୀ ଭାଇ
ପିଲା ଦୁହେଁ ମହାସୁଖେ ଯେ
ଅଧା ଥିଲା ଠାରୁ ପାଠେ ମନ ଦେଲେ
ଅନାଇ ଭାଉଜ ମୁଖେ ଯେ ।

ଇତିମଧ୍ୟେ ଶୁଣ ସେ ଗ୍ରାମ କଥା,
ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେ ପୁରେ ଗୁଞ୍ଜିଛି ମଥା,
ଲୋଟିପାଟି ସବୁ ଦିଏ ମାତାଙ୍କୁ,
ନଷ୍ଟ ଯେ ସର୍ବସ୍ୱ ସମ୍ପତ୍ତି ତାଙ୍କୁ,
ଗଲା ପିତୃ ଜମିଦାରୀ ଯେ,
ଦୁଃଶୀଳା ଆବେଦନେ ନରେନ୍ଦ୍ର କଷ୍ଟରେ,
ଧରିଲେ ଖଣ୍ଡେ ବୃକର ଯେ ।

ଭୃତ୍ୟ ପଣେ କେହି ଏହାଙ୍କ ଗୃହେ,
ରହିବାକୁ ଆଉ ସମ୍ମତ ନୁହେଁ,
ଦୁଃଶୀଳା ହାତରେ ରାନ୍ଧିବା ଥାଇ,
ଓଳିଏ ଖାଇଲେ ଓଳିଏ ନାହିଁ,
          ହମେ ଅନୁତାପେ ଜଳି ଯେ,
ହତଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେହି ଦେହରେ ପ୍ରାଣରେ,
          ଗଲେ ସଳତାରୁ ବଳି ଯେ ।

ଆସିଲା ସହସା ବସନ୍ତରୋଗ,
ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭାଗ୍ୟେ ହେଲା ତା ଭୋଗ,
ମାୟାବିନୀ କରି ନିଜ ଶରୀର,
ଘୃଣା ପାଇ ଗଲା ମାତା ମନ୍ଦିର,
          ବେଳ କାଳ ଉଣ୍ଡି ପୁଣି ଯେ,
ଛୁଞ୍ଚ ସୂତା ଠାରୁ ଯାବତ ସମ୍ପତ୍ତି,
          ପୋଛିନେଲା ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ ଯେ ।

ଦୈବର ବିଧାନ ବୁଝିବ କିଏ,
କର୍ମ ଗୁଣେ ଫଳ ଅଭ୍ରାନ୍ତେ ଦିଏ,
ଦୁଃଶୀଳାକୁ ଧରି ବସନ୍ତ ପୀଡ଼ା,
ବାପ ଘରୁ ହେଲା ସେ ପୁରେ ଭଡ଼ା,
          ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ଯେ,
ପାଞ୍ଚଟି ବରଷ ବ୍ୟାଧିବୃରେ ସାରି,
          ମିଳିଲା ଘୋର ନର୍କରେ ଯେ ।

ଏଥୁ ଅନ୍ତେ ଶୁଣ ନରେନ୍ଦ୍ର ଘରେ,
କି ଦଶା ଘଟିଲା ଦେଖିବା ଥରେ,
ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଇ,
ପାଣି ଟୋପିକର ଆଶ୍ରା କେ ନାହିଁ,
କାନ୍ଦ ଲୋତକ କାଳକ ଯେ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ଭସାଇ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜିଲେ,
ଆଖି ଫିଟେ ଅନ୍ତ ଠିକ ଯେ ।

ବାପଘରେ ଥାଇ ସତୀ ସୁଶୀଳା,
ପତିଙ୍କ ଦୁର୍ଗତି ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖିଲା,
ରଙ୍ଗୀ, ଧୀରଙ୍କୁ ସେ ଘେନି ତ୍ୱରତେ,
ଛୁଟି ପ୍ରବେଶିଲା ସ୍ୱାମୀ ଅଗ୍ରତେ,
ଶ୍ୱାସରେ କଣ୍ଠ ଚଢ଼ ଯେ,
ପଞ୍ଚଭୂତ ସଙ୍ଗେ ପଞ୍ଚଭୂତ ଦେଇ,
ମିଳିଗଲା କ୍ଷଣେ ଜଡ଼ି ଯେ ।

ନାହିଁ ତା ବିକାର ନାହିଁ ତା ଘୃଣା,
ପତି ଘେନି ସିନା ଅଧିକ ଊଣା,
ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଯତ୍ନ ବହିଲା ଖରେ,
ଦେହ ଅଲଙ୍କାର ବିକ ଦାଣ୍ଡରେ,
ଶରଣ ଅନାଥନାଥ ଯେ,
ପଙ୍ଗୁ ଲଙ୍ଘେ ଗିରି ଯାହାଙ୍କ କୃପାରେ,
ଅନ୍ଧ ଦେଖେ ମୁକ୍ତିପଥ ଯେ ।

ମଣିବନ୍ଧେ ଫେର ଆସିଲା ନାଡ଼ି,
ଯମଦୂତେ ଗଲେ ଏ ଯାତ୍ରା ଛାଡ଼ି
ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ ଶ୍ୱାସ ବହିଲା ଫେର,
ଡୋଳା ଯେ ବୁଲିଲା ଚଉଦିଗେ ଡେଉଁର,
ଧନ୍ୟ ସତୀ ପତିବ୍ରତା ଯେ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଘୋଷା ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା,
ମାନନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଦେବତା ଯେ।

ଶୋକ ଗଦଗଦେ କୋଳରେ ଧରି,
କାଳିକା ନରେନ୍ଦ୍ର ମିନତି କରି,
କ୍ଷମା ଯେ ମାଗନ୍ତି ଆତ୍ମ-ଧିକ୍‌କାରେ,
ଭୁଲାଏ ସାଧ୍ୱୀ ନାନା ପ୍ରକାରେ,
ହସିଉଠିଲା ସଂସାର ଯେ,
ଝାଉଁଳ ଥିଲା ଯେ ଏତେ କାଳ ବହ୍ନି,
ଫଣିନୀ ଗରଳ ଭାର ଯେ।

ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ଯାଉ ଧୀର ରଙ୍ଗିଣୀ,
ହସି ଖେଳ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ପୁଣି,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିମା ସେ ସୁଶୀଳା ଦେବୀ,
ଜନ୍ମ ସାର୍ଥ କଲେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ସେବି,
ଗୁଣ ଅଟେ ଗମ୍ୟସ୍ଥାନ ଯେ,
ରୂପ ସିନା ହରେ ଆଖିର ଲେସ,
ଗୁଣ କିଣେ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ଯେ।

କନ୍ୟା ବିଦାୟ

ଶୁଣ ଶୁଣ ମୋ କଥାଟି କାନ ଦେଇ—ସୁନାଦେଈ
ତୋହଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଅଛୁ କେହ୍ନ—ସୁନାଦେଈ
ବେଘରୁ କନ୍ୟାକୁ କୋଳେ ଘେନ
ସଜାଡ଼ ବସନେ ଗୁନ୍ଥବେଣୀ
କହନ୍ତି ଜନନୀ   ପୋଛୁ ଆଖିପାଣି
ପାଶରେ ବସାଇ ସଖୀଶ୍ରେଣୀ—ସୁନାଦେଈ ।
(ଶୁଣ ଶୁଣ ମୋ କଥାଟି କାନ ଦେଇ—ସୁନାଦେଈ)

ଦଶ ମାସ ତୋତେ ଗର୍ଭେ ଧରି
ବଢ଼ାଇ ଆଣିଲି ଏଡ଼େ କରି
ଯୋଗ୍ୟପାତ୍ର ଖୋଜି   ସମର୍ପିଲି ଆଜି
ମହାତପସ୍ୟାର ଫଳ ଧରି—ସୁନାଦେଈ ।

ବାଲ୍ୟକାଳ ତୋର ସରିଗଲା
ଖେଳଗୋଳ ସବୁ ସାଙ୍ଗ ହେଲା
ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନେଇ   ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇ
ଧର୍ମେ କର୍ମେ ହୁଅ ଗୁନ୍ଥଶୀଳା—ସୁନାଦେଈ ।

ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଦେବତା ମଣିଥିବୁ
ପଦଧୂଳି ନିତି ଶିରେ ନେବୁ
ସେବା ପୂଜା ସଙ୍ଗେ   ତୋଷିଣ ସ୍ନେହାରେ
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ସମଭାଗୀ ହେବୁ—ସୁନାଦେଈ ।

ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରାଦି ଗୁରୁଜନେ
ମନାଇବୁ ଭକ୍ତି ଅରତନେ
ଜ୍ଞାତି ବା କୁଟୁମ୍ବେ   ଆତ୍ମୀୟ ବାନ୍ଧବେ
ମୁଗ୍ଧ କରାଇବୁ ସାଧୁ ଗୁଣେ—ସୁନାଦେଈ ।

ନଣନ୍ଦ ଦେବରେ ଭ୍ରାତା ଭଗ୍ନୀ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳିବୁ ମନ ଜାଣି
ଦାସ-ଦାସୀଗଣେ   ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଜ୍ଞାନେ
ଅରଜିବୁ ଖ୍ୟାତି ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସୁନାଦେଈ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବ ଅତିଥିଙ୍କି
ସବାଗ୍ରେ ସେବିବୁ ଦ୍ୱାରେ ଦେଖି
ପୁଣ୍ୟ ପରବରେ   ଭିଖାରୀ ଆଳରେ
ଯଥାଶକ୍ତି ଆଗେ ଦେବୁ ରଖି—ସୁନାଦେଈ ।

ଗୃହପାଳିତ ଯେ ଶୁକପକ୍ଷୀ
ଉଦ୍ୟାନ ଆଶ୍ରିତ ଲତାଶାଖୀ
ସେ ହେବେ ତୋହର   ତୁ ହେବୁ ତାଙ୍କର
ସୁଖଧାତ୍ରି ତାଙ୍କ ନଜେ ଦେଖି—ସୁନାଦେଈ ।

ରୁଗ୍‌ଣ ଆତୁରଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ପରି
ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ସ୍ନେହ ଭରି
ଫେରାଇବୁ ପ୍ରାଣ   ଅରଜିବୁ ପୁଣ୍ୟ
ହେବୁ ଆଦରଣ ସତ୍ତାନାରୀ—ସୁନାଦେଈ ।

ନାନା ଗୃହକର୍ମ ସମ୍ପାଦନେ
ଝାଳ ବୁହାଇବୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ
ଅହଙ୍କାର ଯେନ   ଅଳଙ୍କାର କଣି
ବଡ଼ ନ ହୋଇବୁ ମନେ ମନେ—ସୁନାଦେଈ ।

ସ୍ୱାମୀଗୃହ ପରା ସ୍ୱର୍ଗ ତୋର
ଭୋଗ ବିଳାସରେ ନର୍କ ଘୋର
ସେବା ସଂଯମରେ   ଜ୍ଞାନ ଗୌରବରେ
କଟିଯାଏ ସିନା ମୋହ ଡୋର—ସୁନାଦେଈ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମିଛୁ ପଶୁ ନୋହୁଁ
ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ବଳେ ସାର ହେଉ
ଅନୁକରଣରେ ଅନ୍ଧାର କୋଣରେ
ପଡ଼ ସଡ଼ି ନୁହ ମାଟି ବୋହୁ—ସୁନାଦେଈ ।

ଦେଶ ଉଦ୍ବେ ତୋହ ମୁଖ ଚୁହିଁ
ଭବିଷ୍ୟତ ଜାତି ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ
ନୂଆ କର୍ମୀଦଳେ ନୂଆ ସେବକଦଳେ
ନୂଆ ଶକ୍ତି ଦେବୁ ଉଚ୍ଛୁଳାଇ—ସୁନାଦେଈ ।

ପିନ୍ଧିବୁ ଭୁଞ୍ଜିବୁ ମୋଟା ଗୋଟା
ହାତେ ଘୂରାଇବୁ ଅରଟ ଟା
ଭୁଞ୍ଜ ଦେବୁ ଅନ୍ନ ଭୁ ଦେବୁ ବସନ
ପୋଛିଦେବୁ ହତଶିରି ଘଟା—ସୁନାଦେଈ ।

ଲେଖାପଢ଼ା ଚର୍ଚ୍ଚା ରଖିଥିବୁ
ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମନ ଦେବୁ
ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଇତିହାସ ତତ୍ତ୍ୱ
କାବ୍ୟ ନାଟକରେ ପ୍ରେମୀ ହେବୁ—ସୁନାଦେଈ ।

ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଜନମିବେ
କାଳକ୍ରମେ ମଥା ଉଠାଇବେ
ପାଳିବୁ ଯତନେ ଜ୍ଞାନ-ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦାନେ
ତୋହର ଶିକ୍ଷା ସେ ଶିଖାଇବେ—ସୁନାଦେଈ ।

ସ୍ୱାମୀରେ ଦେଖିଲେ ମନ୍ଦହିସ୍ୟା
ଶୋଧନେ ବାନ୍ଧିବୁ ସଖିହିସ୍ୟା
ଫେରିଯିବ ପତି ଯିବ ତୋ ଦୁର୍ଗତି
ସିଂହୀ ତେଜେ ପୁଣି ହେବୁ ଠିଆ—ସୁନାଦେଈ ।

ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରୁ ଦେଶକଥା
ବୁଝି ଖଟାଇବୁ ନିଜ ମଥା
କେତେବେଳେ କବ   କାରଣ ଆସିବା
ଥିବୁ ତୁ ତହିଁ କି ସମୁଦ୍ୟତା—ସୁନାଦେଈ ।

ତୋ ବୁଦ୍ଧି ତୋ ଗୁଣ ଆଚରଣେ
ସଂସାରଟି ସୁନା ହେବ କ୍ରମେ
ଗନ୍ଧ ଚହଟିବ   ଗୌରବ ଫୁଟିବ
ଆଶା ମୁଁ ପୋଷିଛି ମନେ ମନେ—ସୁନାଦେଈ ।

ନିଅ ମୋ ଆଶିଷ ଶିର ପାତି
ବୁଝି ଶୁଝି ଦମ୍ଭ କର ଛାତି
ସ୍ୱାମୀର ଗହଣେ   ଜୀବନେ ମରଣେ
ସ୍ଥିର ମନେ ହୁଅ ଶରସାର୍ଥୀ—ସୁନାଦେଈ,
ଶୁଣ ଶୁଣ ମୋ କଥାଟି କାନ ଦେଇ ।

ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ

ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା   ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ
        କଟକ ଯେ ରାଜଧାନୀ ଗୋ,
ମାତୃହୀନା ଏକା   କୁମାରୀ ନନ୍ଦିକା
        କନ୍ୟାରତ୍ନ ବୋଲି ଜାଣି ଗୋ,
        ଅତିରିକ୍ତ ସ୍ନେହ ମୋହେ,
        ରାଜା ନାରାଜ ତାର ବିବାହେ ଗୋ ।

ମହାରାଜାଙ୍କର   ବୃଦ୍ଧ ଦଶା ଦେଖି
        ମନ୍ତ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ଭାଳି ଗୋ,
ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳେ   ରାଜସିଂହାସନ
        ପଡ଼ି ରହିବଟି ଖାଲି ଗୋ,
        ରାଜ୍ୟ ହେବ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ,
        ରସାତଳକୁ ଯିବ ଉତ୍କଳ ଗୋ ।

କର୍ଣ୍ଣାଟର ରାଜା   ତୈଲଙ୍ଗ ଦେବ
        ନନ୍ଦିକାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଗୋ,
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ନ ମାନି   ଫେରାଇଲେ ରାଜା
        କର୍ଣ୍ଣାଟର ରାଜଦୂତ ଗୋ,
        ମନ୍ତ୍ରୀ ଜେମାଙ୍କୁ ଜଣାଇ,
        ଗୁପ୍ତେ ଦେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝାଇ ଗୋ ।

ବୁଝି ସୁଝି ଜେମା   ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି
        ରାଜି ହେଲେ ବିବାହରେ ଗୋ,
ସେନାପତି ତହିଁ   ଅନ୍ତରାୟ ଥାଇଁ
        ଜଣାଇଁ ଦେଲେ ଗ୍ରାମୁଁରେ ଗୋ,
        ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ନିବାସିତ,
        ଧୂର୍ତ୍ତି ଜେମା ପାଇଁ ଲାଞ୍ଛିତ ଗୋ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ନେ ବଡ଼ି ସେନାପତି ପୁଣି
ମନ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଆରେ ଗୋ,
ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତରେ ବଦ୍ଧହୋଇ ଏବେ
ମତ୍ତ କେମା ଅନୁରାଗେ ଗୋ,
କେମା କୌଶଳରେ ତାଙ୍କୁ,
ପୁଣି ଫେରାଇଲେ ସଖୀଠାକୁ ଗୋ ।

ଛେଣେ ବାସୁଦେବ ତୈଲଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ
ମନ୍ତ୍ରୀଭେ ହେଲେ ବରିତ ଗୋ,
ମାତା ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ ସବୁ କଥା କହି
ରଣ ସାଜିଲେ ତୁରିତ ଗୋ,
ଯୁଦ୍ଧପ୍ରେମୀ ତୈଲଙ୍ଗଙ୍କ,
ଯୁଦ୍ଧ ଲୋଗିଲେ ଉତ୍କଳ ସଙ୍ଗ ଗୋ ।

ସାହସ ଶୁଣିଲେ ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ
ଦୂତର ଲାଞ୍ଛନା ହେତୁ ଗୋ,
କର୍ଣ୍ଣାଟର ଶକ୍ତି ଆକ୍ରମେ ଉତ୍କଳ
ତୈଲଙ୍ଗ ନୁହେଁ ଖାଲୁ ଗୋ,
ବାସୁଦେବ ମନ୍ତ୍ରୀ ତହିଁ,
କଳ କରନ୍ତି ନନ୍ଦକା ପାଇଁ ଗୋ ।

ଉତ୍କଳର ସେନା ସାଜିଲେ ସତ୍ୱର
କଟକଚଣ୍ଡୀଙ୍କି ଧ୍ୟାଇ ଗୋ,
କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳେ ଧାଡ଼ ଧାଡ଼ ହୋଇ
ଅଶ୍ୱ ଗଜେ ଚମକାଇ ଗୋ,
ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାରେ,
ତୋପ ଗର୍ଜିଲା ଶତ୍ରୁ ଧକ୍କାରେ ଗୋ ।

କ୍ରମେ ଦୁଇ ଦଳେ ଅସୀମ ସମର
ବାଧିଲା ଭୀଷଣ ରୋଳେ ଗୋ,
ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ବେନ ରାଜେଶ୍ୱର
ଭେଟାଭେଟି ମହାରୋଳେ ଗୋ ।
ଜେମା ନଦୀକା କ୍ଷିପ୍ରରେ,
ଯାଇଁ ପଶିଲେ ବେନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋ ।

ଦୁହିଁଙ୍କି ବୁଝାଇ କହି ଜେମାଦେଈ
କ୍ଷାନ୍ତ ହେବାକୁ ରଣରୁ ଗୋ,
ନରରକ୍ତ ନଦୀ ଅକାରଣେ ବହେ
ପରସ୍ପରଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ଗୋ,
କ୍ଷଣେ ହେଲା ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥିର,
ଜେମା ଫେରିଲେ ନିଜ ଶିବିର ଗୋ ।

ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି
ରହିଲେ କର୍ଣ୍ଣାଟୀକୁଳ ଗୋ,
ଉତ୍କଳୀୟ ସେନା ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ପଥରେ
ଲଭନ୍ତି ଖାଦ୍ୟ ବହୁଳ ଗୋ,
ରୁଦ୍ଧ ରହେ ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର,
ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ନାହିଁ ସାଧ୍ୟ କାର ଗୋ ।

କର୍ଣ୍ଣାଟରୁ ଖାଦ୍ୟ ଶକଟ ଶ୍ରେଣୀରେ
ଆଣୁଥିଲେ ବାସୁଦେବ ଗୋ,
ବ୍ୟୂହ ମୁଖେ ଫୁଟି ଉତ୍କଳୀୟ ସେନା
ଲୁଟିନେଲେ ସର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୋ,
ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଶ୍ୱଗ୍ରାସୀ ମଣି ଗୋ,
ବୈର ବନ୍ଦୀକଲେ ତତ୍କ୍ଷଣି ଗୋ ।

ଦେବାଦତ୍ତ ମଣି ପ୍ରଭାବରେ ଯିନା
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅନସୂ ରଣେ ଗୋ,
ସେ ମଣିକି ରାଜା ବକ୍ଷେ ସନ୍ତ୍ରଥାନ୍ତି
କି ନିଦ୍ରା କି ଜାଗରଣେ ଗୋ—
ଗ୍ରୀକଗଣ ନ ଜାଣନ୍ତି,
ଜିଣିବାକୁ ବୃଥାରେ ପାଞ୍ଚନ୍ତି ଗୋ ।

ଅନାହାର କ୍ଲିଷ୍ଟ ଦେଖି କର୍ଣ୍ଣାଟୀଙ୍କୁ
ନଧିକା ସହି ନ ପାରି ଗୋ,
ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର କେବେ ନ ଖୋଲି ପାରିବ
ବ୍ୟର୍ଥ ଯେବେ ଗ୍ରୀକ ହାର ଗୋ
ସବୁ ଆଶା ପଣ୍ଡ ହେବ,
ଶେଷେ ଷୁଣ୍ଡ ହେବେ ବାସୁଦେବ ଗୋ ।

ଏହାପରେ ଗ୍ଳାନି ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁମାରୀ
ସ୍ୱଦେଶ ମଣି ହରି ଆଣି ଗୋ,
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର ଚୁବି
ପିତୃଶଯ୍ୟା ତଳୁ ଟାଣି ଗୋ,
ଯାଇଁ ଗ୍ରୀକଙ୍କ ଶିବିରେ,
ପ୍ରବେଶିଲେ ନିଶୀଥ ତିମିରେ ଗୋ ।

ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସେ ମଣି ଭେଟି ଦେଇ
ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାର ଚୁବି ରଖି ଗୋ,
ବୋଇଲେ ମୋ ପାଇଁ ଏତେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯିନା
ମୁଁ ଆସିଛି ପାଦେ ଲକ୍ଷି ଗୋ,
ହେଲେ ଗୃହଛା ଚରଣେ,
ସାର୍ଥ ମଣିବ ଗ୍ରୀକ ଜୀବନେ ଗୋ ।

ଏହି ମଣି ବଳେ ଅଜୟ ମୋ ପିତା
ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦୁଁ ଲଭି ଗୋ
ଉତ୍କଳର ଭାଗ ଭାଗ୍ୟବିଧାତାଙ୍କୁ
ଏଥୁଁ ଅଧିକ କି ଦେବି ଗୋ,
ଏତେ କହି ରାଜବାଳୀ,
ଟେକିଲ ଚରଣେ ମଥାକୁ ଢାଳି ଗୋ ।

ଘୃଣାଭରେ ଟେକିଲ ଚରଣ ଲୁଣ୍ଠିଇ
ଜେମାଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରି ଗୋ
ମୁଁ ନୁହେଁ ଭାଜନ କାପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବିଶ୍ୱାସଘାତଣୀ ସରି ଗୋ,
ବେଗେ ଯାଅ ଗୋ ପଳାଇ,
ମୋର ମଣିରେ କାରଣ ନାହିଁ ଗୋ ।

ଏତେ କହି ଟେକିଲ ଶିବିକା ମଗାଇ
ମଣି ସଙ୍ଗେ କାଞ୍ଚନଦେଇ ଗୋ,
ନନ୍ଦକେଶ୍ୱରୀଙ୍କି ପିତୃ ସନ୍ନିଧାନେ
ତ୍ୱରିତେ ଦେଲେ ପଠାଇ ଗୋ,
ତେଣେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସେ ଉଠି,
ନନ୍ଦ ଅଭାବେ ଭୂତଳେ ଲୁଣ୍ଠି ଗୋ ।

ଦୁର୍ଗସାରା ଘୋଟେ ମହାକୋଳାହଳ
ଏ କନ୍ଦ ସେ କନ୍ଦ ଲୋଡ଼ି ଗୋ,
ଦ୍ୱାରଗୋଠା ମେଲା ନାହିଁଟି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ
ମଣି ମଧ୍ୟ ଯାଉ ପୋଡ଼ି ଗୋ,
ମଥା କୁଟି କୁହାଟନ୍ତି,
ନନ୍ଦ କାହିଁ ମୋ ଉତ୍କଳପତି ଗୋ ।

ପ୍ରବେଶିଲ୍ ଯାଇ ଶିବିକା ଦ୍ୱାରରେ
ଜନ୍ମର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମିଳି ଗୋ
ଛୁଟିଯାଇ ବେଗେ ପଡ଼ିଲେ କରୁଢ଼ି
ନନ୍ଦନାକୁ କୋଳେ ଟାଣି ଗୋ,
ଦେଖି ପ୍ରାଣହୀନ ଦେହ,
ରାଜା କ୍ଷଣକଣ ଗଲେ ମୋହ ଗୋ ।

ସମାଚାର ଶୁଣି ମିଳିଲେ ସେଠାରେ
ମାତା ସହ ପରିବାର ଗୋ,
ବାସୁଦେବ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜାଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧି
ପରଖିଲେ ନନ୍ଦ ଶିର ଗୋ,
ଦେଖି ଗ୍ରନ୍ଥି ଅଞ୍ଚଳରେ,
ଖୋଲି ଚିଠିଟି ନେଲେ ହସ୍ତରେ ଗୋ ।

ଲେଖାଅଛି ତହିଁ ଆଖିର କଜ୍ଜ୍ୱଳେ
ସମସ୍ତ କାରଣମାନ ଗୋ
ଲୋକଲଜ୍ଜା ଭୟେ ହୀରା ମୁଦି ଚୁମ୍ବି
ତ୍ୟାଗିଲି ନିଜ ପ୍ରାଣ ଗୋ,
ପିତା ଜାମାତା ଭାବରେ,
ମାଗେ ଶୋଭିବେ ଶୈଳଙ୍କୁ ପରେ ଗୋ ।

ଶେଷ ଇଚ୍ଛା ମୋର ରକ୍ଷାକଲେ ପିତା
ହେବ ମୋ ବାଞ୍ଛା ସଫଳ ଗୋ,
ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ହିତୈଷୀ ମନ୍ତ୍ରୀଭାଇ ମଧ୍ୟ
ମଣିବେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଗୋ,
ଶୁଣି ସୁଭଦ୍ରା ବୃତ୍ତାନ୍ତ,
ପୁନେ କଲେ ବହୁ ଉରସ୍ତାଡ଼ ଗୋ ।

ଅନୁତାପ ବଶେ ତୈଳଙ୍ଗ ଏବେ
କାନ୍ଧ ଚୁମ୍ବିଲେ ନନ୍ଦକ ଗୋ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣକେଶରୀ ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧାଇ
ବକ୍ଷେ ନେଲେ ତାଙ୍କୁ ଝିଙ୍କି ଗୋ,
"ଜୟ ଉତ୍କଳର ଜୟ",
ଶବ୍ଦ ଉଠି ଭରିଲା ବଳୟ ଗୋ ।

—*—

ପଦ୍ମାବତୀ

ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳେ ନୀଳାଚଳ ଧାମ
ମହାତୀର୍ଥ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ଗୋ,
କଳିର ଉଦ୍ଧାରେ ବୌଦ୍ଧ ଅବତାରେ
ବିଜେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଗୋ,
ମେଘଚୁମ୍ବି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ,
ଧ୍ୱଜା ଉଡ଼େ ନୀଳଚକ୍ର ଶିରେ ଗୋ ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ମିଶିଛି ଦିଗନ୍ତେ
ମହାସମୁଦ୍ର ବିସ୍ତାର ଗୋ,
ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ତରଙ୍ଗ ଅକାଣ୍ଡ
ଖୋଲି ଦିଏ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର--ଗୋ,
ମୁକ୍ତି ଆସେ ମୃତେ ତହିଁ,
ଦେହ ଫିଙ୍ଗି ଯାନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଧାଇଁ ଗୋ ।

କେଉଁ ଯୁଗକାଳେ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରେ
କଳ୍ପ-ବଟବୃକ୍ଷ ଶୋଭା ଗୋ,
ମହାପ୍ରଳୟରେ ଆଶ୍ରୟ ସମ୍ବଳ
ସବଂ ଜଗେ ରକ୍ଷି ଉଭା ଗୋ,
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପୁରାଣରେ,
ଯାହା ରହିଛି ଅମରାକ୍ଷରେ ଗୋ ।

ଚଳନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା
ଜଗନ୍ନାଥ ସେବାବଳେ ଗୋ,
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପୁଣି ଦାନେ ପୁଣ୍ୟେ ମାନେ
ବରେଣ୍ୟ ଏ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ଗୋ,
ସେହି ବଂଶେ ମହାତେଜା,
ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରାଜା ଗୋ ।

ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚ ବେଳେ କାଞ୍ଚୀ ମହୀପାଳ
ଆସିଥିଲେ ପୁଣ୍ୟଧାମେ ଗୋ,
ପରିବାର ମେଳେ ଆସିଥିଲେ ସଙ୍ଗେ
ଜେମା ପଦ୍ମାବତୀ ନାମେ ଗୋ,
ହେଲା ବେଳେ ଦେଖାଦେଖି,
ଏକେ ଅନ୍ୟକୁ ପ୍ରାଣରେ ଲେଖି ଗୋ ।

ବାହୁଡ଼ି ଯାନ୍ତେ ସେ କାଞ୍ଚୀ କାବେରୀକ
ଗଲା ଓଡ଼ିଶାର ଦୂତ ଗୋ,
ଉତ୍କଳନାଥଙ୍କୁ ପଦ୍ମାବତୀ ଜେମା
ଦେବାକୁ ଲୋଡ଼ି ବହୁତ ଗୋ,
କାଞ୍ଚୀରାଜା ଘୃଣା ଭରେ,
ଦୂତ ତଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଧିକ୍‌କାରେ ଗୋ ।

ଗାଣପତ୍ୟ ସେନ୍ତୁ ଗଣପତି ପୂଜା
ନ ମାନନ୍ତି ଚକାଡୋଳେ ଗୋ,
ପହଣ୍ଡି ବେଳର ଛେରାପହଁରାରେ
ରାଜାଙ୍କୁ ଗଣି ଚଣ୍ଡାଳେ ଗୋ,
ଶୁଣି ପୁରୁଷ-ଉତ୍ତମ,
ରଣେ ସଜାଡ଼ିଲେ ସୈନ୍ୟଗଣ ଗୋ ।

ପ୍ରଭୁ ମୁଖେ ଗୁହିଁ ବନ୍ଧିଲେ ସଂକଳ୍ପ
ନନ୍ଦୂକେ ଆଣିବେ ବାନ୍ଧି ଗୋ,
ପ୍ରତିହିଂସା ବଶେ କାଞ୍ଚୀଜେମାଙ୍କୁ ସେ
ଚଣ୍ଡାଳରେ ଦେବେ ଛନ୍ଦି ଗୋ,
ନ ହେଲେ ଏ ଦେହ ଛାର,
ଅଗ୍ନିଗର୍ଭେ ହେବ ଭସ୍ମସାର ଗୋ ।

ଯୁଦ୍ଧେ ଯାତ୍ରା କରି ଘୋର ପରାଜୟେ
ଫେରିଆସିଲେ ସ୍ୱଦେଶେ ଗୋ,
ମହାପ୍ରଭୁ ପାଦେ ମଥା କଚ୍ଡ଼ିଲେ
ଆସନ୍ନ ମରଣ ବେଶେ ଗୋ,
ସ୍ୱପ୍ନ ହେଲା ନିଶିଯୋଗେ,
ନଜେ ପ୍ରଭୁ ଯିବେ ସହଯୋଗେ ଗୋ ।

ଧଳା ଘୋଡ଼ା ପରେ ବଳଭଦ୍ର ଦେବ,
କଳା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଗୋ,
ବୀର ହତଆରେ ବଜେହେବା ଯୁଦ୍ଧେ
ଭକ୍ତ ଦେଖିଣ ସାକ୍ଷାତ ଗୋ,
ନବୋତ୍ସାହେ ସଦଳରେ,
ଲଗା ଛୁଟିଲେ କାଞ୍ଚି ମୁଖରେ ଗୋ ।

ମାଣିକ ଗୋଇଳିକ ଶ୍ରୀ ବଜ୍ର-ମୁଦ୍ରିକା
ବନ୍ଧା ଦେଇ ଦଧି ଖାଇ ଗୋ,
ପ୍ରଭୁ ବେନି ଭାଇ ଧାବନ୍ତି ଆଗରେ
ପଛୁ ରାଜା ମୁଦ୍ରା ପାଇ ଗୋ,
ମାଣିକ ପାଟଣା ନାମ,
ତେଣୁ ହେଲା ଦଧି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରାମ ଗୋ ।

ହେଲେ କାଞ୍ଚି ଜିଣି ବାହୁଡ଼ିଲେ ସବେ
ବନ୍ଦି ରାଜବଂଶେ ନେଇ ଗୋ
ମଞ୍ଜୁଷା ରାଜ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ର ପନ୍ତାରେ
ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା କଟାଇ ଗୋ
ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ଫଳେ
କଳା ଧଳା ଛତି ପ୍ରଭୁ ଦେଲେ ଗୋ ।

ଘୋଡ଼ା ବାନ୍ଧି ପ୍ରଭୁ ଯେଉଁ ତରୁମୂଳେ
ଦୂର କରିଥିଲେ ଶ୍ରାନ୍ତି ଗୋ
ସେ ତରୁ ଉପରେ ମନ୍ଦିରଟି ଗଢ଼ି
ପୂଜନ୍ତି ମଞ୍ଜୁଧାପତି ଗୋ
ସଞ୍ଜ ତହିଁ ଛତି ଦୁଇ ଗୋ
ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଯାତ୍ରା ହୁଅ ଗୋ ।

ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚି ମନ୍ତ୍ରୀ ଢମା ରାଜା
ବନ୍ଦୀଗଣେ ରଖାଇଲେ ଗୋ
କାଞ୍ଚି ଇଷ୍ଟଦେବ ଭଣ୍ଡ ଗଣେଶଙ୍କୁ
ମନ୍ଦିର ପୃଷ୍ଠେ ସ୍ଥାପିଲେ ଗୋ
କାଞ୍ଚିକେମା ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କୁ
ରାଜା କହିଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦେବାକୁ ଗୋ ।

ମହାମହିମଙ୍କୁ ସ୍ନାନବେଦୀ ପରେ
ଗଣପତି ରୂପେ ଦେଖି ଗୋ
ନତଶିର ହେଲେ କାଞ୍ଚି ରାଜ୍ୟାଧୀଶ
ଜଗନ୍ନାଥେ ନ ଉପେକ୍ଷି ଗୋ
ଗୁଣ୍ଡିଚାରେ ପଦ୍ମାବତୀ
ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ-ଚଣ୍ଡାଳେ ଛନ୍ଦନ୍ତି ଗୋ ।

ପରସ୍ପରଙ୍କୁ ଯେ ଝିଁଉ ପରସ୍ପରେ
ହୋଇଥିଲେ ଅସ୍ଥିସାର ଗୋ
ମନୋଭାବ ଜାଣି ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ
ଭିଆଇଲେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ଗୋ
କ୍ଷମା ମାଗି କାଞ୍ଚିଶ୍ୱର
ସୁଖେ ଫେରିଲେ ରାଜ୍ୟ ନିଜର ଗୋ ।

ଦ୍ରୌପଦୀ

ଆସ ଲୋ ଅଶୋକ ଆସ ବଉଳ
ଝଡ଼େଇ ବନ୍ଧଲଣି ସେ ଜହ୍ନିଫୁଲ
ଧୀର ଉଲ୍ଲସାଇ ଗାଇବା ଗୀତ
ଦ୍ରୌପଦୀ ସତୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଚରିତ ଗୋ
ପ୍ରତି ପ୍ରାଣରେ
ଜାଗିବ ସୁଶିକ୍ଷା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣରେ ।

ପାଣି କୁଣ୍ଡେ ଦେଖି ମାଛର ଛାଇ
ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ହାତେ ତୀରକୁ ଛୁଇଁ
ମାଛର ଆଖିକି ବିନ୍ଧିବା ପାଇଁ
ନୋହିଲେ ବିବାହେ ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ ଗୋ
କହୁ ଦ୍ରୌପଦୀ
ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଆଣିଲେ ବନ୍ଧ ଗୋ ।

ଲକ୍ଷେ ରାଜା ଉଭା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିନ୍ଧାରେ
ଏକେ ଏକେ ହାରି ମହାଲଜ୍ଜାରେ
ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ବସନ୍ତେ ଯାଇ
ଉଠିଲେ ଅର୍ଜୁନ ଧନୁ ଉଠାଇ ଗୋ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିନ୍ଧିଲେ
ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଲଭିଲେ ଗୋ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଦି ପଞ୍ଚ ସୋଦରେ
ଏକ ଆତ୍ମା ଥାଇ ସର୍ବପ୍ରକାରେ
ଏକ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ଦ୍ରୌପଦୀ ରହି
ନିତ୍ୟ ଯଜ୍ଞେ ପଶି ନବୀନ ଦେହୀ ଗୋ
ଯାଜ୍ଞସେନୀ ସେ
ପ୍ରତ୍ୟହ ପୂଜନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ତୋଷେ ଗୋ ।

କୁରୁ ଶତେ ଭାଇ ଅପମାନରେ
ଜରଜର ହୋଇ ଫେରିଲେ ଘରେ
ଶକୁନି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ବଚନେ ପୁଣି
କପଟ ପାଶାରେ ହେଲେ ଅଗ୍ରଣୀ ଗୋ
ପାଣ୍ଡବେ ଡାକି
ଖେଳ ଆରମ୍ଭିଲେ କରି ଗୁଳଖି ଗୋ ।

ରାଜ୍ୟ ହାରି ପାଣ୍ଡୁ ହାରିଲେ ରାଣୀ
ବାର ବର୍ଷ ବାସ ବନରେ ପୁଣି
ଆଉ ବାର ମାସ ଅଜ୍ଞାତେ ରହି
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଠାରୁ ପଣରେ ପାଇ ଗୋ
ହେଲେ ମଉନ
କୁରୁବଂଶ ଜନ୍ତି ହରଷ ମନ ଗୋ ।

ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଆଣି ସଭା ମନ୍ଦିରେ
ମହତ୍ତ୍ୱ ନେବାକୁ ପାଞ୍ଚ ମନରେ
କୁରୁ କୁଳାଙ୍ଗାରେ ପେଷିଲେ ଦୂତ
ଗୁରୁଜନେ ମନା କଲେ ବହୁତ ଗୋ
ନ ମାନି କେହି
ନର୍ଲଜ୍ଜେ ସତୀଙ୍କି ସ୍ଥାପିଲେ ନେଇ ଗୋ ।

ଦୁଃଶାସନ ଯେବେ ବେଣୀ ଫିଟାଇ
ବସ୍ତ୍ରେ ହାତ ଦେଲା ଖୋଲିବା ପାଇଁ
ପାଞ୍ଚଗୋଟି ସ୍ୱାମୀ କ୍ଷୋଭେ ଆକୁଳ
ସତ୍ୟ ମାନ ମାତ୍ର ରହିଲ ନିଶ୍ଚଳ ଗୋ
ଶେଷେ ଦ୍ରୌପଦୀ
ଡାକଲେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବଳକଳେ କାନ୍ଦି ଗୋ ।

କେ ବୁଝିବ ବନ୍ଧୁ କେତେବ ମାୟା
ଜଗତ ପାଳନ୍ତି ଯାହାର ଛାୟା
ସଖୀର ଦୁର୍ଗତି ସହି ନ ପାରି
କୋଟି ବସ୍ତ୍ରେ ଦେଲେ ଦେହ ଆବୋରି ଗୋ
ସଭା ଚକିତ
ନ ସରିଲା ବସ୍ତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଅଗଣିତ ଗୋ ।

ନାରଦ କହିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ରହି
ଧନ୍ୟ ଦୟା ତବ ଦ୍ରୌପଦୀ ଠାଇଁ
କହନ୍ତି ଶ୍ରୀହରି ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ସେ
କାନି ଚିରି ଦେଲା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଗୋ
ସେ ପୁଣ୍ୟଫଳେ
ବସ୍ତ୍ରହୀନା ସେହୁ ନୋହିବ କାଳେ ଗୋ ।

ତହୁଁ ସେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଡାକ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି
ସତ୍ୟ କରାଇଲେ ଧର୍ମ ସେ ସାକ୍ଷୀ
ବନବାସୁଁ ଫେରି ହେବ ସମର
ଉପାଡ଼ିବେ ବାହୁ ଦୁଃଶାସନର
ସେ ରକ୍ତ ମାଖି
ବାନ୍ଧିବେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ଫିଟା ବେଣିକି ଗୋ ।

ଏବେ ପାଣ୍ଡୁ ସୁତେ ରାଜ୍ୟଁ ବାହାର
କୁନ୍ତୀ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧର
ବାର ବର୍ଷ କାଳ ବୁଲିଲେ ବନେ
କେତେ ଅଲୌକିକ କାଣ୍ଡ ଘଟନେ ଗୋ
କାଟିଲେ ଦିନ
ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛି ସ୍ମରଣେତିହ୍ମ ଗୋ ।

ପାକ କର ଗୁରୁ ଆତ୍ମୀୟେ ସେବ
ଅତିଥିଙ୍କି ତୋଷି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଦେବୀ
ନିଜେ ନ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ନଅଣ୍ଟେ କୋହି
ତେଣୁ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ନାମ ବୋଲାଇ ଗୋ
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରେ
ସନ୍ତୋଷ ଆସଇ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଥରେ ଗୋ ।

ବନବାସ ସାରି ବିରାଟ ଦେଶେ
ଛଦ୍ମବେଶେ ରହି ଅଜ୍ଞାତବାସେ
ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ ରୂପରେ ସାଙ୍କି ଲୋଭୀ
ମଲା ସେ କୀଚକ ଫଳ ନ ଭୋଗି ଗୋ
ପାଣ୍ଡୁ କୁମରେ
ବାହୁଡ଼ିଲେ ଏବେ ହସ୍ତିନାପୁରେ ଗୋ ।

ଛୁଞ୍ଚ ମୁନେ ଭୂମି ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ—
ନ ଛାଡ଼ି କୌରବେ ମଲେ ବଂଶରେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରିତ ପାଣ୍ଡବ ବଳ
ସର୍ବଥା ଲଭିଲେ ଅମୃତ ଫଳ ଗୋ
କାଳେ ଦ୍ରୌପଦୀ
ଦୁଃଶାସନ ରକ୍ତେ ବେଣୀ ସେ ବାନ୍ଧି ଗୋ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଅନଶନ

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାରତ ଦେହେ ରୁଧିରଧାରା,
ଦେଖି ଟହଲ ପଡ଼େ ଦୁନିଆ ସାରା ଗୋ—ଭଉଣୀମାନେ
କି ଖେଳ ଖେଳିବା ଏ ନିଲଠା ପ୍ରାଣେ ଗୋ—ଭଉଣୀମାନେ ।

ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ ଘେନ ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ
ଅହିଂସା ଯୁଦ୍ଧ ଛଡ଼ା ଉପାୟ ନାହିଁ ଗୋ—ବିଶ୍ୱର ଗାନ୍ଧି
ଲୁଣ ମାରିବେ ବୋଲି ଚଳିଲେ ଦାଣ୍ଡି ଗୋ—ବିଶ୍ୱର ଗାନ୍ଧି ।

ବିଧି ଅମାନ୍ୟ କରି ନାନା ପ୍ରକାରେ,
ରାଜଦଣ୍ଡକୁ ବରି ନେଲେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଗୋ—ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ
ବାଳ, ବୃଦ୍ଧ ବା ନାରୀ ଗଣି ନୁହଁଇ ଗୋ—ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ।

କେ ଲୁଣ ମାରେ କେ ବା ଜଙ୍ଗଲ କାଟେ,
ଜାତି-ପତାକା କେହୁ ଉଡ଼ାଏ ବାଟେ ଗୋ—ଦାଣ୍ଡି ହାଟରେ
ବିଦେଶୀ କଣାଳଙ୍କ ପାଦ କେ ଧରେ ଗୋ—ଦାଣ୍ଡି ହାଟରେ ।

ଘରୁ ଘରୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଗୋଟାଇ,
ରାଜଦାଣ୍ଡେ କେ ଦେଲା ପୋଡ଼ି ଜଳାଇ ଗୋ—ନିଶାଖିଆଙ୍କୁ
କେ ବା ମାଗଇ ନିଶା ନ କିଣିବାକୁ ଗୋ—ନିଶାଖିଆଙ୍କୁ ।

ନିଷେଧ ନ ମାନି କେ ସଭା ଡାକଇ,
ବିଧି ଅମାନ୍ୟ ନୀତି କେ ବଖାଣଇ ଗୋ—ଲାଠି ପ୍ରହାରେ
ମୁଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗେ କେ ଅବା ମରେ ଗୁଳାରେ ଗୋ—ଲାଠି ପ୍ରହାରେ ।

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସନ୍ତାନ ଏହି ପ୍ରକାରେ,
ଗାନ୍ଧି ସଙ୍ଗତେ ପଡ଼ି ବନ୍ଦୀଶାଳାରେ ଗୋ—ସହିଲେ ଯେତେ
ରକ୍ତମାଂସ ଦେହରେ ସହେ କି ଏତେ ଗୋ—ସହିଲେ ଯେତେ ।

ଶେଷେ କଂଗ୍ରେସ ସଙ୍ଗେ ହୋଇଲା ସନ୍ଧି,
ନେତାଏ ମୁକୁଳିଲେ ଯେନଣ ଗାନ୍ଧି ଗୋ—ବିଲାତ ଯାଇ
ରାଜସଭାରେ ଦାବି ଦେଲେ ବୁଝାଇ ଗୋ—ବିଲାତ ଯାଇ ।

ଫଳ ନୋହିଲା କିଛି ଶତ ଚେଷ୍ଟାରେ,
ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଭେଦ ବିକାରେ ଗୋ—ଭାଙ୍ଗିଲା ବଳ
ବିରୋଧ ବଢ଼ାଇଲେ ଭଗାରିଦଳ ଗୋ—ଭାଙ୍ଗିଲା ବଳ ।

ଫେରିଆସନ୍ତେ ଗାନ୍ଧି ସରିଲା ସନ୍ଧି,
ପୁଣି ସଙ୍ଗୀ ସହିତେ ହେଲେ ସେ ବନ୍ଦୀ ଗୋ—ବେଶି ମାତ୍ରାରେ
ଚଳିଲା ଅତ୍ୟାଚାର ସର୍ବପ୍ରକାରେ ଗୋ—ବେଶି ମାତ୍ରାରେ ।

ସାମାନ୍ୟ ଅଧିକାର ଲୁଣ ମରାରେ,
ମିଳିଲା ସନ୍ଧିସୂତ୍ରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗୋ—ଫନ୍ଦାରେ ଲୋକେ
ଆନନ୍ଦେ ଲୁଣ ମାରି ଚଳିଲେ ଥୋକେ ଗୋ—ଫନ୍ଦାରେ ଲୋକେ ।

ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନରେ,
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଭିଆଇଣ ଜାତିଭେଦରେ ଗୋ—ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି
କେତେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଦେଲେ କାଳିମା ବୋଳି ଗୋ—ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି

ତେଣୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ମହାକ୍ଷୋଭରେ,
ମୁକ୍ତି ଦେବାକୁ ପ୍ରାଣ ଉପବାସରେ ଗୋ—କଲେଣି ପଣ
ଗୋଟା ଭାରତ ଆଜି ବାଞ୍ଛେ ମରଣ ଗୋ—କଲେଣି ପଣ ।

ସୁନା ଭଉଣୀ ଆଜ ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ,
ଉଚ୍ଚ ଇତର ଭେଦ ଦେବା ଲିଭାଇ ଗୋ—ଓଡ଼ିଆ ଠେକ
ଜାତିର ଇତିହାସେ ହେବ ଉଲ୍ଲେଖ ଗୋ—ଓଡ଼ିଆ ଠେକ ।

ସୀତା

ଶ୍ରୀରାମ ସଙ୍ଗିନୀ ସୀତା ସେ
ମହା ମହିମାମୟୀ
ଜଗତର ଠାକୁରାଣୀ ସେ
ମରତେ ଦେହ ବହି
ଲୋକଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁକି
ରାମାୟଣ ପ୍ରସଙ୍ଗେ
ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହେଲେ ତ୍ରେତାରେ
ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ଉଛୁଳେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୀ
ରାମ ସୀତାଙ୍କୁ ଘେନି ।
ରାଜସିଂହାସନେ ବସିବେ
ଆଜି ଗୋ ସୁଖେ ଦେନି ।
ଏ କାଳେ ବିମାତା କୈକେୟୀ
ମନ୍ଥରା ଇଙ୍ଗିତରେ
ଦଶରଥେ ସତ୍ୟ ହେଜାଇ
ମାଗିଲେ ଦେନି ବରେ ।
ନିଜ ଗର୍ଭଜାତ ଭରତ
ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବେ
ଚଉଦ ବରଷ ରାମ ସେ
ବନବାସ ଘେନିବେ ।
କାନ୍ଦି ଦଶରଥ ନୃପତି
ଢାଳନ୍ତେ ମଥାପୋତି
ପିତୃସତ୍ୟ ମାନି ଶ୍ରୀରାମ
ଉଠିଲେ ପ୍ରଣିପାତି ।

ପତିବ୍ରତା ସତୀ ଜାନକୀ
ନ ଘେନ କାହା ମନା
ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ବନେ ଯିବାକୁ
ହେଲେ ଅତି ଉନ୍ମନା ।
କାନ୍ଦିଲେ ଜନନୀ କୌଶଲ୍ୟା
କାନ୍ଦିଲେ ନରନାରୀ
କ୍ଷଣେ ସେ ଉତ୍ସବ ଛୁଟିଲା
କୋହି ନୟନ ବାରି ।
ଭ୍ରାତା ପାଦ ଧରି ଭରତ
ଯେତେ ହେଁ ଗୋଳନ୍ତେ
ସତ୍ୟଙ୍କୁ ନ ଲଙ୍ଘି ଦେଲେ ସେ
ପାଦୁକା ଅନାୟତେ ।
ସିଂହାସନେ ସେହି ପାଦୁକା
ସ୍ଥାପିଣ ପଥଂହିଁ
ରହିଲେ ଭରତ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ
ବୈମାତୃ ବେନଭାଇ ।
ସୁମିତ୍ରା ନନ୍ଦନ ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଜନନୀଙ୍କି ଛାଡ଼ିର,
ଭ୍ରାତା-ଭ୍ରାତୃଜାୟା ଗହଣେ
ଗଲେ ରାଜ୍ୟ ବାହାର ।
ପଞ୍ଚବଟୀ ବନେ ପହଞ୍ଚି
ରଚି ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର,
ଫଳମୂଳ ଭୁଞ୍ଜି ରହନ୍ତି
ଜାନକୀ-ବେନ ବୀର ।

ମୃଗୟାକୁ ଗଲେ ଶ୍ରୀରାମ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦ୍ୱାରେ ଥାନ୍ତି
ସୀତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଣ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ
ଅନ୍ତରାଳେ ନ ଯାନ୍ତି ।
ଲଙ୍କାର ରାକ୍ଷସରାଜା ସେ
ରାବଣ ମହାବଳୀ,
ଚଉଦ ଭୁବନେ ନାହିଁ କେ
ପ୍ରତାପେ ତାକୁ ବଳୀ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ଦେବତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ସେ
ଖଟାଏ ଭୃତ୍ୟ ପଣେ,
ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ
ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଉତ୍ପୀଡ଼ନେ ।
ସୀତାଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗାରିମା
ଶୁଣି ସେ ରକ୍ଷପତି,
ହରି ଆଣିବାକୁ ସ୍ୱ-ପୁରେ
ବଳାଇଲା ଦୁର୍ମତି ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗ ରୂପେ ମାରୀଚେ
ଦେଲା ବନେ ପଠାଇ
ସୀତାଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ତାଡ଼ନେ
ରାମ ଗଲେ ଗୋଡ଼ାଇ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ପୁଣି ରାକ୍ଷସ
ଡାକିଲା ଛଳ କରି
ବାଢ଼ ବଳାଇଲେ ସୀତା ସେ
ରାମ ବିପଦେ ଡରି ।

ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଧନୁତ୍ତୁଳରେ
ତିନୋଟି ଗାର କାଟି,
ଲଙ୍ଘିବାକୁ ମନା କରିଣ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଗଲେ ଛୁଟି ।
ଇତିମଧ୍ୟେ ଖଳ ରାବଣ
ଭିକ୍ଷୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶେ
ଉଭା ହେଲା ଆସି ଭିକ୍ଷାର୍ଥେ
କୁଟୀର ଦ୍ୱାରଦେଶେ ।
ଗାର ଆର ପଟୁ ସୀତାଙ୍କ
ଭିକ୍ଷା ନ ନେଲା ସେହି
ବୋଇଲା ଉତ୍ସର୍ଗ ନ ପାଏ
ଏ ପାଖେ ଯାଅ ହୋଇ ।
ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସୀତା ଅବଳା
ଆସିଲେ ଅତିକ୍ରମି,
ହାତେ ଧରି ରଥେ ଉଠାଇ
ଉଡ଼ିଲା ଲଙ୍କାସ୍ୱାମୀ ।
କାନ୍ଦି କୁହାଟନ୍ତେ ଜାନକୀ
ପକ୍ଷୀରାଜ ରୋଧିଲା
ବଳରେ ନ ପାରି ରାବଣେ
କାଳ ନିଦ୍ରା ଭଜିଲା ।
ଗୋଟି ଗୋଟି ଦେହ ଭୂଷଣ
ପଥଯାକ ବିଞ୍ଚାଇ
ସମୁଦ୍ର ସେପାରି ଲଙ୍କାରେ
ସୀତା ଉଠିଲେ ଯାଇଁ ।

ବହୁତ ଛଳନା ଦେଖାଇ
ମାଗନ୍ତେ ପ୍ରେମଭିକ୍ଷା
ଭେଟିଲା ରାବଣ ସୀତାଙ୍କ
ଘୃଣା କ୍ରୋଧ ଉପେକ୍ଷା ।
କେତୁକାଳ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବନ୍ଧେ
ଦେଇଣ ଅବକାଶ,
ରାକ୍ଷସୀଙ୍କ ମେଳେ ବନ୍ଧିଲା
ଅଶୋକ ବନେ ବାସ ।
ହା ରାମ ! ହା ରାମ ! ଚିତ୍କାରେ
କାନ୍ଦ ମୁଣ୍ଡ କରୁଣ୍ଡି
ଅନାହାରେ ସୀତା ଝୁରନ୍ତି
ନପୁନ ନ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।
ରାମ ସ୍ନେହୀ ବିଭୀଷଣ ଯେ
କନ୍ୟା-ପତ୍ନୀ ଜଗାଇ
ନାନା ଯତ୍ନ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି
ବୈଦେହୀ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ।
ଏଣେ ମୃଗ ମାରି ଫେରନ୍ତେ
କୁଟୀରେ ବେନି ଭାଇ
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ରାମ, ରାମଙ୍କୁ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚୁହାଁ ଚୁହିଁ ।
ପଥରୁ ସନ୍ଧକ ଗୋଟାଇ
ପକ୍ଷୀ ଚଢ଼ାକୁ ଦେଖି
ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ନେବାର
ବୁଝି ହୋଇଲେ ଦୁଃଖୀ ।

ସୁଗ୍ରୀବ ସାଙ୍ଗରେ ମିତ୍ରତା
ବାନ୍ଧିଣ ଗିବାପଥେ
ମର୍କଟ ଭଲ୍ଲୁକ ସେନାଙ୍କୁ
ଘେନଗଲେ ସଙ୍ଗତେ ।
ଶିରଶ୍ଚେ ରଣ୍ଡ ଏ ପାରେ
ବଇଦେହୀ ସନ୍ଧାନେ
ସିନ୍ଧୁପାରେ ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପକୁ
ପେଶିଲେ ହନୁମାନେ ।
ସୀତାଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ ଦେଖାଇ
ବୋଇଲା ରାମଦୂତ
ବସନ୍ତୁ ମୋ କାନ୍ଧେ ସୁଖରେ
ଘେନ ଯିବଇ ମୁଁ ତ ।
ବୀର ରମଣୀ ନସ ଧିକ୍‌କାର
ମଥାମଣିଟି ଦେଇ
ବୋଇଲେ ମୋ ସ୍ୱାମୀ ବୀର ଯେ
ଯୁଝିଣ ଯିବେ ନେଇ ।
ସବଂଶେ ରାବଣ ବଧିବେ
ସୁନା ଲଙ୍କାକୁ ପୋଡ଼ି
ତେବେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ଘରଣୀ
କହିବୁ ହାତଯୋଡ଼ି ।
ନ ହେଲେ ଏ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ମୁଁ
ନ ଯିବି ପ୍ରଭୁ ପାଶେ
କାପୁରୁଷ ଜାଣି ସ୍ୱାମୀଙ୍କି
ପଶିବି ମୃତ୍ୟୁ-ଗ୍ରାସେ ।

ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସାହେ
ସାଜିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ
ମର୍କଟ ଭଲ୍ଲୁକ ପର୍ବତରେ
ସିନ୍ଧୁ ଦେଲେ ବନ୍ଧାଇ ।
ରାବଣ-ଭ୍ରାତା ବିଭୀଷଣ
ପଶିବାରୁ ଶରଣ
ପ୍ରବୋଧିଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେବାକୁ
ଲଙ୍କାର ରାଜପଣ ।
ରାଣୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ ରାବଣେ
କହିଲେ ବାରମ୍ବାର
ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ଜାନକୀ
ନ ଶୁଣେ ଦୁରାଚାର ।
ହନୁଲାଙ୍ଗୁଳେ କନା ଗୁଡ଼ାଇ
ଅସୁରେ ତେଲ ଢାଳି
ତାକୁ ପୋଡ଼ିବାକୁ ଜାଳନ୍ତେ
ଲଙ୍କା ଦେଲା ସେ ଜାଳି ।
ଶକ୍ତି ବିନ୍ଧି ଦଶାନନ ଯେ
ମୋହ କଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନରୁ ଔଷଧ
ହନୁ ଆଣିଲା କ୍ଷଣେ
ଲକ୍ଷ ନୀଳପଦ୍ମେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ
ପୂଜନ୍ତେ ରଘୁନାଥ
ରାବଣ ନିଧନେ ମାନସେ
ଗୋଟିଏ ହେଲା ଗୁପ୍ତ ।

ଧନୁ ତୋଳି ରାମ ଉଠିଲେ
ଦେବାଙ୍କୁ ଆଖି ଠାରି
ଭୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେବୀ କୋଳରୁ
ରାବଣେ ଦେଲେ କାଢ଼ି ।
ମଲା କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଅକାଳେ
ଛ ମାସ ନିଦ୍ରା ତେଜି
ମଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ରାବଣ
ପାପ ଫଳ ନ ହେଜି ।
ସୀତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାମ ଉଦ୍ଧରି
ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ସ୍ଥାପିଲେ,
କଞ୍ଚାସୁନା ପରି ସତୀ ସେ
ମହାତ୍ମ୍ୟେ ପ୍ରକଟିଲେ ।
ବନବାସ ଶେଷେ ସକଳେ
ଅଯୋଧ୍ୟା ଫେରି ଆସି
ବନ୍ଦିଲେ ବିଧବା ମାତାଙ୍କୁ
ପିତା ଯେ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ।
ଅଭିଷେକ ଶେଷେ ରାଘବ
କଲେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ
ରାମରାଜ୍ୟ ଯଶେ ଅଦ୍ୟାପି
ଜଗତେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଛଦ୍ମବେଶେ ରାମ ଶୁଣିଲେ
ରଜକୀ କାନ୍ତେ କହେ
ରଜାଘରୁ ରାଣୀ ବାହାରି
ଫେରିଲେ କୁଳେ ରହେ ।

ବ୍ୟଥିତ ଶ୍ରୀରାମ ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଆଜ୍ଞାଦେଲେ
ସୀତାଙ୍କୁ ଅଗମ୍ୟ ବନରେ
ଛାଡ଼ି ଆସ ଚଞ୍ଚଳେ ।
କାନ୍ଦଣେ ଶରୀର ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଗର୍ଭିଣୀ ବୈଦେହୀଙ୍କ
ଛାଡ଼ନ୍ତେ ଅରଣ୍ୟେ ଘେନଲେ
ମହର୍ଷି ବାଲମିକୀ ।
ଋଷି ଆଶ୍ରମରେ ଜାନକୀ
ପ୍ରସବ ଲବ କୁଶେ
ସମର୍ପିଲେ ଋଷି ଚରଣେ
ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶେ ।
ସମସ୍ତେ ଶ୍ରୀରାମ ମନାସି
ଯଜ୍ଞ ସେ ଅଶ୍ୱମେଧ
ଦେଶେ ଦେଶେ ଅଶ୍ୱ ଫେରାଇ
ମଣିଲେ ନିର୍ବିରୋଧ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଲବ କୁଶ ବେନିଏ
ଘୋଡ଼ାକେ ବାନ୍ଧିରଖି
ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡାକିଲେ ଶ୍ରୀରାମେ
ପରାକ୍ରମ ପରଖି ।
ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଭରତ
ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ମୋହ ଯାଇ
ହନୁକୁ ବାଳକେ ବାନ୍ଧିଣ
ମାତା ପାଶେ ନେଲାଇ ।

ଶୁଣି ସର୍ବେ ସୀତା କାନ୍ଦିଲେ
ଋଷିଙ୍କ ପାଦଧରି
ମନ୍ତ୍ରଜଳ ସିଞ୍ଚି ବାଲ୍ମୀକି
ଦେହଲ ସଚେତ କରି ।
ଶୁଭଦିନେ ଥରେ ମହର୍ଷି
ପିଲାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି
ସୀତାଙ୍କୁ ଲଗାଇ ଚଳିଲେ
ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜଧାନୀ ।
ରାମାୟଣ ଶୁଣି ଶିଶୁଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀରାମ କୋଳେ ନେଲେ
ନିଜ ପୁତ୍ର ବୋଲି ମହର୍ଷି
ସ୍ନେହଯାରେ ଚିହ୍ନା ଦେଲେ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଚୁମ୍ବିଣ ଶ୍ରୀରାମ
କାନ୍ଦିଲେ ସୀତା ପାଇଁ
ଆଣିଦେଲେ ଋଷି ସୀତାଙ୍କୁ
ତକ୍ଷଣେ ରାମ ଠାଇଁ ।
ଆଉ ଥରେ ସତ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା
ମାଗନ୍ତେ ସୀତାପତି ।
ଅଭିମାନିନୀ ସେ ଲୋଡ଼ିଲେ
ବସୁମାତାର ପ୍ରୀତି ।
ଫାଟି ବସୁନ୍ଧରା ସୀତାଙ୍କୁ
ଟାଣିନେଲା କୋଳକୁ
କେଶାଗ୍ର ରାମଙ୍କ ଶ୍ରୀକରେ
କୁଶ ହେଲା କାଳକୁ ।

ରାଜ୍ୟସାକ ହୁର ଉଠିଲା
ସୀତାଙ୍କୁ ହାହାକାର
ସ୍ୱର୍ଗ ଦେବତାଏ ଢାଳିଲେ
ଧନ୍ୟବାଦ ସମ୍ଭାର ।
ସୀତା ଛାଡ଼ ରାମ ପୁଣି ସେ
ଅଧାଚାର ଅଧାନେ
ଛାଡ଼ିଲେ ସୋଦର ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁକ୍ରମେ ।
ରୁଚ ନାହିଁ ଆଉ ସଂସାରେ
ଅବା ରାଜ୍ୟ ଶାସନେ
ଘୋର ଅନୁତାପ ଦାହରେ
ପୀଡ଼ା ଭୋଗନ୍ତି ପ୍ରାଣେ ।
ଶେଷରେ ଶ୍ରୀରାମ ଇଚ୍ଛନ୍ତେ
ଦେହ ଛାଡ଼ିବା ପାଇଁ
ମିଳିଲେ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ
ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ ନ ରହି ।
ଏକେ ଏକେ ସର୍ବେ ମିଶିଲେ
ସରଯୂ ନଦୀ ନୀରେ
ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରହିଲା
ଲବ କୁଶଙ୍କ ଶିରେ ।

ଦମୟନ୍ତୀ

ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପେ କାଳେ   ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ
ନଳ ଥିଲେ ମହୀପତି
ଭାଟମୁଖୁଁ ଜାଣି   ତାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ରାଣୀ
ବିଦର୍ଭରେ ଦମୟନ୍ତୀ—ସେ ଭାଳ
ପାଣିଗ୍ରହଣେ ମାନସ ଢାଳ—ସେ ଭାଳ
ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ କର୍ମ୍ମ ଅବହେଳ—ସେ ଭାଳ
କେଉଁ ଲଭିବେ ସେ ରାଜବାଳ—ସେ ଭାଳ ।

ସରୋବର ଜଳେ   ରାଜହଂସ ଦଳେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହଂସ ଏକ ଭେଟି
ଧରିବାକୁ ଯାଇ   ହଂସ କହେ ରହି
କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ମୋତେଟି—ହେ ବୀର
ମାତା ବୃଦ୍ଧା ଗର୍ଭବାସ ସ୍ଥୀର—ହେ ବୀର
ମୁଁ ଯେ ପୋଷଣାଧାରି ବେନର—ହେ ବୀର
ମୋତେ ବାନ୍ଧିଲେ ନାଶ ତିନର—ହେ ବୀର !

ଛୁଟି ପାଇ ହଂସ   ଲଭି ପରିତୋଷ
କହେ ରାଜାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ
ଦମୟନ୍ତୀ ପାଇଁ   ଦୂତ ପଣେ ଯାଇ
ଶୁଝିବ ଏ ଉପକାରେ—ହେ ମୁଁ ଯେ
ଥିଲି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାହନ ନଜେ—ହେ ମୁଁ ଯେ
ଜାଣେ ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ଗଢ଼ା ସେ ଯେ—ହେ ମୁଁ ଯେ
ଧାତା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ଆଜ ହେଜେ—ହେ ମୁଁ ଯେ ।

ଏଣେ ଦମୟନ୍ତୀ ନଳ ପକ୍ଷପାତି
ବୁଲୁ ବୁଲୁ ସଖୀ ମେଳେ
ସୁନା ହଂସ ଦେଖି ସଖୀଙ୍କି ଉପେକ୍ଷି
ହଂସ ପଛେ ଧାଇଁଗଲେ—ସେ କହେ
ନଳ ଦୂତପଣ ମୁହିଁ ବହେ—ସେ କହେ
ରାଜା ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ କେତେ ସହେ—ସେ କହେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗ୍ୟ ସେହି ରହେ—ସେ କହେ ।

ହଂସଠାରୁ ଶୁଣି ଦୁହେଁ ହେଲେ ଗୁଣି
ଲଭିବାକୁ ପରସ୍ପରେ
ଭୈମୀଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଦେଖି ପିତାମାତା
ମନଦେଲେ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ—ହେ ପୁଣି,
ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ପଞ୍ଚ ଦେବ ଶୁଣି—ହେ ପୁଣି,
ସ୍ୱୟମ୍ବରକୁ ହେଲେ ଅଗ୍ରଣୀ—ହେ ପୁଣି,
ପଥେ ଭେଟିଲେ ନଳକୁ ଜାଣି—ହେ ପୁଣି ।

ଦେବତାଏ ନଳେ ସତ୍ୟ କରାଇଲେ
ଛଦ୍ମ ରୂପେ ଆଗେ ଯାଇ,
ଦେବତାରୁ ଜଣେ ବରିବା କାରଣେ
ଭୈମୀକୁ ଆସିବେ କହି—ସେ ଭୈମୀ,
ନଳ ଛଡ଼ା ନୋହି ଅନ୍ୟ ମନା—ସେ ଭୈମୀ,
ନଳେ ଚିହ୍ନି ନ ପାରନ୍ତି ସିନା—ସେ ଭୈମୀ,
ହଂସ ମୁଖୁଁ ଶୁଣିଲେ ଘଟଣା—ସେ ଭୈମୀ ।

ଫେରି-ଯାନ୍ତେ ନଳ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ନିଷ୍ଫଳ
ପଞ୍ଚଗୋଟି ନଳ ସାଜି,
ନଳଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭଗ୍ନ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ
ଜେମା ବୁଝି ଗଲା ହଜି—ସେ ବାର
ଦେବ ଚକ୍ଷୁ ଯେ ନୋହ୍ନ ପିଞ୍ଚାଡ଼ି—ସେ ବାର,
ପାଦ ଭୂମିକୁ ସ୍ପର୍ଶ ନ କର—ସେ ବାର,
ଭୂଷା ଫୁଲ ମଉଳି ନ ପାରି—ସେ ବାର ।

ଇନ୍ଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଯମ, କୁବେର, ବରୁଣ,
ଫେରିଯାନ୍ତେ ବିମୁଖରେ
ବରମାଳ୍ୟ ଗଳେ ଭାଗ୍ୟବାନ ନଳେ
ହଂସା ପାଞ୍ଚିଲେ ମନରେ—ସେ କଳି
ସମ ଦଶାରେ ଏକତ୍ର ମିଳି—ସେ କଳି
ପ୍ରତିଶୋଧ ପାଇଁ ଆଗ ବଳି—ସେ କଳି
ନଳ ସଂସ୍ରବେ ପଶିଲେ ଚଳି—ସେ କଳି ।

ପଶାରେ ଅଜଣା ନଳ ହେଲେ ବଣା
ଅନୁଜ ପୁଷ୍କର ପାଶେ,
ପଣ ରଖି ଖେଳେ ରାଜ୍ୟ ହାରିଗଲେ
ରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ବନବାସେ—ସେ କଳି,
ଭରଦ୍ୱାଜ ରୂପେ ପଥେ ମିଳି—ସେ କଳି,
ରାଜା ବସ୍ତ୍ର ପକାନ୍ତେ ଓଗାଳି—ସେ କଳି,
ଧରା ନ ଦେଇ ବସ୍ତ୍ର ହୁଗାଳି—ସେ କଳି ।

ବସ୍ତ୍ର ଘେନି ପକ୍ଷୀ   ଉଡ଼ିଯିବା ଦେଖି
ଦମୟନ୍ତୀ ପଣନ୍ତରେ,
ଢାଙ୍କିଲେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି   ପାଶେ ପାଶେ ରହି
ଚଳିଲେ ବନପଥରେ—ସେ ଦୁହେଁ,
କ୍ଳେଶ ଭୋଗିଲେ କହି ନ ହୁଏ—ସେ ଦୁହେଁ,
ଜଣେ ଜଗିବସି ଜଣେ ଶୁଏ—ସେ ଦୁହେଁ,
ବଣ ଫଳ ଜଳ ଦେଇ ମୁହେଁ—ସେ ଦୁହେଁ।

ପିତାଗୃହ ପଥ   ଦେଖାଇ ବହୁତ
ରାଜା ବୁଝାନ୍ତି ରାଣୀଙ୍କି,
ଏତେ କଷ୍ଟ ସହି   ମୋ ସଙ୍ଗେ ଗୋଡ଼ାଇ
କଷ୍ଟ ତ ଫଳ ନ ଦେଖି—ସେ ନଳ,
ନିଦ୍ରାଯୋଗେ କାଟିଲେ ଅଞ୍ଚଳ—ସେ ନଳ,
ଆପେ ଅନ୍ତର ହେଲେ ଚଞ୍ଚଳ—ସେ ନଳ,
ଛାଡ଼ି ଦମୟନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ ତଳ—ସେ ନଳ।

ଦମୟନ୍ତୀ ଉଠି   ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ନ ଭେଟି
ବିଦର୍ଭେ ଯିବା ନ ଭାବି
ଆକୁଳ ଚିନ୍ତାରେ   ନଳ ଖୋଜିବାରେ
ଦେଖି ବ୍ୟାଧ କାମଲୋଭୀ—ସେ ସତୀ,
ତାର ଆକ୍ରୋଶେ ଧର୍ମେ ଡାକନ୍ତି—ସେ ସତୀ
ଅଜଗର ଶୋଷିବା ଦେଖନ୍ତି—ସେ ସତୀ,
ବ୍ୟାଧ ମନରୁ ଶାନ୍ତି ଲଭନ୍ତି—ସେ ସତୀ।

ନଳଙ୍କ ଧାରଣା   ଦମୟନ୍ତୀ ମିଳା
ବିଦର୍ଭେ ମିଳିବେ ଏଥର,
ନଳଙ୍କୁ ବାହୁକ   ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ରାଣୀ
ମିଳିଲେ ମାଉସୀ ଘର—ସେ ରାଣୀ,
କ୍ରମେ ହେଲେ ତହିଁ ଚିହ୍ନାଚିହ୍ନି—ସେ ରାଣୀ,
ସବୁ କାଣ୍ଡ କହିଲେ ବଖାଣି—ସେ ରାଣୀ,
କାଳେ ପିତାମାତା ପାଶେ ଗମି—ସେ ରାଣୀ ।

ନଳ-ରାଜନ ସେ   ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟେ
ଛଦ୍ମବେଶେ ଅଶ୍ୱପାଳ,
ଅଶ୍ୱଶାଳେ ରହି   ହାତେ ରାନ୍ଧି ଖାଇ
ଶୋକରେ କଟାନ୍ତି କାଳ—ସେ ତେଣେ,
ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁରେ ଲାଗି ସନ୍ଧାନେ—ସେ ତେଣେ,
ନଳେ ଠିକଣା କଲେ ଏ ସ୍ଥାନେ—ସେ ତେଣେ,
ଭୈମୀ ଜାଣିଲେ ସଙ୍କେତ ପ୍ରଶ୍ନେ—ସେ ତେଣେ ।

କୂଟ କୌଶଳରେ   ଅନ୍ୟ ସ୍ୱୟମ୍ବରେ
ଅଭିଳାଷ ପରକାଶି,
ପିତା ଭୀମସେନ   ଲୋଡ଼ି ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ
ଭବ ଯେବେ ତୂର୍ଣ୍ଣ ଆସି—ସେ ତେବେ,
ନଳ ଅଶ୍ୱ ଚାଳନା ଜାଣିବେ—ସେ ତେବେ,
ନଳ ବଳେ ଉପଗତ ହେବେ—ସେ ତେବେ,
ଦଜମା ଚିହ୍ନି ବରମାଲ୍ୟ ଦେବେ—ସେ ତେବେ ।

ସେହି ଅନୁସାରେ   ମିଳି ପୁନବାରେ
ନଳ ସଙ୍ଗେ ଦମୟନ୍ତୀ,
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟରେ   ଖେଳେ ବା ସମରେ
ଫେର ଦେବେ ଭୂ-ସମ୍ପତ୍ତି—ସେ ଶେଷେ,
ପୁଣି ଖେଳ ଜିତିଲେ ହରଷେ—ସେ ଶେଷେ,
ରାଜ୍ୟଭୋଗୀ ରାଜରାଣୀ ବେଶେ—ସେ ଶେଷେ,
କାଳ ଲୁଟି ନେଲେ ଶୁଭାଶିଷେ—ସେ ଶେଷେ ।

ଦେଶ ମିଶ୍ରଣ

ଉତ୍କଳର ଭାଗ୍ୟଶିଖା
ମଉଳି ଯାଉଛି ଗୋ,
ଯାର ଆଜ ଏଡ଼େ ଗୁର
(ସଖୀ) ଅବସ୍ଥାରେ ଛୁଣ୍ଡୁ ଛୁଣ୍ଡୁ ଗୋ ।
ଆଶା ନାହିଁ କରୁ ଗୋ,
ହସ୍ତ କି ଲମ୍ବୁଛି ଗୋ ।
କୀରତି ହାରରେ ଭରା
ସଦା ଯାହା ଛୁଟି ଗୋ,
ପୃଥିବୀ ଝୁରଇ ଯାହା
(ସଖୀ) ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଭାଣ୍ଡ ଗୋ ।
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଖ୍ୟାତି ଗୋ,
ଡରାଏ ଅରାତି ଗୋ ।
ଆଜ ସୁଦ୍ଧା ଘରେ ଘରେ
ଉଡ଼େ ଜୟଧ୍ୱଜା,
ଆଜ ସୁଦ୍ଧା ମହୋଦଧି
(ସଖୀ) କରେ ପାଦପୂଜା ଗୋ ।
କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜା ଗୋ,
କି ମହତ୍ତ୍ୱ ହଜା ଗୋ ।
ରାଜରାଣୀ କାନ୍ଦେ ଆଜ
କାଙ୍ଗାଳିନୀ ବେଶେ ଗୋ,
ଜଟା ବାନ୍ଧି ଗଲଣି ସେ
(ସଖୀ) ଧୂଳିଭରା କେଶେ ଗୋ ।
ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଲେଶେ ଗୋ,
ଲୋକେ ହସା ହେଁସେ ଗୋ ।

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଅନ୍ନାଭାବେ
ମରେ କ୍ଷୁଧାନଳେ ଗୋ,
ଲଜ୍ଜା ନିବାରଇ ଆହା
(ସଖୀ) ଛିନ୍ନ କନ୍ଥା ତଳେ ଗୋ ।
ଗାଢ଼ ନାହା କାନ୍ଦେ ଟିଗୋ,
ପରେ ପରେ ଚଳେ ଗୋ ।
ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେହଗୋଟି
ରାଜାଙ୍କ ଶାସନେ ଗୋ,
ମୁଖେ ନ ସ୍ଫୁରଇ ଭାଷା
(ସଖୀ) ଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣେ ଗୋ ।
ଶୋଧନ କାରଣେ ଗୋ,
ମାଗେ ଆବେଦନେ ଗୋ ।
ହୃଦୟ ନ ଥିଲେ କବା
ଫୁଟିଇ କାକୁତି ଗୋ,
ପବନ ତରଙ୍ଗେ ବୁଲେ
(ସଖୀ) ବାରମ୍ବାର ସ୍ତୁତି ଗୋ
ଫୁଲେ ଗଢ଼ା ଧୃତି ଗୋ,
ଯୋଗାଏ ଆହୁତି ଗୋ ।
ମଧୁ, ନରସିଂହ ଆଦି
ଗଢ଼ି ସମ୍ମିଳନୀ ଗୋ,
ଘରେ ଘରେ ପ୍ରଚାରିଲେ
(ସଖୀ) ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ ଗୋ ।
କମ୍ପିଲା ଅବନୀ ଗୋ,
ଗର୍ଜିଲା ଅଶନି ଗୋ ।

ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ବାସନା ଆଜି
ଅତୃପ୍ତି ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ଗୋ,
ଦଶେ ଦଶେ ଖେଳି ଖେଳି
(ସଖୀ) ଡାକେ ଯକ୍ଷ ହାସେ ଗୋ ।
ଉତ୍ସର୍ଗ ସକାଶେ ଗୋ,
ମିଳନ ପ୍ରତ୍ୟାଶେ ଗୋ ।
ଭଞ୍ଜଭୂମି ଗଞ୍ଜାମରେ
ଜଳେ ସଞ୍ଜିବତୀ ଗୋ,
ମେଦନୀପୁର ସଜାଡ଼େ
(ସଖୀ) ମଙ୍ଗଳ-ଆରତି ଗୋ ।
ସିଂହଭୂମି ପ୍ରତି ଗୋ,
ମିଳନ ହିଁ ଗତି ଗୋ ।
ଜୟପୁର ଚନ୍ଦ୍ରପୁର
ନ ପାରନ୍ତି ସହି ଗୋ,
ଗଞ୍ଜାମ ସମ୍ବଲପୁରେ
(ସଖୀ) ଅବଚ୍ଛେଦେ ରହି ଗୋ ।
ଉତ୍କଳେ ଅନାଇ ଗୋ,
ନୟନ ଝରଇ ଗୋ ।
ସତେ କି ଏ ଅମାନିଶା
ହେବ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଗୋ,
କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତରୋଳ
(ସଖୀ) ବୁଲିବଟି ଭାସି ଗୋ ।
ଜହ୍ନିଫୁଲରାଶି ଗୋ,
ନ ହୋଇବ ବାସି ଗୋ ।

ମିଳନ ଜ୍ୟୋସ୍ନାରେ ନଭ
ଚୁମ୍ବିବ ଚଳକା ଗୋ,
ଚଳକା ଚୁମ୍ବିବ ନଭେ
(ସଖୀ) ତୋଳ ଉର୍ମ୍ମିଶିଖା ଗୋ ।
ସୁଦେଶ ପ୍ରେମିକା ଗୋ,
ମାଗ ଏହ୍ନ ଭିକ୍ଷା ଗୋ ।
ଆଖି ଆଗେ ବଙ୍ଗମାତା
ହେଲେ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତା ଗୋ,
ବେଣୀ ଫେଇ କଲେ ପଣ
(ସଖୀ) ଯେତକ ଦୁହିତା ଗୋ ।
ଅଗ୍ନି ସିଦ୍ଧା ସୀତା ଗୋ,
ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତା ଗୋ ।
ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ
ବହୁତ ଭୂଖଣ୍ଡ ଗୋ,
ସେହ୍ନ ଏହ୍ନ ନୀଳାଚଳ
(ସଖୀ) ଦଳିତ ପାଷାଣ୍ଡ ଗୋ ।
ବହନ୍ତୁ ଯେ ଦଣ୍ଡ ଗୋ,
କ୍ଷମନ୍ତୁ ତ ତଣ୍ଡ ଗୋ ।

—*—

ସାବିତ୍ରୀ ଗାଥା

କେତେ କେତେ ସତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଜନ୍ମିଥିଲେ ଏହି ଭାରତଭୂମି ଗୋ
ଗୁଣ ନ ସରିବ ଗୁଣି ଗୁଣି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଅଶ୍ୱପତି ନାମେ ରାଜା
ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଯେ ତାଙ୍କ ତନୁଜା ଗୋ
ମହାସତୀ ବୋଲି ପାଆନ୍ତି ପୂଜା ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ରୂପେ ଗୁଣେ ଅତୁଳନା
ଯୋଗ୍ୟ ବର କାହିଁ ହେବ ଘଟଣା ଗୋ
ପିତାମାତା ଖୋଜି ହେଲେ ହଣା ସଙ୍ଗାତ

ଅବଶେଷେ ଜେମା ନିଜେ
ଦେଶ ବୁଲିବାକୁ ହୁଅନ୍ତେ ବିଜେ ଗୋ
ପାତ୍ର ଭେଟିଲେ ପଥେ ସହଜେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସତ୍ୟବାନ ନାମେ ଯୁବା
ଦ୍ୟୁମତ୍ ସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୋଲିବା ଗୋ
ଛିନ୍ନବସ୍ତ୍ରେ ଫୁଟେ ରୂପ ଶୋଭା ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ମନ୍ଦ ଅଦୃଷ୍ଟର ଫଳେ
ରାଜ୍ୟ ଗୋଟି ଦେଇ ପର କବଳେ ଗୋ
ପିତା ଅନ୍ଧ ହୋଇ ବନେ ଗଲେ ସଜନୀ ଗୋ ।

ସତ୍ୟବାନ ପୁତ୍ର ଗୋଟି
ପରମାୟୁ ମାତ୍ର ବାର ମାସଟି ଗୋ
ବନେ ବୁଲଇ ଫଳ ସାଉଁଟି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଅନ୍ଧ ସ୍ୱାମୀ ଘେନ ରାଣୀ
ପତ୍ର କୁଟୀରରେ ଏକା ଘରଣୀ ଗୋ
ପୁତ୍ର ଦିଏ ଫଳମୂଳ ଆଣି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସେହି ପୁତ୍ର ସତ୍ୟବାନେ
ସାବିତ୍ରୀ ଭେଟି ଯେ ବରିଲେ ମନେ ଗୋ
ସଖି କହିଲା ମାତୃଚରଣେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ପିତାମାତା ସୁଖୀ ହେଲେ
ବିଭା ଦେବା ପାଇଁ ମାନସ କଲେ ଗୋ
ଡାକି ନାରଦଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

କୁଳଶୀଳ ପରିଚୟ
ନାରଦ ବୋଲନ୍ତେ ଆସିଲା ଭୟ ଗୋ
ଜୀଇଁ ଆୟୁଷେ ହେଲା ଅଥୟ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସଙ୍କଳ୍ପ ଭଙ୍ଗିଣ ଦେଲେ
ଅନ୍ୟ ପାତ୍ର ପାଇଁ ସନ୍ଧାନ କଲେ ଗୋ
ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ କେତେ ଧିକ୍କାରିଲେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଧନ୍ୟ ସେ ସତୀଙ୍କ ଟାଣ
କହିଲେ ମୃତ୍ୟୁରୁ ଦେଇଛୁ ପ୍ରାଣ ଗୋ
କେବେହେଁ ନ ଛାଡ଼ିବ ମୋର ପଣ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ମାସେ ବା ବରଷେ ହେଉ
ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୋର ଯେତିକ ଆୟୁ ଗୋ
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଜୀବନ ଯାଉ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ବାଧ ହୋଇ ପିତାମାତା
ବିଭା ଦେଲେ ଭାଙ୍ଗି ନ ପାରି କଥା ଗୋ
ବନେ ଛାଡ଼ିଲେ ନେଇ ଦୁହିତା ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସେହିଦିନୁ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରିସ୍ତ
ସଙ୍ଗ ହୋଇ ନିତି ଯାନ୍ତି ବାହାରି ଗୋ
ଫଳ, ମୂଳ, କାଠ ଆଣି ଫେରି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ବରଷକ ପରେ ଦିନେ
କାଠହାଣୁ ସ୍ୱାମୀ ନାହିଁ ଜୀବନେ ଗୋ
କୋଳେ ଘେନି ବସିଲେ କାନନେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଯମଦୂତମାନେ ଆସି
ଫେରିଗଲେ ସତୀ ପ୍ରତିଭା ଦର୍ଶି ଗୋ
ନେଇ ନ ପାରିଲେ ଆତ୍ମା ଟାଣି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ନିଜେ ଉଭା ଯମଦେବ
ରଖିଦେଇ ସତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବ ଗୋ
କେତେ କଲେଟି ଯମଙ୍କୁ ସ୍ତବ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଯମରାଜ ହୃଷ୍ଟ ହେଲେ
କି ବର ମାଗୁଛ ମାଗ ବୋଇଲେ ଗୋ
ସତୀ ଶ୍ୱଶୁର ଚକ୍ଷୁ ମାଗିଲେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ପୁଣି ଗଲେ ପଛ ଧରି
ସାବିତ୍ରୀଙ୍କି ଯମ ଝାଳି ନ ପାରି ଗୋ
ପୁଣି କ ବର ଲୋଡ଼ା ପଚାରି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ହୃତ ରାଜ୍ୟ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ
ମାଗିଲେ ସାବିତ୍ରୀ ଯମଙ୍କ ପାଖ ଗୋ
ଯମ ତା ମଧ୍ୟ ଦେଲେ ସଲଖ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ପୁଣି କେତେ ସ୍ତୁତି କରି
ସାବିତ୍ରୀ ଗମନ୍ତେ ସେ ଅନୁସରି ଗୋ
ଯମ ଅନାଇଲେ ପଛ ଫେରି ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ି ଯାହା
ମାଗିବୁ ତୋ ପାଇଁ ଦେବି ମୁଁ ତାହା ଗୋ
ସୁଖେ ଧରିବୁ ତୋ ନିଜ ରାହା ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଏମନ୍ତେ ବୋଲନ୍ତେ ଯମ
ବୁଦ୍ଧିମତୀ ସତୀ କରି ପ୍ରଣାମ ଗୋ
ଶତେ ପୁତ୍ରଲାଭ ମାଗେ ପୁଣ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ହେଉ ବୋଲି ଯମ କହି
ଚାଲିଯାନ୍ତେ ସତୀ ଯାଏ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋ
ଯମ ଠିଆହେଲେ ଫେରି ଦେହିଁ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସାବିତ୍ରୀ ବୋଲନ୍ତି ଦେବ
ସ୍ୱାମୀ ବିନା କେଉଁ ପୁତ୍ର ସମ୍ଭବ ଗୋ
ଫେରି ଦିଅନ୍ତୁ ହେଲେ ମୋ ଧବ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସ୍ତମ୍ଭିତ ସେ ଯମରାଜ
ବାଳିକା ବୁଦ୍ଧିରେ ପାଇଲେ ଲାଜ ଗୋ
ତାଙ୍କ ହାରିବା ହେଲା ସହଜ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଭାଷିଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ
ଧନ୍ୟ ତୁ ସାବିତ୍ରୀ ଏ ତ୍ରିଭୁବନେ ଗୋ
ସ୍ୱାମୀ ଘେନ ଯା ନିଜ ସଦନେ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ଶତେକ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ
ଘେନି ସତ୍ୟବାନ ତୋ ସଙ୍ଗେ ରହୁ ଗୋ
ତୋହର ଶତେକ ପୁତ୍ର ସୁଖେ ଦେଉ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

ସତୀ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ବ୍ରତ
ସେହିଦିନୁ ପାଳି ଆସେ ଭାରତ ଗୋ
ଆମେ ହେବା କି ସେପରି ସତୀ ସଙ୍ଗାତ ଗୋ ।

—*—

ଶକୁନ୍ତଳା

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପ ଭଙ୍ଗିବା ପାଇଁ,
ଇନ୍ଦ୍ରପାଶୁଁ ମେନକା ମିଳଲେ ଯାଇଁ ଗୋ ।
ଶକୁନ୍ତଳା ସେ ଗର୍ଭୁଁ ହୋଇଲେ ଜାତ,
ଶକୁନ୍ତ ପାଳିବାରୁ ସେ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ଗୋ ।

କଣ୍ୱ ମହର୍ଷି ଘେନି ନିଜ ଆଶ୍ରମ,
ଯତନେ ବଢ଼ାଇଲେ କନ୍ୟା ସମ୍ଭ୍ରମେ ଗୋ ।,
କୁମାରୀ ଅନସୂୟା ପ୍ରିୟମ୍ବଦା ଯେ,
ଶକୁନ୍ତଳା ସଙ୍ଗିନୀ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ଗୋ ।

ସେ କାଳେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଯେ ରାଜା ଭାରତେ,
ମୃଗୟା ନିମନ୍ତେ ସେ ଆସି ଏ ପଥେ ଗୋ,
ଦେଖିଲେ ଶକୁନ୍ତଳା ତପୋବନରେ,
ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କି ଲୋଡ଼ ସେଥି ଅନ୍ତରେ ।

ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ବେନି ସଖୀ ଗୁପତେ,
ବିଭା କରାଇ ଦେଲେ ଗାନ୍ଧର୍ବ ମତେ ଗୋ,
ଧର୍ମଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ମାନି ସ୍ନେହେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ,
ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ଦେଲେ ମୁଦ ସଙ୍କେତ ଗୋ ।

ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ସେ ରାଜା ଦେଲେ ସଖୀଙ୍କି,
ପୁରେ ପହଞ୍ଚ ଭାରି ପେଷି ପାଲିଙ୍କି ଗୋ ।
ଶୀଘ୍ରରେ ଘେନିଯିବେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ,
ମାଗିଲେ ଅନୁମତି ଫେରିଯିବାକୁ ଗୋ ।

ଇତିମଧ୍ୟେ ଦୁର୍ବାସା ଆଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରେ,
ଆତିଥ୍ୟ ଆଶେ ହନେ ଆସି ବାଧାରେ ଗୋ,
ଦେଖିଲେ ଶକୁନ୍ତଳା ଚିନ୍ତାରେ ବସି,
ଯେତେ ଡାକିଲେ କଥା କାନେ ନ ପଶି ଗୋ ;

ଖର କ୍ରୋଧୀ ସେ ଋଷି କ୍ରୋଧେ କମ୍ପିଲେ
ଧ୍ୟାନେ ଜାଣି ତା ଚିନ୍ତା ଶାପ କହିଲେ ଗୋ
ଯାକୁ ତୁ ଭାବୁ ତୋତେ ନେବ ସେ ନାହିଁ
କହି ଫେରନ୍ତେ ସଖୀ ଦେଲେନି ଗୁହିଁ ଗୋ ।

ଋଷି ପାଦେ ସଖୀଏ ମାଗନ୍ତେ କ୍ଷମା
ସଙ୍କେତ ଦେଖାଇଲେ ହେବ ସେ ସୋନା ଗୋ
ଏତେ କହି ମହର୍ଷି ଗଲେଟି ଚାଲି
ସଖୀଏ ବାଳିକାକୁ ଦେଲେଟି ଗାଳି ଗୋ ।

କେତେକାଳ ଅନାଇ ଗର୍ଭ କ୍ଲେଶରେ
କାନ୍ଦିଲେ ଶକୁନ୍ତଳା ସଖୀ ମେଳରେ ଗୋ ।
ଜାଣି ତା କଣ୍ୱ ପିତା ଦେଲେ ଆଶ୍ୱାସ
ପଠାଇଦେବେ ତାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ପାଶ ଗୋ ।

ଯଥାକାଳେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଇ ସାଙ୍ଗରେ
ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ କଣ୍ୱ ଛାଡ଼ି ଦୁଃଖରେ ଗୋ
ସଖୀଏ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରୁଁ ଫେରିଲେ କାନ୍ଦି
ଅଞ୍ଚଳେ ମୁଦିଟିକୁ ଦେଲେ ସେ ବାନ୍ଧି ଗୋ ।

ପଥରେ ନଦୀ ପାଇ ସ୍ନାନକ୍ରିୟାରେ
ଫିଟିପଡ଼ିଲା ମୁଦି ଅଜ୍ଞାତସାରେ ଗୋ
ପ୍ରବେଶି ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଭେଟି ଦୁଷ୍ୟନ୍ତେ
କଣ୍ୱଙ୍କ ପତ୍ର ଶିଷ୍ୟ ଦେଲେ ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ଗୋ ।

ଯତନେ ପଢ଼ିଲେ ଯାହା ସ୍ମରଣେ ନାହିଁ
ନ ଚହ୍ନି ଶକୁନ୍ତଳା ଅନେକ ଗୃହିଁ ଗୋ
କାନ୍ଦ ଖୋଜିଲା ବାଳ ସଙ୍କେତ ଗୋଟି
କାନନ ଶୂନ୍ୟ ଦେଖି ଭୂମିରେ ଲୋଟି ଗୋ ।

ନଦୀସ୍ନାନର କଥା ସତ ନ ଯାଇ
ହସିଲେ ସଭାସଦେ ବାଳକ ଗୃହି ଗୋ
ସ୍ମରିଲେ ଶକୁନ୍ତଳା ମାତୃଦେବୀଙ୍କି
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ମେନକା ଆସି ନେଲେଟି ଝିଙ୍କି ଗୋ ।

ଏଥି ଉତ୍ତରେ ଉକ୍ତ ନଦୀରୁ କାଳେ
ପଡ଼ି ରୋହିତ-ମତ୍ସ୍ୟ ଧୀବର ଜାଲେ ଗୋ
ଗର୍ଭରୁ ବାହାରିଲା ରାଜ-ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠି
ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ନାମାଙ୍କିତ ପଡ଼ିଲା ଦୃଷ୍ଟି ଗୋ ।

ଆସନ୍ତେ ମୁଦ୍ରିକାଟି ରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତେ
କଣ୍ୱ ଆଶ୍ରମ ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗେ ହଠାତେ ଗୋ
ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କୁ ସ୍ମରି ହତଚେତନ
ଦୁର୍ବାସା ଶାପ ଅବା ହେଲା ମୋଚନ ଗୋ ।

ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଉ ନ ଥାଇ ରୁଚି
ଅହୋରାତ୍ରରେ ନେତ୍ରୁ ନୀର ଝରୁଛି ଗୋ
ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ବିନା ନିଷ୍ଫଳ ପ୍ରାଣ
ମେନକା ଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ରେ କଲେ ଜଣାଣ ଗୋ ।

ମାତଳି ରଥ ଘେନ ସ୍ୱରଗୁଁ ଆସି
ଭାଷିଲା ଚାଲ ସ୍ୱର୍ଗେ ଅସୁର ନାଶି ଗୋ
ମେନକା କୁଞ୍ଜ ପାଶେ ଥକାଇ ରଥ
ଦେବଶିଶୁଟି ଦେଖି ମୁଗଧ ଦୁଷ୍ୟନ୍ତ ଗୋ ।

ସିଂହ ଶାବକ ଯେମନ ଖେଳେ ବାଳକ
ତୋକ ଦେଖିଲେ ରାଜା ଆପଣା ବକ୍ଷ ଗୋ
କେ ପିତା ମାତା ବୋଲି ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ
ଦରଫୁଟେ ସେ ନାମ କହେ ରାଜାଙ୍କୁ ଗୋ ।

ଚମକି ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସେ ଚୁମ୍ବି କୁମରେ
ଶକୁନ୍ତଳା ସନ୍ଧାନେ ପଶି କୁଞ୍ଜରେ ଗୋ
ମେନକା କନ୍ୟା ଆଣି ସମ୍ପିଲେ ନୃପେ
ଶାପାନ୍ତ ରଥ ପେଶିଥିଲି ମୁଁ ଆପେ ଗୋ ।

ସୁଖେ ଫେରିଲେ ସର୍ବେ ଅଯୋଧ୍ୟା ଧାମେ
ଶୋଭିଲେ ଶକୁନ୍ତଳା ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ବାମେ ଗୋ
ଶିଶୁସନ୍ତାନ ଗୋଟି ଖେଳାଇ କୋଳେ
ଲଭିଲେ ମହାପ୍ରୀତି ଗୃହେଟି ଡୋଳେ ଗୋ ।

ଶୈବ୍ୟା

ଭାରତର ସିଂହାସନେ,
ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମହାବିକ୍ରମେ ଆଲୋ ବଉଳ,
କାଳେ ପାଳୁଥିଲେ ପ୍ରଜାଗଣେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଶୈବ୍ୟା ପାଟ ମହାଦେଈ,
ରୂପେ ଗୁଣେ ତାଙ୍କୁ ନ ବଳେ କେହି ଆଲୋ ବଉଳ,
କୋଳେ ଥିଲେ ପୁତ୍ର ଗୋଟି ନେଇ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନାମେ ମୁନି,
ବାନ୍ଧି ରଖି ଦେବକନ୍ୟାଙ୍କୁ ପୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ,
ରାଜା ଭେଟିଲେ ବିଳାପ ଶୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଯାଣୁଁ ମୁକୁଳାଇଲେ ତାଙ୍କୁ,
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କୋପେ ଚାହିଁ ରାଜାଙ୍କୁ ଆଲୋ ବଉଳ,
ପୁଣ ବସିଲେ ଶାପ ଦେବାକୁ ଆଲୋ ବଉଳ ।

କ୍ଷମା ଚାହିଁ ନରପତି,
ମୁନିପାଦେ ପରକାଶି ଭକତି ଆଲୋ ବଉଳ,
ତାଙ୍କ ଚରଣେ କଲେ ପ୍ରଣତି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଶାନ୍ତ ହୋଇ ମୁନିବର,
ବୋଇଲେ ଦେବ ମୋ ଭିକ୍ଷା ସତ୍ୱର ଆଲୋ ବଉଳ,
ଶଙ୍ଖେ ଜଳ ନେଇ ସତ୍ୟ କର ଆଲୋ ବଉଳ ।

ରାଜା ସତ୍ୟ କରି କହି,
ସସାଗରା ଧରା ଦେଲେଟି ଚହିଁ ଆଲୋ ବଉଳ,
ତିନି ଲକ୍ଷ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ରହି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଦକ୍ଷିଣା ପାଇଁକ ମୁନି,
ନବରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଗଲେଟି ପୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ,
ଶୈବ୍ୟା ଚମକି ଉଠିଲେ ଶୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଦେହଭରା ଅଳଙ୍କାର,
ଗୋଟି ଗୋଟି ରାଣୀ କଲେ ବାହାର ଆଲୋ ବଉଳ,
ଋଷି ବସାଇଲେ ଅଧିକାର ଆଲୋ ବଉଳ ।

ତପଶୀଙ୍କ ଚାହିଁଲେ ତେଣେ,
ଆଉ ଦାବି ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର କେଣେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଋଷି ଶୁଣାଇଲେ ବଡ଼ ଟାଣେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

କାନ୍ଦିଲେ ରାଜଦମ୍ପତି,
ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ବିକଳେ ଅତି ଆଲୋ ବଉଳ,
ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦିଲେ ଭକ୍ତ ବ୍ରତସ୍ଥ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ମୋ ନବରୁ ହୁଅ ଦୂର,
ଦକ୍ଷିଣାରେ ନ ସହିବ ଉଚ୍ଛୁର ଆଲୋ ବଉଳ,
ଋଷି ତଡ଼ା ଦେଲେ ଅତି କ୍ରୂର ଆଲୋ ବଉଳ ।

ରାଜରାଣୀ ଚିନ୍ତାକୁଳ,
ଦକ୍ଷିଣାଟି କାହୁଁ ହୋଇବ ତୁଲ ଆଲୋ ବଉଳ,
ସତ୍ୟଭଙ୍ଗରେ ନରକ ମୂଳ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଲକ୍ଷ ତିନି,
କିଏ ଦେବ କିଆଁ କିସ ବା ସେନି ଆଲୋ ବଉଳ,
ଲୁହେ ଲୁହ ମିଶାଇଲେ ଦେନି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଋବଗୋତ୍ର ନେଇ ମାଗି,
ଉଠିପଡ଼ି ମୁନି ବିଶେଷ ରାଗି ଆଲୋ ବଉଳ,
ତାଙ୍କୁ ନ ରଖିଲେ ଦଣ୍ଡେ ଲାଗି ଆଲୋ ବଉଳ ।

କାଶୀଧାମେ ଚଳିଯାଅ,
ଦକ୍ଷିଣା ପାଇଁକି ଆତ୍ମା ବିକାଅ ଆଲୋ ବଉଳ,
କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାକେ ରହିଁ ଥାଅ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଏହା କହି ମୁନିବର
ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ତାଙ୍କୁ କଲେ ଅନ୍ତର ଆଲୋ ବଉଳ,
ଶୋକେ କାନ୍ଦ ଘୋଟିଲା ନଗର ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପୁରପ୍ରାନ୍ତେ ସେନାପତି,
ଓଗାଳି ଦକ୍ଷିଣା ମୁଦ୍ରା ଯାଚନ୍ତି ଆଲୋ ବଉଳ,
ରାଜା ଜଣାଇଲେ ଅସମ୍ମତି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପଥେ ପୁନି ତୃଷା ପାଇ
ଏକ ବସ୍ତ୍ରେ ରାଜା କାନି ଭିଜାଇ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଜଳ ପେଇଲେ ପାତ୍ର ନ ଥାଇ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଭିକ୍ଷା ମାଗିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ
ଦିଅନ୍ତେ ରୋହିତ କଣ୍ଠଭୂଷଣେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଋଷି ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ ତକ୍ଷଣେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

କାଶୀ ପହଞ୍ଚି ସକଳେ,
ଗଙ୍ଗାଘାଟେ ରାଜା ନିଦ୍ରା ଯେ ଗଲେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ରାଣୀ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କ ନୟନ ତଳେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ବୃଦ୍ଧ ବିପ୍ର ଏକ ଆସି,
ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ପାଇଁ କିଣିଲେ ଦାସୀ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଋଷି ମିଳିଲେ ପ୍ରୀତି ପ୍ରକାଶି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଅବିଳମ୍ବେ ଯାଅ ଉଠି,
ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଋଣ ଯିବଟି ତୁଟି ଆଲୋ ବଉଳ,
କହି ଋଷି ନେଲେ ମୁଣ୍ଡି ଖୁଣ୍ଟି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପୁତ୍ର ପାଇଁ ଆଉ ଲକ୍ଷେ,
ଗଣି ନେଲେ ଋଷି ରାଣୀ ସମକ୍ଷେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ବିପ୍ର ଲଭିଲେ ଦୁହେଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପୁତ୍ର କୋଳେ ଶୈବ୍ୟା ଦେଇ,
ପତିଗତପ୍ରାଣା ସତୀ ସେ ସେହି ଆଲୋ ବଉଳ,
କାନ୍ଦି ଚଳିଲେ ଅଦୃଷ୍ଟ ନେଇ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ସହସା ହରି ଚନ୍ଦନ,
ଋଷି ଡାକେ ଉଠି ମେଲି ନୟନ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଅସ୍ତ ମୁଖେ ଦେଖନ୍ତି ତପନ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଚାହିଁଲେ ଶୈବ୍ୟା ରୋହିତ,
ଶଯ୍ୟାପାଶେ ନ ଦିଶନ୍ତି କାହିଁ ତ ଆଲୋ ବଉଳ,
ହେଲେ ଉଦ୍‌ବେଗେ ଅଧୀର ଚିତ୍ତ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଋଷି କହିଲେ ସମ୍ବାଦ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୁହଁ ରାଜା ଗୁରୁ ବିଷାଦ ଆଲୋ ବଉଳ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଘଟିବ ପ୍ରମାଦ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ରାଜା ହୋଇଲେ ପାଗଳ,
ହଜିଗଲା ସବୁ ବଳବଳ ବଳ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଶୋକେ ମିଶିଲା ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଭଳି ଟଳିଲେ,
ଗୃହଁ ଗୃହଁ ଅପସୀମା ଚୁମ୍ବିଲେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ରାଜା ନରକ ଚିହ୍ନ ଦେଖିଲେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଏକାଳେ ଚଣ୍ଡାଳପତି,
ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ପାଇଁ ଭୃତ୍ୟ ଖୋଜନ୍ତି ଆଲୋ ବଉଳ,
ସେ ଯେ ଶ୍ମଶାନ ଜଗିବ ରାତି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ରାଜା କଲେ ଇତସ୍ତତଃ,
ଋଷି ପଚାରିଲେ ହୁଡ଼ିବ ସତ୍ୟ ଆଲୋ ବଉଳ,
ତେଣେ ଧର୍ମକୁ ହେଲେ ପ୍ରଣତ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଭାବିବାକୁ ନାହିଁ ବେଳ,
ଋଷି ଗଲେ ଋଷି ଧ୍ୱଜ ଯେ ଗଲ ଆଲୋ ବଉଳ,
ରାଜା ଅଗତ୍ୟା ହେଲେ ଅଟଳ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଲକ୍ଷେ ମୁଦ୍ରା ଦେଲା ଗଣି,
ଋଷି ହସ୍ତେ ସୁଖେ ଚଣ୍ଡାଳ ମଣି ଆଲୋ ବଉଳ,
ସ୍ୱର୍ଗେ ହେଲା "ସାଧୁ ! ସାଧୁ ! ଧ୍ୱନି" ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଅନୁସରି,
ଚଳିଲେ ରାଜନ ଦାସତ୍ୱ ଧରି ଆଲୋ ବଉଳ,
ହେଲେ ଶ୍ମଶାନେ ନିଶିପ୍ରହରୀ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ତେଣେ ଶୈବ୍ୟା ସପୁତ୍ରେ,
ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଖଟି ପାଳନ୍ତି ପୁଏ, ଆଲୋ ବଉଳ,
ଦୋଷେ ରୋହିତ ପୀଡ଼ିତ ହୁଏ ଆଲୋ ବଉଳ

ଫୁଲ ତୋଳଇ ରୋହିତ,
ପ୍ରହାର ଭୟରେ ସଦା ଶଙ୍କିତ ଆଲୋ ବଉଳ,
ପୁଣି ଅନ୍ନରୁ ହେବ ବଞ୍ଚିତ ଆଲୋ ବଉଳ ।

କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଶୈବ୍ୟାମଣି,
ଖୁଣ୍ଟି ଖୁଣ୍ଟି ହାରେ ବାଉଁଶ କଣି ଆଲୋ ବଉଳ,
ବତ୍ସ ରୋହିତ ନୟନମଣି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଦିନେ ଚମ୍ପାଗଛେ ଚଢ଼ି,
ସର୍ପାଘାତେ ବତ୍ସ ଗଲାଟି ପଡ଼ି ଆଲୋ ବଉଳ,
ମାତା ଆକାଶ ଭାଙ୍ଗିଲେ ରଡ଼ି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ସବୁ ସୁଖ ଶେଷ ହେଲା,
ରାଣୀଙ୍କ ଆଖିରେ ପୃଥିବୀ ମେଲା ଆଲୋ ବଉଳ
କ୍ରୂର ଦଇବ କି ଦଣ୍ଡ ଦେଲା ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପୁତ୍ର ଶବ ଗୋଟି ନେଇ,
ଅନ୍ଧକାରେ ରାଣୀ ଚଳିଲ ଦେଖି ଆଲୋ ବଉଳ,
ଗଲେ ମଶାଣିକି ଏକା ହୋଇ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ତହିଁ ରାଜା ଜଗୁଥାଇ,
ଚଣ୍ଡାଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଜି ଚଣ୍ଡାଳ ଆଲୋ ବଉଳ,
ପୁଣି ଭେଟନ୍ତି ମୁର୍ଦ୍ଦାର ମାଳ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଶୈବ୍ୟା ରୋହିତାଶ୍ୱେ ଥୋଇ,
କାନ୍ଦନ୍ତି ଚିନ୍ତାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ଆଲୋ ବଉଳ,
ମଧ୍ୟେ ବିଜୁଳି ଯେ ଝଟକଇ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚୁମ୍ବି ଚୁମ୍ବି,
କାନ୍ଦନ୍ତି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧ ବାହୁନି ଆଲୋ ବଉଳ,
ନିଜ ଭାଗ୍ୟାଭାଗ୍ୟ ଗୁଣି ଗୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ମନେ ମନେ ସଂକଳପ,
ଗଙ୍ଗାରେ ଏ ଦେହ କରିବି ଲୋପ ଆଲୋ ବଉଳ,
ହିନ୍ଦୁ ନ ଛୁଡ଼ ଦେବଇଁ ପାପ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ଦ ଶୁଣି,
ପାଶେ ଛୁଟିଆସି ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପୁଣି ଆଲୋ ବଉଳ,
ବେଗେ କହ ତୁ କିଏ ତରୁଣୀ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପରିଚୟ ପାଇ ନୃପ,
କରୁଡ଼ ପଡ଼ିଲେ ଛିନ୍ନ ପାଦପ ଆଲୋ ବଉଳ,
ପୁତ୍ର ଭାର୍ଯ୍ୟା କୋଳେ ସଂଜ୍ଞା ଲୋପ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ବାରମ୍ବାର ଉଠି ପଡ଼ି,
ବିଦ୍ୟୁତେ ଡାକନ୍ତି ହାତ ସେ ଯୋଡ଼ି ଆଲୋ ବଉଳ,
ମୁଖ ଦୁଇଟି ଛାତିରେ ଭିଡ଼ି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଫାଟି ନ ଗଲା ଆକାଶ,
ଫାଟି ନ ଗଲା ଏ ମାଟିର ବାସ ଆଲୋ ବଉଳ,
କାହିଁ ଛପିଲା ପ୍ରଳୟ ତ୍ରାସ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହୋଇ ଶେଷେ,
ରାଜା ରାଣୀ ଦୁହେଁ ମରଣ ଆଶେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଚିତା ସଜାଡ଼ିଲେ ସବଶେଷେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଚିତାରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ,
ପୁତ୍ରେ ଧରି ଦୁହେଁ ବେଢ଼ା ବୁଲାଇ ଆଲୋ ବଉଳ,
ସାତ ଫେରକୁ ରହିଲେ ଗୃହିଁ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଶେଷ ଜାଣି,
ପୁତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଝାସ ଦେବେ ଦ୍ୱି ପ୍ରାଣୀ ଆଲୋ ବଉଳ,
"କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ" ହେଲା ଦୈବବାଣୀ ଆଲୋ ବଉଳ।

"ସାଧୁ ! ସାଧୁ ! ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର,"
ସ୍ୱରଗେ ଶୁଭିଲା ଦୁନ୍ଦୁଭି ମନ୍ଦ୍ର ଆଲୋ ବଉଳ,
ପୁଷ୍ପରଥ ପଠାଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଦେବତାଏ ଫୁଲ ବର୍ଷି,
ପୁତ୍ରେ ବଞ୍ଚାଇଲେ ଅମୃତ ସିଞ୍ଚି ଆଲୋ ବଉଳ,
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଆଲୋ ବଉଳ ।

ବୋଇଲେ ହେ ସତ୍ୟସାର !
କାଳେ କାଳେ ତୁମ୍ଭେ ଉନ୍ନତ ଶିର ଆଲୋ ବଉଳ,
"ଜାଣି ଦେଇଥିଲୁଁ ଏ ପ୍ରକାର" ଆଲୋ ବଉଳ ।

"ଶୈବ୍ୟା ସତୀଶିରୋମଣି,
ଆଦରେ ପୂଜିବେ ପ୍ରତି ରମଣୀ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଶୁଭଯୋଗେ ସେ ତୁମ୍ଭ ଘରଣୀ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ହୁତପ୍ରବେଶୀ ଅଗ୍ନି ନତେ,
ଚଣ୍ଡାଳ ରୂପରେ ଧର୍ମଙ୍କି ସେ ଯେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ସତ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁକ ହତେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ଯାଅ ଦୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗବାସେ,
ରୋହିତ ରହୁ ଏ ରାଜ୍ୟ ସକାଶେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଆମ୍ଭ ଆଶିଷ ଘେନି ଉଲ୍ଲାସେ ଆଲୋ ବଉଳ ।"

ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଜାବର୍ଗେ,
ନ ଘେନିଲେ ଯିବା ନାହିଁ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗେ ଆଲୋ ବଉଳ,
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷିଲେ ସଭାରେ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ତଦ୍ରୂପ ହେଲା ବିଧାନ
ବାହୁଡ଼ି ମାତଳି ପୁଷ୍ପବିମାନ ଆଲୋ ବଉଳ,
ଘେନି ରୋହିତ ରାଜସମ୍ମାନ ଆଲୋ ବଉଳ ।

ସେବତୀ ଓ ରେବତୀ *

ସେବତୀ—ଶୀତାନ୍ତେ ବସନ୍ତ ଆସିଲା ସଖି,
ସୁଖ ଲାଗେ ଫୁଲ ଗୌରବ ଦେଖି ।
ରେବତୀ—କେତେ ଜାତି ଫୁଲ କେତେ ରଙ୍ଗରେ,
ଫୁଟିଣ ଦୋଳଇ ପବନ ଭରେ ।
ସେବତୀ—ମଧୁର ସୁଗନ୍ଧ ଆସଇ ଭାସି,
ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ଅତି ଉଦାସୀ ।
ରେବତୀ—କଣ୍ଟା ବଣୁ ଦେଖ ମୁହଁଟି କାଢ଼ି
ଅନାଏ ସୁନାଲି କେତକୀ-କଢ଼ି ।
ସେବତୀ—କାଞ୍ଚନଗଛକୁ ଦେଖ ଲୋ ସହି,
ଫୁଲ ଛଡ଼ା ଆଉ ପତର ନାହିଁ ।
ରେବତୀ—ମଲ୍ଲିକାର ଶୋଭା ସବୁରୁଁ ସାର,
ଗୁଲ ଗୋ ଭଗିମା ବୁଝିବା ଦାର ।
ସେବତୀ—ଦେଖ ଗୋ କେମନ୍ତେ ଭ୍ରମରକୁଳ,
ଫୁଲୁଁ ଫୁଲ ବୁଲି ହୁଅନ୍ତି ଠୁଳ ।
ରେବତୀ—ମହାବେଗରେ ସେହୁ ଭୁଞ୍ଜିଣ ମଧୁ
ଗୁଣୁ ଗୁଣେ ଗୁଣି ହୁଅନ୍ତି ସ୍ୱାଦୁ ।
ସେବତୀ—ଫୁଲ ପରି ସଖୀ ହେବା ଗୋ ଆମେ
ସୁଗୁଣେ ସାର୍ଥକ କରିବା ନାମେ ।
ରେବତୀ—ଗୁରୁଜନଗଣ ଭ୍ରମର ସମ
ଅବଶ୍ୟ ମଣିବେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ।

* ତାଲଚେର ବାଳିକା ସ୍କୁଲର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ । (୧୪-୩-୧୪)

ମୁକୁର-୧ମ ଭାଗ, କାର୍ତ୍ତିକ,୧୩୨୨-୭ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର

ବାଳିକା ସୁଶୀଳା   ସ୍ୱଭାବେ ସୁଶୀଳା
ରୂପେ ସାକ୍ଷାତେ ଚଞ୍ଚଳା
କୁଟୀରେ ଜନମି   କୁଟିରେ ନିବସି
ଆଜୀବ ଦୁଃଖ-ବନ୍ଧୁଳା ।
ଯୌବନ ସୀମାରେ   ପଦାର୍ପଣ କରି
ଲାବଣ୍ୟ ସାଗରେ ବୁଡ଼ି
ଦଣ୍ଡେ ପାଇଁ ବାଳା   ନ ଦେଖିଲା କେବେ
ସୌଭାଗ୍ୟର ମୁଖ ବୁଡ଼ି ।
ଶତ ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ   ଛିନ୍ନବାସ ତଳେ
ବରବପୁ ସୁଲଳିତ
ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ   ମାରଦାସ୍ତ ନଭେ
ଜ୍ୟୋସ୍ନା ଭଳି ଚର୍ଚ୍ଚିତ ।
ତରଳ ଅଭାବେ   ରୁକ୍ଷ କେଶ ଜାଲ
ପାଂଶୁ ଆନନ ମଣ୍ଡଳ,
ଧୂସର ବାଦଳେ   ପ୍ରଭାତ ସୁଧାଂଶୁ
ଅଟେ ତା ଉପମାସ୍ଥଳ ।
ପିତା ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ   ଜନ୍ମାନ୍ଧ ବଧିର
ଚିର ଅକର୍ମ୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ
ଦିନ ମାସ ବର୍ଷ   ଯାପନ୍ତି କୋଣରେ
ଭୁଞ୍ଜି, ବସି ପୁଣି ଶୋଇ ।
ସଂସାରର ଶତ   ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଖେଳ
ମୋହମନ୍ତ୍ର ପୁଣି ତାର,
ନ ଝଲେ ସେ ଆଖି   ନ ପଶେ ସେ କର୍ଣ୍ଣେ
ପୃଥିବୀ ଶୂନ୍ୟ ଅନ୍ଧାର ।

ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି   ନିତି ବେଢ଼ି ତାଙ୍କୁ
          କରନ୍ତି ଅନେକ ଅଳି
ସ୍ପର୍ଶସୁଖ ମାତ୍ର   ଅନୁଭବେ ବୃଦ୍ଧ
          ବରାଙ୍ଗେ କର ସଞ୍ଚାଳି ।
ମାତା ସ୍ନେହମୟୀ   ବୁଲି ଗୃହେ ଗୃହେ
          ପରସେବା କର୍ମ୍ମ କରି
ସୁଶୀଳା ସହିତ   ନୁଅଛି ସନ୍ତାନେ
          ପାଳଇ ଦିବା ଶର୍ବ୍ବରୀ ।
ମାତୃକଷ୍ଟଲବ୍ଧ   ଅର୍ଥରେ ସୁଶୀଳା
          ରନ୍ଧନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପେ ।
ଭୁଞ୍ଜାଇ ପାଞ୍ଚଟି   ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କି
          ଭୁଞ୍ଜେ ସର୍ବଶେଷେ ଆପେ ।
ଏକଦା ଏମନ୍ତେ   ଜଳିଲା ଦେଶରେ
          ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାନଳ ।
କୋଟି କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠୁ   ହା ଅନ୍ନ ! ହା ଅନ୍ନ !
          ବିଦରିଲା ନଭସ୍ଥଳ
ହାଟେ ବାଟେ ଘାଟେ   ଅସ୍ଥି-ଚର୍ମ୍ମସାର
          ବୁଭୁକ୍ଷୁ, ମୁମୂର୍ଷୁ, ମୃତ
ଧୂଳି ଧୂସରିତ   ଦେହ ଅଗଣିତ
          ସ୍ତୂପାକାରେ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ।
ସୁରମ୍ୟ ସୁରଭି   ପ୍ରସୂନ ପୂରିତ
          ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନନ୍ଦନବନ
ଶୃଗାଳ ଶକୁନ   ଶ୍ୱାନଙ୍କର ହେଲା
          ଲୀଳାସ୍ଥଳୀ ଶମଶାନ ।

ସୁଶୀଳା ଜନନୀ ବୁଲି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
କର୍ମଲବ୍‌ଧ ଥାଉ ତେଣେ
ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଅନ୍ନ ଶତ ମିନତିରେ
ଲଭନ୍ତି ନାହିଁଟି କେଣେ ।
ସମ୍ପ୍ରତି କଣ୍ଟକୁ କଷ୍ଟଦାନ ବାଳୀ
ଶିଶୁଙ୍କୁ ଦରଭୁଞ୍ଜାଇ
କାଟିଲି କଷ୍ଟରେ ପିତାମାତା ସଙ୍ଗେ
ଦିନେ ଛାଡ଼ି ଦିନେ ଖାଇ ।
ଚତୁଃଶେଷେ ଆହା ଦେଖି ସେ ଚମକେ
କୁଟୀର ତଣ୍ଡୁଳହୀନ
ଗଣ୍ଡେ କର ସ୍ଥାପି ଚିନ୍ତିଲି ସୁଦଶୀ
"କେମନେ ବଞ୍ଚିବୁ ଦିନ ।"
ଶେଷେ ଅଭାଗିନୀ କାନ୍ଦି ମ୍ଲାନମୁଖେ
ନ ପାଇ ଉପାୟାନ୍ତର,
କାନନୁ ଅନ୍ୱେଷି ଆଣିଦିଏ ନିତି
ଶିଶୁଙ୍କୁ ଜମ୍ବୁ ଖର୍ଜୁର ।
ଏମନ୍ତେ ଦି'ଦିନ ଯାନ୍ତେ ଏକଦିନ
ଶିଶୁଏ ବୁଭୁକ୍ଷାକୁଳ,
ମାତା ଦିନସାରା ବୁଲି ନ ଭେଟିଲେ
କଣିକା ମାତ୍ର ତଣ୍ଡୁଳ ।
ଏଣେ ସେ କୋମଳ ପଞ୍ଚ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣ
କ୍ଷୁଧାରେ ଅତି କାତର
ଭଗ୍ନୀକି ସକଳେ କହନ୍ତି ଡକାଳେ
"ଭଗିନୀ, ଜଳେ ଜଠର" ।

ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ ଆଶାପ୍ରଦ ବାକ୍ୟ
ଭୁଲାଏ ସୁଶୀଳା ତାଙ୍କୁ
ଅପରାହ୍ଣ ଗଲା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତୋନ୍ମୁଖ
ଅନ୍ନାର୍ଥେ ବୃଦ୍ଧ ମାତାଙ୍କୁ ।
ନ ସହ୍ଲା ଡେରି, ନ ମାନି ଆଶ୍ୱାସ
ପାଞ୍ଚଟି ନଗ୍ନ ପ୍ରାଣୀ
ଛଟପଟ ହୋଇ ଲୋଟିଲେ ଭୂମିରେ
ଭଗ୍ନୀ-ହୃଦେ ଶର ହାଣି ।
ସରଳା ସୁଶୀଳା ଦୁଃସହ ଏ ଦୃଶ୍ୟେ
ଦେଖିଲା ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ଧାର,
ଛଳ ଛଳ ନେତ୍ରୁ ଗଳିଲା ନୀରବେ
ତରଳ ଶୋଣିତ ଧାର ।
"ଫଳ ଆଣିଦିଏ"— ପ୍ରବୋଧି ପିଲାଙ୍କୁ
କମ୍ପିତ-ଚରଣେ ଉଠି,
ଉନ୍ମାଦିନୀ ବେଶେ ପଶିଲା କାନନେ
ବମନେ ଅପଥେ ଛୁଟି ।
ଅନଶନ ବଶୁ ଦୁର୍ବଳ ଶରୀର
କଙ୍କାଳ ମାତ୍ରାବଶେଷ
ଚଣ୍ଡ ରୌଦ୍ରତାପ ପୁଣି ସେ ପଥରେ
ବନ୍ୟକଣ୍ଟକ ଅଶେଷ ।
ଏଥି ଅଭାଗିନୀ ରକ୍ତାକ୍ତ ଚରଣେ
ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ି, ଉଠି, ଧାଇଁ,
ପ୍ରମଥି କାନନ ଲୋଡ଼ିଲା ଉଦ୍‌ବେଗେ
ଫଳ ଅନୁଜଙ୍କ ପାଇଁ ।

ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି କେତେ   ନ ପାଇଲା ବାହିଁ
ଜମ୍ବୁ ଅଥବା ଖଜୁର,
ଏକେ ପଥଭ୍ରାନ୍ତ   ତହିଁ ପୁଣି ଏଣେ
ଅସ୍ତଗତ ଦିବାକର ।
ନୈରାଶ୍ୟ ଆକ୍ଷେପେ   ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ
ଭାବିଲା ଦୁଃଖିନୀ ମନେ,—
"କି ସୁଖ ଏ ଛାର   ତୀବ୍ର ଜ୍ୱାଳାମୟ
ଦୁର୍ବହ ପୋଡ଼ା ଜୀବନେ,
ମୃତ୍ୟୁ ଏହାଠାରୁ   ସହସ୍ର ଗୁଣରେ
ଅଟଇ ନିଶ୍ଚେ ଶ୍ରେୟସ୍କର
ହେଉ ଯା ହେବାର,   ଆଶ୍ରିବି ମୁଁ ଆଜ
ଅଭୟ ପଦ କାଳର ।"
ଏତେ ଭାବି ବାଳା   ଛିନ୍ନ ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳ
ବେଗେ କଟିବନ୍ଧ କରି
ଚଢ଼ି, ସାକ୍ଷୀ, ଶାଖା   ଲମ୍ବିତ ମାଳତୀ
ପାଶେ ଦେଲା ଗଳା ଭରି ।
ଦୋଳିଲା ସେ ମୂର୍ତ୍ତି   ଲତା ବାହୁଛନ୍ଦେ
ସାନ୍ଧ୍ୟ-ସମୀର ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ବର୍ଷେ ତରୁ ପତ୍ର   ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମାଳତୀ
ମୋହି ବନ ପରିମଳେ ।
ଆହା ଆହା ବୋଲି   କରୁଣ ନିଃସ୍ୱନେ
କୂଜିଲେ ବିହଙ୍ଗ କୂଜ
ଦୋଳାଇଲା ବାତ   "ସୁଶୀଳା" ସମେତ
ପୁଷ୍ପିତ ମାଳତୀକୁଞ୍ଜ ।

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—ଦଶମ ଭାଗ, ଚତୁର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା, ଶ୍ରାବଣ ୧୩୧୩ ।

ବିବାହ ସଙ୍ଗୀତ

(ଏକ)

ଛୁଟି ଛୁଟି ନାହିଁ ଶୀତର ପବନ,
ଫୁଟି ଫୁଟି ନାହିଁ ବସନ୍ତର ହାସ,
ସଲଜ୍ଜ ଶଙ୍କିତ ଆବେଗଟି ଯେନ,
ଘେରି ଚଣ କେ ସେ ଛୁଏଁ ଧରାବେଣୀ । ୧ ।

ଫାଟି ପଡ଼ୁଅଛି ବଉଳର ଶୋଭା,
ଫିଟି ପଡ଼ୁଅଛି ଗନ୍ଧ ମନୋଲୋଭା,
ପ୍ରେୟସୀଟି ସଙ୍ଗେ ହଳଦ ବସନ୍ତ,
କୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜେ ବୁଲି ଗୀତାଳାପ ମତ୍ତ ।

ହିମ କର ଲେପି ହିମ କଣିକାରେ,
ହିମକଣା ଲୁଚି ହିମାଂଶୁ ଲେଖାରେ,
ହିମାଂଶୁ-ହେମନ୍ତ ପ୍ରୀତି-ପରିପ୍ଲୁତ,
ମଣି ଅଙ୍ଗେ ଯଥା ମାଣିକ୍ୟଟି ଯୁକ୍ତ ।

ବରବଧୂ ରୂପେ ଶ୍ରୀମାନ-ଶ୍ରୀମତୀ,
"ସୁବୋଧ-ଅହଲ୍ୟା" ମାନ "ପ୍ରଜାପତି",
ଘେରି ବସନ୍ତର ଅମୃତ ହିଲ୍ଲୋଳେ,
ଶୁଭ ଇଚ୍ଛା ଢେଉ ଖେଳିଯାଉ ଗେଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁବୋଧଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହ କଟକର ଶ୍ରୀମତୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ପରିଣୟ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ଦୁଇ)

ଆଜି ଥରେ ବହ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ,
ଆଜି ଥରେ ମଲ୍ଲୀ ଚହଟାଅ ବନ,
ଆଜି ଥରେ ପିକ ଶୁଣାଅ ସୁସ୍ୱନ
ଆଜି ପରା ଇନ୍ଦୁ ବିବାହର ଦିନ । ୧ ।

ହେଲେ ବା ଆଜି ଏ ଆଷାଢ଼ର ଅନ୍ତ,
ଘୋଟି ଘୋଟି ଆସେ କଳାମେଘ ଶତ,
ଝରି ଝରି ପଡ଼େ ସଞ୍ଜା ବାରିଧାରା
ପ୍ରୀତି ବିଚ୍ଛେଦର ସନ୍ଧିଟିଏ ପରା ! । ୨ ।

ରଜ, ଖୁଦୁକୁଣୀ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା,
ସୁନାପରି ଗୁଡ଼ି ଛିନ୍ନ କରି ସିନା,,
କୌମାର୍ଯ୍ୟ କୋଳରୁ ଉଦ୍‌ବାହ ବନ୍ଧନେ
କିଏ ବାନ୍ଧିଲା ରେ ବନ ବିହଙ୍ଗମେ, । ୩ ।

ଭକ୍ତ ହେଲେ ଏ ଯେ ବିଧିର ବିଧାନ,
ଏଠି ବନ୍ଧା ରହେ ବଡ଼ଠାରୁ ସାନ,,
କଲ୍ୟାଣର ଡାଲି ଶିରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି
ଯାଅ, ଇନ୍ଦୁମତୀ ବାନ୍ଧି ନୂଆ ତରି । ୪ ।

ଇନ୍ଦୁମତୀ ଓ ହରିବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ତିନ)

ଶ୍ରୀମତୀ ଖାଉଜ-ବୋହୂ
ଚିହ୍ନ ବା ନ ଚିହ୍ନ ଆମେ ଜାଣୁଛୁ ତୁମର,
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ
ତୁମ ସ୍ନେହର କଙ୍କଣ ।
ଆମରି ଶୃଙ୍ଖଳ ଯେନ
ଝଣୁଥିଲ ଦୂରେ,
କି ମୋହେ ଆସିଲ
ଆମ ଭ୍ରାତୃ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ଆମ
ଭାଇଙ୍କ ଲଲାଟ,
ଭାଙ୍ଗିଲା କି ଦେଖିଲେ
ତୁମ ଲଜ୍ଜାର କବାଟ ।
ସଙ୍କୋଚ ଉତ୍ତରୀ ତଳେ
ସୀମନ୍ତେ ସିନ୍ଦୂର,
ଉଷାରୁ ଅଧିକେ ମଣ୍ଡି
ମିଳର ଘୁମୁର ।
ସମ୍ମାନ ସମ୍ଭ୍ରମ ସବୁ
ପଦାରେ ଫୋପାଡ଼ି,
କାନକୁ କାନରେ ବାନ୍ଧି
ଶୁଣିଛ ଉଚ୍ଚାର ।
କଢ଼ାଇ ନେଇଛ ତାଙ୍କୁ
ଯେ ନୂଆ ରାଇଜେ,
ସେ ରାଜ୍ୟର ସୁଖସ୍ୱପ୍ନ
ଦେଖିଛ କି କେବେ ?

ଯା ହେଉ, ଭାଇଙ୍କୁ ଯେମ
ହୁଅ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ,
ସଙ୍ଗୋଳା ସମ୍ଭଳ ଆମ
ପ୍ରୀତିର ପ୍ରଣତି ॥

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଓ ନିର୍ମଳାଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ।
(ନିଜ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ପାଇଁ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ।)

(ଙ୍କ)

ହେମନ୍ତ କୁମାରୀ—ମୋ "ମଲ୍ଲୀହାର"ର ବିବାହ ଯାତ୍ରା

"ମଲ୍ଲୀହାର"ଟି ମୋ' ମଲ୍ଲୀର ହାରଟି—
ସୁନା-ଡୋରରେ ଗୁନ୍ଥା ସଂସାର-ଚହଟି,
ମଲ୍ଲୀର ସୁଷମା, ମଲ୍ଲୀର ମାଧୁରୀ,
ମଲ୍ଲୀର ମହକ ଦଳକ ଦଳେ ପୂରି ।

ଭଲା ବୈଶାଖର ଭଲା ସେ ପବନ,
ଭଲା ସେ ଜ୍ୟୋଛନା— ଦୁହେଁ ଏକ ମନ,
ପରଦେଶୀ ପାଶେ ପକାଇଲେ ଧରି,
"ମଲ୍ଲୀହାର"ଟି ମୋ' ହେଲା ଲୋ ଊଠରି ।

କଏ ସେ ଦାମ୍ଭିକ, ଏଡ଼େ ଗ୍ରନ୍ଥି କାର,
ପିନ୍ଧିବାକୁ ଗୃହେଁ, ଏ ମୋ' "ମଲ୍ଲୀହାର",—
"ହେମନ୍ତକୁ" ଖୋଜ ଆସିଛ ବସନ୍ତେ !
"ହାର" ଘେନିବ କ ଘର ନେବ ସତେ !!

ଯାଅ ଲୋ ସଙ୍ଗିନୀ—ମୋ ଗୃହବାସିନୀ,
ତୋ'ବିନା ମୁଁ ଆଜ ମର୍ମେ ଏକାକିନୀ,
ମୋ ଆଖିରେ ଢାଳ ତୋ' ଆଖିର ଲୁହ,
ଦେଇ ଯା' ଫେରାଇ ତୋ'ହାତେ ମୋ' ମୁହଁ ।

ବାଛ ଯାଇ ତୋ'ର ଫୁଟିପଡ଼ୁ ମଲ୍ଲୀ,
ଭାଗ୍ୟ ଦେଉ ତୋରେ ମଲ୍ଲୀର ଅଞ୍ଜଳି,
ମଲ୍ଲୀର ବଚ୍ଛଣା, ମଲ୍ଲୀର ସ୍ୱପନ,
ମଲ୍ଲୀମୟ ହେଉ ତୋ' ମଧୁ ଜୀବନ ।

ଚଣ୍ଡାହଣ୍ଡା
୨-୫-୩୭

ନିଜ କନ୍ୟାର ବନ୍ଧୁ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ କନ୍ୟା ନାମରେ କବିଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ।

(ପାଞ୍ଚ)

ମା' ମୋର—

ଅଞ୍ଜୁଳାଏ ଅଶ୍ରୁ ସିନା ଛୁଞ୍ଚିବ ତୋ' ଶିରେ !
ସେହି ମୋର ଆଶୀର୍ବାଦ ମଙ୍ଗଳ, ମଧୁର,
ସମ୍ବଳ ବହିଛି ଯାହା ଆଖିରୁ ଗୁପ୍ତରେ,
ଯେଦିନୁ ଜନନୀ ତୋ'ର ହେଲେଣି ଲୋ ଦୂର ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣି-ଫଳ ଦେବ ସେ ଅଶ୍ରୁ ତୋ' ଭାଲେ,
ବାଧାରାଶି ପାଲଟିବ କୋମଳ କୁସୁମ,
ସୁନାର ସ୍ୱପନ ଗଢ଼ି ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସକାଳେ—
ଛନ୍ଦିବ ଜୀବନ ଦେଇ କସ୍ତୁରୀ କୁଙ୍କୁମ ।

ଏକାକୀ ଦେଖିବୁ ତୋତେ ହାତକୁ ନେ' ହାତ,
ଭଗ୍ନୀମାଈଁ ଠେଲିଦେବା ଉଚ୍ଛବ ସଂସାରେ ,
ନୂଆ ସ୍ନେହ ଦେବ ପ୍ରାଣେ ନୂଆ ରେଖାପାତ,
କୃତଜ୍ଞ କହିବ ବନ୍ଧୁ ମହାଚେଷ୍ଟାରେ ।

"ଅଭୟେ" "ଅଶୋକ" ମିଳି ବଧୂଙ୍କ ବଧାନେ,
ଭୟ ଶୋକ ନ ଆସିବ ସୋପାନେ ସୋପାନେ ।

ରଣାହଣ୍ଡା
ତା।୧୫-୧-୩୯

●ଜ କନ୍ୟା ଅଶୋକମଞ୍ଜରୀର ଶୁଭ ବିବାହରେ;—

(ଛଅ)

କୋମଳେ କଠିନେ ଏ ଯେ ସମାବେଶ,
ସତ୍ୟ ପିନ୍ଧେ ମାତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନର ସୁବେଶ ।
ହୋମାନଳେ ଦୁହେଁ ଜୀବନ ଆହୁତି,
ସାର୍ଥକତା ଲୋଡ଼େ ଗୋଟିଯାକ ମୂର୍ତ୍ତି ।

ନାହିଁ ଆଡ଼ମ୍ବର ନାହିଁ ସମାରୋହ,
ନାହିଁ ସମାଜର ଅନ୍ତସ୍ଥ ବିଦ୍ରୋହ ।
ଉଭର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଚିତ୍ତର ପ୍ରେରଣା,
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ଆଣେ ଦେହୀଙ୍କ ଯୋଜନା ।

କର୍ମ ମାତ୍ର ଧର୍ମ କର୍ମ ହିଁ ଜୀବନ,
କର୍ମକୁ ନ ବାନ୍ଧେ ଜନ୍ମ ବା ମରଣ ।
ଫିଟିଯାଉ ପନ୍ଥା ଦିଶୁ ଲୋକସେବା,
ସେବା ବିନା ନୋହେ କାହାରଟି କେବା ।

ସୁଖ ଦୁଃଖ ସିନା ବୁଦ୍ଧିର ବିକାର,
ଆଲୋକର ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ଛାୟାର ।
ହାସର ମୁକୁଟେ କଣ୍ଟକର ବ୍ୟଥା,
କୁଟୀର ଭୂଷଇ ରାଜ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ।

ବାୟୁ, ଦେବ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟୋମ ଦେବ ଆଶା,
ମୁଖର ସାଗର ଶିଖାଇବ ଭାଷା ।
ଅକ୍ଷୟ ଅବାଧ ସେ ମହାକରୁଣା
ସାଧନାର ପଥେ ଝରେ କୋଟିଗୁଣ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରେମମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ପ୍ରାଣନାଥଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ସାତ)

ଅମାନଶା କଟି ହେଲା ସୁପ୍ରଭାତ
ହେମଦେଈ ଆଜ ହାତକୁ ଦି'ହାତ
ହଳଦୀ ଅଳତା ସିନ୍ଦୂର ଚନ୍ଦନ
ଆଣିଅଛି ଉଷା ଜାଣି ମଙ୍ଗଳନ ॥ ୧ ।—

ବଉଳ ଝରରେ ମୁକୁଟ ସଜାଡ଼ି,
ବସନ୍ତ ଆଣିଛି କେତେ ବନ ଝାଡ଼ି,
କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ ଘୋଷଇ କୋଇଲି,
ଦୂବ ଗୁଞ୍ଜଳ ଗୋ ଆସ ଦେବା ମିଳି ॥ ୨ ।

କେତେ କଥା ମୋର ଥିଲା କହିବାକୁ,
କେତେ ଅଳି ଆହା ଥିଲା ଶୁଣିବାକୁ—
ମୋ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଚିର ବାନ୍ଧବୀଟି—
ହେମଦେଈ ଆଜ କାହିଁ ଯିବେ ଫିଟି—। ୩ ।

ହେଲେ ହୁଏଁ ପଛେ ଦୁଃଖୀ ତୁମ ବିନା
ତୁମ ସୁଖ ମୋର ପରମାର୍ଥ ସିନା
ତୁମେ ହୁଅ ସୁଖେ ପର ନୂଆବୋହୂ
ତୁମ ନୂଆବୋହୂ କେଭେଁ ପର ନୋହୁ । ୪ ।

ହେମନ୍ତ ମୋ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଦୀପ ସଳିତା
ଧର୍ମ୍ମେ କର୍ମ୍ମେ ତୁମ୍ଭେ ନୁହ ଅଶିକ୍ଷିତା
ସଂସାରଟି ପାତି ସବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ
ଗୌରବ ଆଣିବ ଏ ଜନ୍ମ କୁଳରେ । ୫ ।

---

*ଝିଆରୀ ହେମନ୍ତକୁମାରୀର ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ନିଜ ପୁତ୍ରର ବୋହୂ ନାମରେ କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ।

(ଆଠ)

ସକାଡ଼ ଆଣିଛୁ ପ୍ରେମବସନ୍ତ ଗୋ
ଆମ୍ବ ବଉଳର ଅରଘ ଡାଲି
ଅମାବାସ୍ୟା ଠେଲି ଧାଇଁଆସିଛୁ କି
ଭେଟିବାକୁ ଶଶୀ କିରଣମାଳା,
'ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ' ହୃଦୟେ "ରେଣୁ"ର ସୁଷମା—
ଉତ୍ସବ ରଚିଛୁ କୁସୁମକୁଞ୍ଜେ,
ପ୍ରଥମ କୋକିଳ ଉପହାର ଘେନ
ହାଳନ୍ଦବସନ୍ତ ସ୍ୱପନ ସୃଜେ
ବାସର ଜୁଡ଼ାଇ ଉଠେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି
ଫୁଟେ ହୁଳହୁଳି ଲଳିତ ରାଗେ
ଚନ୍ଦନେ ସିନ୍ଦୂରେ ଗୁନ୍ଥି ଭାଲ ଯୁଗ୍ମ
ମୋ ମଧୁ ଆଶିଷ ଚରଣୁ ଆଗେ

"କକା"

ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ରେଣୁକାଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ

(୩୬)

ଜୁଡ଼ିଟି ଭସାଇ ପ୍ରୀତି ଲୁହଧାରେ,
ଅଶୋକ ବକୁଳ ସଜାଡ଼ି ଡାଳରେ
କପିଳାସ ଅବା କରେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି
ବରବେଶେ ଆଜ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଘେନ ।

ବରୁଣେଇପୁରେ ଉଠେ ହୁଳହୁଳି,
କନ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାନେ ଆଜ ବାଭୁଲି,
କୋଳେଇ ବଢ଼ାଇଛି ଗୁରୁ ଶାନ୍ତିଲତା,
ଉଚ୍ଛୁଳେ ଚରଣା ଭାଙ୍ଗି ଆଖିପତା ।

ମଧୁ ବୈଶାଖର ଭରା ମଧୁରିମା,
ମଧୁ ମେଳ ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରସିତ ସୀମା,
ଚିର ସୌଭାଗ୍ୟର ସମ୍ଭବ କଲ୍ୟାଣେ,
ନବଦମ୍ପତିଟି ଧନ୍ୟହେଉ ପ୍ରାଣେ ।

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଗୋପାଳ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଶାନ୍ତିଲତାଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ

(୯୩)

ଛଡ଼ା ଫୁଲ

ଜାଣ ନଦଗିରି ଜାଣ ତରୁଲତା
ଜାଣ ଜାଣ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଗୋ—
ଜାଣ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଜାଣ ଗ୍ରହ ତାରା
ଜାଣ ସର୍ବ ମୂକସାକ୍ଷୀ ଗୋ
ଯଥାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ସୀତା ଦେବୀ
ସେହେତୁ ଛନ୍ଦିଲ ନିର୍ମ୍ମାଲ୍ୟ ସେବ ଗୋ ।୧।

ଗୋଟା ରଣୋଦ୍ଧତ ଅସହଯୋଗରେ
ରୁନ୍ଧିଲ ମୋ ନାକ କାନ ଗୋ
ବଜାର' ମୋହରେ ବଢାଇଲା ମାନ,
ଅପବାଦେ ହେଲ ମ୍ଳାନ ବଗୋ
ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ଧର୍ମ୍ମେ ବୃଦ୍ଧି,
ମଥା ନୋଇଲ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋ ।୨।

ପିତା ଏକାମ୍ରରେ ମାତା ପୁଣ୍ୟଧାମେ
ମାଟି କିଣିଗଲେ ଛୁତ ଗୋ
ଅରଷ ଶୋକରେ କାନ୍ଦିଲ ପ୍ରକୃତି
ଅକାଳ ମେଘ କଜ୍ଜଳ ଗୋ
ବାଲୁଶାହୀ ମହାନଦୀ ନୂଆ
ବନ୍ୟାରେ ବୁଡ଼ିଲ କାନ୍ଦ ଗୋ ।୩।

ବଧିର ବିଧାନେ କାଲି ଯେ ବିଷାକ୍ତ,
ଆଜି ମୃତ ସଞ୍ଜୀବନୀ ଗୋ
କ୍ଲୁପ୍ତର ନାଶରେ ଲୁଣ୍ଡାଇଲ ଗୋଷ୍ଠି
ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ଝଣାଝଣି ଗୋ
ନ୍ୟାୟୁବାକ୍ୟ ପକ୍ଷ ନାହିଁ ନିଜ
ଖୋଲା ଖାଲି ନିଜ ପାଇଁ ଗୋ ।୪।

ଯେକୌଣସି ଏକ ବିବାହରେ ପ୍ରଥମେ ଜାତିଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ଯୋଗୁଁ ବାସନ୍ଦ କରି ପରେ ସେହିସ୍ଥାନରେ ବାସନ୍ଦ କରିଥିବା ଲୋକେ ନିଜ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ଦେବାରେ ଏହି ଆକ୍ଷେପଯୁକ୍ତ କବିତାଟି ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଏଗାର)

ବିବାହଗୀତ

ତର ତର ଆଜ ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରୋତ୍ପଳା
ପର୍ବତନନ୍ଦିନୀ ଆବେଗେ ବିହ୍ୱଳା ॥
କୁଶଭଦ୍ରାପୁରୀ ପଲ୍ଲୀବିଳାସିନୀ,
ପ୍ରମିଳାକୁ ଇଚ୍ଛେ ଶ୍ରୀରାମେ ସଙ୍ଗିନୀ ॥

ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ମଣ୍ଡି ପୁନ୍ନାଗ କେଶରେ,
ମାତିଲା ବସନ୍ତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସେ ଉତ୍ସରେ ॥
ଯଥାକାଳେ ବନ୍ୟା ଜନ୍ୟା ଦେଖି ଆସି,
ବାହୁଡ଼ିଲା ଭେଟି ଫେନହାର ରାଶି ॥

ବୈଶାଖର ଶଶୀ ମଧୁସ୍ମିତା ମାନ,
ବନେ ଉପବନେ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା ପାଣି ॥
ଫୁଟାଇଲା ମଲ୍ଲୀ ଉଠାଇଲା କୁହୁ
ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ଗରଜିଲା ହୁ ହୁ ॥

ଆଜି ପରା ସେହି ମଙ୍ଗଳ ମିଳନ,
ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ସ୍ନେହେ ରଣା ଧନ ॥
ସର୍ବଶୁଭେ ତାହା ହେଉ ସମାହୃତ,
ସର୍ବ ପ୍ରାଣେ ସିନା ଏତିକ ଈପ୍‌ସିତ ॥

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହ ସୁଶ୍ରୀକଳ୍ପା ଚଣୋହଣ୍ଡାର ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରମିଳାଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ବାର)

ସିଂହଦ୍ୱାରେ ଆଜି ଶୁଭ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି,
ହୁଳହୁଳି ରୋଳେ ଉଚ୍ଛୁଳେ ଅବନୀ
ଦିଗେ ଦିଗେ ଶତ ଉତ୍ସବ ବାଜଣା
ପ୍ରୀତି ଭୋଳେ ପାନ୍ଥ ହୁଏ ବାଟବଣା,

ଗର୍ଜ୍ଜେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି କନ୍ଦରେ କନ୍ଦରେ
ଚଞ୍ଚଳତା ଆସେ କୁଞ୍ଜରେ କୁଞ୍ଜରେ
ହିମ-ଉତ୍ତରୀୟ ଆବରଣ ଟେକି
ହସେ ହେମ-ନିଶା ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ବୋଳି ।

ଶିଶିର ବିନ୍ଦୁରେ ହିମାଂଶୁ ଝଲକ
ବୁଣି ଦେଇଛି କେ ମୁକ୍ତାର ଫଳକ
ହେମନ୍ତହାସିନୀ ନବୀନ ସେବତୀ
ପାଖୁଡ଼ାଟି ଧରି ଚୁମ୍ବେ ପ୍ରଜାପତି ।

ରାଜ-ଦମ୍ପତିର ସମ୍ମିଳନ-ଲାଗି
ଚରାଚର ଆଜି ଉଠିଛି କି ଜାଗି
ଶିରି-ଶିରି-ଶିରି ମାର୍ଗଶୀର-ବାୟୁ
ସୁରଲୋକୁଁ ଆଣି ସିଞ୍ଚୁ ହେ ଶରାୟୁ ।

ରାଜବଧୂ ବାହୋପହାର ।

(ତେର)

॥ ୧ ॥

ଚକତେ ବଦଳିଗଲା ପ୍ରକୃତି-ଜଡ଼ତା,
ପୁଲକେ ପଲ୍ଲବ ଗଲା ନଃସ୍ୱ ତରୁ-ଲତା,
ବୃନ୍ତେ ବୃନ୍ତେ ଅଙ୍କୁରିଲା କୁସୁମ-କୋରକ,
କାହାର ପରଶ ଏ ଗୋ ପୋଛିଦେଲା ଶୋକ ।

॥ ୨ ॥

କୁଞ୍ଜ-ବୃନ୍ଦ ଗୁମରିଲା ପକ୍ଷୀର କାକଳି,
ପ୍ରିୟ-ହୃଦେ ଉଚ୍ଛୁଳିଲା ପ୍ରିୟ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ,
ପୁଷ୍ପ-ମୁଖେ ମୁଖଦେଲା ମଦାନ୍ଧ ଭ୍ରମର,
ବିରହ ଖୋଜିଲା କାଢ ପଥ ମିଳନର ।

॥ ୩ ॥

ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ସଞ୍ଚରିଲା ପ୍ରେମର ପିପାସା,
ଗନ୍ଧବହ ବୁଝିନେଲା କେତକୀର ଆଶା,
ନବୀନାର ସ୍ୱପ୍ନ ଚିତ୍ରେ ଫୁଟିଲା ନବୀନ,
ଏହି ଦିନା ବେନଗୋଟି ଏକ-ହେବା-ଦିନ ।

॥ ୪ ॥

ଅଶୋକ-ମଧବୀ ଲଗ୍ନ ବସନ୍ତ-ବିଳାସେ,
ବନ୍ଧୁର ଉଭୟ ଛନ୍ଦା ସହଯାଣୀ-ବାସେ,
ଲଲାଟେ ମୁକୁଟ-ଶୋଭା, କର ବନ୍ଧାଞ୍ଜଳି,
ଭୋଗେ ଭାଗ୍ୟେ ବିହରନ୍ତୁ ଦୁହେଁ ସଦା ମିଳି ।

ବନ୍ଧୁ ବିବାହରେ ଶୁଭକାମନା ।

(ଚଉଦ)

ସବୁଜେ ସାଜନ୍ତି ଆଜ ଶୁଷ୍କ ରସାତଳ,
ମେଘମ୍ଳାନ ନଭଃତଳେ ଫୁଟିଛି ଜ୍ୟୋଛନା ।
କୋଇଲି ରଖିଛି ଧରି କଣ୍ଠର ସମ୍ବଳ,
ଉତ୍ସବେ ଆସ୍ୱାଦ କରେ ମାଧୁରୀ କଳ୍ପନା ।

ଶୀର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣା ନଦୀ ଆଜ ଉଠେ ଫୁଲି ଫୁଲି,
ଉନ୍ମତ୍ତ ସମୀର ବାଣ୍ଟେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୀକରକଣା,
ପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରାନ୍ତେ ବନ୍ଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ହସେ କି ଉଚ୍ଛୁଳି,
ଗମ୍ଭୀରେ-ମଧୁରେ ଆଜ ମିଳନ-ମନ୍ତ୍ରଣା ।

ଧାରାପାତେ ରେଖାପାତ ହଲେ ଏକାଧାରେ,
'ଗୁଣ୍ଠି, 'ଗୁଣ୍ଠି, ସଙ୍ଗେ ମେଳେ 'କୁହୁ, କୁହୁ, ଧ୍ୱନି,
ଉଷା ବା ପ୍ରଦୋଷେ ନାହିଁ ପ୍ରଭେଦ ଛଟାରେ,
କାଳ ସଙ୍ଗେ ଗଢ଼ିଉଠେ ଆଲୋକ-ବନ୍ଧନୀ, ।

ଶୁକ୍ର ଯୋଗେ ଯୁକ୍ତ ଆଜ ବେନି ଗୋଟି ପ୍ରାନ୍ତେ,
ଗୋପବନ୍ଧୁ—ସ୍କନ୍ଧବାହୀ ଶ୍ୟାମା 'ଗୃହଲତା'
ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତସ୍ଥଳେ ଏ ମୋ' ଅନୁଧ୍ୟାନ—
ପ୍ଳାବନରେ ଭାସିଯାଉ ବାଧା-ବିଘ୍ନ-ବ୍ୟଥା ।

ପିଲାଦିନୁ ହସିଖେଳି ପିତାମାତା କୋଳେ,
ଚାଲିଲୁ ଲୋ 'ଗୃହଲତା ନୂତନ' ସଂସାରେ,
ନୂତନ ଆଦର୍ଶ ଯେନି ବକ୍ଷରୁ ବହ୍ଲେଲେ,
ଆନନ୍ଦ-ଅବସାଦର ଆଲୋକ ଅନ୍ଧାରେ ।

ବେଣୀଭଙ୍ଗି ବନ୍ଧିଯାଏ ବରଷାର ଧାରା,—
କାଗଜ-ନଉକା-ଭସା ଦିଶୁନାହିଁ ଆଜ,
ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି— ହୁଳହୁଳି ଭରେ ଗୃହସାରା,
'ରତ୍ନଲତା' ବିଚ୍ଛେଦିନୀ ବଧୂବେଶ ସାଜ ॥

ସମାନ ନ ରହେ ଦିନ ଅସମ ଘଟନେ,
ଛୁଆଟିଏ ଥରି ସ୍ୱପ୍ନ ଖେଳେ କେତେ ଖେଳ,
ତରଙ୍ଗ ଆଲୋଡ଼ି ପ୍ରାଣ ଗତି କରେ ମନେ,
ଉଠେ ପଡ଼େ ଦୃଶ୍ୟପଟ ଦେଖି କାଳବେଳ ।

ଅଶ୍ରୁଧୂଆ ଆଖି ଧରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାଟି—
ଅନ୍ଧାରେ ଖେଳବ ଦୀପ୍ତି ସୌଭାଗ୍ୟ ବଢ଼ାଇ;
"ଗୋପବନ୍ଧୁ"—ଦିବ୍ୟକରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମଣିଟି,—
"ରତ୍ନଲତେ"! ଧନ୍ୟ ହେବୁ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରୀତି ପାଇ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀମତୀ ରତ୍ନଲତାଙ୍କ ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷେ ।

(ପନ୍ଦର)

(ନବ) ରାଜକୁମାର ସଙ୍ଗେ   (ନବ) ରାଜକୁମାରୀ,
ସିଞ୍ଚ ହେ ପ୍ରଜାପତି   ଅମୃତବାରି,
ଆଣି ହେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ   କସ୍ତୁରୀ କୁଙ୍କୁମ,
ଫଗୁଟିରେ ଭରି ପୁଣି   ପ୍ରେମ ପିଚକାରି,
ଫୁଲର ଡାଲି ଗୋଟି ଆଣ ସଜାଡ଼ି ।

ଆସ ମାଧବୀ ରାତି   ଆଣି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଭାତି,
ଆସୁ କୋକିଳ ସାଥୀ   କୁହୁ ଫୁକାରି,
ଖେଳୁ ମଳୟାନିଳ   କୁଞ୍ଜ ବିହାରି !

ଆସ ହେ ଋତୁରାଜ   ଘେନି ସୁଷମା-ସାଜ,
ନବଦମ୍ପତି ଆଜ   ପ୍ରେମ ଭିଖାରୀ,
ଶଙ୍ଖରେ ହୁଳୁଧ୍ୱନି   ମିଶୁ ଝଙ୍କାରି ।

(ଷୋହଳ)

କେମନ୍ତେ ଲୋ ସଖି, ଯିବୁ ଭୁଲି ସଙ୍ଗମେଳ
ରଜଘର ଖଣ୍ଡପୁଦା ଘୁଞ୍ଚ ଘୁଞ୍ଚ ଖେଳ
ଭସିଗଲେ ଜହ୍ନମାମୁଁ ବଉଦ ପିଠିରେ
କଉଡ଼ି ଫାଙ୍ଗୁଟି କାହୁଁ ଅଗଣା ମଝିରେ
ଦଳବାନ୍ଧି କୋଳଖିଆ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ବୁଲି ।
ସବୁ ଯେ ଲୋ ସାରିଦେଲା ଶାଶୁଘର ଡୋଲି ।

'ମୋର ଫର ଛଳପାଉ ଅଲ୍ପ ଅଭିମାନେ
ମୋରନଧି ମୁଖେ ଗଲୁ "ମିଳନ ସନ୍ଧାନେ"—
ଆଜନମ ହସ ହସ ମୋରଜ-ମୁରତି
ବଢ଼େଇବ ଶିଶିରେ ହ୍ରଦ ହେଉଛନ୍ତି ତଳଟି ।
ଚନ୍ଦ୍ରର ସାଫଲ୍ୟ ସିନା 'ଗୋବନ୍ଦ' ଗଳାରେ
ବଳାତ ଘଟଣା ମାତ୍ର ସକଳ ସଂସାରେ ।

ପୁରୀର ଶ୍ରୀଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ସହ ଚଣ୍ଡୀହଟ୍ଟାର ଶ୍ରୀମତୀ ନୀରବ ବିବାହେ—

ଗଦ୍ୟ ରଚନା

ଭାରତବର୍ଷର ମାନଚିତ୍ର

(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଦିତ—ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ)

ଶିକ୍ଷକ—ଦେଖ, ବତ୍ସ ! ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରସାରିତ ତବ ଭାରତର ମାନଚିତ୍ର;
ଆମ୍ଭ ସମସ୍ତଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମି ଏହି, ମାତୃସ୍ତନ୍ୟେ ଯଥା, ଏ
ଦେଶର ଫଳେ ଜଳେ ପୁଷ୍ଟ ଆମ୍ଭେମାନେ; କର ପ୍ରଣିପାତ, ବତ୍ସ !
କର ପ୍ରଣିପାତ ।

ଛାତ୍ର—(ପ୍ରଣାମାନନ୍ତର) ଏହି ଯେ ଚିତ୍ରର ଶିରେ ଘନ ମସୀରେଖା
ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମବ୍ୟାପୀ ରହିଛି ଅଙ୍କିତ, କି ନାମ ତାହାର ଦେବ !
କହନ୍ତୁ ଏ ଦାସେ ।

ଶିକ୍ଷକ—ନୁହେ ତୁଚ୍ଛ ମସୀ-ରେଖା; ଏହି ହିମାଚଳ ଭାରତର ପିତୃରୂପୀ,
ଜନକ ଯେମନ୍ତେ ସ୍ନେହଦାନେ ତନୟାଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି ଆଦରେ,
ତେମନ୍ତ ଏ ହିମାଚଳ ଦୁହିତା ଭାରତେ ଜାହ୍ନବୀ, ଯମୁନା-ରୂପା
ସ୍ନେହ-ଧାରା ଦାନେ ପାଳୁଛନ୍ତି ସଯତନେ । ଏହି ହିମାଚଳ ଭାରତର
ତପଃକ୍ଷେତ୍ର ! କେତେ ସାଧୁଜନ ବିରଚି ଆଶ୍ରମ ତଥା, ପୂଜି ଇଷ୍ଟ-
ଦେବେ ଲଭିଲେ ଅଭୀଷ୍ଟବର । ସମ୍ମୁଖରେ ତବ, ବିଜୟମୁକୁଟ-
ସମ ଏ ଅଦ୍ରିର ଶିରେ, ଶୋଭେ ଏହି ଗୌରୀଶୃଙ୍ଗ । ଦେଖ
ବାମଦିଗେ ପୁଣ୍ୟ ବଦରିକାଶ୍ରମ; ମହାମୁନି ବ୍ୟାସ ବସି ସେ ଆଶ୍ରମ
ମଧ୍ୟେ ରଚିଲେ ପୁଲକେ ଅମର ଭାରତ କଥା । ଅତିଦୂରେ

ତାର ଶୋଭଇ କେଦାରନାଥ; ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର ଜୀବନର ମହା-ବ୍ରତ କରି ଉଦ୍‌ଯାପନ, ଲଭିଲେ ସମାଧି ଯଥା । ଏହି ହିମାଚଳ ସାଧୁ-ପଦରେଣୁ ବକ୍ଷେଧରି ଯୁଗେଯୁଗେ, ହୋଇଅଛି ପୁଣ୍ୟଭୂମି, କର ନମସ୍କାର ।

ଛାତ୍ର— ଏହି ଯେ ଚିତ୍ରର ବାମେ ପଞ୍ଚରେଖାମୟ ଶୋଭଇ ସୁନ୍ଦର ଦେଶ, କି ନାମ ତାହାର ?

ଶିକ୍ଷକ—ଏହି ପଞ୍ଚନଦ, ବତ୍ସ ! ଏହି ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଦିବାସ, ସାମ ନିନାଦିତ; କେତେ ବେଦ, କେତେ ମନ୍ତ୍ର, ମହାଯଜ୍ଞ କେତେ ପବିତ୍ରିଲା ଏହି ଦେଶ । ଏହି ପଞ୍ଚନଦେ ହୃଦୟ-ଶୋଣିତ ଢାଳି ବୀର ପୁରୁରାଜ ରଖିଲେ ଭାରତ-ମାନ । ନିମ୍ନଦେଶେ ତାର, ଦେଖ ରାଜପୁତ-ଭୂମି—ମରୁମୟ ସ୍ଥାନ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ଶୈଳେ ତାର, ପ୍ରତି ନଦୀକୂଳେ, ରହିଛି ଅଙ୍କିତ, ବତ୍ସ ! ଅମର-ଭାଷାରେ ବୀରତ୍ୱ-କାହାଣୀ, ଶତ ଆତ୍ମ-ବିସର୍ଜନ ;—ପ୍ରତାପର ଦେଶ ଏହି, ପଦ୍ମିନୀର ଭୂମି ।

ଛାତ୍ର— ଏହି ଯେ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ କଟିବନ୍ଧ ସମ ଶୋଭୁଅଛି ଗିରି-ରେଖା'କି ନାମ ତାହାର ?

ଶିକ୍ଷକ—ଏହି ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ ବତ୍ସ ! ଉତ୍ତରେ ତାହାର ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ । ତାହାର ଦକ୍ଷିଣେ ନ ଥିଲା ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବାସ; ଅରଣ୍ୟ ଭୀଷଣ ବ୍ୟାପୀ ଯୋଜନ ସହସ୍ର ଥିଲା ବିସ୍ତାରିତ, ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାର-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ମହାପ୍ରାଣ ଋଷି ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବାସ ସ୍ଥାପିଲେ ଏ ଦେଶେ, ଏବେ ଜନପଦ କେତେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନେଜନେ, ଶୋଭଇ ଏ ଦେଶ ମଧ୍ୟେ । ଏହି ବନଦେଶେ ଥିଲା ଦଣ୍ଡକ-ଅରଣ୍ୟ, ରଘୁ-କୁଳମଣି ପାଳିବାକୁ ପିତୃସତ୍ୟ ଜଟା ଚୀରଧରି କଟାଇଲେ କାଳ ଯଥା । ପୁଣ୍ୟ-ପ୍ରବାହିଣୀ ଗୋଦାବରୀ କଳକଳ ମଧୁର ନିନାଦେ, "ସୀତାରାମ ଜୟ" ଗୀତ ଗାଇଣ ପୁଲକେ ଆଜ ମଧ୍ୟ ବହେ ତଥା । ପବିତ୍ର ଏ ଦେଶ ସୀତାରାମ-ପଦସ୍ପର୍ଶେ, କର ନମସ୍କାର ।

ଛାତ୍ର— ଏହି ଯେ ପୂରବ-ପ୍ରାନ୍ତେ ମହିମା-ମଣ୍ଡିତ ଶୋଭାପାଏ ଦେଶ ଏକ,
କି ନାମ ତାହାର ? କହନ୍ତୁ ସଦୟେ ପ୍ରଭୋ ! କହନ୍ତୁ ବୁଝାଇ ।

ଶିକ୍ଷକ—ଏହି ବଙ୍ଗଭୂମି ବତ୍ସ ! ହିମାଚଳ ଆପେ ମୁକୁଟ ଆକାରେ, ହେର,
ଶୋଭେ ଶିରୋଦେଶେ; ଧୌତକରେ ପଦତଳ ବହନ୍ତି ଜଳଧି;
ନିତ୍ୟ ପ୍ରକ୍ଷାଳିତ ପୂତ ଭାଗିରଥୀ-ଜଳେ "ସୁଜଳା," "ସୁଫଳା",
"ଶ୍ୟାମା" । ଭୂଷାରୂପେ ତାର ହେର ଏହି ନବଦ୍ୱୀପ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ
ଯଥା ହୋଇଥିଲେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ; ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ଘେନି ବିତରଣ
ହରିନାମ, ପବିତ୍ରିଲେ ଧରା, ଅମର କରିଲେ ଜୀବେ । ପଶ୍ଚିମେ
ତାହାର ଦେଖ ଶୁଷ୍କତନୁ ଏହି ଅଜୟ, ନିମ୍ନଦେଶେ ତାର ସାଗର
-ସଙ୍ଗମ ଏହି, ପତିତ-ପାବନୀ ତାରଣେ ସଗର ବଂଶ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ
ଯଥା ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ଦୟାରୂପେ । ପବିତ୍ର ଏ ଦେଶ, କର ପ୍ରଣିପାତ,
ଭୂମେ ବିନମ୍ର ଅନ୍ତରେ ।

ଛାତ୍ର— ଗୁରୁଦେବ ! କୌତୁହଳ ବଢ଼ୁଅଛି ମମ, ଅତୃପ୍ତ ଶ୍ରବଣ ଯୁଗ,
କୃପାକରି ତେବେ ଉତ୍କଳ କେଉଁଠି, ଆଜି ଦେଖାନ୍ତୁ ଏ ଦାସେ ।

ଶିକ୍ଷକ—ଏହି ବତ୍ସ ! ନୀଳାଚଳ, ଯହିଁ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ-ଶିଳ୍ପ-ଗୌରବ-
ପତାକା ଉଡ୍ଡୀନ,—ତିନିସ୍ଥାନେ—ଶିବ-ସୂର୍ଯ୍ୟ-ବୌଦ୍ଧତୀର୍ଥ ରୂପେ;
ଭୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ତୋଳି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଅଦ୍ୟାପି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି ସେ
କୀର୍ତ୍ତିପୁଞ୍ଜ ! —ନାହିଁ କି ବିଲୋକ ? ଆଜି ମଧ୍ୟ ପଦାତର ଦୃଢ଼ ଶିଳା-
ସେତୁ ଦମ୍ଭଭରେ ଏଡ଼ାଉଛି କାଠଯୋଡ଼ି ସ୍ରୋତ । ଏହି ଦେଶେ
ଅଛି ବତ୍ସ ! ଏକାମ୍ରକାନନ, ଯହିଁ ବନେ ପାଣ୍ଡୁ-ପୁତ୍ର ପଞ୍ଚ ସହୋଦର
କୁରୁ-ପାଶେ ପଶା-ଖେଳେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ
ବ୍ୟାପୀ, ଥିଲେ ନିର୍ବାସିତ । ଏହି ସେ ଉତ୍କଳ, ଯାକୁ ଦୀର୍ଘକାଳ
ପରେ ସର୍ବଶେଷେ ଗ୍ରାସିଥିଲା ବ୍ରିଟିଶ-କେଶରୀ । ଏହା ଉପକୂଳେ
ବନେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର-ଧାମରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ପୁରୀକାଳେ ତେଜିଥିଲେ
ଦେହ,—ଅଦ୍ୟାପି ରହିଛି ବତ୍ସ ! ନିଦର୍ଶନ ତାର । ଏହାର
ବକ୍ଷରେ ଆହା ! ଲଲାଟ, ଉପେନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ରୀଧର, ଅନଙ୍ଗଭୀମ,

ଯାନକୃଷ୍ଣ ଆଦି ସୁକବିଏ ମହିମା ଅଙ୍କିଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରେ । ଏହାର ମହତ୍ତ୍ୱେ ଭୁଲି ଅନନ୍ତ ବାରିଧି ହ୍ରଦ-ଛଳେ କରେ ମେଲି, ଗ୍ରହେ ପଦ-ରେଣୁ । ଏହି ସେହି ଭାରତବର୍ଷୀୟା ବନ୍ଦନୀୟା ପୁଣ୍ୟମୟୀ, ତୀର୍ଥମୟୀ, ଆର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦନୀୟା ! ଭାଗ୍ୟ-ଦୋଷେ ଆଜ ସିନା ମଣି-ହୀନ ଫଣୀ ! କୃତାଞ୍ଜଳି ପୁଟେ ବତ୍ସ ! ଜଗନ୍ନାଥ-ଶ୍ରୀମୁଖରେ ମାଗ ଏହି ବର ଆଜ— ମାତୃ ସମ ସେବିବ ଯାର ପୂଜାବାରେ ନିତ୍ୟ ଉତ୍କଳ--ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ।

ଛାତ୍ର— ବିଶାଳ ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ଦେବ ! କୃପାକରି ତେବେ ଦେଖାନ୍ତୁ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ଯେତେ ଥାଏ ଆଉ କତି ।

ଶିକ୍ଷକ—ଅଛି ଶତ ଶତ, ବତ୍ସ ! କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ମୁହିଁ ? ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ଜୀବନ ଯାକ, ନ ସରିବ ତେବେ; ରତ୍ନ-ପ୍ରସୂ ମା ଆମ୍ଭର । ଦେଖିଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଦେବ-ଆତ୍ମା ହିମାଚଳ; ପଦମୂଳେ ତାର ଦେଖ, ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟା ଏହି ବହୁଛି ରୋହିଣୀ ହିମାଦ୍ରି-ଦୁହିତା ସତୀ । ତଟଦେଶେ ତାର ଥିଲାଟି କପିଳବସ୍ତୁ, ପୁଣ୍ୟମୟୀ ପୁରୀ ସିଦ୍ଧାର୍ଥେ ଧରିଣ କ୍ରୋଡ଼େ । ଦେଖ ବାମହାରେ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରକାୟା ଏହି ଜାହ୍ନବୀର କୂଳେ ଶୋଭୁଅଛି ବାରାଣସୀ; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଯଥା ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର, ଆପଣାକୁ କରିଣ ବିକ୍ରୟ ପାଳିଥିଲେ ନିଜ ସତ୍ୟ; ଦେଖ ଶିପ୍ରା-କୂଳେ ଅତୀତ-ଗୌରବ-ସ୍ମୃତି-ଶିଳା ଧରି ବକ୍ଷେ ଶୋଭୁଅଛି ଉଜ୍ଜୟିନୀ— ବିକ୍ରମଙ୍କ ପୁରୀ, ବଜାଇ ମଧୁର ବୀଣା କାଳିଦାସ ଯଥା ଗାଇଲେ ଅମର-ଗୀତ, ଝଙ୍କାର ତାହାର ଆଜ ମଧ ଉଠେ ବତ୍ସ ! ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ । କେତେ କି କହିବି ଆଉ ? ସନ୍ତାନର ପାଶେ ଜନନୀର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗ ତୁଲ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବାନ —ନୟନେ ଅମୃତଦୃଷ୍ଟି, କଣ୍ଠେ ମଧୁବାଣୀ, ହୃଦୟେ ସୁଧାର ଉତ୍ସ, କ୍ରୋଡ଼ଶାନ୍ତିମୟ, କରେ ପ୍ରାଣରୂପୀ ଅନ୍ନ,ମହାତୀର୍ଥ ପଦ; ତେସନେ ଜାଣିଥା ବତ୍ସ ! ଭାରତଭୂମିର ପ୍ରତି ଗିରି, ପ୍ରତି ନଦୀ, ପ୍ରତି ଜନପଦ; ପୁଣ୍ୟମୟ ମହାତୀର୍ଥ; ଅଛି ବିମିଶ୍ରିତ ପ୍ରତି ରେଣୁ ମଧ୍ୟେ ତାର, ପ୍ରତି ଜଳକଣେ ସାଧୁର ପବିତ୍ର ଅସ୍ଥି,

ସନ୍ତାର ଶୋଣିତ, ସାମାନ୍ୟ ଏ ଦେଶ ନୁହେଁ! ବହୁ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ଜନ୍ମେ ନର ଏ ଭାରତେ। କିନ୍ତୁ ଚିରଦିନ ରଖି ଥା' ସ୍ମରଣ ବତ୍ସ! କର୍ମଗୁଣେ ଯଦି ନ ପାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ମାତୃଭୂମି-ମୁଖ, ବୃଥା ଏ ଜନମ ତବ। କି ବୋଲିବି ଆଉ, ଭାରତ-ସନ୍ତାନ ତୁମ୍ଭେ, ଆର୍ଯ୍ୟ ବଂଶଧର, ଭୁଲ ନାହିଁ କେବେ ହେନେ। କରେଁ ଆଶୀର୍ବାଦ, ଭଦ୍ର ହୁଅ, ଧନ୍ୟ ହୁଅ, ଭାରତ-ମାତାର ହୁଅ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁତ୍ର! ସ୍ୱଦେଶର ହିତ ଧ୍ରୁବତାରା-ସମ ନିତ୍ୟ ରଖି ଲକ୍ଷ୍ୟପଥେ ହୁଅ ବତ୍ସ! ଅଗ୍ରସର। ଭାରତ-ଜନନୀ କରନ୍ତୁ ମଙ୍ଗଳ ତବ ଶୁଭ ଆଶୀର୍ବାଦେ।

*

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୦ମ ଭାଗ, ୭ମ ସଂଖ୍ୟା, ପୃଷ୍ଠା-୬୧୦

ନବଯୁଗର ଆବିର୍ଭାବ

"Whenever we see corruption by our side and donot strive against it we betary our duty."

ଏହି ବିଶାଳ ଭାରତ ଭୁବନରେ ଆଜି ଯୁଗାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ । ଚିର-ଦୁଃଖିନୀ ଭାରତ ଜନନୀଙ୍କ ଚିରମଳିନ ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ଆଜି ହାସ୍ୟ । ପୂର୍ବ-ଦିଗକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କର, ତାହାହେଲେ ଅନାୟାସରେ ବୁଝିପାରିବ ଯେ ଭାଗ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ-ପୂର୍ବଦିଗ ଈଷଦାଲୋକିତ, ଯେଉଁ କାଳରାତ୍ରିର କରାଳ କବଳରେ ପଡ଼ି ଭାରତବାସିଏ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇ ଛଟପଟ ହେଉଥିଲେ, ତାହା ଏବେ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଅଛି,— ରାତି ପାହିଅଛି, ସେହି ଚିରବାଞ୍ଛିତ ଦିବାଲୋକ ଦେଖାଦେଇଅଛି । ଯେଉଁ ଭାରତଭୂମି କାଲି କୃତାନ୍ତଦୂତ ପେଚକର ଭୟଙ୍କର ରବରେ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲା, ଆଜି ତାହା ଅଦୂର ନୀଳିଭାଗ୍ୟର ବାର୍ତ୍ତାବହ କୋକିଳର ମଧୁର କୂଜନରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠିଅଛି । କୋଟି କୋଟି ଭାରତବାସୀ ଆଜି ନବ ଜୀବିତ ହେଲା ପରି ଘୋର ନିଦ୍ରୋତ୍‌ଥିତ ହୋଇ ଆସନ୍ନ ମରଣା ଜନନୀର ସୂତିକାଗାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ରଜନୀର ଅବସାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଳସ୍ୟ, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା, ନୈରାଶ୍ୟ ଓ କାପୁରୁଷତା ପ୍ରଭୃତି ନିଶାଚରଗଣ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭାଇ, ତେବେ ଆଉ ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ? କୁଙ୍କୁମିତ ଉଦୟାଚଳରେ ବାଳାର୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖି ପୂର୍ବ-ଭାରତବାସୀମାନେ ଯେପରି ଚକାଚକ ହୋଇ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ଆସ, ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଡକାଡକ ହୋଇ ଉଠି ଅରୁଣାଲୋକର ଲାବଣ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବା । ଭାଇ, ଦିନଟାରେ

ଶୋଇ ରହିଲେ ଲୋକେ ଉପହାସ କରିବେ । ଏ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଉ ଜଡ଼ପ୍ରାପ୍ତ ପଡ଼ିରହିବା ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ । ଭାରତ-ସଂସାରରେ ଏହା ମାହେନ୍ଦ୍ରଯୋଗ । ଏହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତର ସୂଚନା କରୁଅଛି, ଏହା କଦାପି ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ ।

ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ କରି ଥରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦୃଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପ କର ! ଦେଖ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟମନସ୍କତାଯୁକ୍ତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ, ମଲ୍ଲିକ ଓ ବସନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ଅବିରତ ନିର୍ଯ୍ୟାତନରେ କୋମଳାଙ୍ଗୀ ଭାରତମାତାଙ୍କ କୋମଳାଙ୍ଗ ଉପରି କ୍ଷତ-ବିକ୍ଷତ ହୋଇଅଛି । କେବଳ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହିଁ ଏମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ । ହାଅ ! ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଆଡ଼କୁ କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେଥିପ୍ରତି କାହାର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଆମ-ମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭାଇ ଅନାହାରୀ ପରି ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ କଷ୍ଟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ବିଦେଶୀ-ଥଳିରେ ଢାଳିଦେଇ ଉପାସୀଳ ପେଟ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ଦେଖ ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରର ସୁକୁମାର ତନ୍ତୁବାୟକୁଳ ଏବଂ ଅପରାପର ବିଦେଶୀୟ ବଣିକଗଣ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କ ବହୁ କଷ୍ଟୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନରେ ନିଶ ଫୁଲାଇ ବାବୁଗିରି କରୁଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ଆମେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପୋଷକ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତିଦାନ ସ୍ୱରୂପ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ କଣାଏ ମାତ୍ର ଲାଭକରୁ ନାହୁଁ । ଯେଉଁ ଭାରତଭୂମି ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା **"The Epitome of the world"** ଅର୍ଥାତ୍ "ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପୃଥିବୀ" ନାମରେ ଚିରକାଳ ଅଭିହିତ, ତହିଁରେ ପୁଣି ଆଜ ଅଭାବ କଣ ? ତହିଁରେ ପ୍ରକୃତ ଅଭାବ ନାହିଁ । କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟର × × ସବୁହେବ । ଆଚ୍ଛା, ଆମେମାନେ କାହିଁକି ଏପରି ଦରିଦ୍ର ଏବଂ ପରାନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇରହି-ଅଛୁ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ତ କୌଣସି ଅଂଶରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ନୋହୁ । ଭାବି ଦେଖ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ-ହସ୍ତ-ପଦବିଶିଷ୍ଟ ସମ ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ସମ ବଳ-ବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ତେବେ କାହିଁକି ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ବିଧିଦତ୍ତ ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ପରିଚାଳନରେ ବିମୁଖ ହୋଇ ବସି ରହିବା ଏବଂ ପଶୁବତ୍ ଆଚରଣ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ, ବଳବୀର୍ଯ୍ୟର ଅପବ୍ୟବହାର କରିବା ? ଆପଣା ଘରେ କପାଗଛ ଥାଉଥାଉ ବୁଣି ଆସେ ନାହିଁ ବୋଲି କ'ଣ ପରଲୁଗା ପିନ୍ଧି ହାଟକୁ ଯିବା ? ବାଡ଼ ଆଡ଼େ ଫୁଲବଗିଚା ଥାଉଥାଉ ଗୁନ୍ଥି ଆସେ ନାହିଁ

ବୋଲି କିଏ ମାଳୀ ଦ୍ୱାରେ ଛୁଡ଼ା ହେବ ? ଏହା କି ସଭ୍ୟତାର ନିୟମ ? ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତାର ବିନିମୟରେ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଏବଂ ସ୍ୱଜାତୀୟମାନଙ୍କର ଘୃଣା ଓ ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତାହା କେବେ ହେଁ ସଭ୍ୟତା ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରେ ? ଯେହେତୁ, ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ଗତବର୍ଷର ଘଟଣା ସମ୍ୟକ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କର :—ଭାରତ ଜନନୀଙ୍କର ସର୍ବଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ ବରିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ସୁକୁମାରୀ ବଙ୍ଗବାଳା ମାଞ୍ଚେଷ୍ଟରୀ ପିନ୍ଧୁ-ପାଡ଼ି ଧୋତି ପିନ୍ଧି ଏବଂ ରିମେଲସ୍ ଲାଭେଣ୍ଡାର (**Rimmel's Lavender**) ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ସଭ୍ୟତା-ଶୈଳାରୋହଣ କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ତତ୍ ଶୀର୍ଷଦେଶୋପବିଷ୍ଟ, ତତ୍ପାରତ କର୍ଜନ-ମହର୍ଷିଙ୍କର ଦାରୁଣ ପଦାଘାତରେ ଭୂପତିତା ହୋଇ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତା ହେଲେ ! ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେହି ହତମାନିନୀ ବଙ୍ଗବାଳା ଚୈତନ୍ୟପ୍ରାପ୍ତା ହୋଇ ପୁଚ୍ଛ ବିମର୍ଦ୍ଦିତା ଭୁଜଙ୍ଗୀ ପରି ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରସାରଣ କରି ଲାଙ୍ଗୁଳାଗ୍ର ପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଉଠିଲେ,—ଅନ୍ତରରେ ଆଶୁ-ପ୍ରତିଶୋଧାକାଙ୍କ୍ଷାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବହ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଉଠିଲା,—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧମନୀରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରବାହ ଛୁଟିଲା,—ରୋଷକଷାୟିତ ଚକ୍ଷୁର୍ଦ୍ୱୟରୁ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଗତ ହେଲା,—ଫଳତଃ ସେହି ଛିନ୍ନମସ୍ତା "ଛିନ୍ନମସ୍ତା"ର ବିଶ୍ୱ-ଗ୍ରାସିନୀ ଭୈରବୀ-ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ମହର୍ଷି ମହୋଦୟଙ୍କର କଣ ହେଲା ? ଦରପୋଡ଼ା କାଠଖଣ୍ଡକୁ ହଜାର ଥର ମାଡ଼ିଲେ ଯାହା ହୁଏ, ତାହ ହିଁ ହେଲା । ତାଙ୍କର କିନ୍ତୁମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ—ସେ "ବେକସୁର ଖଲାସ" । ବଙ୍ଗ "ଆତ୍ମୈବ-ରିପୁରାତ୍ମନଃ" । ଭାଇ, ମୁଁ କଥା ଛଳରେ ଅନେକ ଦୂର ଆସି ପଡ଼ିଲିଣି; ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସବୁ କଥା ଥାଉ ।

କେତେକାଳ ହେଲା ୟୁରୋପୀୟଗଣ ଏହି ପ୍ରାଚ୍ୟଭୂଖଣ୍ଡକୁ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା ଏବଂ ଅକର୍ମଣ୍ୟତାର ଚିର ଲୀଳାଭୂମି ବୋଲି ଧିକ୍କାର ଦେଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାପାନ ଏବଂ ଚୀନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶସମୂହ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସେହି ଉକ୍ତିର ଅସତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଗତ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ନିଜ ନିଜ ଅପବାଦ ଖଣ୍ଡନ କରିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଘୃଣାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶାଣ୍ଡ କଟାକ୍ଷ ଭାରତବର୍ଷ ଉପରେ ପତିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଦୁର୍ନାମ କିଏ ଆଜି ବୁଝିବ ନାହିଁ ? ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା ଭାରତ-ଜନନୀଙ୍କ ଅଶ୍ରୁଶିଶିର-ସିକ୍ତ ମୁଖ-

-ଚନ୍ଦ୍ର ପୁନଃପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବ ନାହିଁ ? ସେହି କମଳଦଳୋପମ ଲୋଚନ ଯୁଗଳ କଣ ପୁନରୁନ୍ମୀଳିତ ହେବ ନାହିଁ ?—ଅବଶ୍ୟ ହେବ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର, ଅପେକ୍ଷା କର, ଆଉ କ୍ଷଣ-ବିଳମ୍ବ ମାତ୍ର । ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ୟମ ରୂପ ଜଳ-ସେଚନରେ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଶା-ଲତା ଅଚିରେ ଫଳବତୀ ହେବ । ତେବେ ଆସ, ଉଠ, ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼; ଆଉ ବିଳମ୍ବରେ କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ନିୟତି-ଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତନରେ ନିସର୍ଗ-ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରତିନିୟତ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣର ସୁବେଶରେ ବିଭୂଷିତ ହେଉଅଛି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହତଭାଗିନୀ ଜନନୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ମହାଚକ୍ରର ବଶବର୍ତ୍ତୀ । ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ସଂସାରରେ କିଛି ହିଁ ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଅଗଣିତ ବାଲି-କଣା ଏକତ୍ର ହେଲେ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀର ବେଗ ଓଲଟାଇ ଦେଇ-ପାରେ । ଅତଏବ ନିରାଶ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶେଷରେ ଜୟଯୁକ୍ତ କରିବେ । ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସାଧୁ ଚେଷ୍ଟା ଓ ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ଦିନେ ସୁଫଳ ପ୍ରସବ କରିବ । କାର୍ଯ୍ୟ କର, ଈଶ୍ୱର ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ଯଥୋଚିତ ପୁରସ୍କାର ଦେବେ । ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବଙ୍ଗଭ ଅଙ୍ଗଚ୍ଛେଦ ହୋଇଅଛି । ତଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଜାତୀୟତା-ରୂପ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦାବାନଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି, ତାହା କସ୍ମିନ୍ କାଳେ ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ବାପିତ ହେବାର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସେହି ମହାଯଜ୍ଞରେ ଆହୁତି ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ସମଗ୍ର ଭାରତବାସୀ ଆଜି ଏକତାବଦ୍ଧ ହୋଇ ସେହି ପବିତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗଦେବ । ତାହା-ହେଲେ, ସେହି ପବିତ୍ର ଅଗ୍ନିର ପବିତ୍ର ଉତ୍ତାପରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଓଷ୍ଠାଗତ-ପ୍ରାଣା ଜନନୀଙ୍କର ଲୁପ୍ତ-ଚେତନା ଅବିଳମ୍ବେ ପୁନରାଗତ ହେବ;—ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

"ନିଜ ବାସ-ଭୂମେ ପରବାସୀ ହୋଇ,
କେତେକାଳ ଥିବ ପର ମୁଖ ଚାହିଁ ?
ତ୍ୟଜି ସ୍ୱାର୍ଥ-ସୁଖ ମାନ ଅଭିମାନ,
ଜନନୀ-ଚରଣେ କର ଆତ୍ମ-ଦାନ ।"

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ନବମ ଭାଗ, ଷଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, ୧୯୦୬, ପୃଷ୍ଠା-୧୭୮ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ

ଭାରତବର୍ଷର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନବଜୀବନ ସଞ୍ଚାର ପାଇଁ ଯେ ସମସ୍ତ ମହାତ୍ମା ସର୍ବପ୍ରକାର ସ୍ୱାର୍ଥ ବିସର୍ଜ୍ଜନ ଦେଇ ଅକୁତୋଭୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ଓ କରୁଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ମହାପ୍ରାଣ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଅନ୍ୟତମ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଏକମାତ୍ର ମାତୃଭୂମିର ମଙ୍ଗଳୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ବହୁ ବର୍ଷ ଯାବତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ସେ ରାଜାଜ୍ଞାରେ ସ୍ୱଦେଶରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଲଜପତଙ୍କ ଜୀବନ ଆଲୋଚନା ଏବଂ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆଜ ତାହା ଉତ୍କଳୀୟ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲ । ଦେଶର ଭବିଷ୍ୟତର ଆଶାସ୍ଥଳ ଯୁବକବୃନ୍ଦ କର୍ମୀ ଲଜପତଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ନିଜେ ଧନ୍ୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରନ୍ତୁ ।

ଜନକ—ସମ୍ଭବତଃ ୧୮୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜାଗରାଓଁ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମୁନ୍‌ସୀ ରାଧାକିଷନ୍ । ଲଜପତ୍ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ । ମୁନ୍‌ସୀ ରାଧାକିଷନ୍ ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ କାଳ ଶିକ୍ଷକତା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତିବାହିତ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାରେ ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଯେ ସମସ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ ମୁନ୍‌ସୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ଯେ ମୁନ୍‌ସୀଙ୍କ

ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ସ୍ୱୀୟ ଚରିତ୍ର ବଳରେ ତାଙ୍କ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଶୁଭ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆନୟନ କରିଥିଲେ । ଏକ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷକ ଡିରୋଜିଓ (Dirojio) ସାହେବ ଯେପରି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ନାନା ବିଷୟରେ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧନ କରିଥିଲେ, ମୁନସୀ ରାଧାକିଷନ୍ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ସେହିପରି ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାଧନ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଉଦାରଚରିତ୍ର ମୁନ୍‌ସୀ ରାଧାକିଷନ୍ ଚିରକାଳ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଅଛନ୍ତି। ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା କେତେବେଳେ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନ ଥିଲା । ଶିକ୍ଷକତା କାର୍ଯ୍ୟଲବ୍ଧ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ରୂପେ ସଂସାରଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରି ସେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚିତ୍ତରେ ଚିରଦିନ ବିଦ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଯଦିଚ ସେ କେତେବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ କୃପାଭାଜନ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ଜୀବନରେ ଅଭାବଜନିତ କଷ୍ଟରେ ପତିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସତ୍ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନ ପଥର ପଥିକ ହୋଇ ଯାହା କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ହିଁ ସେ ପ୍ରଚୁର ମନେକରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ପରିଣତବୟସ ବୃଦ୍ଧ ଜୀବନୋପାୟ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଜାଗରାଓଁ ଗ୍ରାମରେ ସାମନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ପରିଚାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ହେଁ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ପଥରେ ବାଧାଦାନ କରିଅଛି ।

ଜନନୀ:— ଲାଲା ଲଜପତ ରାୟଙ୍କ ଜନନୀ ତାଙ୍କ ପୂଜନୀୟ ପିତାଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ସହଧର୍ମିଣୀ ଥିଲେ । ଦରିଦ୍ର ଶିକ୍ଷକର ସାମାନ୍ୟ ଆୟ ଦ୍ୱାରା ସଂସାର କପରି ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ, ତାହା ଲଜପତ-ଜନନୀ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଜାଣନ୍ତି । ଲଜପତ୍ ସ୍ୱୟଂ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କ ଜନନୀଙ୍କ ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଗୁଣରେ ସେମାନେ କେତେବେଳେ ଅର୍ଥର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରି ନାହାନ୍ତି । ଲଜପତ୍-ଜନନୀଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଧର୍ମଭାବ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମପଥରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷା:— ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଲାହୋର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କଲେଜରେ (**Lahore Government College**) ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗ-ଦେଶର ହିନ୍ଦୁ କଲେଜରେ (**Hindu College**) ଯେପରି ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭକରି ଦେଶରେ ନବଜୀବନ ସଞ୍ଚାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି କିଛିକାଳ ପୂର୍ବରେ ଲଜପତି ପ୍ରମୁଖ ଅନେକ କୃତୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାହୋର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କଲେଜରେ ଏକା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଉତ୍ତର କାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ନବଜୀବନ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇଅଛି । ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ନେତା ଲାଲା ହଂସରାଜ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଗୁରୁଦତ୍ତ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ, ଲାଲା ଚେତାନନ୍ଦ, ଲାଲା ମୂଳରାଜ, ମାନନୀୟ ହରକିଷେନ ଲାଲ, ବୃନ୍ଦ ଦେବାନ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏବଂ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପ୍ରଭୃତି ପଞ୍ଜାବର ବହୁ କୃତିସନ୍ତାନ ଏକା ସମୟରେ ଲାହୋର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜ:— ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଯେତେବେଳେ ଆଇନ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦଙ୍କ ନୂତନ ମତ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ୧୮୭୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଏହାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ନାନା କାରଣରୁ ପଞ୍ଚନଦବାସୀ ଯୁବକଗଣ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ପ୍ରତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ବୀତଶ୍ରଦ୍ଧ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ପାଠକଗଣ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥାହୀନ ହୋଇ କିଛିକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଦଳକୁ ଦଳ ଯୁବକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ-ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ନାନା କାରଣରୁ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପାଦ୍ରୀସାହେବମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଆସ୍ଥାହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ, ସେମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରି ନ ପାରି ସଂଶୟ ଦୋଳାରେ ଦୋଳୁଥିଲେ । ଏହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ନୂତନ ଆଲୋକ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ଏବଂ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜରେ ଯୋଗ-

ଦେଲେ । କିଞ୍ଚିଦଧିକ ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରେ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଆସ୍ଥାବାନ ନ ଥିଲେ, ପରନ୍ତୁ ନାନା କାରଣରୁ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଦୃଢ଼ ରଖିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦ ବେଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ବୈଦିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଯୁବକଗଣ ଦଳକୁ ଦଳ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜଭୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସୁତରାଂ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା । ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର ଭିତ୍ତି ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ତିନି ମହାତ୍ମା ପ୍ରଭୂତ ପରିଶ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି । ଲାଲା ହଂସରାଜ, ଗୁରୁଦତ୍ତ ବିଦ୍ୟାରଥୀ ଓ ଲାଲା-ଲଜପତ୍ ରାୟ, ଏହି ତିନି ଜଣ ଯୁବକ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର ପ୍ରଧାନ ନେତା ଏବଂ ଏହିମାନଙ୍କ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଚେଷ୍ଟାର ଫଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୮୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପରୋକ୍ତ ତିନି ମହାତ୍ମା ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ପାଇଁ ପ୍ରଭୂତ ପରିଶ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି । ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଛାତ୍ରଜୀବନ ଅତିବାହିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ସୁତରାଂ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତଦୁପରି ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏହି ତିନି ଯୁବକ ବକ୍ତୃତା, ତର୍କ, ଅଧ୍ୟାପନା, ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରକାଶ ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକ ପକ୍ଷରେ କଲେଜର ପଢ଼ା ଏବଂ ଅପର ପକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର କେତେ ଗୁରୁତର, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମହାପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମସ୍ତ ସମ୍ଭବ । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପ୍ରମୁଖ ତିନି ମହାତ୍ମା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା ଏବଂ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ—ଏ ଉଭୟରେ ସଫଳକାମ ହୋଇଥିଲେ ।

ଓକାଲତି :—ଆଇନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପଞ୍ଜାବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହିସାର ଜିଲ୍ଲାରେ ଓକାଲତି ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଅତି ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କଲେ । ହିସାର ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ

ପଣ୍ଡିତ ଲଜପତ୍ ରାୟ, ଲାଲା ଚୂଡ଼ାମଣି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଥିଲେ । ଯାହାହେଉ, ଓକାଲତି କରି ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ କରିବା ଏବଂ ବିଳାସ ସାଗରରେ ମଗ୍ନହୋଇ ଦଶ ଜଣଙ୍କ ପରି ସଂସାରଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବା ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କର ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଏବଂ ସର୍ବପ୍ରକାର ସମ୍ଭାବିତ ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କରିବା ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା; ସୁତରାଂ ସେ ଅତି ଅଳ୍ପକାଳ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପରେ ତାହାର ତ୍ୟାଗକଲେ । ଜୀବନର ଅର୍ଥର ଅଭାବବୋଧ କଲେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଅନେକ ସମୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ପ୍ରବଳ ବାସନା ସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ଅର୍ଥାଭାବବଶତଃ ଅନେକ ସତ୍ ଓ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଯେତେବେଳେ ବୁଝିଲେ ଯେ ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥ ପରି ସଂସାର ଚଳିଯାଇପାରେ, ଏପରି ପରିମାଣର ଅର୍ଥ ସେ ସଞ୍ଚୟ କରି ପାରିଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ବ୍ୟବସାୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଲାହୋର ଆସିଲେ ଏବଂ ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମଗ୍ର ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଲେ ।

ରାଜନୀତି —ଲାହୋରରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ବାସ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତେ, ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ଏତେଦିନ ସେ ଲାଲା ହଂସରାଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ସମାଜ ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଏହି ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଭାତ ହେଲା ଯେ, ଭାରତବାସୀଙ୍କ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ; ସୁତରାଂ ତଦୁନ୍ନତି କଳ୍ପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ମାତ୍ର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ସହଯୋଗୀ ଲାଲା ହଂସରାଜ ଏ ମତର ବିରୋଧୀ ହେଲେ । ସେ କହିଲେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଦେଶର ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ହିଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ମତଭେଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ଲଜପତ୍ ଓ ହଂସରାଜ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନୋପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଲଜପତ୍ ଏହି ସମୟଠାରୁ ଜାତୀୟ ମହାସମିତି (Congress) ପ୍ରଭୃତି ଭାରତବାସୀଙ୍କର କଲ୍ୟାଣକର ଅନୁଷ୍ଠାନସମୂହରେ ପ୍ରାଣମନ ଢାଳିଦେଲେ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ହିସାବରେ ଏହି ସମୟଠାରୁ

ପଞ୍ଚନଦରେ ନବଜୀବନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସଫଳକାମ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ଭୂମୁଲ ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସ୍ୱହ୍ଁ ସ୍ୱହ୍ଁ ପଞ୍ଚନଦବାସୀଙ୍କ ନାମ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା । ସଭାସମିତି, ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ, ବକ୍ତୃତାଦ୍ୱାରା ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପଞ୍ଚନଦ-ବାସୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କଲେ ଏବଂ ତାହାର ଫଳରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ନାନାବିଧ ଜନହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନସମୂହ ସାଧିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ପଞ୍ଜାବୀ ଯୁବକଗଣ ଦଳକୁ ଦଳ ଆସି ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ପଞ୍ଚନଦ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଲଜପତ୍ ଥରେ ବିଲାତ ଯାତ୍ରାକଲେ । ସେଠାରେ ଜନ୍ମଭୂମିର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ କାମନାରେ ନାନାବିଧ କଲ୍ୟାଣକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଭୂତ ପରିଶ୍ରମ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହେଲେ ।

ମତାମତ:—ରାଜନୈତିକ ହିସାବରେ, ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଚରମ-ପନ୍ଥୀ । ଜାତୀୟ ମହାସମିତିର ବିଗତ ଅଧିବେଶନରେ (**Calcutta Congress**) ଯେଉଁମାନେ ଲଜପତ୍‌ଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବିଶେଷଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଦେଖିଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଜାଣିଥିବେ ଯେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହିଁ ଲାଲାଜୀଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ରାଜନୈତିକ ଜଗତରେ ଲାଲାଜୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଲୋଚନା କରିବାର ସମୟ ଏତେବେଳ ସୁଦ୍ଧା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନାହିଁ—ମଧ୍ୟ ଲେଖକ ସେ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ । କିଛିକାଳ ହେଲା ପଞ୍ଜାବରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅନିଷ୍ଟକର ରାଜବିଧି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବାର ଆୟୋଜନ ହେଉଥିଲା । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ସେ ସମସ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୀବ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ ଏବଂ ତାହାର ଫଳରେ ସେଥିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ରହିତ ହୋଇଯାଇଅଛି ।

ନିର୍ବାସନ:— ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ତାହା ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ସେମାନେ ମନେ କରୁଥିଲେ ଯେ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ

ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଭାରତବାସୀ ଅବଲମ୍ବେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ମାତି ଉଠିବେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଇଂରାଜ ସରକାର ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କୁ ଜନଚକ୍ଷୁର ଅନ୍ତରାଳରେ ରଖିବାକୁ କୃତସଂକଳ୍ପ ହେଲେ । ପାଠକେ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ଯେ ୧୮୧୮ ସାଲର ୩ ନମ୍ବର ରେଗୁଲେସନ୍ (**Regulation**) ଅନୁସାରେ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ବିନା ବିଚାରରେ ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୂର କରିବା ଯାହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ, ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ କରି ଯେ ଏ ଦେଶରେ ନବଜୀବନ ସଞ୍ଚାର କରିଅଛନ୍ତି, ସେହି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ, ବରେଣ୍ୟ ମହାତ୍ମା ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ପ୍ରାୟ ୭ ମାସ କାଳ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଦୀ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ମନ୍ଦାଲୟରେ (**Mandalay**) ଅବସ୍ଥାନ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି କଥା କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନୋହୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟଙ୍କ ଶେଷ କଥା —ସେହି ଅମୃତ-ଗର୍ଭ କଥାଟି ସ୍ମରଣ ରଖିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧ ଶେଷ କରୁଅଛୁଁ । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ନିର୍ବାସିତ ହେବାର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ କହିଥିଲେ,

—"ଭଗବାନ୍ ଯାହା କରନ୍ତି, ଅବଶ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତ ।"

—*—

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ, ୧୧ଶ ଭାଗ, ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା, କାର୍ତ୍ତିକ ୧୩୧୫, ପୃଷ୍ଠା-୧୯୭

ଆଲୋଚନା ଓ ସ୍ମୃତିକଥା

କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ

ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ

କୌଣସି ଏକ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । ଏଥିରେ ସାହିତ୍ୟର ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜ ଉପରେ ତାହାର ବ୍ୟାପକ ଓ ସର୍ବମୟ ଭୂମିକା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଏ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ସୀମିତ ଏବଂ ସିଂହାବଲୋକନ ମାତ୍ର । ବିଗତ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଶ୍ରାଦ୍ଧସଭାରେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାବେଳେ ତାଙ୍କର କେତେକ ସହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ ସମୟରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦ୍ୱିଧା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ମୁକ୍ତ ଓ ବିଶାଳ; ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ, ରୁଚି ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ନେଇ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଠାରୁ ଆହରଣ ଓ ପରସ୍ପରକୁ ବିତରଣ ବଳରେ ଅଧିକ ବିକଶିତ ଓ ପଲ୍ଲବିତ । ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଂଚିଶ, ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ଲିଖିତ ଏହି କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ଥାନ ଓ ଭୂମିକା ନିରୂପଣ ହେବା ଦରକାର; ତେଣୁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ସାହିତ୍ୟର ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଉପାଦେୟତା ଏବଂ ସମାଜ ଉପରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଓ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଭିତ୍ତିରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ ଦିଗରେ ପ୍ରାଥମିକ ଚେଷ୍ଟା ମାତ୍ର ।

ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ କରିବା ଯେତିକି କଷ୍ଟକର, ସେତିକି ସହଜ-ସାଧ୍ୟ । ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିର୍ଣ୍ଣୟର ମୂଳସୂତ୍ର ହେଉଛି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସମାଜ ଗଠନ ଓ ଲୋକକଲ୍ୟାଣ ସାଧନରେ ସାହିତ୍ୟର ଭୂମିକା । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଏହି ଭୂମିକାର ପୁଷ୍ଟିସାଧନ କରେ, ସେହି

ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ପରିମାଣରେ ସାମାଜିକ ସାହିତ୍ୟ ବା ଲୋକସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯୁଗସାହିତ୍ୟ ହିସାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରେ । ତେଣୁ ଏହି ମୂଳସୂତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରି ତାହା ପ୍ରଗତିଶୀଳ, ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ବା ମିଶ୍ରିତ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ସମାଜର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସଂପୃକ୍ତ ସମାଜକୁ ଗୃଳୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, କେତେକ ସମୟରେ ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋଡ଼େ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ମିଶ୍ରିତ ସାହିତ୍ୟ ରୂପ ନିଏ । ତେଣୁ ତାହାର ସ୍ଥାନ ବା ଆଦର ସମାଜର ଅବସ୍ଥାର ବିଚାର ଅନୁରୂପ ହୁଏ । ତେଣୁ ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଓ ତହିଁରେ ସଂପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ସମାଜ କଲ୍ୟାଣକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହିଥିବା ବିଶେଷ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ଭୂମିକା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଉପରେ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ମୁଖ୍ୟତଃ ନିର୍ଭର କରେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ହଜାର ବର୍ଷ ତଳର ସାହିତ୍ୟ ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ଏକ ନ ହୋଇପାରେ, ଭାବ ଓ ଭାଷାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥାଇ ପାରେ; ମାତ୍ର ତାହା ଯଦି ତାତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଜିର ଲୋକ ଆବଶ୍ୟକତାର ବହୁ ପଛରେ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ତାତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜରେ ଯେହେତୁ ଲୋକସଭ୍ୟତା ଓ ଗଣ-ସଂସ୍କୃତିର ଆଲୋକବର୍ତ୍ତିକା ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି, ତେଣୁ ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ଆଦର ପାଇବ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ଯେଉଁ ଅତୀତ ସାହିତ୍ୟ ଶହ ଶହ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ତଳେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ ରାଜାରାଜୁଡ଼ାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଶୋଷଣକୁ ନିନ୍ଦା ଓ ନାପସନ୍ଦ କରିଛି, ସାମାଜିକ ଅନ୍ୟାୟର ବିରୋଧ କରିଛି, ନୂତନ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ରୂପରେଖ ଦେଇଛି; ତାହା ଆଜିର ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ସମତୁଲ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାତ୍‌କାଳୀନ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଚାରରେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ । ତେଣୁ ଯୁଗ-ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହିପରି ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଅଧିକାର କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ସମାଜର ବାହକ

ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଛି । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣରେ ସମାଜର ଅସଲ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ଏହାର ଉତ୍‌ଥାନ ପତନ, ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର, ଦୁଃଖସୁଖ, ଜୟପରାଜୟର ଚିତ୍ର ପରିବେଷିତ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କେତେକ ଅତୀତ ସାହିତ୍ୟ ରାଜାରାଜୁଡ଼ାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉତ୍‌ଥାନ, ଦିଗ୍‌-ବିଜୟର ପ୍ରଶସ୍ତିଗାନ, ତୋଷାମଦକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିପୂଜାରେ ମୁଖରିତ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କର ଦୁଃଖ-ଯାତନା, ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ପ୍ରବାହର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କରଭାର, ଶରୀର ପୀଡ଼ା, ଅନ୍ୟାୟ-ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଶୋଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ସମୃଦ୍ଧ, ସେ ବିଷୟରେ ସାହିତ୍ୟ ଉଦା-ସୀନ ବା ନୀରବ ହେଲେ ସେହି ସାହିତ୍ୟର ଆଦର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେହି ସାହିତ୍ୟ କଦାପି କେଉଁ ଯୁଗରେ ଲୋକ-ସାହିତ୍ୟ କିମ୍ବା ପ୍ରଗତି-ଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ତିଷ୍ଠି ପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ସଂପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଉକ୍ତ ପଛପଡ଼ା ସମାଜରେ ଲୋକ-କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଦର୍ଶାଇ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜତନ୍ତ୍ରକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ଚାହେଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସେହି ଅତୀତ ସାହିତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସାହିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ—ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଉକ୍ତ ପଛପଡ଼ା ସମାଜରେ ଲୋକକଲ୍ୟାଣ ପ୍ରତି ସଂବେଦନଶୀଳ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ରାଜାରାଜୁଡ଼ାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନ୍ୟାୟ-ଅତ୍ୟାଚାର, ଶୋଷଣ ଓ କରପୀଡ଼ାର ନିନ୍ଦାଗାନ କରି ତାହାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ ଖଡ଼୍‌ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ପାଇଁ ପଥ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବାସ୍ତବରେ ସଂପୃକ୍ତ ସମାଜର ବାସ୍ତବ ଅବସ୍ଥା ବା ଲୋକଚରିତ୍ରର ଚିତ୍ର ନିଖୁଣ ଭାବରେ ପରିବେଷଣ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ହୁଏ ତ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଦମନ, କଷଣ, ଧମକ ଏବଂ ଅକଥନୀୟ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ସଠିକ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ପ୍ରତିଫଳନ ରୂପେ ସମାଜର ସେବା କରିଛି । ଯୁଗର ପ୍ରବାହରେ, ପରିବର୍ତ୍ତନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନର ଆବଶ୍ୟକତା ସଂଶୟବିହୀନ । ଅନ୍ୟ ଏକ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟ ରହିଛି, ଯହିଁରେ କେତେକ ଉତ୍କର୍ଷ ଏବଂ ଅପକର୍ଷ ରହିଛି ଏବଂ ସୁବିଧାବାଦୀ ଭୂମିକାରେ ତାହା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଛି । ତାହାର ସ୍ଥାନ ଯୁଗ ଯୁଗ ସେହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବ । ଆଜି ଆମେ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ବା ନ କରୁ; କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ

ଅତୀତର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟକୁ ତଉଲ କରି ତାହାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ କରିବେ । ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ଆଖ୍ୟାପ୍ରଦାନ କରିବେ, ଆଦର ବା ଅନାଦର କରିବେ, ଏହା ହିଁ ନିଶ୍ଚିତ ସତ୍ୟ ଓ ସାହିତ୍ୟ ମଣି ନିର୍ଣ୍ଣୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାପକାଠି । ତେଣୁ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ବାହକ ରୂପେ ସାରା ସମାଜକୁ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ସ୍ତରକୁ ନେଇଛି, ସେ ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ।

ତେଣୁ ଅତୀତର ସାହିତ୍ୟକୁ ଓଜନ କରି ତାର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିବା ଅର୍ଥ ଆଜିର ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ତାହାକୁ ଓଜନ କରିବା ବା ତୁଳନା କରିବା ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ସମୟର ସାହିତ୍ୟକୁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଅବବୋଧ ନିମିତ୍ତ ସମୀକ୍ଷା କରାଯାଏ, ସେହି ଯୁଗର ସଭ୍ୟତା, ସଂସ୍କୃତି, ଭାବ-ଭାଷା ଇତ୍ୟାଦିର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର କି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଛି, କି ବିଶେଷ ଆବେଦନ-ନିବେଦନ-ମୂଳକ ଅବଦାନ ରହିଛି, ତାହା ସର୍ବଥା ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ—ଯାହା ଉପରେ ଏକ ସଂଗତ ଏବଂ ସମୀଚୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିର୍ଭର କରେ । ଅତୀତର ସାହିତ୍ୟ ଯେମିତି ଠିକ୍ ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ସମତୁଲ ନୁହେଁ, ସେହିପରି ଆଜିର ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହଜାର ବର୍ଷ ପରେ ହୁଏ ତ ସମାଜୋପଯୋଗୀ ନ ହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେହେତୁ ଆଜିର ସାମାଜିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ତାହା ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ସମାଦୃତ, ତାହା ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ତାଲିକାରେ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଚିନ୍ତା ସାହିତ୍ୟରେ ବିକଶିତ ହୁଏ, ତାହାର ପ୍ରଗତିଶୀଳତା ସମାଜ ବା କାଳର ବିବର୍ତ୍ତନରେ ବିସ୍ମୃତିକୁ ଚାଲି ନ ଯାଇ, ହୁଏ ଅଧିକ ଚିରନ୍ତନ ଏବଂ ଶାଶ୍ୱତ । ଚିନ୍ତାଧାରାର ବିଲୟ ଘଟେ ନାହିଁ ବରଂ ସଂହତି ରକ୍ଷାରେ ସହାୟତା କରି ଅଧିକ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଚିନ୍ତା ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସୃଜନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥାଇ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଗତିଶୀଳତା ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଆସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ତାହାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ କରେ । ସାମନ୍ତବାଦୀ ଯୁଗର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ହୁଏ ତ ସମାଜବାଦୀ ଯୁଗର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ତୁଳନାରେ ନ୍ୟୂନ ହୋଇପାରେ; କାରଣ ଏ ଦୁଇ ଯୁଗର

ସାମାଜିକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀ ସମ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ; ତଥାପି ଦୁଇ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଚିନ୍ତା ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ତାଲିକାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ ସେକ୍ସପିଅର୍‌ର ସାହିତ୍ୟ ବିଗତ ଚାରି ଶହ ବର୍ଷ ତଳର ଲେଖା ହେଲେ ହେଁ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ତାତ୍କାଳୀନ ସମାଜ-ଚିତ୍ରଣ ଆଜି ମଧ୍ୟ ସମାଲୋଚିତ ହୁଏ । ସେକ୍ସପିଅର ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ତାତ୍‌କାଳୀନ ସମାଜ ଓ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଯେଉଁ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାରର ନଗ୍ନଚିତ୍ର ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ମମ ସାମାଜିକ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖଡ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତେଜନା, ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଏବଂ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ହିଁ ଏକ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ଭୂମିକା ଗଠନ କରିବା ଦିଗରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇଛି । ତେଣୁ ସମାଜବାଦୀ ସମାଜମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ସମାଦୃତ ହେବ । ଇତିହାସରେ ଏହିପରି ଅଗଣିତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି, ଯାହାକୁ ଆଜି ଆବଶ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଚିନ୍ତାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ବାସ୍ତବରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଇତିହାସରେ ୧୨୧୫ର ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା ଠାରୁ ବହୁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତନ୍ତ୍ରର ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କର ଧାରାବାହିକ ସଂଗ୍ରାମ, ଚାର୍ଲସ୍ ପ୍ରଥମଙ୍କର ମସ୍ତକ ଭୂଲୁଣ୍ଠନ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଜେମସ୍‌ଙ୍କର ରାଜ୍ୟତ୍ୟାଗ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । ସେହିପରି ଫ୍ରାନ୍ସର ଲୁଇବଂଶ ରାଜାଙ୍କର ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ପ୍ରଜା ଉତ୍ପୀଡ଼ନକୁ ରୁଷୋ ଓ ଭଲଟେଆରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଯେପରି ନିଖୁଣ ଭାବରେ ପରିବେଷଣ କରିଛି; ରାଜତନ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସି ଉତ୍ତୋଳନ କରି ତାହା ବଦଳରେ ଏକ ଲୋକଶାସନ ବା ପ୍ରଜାଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିମୟ ବାଣୀ ଓ ଉଷ୍ମ ଉଦ୍ଦୀପନା ଯୋଗାଇଛି ଏବଂ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଏହି ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର ଭରା ଶାସନକୁ ପଦାଘାତ କରିବାରେ ଯଥାର୍ଥ ଇନ୍ଧନ ଯୋଗାଇଛି, ନିଶ୍ଚୟ ତାହା ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେବ, ଏଥିରେ ଦ୍ୱିମତ ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେତେବେଳେ ସମାଜବାଦୀ ସମାଜରେ

ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରାଯିବ, ସେତେବେଳେ ଭାବ ଓ ଭାଷାର ଇତିହାସ ସଙ୍ଗେ କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧନଶୀଳ ମାନବସମାଜର ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ଏବଂ ସମ୍ୟକ୍ ଅବଧାରଣା କରାଯିବ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଯେଉଁସବୁ ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଲୋକସଂସ୍କୃତିମୂଳକ ଚିନ୍ତାରେ ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଥିବେ, ତାହାକୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ଉଚ୍ଚ ଆସନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇବ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ପୁରାତନ ପରସତ୍ତା ସମାଜ ଗର୍ଭରେ ହିଁ ନୂତନ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସମାଜର ଭ୍ରୂଣସଂସ୍କାର ହୋଇଥାଏ; ଯେଉଁ ଭ୍ରୂଣର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟେ ଏବଂ ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭକରି ପ୍ରସବ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁରାତନ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ସମାଜର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ଭ୍ରୂଣ ଯେତେ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ସଂସ୍କାର ଓ ପରିପୋଷଣ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ବେଶୀ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଲାଭକରେ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତିରେ ଓ ପ୍ରଗତିରେ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟର ଅବଦାନ ଯେତେ ବେଶି, ସେ ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରେ ଏବଂ ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରରେ ସେତେ ଆଦର ଓ ପୂଜା ପାଏ । ଏହା ହିଁ ସାହିତ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ ଓ ସାର୍ଥକ ଭୂମିକା; ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ସମାଜର ସମ୍ୟକ୍ ହିତ ସାଧନ କରେ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାହାର ସାର୍ଥକତା ଏହିଠାରେ; ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତି ବୋଲନ୍ତେ—ସାମନ୍ତବାଦୀ ସମାଜରୁ ଅର୍ଦ୍ଧସାମନ୍ତବାଦୀ ସମାଜ, ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ସମାଜ, ସମାଜବାଦୀ ସମାଜ ଓ ସାମ୍ୟବାଦୀ ସମାଜ ଯେଉଁ କ୍ରମପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ସମାଜ ଅଗ୍ରଗତି କରିଛି ଓ କରୁଛି । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଏହି ଅଗ୍ରଗତି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଯେତେ ସହାୟତା କରିଛି, ସେ ସାହିତ୍ୟ ସେତେ ଉନ୍ନତ ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଭୂମିକା ନିଶ୍ଚୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଏବଂ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଉଚ୍ଚମୂଲ୍ୟ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ସାହିତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଦ୍ୱିତୀୟ ସୂତ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣ । ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣ କେବଳ ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତି— ବହିଃପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିକୁ ବୁଝାଏ । ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣରେ ନଦନଦୀ, ଲତାଗୁଳ୍ମ, ପର୍ବତ-ଆକାଶ, ଫଳପୁଷ୍ପ,

ପଶୁପକ୍ଷୀ ଯେମିତି ସ୍ଥାନ ପାଆନ୍ତି, ସେମିତି ମନୁଷ୍ୟର ଚରିତ୍ର, ସମାଜର ଚରିତ୍ରମୂଳକ ଚିନ୍ତାଧାରା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକୁ ବହିର୍ମୁଖୀ ଓ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିପାରେ । ପ୍ରକୃତିର ଅନୁକୂଳତା ଓ ପ୍ରତି-କୂଳତାର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ପରିବେଷିତ ହୁଏ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ । ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ସଂଗ୍ରାମର ସାମାଜିକ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅନୁଭୂତିରେ ପରିପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଏହି ଅନୁଭୂତି ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଗଭୀର ଓ ବ୍ୟାପକ ଏବଂ ସାମୂହିକ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଜୀବନ୍ତ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିପାରେ, ତାହା ସେତେ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତରରୁ ସାମୂହିକ ତଥା ସାମାଜିକ ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଥାଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜର ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ସଂଗ୍ରାମ ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସାଧାରଣ ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତିକ ବସ୍ତୁରେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଆନନ୍ଦ ଓ ସନ୍ତୋଷ, ସୁଖଦୁଃଖ ଓ ସୁବିଧା-ସୁଯୋଗର ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରନ୍ତି; ସାହିତ୍ୟିକ ସେ ସମସ୍ତ ଅନୁଭୂତିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ନିଜର ସୃଜନୀଶକ୍ତି ଓ ଅନୁଶୀଳନ, ସମୀକ୍ଷା ବଳରେ ଅଧିକ ପରିମାର୍ଜିତ ଏବଂ ରସାଣିତ କରି ପୁନଶ୍ଚ ସେହି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖରେ ତାହା ପରିବେଷଣ କରନ୍ତି । ସେହି ସାହିତ୍ୟ ପାଠ କଲେ ତାହା ପାଠକ ଚିତ୍ତରେ ଅପୂରନ୍ତ ଜୀବନାନୁଭୂତିର ପ୍ରୟାଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଏହା ଯଥାର୍ଥରେ ଜୀବନ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାର୍ଥକ ସୃଷ୍ଟି ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ ଏବଂ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କରେ । ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ପରିବେଷଣ କରେ । ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମାଣରେ ଜୀବନର ନିବିଡ଼ ଅନୁଭୂତି, ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇବା କଥାକୁ ନେଇ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ରାକାରଜନୀର ସୁକୋମଳ ସ୍ନିଗ୍ଧସୁନ୍ଦର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଆହ୍ଲାଦ, ପବିତ୍ରତା ଏବଂ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧର ଫଲ୍‌ଗୁ ବୁହାଇ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ସେଇ ଅନୁଭୂତିର ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ କବି, ଭାବୁକ, ଲେଖକଙ୍କର ଲେଖନୀ ମୁନରେ । ସାଧାରଣ ଆନନ୍ଦ, ସାମାଜିକ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ଅଧିକ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ହୁଏ ଏବଂ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତିର ପରିପୁଷ୍ଟି ସାଧନ ଦିଗରେ ଅଧିକ ବୀର୍ଯ୍ୟମାଣ ହୁଏ । ଅନୁଭୂତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ ହୋଇ ଚିରନ୍ତନ ଶାଶ୍ୱତ ଏବଂ ସ୍ଥାୟୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ । ଏହି ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକ ନିଜର ଆତ୍ମ-ଅନୁଭୂତି ମନେକରି

ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି, ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ପାଠ କରିବା ପାଇଁ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତି । ସେହିପରି ବହିଃପ୍ରକୃତିର ସମସ୍ତ ବିଭାବର ସମ୍ୟକ ଚିତ୍ରଣ, ଯଥା ପ୍ରକୃତିରେ ଋତୁପରିବର୍ତ୍ତନ, ନିଦାଘ ବର୍ଷା ଶରତ ଶୀତ ବସନ୍ତ ପ୍ରଭୃତିର ସୌମ୍ୟଭୈରବ ତଥା କୋମଳ ସୁନ୍ଦର ରୂପ, ପୁଷ୍ପପୁଞ୍ଜର ସୌରଭ, ସୁଶୀତଳ ଛାୟା, ଆହ୍ଲାଦଦାୟିନୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା, କଳକଳନାଦିନୀ ନଦୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଯେପରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରାଣରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟିକରେ, ସୁପ୍ତପ୍ରାଣକୁ ଯେପରି ଉଜ୍ଜୀବିତ କରେ, ସେ ସମସ୍ତକୁ କବି ଏକତ୍ର କରି ନୂତନ ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଭାବ, ଭାଷାବିନ୍ୟାସ, ରଚନାଶୈଳୀ, କଳାତ୍ମକତାରେ ସମୃଦ୍ଧ କରି ଲୋକ-ଚିତ୍ତକୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରେ । ଏହା ହିଁ ସାହିତ୍ୟିକର କଳ୍ପନାବିଳାସ, ବାସ୍ତବାନୁଭୂତି, ସାବଲୀଳ ପରିପ୍ରକାଶରେ ଏକ ସଂଯୁକ୍ତ ସାଧନା । ଏହି ସାଧନାରେ ହିଁ ସାହିତ୍ୟିକର ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ପରିକାଷ୍ଠା ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ । ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତି ଚିତ୍ରଣ ହୁଏ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତି ଏବଂ ବହିଃପ୍ରକୃତି କେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁସଂପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ହିଁ ଥାଏ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସାହିତ୍ୟର ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗ ରହିଛି— ଗୋଟିଏ ଆଧାର (ଫର୍ମ), ଅନ୍ୟଟି ଆଧେୟ (କଣ୍ଟେଣ୍ଟ) । ଏହି ଦୁହିଁଙ୍କର ସୁସମନ୍ୱୟରେ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିର୍ଣ୍ଣୟର ଅନ୍ୟତମ ସୂତ୍ର ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟର ଭାଷା । ଭାବ ଓ ଭାଷା ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ମାନବର ଏକମାତ୍ର ଏବଂ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ତା'ର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ବିଭିନ୍ନତା, ତା'ର ମୌଳିକ ସର୍ବସ୍ୱ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ପରିବେଶରେ ଏକୀଭୂତ ଚିନ୍ତା କିମ୍ବା ଏକ ଅଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ଭିନ୍ନ ଚିନ୍ତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ନୀତି, ନିୟମ, ପରିସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭାବରେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ଭିନ୍ନତା, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଏବଂ ନୂତନତାର ପ୍ରବାହରେ ଜୀବନାନୁଭୂତି ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୁଏ । ଏହି ଚିନ୍ତାର ବହିଃପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଏପରି କି ଚିନ୍ତାର ମୂଳପିଣ୍ଡ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଭାଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ପ୍ରତି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଭାବବହନ ଭାଷା ଯେମିତି

ଅସମ୍ଭବ, ଭାଷାବିହୀନ ଭାବ ସେମିତି ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଏବଂ ଦୁର୍ବୋଧ । ପୁନଶ୍ଚ ଭାଷା ଏକ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଭାବ ଏହି ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସାହାଯ୍ୟରେ କେବଳ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ସାଧାରଣ ଭାଷାର ରୂପ ନ ନେଇ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ତାହା ସାଧାରଣରେ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇ ରହେ । ତେଣୁ ସ୍ୱକଳ୍ପନା ଓ ସାମାଜିକ ଭାଷା ଏକତ୍ର ମିଶି ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ, ତାହା ସର୍ବଜନଗ୍ରାହ୍ୟ, ସୁବୋଧ ଏବଂ ସାମାଜିକ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ଭାବର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରଧାନତଃ ଭାଷାର ବୋଧଗମ୍ୟତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ପିଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରାଣର ସମ୍ପର୍କ ଲଭକରି ସାହିତ୍ୟରେ ଭାବ ଓ ଭାଷା ନିଜ ନିଜର ଭୂମିକା ପୂରଣରେ ନିଜର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ଆତ୍ମା ଯେମିତି ଶରୀରର ମୂଳ, ଶରୀର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟର ଆଧାର । ଭାଷା ଭାବର ଭୂଷଣ । ତେଣୁ ସାର୍ଥକ ସାହିତ୍ୟର ଅଭିମୁଖ୍ୟ ହେଉଛି ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାରୂପକ ଆତ୍ମାକୁ ସାବଲୀଳ ସହଜ ସୁବୋଧ ଭାଷାର ଶରୀରରେ ଆବୃତ କରାଇବା । ଏଣୁ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିଚାରରେ ଭାଷାର ସମୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଉପଯୋଗୀତାର ସ୍ଥାନ ଅତି ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଏବଂ ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ । ସଂପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର କିଂବା ନିମ୍ନକୋଟୀର, ତାହା ମଧ୍ୟ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ନିରୂପଣ କରାଯାଏ । ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା ମୁଷ୍ଟିମେୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କେବଳ ଚର୍ଚ୍ଚା କରା-ଯାଉଥିଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ଜଣେ କେତେ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଏବଂ ବୁଝୁଥିଲେ; ସାଧାରଣ ଲୋକେ ସେତେବେଳେ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ବାଣୀକୁ ଅବୋଧ ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ରୀତିଯୁଗର କଥା, ସେତେବେଳେ କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଫଳରେ ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ଭାଷା ଜରିଆରେ ତାହାକୁ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଏବଂ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅସୀମ ପ୍ରୀତି ଓ ଭକ୍ତିଭାଜନ ହୋଇପାରିଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ସାହିତ୍ୟ ଅଧିକ ସମାଦୃତ ହୋଇଛି ଏବଂ କବିସମ୍ରାଟଙ୍କ ସମ୍ମାନ ରହିଛି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ । ଆଜି ସେ ସମୟ ନାହିଁ । ହୁଏ ତ ଲୋକେ ସେ ସମୟର ଭାଷାରେ ରୀକ୍ଷ୍ଣତା ଓ ରୀବ୍ରତା ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ହିଁ କେବଳ ସୁନ୍ଦର ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବପର, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ନୁହେଁ । ଶାନ୍ତ ବା ଭକ୍ତିଯୁଗ ପୂର୍ବରୁ ଅବଶ୍ୟ ସାରଳାଦାସ ଆଦିଯୁଗରେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ସମେତ ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଆ ବା ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ କିପରି ଉନ୍ନତ ଭାଷା ସମ୍ବଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ, ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଏବଂ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ରଚିତ ମହାଭାରତ, ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଦାଣ୍ଡିରାମାୟଣ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭାଗବତ ଏବଂ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ନିଶ୍ଚୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରି ତୋଳିଛି । ସେମାନଙ୍କର ସୁଦୃଢ଼ ମତ ଥିଲା ଯେ ସଂସ୍କୃତ ଭଳି ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ, ଶୈଳୀ, ରୂପ ନେଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତୁଲ୍ୟ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାହିତ୍ୟ ରଚନା ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସମ୍ଭବ । ଭଞ୍ଜ ଏହି ଭାବଧାରାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ତାତ୍କାଳୀନ କୃତ୍ରିମ ଧାରଣାରେ କୁଠାରାଘାତ କରି ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଏକ ଅଭିନବ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ । ନୂଆ କରି ସାହିତ୍ୟକୁ ଉପମା, ଉପମେୟ, ଅଳଙ୍କାର, ଚମତ୍କାର ପଦବିନ୍ୟାସ ଏବଂ ଅର୍ଥଗୌରବରେ ବିମଣ୍ଡିତ କଲେ । ଏହା ହିଁ ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ । ଲୋକେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ପାଠକରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଭଞ୍ଜଙ୍କ ବିଷୟରେ କହିବାକୁ ଯାଇ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ଝରିଆସିଛି :—

"ଗାଏ ଭୂମ ଗୀତ   ସଭାରେ ପଣ୍ଡିତ
ପଥେ ପାନ୍ଥ ହୃଷ୍ଟମନା
ହଳେ ବୋଲେ ଚଷା   ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯୋଷା
ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ବାରାଙ୍ଗନା ।

ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ତାହା କମ । ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କର ଭାଷା ଓ ବସ୍ତୁ ଉଭୟେ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ମାତ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଭାଷା ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ, କିନ୍ତୁ କେତେକ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଭାବଧାରାପୂର୍ଣ୍ଣ । ସାରଳାଦାସଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭୂମିକାରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ; ଏହି କାରଣରୁ ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଲୋକପ୍ରିୟତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଭବିଷ୍ୟତରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାଥମିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ

ସ୍ଥାନ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଏହି ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାହିତ୍ୟିକାର-ମାନଙ୍କ ନାମ ନିତାନ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନ୍ମ ଏବଂ ଏହି ସାହିତ୍ୟ-ଉଦ୍ୟାନରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ମାଳାକାର ପୁଷ୍ପଚୟନ କରି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ ରାଧାନାଥ, ଗଙ୍ଗାଧର, ଫକୀରମୋହନ ଏବଂ ମଧୁସୂଦନ । ଏହିମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟଯୁଗ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଏବଂ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅନୁପ୍ରବେଶ ବେଳକୁ ଭାରତ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦଖଲସ୍ୱତ୍ୱ କାଏମ୍ ହୋଇସାରିଛି । ଅବାଧ ବିଦେଶୀ ଶୋଷଣ ଓ ନିରଙ୍କୁଶ ଶାସନରେ ଦେଶ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ଡାକ ଛାଡ଼ୁଛି । ମୁକ୍ତିର ପିପାସା ପ୍ରବଳ ହୋଇ-ଉଠିଛି ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ-ବୃକ୍ଷ ପଲ୍ଲବିତ ହୋଇଉଠିଛି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଶାସନ ଓ ଶୋଷଣକୁ ମୂଳପୋଛ କରି ଏ ଦେଶର ଲୋକ-ମତ ଅନୁସାରେ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲୋକଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ । ଏ କଥା ସତ ଯେ ସମାଜରେ ପୁଞ୍ଜିବାଦୀ ଶାସନ ଅଥବା ସମାଜବାଦୀ ଶାସନ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ତଥା ଦେଶର କଳ୍ପ ନା କଳ୍ପ ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ହେଲେ ପରାଧୀନତାର ବିଲୋପ ସାଧନ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହିଁ ସର୍ବାଦୌ ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପାଦର ସମାଜର ଅନୁରୂପ ସାହିତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦବିରୋଧ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦରକାର । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ଏବଂ ତଦନୁରୂପ ଜାତୀୟତାଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ସାହିତ୍ୟର ହିଁ ଥିଲା ଅଧିକତର ପ୍ରୟୋଜନ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟିକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଏହି ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷାକୁ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପ ଦେଇପାରିଛନ୍ତି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହେବେ, ଗୌରବାନ୍ୱିତ ହେବେ; ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାରେ ପୁଞ୍ଜିବାଦ ବିକାଶର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଜାତୀୟତା ଭାବଧାରାର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ୧୯୦୩ ସାଲର ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଜନ୍ମ ମାଧ୍ୟମରେ ।

ତେଣୁ ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ-ସାହିତ୍ୟ; କାରଣ ତହିଁରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାତୀୟତା ରହିଛି ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ପ୍ରଶଂସା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭବ, ଯଥା—ପ୍ରକୃତିବର୍ଣ୍ଣନା, ପଦଲାଳିତ୍ୟ, ମନୋହାରୀ କାହାଣୀ ଉଚ୍ଚକୋଟିର । ଏହିଠାରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାରତ ବନ୍ଦନା—"ସର୍ବେଷାଂ ନୋ ଜନନୀ ଭାରତଧରଣୀ କଳ୍ପଲତେୟଂ" । 'ଦରବାର' ରେ :—

"ମଞ୍ଚ ପାଶେ କିଂପା ଏତେ ଲୋକ ଠିଆ
ଲାଗିଅଛୁ ପରା ଆସନ କଡ଼ୟୁ
ପଦଟିଏ ଦେବେ କର୍ଣ୍ଣରସାୟନ
ପଦ ଅନୁରୂପ ବସନ ଭୂଷଣ । ଇତ୍ୟାଦି ।

'ମହାଯାତ୍ରା' :—

"ଏହି କି ସେ ଆର୍ଯ୍ୟଭୂମି ? ଏ ଭୂମିର ସୁତ
ତୁମ୍ଭେ କି ଆର୍ଯ୍ୟନାମ ବାଚ୍ୟ ତ ଜଗତେ ?
ବିନା ଯୁଦ୍ଧେ ନ ଦେବାର ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ମେଦିନୀ,
ପଣ ଯେଉଁ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ତାଙ୍କର ଶୋଣିତ,
ବହୁଛି କି, ଅହୋ ଯୋଦ୍ଧେ, ତୁମ୍ଭ ଧମନୀରେ ।
ଧିକ ! ଧିକ ! ଶତ ଧିକ ! ଧିକ୍ ଏ ମନ୍ତ୍ରଣା !
ଏ ହୀନ ମନ୍ତ୍ରଣା ଶୀଘ୍ର ପାମର ଉଚିତ,
ଉଚ୍ଚାରି ଯା କଲ ଶୂରେ ଅପବିତ୍ର ଆଜ,
ନିଜ ମୁଖ ଶ୍ରୋତା କର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଯ୍ୟବଂଶଧରେ,
ଶାସ୍ତ୍ରୁ ଯେ ସେହି ଯିନା ବାରର ମରଣ ।
ଶାସ୍ତ୍ରୁଭାବ ବହି ତୁମ୍ଭେ ମୃତ ଏ ଜଗତେ ।
ଲୋଡ଼ିଲ କି କେହି କେବେ ମୃତ୍ୟୁର ଯନ୍ତ୍ରଣା ।"—ଇତ୍ୟାଦି,

ଇତ୍ୟାଦି ଜାତୀୟ ଭାବଧାରାର ପ୍ରମାଣ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ସ୍ତୁତିଗାନରେ ମଧ୍ୟ ରାଧାନାଥ ଶତମୁଖ ହୋଇଛନ୍ତି ।

"ଜୟ ଉତ୍କାରିଆ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ
ଏ ଘୋଷଣା ଆଜି ବ୍ୟାପଇ ଉତ୍କଳେ
ଗାଏ ମହାନଦୀ ଗାଏ ମହୋଦଧି
ଗାବନ୍ତି ହରଷେ ପ୍ରାଚୀ ଅଚଳେ
ଗାବନ୍ତି ଦକ୍ଷିଣେ ହ୍ରଦ ଊର୍ମି ଚୂଳେ
କାଂଚନ ବିମାନେ ଗଗନେ ସଂଚରି
କରି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ସୁର ବିଦ୍ୟାଧରୀ
ଏକାମ୍ର କାନନେ ଲତା ଦୋଳାଣନେ
ଗାଅ ବନଦେବୀ କରେ ବୀଣା ଧରି
ଜୟ ଉତ୍କାରିଆ ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ ।"

...ଇତ୍ୟାଦି ।

ମଧୁସୂଦନ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଜାତୀୟ ଭାବଧାରା ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଭାବଧାରାର ମିଶ୍ରିତ ଭାବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଜାତୀୟ ଭାବଧାରାର ଏକ ଉଦାହରଣ .—

ଏହି କି ସେ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭୁବନ ବିଦିତ
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରଙ୍ଗଭୂମି, ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବର
ଏହି କି ଭାରତ, ଯାର ମହିମା-ସଂଗୀତ
ଗମ୍ଭୀର ଝଙ୍କାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗଦିଗନ୍ତର,
ଏହି କି ସେ ସୁମନୋଜ୍ଞ ଆଶା ସରୋବର
ଯାର ଜ୍ଞାନାମୃତ ପାନେ କୃତାର୍ଥ ଧରଣୀ
କେମନ୍ତେ ହେବ ବିଶ୍ୱେ ଆଜି କରିବ ବିଶ୍ୱାସ
ଏହି ସେହି ଦେବଭୂମି ବିଶ୍ୱ ବନ୍ଦନୀୟା !"

* * *

ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ :—

ଜୟ ମା ଜନମଭୂମି ପବିତ୍ର ଭାରତ ଭୂମି
ତୋହର ସନ୍ତାନ ଆମ୍ଭେ ଅଟୁଁ ସରବେ

ତୋର ଶ୍ରୀଚରଣ ସେବା ପାଇଁ ମନ ପ୍ରାଣ ଦେବା
ଗାଇବା ତୋହର ନାମ ଆନନ୍ଦ ରବେ
ତୋ ଆନନ୍ଦେ ହୋଇବା ସୁଖୀ
କାନ୍ଦବା ତୋହର ଦୁଃଖେ ହୋଇଣ ଦୁଃଖୀ ।

*　　*　　*

ଜୟ ମା ଜନମଭୂମି ଉଦାର ଉତ୍କଳଭୂମି
ତୋର ସ୍ନେହକୋଳେ ମାଗୋ ଜନ୍ମ ଆମ୍ଭର
କୋଟି ସୁତ ଘେନ କୋଳେ ପାଳୁଅଛୁ ସ୍ନେହଭୋଳେ
ତୁହି ମା କରୁଣାମୟୀ କର ଆଦର
ତୋ ବକ୍ଷର ଅମୃତ ରସ
ସୁଖୀ କରୁଛୁ ମା କୋଟି କୋଟି ମାନସ ।"

ଅନ୍ୟ ପଦରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଭାବଧାରା ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ—
ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ :—

ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କ ବିୟୋଗ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ।

"ମା ନାମ ମହିମା ମହୀମଣ୍ଡଳେ
ମା ନାମର ଶାନ୍ତ ତପନତଳେ
ମା ନାମ ମାଧୁରୀ ମାନବ ପ୍ରାଣେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ଧ୍ରୁବପ୍ରମାଣେ
ଯାର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରମାଣିତ
ସେହି ମହାଦେବୀ ମାତା ଭିକ୍ଟୋରିଆ
ଭବଧାମୁ ତିରୋହିତ ।
ଅର୍ଦ୍ଧ ଧରଣୀର ଅଧି ଈଶ୍ୱରୀ
ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶଙ୍କରୀ
ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ　　ଶ୍ରୀ ମହାରାଣୀ
ରାଜରାଜେଶ୍ୱରୀ　　ନାରୀ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ
ସର୍ବ ମନୁଜ ବନ୍ଦିତା
ସତୀ ଶିରୋମଣୀ　　ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଜନନୀ
ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଅନିନ୍ଦିତା ।" ଇତ୍ୟାଦି...

ପୂର୍ବରୁ ଯାହା କୁହାଯାଇଛି—ସମାଜର ପ୍ରଚଳିତ ଅବସ୍ଥା, ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ସାହିତ୍ୟରେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ । ଏହି ସବୁ ଉଦାହରଣ ସଂକ୍ଷେପରେ ତାହାର ନଗ୍ନ ପ୍ରମାଣ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ ଓ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାସ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଜାତୀୟବାଦର ଉଦୟ ଏବଂ ସାମନ୍ତବାଦର ପରିବେଶ । ଏହି ସମସ୍ତ ଭାବଧାରା, ସଂପୃକ୍ତ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟିକ ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନ-ଉଭୟଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମିଶ୍ରିତସାହିତ୍ୟ । ସର୍ବୋପରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦର ସ୍ତାବକ ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ଯୁଗରେ ଦାସ-ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ବିବେଚିତ ଓ ନିନ୍ଦନୀୟ । ଏହା ଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଭାବଧାରା ବହୁ ପରିମାଣରେ ରହିଥିବାରୁ ତାହାର ଉଦାହରଣ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ତେବେ କବିବର ରାଧାନାଥ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହୋଇ ପାଠକମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ସମାଜ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ନୀତିନିୟମ ଦର୍ଶାଇ ଆଦରଣୀୟ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ଏ ଯୁଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଏହି ମାପକାଠିରେ ମାପିବାକୁ ହେବ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରକୃତିକବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ରଣ ପଦଲାଳିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ । ସେହି ଯୁଗରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ଫକୀରମୋହନ ସମାଜର ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ସୁଗୁଣ-ଦୁର୍ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ହସ, କାନ୍ଦ, ରସ ଶୈଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କର କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର କେତେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସେ ଏକ ଅଗ୍ନିମୟ ବୈପ୍ଳବିକ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମରେ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୦୫ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନରେ କଂଗ୍ରେସର ଚରମ ଦଳ ନେତୃତ୍ୱରେ ପରିଚାଳିତ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ନିଜକୁ ହଜେଇ ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଭାରତର

ଆତଙ୍କବାଦୀ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର କଲିକତାରେ ରହି ସେ ତାତ୍‌କାଳୀନ ନେତା ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କର ଚଳନ୍ତିଶିଷ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ବନ୍ଦୀହେବା ଓ ଫାଶୀ ଯାଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ କୌଣସିଠାରେ କେବେହେଲେ ଭୁଲରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ସପକ୍ଷରେ ପଦେ ହେଲେ ଲେଖା ମିଳେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କ ଲେଖାର ବହୁଭାଗ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜାତୀୟ ଭାବଧାରାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ । ଏହା ହିଁ ଅତୀତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ତାରତମ୍ୟ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଯୁଗ ଜାତୀୟବାଦୀ ଯୁଗ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟବାଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଯୁଗର ସାର୍ଥକତା କରିଛି । ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ କୌଣସି ଜାତିର ମାନସମ୍ମାନ ଉନ୍ନତି ଅଗ୍ରଗତି ବିଭବ ଗୌରବ ପାଇଁ ତାର ପରାଧୀନତା ଉଚ୍ଛେଦ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ହିଁ ପ୍ରଥମ କାମ । ତାହା ନ ହେଲେ ସେ ଜାତି ପଦେ ହେଲେ ଆଗେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭପାଇଁ ଓ ଦେଶର ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟର ଅବଦାନ ଅତି ଅଧିକ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବା ତାଙ୍କ ସମୟରେ ୧୯୨୫ରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ କମ୍ ଲୋକ ଖଡ଼୍‌ଗୋତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସମସାମୟିକ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟିକ ଏବଂ ବଂଶଧର ଅତୀତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟ ବିଚାର କଲାବେଳେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦେବେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ବିଷୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ ଯେ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଜଣ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ରାଧାନାଥ ଓ ମଧୁସୂଦନ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଅଧୀନରେ ଚାକିରି କରି ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଏବଂ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରି ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ଉଭୟ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତାରତମ୍ୟ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତାହା ହିଁ ବାସ୍ତବ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଛି ଏବଂ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଓ କ୍ଷେତ୍ରରେ

ଶିଶୁ ସଂଗୀତ, କୁମାରୀ ସଂଗୀତ, ଜାତୀୟ ସଂଗୀତ ଓ ସାଧାରଣ ସଂଗୀତ ଧର୍ମରେ ତାହା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ଯଥା :—

"ଗଗନର ଆନନ୍ଦେ ସମୋହନ ଛନ୍ଦେ
ଗାଅ ଆଜ ବନ୍ଦେମାତରଂ
ଉତ୍କଳ ଦୁଆରେ ନୀଳାଚଳାଙ୍ଗନେ
ନହବତ ଆଜ ବାଜୁଛି ସଘନେ
ଜାଗିବେ ଜନନୀ ପାହିଛି ରଜନୀ
ବୋଲ ସର୍ବେ ବନ୍ଦେମାତରଂ ।"

ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ :—

"ଆଜ ସାଗରେ ଭୂଧରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅମ୍ବରେ
ଶୁଭ୍ର ଉତ୍କଳର ଜୟଗୀତି
ଯାଇଛି ଅତୀତ ହଜିନାହିଁ ବାଣୀ
ଛିଣ୍ଡିନାହିଁ ତାନ ହେଲେ ହେଁ ପ୍ରାଚୀନା
ନବ ଜାଗରଣେ ନବ ଗୁଞ୍ଜରଣେ
ଉଠୁ ସେ ତନ୍ତ୍ରୁ ନବ ଗୀତି ।

ଶିଶୁ ଦେଉ ତାର ଉଷାରୁଣ ବିଭା
ଦେଉ ଯୁବାଜନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପ୍ରତିଭା
ଜ୍ଞାନରଶ୍ମି ଶେଷ ଦେଉ ପକ୍ୱକେଶ
ଭାଙ୍ଗୁ ସାଧନାର ଭ୍ରାନ୍ତଭୀତି ।"

ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ :—

"ଭଞ୍ଜଭୂମିରେ ଗୋ—ଆଜ କଞ୍ଜ ସମ୍ମିଳନୀ
ଫୁଟାଇ ଦେଇଛି ଉଷା ପାଖୁଡ଼ାଟି ଗଣି
ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ବନ୍ଦେ
ଜଡ଼ କି ନନ୍ଦନ ରନ୍ଧେ
ମେଘ ଚୁମ୍ବେ ଧୂଳିକଣା ଲଭି ସଞ୍ଜୀବନୀ ।

ଶିଳ୍ପ ଯାର କଥା କହେ
କଥା ଯାର ଶିଳ୍ପ କହେ
ସେହି ଗୋ ମହିମାମୟୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦବିରୋଧୀଭାବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୂଦିତ ଏ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ—

“ଚିନ୍ତା”

“ସମର୍ପି ଦେଇଛେ ଶତ୍ରୁ କରତଳେ
ସୁନାର ଭାରତ, ହେବାକୁ ଛାର
ଏ ଭାରତଭୂମି ଶ୍ମଶାନ ହୋଇଛି
କାହାକୁ ବା ବୃଥା ଉଚେ ମୁଁ ଡାକୁଛି
ଗୋଲାମର ଜାତି ଗୋଲାମି ଶିଖିଛି
ଆଉ କି ଭାରତ ସଜୀବ ଅଛି ?
ଆରବ, ମିଶର, ପାରସ୍ୟ, ତୁରକୀ
ତାତାର, ତିବ୍ବତ ଆଉ କହିବି କି ?
ଚୀନ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ କ୍ଷୁଦ୍ର ସେ ଜାପାନ
ସମସ୍ତେ ସ୍ୱାଧୀନ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଧାନ
ଦାସତ୍ୱେ କରନ୍ତି ସବେ ହେୟଜ୍ଞାନ
ଭାରତ କେବଳ ନିଦ୍ରିତ ରହେ ।”

ବିଦେଶୀ ଶାସନରେ ଭାରତମାତାର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ—

‘ଉଦ୍‌ବୋଧନ’

“ଉଠ ଉଠ ମାତ ହେଲାଣି ପ୍ରଭାତ
କାଳ ଅନ୍ଧକାର ନାହିଁ ଆଉ ଗୋ
ବିମଳ ଆଲୋକ ଝଲସୁଛି ଲୋକ
ଦିଶ ଦିଶ ଦିଶେ ଦାଉ ଦାଉ ଗୋ—

ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାରେ ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ ପ୍ରକାରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧନଧାନ୍ୟ ଗଲା କାହିଁ ଗୋ—
କୌସ୍ତୁଭ ଗଳରେ କୋହିନୁର ଶିରେ
ଅଶେଷ ଭୂଷଣ କହୁ ନାହିଁ ଗୋ—
ମହାପ୍ରାଣ ତାର ନାହିଁ ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର
ମହା ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ଗୋ
ଜାଗ ମା ବନ୍ଦନ ସାଧନାରେ ପୁଣ
ହେବ ହେବ ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋ ।

ଜାତୀୟଭାବ ଉଦ୍ରେକ ପାଇଁ ଲିଖିତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଟି ଗୀତ:—

"ମାତୃପୂଜା"

ଫୁଲ ନାହିଁ ମାଳା ନାହିଁ ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ
କାହିଁ ଆଣେ କାହିଁ ଅବା ମହାର୍ଘ ଭୂଷଣ ?
ତଥାପି ନାହିଁଟି ଲଜ ସେବିବାକୁ ତୋର
ଦେବପୁତ—ମା ଯେ, ତୁହି ଜନନୀ ମୋହର ।

*　　　*　　　*

"ପ୍ରବାସ"

ପ୍ରବାସ ! ଚରଣେ ତୋର ଶତ ନମସ୍କାର
ତୋହର ପ୍ରସାଦେ ମୁହିଁ ଚିହ୍ନିଛି ସ୍ୱଦେଶ
ବୁଝିଅଛି କେତେ ସ୍ନେହ ମୋ ନିଜ ମାତାର
ନିଷ୍ଠୁର ପୀଡ଼ନ ତବ ସହଣ ଅଶେଷ ।

*　　　*　　　*

ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମି ସୁଧାର ଆବାସ
ଘୃଣା ତୋର ମୋହପାଶେ ଆଶିଷର ଧାର ।

ଜାତୀୟ ବୀର ଓ ଜାତୀୟ କବିମାନଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରି କୃଷ୍ଣମୋହନ ଜାତୀୟ ଭାବଧାରା ପ୍ରଚୁର ଓ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ

ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ସ୍ୱର୍ଗତ ଅଭିରାମ ଭଞ୍ଜ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ଓ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଲେଖା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

× × ×

ଓଡ଼ିଶାର ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଜନ୍ମଦାତା ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ୧୯୩୪ରେ ଲେଖିଥିଲେ—

"ଦୂରେ ଯାଅ ଅବହେଳା ଯାଅ ଅନାଦର
ଗୋଟା ଘଷା ଗୋଟା ଜାତି ମଧୁମନ୍ତ୍ର ସାର
ମଧୁବ୍ରତେ ବ୍ରତୀମନକୁ ମଧୁସ୍ମୃତି ରଖି
ବରଷିବୁ ମଧୁରସ କୋଟି ମଧୁମକ୍ଷିରେ
ଚନ୍ଦ୍ର ରେ,
ତେତେ ଶୋଭା ତୋ ସ୍ୱର ବିଧାନ,
ତୁଳସୀବଣରେ ତୀର୍ଥ ହୋଇବ ଶ୍ମଶାନ ।

* * *

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସଙ୍କ ବିୟୋଗରେ :—
ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର କାନ୍ଦେ ଅଜ ଅତି କାତରେ
'ହା ରାମ' ନିଃସରଇ ସର୍ବ ମୁଖରେ ।

* * *

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ପଦେ ଅନନ୍ତ ସିନ୍ଧୁ
ଶିର କରୁଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ ଲୋତକବିନ୍ଦୁ
ଶୋକରେ ଅମ୍ଭାଳି କହେ ବିକଳେ
"ଏ କି ଆଘାତ ପ୍ରଭୁ ଦେଲ ଉତ୍କଳେ"
ମନ୍ଦର-ଚୂଡ଼ା ଲମ୍ବି—ରକ୍ତ ନିଶାଣ
ଧୀରେ ଉତ୍ତରେ—"ଏହା ସୃଷ୍ଟି ବିଧାନ" ।

* * *

କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ସମାଧି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉତ୍ସାରେ :—

ଅନନ୍ତ ଅମୃତଗର୍ଭା
ବାଣୀ ଝଙ୍କାରେ ଯହିଁ
କବିଙ୍କ ହୃଦୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସ
ତୋଳିଲା ତରଙ୍ଗ ତହିଁ ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଉପଲକ୍ଷେ:—

(ଆଜି) "ନାହିଁ ସେ ମନୀଷୀ   ନାହିଁ ସେ ମେଧାବୀ
ନାହିଁ ସେ ମହାତ୍ମା ଧରଣୀତଳେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଦେହଟି   ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଫିଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି ମରଣ ଛଳେ ।"

*   *   *

କୃଷ୍ଣମୋହନ-ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ସରଳ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜର ପ୍ରାଣରେ, କୁମାରୀ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଝିଅ, ବୋହୂମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଜାତୀୟତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ଭାବଧାରା ତଥା ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ-ବିରୋଧୀ ଭାବଧାରାର ଏକୀଭୂତ କଲ୍ଲୋଳ ବୁହାଇ ଏକ ସମନ୍ୱିତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସର ଉଦ୍ରେକ କରିବା । ସମାଜର ସର୍ବୋତ୍ତମ ସ୍ତର, ନାରୀମହଲରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାର ସମ୍ୟକ୍ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟିକରିବା । ଶିଶୁ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଯୁବକ, ନରନାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଦେଶାତ୍ମବୋଧ, ପ୍ରକୃତ ଭାବର ଉତ୍ସ ଖୋଲାଇ ନବୀକରଣ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିବା । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ "କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ" ସମାଜକୁ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଅବଦାନ । ଏହି ନିଖୁଣ କଳାପାଟବ କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଠାରେ ସେତେ ପରିମାଣରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କନ୍ୟାବଦାୟ୍ ବା କାଳୀଦୋହ୍ନ ଗୀତରେ 'ଜନମ ମାଟି' ଶିରୋନାମାରେ :—

"ଜନମର ମାଟି ମୋର ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁଟି
ସ୍ୱରଗରୁ ବଳ ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ସେହିଟି
ବ୍ରଜମଲ୍ଲିକା ଗୋ, କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ
ମୋ ଦେଶ ସେ କାଳେ କାଳେ ଶସ୍ୟର ଭଣ୍ଡାର
ମୋ ଦେଶର ଅନ୍ନ ଯାଏ ସାତ ସିନ୍ଧୁ ପାର
ବ୍ରଜଲତିକା ଗୋ, କୁଞ୍ଜଲତିକା ଗୋ ।

ଏହି ପଦ୍ୟାବଳୀରେ କବିହୃଦୟର ଦେଶାତ୍ମବୋଧ, ଦେଶପ୍ରୀତିର ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

ଅନ୍ୟ ଏକ କୁମାରୀ-ସଙ୍ଗୀତ 'ବନୋଦମାର ପଦ' ରେ :—

"ଗାଇବା ଆଜ କି ଗୀତ ଗୋ ସଜନୀ
ଗାଇବା ଆଜ କି ଗୀତ
ଦେଶମା ଯାକ ସେ ଭାସୁଛି ଲୁହରେ
ଉଷ୍ଣବ ନୁହେଁ ଉଚିତ । ଘୋଷା ।

ଯେ ଦେଶ ରତନପ୍ରସୂ ଗୋ ସଜନୀ
ଯେ ଦେଶ ରତନପ୍ରସ
ସେ ଦେଶ ରତ୍ନ କି ସାଦୁମନ୍ତରେ
ପାଲଟି ଗଲା କି ଚଷ ।

ଭଲା ସେ ତିଳକ ଗାନ୍ଧି ଗୋ ସଜନୀ
ଭଲା ସେ ତିଳକ ଗାନ୍ଧି
ବୁଝିଛନ୍ତି ଯାହା ବୁଝାଇବା ପାଇଁ
କରିଛନ୍ତି ବନ୍ଧାବନ୍ଧି ।

ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର ଗୋ ସଜନୀ
ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର
ନିଜ ଗୃହ ନିଜେ ସମ୍ଭାଳିବା ଦାବୀ
ନୁହଇ ଅବା କାହାର ।

ଏହାକୁ ବୋଲି ସ୍ୱରାଜ ଗୋ ସଜନୀ
ଏହାକୁ ବୋଲି ସ୍ୱରାଜ
ଏଥିପାଇଁ ପୁଣି ଭରଣ ସହସ୍ର
ସନ୍ତାନେ କଏଦୀ ଆଜ ।"

ଏହିଥିରୁ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ସ୍ୱରାଜ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତି ଥିବା ଅସୀମ ଆଗ୍ରହ ଓ ଦାବୀ, ଯାହା ତାଙ୍କ ଲେଖନୀମୁନକୁ ସଂଚାଳନ କରିଛି, ତାହାର ନିଛକ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଭାଷାରେ ନିଜର ଅନୁଚିନ୍ତା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ 'କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ' ମାଧ୍ୟମରେ ପଲ୍ଲୀସଙ୍ଗୀତର ମାଧୁରିମା ଭିତରେ ଗାଁ ଗହଳର ଝିଅ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ପଲ୍ଲୀ-ସୀମନ୍ତିନୀଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଅଭିନବ ପୁଲକ ସଂଚାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜନୀତି, ଦେଶର ଅବସ୍ଥା, ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠାର ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ସେ ଅପୂର୍ବ ସଫଳତାର ସହିତ ବାଣ୍ଟିବୁଣି ଯାଇଛନ୍ତି, ତା'ର ବହୁ ନିଦର୍ଶନ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତି ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତ ଝିଅମାନେ ଆଶ୍ୱିନ ମାସରେ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଜହ୍ନିଫୁଲ କୋଠି ତୋଳା ବେଳେ, କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବୋଇତବନ୍ଦାଣ ବେଳେ, ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ତଥା ରଜ, ଖୁଦୁରୁକୁଣି ପ୍ରଭୃତି ପର୍ବପର୍ବାଣିମାନଙ୍କରେ ଗାନକରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠନ୍ତି, ଯାହା କି ସମାଜର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଏକାନ୍ତ ନିଜସ୍ୱ ପରିପ୍ରକାଶ ଯାହା କି ସମାଜରେ ନୂତନ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉନ୍ମାଦନା ଖେଳାଇ ଦିଏ, ସେହି ସଙ୍ଗୀତ କଲ୍ଲୋଳରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଭରିଦେଇଛନ୍ତି ସମାଜବୋଧ, ଦେଶପ୍ରୀତିର ଅମୀୟସିକ୍ତ ରାଶି ରାଶି ପ୍ରାଣବିନ୍ଦୁ ।

ଏହି ଜାତୀୟ ଭାବ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଏତେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ଥିଲା ଯେ ସେ ବିବାହ ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ଝିଅଜୋଇଁଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦାନରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଭାବଧାରା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ।

"କର୍ମ୍ମ ହିଁ ଜୀବନ କର୍ମ୍ମ ହିଁ ମରଣ
କର୍ମ୍ମକୁ ନ ବାଛେ ଜନ୍ମ ବା ମରଣ

ଫିଟିଯାଇ ପନ୍ଥା ହସ୍ତୁ ଲୋକସେବା
ସେବା ବନ୍ଧା ନୁହେଁ କାହାରିଠି କେବା ।'

*　　　*　　　*

"ବାୟୁ ଦେବ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟୋମ ଦେବ ଆଶା
ମୁଦରେ ସାଦରେ ଶିଖାଇବ ଭାଷା
ଅବାଧ ଅକ୍ଷୟ ସେ ମହାକରୁଣା
ସାଧନାର ପଥେ ଫେରେ ଶତଗୁଣା ।"

ଏହି ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା । କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଦାସତ୍ୱ ଛିନ୍ନ କରିବାପାଇଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦବିରୋଧୀ ଓ ଜାତୀୟତାଭାବସମ୍ପନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ରୂପେ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାହିତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ସାମନ୍ତବାଦୀ ପ୍ରଭାବରୁ ବିମୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଯଥା—

"ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରସାଦୁ ଏତେ କାଳ ଉତ୍ତାରେ
ବି ଶ୍ରୀ ନୀଳାଚଳ ଭାତିଲା ହେମକାନ୍ତ ଉଷାରେ

*　　　*　　　*

ସୁନା ଅଙ୍କ କଣ୍ଠା ସୁନଆ ସର୍ବଥା ସାର୍ଥ ହେଉ
ନୀଳଚକ୍ର ତନ୍ତ୍ର ସିନ୍ଧୁ ସେ କରୁଣା ଭିକ୍ଷା ନେଉ ।"

ଏହି କବିତାଟି ଏପରି ଲେଖାଯାଇଛି ଯେ ପଦ୍ଧତିରୁ ଗୋଟିଏ ପାଦର ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ପରେ ଅନ୍ୟ ପାଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ଯୋଗକଲେ ବାହାରିବ "ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।" ଏହା ଏକ ସାମନ୍ତବାଦୀ ସ୍ତୁତିଗାନ । ଏପରି ସ୍ତୁତିଗାନ ପରେ କବିଙ୍କର ଚେତନା ଆସିଛି, ସେଇ ଚେତନା ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ରଚିତ ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପୂର୍ବର ସେ ସ୍ତାବକ ମନୋଭାବରେ ସଂଶୋଧନ ଆଣିପାରିଛି ।

ଯଥା :—"ଲମ୍ବରେ ଥା'ନ୍ତା ବା ଲାଗି ମଳୟ ପରଶ
ଆସିଥାନ୍ତା ତିକ୍ତ ପ୍ରାଣେ ଚନ୍ଦନର ରସ
ନ ହେଲା, ରହିଲା ଲିମ୍ବ ଲିମ୍ବର ପ୍ରକାରେ
ବସନ୍ତ ଚାହିଁଲା ଦେବ କୁସୁମ ପ୍ରସୂରେ ।"

ପୁରୀରାଜା କବିଙ୍କୁ 'କବିସୂର୍ଯ୍ୟ' ଉପାଧି ଦେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ଉପାଧି ଦାନ ପାଇଁ ତାଙ୍କଠାରୁ କେତେକ ସୁନାମୋହର ଚାହିଁବାରୁ ସେ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ ନ କରି ୧୯୨୭ରେ ଏହି ଉପରେ ଲଳିତ କବିତାଟି ରଚନା କରି ସନ୍ତୋଷଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ଉଦାହରଣ ଯଥାର୍ଥରେ କବି-ଜୀବନର ଆଦର୍ଶବାଦ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ହୃଦୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ଏବଂ ସମାଜର ଆଭିଜାତ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଚହଲିବାରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ।

ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ସୂତ୍ର ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି, ଯଥା:— ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ଭାଷାବିନ୍ୟାସ, ସେ ସଂପର୍କରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସାହିତ୍ୟରେ କି ସନ୍ଦେଶ ଏବଂ ସଂହତି ରହିଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ସଂକ୍ଷେପରେ ଆମ ଦୃଷ୍ଟି-ନିବଦ୍ଧ କରେ । ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ପ୍ରକୃତି ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରି ତହିଁରୁ ରସ ଛାଣି ଆଣି ସାହିତ୍ୟିକ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ପରିବେଷଣ କରେ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ ପ୍ରକୃତିରେ ବିଦ୍ୟମାନ ସୁନ୍ଦର-କୁତ୍ସିତ, ସରଳ-କଠିନ, ଭୟ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଯାହା କି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଆଖିରେ ଦେଖି, ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି, ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ନ ଶୁଣିଲା ଭଳି ରହନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଏସବୁ ବିଶେଷ ଭାବେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ, ଅନ୍ତରର ଗଭୀର ପ୍ରଦେଶକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରେ ନାହିଁ, ସେହି ସେହି ଅଭିନବ ବୈଭବପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତିକୁ ଗଭୀରଭାବେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି କବି ବା ସାହିତ୍ୟିକ ତାହାକୁ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରତିଭାରେ ବିମଣ୍ଡିତ କରାଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କରି ନିକଟରେ ତାହା ପରସନ୍ତି । ଏହି ତ ସାଧାରଣ ଓ ସାହିତ୍ୟସଂପନ୍ନ ଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ । କୃଷ୍ଣମୋହନ ପ୍ରକୃତିର ଏହି ସୁନ୍ଦର-କୁତ୍ସିତ, କୋମଳ-କଠିନ, ଦୃଶ୍ୟ-ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବଧାରାକୁ ଗଭୀରଭାବେ ଅନୁଭବ କରି ନିଜର ଅନୁଭୂତିକୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅନୁଭୂତି ରୂପେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବାଢ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଦିଗରେ ସେ ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଏ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଆଦୃତ ହୋଇପାରୁଛି ଏବଂ ବହୁଲୋକ ତାଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ମୁଖସ୍ଥ କରି ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଆବୃତ୍ତି କରି ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—ଅନେକ ଲୋକ ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶରେ ବାଦ୍ଦଳିତ ଉଦୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖିଥିବେ; ମାତ୍ର ତାହା ଯେପରି କବିହୃଦୟକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଡ଼ନ କରି ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିଛି, ଉଚ୍ଛ୍ୱାସାନୁଭୂତିର ସଞ୍ଚାର କରିଛି, ସେଇ ଅନୁଭୂତି କବିଙ୍କର ଗୀତିମୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଯଥା :—"ବରଷାଧୂଆ ଆକାଶେ ଉଇଁଲା ସେ କ୍ଷୀଣ ହାସେ ।" ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ—"ବରଷାର ଯୋଡ଼ନାଗରା ଗୋ ବାଜେ ଆକାଶେ ।"

ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ :—

"ପତର ଠେଲି ପାଖୁଡ଼ା ମେଲି
ନବମଲ୍ଲିକା ତୁ କାହାକୁ ଚାହୁଁ ?
ଗନ୍ଧଭୋର, ବନ୍ଧୁଟି ତୋର
ଆସିବ ବୋଲି କି ଭୁଲି ଅନାଉଁ ?"

ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣରେ :—

ଟିପି ଟିପି ହସୁ ରେ କିଆଁ
ମୋତେ ଚାହିଁ ସରଗ ତାରା
ମୁଁ ତ ଅଟେ ଜନମ ଦୁଃଖୀ
ହତାଶା ମୋ ଜୀବନ ସାରା
ଫୁଲକୁ ମୁଁ ଛୁଇଁଲେ ଖସେ
ମେଲି ବାୟୁ ନିଠାରେ ପଶେ
ନଦୀରେ ମୋ ପଡ଼ିଲେ ଛାଇଁ
ଶୁଖିଯାଏ ସେଉଦୁଅ ଧାରା ।

ଏଥିରେ କବି-ହୃଦୟର ନିର୍ମଳତା ଓ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ରହିଥିବା ଗଭୀର ସମ୍ବେଦନା ଓ ଆବେଦନ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଏବଂ ନିଜ ଜୀବନ ଓ ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ଥିବା ଗଭୀର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ଅଗ୍ରଗାମୀ କରାଇ ପାରିଛି । ଭାଷାର ସାବଲୀଳ ସରଳତା ଏବଂ ଭାବର ସ୍ପଷ୍ଟତା ଯଥାର୍ଥରେ

ସମାଲୋଚକର ଚକ୍ଷୁ ନିବଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି ଉଦାହରଣ ଅନେକ ନିଆଯାଇପାରେ; କାରଣ ସଂଯୁକ୍ତ ମନୋଭାବନା କବିଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଅଧେ ନୁହେଁ, ବରଂ ଅନେକ ପଂକ୍ତି, ଗୀତିର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ କବିଙ୍କର ଆତ୍ମାନୁଭୂତି ବହିଃ ଏବଂ ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତିର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ ସଚଞ୍ଚଳ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦାହରଣ :—

"ଏ ଲୁହା ଛୁଞ୍ଚି ପରେ   ମେଲା ଆଖି ଆଗରେ
କେଜାଣି କେତେ ଡେଇଁ ଯାଉଛି ଗୋ
ପଲକ ପଡ଼ି ନାହିଁ   ଆରେକ ଆସେ ଧାଇଁ
ଭଙ୍ଗି ମିଶିବା ପାଇଁ ଗୃହିଛି ଗୋ ।
ଭୋଗ ବିଳାସ ବଣି
ହେଉ ନ ହେଉ ବାସି
ମୂଳ ସଙ୍ଗତେ ଗ୍ରାସି ନେଉଛି ଗୋ ।"

ପୁଣି, ଅନ୍ୟ ଏକ ଅନାମଧେୟ କବିତାରେ "ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା ଲଜ୍ଜକୁଳ-ଲତା" ପ୍ରତି କବି ଲେଖିଛନ୍ତି :—

ସମୀର ସଂବାଦ ତୋର ନ ବହେ ବାହାରେ
ପ୍ରଜାପତି ଖୋଜେ ନାହିଁ,
ନିଜ ମନେ ନିଜେ ଥାଇ
ସନ୍ଧ୍ୟାଉ, ଝଙ୍କାଉ ନିସ୍ବଳ ହିଆରେ
ନୁହେଁ କେହି ସାଥି ତୋର ଅନନ୍ତ ନିଦ୍ରାରେ ।'

ଏ କବିତାଗୁଚ୍ଛ କବିଙ୍କ ହୃଦୟର ଅତି ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ମାଧ୍ୟମରେ ଆସିଥିବା ସ୍ବଭାବନା ଓ ସରଳ ଚିନ୍ତାମୂଳକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଜ୍ବଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ।

କବି କଳ୍ପନା ଓ ବାସ୍ତବତା ଭିତରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟର ଅନୁଭୂତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଚନ୍ତି ତାଙ୍କର "ଆଉ କହ ନା" କବିତାରେ :—

(କଳ୍ପନା)

"ରାଜ୍ୟ ତୋର ଲୀଳାୟିତ ଚିର ବସନ୍ତରେ
ସ୍ୱକଣ୍ଠ ପକ୍ଷୀ କାକଳୀ
ରଚେ ତୋ ଗୀତାବଳି
ସେ ଅକାଶ ବିଭାସିତ ଶତ ଶଶିକରେ
କୁଞ୍ଜେ କୁଞ୍ଜେ ପୁଷ୍ପରାଶି କହିଲେ ନ ସରେ ।"

(ବାସ୍ତବତା)

'ଯାଦୁକର ! ମୁଖ ତୋର ଲୁଚାଅ ଅଞ୍ଚଳେ
ମୁଁ ଲୋଡ଼େ କଙ୍କର କଣ୍ଟା
ଝଞ୍ଜା, ଅମା, ମନ୍ଦ୍ର, ଘଣ୍ଟା
ମୂଳେ-ଭକ୍ତି, ଫଳେ-ମଧୁ, ସାଧନା ସମ୍ବଳେ
କହ ନା ମନ୍ଦିର ଆଉ ଢାଳ ନା ଚରଣେ ।'

ବାସ୍ତବରେ ଏହି ସମସ୍ତ ସାହିତ୍ୟର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ହିଁ କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟର ଭାବ ଓ ଭାଷାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ପରିଚୟ ଦିଏ । ଏହି ସାହିତ୍ୟ ଏକାଧାରରେ କବି-ଜୀବନୀ, କବି-ପ୍ରତିଭା ଏବଂ ଯୁଗଦର୍ଶନର ଏକ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ପ୍ରସବ । ଯଥାର୍ଥରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ତଳେ ସମାଜର ଏକ ବିଶେଷ ପରିସ୍ଥିତିରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ସେହି ସମୟ ଓ ସମାଜର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଏ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରାଯିବା ବିଧେୟ । ସେ ଦିଗରେ ଅଧିକତର ମହତ ଚେଷ୍ଟା ସର୍ବଦା ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ । ଆଶା, ଉପରୋକ୍ତ କେତେକ ସୂଚନାତ୍ମକ ଏହି ଆଲୋଚନା ଦ୍ୱାରା କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସଂପର୍କରେ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ଜାତ ହେବ ଏବଂ ପୁନରାଲୋଚନା ପାଇଁ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବ ତଥା ଭବିଷ୍ୟତ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିବ । ଆଜି ସମାଜର ଭୂମିକା ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ପରିସ୍ଥିତି ବଦଳି ଯାଇଛି । ଦେଶ ପରାଧୀନତାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଛି ଏବଂ ସମାଜବାଦ ହିଁ ସମାଜର

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇସାରିଛି । ତେଣୁ ଆଜିର ସାହିତ୍ୟର ରୂପ, ଆଧାର ଓ ଅଭୀପ୍ସୁ ସମାଜବାଦ ସ୍ଥାପନ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟି କରିବାରେ ଉଚ୍ଚ ଆସନ ପାଇବ ଏବଂ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ହେବା ଅନ୍ୟଥା ନୁହେଁ।

ଏହା ହିଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସାହିତ୍ୟର କ୍ରମବର୍ଦ୍ଧମାନ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନିର୍ଣ୍ଣୟର ମାପକାଠି । ଉକ୍ତ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ସାହିତ୍ୟର ବାସ୍ତବ ଭୂମିକା ଓ ସାର୍ଥକତା ସମାଜକୁ ଏକ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ସୋପାନକୁ ଉନ୍ନୀତ କରାଇବା । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ-ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବିଚାର କରାଯାଇ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରାଯାଇଛି ଓ ଭାବୀ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରାଯିବ ଏବଂ ଏହା ହିଁ ସାହିତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନର ଅସଲ ଓ ଏକମାତ୍ର ମାପକାଠି । ଏହାଛଡ଼ା ସାହିତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାପକାଠି ନାହିଁ । ଆଶା, ପାଠକମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହା ଯଥା ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇବ ଏବଂ ଭାବୀ ସାହିତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନରେ ଯଥା ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

ଆମେ ନ ପାରିବୁ ତୁମକୁ ଭୁଲି

ଶ୍ରୀ ବୀର କିଶୋର ଦାସ

ଭୁଲିବାର ଯିଏ ଭୁଲିଯାଉ ସିଏ ଆମେ ନ ପାରିବୁ ତୁମକୁ ଭୁଲି
ହେ ଗାୟକ କବି ! ଆଙ୍କିଲ ଯେ ଛବି ଲିଭିବ ନାହିଁ ତା ପଡ଼ିଲେ ଧୂଳି । ଘୋ ।

ଗୁନ୍ଥିବା ପାଇଁକି ପ୍ରୀତି ଫୁଲହାର
ମୁହିଁ ଅନ୍ଧାରରୁ ତୋଳିଲ ମନ୍ଦାର
ବିରହ ଅଳସ
ଥୋପିଲ କଳସ
ଏ ଜାତିର ଆଶା ପୂରିବ ବୋଲି । ୧ ।

ଏହି କାଠଯୋଡ଼ି ଏହି ମହାନଦୀ
କଳ୍ପବଟ ତଳେ ସୁନୀଳ ଉଦଧି
ଶୁଣି ତବ କଣ୍ଠ
ହୋଇଲେ ଉତ୍କଣ୍ଠ
ମନ କଥା ତାଙ୍କୁ କହିଲ ଖୋଲି । ୨ ।

ସତେ ନିମ୍ବକାଠ ହୋଇବ ଚନ୍ଦନ
ଫିଟିବ ସତେ ଏ ଦେଶର ବନ୍ଧନ
ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି
ଏହି ଭାବନା ତ
ଯାଉଥିଲ ତମ ପ୍ରାଣରେ ଖେଳି । ୩ ।

(୩୧)

ଛିନ୍ନହସ୍ତା ଛିନ୍ନମସ୍ତା ରୂପ ଦେଖି
ଲୋତକ ଲୋହିତ କରୁଥିଲ ଆଖି
ଆଜ କାଲୁ ତମ
ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ
ଦୁଇ ଫାଳ ହୋଇ ଉଠଇ ଜଳି । ୪ ।

କେଉଁ କୁଞ୍ଜବନେ ଅଛ ତମେ ପିକ
ଶୁଭେ କି ତୁମକୁ ଦୁନଆର ଡାକ
କେବେ ଏକରାଷ୍ଟ୍ର
ହେବ ଦୁନଆର
ସବୁ ବାଦ ଯିବ ନଆଁରେ ଜଳି । ୫ ।

କବି ୰କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ

ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି

ଆନନ୍ଦର କଥା ଯେ, ଏ ମାସ ୨୭ ତାରିଖରେ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ୨୫ଶ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦିବସରେ କଟକରେ ତାଙ୍କ କବି-ପ୍ରତିଭା ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତିସଭା କରାଯାଉଛି । ତାଙ୍କର ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଅତିଶୀଘ୍ର ଛପା ହେବା ଉଚିତ । ସେ ବୋଧହୁଏ ୧୮୭୭ ସାଲରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମତାରିଖ ବୋଧହୁଏ କେହି ଟିପି ରଖିନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ୧୯୪୦ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ, ପୁରୀରେ ସେ ଦେହ ଛାଡ଼ିଥିଲେ; ଏ କଥା କାହାରି କାହାରି ମନେଥିବ । ଏହି ପଚିଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ କେବେ କେଉଁଠି ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିସଭା ହୋଇଥିବାର ଜଣା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପିଲାଏ ଏହି ସମୟ ଭିତରେ ଜନ୍ମ ପାଇଛନ୍ତି, ବଡ଼ ହୋଇଛନ୍ତି, ଅଧା ବୟସର ହେଲେଣି, ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଧାରଣା ନ ଥିବ । ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଥିଲେ ଅଥବା କାହା କାହା ତୁଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତ ନ ଶୁଣିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ସହିତ କାହାରି ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ବି ନ ଥିବ; କାରଣ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଚମତ୍କାର ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ଅଞ୍ଚଳର ଗାଁରେ, ସହରରେ ଲୋକେ ଗାଇ ଖୁସି ପାଉଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଛପା ହୋଇ ନାହିଁ; ସବୁତକ ସଂଗୃହୀତ ବି ହୋଇ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଓଡ଼ିଶାର ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ କବି ପୂଜନୀୟ ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯେଉଁ ଖାତାଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠି କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ୬୫୫ଟି ଗୀତ ଅଛି, ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଥରେ ସେ ସଭାପତି ହୋଇ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ, ୧୯୩୪ କି ୧୯୩୫ରେ

ହେବ । ସେତେବେଳେ ତାହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗୌରବ ବୋଲି ଅନେକେ ବିବେଚୁଥିଲେ । ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଝିରେ ମଝିରେ ନାନା ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କ ଲେଖା ପଦ୍ୟମାନ ବାହାରୁଥିଲା ଓ ବହୁତ ଆଦର ପାଉଥିଲା । ଦିନ ଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ସ୍କୁଲର ଫଙ୍କସନ କି ଦୋଳ, କଲେଜର ସାହିତ୍ୟ କି ସଙ୍ଗୀତ ମେଳ ଓ ଅନ୍ୟ ନାନାସ୍ଥାନର ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ନିଜ ରଚିତ ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା ଲାଗି ଯାଉଥିଲା । ଯୁବକ ଥିଲାବେଳେ ଦିନାକେତେ ତାଲଚେରରେ ଶିକ୍ଷକ, କିଛିଦିନ କନିକା ରାଜାଙ୍କ ପାଖେ କଣ ନିଯୁକ୍ତ, ଏତିକି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ନିଜ ଜୀବନର ଆଜି ଯେତେ ବର୍ଷ ବିତିଲା, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ବଡ଼ ଭାଗଟା ତାଙ୍କର ଗାଁଠୁ ବାହାରେ ବାହାରେ କଟିଛି, ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନା କରି, ପଦ୍ୟ ରଚନା କରି, ସଙ୍ଗୀତସୃଷ୍ଟି କରି, ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ଓ ଆନନ୍ଦ ନେଇ । ଏତେ ଘରେ କୁଣିଆଁ ହୋଇ ରହି ନିଜ ଗୀତ ନିଜେ ବୋଲି ଶୁଣାଇବାକୁ ଏଡ଼େ ଆଗ୍ରହରେ ବାରମ୍ବାର ଏତେଥର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବିଙ୍କୁ କ୍ୱଚିତ ମିଳେ । ସେ ଆସୁଛନ୍ତି ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ଦିନରାତି ସଙ୍ଗୀତ ହୁଏ, ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ହୁଏ । ତାଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ରହିଲେ ସତେ ଯେମିତି ସବୁଠି ଘଣ୍ଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ଭାବର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ବେଳ କଟିଯାଏ । ସେ ତାଙ୍କ ରଚନା ଶୁଣାଉ ଶୁଣାଉ ରାତି ପାହି ସକାଳ ହୋଇ କଅଁଳ ଗାଧୁଆ ବେଳ ଗଡ଼ିଯାଏ, ତଥାପି ଗହଳି ପାତଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁତା, ସ୍ନେହ, ସୌଜନ୍ୟ, ସମାଦର, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଏତିକି ଛଡ଼ା ସଂସାରରୁ ଆଉ ବେଶୀ କିଛି ସେ ଖୋଜୁ ନ ଥିଲେ, ଯାହା ଖୋଜିଥିଲେ, ତା ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମୋହ ଅନେକଙ୍କୁ ଓଟାରି ଧରିଥିଲା ।

ଚେହେରାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଆଉଟା ସୁନାପରି ଉଜ୍ଜଳ ଡାଉଲ ଲମ୍ବା ପୁରୁ ଦେହ ଟେଁକରୁ ଥିଲା । ମୁହଁରେ ଆଖିରେ ପ୍ରତିଭାର ଝଲକ । ଆଖିରେ ଭାବୁକତା । ଆଚରଣ ଭଦ୍ର, ସଂଯତ, ସୁରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ, ବିନୀତ କିନ୍ତୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଶାଳୀ । ସ୍ୱର ସୁମିଷ୍ଟ, ସ୍ନେହିଳ । ଭାଷାର ଆନ୍ତରିକତା ବାରି ହୋଇ ପଡ଼େ । ଅତି ଆପଣାର ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଆନ୍ତି, ତଥାପି ଗହଳ ବେଢ଼ି ହୋଇ ବସିଥିଲାବେଳେ ଜଣାଯାଏ ସେ

କାହିଁ କେତେ ଦୂରରେ । ପିଲା ପରି ସରଳ ଓ ମନ ଖୋଲା, ଅନ୍ତରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଉଦାର । ସଞ୍ଚୟ କି ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି, ଧନ କି ନାଁ କମେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବରେ ଥିଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେ ହିସାବ କଷିବା ବାହାରେ । ହାତେ ମାପି ଚାଖଣ୍ଡେ ଚାଲିବା ଅଥବା ବର୍ଷା ଆଡ଼କୁ ଛତା ଦେଖାଇ ଚାଲିବା ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ସେ ମନ ଖିଆଲରେ ଜୀବନର ମିଠାଖଟା ସୁଆଦ ଚାଖି ଚାଖି ନିଜ ମାର୍ଗରେ ଚାଲି ହଠାତ୍ ଦିନେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲେ । ସଂସାରରେ ରଖିଦେଇ ଗଲେ ଛଅଟି ଝିଅ ଓ ବାଳକଙ୍କ ଶ୍ରୁତି-ସ୍ମରଣରେ କବିତା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ।

ତାଙ୍କ କୁଷ୍ଠିରେ ଶୋଭା ପାଇଥାନ୍ତା କହିବାକୁ—

"ମତେ ଭଲ ଲାଗେ ବୋଲି ମୁଁ ଗୀତ ଲେଖେ ଓ ଗାଏ, ଆଉ ମୋର କିଛି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ ।"

କଇଁଛ ପରି ଆପଣା ଶିଳ୍ପୀ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଘର ସେ ଆପେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲୁଥିଲେ । ସେ ଘରେ ପଶିଲେ ଆଉ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଲାଭ-କ୍ଷତିର ଚେତନା ତାଙ୍କଠି ନ ଥାଏ କି ଆପଣା ପର ନ ଥାଏ । ସ୍ଥାନ ଯାହା ହେଉ, କେଉଁ ଆମ୍ବତୋଟା, ମଶାଣିମୁଣ୍ଡ ବରଗଛ ତଳ କି କାହା ରାଜପ୍ରାସାଦ; ସେ ଯେଉଁଠି ଥାଆନ୍ତୁ, ଶ୍ରଦ୍ଧା କି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା; ବେଳ ଯାହା ହୋଇଥାଉ, ସେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବକୁ ଆଶ୍ରା କରି ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ତା ପରେ କବିତାର କାକଳୀ ଅନ୍ତରରେ । ତା ପରେ କଣ୍ଠରେ କବିତାର ଝରଣା । ସୁମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ତାହା ବୋହିଯାଏ । ବ୍ୟବସାୟୀ ଦୁନିଆରେ ଭାଉ ଉଠେ ପଡ଼େ, କାରବାର ଲାଗେ । କିଏ କଣ 'ହୁଏ' ଅବା 'ପାଏ', ସେ ଗାଆନ୍ତି କବି ଚୈତନ୍ୟ । କିଏ ତାଙ୍କର କିଏ, କାହାଠୁଁ ତାଙ୍କର କଣ ପ୍ରାପ୍ୟ, ସବୁ ସେ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । କେତେବର୍ଷ ପରେ କେଉଁ ସାଂସାରିକ ଦାୟିତ୍ୱର କଥା ହଠାତ୍ ମନେପଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ସେ ତତ୍ପର ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ସମୟ, ତା ପରେ ପୁଣି କବିତା ଆସି ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଯାଏ । ସବୁ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ରାତିସାରା ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ସକାଳ ସାରି ଦ୍ୱିପ୍ରହରରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ କରିବା ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବଗତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । କେଉଁଠି ଦଳେ

ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ମିଳିଗଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଏକାଠି ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ମନ୍ତ୍ର ଉପଭୋଗ କରୁ କରୁ ଦିନକର ରହଣି ସପ୍ତାହେ କି ପକ୍ଷେ ବି ହୋଇଥାଏ, ଘର କଥା ଘର ବୁଝେ । ଚଉଦ ବର୍ଷ ପରେ ଥରେ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ସେ ଗୋଟିଏ ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍ ମରାମତି ପାଇଁ ଦୋକାନରେ ଦେଇଥିଲେ । ହଠାତ୍ ସେ ଚେଇଁ ଉଠି ଯାଇ ତାଗିଦା କରିଥିଲେ । କଟକର ଗୋଟିଏ ସରୁ ଗଳିରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ଘଟିଥିଲା; ଆଜି ଭୁଲି ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଖାଲି କବିତା-କବିତା-କବିତା । ଯେତେବେଳେ ଭାବ ଆସିଲା ଆଗ ଗାଇଦେଲେ । ମନେ ରହିଗଲା, ତା ପରେ ତାକୁ ମନେପକାଇ ଲେଖି-ଦେଲେ । ଏ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି । ଅନେକ କବିତା କି ଥିବ ଯାହାକୁ ସେ ଆପଣା ଭିତରୁ କାଢ଼ି ଗାଇ ସାରିଥିଲେ, ଲେଖିନାହାନ୍ତି । ଯେ ଗଲା ସେ ଗଲା । କାହା ଫରମାସିରେ ଗୀତ ଲେଖିବା ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ନ ଥିଲା । ଆପେ ଗୋଟିଏ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ନ ହେଉଣୁ ସେ କବିତା ଲେଖୁ ନ ଥିଲେ । ଅନୁଭୂତି ଆସୁଥିଲା ଓ ବଢ଼ିଥିଲା । ଆପଣାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କଠି ଶିଳ୍ପୀ-ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭିତରେ ତଫାତ୍ ଅତି ଅଳ୍ପ ଥିଲା ।

ପାଞ୍ଚ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହୋଇ ମରିଥିଲେ, ସମସ୍ତେ କେତେଦିନ କି କେତେ ମାସର ହୋଇ ଗୁଜରିଯାଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ବଞ୍ଚିଥିଲା ବର୍ଷେ ଯାକେ । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୁଦର୍ଶନ । କବିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନା ସାଧବୀ । କବି ଅତି ସ୍ନେହରେ ନାଁ ଦେଇଥିଲେ ନିରୁପମା । ସେ ପରମ ରୂପବତୀ ଥିଲେ । ଥରକର ଘଟଣା । ବର୍ଷେ ବଞ୍ଚି 'ବଟିଆ' ମରିଗଲା । ଘରେ ସମସ୍ତେ ଶୋକାକୁଳ । କୃଷ୍ଣମୋହନ କବାଟ କିଳିଥିଲେ । ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ପରେ କବାଟ ଖୋଲିଲା । କବି ହାରମୋନିୟମ୍ ଧରି ବସିଥାନ୍ତି । ଆଖିରେ ଟୋପାଏ ଲୁହ ନାହିଁ । ତା ପରେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଲେ, ଗୀତି-ସନ୍ତାନ ହୃଦପୁର କୋଳରେ ଉଆଁସ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା—

···ଆଶା ଦେଲ ଯେବେ
ଆଶାପୂରୀ ପ୍ରାଣେ,
ଦେଲ କାହିଁକି, ନେଲ କାହିଁକି ।

ଏପରି ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦର ଇତିହାସ । ଜଣକର ହୃଦୟୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ତୁମ ଯେନ ସଂସାରରେ ଖେଳିବୁଲେ, ଅନ୍ୟମାନେ ତହିଁରେ ନିଜ ହୃଦୟର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସକୁ ଚହଲନ୍ତି । କେତେଥର କେତେଠି ଶୁଣିଛି । କବାଟବୁଜା ଝର୍କାରୁ ଭିତରେ ସମାଜର ନାହିଁ ନାହିଁର ପରଦା ଉଢ଼ୁଆଳରେ କେଉଁ ଯୁବତୀ ତାର ହୃଦୟ ଢାଳି ଦେଉଛି ସେହି ଗୀତରେ—

"ଆଶା ଦେଲ ଯେବେ,
ଆଶାପୂରୀ ପ୍ରାଣେ
ଦେଲ କାହିଁକି, ନେଲ କାହିଁକି"

ଆଉ କେଉଁଠି କେଉଁ ତରୁଣ ସଞ୍ଜ ଅନ୍ଧାରକୁ ବାହାର ଦୁଆର ଗୀତ ବୋଲୁଛି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଭାଷାରେ,—

"ତା ଆଖିର ଦେଖା,
ଦେଖିବ ବୋଲି ମୁଁ
ସଞ୍ଜ ସକାଳରେ ଅନାଇଁ ଥାଏ"

ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ହଷ୍ଟେଲ । ରାତି । ଘୁଡ଼ ଅନ୍ଧାର । ଦିଶି ଯାଉଛି କେଉଁ ଯୁବକ ହାରମୋନିୟମ୍ ଉପରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଖେଳାଇ ଖେଳାଇ ଧୀର ସଙ୍ଗୀତର ଝଣ ଝଣ ସହିତ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ହୋଇ ଗୀତ ଗାଉଛି—

"ଆସି ଆସି, ମୁଁ ଫେରେ—
ଭଲି ବାରେ ବାରେ,
ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆଶା ପଥେ
ଭାସିଲି ଲୋତକ ଧାରେ—"

ଆଉ କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଁ କିଏ ଗଲେଇ ଗଲେଇ ଗଜଲ ଗାଇଚାଲିଛି—

"ପତର ଠେଲ   ପାଖୁଡ଼ା ମେଲ
ନବମଲ୍ଲୀ ତୁ କାହାକୁ ଚାହୁଁ ।"

ବନ୍ଧୁମାନେ କାଠୁଆ ଟେବୁଲରୁ ବାହାର କରୁଛନ୍ତି ତବଲର ଲହର ।

କେଉଁ ସଙ୍ଗୀତ ବୈଠକରେ କିଏ ମିଠା ଚୁଷିଲା ପରି ମୁହଁ କରି ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ ହଲେଇ ଭ୍ରୂଲତା ନଚେଇ ନଚେଇ ମଟେଇ ମଟେଇ ଲମ୍ବେଇ ଲମ୍ବେଇ ତାନ ଛାଡ଼ୁଛି —

"ଫିର୍କି ଗନ୍ଧେ ଭାସଇ ପଲ୍ଲୀ ଉଷାଟି
ଚୈତର ଶେଷେ କଣ୍ଟକ ବେଶେ
ବନେ ବନେ ଧରଇ
ନୂଆ ଆଶାଟି—"

କେଉଁଠି ଝୁଲଣି ମଉଛବରେ ସଙ୍ଗୀତ ଚାଲିଛି —

"ରେ, କାହ୍ନୁକି ଦେଲ,
ଗୋଡ଼ ଖସାଇ
ଜାଣୁ ଜାଣୁ ସୁଅ ନେଲା ଭସାଇ,
ପଦ୍ମ ତୋଳିବାକୁ ଶରଧା ଆଣି
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ହେଲା
ଚଣ୍ଡୁଳା ପାଣି"

ଚାଲିଛି ତବଲଚି ଓ ଗାୟକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାକେଦମ୍ ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା —

"ଦୂର ହେଲାଣି ଗୋ ନୟନ ଦେଖା
ମୋ ତନୁର ଯୌବନେ ଅଜସ୍ର ଅଙ୍ଗନେ
ନଭ ନାହିଁଟି ସେ ଚୁମ୍ବନ ଲେଖା ।"

ଶିଳ୍ପି ପାଉଛି, କାହାର ସ୍ମରଣରେ, କାହାର ଗୀତ ଖାତାରେ, କିଏ କାହାଠୁଁ ଶୁଣି ଶୁଣି ଗାଏ, ଜାଣେ ନାହିଁ କେବେ କିଏ ଲେଖିଥିଲା ।

ଭାଷା, ଭାବ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ସମାବେଶ ତାଙ୍କ ରଚନାର ବିଶେଷତ୍ୱ । ସବୁ କବି ଗାଇହେଲା ଭଳି ଗୀତ ଲେଖିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ପାରୁଥିଲେ । ନିଜେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଥିଲେ, ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଗାୟକ ବି ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ପାରଦର୍ଶିତା ବଳରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥଗୌରବ ସହିତ ତାର ଧ୍ୱନିଗତ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ଅପର ଶବ୍ଦ ସହିତ ଏକ ଛନ୍ଦରେ ଛନ୍ଦିହେବାକୁ ତାର ପ୍ରବଣତା ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାରେ ସେ କବିତାର ସଂଗୀତର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀରେ ଥିବା ଶବ୍ଦର ଭାବକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରେ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେଥିରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ସୃଷ୍ଟିର ଆବିଷ୍କାର ପରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କବିତାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଭାବ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଏ, ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଖୋଲିଯାଏ, କିନ୍ତୁ କବିତାଶକ୍ତିର ଏ ଅପହଞ୍ଚ ଉତ୍କର୍ଷ ପଦ୍ୟର ଆଗ ଦୁଇ ତିନି ଧାଡ଼ିରେ ହିଁ ରହିଯାଏ, ତା'ପରେ ତା ସ୍ଥାନ ନିଏ ସଙ୍ଗୀତ, ଭାଷା ସଙ୍ଗୀତର ଭାରବାହୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ଗୋଟିଏ ପଦ୍ୟକୁ କଳିବସିଲେ ତା'ର ସମୁଦାୟ ପ୍ରଭାବକୁ କଳିବା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଯଦି ନିର୍ଧାରଣ କରାଯିବ, ତେବେ ଏତିକି କୁହାଯିବ ଯେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ କବିତା ଖାଲି ପଢ଼ିଲେ ଅର୍ଥ କଣ ହେବ ନାହିଁ, କେହି ଗାଇଲାବେଳେ ଶୁଣିଲେ ତେବେ ଯାଇ ଆପଣାର ହୃଦୟ ପଟରେ ତାର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରି କରି ତା ଅର୍ଥ ବୁଝିହେବ ।

ବାହାରର ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଖୋଜିବା ଓ ଭାବ-ଉଦ୍‌ବେଳକାରୀ ଦିବ୍ୟ ସଂକେତ ଖୋଜିବା ତାଙ୍କ କବିତାର ସାଧାରଣ ଗୁଣ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପରମ୍ପରାବାଦୀ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଗାଁଗହଳିର ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରୁ ସେ ବାଛି ବାଛି ଏପରି ଦୃଶ୍ୟକୁ ସଙ୍କେତ ପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଯହିଁରେ ମନ ଘରପଣ ହୋଇଯାଏ, ଓଷ୍ଠାଗତ ହୁଏ, ଆପଣାର ସ୍ମୃତିବହୁଳ ଅତୀତକୁ । ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ—କେବେ ଅତୀତରେ କେଉଁ ମନଖିଆଲରେ ମଜ୍ଜି ରହି କେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ସଂପର୍କ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଥିଲା, ଆଉ ସେ ମିଳି ନାହିଁ । ଗାଁଗହଳିରେ ଯେଉଁ ଅତି-ସାଧାରଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ଘଟେ ବଡ଼ନ୍ତା ଜୀବନରେ ମଣିଷକୁ ହୁଏ ଆକାଶ କଇଁଆ ତାହାଣ ନାଁ ଧରି ସେ ଶୋଇଲା ଭାବକୁ ଉଠାନ୍ତି, ମନେ ମନେ ଗୋଟାଏ ମୂଳ ତରଳ ହୋଇଯାଏ, ପାଖେ ବସାଇ ମଣିଷର ଯେ ଯେ ଯେତେ

'ପାଇବା' ସାଉନ୍ତବା, ଯେତେ ଯେତେ ଲୁଭଷଣର ଅଙ୍କ କଷା, ପାଖେ ଗୋଟାଏ 'କିଛି ନାହିଁ' ଫୁଙ୍ଗା ଅଙ୍କ, କିନ୍ତୁ କେଉଁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମୁକ୍ତ ସରସ ଅଣ-ଆଗୁଳା । ସେତେବେଳେ ମନଇଚ୍ଛା ଅଳସେ ଇ ବୃହି ବୃହି ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଆକଟ ନ ଥିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ଲାଗି ଚେତନାରେ ବିପ୍ଳବ ଘୋଟିଯାଏ । କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଉଦାହରଣରୁ ତାଙ୍କର ଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ସହଜରେ ବୁଝି ହେବ :—

"ମୁଁ କି ବୁଡ଼ିଯିବି କଇଁଫୁଲେ
ମୁଁ କି ଉଡ଼ିଯିବି ଚଲ ଭୁଲେ
କ୍ଷଣେ ଗଡ଼ିଯିବି ଭ୍ରମ ଜାଲେ"

"କାର୍ତ୍ତିକ ଆଉଜିଲାଣି ବୃଦ୍ଧିମାନ୍ତି ହସି ହସି
ସପନେ ମିଞ୍ଜିଗଲାଣି ଶାରଦଆ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ"

"ନୂଆ ବେଶ ବସନ୍ତ ଆସିଲାଣି
ରସାଳ ଡାଳେ ଡାଳେ
ଶ୍ୟାମ ପତ୍ର ଉଡ଼ାଳେ
ମୁଣ୍ଡି ବଉଳ କୋଳେ ଦଶିଲାଣି"

"ମୂଠା ମୂଠା କଇଁଆସୁଲେ
ବାପୁ କବା ଆରଦ୍ଧ ତୋଳେ"

ତାଙ୍କର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କବିତାରୁ ଝରୁଥାଏ ବିଚ୍ଛେଦର ଦୁଃଖ ।

ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ହଜିଯାଉଛି, ପ୍ରିୟଜନ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଉଛି । ହୃଦୟ ତାର ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସର ପ୍ରତିଦାନ ପାଉ ନାହିଁ, ନୈରାଶ୍ୟ ଘୋଟି ଆସୁଛି,— ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ପ୍ରତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଲୋଲୁପତା ଉହାଡ଼ରେ ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ସନାତନ କରୁଣଭାବର ସଙ୍ଗୀତର ଗୁଞ୍ଜନ ଶୁଭୁଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନୈରାଶ୍ୟ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଜୀବନର ଆନନ୍ଦକୁ ଆହୁରି ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ଏ ବିଷାଦ ଚେତନା କେବଳ ସେହି ଧ୍ୟାନରତ

ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଭାବୁକ କବିଙ୍କ ସ୍ୱରୂପର ମୌଳିକ ଉପାଦାନ । ସେଥିରେ କାଳଜହ୍ନ ତଳେ ଝୁଇଁଝୁଇଁଆ ରାତିର କୁହୁକ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ଓଜନ, ନିଛାଟିଆ ରାତିରି ଅଦେଖା ଫୁଲର ମହକ । ମହୁଆଳି ଭାବଗୀତି ଭିତରେ ତାଙ୍କଠିଁ ବୌଦ୍ଧିକତାର ସମାବେଶର ହେତୁ ସେହି ବିଷାଦ-ଚେତନା । ଚୁମ୍ବକରେ ନିଜ ଭାଷାରେ ସେ କହିଯାଇଛନ୍ତି—

"ଗଲାଣି ସଙ୍ଗେ ମାଳା, ବଢ଼ାଏ ଏତେ ଜ୍ୱାଳା
ବୁଝିଛି ଅନାୟତ୍ତେ ଏ ସେ ବିଧାତା କାରସାଦ"

ଗଭୀର ଆନ୍ତରିକତାରେ ହୃଦୟର ବେଦନା ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ନିଷ୍କପଟ ହୋଇ ଅଳ୍ପ ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେହି ସ୍ୱଚ୍ଛ ପ୍ରକାଶରେ ସେ ତୁଏ ଛନ୍ଦୋମୟ ଗଦ୍ୟ, ଗାଢ଼, ଉନ୍ମେଷଣାମୟ, ତାର ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରକାଶରେ ହିଁ ତାର ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ, ଅନ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ସେ ଗାଇଛନ୍ତି :—

'ତୋତେ କେମନ୍ତେ ମୂର୍ଚ୍ଛିବ ଜାଣି ଜାଣି
ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣି

* * *

ସୁଦିନ କେତୋଟି ସରିଗଲା
ମୁଖର ଧାଡ଼ଟି ନିଭିଗଲା
ଦାରୁଣ ଅନ୍ଧାରେ ବିଚ୍ଛେଦ ବିକାରେ
କାନ୍ଦୁଁ ଯିବ ଉଠି କରହାଣି"

ପୁଣି, "ବିଷ ପୀୟୂଷ ବୋଲି ମୁଁ ଦେଲି ଚଖି
ଆଗୋ ପ୍ରାଣସଖି
ଜାଣି ନ ଥିଲି ମୁଁ ପ୍ରୀତି ରୀତି
ଆଲୋକ ଦେଖିଲେ ପାଏ ଭ୍ରାନ୍ତି
ନବୀନ ଯୌବନ ବସନ୍ତ ଉଦ୍‌ଗମେ
କେଜାଣି କେ ମୋତେ ଦେଲା ଫାଙ୍କି"

ଅଥବା "ଛାତିରେ ପଥର ଲଦି ଯିବ କି ଗୁଳି
ଏକାକୀ ମୁଁ ଅସ୍ଥିରତ ସାଗର ବାଲି"

ଯଥା "ମୋର ଗୋଟା ପଞ୍ଜରାଟା ଜଳିଗଲା, ସରିଗଲା
ତାତି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଛାତି ଜଳିଗଲା ସରିଗଲା ।"

ତାଙ୍କ କବିତାରେ ଏହି ଯେଉଁ ଭାଷା ଏତେ ସରଳ ଓ ସ୍ୱାଭାବିକ ଜଣାପଡ଼େ, ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଯୋଜନାରେ ଅସାଧାରଣ ଅନୁଭୂତି, ସୁରୁଚି ଓ କଳାକାରପଣର ପରିଚୟ । ଗାଉଁଲି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦରୁ ଓଜନ କରି ବାଛି ବାଛି ସେ ଦାମି ଦାମି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେହିପରି ଶବ୍ଦ ଓ ସେହିପରି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଯହିଁରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଲୋକେ ତାଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଗାଁରେ ଏପରି ଅନେକ ବ୍ୟବହାର ଚାଲି ଆସିଛି । ରଜ, ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ, କୁଆଁର-ପୁନେଇଁ ଗୀତ ଗାଆଣ ବେଳେ, ଝିଅ ବିଦା ବାହୁନା ବେଳେ, ମରଣ ବିଳାପ ବେଳେ, ଏପରି କି ଦୁଇ କଳିହୁଡ଼ୀ ଅଣ୍ଟା ଧରି ଦୋହଲି ଦୋହଲି ଗୋଧାଗୋଧି ହେଲାବେଳେ କେଉଁ ଓଜସ୍ୱୀ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂରଣ ଶୁଣିହେବ । ସେ ନିଷ୍ଠାପୂ କାନେଇଁଥିଲେ, ଶବ୍ଦ କଳୁଥିଲେ, ବାଛି ବାଛି ଗୋଟେଇ ଗୋଟେଇ ମୁଣିରେ ପକାଉଥିଲେ ।

ତେଣୁ ସେ ଲେଖି ପାରିଥିଲେ:—
"ହେଲୁ କି ରେ ସଂଗାତ
ଜାଣି ଉମିରି-ଫୁଲ
ଧରିଥିଲି ତୋ ପ୍ରୀତି
କରି ଅମୂଲମୂଲ"
ଅଥବା "ବାଲିରେ ବାନ୍ଧିଛି ବନ୍ଧ
ଝରିରେ ମୁଁ ଏତେ ଅନ୍ଧ"

ଷାଠିଏ ବର୍ଷତଳେ ଓଡ଼ିଆ ଜାଗରଣ ଓ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ବେଳେ ଏ ଦେଶର ବୁଦ୍ଧିମାନ ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗୀମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେଉଁ ଚେତନା ଆସିଥିଲା ଯେ ଏ ଦେଶର ନିହିତ ବିଭବକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ତାର ଭାଷା-ସମ୍ପଦ, ଐତିହ୍ୟ, ମାଡ଼ବିନ୍ଧ୍ୟାସର ଆଭିଜାତ୍ୟ, ସବୁ ଓ ସେହି ଚେତନା ବଳରେ ଯେଉଁମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଅନୁଶୀଳନ ସେହି ଭାବଧାରାରୁ ବାହାରିଥିଲା । ଗାଁର ଝିଅମାନେ କୋଇଲି ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି,

ଫୁଲ୍ଲ ବଲ୍ଲଭବେଣୀ ବୋଲନ୍ତି, ସେହି ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତୀୟତା ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ । ସେହି ବୋଳିରେ ଗୀତ ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ କୃଷ୍ଣମୋହନ । ସେହି ଅନୁଶୀଳନର ପ୍ରଭାବ ଉତ୍ତରକାଳକୁ ସୁଦ୍ଧା ରହିଗଲା ।

ଏହି ଶାନ୍ତ, ନମ୍ର, ଖିଆଲି, ଆପଣା ଅଭ୍ୟାସ ଆଢ଼ରେ ଅଳ୍ପ ମାଦା ମାଦା ଜଣାପଡ଼ୁଥିବା କବିତା ଓ ସଙ୍ଗୀତସର୍ବସ୍ୱ ମେଳାପୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକଦା ହୋଇଥିଲେ ବିଦ୍ରୋହୀ, ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ । ସେ କଲିକତା ନ୍ୟାସନାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାଁ ଲେଖାଇଥିଲେ । ଅରବିନ୍ଦ, ବାରିନ୍ ଘୋଷ, ଖୁଦିରାମ ଆଦିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ନାଁ ବଦଳାଇ ହୋଇଥିଲେ ମୁରଲୀଧର ରାୟ ଚୌଧୁରୀ । ତା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଥିଲେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣାଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥିଲେ । ଗୀତ ଲେଖିବା ଓ ଗାଇବା, ଅଭିନୟ କରିବା, ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ କାମ କରିବା, ଇଂରେଜ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇବା, ଏହିପରି ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ବାହାରର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତିନ ଥର ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଫେଲ୍ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ମଧୁବାବୁ କହିଥିଲେ, "ଆମ ଦେଶ, ଆମ ଜାତି, ଦେଶ ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍ ଅବଶ୍ୟ ଭାବିବ ।" ସେ ଆଦେଶ ସେ ଭୁଲି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ଆଣବିକ ବିସ୍ଫୋରଣରୁ ଶେଷରେ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା, ସେହି ବଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିକ୍ଷୋଭଶକ୍ତି କଲିକତାରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ମୁରଲୀଧର ରାୟ ଚୌଧୁରୀ ତହିଁରେ ଆପଣାର ଘଟ ପୂର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତିକିବେଳେ ସେ ଉପଭୋଗ କଲେ ମୁକ୍ତ, ଜୀବନ, 'ରୋମାନ୍ସ' । ଏ ଅବସ୍ଥା ବେଶିଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା ନାହିଁ । ଗଲେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତୃପ୍ରତିମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମୀ କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ । ମୁରଲୀଧର ପୁଣି ହେଲେ କୃଷ୍ଣମୋହନ । ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ରଣୀହଟାକୁ ଲେଉଟି ଆସିଲେ । ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଜାତୀୟ-ସଙ୍ଗୀତ ଲେଖା ।

ତାଙ୍କର ସଂଗୃହୀତ ୨୫୫ଟି କବିତାରେ ୨୩ଟି ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଅଛି । ଏହା ଛଡ଼ା କବି ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆଉ

ଗୋଟିଏ କବିତା 'ମୋ ମାଆ' ୧୯୫୪ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଳ୍ପ ହେଲେ ବି ଏଗୁଡ଼ିକ ଆକାରରେ ବଡ଼ । ଭାବଗୀତିମାନଙ୍କରୁ ମିଳୁଥିବା କବିଶକ୍ତିର ଉତ୍କର୍ଷ ଏଥିରେ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ, କିନ୍ତୁ ଏ କବିତାମାନଙ୍କ ବିଶେଷତ୍ୱ ଉନ୍ମାଦନା, ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ନିବାଣୀ, ଆନ୍ତରିକ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରୀତି, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଭାରତର ଗୌରବ କୀର୍ତ୍ତନ । ସେତେବେଳେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସମ୍ମିଳନୀମାନଙ୍କରେ ଏସବୁ ଗୀତ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଗଳ କରିଥିଲା । ତାର ଡାକ ହିଁ ତାର ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ । କେତେ ଗୀତ ଏବେ ବି ଦେଶବାସୀଙ୍କର ମନେଅଛି । ଯେପରି—

"ଆଜ ସାଗରେ ଭୂଧରେ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅମ୍ବରେ ଶୁଭୁ ଉତ୍କଳର ଜୟଗୀତି

* * *

"ଡାକ ହିମାଚଳ କହେ ସୀମାଚଳେ କି ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ତୁରେ ଚଳକା କଲ୍ଲୋଳେ
ମୋ ହିମ ଗଳଇ ତୋ ସୀମା ଟଳଇ ଦେଖି ଉତ୍କଳର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରୀତି"

ଅଥବା—

"ଆଜ ଚମକ ଦେଖ ରେ କୋଟି ଉତ୍କଳୀୟ ଜନନୀ ଛିନ୍ନଶିରା"

ଇଂରେଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସେ ଲେଖିଥିଲେ—

"ଏ କି ହେଲା ରେ ଭାଇ ଏ କି ହେଲା ରେ
କଲେ ବଳେ ପାଣ୍ଡି ଗଣ୍ଡି ଗଲା ସିନ୍ଧୁପାରେ
* * *
ରକ୍ଷକ ଯେ ଅଟଇଟି ଭକ୍ଷକ ଆପଣେ
* * *
ପୁତ୍ର ନୁହେଁ ପରଜାଙ୍କୁ ବୋଦା ପରି ମଣେ"

ଅଥବା—

"ଦେହ ଗଲେ ଯାଉ ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଯାଉ
ସବୁ ଗଲେ ଯାଉ
(କେବା) ଦେଶକୁ ନ ଭୁଲ ଆଉ ।"

କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଘର ଚଣାହଟା, ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ବାଲିପାଟଣା ଥାନାରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗାଁ । ଗୁଇଗୁଇଆ ଭୋଟାଗଡ଼ିଆ ନଡ଼ିଆମାଳ ଅଞ୍ଚଳ । ଜୟଦେବଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କେନ୍ଦୁଲି ଦେଉଳି ସେଠୁ ଦି କୋଶ ଦୂର । ଶିଶୁ ଅନନ୍ତଙ୍କ ଗାଁ ବାଲିପାଟଣା କୋଶେ ଦୂର । କବି ଓ ଔପନ୍ୟାସିକ କାଳନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଗାଁ ବିଶ୍ୱନାଥପୁର କୋଶେ ବାଟ । ସେ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ବାହାରିଛନ୍ତି । ଏକା ବିଶ୍ୱନାଥପୁର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପରିବାରରୁ ଦିବ୍ୟସିଂହ, କାଳନ୍ଦୀ, ଭଗବତୀ, ଚିନ୍ତାମଣି ଆଦି । ଚଣାହଟା ପଟ୍ଟନାୟକ ପରିବାରରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ, ଅନନ୍ତ, ଗୁରୁଚରଣ ଓ ସେ ପରିବାର ଝିଅ ଅଂଶରେ, କବି ଗୁରୁପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି । ଚଣାହଟାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଝିଅ କିଛି କିଛି କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ, ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ୁଥିଲେ, ସଙ୍ଗୀତ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ । କୃଷ୍ଣମୋହନ କଲିକତାରୁ ଲେଉଟି ଆସିଲା ପରେ ଚଣାହଟାରେ ନାରୀଜାଗରଣ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସେ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ କଲେ, ପର୍ଦ୍ଦା ଆଦି ସଂସ୍କାର ଛଡ଼େଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ; ସଙ୍ଗୀତ, ସାହିତ୍ୟ, ଅଭିନୟ ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ସେହି ଗଣ୍ଡ ମଫସଲରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ରାଜନୈତିକ ଚେତନା । ସଭାସମିତି, ଚର୍ଖାଘର, ଅରଠ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଠୁ କେତେ କେତେ କର୍ମୀ କଂଗ୍ରେସ୍ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟରେ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପ୍ରଭାବ ସହଜରେ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ । ସେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାରର ଜଣେ ନେତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାର ବିଭାଘରକୁ ବର ଆସିଥିଲା ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି । ବାଜା ନାହିଁ, ଶଙ୍ଖୁଆ ମହୁରିଆ ନାହାନ୍ତି, ବାଣ ନାହିଁ, ବେଢ଼ନ ନାହିଁ । ଚଉଧୁରୀ ଘର ପରମ୍ପରାରେ ସେ ନୂଆ ଘଟଣା । ସେତେବେଳେ ସେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଗୀତ ଲେଖିଥିଲେ—

"ବାୟୁ ଦେବ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟୋମ ଦେବ ଆଶା
ମୁଖର ସାଗର ଶିଖାଇବ ଭାଷା"

ସେହି ନିର୍ଭୀକ ବାଣୀ କେବଳ ତାଙ୍କ କନ୍ୟା-ଜାମାତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ନୁହେଁ; ଭବିଷ୍ୟତର ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ସବୁ ବଂଶଧରଙ୍କୁ ଏହା ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ।

ସ୍ମୃତିପଥେ କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ

ଶ୍ରୀ ରାମରଞ୍ଜନ ମହାନ୍ତି

"ସାଗରେ, ଭୂଧରେ, ପ୍ରାନ୍ତରେ, ଅମ୍ବରେ ଚୁମ୍ବି ଉତ୍କଳର ଜୟଗୀତି" ସେଉଁ କବି ଏ ଜାତିକୁ ଶୁଣାଇଲେ, ତାଙ୍କ କଥା ମୁଁ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଉଣେଇଶି ଶହ ଏକୋଇଶି ମସିହାରେ । ମୁଁ ସେ ବର୍ଷ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି କଂଗ୍ରେସ କାମରେ ମାତିଥାଏ । ମୋ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୋର ଜଣେ ଅଭିଭାବକସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ଆକ୍ଷେପକରି କହିଲେ, "ଠଣାହାଟୀ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଢ଼େନ.ହୁକ ଯେମିତି ସ୍ୱଦେଶୀ କରି ଅପଦାର୍ଥ ହେଲା, ଇପ୍ସା ଅବସ୍ଥା ସେଇଆ ହବ ।" ପରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି, କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁ କଲିକତାରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା କାଳରେ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ଜଣେ ଓଡ଼ିଶାର ଉଚ୍ଚ ପୋଲିସ ବିଭାଗୀୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କୁଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି କୌଣସି ସରକାରୀ ଚାକିରି ବାକିରି କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ଯାହାଙ୍କ କଥା ଲୋକମୁଖରୁ ଶୁଣିଥିଲି —ଯାହାଙ୍କ ରଚିତ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ କଠୋର ପ୍ରାଣରେ ଜାତୀୟ ଭାବର ଉଦ୍ରେକ କରିଥିଲା, ପ୍ରାୟ ଆଜକୁ ତେଶି ବର୍ଷ ତଳେ କଟକ ଠାରେ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇଙ୍କ ବିବାହ ଠିକ କରିବାକୁ ଆସି ସେ ମୋର ଜଣେ ସମ୍ପର୍କୀୟଙ୍କ ଘରେ କୁଣିଆ ହୋଇଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲାବେଳେ ସେ ପରିଚିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୋର ପରିଚୟ କୃଷ୍ଣମୋହନ-ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ମତେ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଚାହିଁଦେବା ଛଡ଼ା ସେଦିନର ପରିଚୟରେ କବିଙ୍କର ଆଦୌ ଆଗ୍ରହ ନ ଥିଲା । ତାର ବର୍ଷେକ ଭିତରେ ଦିନେ ଖୁବ୍ ଗଭୀର ରାତିରେ ଗାଡ଼ିଧରି ଡେଲାଙ୍ଗ ଆସିବାକୁ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥାଏ । ଅପେକ୍ଷମାନ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ

ସମ୍ଭବତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଭିତରେ ହଠାତ୍ କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, "ତମ ଘର କୋଉଠେଇ ?"

ମୁଁ କହିଲି—"ଡେଙ୍କାନାଳ ।"

କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁ—"ଆରେ ଡେଙ୍କାନାଳ ! ଖାସ୍ ଡେଙ୍କାନାଳ ନା ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ? ତମ ନାଁ କଣ ?"

(ଆରେ ଡେଙ୍କାନାଳ !—କହିବାର ଏକ ବିଶେଷ କାରଣ ଅଛି । କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁଙ୍କ ପରିବାରର ଦୁଇ ଜଣ ଅତି ନିକଟତମ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି, ଲଗ ଲଗ ଡେଙ୍କାନାଳ ଇଷ୍ଟେଟ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର୍ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଖ୍ୟାତନାମା ତରୁଣ କବି ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପିତା ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ । ଏଇ ଚାକିରିକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଡେଙ୍କାନାଳରେ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଗୁରୁଚରଣଙ୍କର ଜନ୍ମ । କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପଦିନ ପାଇଁ ଡେଙ୍କାନାଳ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ) ।

ମୁଁ ମୋ ନାମ କହିଲା ପରେ କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁ ପଚାରିଲେ, "ଆରେ, ସେ ଅମୁକ ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜରେ ଡେଙ୍କାନାଳ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଲେଖା ବାହାରିଥିଲା, ସେ ତମରି ଲେଖା ? ତୁମର ତ ବୟସ ତୁଳନାରେ ଲେଖାଲେଖିରେ ବେଶ୍ ହାତ ଅଛି ।" ଲେଖାଟା ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ବିଷୟକ ଏକ ଲେଖା । ଡେଙ୍କାନାଳ ବାହାର ଲୋକଙ୍କର ମନେରଖିବା ଭଳି ବିଷୟବସ୍ତୁ ସେଥିରେ କିଛି ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳର କଥା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ତ କୌଣସି ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ନ ଥିଲା । କାଗଜର ନାମ ମନେ ନ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ଖବର କାଗଜକୁ ହପ୍ତିକିଆ କାଗଜ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରୁ ମୋଟେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । କୃଷ୍ଣ-ମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ ଚଣାହଟା କେବଳ ନୁହେଁ, ଅଧିକାଂଶ ପଲ୍ଲୀଗାଁକୁ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରିକା ଡାକଘର ଜରିଆରେ ଥରେ ଥରେ ଏକା ଥରକେ ଦି ଦି ସପ୍ତାହର ଡାକପିଅନ ଦେଇ ଆସେ ବା କାହାରି ହାତରେ ପଠାଇ ଦିଏ । ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଆଗ୍ରହୀ ପାଠକ ବି ଖବର ସାଙ୍ଗରେ କାଗଜରେ ବାହାରିଥିବା ବିଜ୍ଞାପନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିବାରୁ ବାଦ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଥର ମୋ ପରିଚୟ ସମୟରେ କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ତ ନ ଥିଲା;

ବରଂ ସେ ଥିଲେ ନିସ୍ପୃହ । ବିଶେଷ ଥରରେ ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହର ମାତ୍ରା ବଢ଼ିଯିବାରେ ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୋଧ କରୁଥିଲି ।

ଏଇ ଘଟଣାର କିଛି ଦିନ ପରେ ଉଭୟଙ୍କର ସଂପର୍କ ନିବିଡ଼ରୁ ନିବିଡ଼ତର ହେଲା । ସେଇ ବର୍ଷ ପୂଜାବେଳେ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ କବିଙ୍କର ପରିବାରର ଲୋକେ ମିଳିମିଶି ନାଟକ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ଏକାଦିକ୍ରମେ କେତେବର୍ଷ ମୁଁ ନାଟକ ଅଭିନୟ ସଂପର୍କରେ କବିଙ୍କର ଅତି ନିକଟ-ସାନିଧ୍ୟ ପାଇଥିଲି । ଖାଇବା ଶୋଇବା ବେଳ ଛଡ଼ା କବିଙ୍କର ଯେଉଁ ବାହାରଘରେ ଦିନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ କଟେ; ଗାଁରେ ମୋର ରହିବାପାଇଁ ସେଇ ଘର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥିଲା । ଫଳରେ କିଶୋର ଅବସ୍ଥାକୁ ବିଦାୟ ଦେଉଥିବା ଜଣେ ତରୁଣର ତରୁଣ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା କବିଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହେବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ସେଇଠାରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି, କବି କେବଳ କବି ନୁହନ୍ତି; ଜଣେ ସୁକଣ୍ଠ ଗାୟକ ଓ ଅଭିନେତା । ସୁଗଠିତ ବପୁ ଓ କମନୀୟ ମୁଖଛବି; ନାୟକ, ନାୟିକା ନାଟକର ସବୁ ଚରିତ୍ରରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଦେଇଥିଲା— ଅଭିନୟରେ ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରୋହପର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନାନା କାରଣରୁ ବାହାର ଲୋକଙ୍କର ତାଙ୍କର ଅଭିନୟ ଦକ୍ଷତା ବିଷୟରେ ଜାଣିବାର ଖୁବ୍ କମ ସୁଯୋଗ ଥିଲା ।

କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପର୍ବ । କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ମାସକ ଆଗରୁ କୁମାରୀକନ୍ୟାମାନେ ଚଳଗ୍ରାମରେ ସନ୍ଧ୍ୟା-ବେଳେ ଜହ୍ନିଫୁଲର କୋଠି ତୋଳିବା ଠାରୁ ଗୀତ ତମାମ୍ ଗୀତ-ନୃତ୍ୟରେ ଗୀତ କଟାଇବା କେଉଁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଏ ଦେଶରେ ଚାଲିଆସୁଛି, ସେ ବିଷୟରେ ଧାରଣା କରିବା କଳ୍ପନାର ଅତୀତ । କବିଙ୍କ ଗାଁର କୁମାରୀଝିଅମାନେ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ଗୀତ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରଚନା କରିଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା ଫଳରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁଦିନ କବିଙ୍କ ନିଜ ଗାଁ ଚଣ୍ଡୀହଟାର ଝିଅମାନଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ସେ

ମଧୁର ଗୀତଧାରା ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି, ସେଦିନ ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ନୁହେଁ; କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲି । କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅପ୍ରକାଶିତ ଲେଖା ମଧ୍ୟରୁ କେତୋଟି କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ଗୀତ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଖବର ଏବେ ପାଇଲି ।

ଏ ଯେଉଁ ସମୟର କଥା ମୁଁ ଲେଖୁଛି, ସେତେବେଳକୁ କୃଷ୍ଣ-ମୋହନବାବୁ ଯୌବନର ଶେଷ ସୀମାରେ । ତଥାପି ତାଙ୍କର ଗୀତ ଲେଖିବା ଓ ରାତିକୁ ରାତି ଗୀତ ଗାଇବାର ସ୍ପୃହା ଆଦୌ କମି ନ ଥାଏ । ବର୍ଷଣମୁଖର ରାତିରେ ଯେପରି ମେଘ ଅସରାକୁ ଅସରା ବର୍ଷାଧାରା ଅବିରାମ ଗତିରେ ଢାଳି ଚାଲିଥାଏ, ଗାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ମାତ୍ରକେ କଣ୍ଠ-କଣ୍ଠର ଗୀତିଧାରା ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ସେହିପରି ଅବାରିତ ଗତିରେ ଚାଲିଥାଏ । ରାତି ଗଭୀରରୁ ଗଭୀରତର ହୁଏ । ଖାଇବା ପାଇଁ ବାରମ୍ବାର ଘରୁ ତାଗିଦ ଆସେ । ଆତ୍ମୀୟ-ମାନଙ୍କର ବିରକ୍ତି ଯେତେବେଳେ କଟୂକ୍ତିର ରୂପ ଧରେ, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ତାଙ୍କର ତନ୍ମୟତା ତୁଟେ । ଅପେକ୍ଷମାନ ପରିବାରର ସମୟ-ସୁବିଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥିବା ତ୍ରୁଟି ତୁଟେ ସଲ୍ଲଜ ବିନମ୍ର ହାସ୍ୟରେ । ମୁଁ ଥିବା ଦିନମାନଙ୍କରେ ଏ କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଥରେ ଦୁଇ ଥର ନୁହେଁ, ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ଘଟେ । ସେ ସବୁ କଥା ଦିନେ ଯାହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବାସ୍ତବ ଥିଲା, ଆଜି ତା ମୋର ସ୍ମୃତି । ଘର ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁମେଳରେ ସେଇ କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ! ସେଇ ଗୀତ ବୋଲିବା ଅବକାଶରେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା, ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତକୁ ସାଇତି ରଖିବାର ଯତ୍ନ କଥା କିଏ ପଚାରେ ? ପ୍ରୟୋଜନ ବୋଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଥାଏ । କେତେ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ଯେ ଏପରି ଭାବରେ ହଜି ଯାଇଛି, ତାର ସଠିକ ହିସାବ କେହି ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । କେବଳ ସେଇ ସଙ୍ଗୀତ ସବୁ ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣି କେହି ମନେରଖି ଲେଖିନଥାନ୍ତି—କ୍ରମେ ତାହା ଲୋକମୁଖରୁ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ, 'ସଙ୍ଗୀତ ଛେନାଗୁଡ଼' 'ପାଚିଲାକଦଳୀ' 'ପ୍ରେମର ବଜାର' ପ୍ରଭୃତି କୋଉ ମିଆଁ, ନାଯୁକ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ପୁସ୍ତକରେ ବେଳେ ବେଳେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ସଙ୍ଗୀତ ଗୋଟିପୁଅ ବା ଆଖଡ଼ା ପିଲାମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ମଧ୍ୟ ଜନ-ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର ପାଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ସାହୁ

ବହୁତ ଦିନ ତଳେ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ସଙ୍ଗୀତ ଲେଖକଙ୍କର ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ସଂପୁଟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ପୁସ୍ତକରେ ସେ ମୋଟାରୁ କବିଙ୍କର ତିନୋଟି ସଙ୍ଗୀତ ସଂଗ୍ରହ କରିନେଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକରେ ଦେଇଥିଲେ । ସେତେ-ବେଳେ ସଜଲେଖା ତିନୋଟି ସଙ୍ଗୀତ ମୋର ମନେଥିଲା । କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଛି—ଥରେ ସେ ତତ୍କାଳୀନ କନିକାର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସହିତ ନଅଁ ବୟସରେ ବୋଟ୍ ବିହାରରେ ଗଲାବେଳେ ନୂଆ ବସନ୍ତର ଆଗମନରେ ଏକ ଗୀତ ରଚନା କରି ବୋଲିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ କିଛି ସମୟ ପରେ "ଏତେ ଅଥୟ କିଆଁ କହ ରେ, ନୂଆ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ" ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ଗାଇଥିଲେ । ପରେ 'ମୁକୁର' ସଂପାଦକ ୰ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ସେ ଲେଖାକୁ ତାଙ୍କ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଲୋକେ ନିଜର ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣାକୁ ଡାଇରୀ ବା ଦୈନନ୍ଦିନ ଲିପିରେ ଲେଖି ରଖନ୍ତି । କବି କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣା ଲେଖି ରଖିଥିଲେ ସ୍ୱ-ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତରେ । ନିଜର ସହୋଦରର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଲେଖାଗଲା, "ଛାତିରେ ପଥର ଲଦି ଗଲେ ସେ ଚାଲି, ଏକାକୀ ମୁଁ ଅକୂଳର ସାଗର ବାଲି !" ବାହାଘରଙ୍କ ଠାରୁ ବଦାୟ କାଳୀନ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ଲେଖା ରହିଲା, "ହସ ମୁହେଁ, ବିଅ ମେଲାଣି ଗୋ ଚିତ୍ତ ଚୋରଣି ! ଲୁହର ଟୋପା ସେ ଲୁହ, ତଥାପି ଫୁଲାଅ ମୁହଁ, ଜାଣି ଅଜାଣିମା ନୁହେଁ କହୁଛି ମୁଁ ଯୋଡ଼ି ପାଣି !" ସେଇ ବୟସୁଙ୍କ ଅନ୍ୟ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ "ତୋତେ କେମନ୍ତେ ମୁଁ ଛିବ ଜାଣି ଜାଣି, ଆରେ ପ୍ରାଣରାଣି ! ଭଲ ଭଆଇଲା ବିହି, ଟାଣି ଆଣି ଆରେ, ପ୍ରାଣରାଣି" ! କବିଙ୍କର ବନ୍ଧାମି ଆଖି ଆଉ ଦୋ'ଟି ଆଖିର ସନ୍ଧାନ ଖୋଜି ଖୋଜି ହାଇଲା ପରେ ଲେଖିଲେ—"ଆଖି ବୁଝେ, ଆଖିର କଥା ଆଖି ପାଇଁ ଆଖି ବାନ୍ଧି ନ ଜାଣଇ ଭୁଲତା ।" ଏହିପରି କବିଙ୍କ ଜୀବନର ସବୁ ସ୍ମରଣୀୟ ଅସ୍ମରଣୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଘଟନା ରୂପ ପାଇଛି ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ସାହିତ୍ୟରେ ଏବଂ ତାହା ବିକାଶ ପାଇଛି ଲୋକକଣ୍ଠରେ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣା—ଯାହା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନରେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଘଟିଥାଏ—ତାକୁ ସର୍ବଜନବୋଧ ମଧୁର ଶବ୍ଦ ସମାବେଶରେ

—ସ୍ୱରର ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରି—ମନୋରମ ଓ ରସାଳ କରି-ପାରିବାର ଶକ୍ତି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କବିଙ୍କ ଜୀବନରେ କ୍ୱଚିତ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

ଖୁବ୍ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ବା ବଡ଼ ଜମିଦାର ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ପରିବାର ଥିଲେ ମଫସଲର ଦକ୍ଷ ଜମିଦାର ବଂଶ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଜା ଏପରିକି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାର ବଂଶର ବୟସ୍କମାନଙ୍କୁ ହଜୁର ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ପ୍ରଜାମାନେ ନମସ୍କାର କଲାବେଳେ ତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ନମସ୍କାର କରନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ଏହି କାରଣବଶତଃ କି କଣ ଠିକ୍ କରି କହିହେଉ ନାହିଁ, କୃଷ୍ଣମୋହନ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ପୁରୀ କଟକରେ ନ ପଢ଼ି କଲିକତାରେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେଇ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କଲିକତା ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ ଭାରତବର୍ଷର କେତେକାଂଶରେ ବଙ୍ଗଭଙ୍ଗଜନିତ ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଢେଉ ଖେଳିଯାଏ । କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ କିଶୋର ପ୍ରାଣରେ ସେ ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ଢେଉ ଖେଳାଇଲା । ଫଳରେ ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମିଲା । ଏ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମନପ୍ରାଣ ଦେଇ ସେ ମାତି ଯାଇ-ଥିଲେ । କୃଷ୍ଣମୋହନ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଦେଶସେବକ ବା ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ କର୍ମୀ ନୁହନ୍ତି, କବି । ଏତିକିବେଳେ ତାଙ୍କ ନବ ତରୁଣପ୍ରାଣରେ ଆସିଲା ଏକ ଦାରୁଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ । କଲିକତା ପ୍ରବାସୀ ଏକ ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ସହିତ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠତା ଜନ୍ମିଲା । ଏହି ପରିବାରର ଏକ କିଶୋରୀ ସଞ୍ଚାର କଲା କବିଙ୍କ ତରୁଣପ୍ରାଣରେ ରସର ମୋହିନୀମାୟା, ଲୁବ୍ଧ ହେଲା କବିଙ୍କର ମୁଗ୍ଧ ପ୍ରାଣ । ଏହି ମିଳନୋନ୍ମୁଖ ଯୁଗଳ ପ୍ରାଣର ରସ ସଞ୍ଚାର ପଛରେ—ପରିବାରର ବୟସ୍କମାନଙ୍କର ସମର୍ଥନ ସହିତ ଆଶୀର୍ବାଦ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଧିର ବିଡ଼ମ୍ବନା ନୁହେଁ, ବିଧାନ ବିଚିତ୍ର । ସେତେବେଳର 'କାଳଜ୍ୱର' ବିକ୍ଷୋଭିତ ବଙ୍ଗଳାର ମହାମାରୀର କବଳରେ କବଳିତ ହେଲା କିଶୋରୀ । ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲା ନବ ଉନ୍ମେଷିତ ତରୁଣ ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଉନ୍ମାଦନା ଓ ଆନନ୍ଦ । ଘଟଣାର ବହୁଦିନ ପରେ

ଜଣ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ସେତେବେଳେ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା ପରିବାରର ମୁଖ୍ୟ ଅଭିଭାବକଙ୍କର । ପୁଅର ବଧୂ ଗ୍ରହଣରେ ପୁଅ ଅପେକ୍ଷା ପରିବାର ସମ୍ପର୍କ ଜଡିତ ଥିଲା ବେଶି । ପୁଅ ଏକ ଉପଲକ୍ଷ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ପୁଅ ସହିତ ପୁଅବଧୂର ସମ୍ପର୍କ ଓ ସେବା ଥିଲା ପରିବାରର ନିବିଡ଼ତର ସମ୍ପର୍କ । ବିବାହ ପରେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଯେ ମମତାମୟ ନ ଥିଲା, ତା ନୁହେଁ ।

ଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ସେ ଓ ମୁଁ ଖାଇବସିଥାଉଁ, ପରିବେଷଣ କରୁଥାଏ ଗୋଟିଏ ପରିଚାରକ । ଦୁଆର ପାଖ ଆଢ଼ୁଆଳରେ ରହି ମୋ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ । ଏତିକିବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବାବୁ କହିଲେ, "ଆରେ, ଯାଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଲୁଚୁଛ କିଆଁ ? ସେ କଣ ଆମର ପର ?" ଦୁଆର ଆଢ଼ୁଆଳରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ରହିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି କବିଙ୍କର ଏ ମନ୍ତବ୍ୟର କାରଣ । ମତେ କିଛି ନ କହିବା ଛଡ଼ା ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ନ କହିଲେ ମୋ ପକ୍ଷରୁ ଧୃଷ୍ଟତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ଭାବି ମୁଁ କହିଲି, "ହଁ, ଦୁନିଆରେ ସବୁ ପରଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବା କଥା ଉଠିଲା ବେଳେ ଏକଥା କୁହାଯାଏ, କେହି କିନ୍ତୁ ଆପଣାର ଲୋକଙ୍କୁ ଏ କଥା କହେ ନାହିଁ ।" ତା ପରେ ଦୁଆର ଆଢ଼ୁଆଳରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଘର ଭିତରୁ ଖାଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ହସର ଢେଉରେ ହାତରୁ ଗ୍ରାସ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ଏକଥା ଲେଖିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପତି-ପତ୍ନୀଙ୍କର ମିଳନ ପଥରେ ମାଳିନ୍ୟ ନ ଥିଲା । କେତେକ କନ୍ୟା-ସନ୍ତାନ ଛଡ଼ା ଜୀବିତ ପୁଅ ସନ୍ତାନ ନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ମନ କଷ୍ଟ ନ ଥିଲା, କାରଣ ସଂସାରୀ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ସଂସାର ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଅନାସକ୍ତି ଥିଲା ବେଶି । ତରୁଣ ଜୀବନର ନବୀନ ପ୍ରଭାତରେ ଯେଉଁ କିଶୋରୀ ସହିତ ତାଙ୍କର ମମତାର ସୂତ୍ରପାତ ଜନ୍ମିଥିଲା, ସେଇ କିଶୋରୀ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ସଞ୍ଚୟ କାଢ଼ି ନେଇଥିଲା, ତା ନୋହିଥିଲେ ସେ ଘଟନା ଘଟିବାର ପର୍ଦ୍ଧ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ପରେ କିଶୋରୀ ବିରହବିଧୁର କବିପ୍ରାଣ ରଚନା କରି ନ ଥାନ୍ତା—"କହ ରେ ବୈରୀ ବସନ୍ତ ତୁ ଆସିଲୁ ସେ ଏବା କାହିଁ ? ସେ କା କାହିଁ; ଖରା ଗଲା ବର୍ଷା ଗଲା ଶୀତ ଗଲା ଦେଏଖା ନାହିଁ ଦେଖା ନାହିଁ ।"

କେତେ ଖରା, ବର୍ଷା, ଶୀତ, ବସନ୍ତ କବି ଜୀବନରେ ଯାଇଛି, ଆସିଛି । କେତେ ଦିନ ଯାଇଛି, ରାତି ପାହିଛି, କିନ୍ତୁ ଫେରି ନାହିଁ ସେଇ ଅଫେରା କଣୋଶୀ। ଏ ବେଦନା ବିଷାଦର ନା ଆନନ୍ଦର ? ଏ ସ୍ମୃତି ବିରହବିଧୁର ଜୀବନର ନା ମିଳନୋନ୍ମୁଖ ପ୍ରାଣର ? ଶୂନ୍ୟ ବାଂଶ ଖଣ୍ଡରେ ପବନ ସଞ୍ଚରିତ ହେଲା ପରେ ଯେ ସ୍ୱନ ନିଃସୃତ ହୁଏ, ତାହା ଯଦି ବିଷାଦର ହୁଏ—ଏ ତେବେ ବିଷାଦର ।

କବିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରିଣତ ବୟସର ପୂର୍ବରୁ, ଯୌବନର ବିଦାୟର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପରେ କବି ଇହଧାମରୁ ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶେଷଜୀବନ ନାନା ଅଭାବ-ଅସୁବିଧା ଭିତର ଦେଇ ଗତି କରିଛି । ଲେଖିବା, ଗାଇବା ଓ ବେଳେ ବେଳେ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଅଭିନୟ କରିବା ଛଡ଼ା ସଂସାର ଯାତ୍ରାର ପଥିକ ହିସାବରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ପାଥେୟ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ବିଷ ଚକ୍ଷୁର ସଂସାରୀ ନୋହିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ସଂସାର ଯାତ୍ରୀର ନିଷ୍ଠା, ପରିଶ୍ରମ ବା ସାଧନା ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା । ସଂସାର ଚଳାଚଳର ବୁଦ୍ଧିର ଅଭାବ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ— ସେ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲା କି ନ ଥିଲା ସେ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣତଃ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମେ । ତେଣୁ ସଂସାର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ପରଠାରୁ ତାଙ୍କର ଅଭାବ ବରାବର ଲାଗି ରହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନିତାନ୍ତ କେତେଜଣ ଅନ୍ତରଙ୍ଗଙ୍କ ଛଡ଼ା ବାହାରେ ଅଭାବ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଅବକାଶ ସେ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ।

କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁଙ୍କ ପରଲୋକ ଖବର ମୁଁ ଜାମସେଦ୍‌ପୁର ଠାରେ ଥିଲାବେଳେ ଖବର କାଗଜରୁ ପାଇଲି । ଅତି ମାମୁଲି ଖବର । କବିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁରେ କେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ଶୋକସଭା ହୋଇ ନ ଥିଲା କି କୌଣସି ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେହି ଆଲୋଚନା କରି ନ ଥିଲେ ।

ଅପୁତ୍ରିକ କବିଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ କେବଳ ଅଶୌଚ ପାଳନ କରି ଏଗାର ଦିନ ପରେ ପ୍ରେତଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟା ସାରିଥିବେ । ଏତେଦିନ ପରେ କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ବିଶେଷତଃ ତାଙ୍କ ଜାମାତା ପୂର୍ବତନ ଲାଟସଭା ସଦସ୍ୟ

ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ତାଙ୍କ ଲେଖାସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ଆଶ୍ୱାସନାର କଥା ।

କେବଳ କୃଷ୍ଣମୋହନ ନୁହନ୍ତି, ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶର କୌଣସି ଲେଖକ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ନିଜର ଆସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରି ନାହାନ୍ତି କି ଦେଶବାସୀ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସମୁଚିତ ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ନୁହନ୍ତି । ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଏ ଦେଶର ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ସାହିତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଆବଦ୍ଧ ।

ସ୍ମୃତି ତର୍ପଣ

ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାନ୍ତି

ଗୀତିକବି ରୂପେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଜି ସୁଦ୍ଧା କାବ୍ୟାମୋଦୀ, ସଙ୍ଗୀତପ୍ରେମୀ, ବିଦଗ୍ଧ ସମାଜରେ ଅନାହତ ରହିଅଛି । କବିତ୍ୱର ସେହି ପରମ୍ପରାରେ ସେ ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ; ଯେଉଁଥିରେ କବି ଗୌଣ, କବିତା ମୁଖ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଗୀତି-କବିତା ସବୁ ଆଜି ସଙ୍କଳିତ ବା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପଦାବଳୀ ବା ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ ! ତଥାପି ସେ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ସାହିତ୍ୟାମୋଦୀମାନଙ୍କର ବିଦଗ୍ଧ ଚେତନାରେ ।

ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ଏକ ସନ୍ଧିକ୍ଷଣରେ ମୋର ମାନସ ମରାଳ, ନିଷ୍ଠୁର ଜୀବନର ଶରାଘାତ ଆହତ ।

ଭୁଞ୍ଜା ନିମ୍ବ ତୋଳି, ମଧୁ ବୋଲି ବୋଲି···

ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ, ତାଙ୍କ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରୁ ଏଇ ପଦକ ଶୁଣିଲି ।

ଯାର କାନ୍ଦଣାରେ ସଙ୍ଗୀତ, ତାର ସୃଷ୍ଟିରେ ନିଶ୍ୱାସ···"କାନ୍ଦ, କାନ୍ଦ ଆଖିପାଣି, ଆଖିକୋଣେ ମଲିଣି···"

ରୂପରେ କାରୁଣ୍ୟ, ସାଜରେ ସୌଜନ୍ୟ, ଭାବରେ ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟ, ଭାଷାରେ ଛନ୍ଦ···କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଛବି; ମୋର ଅବିସ୍ମରଣୀୟ । ଧୂପ ଲିଭିଯାଇଛି, ଗନ୍ଧ ଲାଗି ରହିଛି ।

"ତାର ବୃନ୍ଦ ମୁହଁଟି ସଦା ଜାଗଇ ମନେ···

ଏଇ କେତୋଟି ଧାଡ଼ିରେ, କ'ଣ ଖାଲି, ବିରହ-ବିଚ୍ଛେଦ ରୂପାୟିତ— ନା, ଦରଦ ମରମର ବେଦନ ? ଉପଲବ୍ଧିର ପରମ ପ୍ରସାଦ ?

ଦୁଇ ଜଣ ସମବୟସୀ । ପାରିବାରିକ କୌଳିନ୍ୟରେ ସମାନ । ଧନେ ଜମିଦାରୀରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଥିଲେ । ଜଣେ ବିଷୟ-ବୁଦ୍ଧି ବିନା, ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅବହେଳା କରନ୍ତି । ଆଉ ଜଣକ ସମ୍ପତ୍ତି ଅଳସ-ବିଳାସରେ ନ ବଢ଼ିଲେ ବି ଉଡ଼ିଯାଇ ନାହିଁ ।

ସମାଜମଣ୍ଡଳୀରେ ବେଦି ଉପରେ, ବରଣମାଳା ପଡ଼ିଲା, ଥିଲା ବୁଅଲ ଗଳାରେ ଆଉ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ବସିଲେ, ବଞ୍ଚିତ ବରପ୍ରାର୍ଥୀ କବି ।

ବିବାହ ସଭାରେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ହାରମୋନିଅମ ଖଣ୍ଡେ ଧରିଲା ଉତ୍ତୁରୀ ପ୍ରାଣର ଚୁପୁଡ଼ା ଲୁହ, ଅନେକଙ୍କ ବୋଧହୁଏ ପଡ଼ିଲା···ବନ୍ଧୁ ନିକଟରେ ଭାବର ପରାଜୟ···ଆକ୍ଷେପ ଓ ଅନୁଶୋଚନା ଭିତରେ, ହୃଦୟରକ୍ତର ଅଙ୍କୁର । କଳ୍ପନା—କଳହଂସର ବକ୍ଷଚିରା ରୁଧିର ।···ମୁଁ ଗୁଡ଼ିଲା··· ଭୁଟମ ପାଇଲା । କ'ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା, କଣ ହେଲା ।

ବାଚନ ବାଙ୍ମୟ ହେଲା । ରଚନା ଛନ୍ଦୋମୟ ହେଲା । ଅଚେତନରେ ବିମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରୋତାଏ, ଖୋଜ ତାଙ୍କର ଗୁଣ ବସି ରହିଲେ । କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଗୀତ ସରିଲା ନାହିଁ, ଭିତରେ ବେଦୀକର୍ମର ଶଙ୍ଖ ବାଜିଉଠିଲା । କୃଷ୍ଣମୋହନ ଅଚେତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ଗ୍ଲାନିରେ···ନା—ଭବରେ ?

'ଘନନୀଳ କେଶ ପାଶେ, ନଖୁଣ୍ଟା ଖଣ୍ଡିଏ ଭାସେ—ଏ ମୋ ଚକିତ ଚିତ୍ତ-ଚକୋର, ପ୍ରୀତି କରଣେ'···ଏ କ'ଣ ପ୍ରେମିକାର ମନ୍ତ୍ର ପରାଜୟ···ନା ପ୍ରେମିକାର ଲୋଚନରେ, ପ୍ରିୟାର ରୂପସ୍ନାନ ?

ମୋର ଆହତ ଜୀବନର ଏ କେତୋଟି ଅଲଭ୍ୟଦାଗ···ରହିଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣା···ନ ରହିଲେ ଦୁଃଖଦ । କାଢ଼ ଦେଲେ ଧୋଇଯାଏ । ରକ୍ତ ପାଣି ହୋଇ, ଆଖି ବାଟେ ବୋହିଯାଏ ।

କୃଷ୍ଣମୋହନ ଏକାଧାରରେ ଭାବୁକ, ରସିକ, ଲେଖକ, ଗାୟକ, ଦାର୍ଶନିକ, ମାର୍ମିକ···ବେଦନା ସଙ୍ଗେ ବାସନାର, ସୁରଭିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନା··· କାମନା ଓ କଳ୍ପନାର ସୁଷମିତ ସ୍ପନ୍ଦନ···କାରୁଣ୍ୟ-ଆର୍ଦ୍ର ଲାବଣ୍ୟ ସୁଷମା,

…"ସେ ଯେ ମୋତେ, ଏତେଦିନେ ଭୁଲିଯିବଣି, ଭୁଲିଯିବଣି କି ଅବା କ୍ଷୀଣ ହେବନ……ବିଷଣ୍ଣ ଓ ଔଦାସୀନ୍ୟ ।

ତା'ପର ମଣିବାଯାଏ ତାଙ୍କର ଓ ମୋର କୁମାର-ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ କଣ… ସାରା ରାତି ଉଜାଗର । କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ବେଦନାର ରଚନା, କଣ୍ଠର ସଙ୍ଗୀତରେ ମୁଖର…ଗାୟକ ସେ…ଶ୍ରୋତା ମୁଁ…ଅଶ୍ରୁରାମ ବୃନ୍ଦକୁ ବୃନ୍ଦି ବଧିର କାତର ।

ମୁଣ୍ଡରେ ନିଖୁଣ ଟାଉଆ, କାନ୍ଧରେ କୁଞ୍ଚା ଚଦର,… ଅର୍ଥର ଅଭାବ…ବେଶକୁ ଅଯତ୍ନ—ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପାରିନାହିଁ । ରୁଚିକୁ ମ୍ଲାନମାନ କରି ପାରିନାହିଁ । ମରମର ବୋଧରେ ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧି ବିଷଣ୍ଣ ବେପରୁଆ…ବେହିସାବି ମନମଉଜ ।

ଘଟନା ତାଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରି ପାରି ନାହିଁ, ସିଏ ଘଟନାକୁ ଗୋଇଠା ମାରିଛନ୍ତି । ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ପାରି ନାହିଁ । ସେ ବିଷୟକୁ ବେଖାତିର କରିଛନ୍ତି । ସମାଜ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରି ନାହିଁ । ସେ ସମାଜକୁ ହରାଇଛନ୍ତି । ନୋହିଲେ ଚଣହଟା ଜମିଦାର, ପଟ୍ଟନାୟକ ସାଆନ୍ତେ, ପୁରୀର ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ ଅତିଥି ହୋଇ ସେପାରିକୁ, ହଦମୁରେ ତେଇଁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ କିପରି ?

କି ଆଦର, ଆମନ୍ତ୍ରଣ ଥିଲା ଶିଶିର ଘୋଷଙ୍କ, ସେଇ ଦାଣ୍ଡ କୋଠରି-ଟିରେ କି ଶାନ୍ତି, ସାନ୍ତ୍ୱନା ସାମନା ବଗିଚା ଖଣ୍ଡିକରେ ତାଙ୍କୁ ମିଳୁଥିଲା ?

ଆହାରରେ ଥିଲା ତାଙ୍କ ବିଚାର…ସାମଗ୍ରୀର ସମ୍ଭାର ନୁହେଁ…ସେ ଥିଲେ ସ୍ନେହର କାଙ୍ଗାଳ…ପ୍ରୀତିର ପୂଜାରୀ । ଶାଗ-ଚଖୋଲ ବାଡ଼ି ଦେଇ, ପାଖରେ ବସି, କାଇଞ୍ଜି ବିଞ୍ଚଣାଟିଏ ହଲାଇ ଦେଲେ, ତାଙ୍କୁ ମିଳୁଥିଲା ଅମୃତ ଭୋଜନର ତୃପ୍ତି । ଖିରୋଦିନୀ ଦି'ପହରେ । ସିଏ ତାଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ, ଏକାଠି ଏତକ ସେବା, ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ, ସିଏ ଗଲେ ବେକରେ ବ୍ରତର ସୂତା ଖଣ୍ଡିଏ, ହାତରେ ଅହିଅର ଶଙ୍ଖା ପଟେ ନେଇ ।

ସେଇ ଥିଲେ, କୃଷ୍ଣମୋହନ ଓ ମୋ ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୋଗ ସେତୁ । ଦୁଇ ଜଣ ଦୁନିଆ ଛଡ଼ା ଲୋକଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ, ସାଦରରେ···ନୀରବରେ···ସେବାରେ···ସ୍ନେହରେ ଆମ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ଦାବୀକୁ କରୁଥିଲା, ସମ୍ମାନିତ ।

ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମାର ମିଳନ···ଅହେତୁକ··· ଆକସ୍ମିକ ନୁହେଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକେ, ପରମାଣୁର ବିସ୍ଫୋରଣ ଜାଣିଛନ୍ତି—ମାତ୍ର ସଂଯୋଜନର ସନ୍ଧାନ ଦଉଡୁଛନ୍ତି । ଏଥିକୁ ଲୋଡ଼ା ଗୋଟିଏ ତୃତୀୟ ଶକ୍ତି, ଯିଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ସଂଯୋଗକୁ ସମ୍ଭାଳିବ···ସୁନ୍ଦର କରିବ···ଶୁଭଙ୍କର କରିବ···ଆତ୍ମ-ଉତ୍ସର୍ଗରେ···ପରାର୍ଥ-ପରତାରେ···ସହୃତ ସାଧନାରେ···ସଙ୍ଗୀତ କାମନାରେ ଉଦ୍ବୃତ୍ତ କରି, ଯେପରି ପରିତୃପ୍ତ ହେବ ।

ଶିଳ୍ପୀ ଅନାସକ୍ତ ନୁହେଁ । ଆଶା ନ ଥିଲେ, ଆକାଙ୍କ୍ଷା ନ ଥିଲେ, ଅହଂକାର ନ ଥିଲେ, ଅଭିଯୋଗ ନ ଥିଲେ, ଅଭିମାନ ନ ଥିଲେ, ସର୍ଜନାର ସମ୍ଭାବନା ଆସିବ କେଉଁଠୁ ?

ସିଏ କଲେଜ ଛାତ୍ର ରୂପେ, ଜଣେ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ରୂପେ, କଲିକତାରେ, ପୁଲିସ ନଜରବନ୍ଦୀ ଥିଲେ—ସିଏ ସ୍ୱାଧୀନତାର ସାତ ବରଷ ପୂର୍ବରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ପ୍ରୟାସ ଓ ପ୍ରାପ୍ତି ଭିତରେ ଜୀବନର ଗତି ନିରୂପଣ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ ପଂକ୍ତିରେ ବି ସ୍ନେହ ଓ ମମତାର ପରିବେଷଣ ଜଣା ନୁହେଁ । ବରଂ ବିଧାତା, ଯାହାଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ଯେତିକି ବଞ୍ଚିତ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ସେତିକି ଧନାଢ୍ୟ କରନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣମୋହନ ଥିଲେ ମୋ ପକ୍ଷରେ, ସେଇ ମମତ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ରେରେଣ୍ଟର ଯାହାଙ୍କ, 'ବେଙ୍କ' ଉପରେ ଯେତେ ଚେକ କାଟିଲେ ବି 'ଡେବିଟ୍, ବେଲେନ୍ସ' ହୁଏ ନା । *

---

* କଳିଙ୍ଗ—୧୭।୩।୭୦ରେ ପ୍ରକାଶିତ

କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

"ମୋର ଅଙ୍ଗେଲିଭ୍ କଥାରୁ କିଛି"

୧୯୧୮ ସାଲ । ଶୀତ ଛାଡ଼, ଛାଡ଼ ନ ଥାଏ। ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀର ପରଦିନ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଆଇ. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥାଏଁ । କଲେଜ ଥାଏ ଆଜିକାଲିକା କଲେଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ । ବସା ମୋର ଥିଲା ଠିକ୍ ଲାଲବାଗ ଦେଉଳର ଆଗ ଛାମୁଆଁ । ସେଦିନ ବେଳ ପ୍ରାୟ ୩।୪ଟା ହେବ । ମୁଁ କଲେଜରୁ ଫେରୁଛି, ବାଲୁବଜାର ପଟୁ ଜଣେ ସୌମ୍ୟଦର୍ଶନ ଯୁବକ ଆସୁଥିଲେ । କେଜାଣି କାହିଁକି ମନେହେଲା, ସତେ ଯେମିତି କୋଉ କାଳର ମୁହଁଚିହ୍ନା । ଯୁବକଙ୍କ ସାଥୀରେ ଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜେ । ସେତେବେଳକୁ ଚତୁର୍ଥ ବାର୍ଷିକ ଛାତ୍ର ସେ । ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ଥିଲା, ତେର ଆଗରୁ । ମୋତେ ଅଟକାଇ ପଚାରିଲେ ସେ ମୋତେ ଦେଖାଇ କହିଲେ—

ଯୁଆଙ୍କ ନାଁ କାଳୀପଟ୍ଟନାୟକ, ଭଲ ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି, ଗୀତ, ନାଟକ ଲେଖନ୍ତି । ଏବେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଛାପିଛନ୍ତି । ବହିର ନାଆଁ 'ବରଣଡାଲି' । ତା'ପରେ ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେବା ପାଳି । ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲେ, ସେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକେ । ଏ ନାଆଁ ସହିତ ମୋର କେତେ ଦିନୁ ପରିଚୟ ଥିଲା, ନାନା-ଭାବରେ । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ଗୀତଲେଖକ କୃଷ୍ଣମୋହନ, ମାସିକ ପତ୍ରିକା ମୁକୁରର ଗୀତ ଲେଖା ଏଇ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର । କଲିକତା ବନ୍ଦେମାତରମ୍ ଦଳର ଜଣେ ନାମୀ ଓଡ଼ିଆ କର୍ମୀ ଏଇ କୃଷ୍ଣମୋହନ ।

ଆଜି ବି ଆଖିଆଗେ ନାଚିଯାଉଛି ସେ ଚେହେରା—ହସଲଖା ମୁହଁ, ଭାବଭୋଳା ଆଖି, ମହୁଭରା କଥା, ସୁସ୍ଥସବଳ ବପୁ, ସେ କୁଞ୍ଚୁକୁଞ୍ଚିଆ ବାଳ—ପାଖରେ ଠିଆ ହେଲା ପରି ଲାଗୁଚି ।

ଆଦରରେ ଡାକନେଲେ ବସାକୁ । ଅଳ୍ପ ଛଡ଼ାରେ ଗୋବିନ୍ଦ ସାହୁଙ୍କ ମିଠେଇ ଦୋକାନ । ତାଙ୍କ ଦୋକାନର ତାଜା ରସଗୋଲ୍ଲା ଡାକ-ବନା ହେଉଥାଏ । ସଭିଏଁ ବସି ଖାଇସାରିବା ପରେ, କୃଷ୍ଣମୋହନ (ବାବୁ) ମୋ 'ବରଣଡାଲା' ବହିରୁ ଗୀତଟିଏ ଶୁଣିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ପହିଲା ଗୀତଟି ତାର ଗାଇଲି—

“ମୁଁ ଗୃହହିଁ ପ୍ରଭୁ ଏକାକି ଯିବି
ତୁମରି ଦୟାର ଦୁଆରେ”

ମହାରାଜଙ୍କଠାରୁ ଏଇ ଗୀତଟି ଗାଇ, ଦିନେ ମୁଁ କସିକରି ଗାଳୁଡ଼ାଏ ଖାଇଥିଲି । ସେ କହିଥିଲେ—“ତୁ ଭାରି ସ୍ୱାର୍ଥପର, ଏକାକି ଯିବୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୁଆରକୁ, ଆଉ ଆମେସବୁ କଅଣ ଗାଧୋଇଗଲୁଁ ?” କେତେଥର ସଭା-ସମିତିରେ ମଧ୍ୟ ମହାରାଜେ ଏଇ କଟକ ସହରରେ ସେ କଥା କହନ୍ତି ।

ଗୀତଟି ଶୁଣି କୃଷ୍ଣମୋହନବାବୁ ଭାରି ଖୁସିହୋଇ କହିଲେ—(ସେ ଧାଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବରଣଡାଲା ବହିର ଦି ଧାଡ଼ି ମନ୍ତବ୍ୟ ଭିତରେ ଅଛି) —“ଏ ଯେମିତି ନୀରବ ନିଶୀଥର ଦୂରାଗତ ବଂଶୀଧ୍ୱନି ।”

ଏଇ ହେଲା ପହିଲା ଭେଟ । ତା'ପରେ ମୋ ବସାରେ ଦିନ ୧୦।୧୨ ତାଙ୍କର ରହଣି । ଥରେ ହାର୍ମୋନିୟମ ଧରି ଗାଇ ବସିଲେ, ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ କରି ହସି ହସି ଗାଉଥିବେ ସେ । ଦିନ କେତେ ହେଲାଣି କି ରାତି କେତେ ହେଲାଣି, ସେ ଖବର ନେବାର ଫୁରୁସତ୍ ତାଙ୍କର ନ ଥାଏ ।

କ୍ରମେ ବନ୍ଧୁତା-ବନ୍ଧନ ଦୃଢ଼ ହୋଇଗଲା । ଦିନ ଆସିଲା, ଯେତେବେଳେ ଏଇ ବନ୍ଧୁତା ଖାଲି **Friendship** ନ ହୋଇ **Relationship**ରେ ପରିଣତ ହେଲା । ମୋ ବିବାହ ପରେ ସେ ହେଲେ ଭଣେଜା, ମୁଁ ହେଲି ମାମୁଁ ।

ମଝିରେ ମଝିରେ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ହେଉଥାଏ । କିନ୍ତୁ ୧୯୨୩ ବେଳକୁ ଦେଖାଟା ବଢ଼ିଗଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଥିଲି ପୁରୀରେ । ପୁରୀ ମଚିକୋଟ ଗଳି, (ପରେ ରାମଚଣ୍ଡୀ ସାହି)ରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ଥିଲେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ । ସେ ଦିନାକେତେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଆଉ ଦିନାକେତେ ମୋର କୁଣ୍ଢେଇବେଣ୍ଟ ସାହି ବସାରେ ଆସି ରହନ୍ତି ।

ମୋ ବସାରେ ପ୍ରତିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ହୁଏ ସଙ୍ଗୀତ-ବୈଠକ । ମୋର ପୂଜ୍ୟପାଦ ଗୁରୁଦେବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବନଓ୍ୱାରୀ ମିଶ୍ର (ଗୟା) ମୋ ପାଖରେ ରହୁଥିଲେ । ସୁନାମଧନ୍ୟ ତାବ୍‌ଲା ବାଦକ ଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ କରେ ଆସନ୍ତି । ତା ଛଡ଼ା ସେଇ ସାହିର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମୋହନ ମହାପାତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକେ ଏ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦିଅନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତପ୍ରାଣ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ଅସରନ୍ତି ଗୀତମାଧୁରୀ ଛନେ ଛନେ ସ୍ରୋତା ବାରମ୍ବାଯାଏ ମୁଗ୍ଧକରି ରଖେ । ଘରୁ ଖାଇବାକୁ ଯିବା ଲାଗି ଥରକୁ ଥର ଉଠିବାର ମଧ୍ୟ-"ଏଇ ଗୋଟାକ, ଏଇ ଗୋଟାକ" ହସି ହସି କହି ଗାଇ ବସନ୍ତି ସେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଗୀତ ଥିଲା—

"ଏହାପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟି କି ସେଦିନ କୁଞ୍ଜରେ
ଏହି ଚନ୍ଦ ହସୁଥିଲା ତେତର ଫାଙ୍କରେ ।"

ପ୍ରତି ଗୀତ,—ମୋର ମନେହୁଏ ଗୀତ ଲେଖା ନୁହେଁ ସେ,—ଅନୁଭବର ଦରଦଭରା ଭାବ ମଖା ଭାଷା । ମୁରଖା ମନର ଜମାଟ ଦୁଃଖଗାଥା, ସତେ ଯେମିତି ଶୁଣୋଳ କାନରେ ସେ ଭରି ଦେଇଯାଉଛନ୍ତି ଟିକଏ ଦୁଃଖର ଲାଘବ ଲାଗି । ଗାଉ ଗାଉ ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କ ଡଳଡଳ ଆଖି ଦୁଇଟି ଲୁହ ଛଳଛଳ ହୋଇଯାଏ । ଏକୁଟିଆ ବେଳେ ମୁଁ ପଚାରିଲେ କହନ୍ତି—"ମାମୁଁ, ଦରଦୀ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରବେଦନା ବାଢ଼ି ଦେଲେ ଦୁଃଖର ଭାର ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଊଣା ହୋଇଯାଏ ପରା !"

ମୋ ଲେଖା ଗୀତର ସମାନ ସ୍ୱରରେ କେତେ ଗୀତ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ଲାଗେ ବୋଲି । ସେ ମୋ ଲେଖା କଳକଳାମୋଦ ରାଗର ଗୋଟିଏ ଗୀତ :—

"ଶ୍ୟାମ ନଇଲେ ରନ ଗତି"ର ସମସ୍ୱର ଗୀତ ଲେଖି ଶୁଣାଇଲେ—

"ଭାବୁଥିବ ଏ ଝଡ଼ରାତି, ଗୋ ପ୍ରିୟସାଥୀ ।"

ସାଧାରଣତଃ ନିଜ ଲେଖା ସେ ଗାଉଥିଲେ ।

ଏ ଜୀବନ ବାହାରେ ସେ ଥିଲେ ନିରୋଳ ଓଡ଼ିଆ । ତାଙ୍କ ଖିଆପିଆ, ବେଶବାସ, ତାଙ୍କ ଚାଲିଚଳଣି—ସବୁଥିରେ ଜାତୀୟତା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଆରାଧ୍ୟ ।

ଯେତେବେଳେ ପିଲା ହୋଇଥାଏ 'ଖୁକୀ'—ଅତି ଗେହ୍ଲାକରି ତାକୁ ବଢ଼ାଉ ଥାଆନ୍ତି ସେ । ଦିନେ ହେଲେ 'ମଞ୍ଜରୀ' ବୋଲି ଡାକିବାର ମୁଁ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ଦିନେ ମୋତେ, କେଜାଣି କାହିଁକି କହିଲେ— "ମାମୁଁ, ଆମେ ଗୋଟାଏ ଫଟୋ ନଅନ୍ତେ ।"

ମୁଁ 'ହଁ' ଭଣିଲି । ସେଇଦିନ ସେ, କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ, ଖୁକୀ ଆଉ ମୁଁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରକୁ ପଛରେ ରଖି (ସମ୍ଭବତଃ କୋଠଭୋଗ ମଠ ଛାତ ଉପରେ) ଫଟୋଟିଏ ନେଇଥିଲୁଁ ।

ଏ ଘଟଣାର କେତେକ ଦିନ ପରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଆମକୁସବୁ ପାଶୋରିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଏଇ ଫଟୋଟି ହିଁ ଆମ ମିଳନର ଶେଷ ସ୍ମୃତି ।

ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଭାବ, ଭାଷା ଓ ସ୍ୱରର ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ଥିଲା । ଗାୟକ ସେ ନିଜେ, ତେଣୁ ଗୀତରେ ଭାଷାନୁସାରୀ ସ୍ୱର ଓ ଶବ୍ଦ ଖଞ୍ଜିବାରେ ତାଙ୍କର ବାହାଦୁରୀ ଥିଲା ଯଥେଷ୍ଟ ।

ତାଙ୍କ ରଚିତ ଜାତୀୟ-ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ପ୍ରାଣର ଡାକ ଯେମିତି ଭରିଥିଲା, ଭକ୍ତି, ପ୍ରେମ ବା ବିରହ; ସଙ୍ଗୀତରେ ଭାବର ଗମ୍ଭୀରତା ଥିଲା ସେହିପରି ଭରପୂର । ଅନେକ ଲେଖା ଏବେ ତ ଆଖିରେ ପଡ଼ୁଛି, କାନରେ ଶୁଣୁଛି, ହେଲେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଭାଷା-ଭାବ-ଛନ୍ଦଭରା ସଙ୍ଗୀତ ଯେ ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର, ଏକଥା ନିର୍ଘଟ ସତ ।

ଯାହା ଯାଏ—ସେ ଆଉ ଫେରିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଏଇ କଥା ଅନୁଭବ କରୁଛି ମୁଁ ।

ମୋର ଚିର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷିତ ପ୍ରାଣରେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଲେଖା କଲ୍ୟାଣୀୟ ପ୍ରାଣନାଥ ଓ କଲ୍ୟାଣୀୟା 'ଖୁକୀ' (ମଞ୍ଜରୀ) ବହୁଶ୍ରମ ସାଧନାରେ ଆଜି ଦେଶ ଓ ଦଶର ଆଖି ଆଗକୁ ଆଣିପାରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହଭରା ଆଶୀର୍ବାଦ

ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଛୁ ।

ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ଶୁଭାଶିଷ ଲାଭ କରିବେ ଏମାନେ; ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ କଅଣ ?

କବି କୃଷ୍ଣମୋହନ

ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ୱାଜ)

ଓଡ଼ିଆ ଗୀତି-ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଏକ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଷ୍ଟମ ଦଶକରେ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନବଯୁଗର ସୂତ୍ରପାତ, ସେହି ସମୟରେ ସମ୍ଭବତଃ ୧୮୭୭ ମସିହାରେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଚଣାହଟ୍ଟା ଗ୍ରାମର ଏକ ଅଭିଜାତ ପରିବାରରେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ୧୯୦୮ରେ ସେ କଲିକତାରେ ନ୍ୟାସନାଲ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଆନାର୍କିଷ୍ଟ ପାର୍ଟିର ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠଭାବେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଶୁଣାଯାଏ, କଲିକତାରେ ଯେତେବେଳେ ଡି. ଏସ. ପି. ଥିବା ୰ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଓ ସହାୟତା ଯୋଗୁ ସେ ବଙ୍ଗଳାରେ ପୋଲିସ ଗିରଫଦାରୀରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ କଟକକୁ ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । କଲିକତାରେ ଆଗେ ଯାହା ନେବୁତଳା ଲେନ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲା ଓ ଏବେ ଯାହା ଶାଁକାରୀଟୋଲା ନାମରେ ପରିଚିତ ସେଇଠି ରହି ସେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ୧୯୦୮-୧୨ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନ୍ୟାସନେଲ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଆଇ. ଏ ପାସ କରିଥିଲେ ।

ଯୁବାବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କର କବି ପ୍ରତିଭାର ଉନ୍ମେଷ ହୋଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ରଚନାବଳୀରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନିତ କରିବା ବା ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । କବିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭ ୧୯୦୦ରୁ ୧୯୦୮ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ଅନୁମେୟ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ତାହାଙ୍କର କେତେକ ଲେଖାଯୋଗୁଁ ସେ କବିବର

ରାଧାନାଥଙ୍କ ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ୧୯୦୮ରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ବିୟୋଗ ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ କବିଙ୍କ କବିତାଟିରୁ ଜଣାଯାଏ ।

"କେତେ ମତେ କେତେ ଉତ୍ସାହ-ସମ୍ପତ୍ତି
ବାରମ୍ବାର ମୁହିଁ ଲଭି ତୁମ୍ଭ ଠାରୁ—
କୃତଜ୍ଞତା ଲେଶ ନ କରୁ ପ୍ରକାଶ,
ଅନ୍ତର୍ହିତ ତୁମ୍ଭେ, ବୃଥା ମୋ ପ୍ରୟାସ"
(କୃ. ମୋ. ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ—ପୃ ୨୭୪)

୧୯୦୭ ମସିହାରେ ସେ ଏକ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରୁଥିବା କବିତାର ମୁଦ୍ରିତ କାଳରୁ ଜଣାଯାଏ (ମୁକୁର-୨ୟ ଭାଗ···) । ସମ୍ଭବତଃ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ କବିତାଗୁଡ଼ିକ ଜାତୀୟ ଭାବାତ୍ମକ ଥିଲା । ଏହାପରେ ଏକ କରୁଣ ଘଟଣା, କବିଙ୍କର କୋମଳ ମନରେ ଏକ ଗଭୀର କ୍ଷତଚିହ୍ନ ରଖିଗଲା । ଏହା ହିଁ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ସଙ୍ଗୀତକୁ କରୁଣ ରସାପ୍ଲୁତ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ହେତୁ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ—

"ଯେଉଁଫୁଲଟି ଲାଗି ମୁଁ ସର୍ବସ୍ୱହରା
ତା ରାଗେ ବିରାଗୀ ମୁଁ ତା ମୋହେ ଭରା ।୦।
ମୋ କୁଞ୍ଜ ଚହଟାଇ
ହେଲା ସେ ଧରାଶାୟୀ
ବ୍ୟର୍ଥ ମୁଁ ଉଠି ଧାଇଁ
ଭାଳୁଅଛି ମରା ।୧।
(ଗୀତ ନଂ ୯)

ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ବ୍ୟତୀତ ସେ କେତେକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପଦୀ କବିତା, ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା, ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ କବିତା, କୁମାରୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଗାଥା ଗୀତିକା ରଚନା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଗୀତିକାର ଭାବେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ କୃତିତ୍ୱ ସର୍ବାଧିକ ।

ଊନବିଂଶ ଶତକର ଶେଷ ପାଦରେ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରଭୃତି ନବଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କବିଗଣ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା ପ୍ରତି ମନଯୋଗୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ କାବ୍ୟ କବିତା ଗୀତ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପଠିତ ବା ଆବୃତ୍ତ ହେବାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତର ଧାରା କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ, ଗୌରହରି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ତିରୋଧାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଛନ୍ଦବୃତ୍ତରେ ଲିଖିତ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ, ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରଚାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅବହେଳିତ ଓ ଅନାଦୃତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଣୟନ ଏକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ-ଘଟଣା ନ ହେଲେହେଁ ଏକ ଗୌରବମୟ ଅଧ୍ୟାୟ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାର ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତାବଳୀର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଥିଲା ସୀମାବଦ୍ଧ । ମାତ୍ର କୃଷ୍ଣମୋହନ ହିଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଗୀତି-ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଓ ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରବାହକୁ ସୁସମୃଦ୍ଧ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ (୧୮୮୮-୧୯୫୩), ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସୂରଦେଓ, ମୋହନ ଗୋସ୍ୱାମୀ, ବୈଷ୍ଣବଚରଣ (ବେଣୁଧର), କାଳୀଚରଣ (ଜ ୧୯୦୦), ଓ ଲୋକନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଧାରାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଥିଲେ ହେଁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଓ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶକର ଗୌରବ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ହିଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ।

କବିଙ୍କ ଜୀବନ ଥିଲା କବିତା ଓ ସଙ୍ଗୀତମୟ ! ସେ ଥିଲେ ସୁକଣ୍ଠ ଗାୟକ । ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାୟ ୩୫ ବର୍ଷ ଧରି ସେ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରି ଓ ତାହାକୁ ନିଜେ ଗାନକରି ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ବିମୋହିତ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବେ ସେ ନିଜେ ଥିଲେ ଯେପରି ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତର ବିଭିନ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ତାହାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଓ ସାଧନା ଫଳରେ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ରସମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱର ଯୋଜନାରେ ବହୁ ନୂତନତା, ଭାବସମ୍ପଦର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ଭାଷାର ସ୍ନିଗ୍ଧତା, ଅନୁଭୂତିର ନିବିଡ଼ ସ୍ପର୍ଶ

ଯୋଗୁଁ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ଅତୀବ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ । କୀର୍ତ୍ତନ ସ୍ୱରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଲ୍ଲୀଗୀତ ସ୍ୱର ଓ ବହୁ ବୈଦେଶିକ ସ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ସ୍ୱର ଯୋଜନା ଯୋଗୁଁ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ମହତ୍ତ୍ୱ ତଥା ଅଭିନବତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ଗୀତିକାରମାନଙ୍କ ରଚନାରେ ଭାବଗତ ଏକାଦିକ୍ରମତ୍ୱ, ଗତାନୁଗତିକତା, ପୌରାଣିକତାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବିବିଧ ଭାବନାକୁ ସଂଯୋଜିତ କରିବା ବିଷୟରେ କୃଷ୍ଣମୋହନ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଶିଳ୍ପୀ । ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ବା ତାହାଙ୍କ ସମକାଳରେ ବହିଃପ୍ରକୃତି, ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଭୂତିକୁ ସଙ୍ଗୀତାକାରରେ ରୂପଦେବାରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର କୌଣସି କବି ଏପରି ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମିଳେ ନାହିଁ । ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ କେତେକ ଭକ୍ତି-ମୂଳକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ ହେଁ ଏବଂ ପ୍ରକୃତିକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି କେତେକ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେହେଁ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଭଳି ବସନ୍ତ, ବର୍ଷା, ଶରତ ପ୍ରଭୃତିର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିବାରେ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେହିପରି ତତ୍‌କାଳୀନ କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କବି କୁମାରୀମାନେ ଗାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ପରି ସଙ୍ଗୀତପ୍ରାଣ, ସଙ୍ଗୀତ ସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଯୁଗରେ ବିରଳ । ତାହାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତାହାଙ୍କ ସହପାଠୀ, ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ, ଗିରିଧାରୀବାବୁଙ୍କ ଉକ୍ତି ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ—"ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଆମର ସଙ୍ଗୀତ ଆସର ଜମେ ! ବୈଦ୍ୟନାଥ ବାବୁ ଥିଲେ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ । ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ ଅର୍ଥାତ୍ କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କୁ ନିଜ ପାଖରେ ନିଜ ଘରେ ରଖିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପୋଲିସର ସନ୍ଦେହଚକ୍ଷୁରେ ନ ପକାଇବା । କୃଷ୍ଣମୋହନ ବସିବା ଉଠିବା, ଶୌଚ କରିଯିବା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କବିତାବଳୀ ରଚନା କରି ଆବୃତ୍ତି କରନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ କୃଷ୍ଣମୋହନ ଆମର ଅତି ପ୍ରିୟ ।

ଆମେ ତା ପାଖେ ପାଖେ କାଗଜ, ପେନ୍‌ସିଲ ଯୋଗାଇ ଦେବାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଉ । ସେ ଗୀତ ଗାଇ ବସିଲେ ରାତି ପାହିଯାଏ ପଛକେ କେହି ଉଠିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ।"

ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରେମ, ଜାତୀୟତା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭକ୍ତି ଓ ସ୍ୱଦେଶରେ ବିବିଧ ସମସ୍ୟା, ଜୀବନରେ ପ୍ରତାରଣା ଦୁଃଖାନୁଭୂତିକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତାବଳୀ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ କୃତିତ୍ୱର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ସମାଜରେ ଯୌତୁକପ୍ରଥା (ଦେବା ନେବା ଚୁକ୍ତିଟା ଆଗେ ତୁଟା), ଭଣ୍ଡ ଦେଶସେବା (ଦେଶବାସୀ ପଟା ମୋତେ ଲାଟସଭାକୁ), ସ୍ୱ ଜୀବନର ଦୁର୍ଗତି (ଭଲ ମୁସ୍କିଲେ ପଡ଼ିଛୁ ଆସି) ପ୍ରଭୃତିକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି କବି କେତେକ ଚମତ୍କାର ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣମୋହନ ରଚନାବଳୀର ଭାଷା ଭାବର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅକୃତ୍ରିମ, ସରଳ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ; ଦେହ ସହି, ଛନ ଛନ, ଛପଟେ, ଫୁସଲାଇ, ଅଛୁରି, ଫୁଣ୍ଟୁ ଫୁଣ୍ଟୁ, ଠୁକ ଟିକା, ପାହୁଲ, ଦୁଲୁକି, ବଭୁରି, ଡକାହକା, ଚକମକ, ସୁହାଗ, ମିଞ୍ଜି ଯିବା, ଝଲକାଏ, ଗୁଞ୍ଜିବା, ମୁଲେଇବା, ଉବେଇ ଟୁବେଇ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଲୋକପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତାବଳୀକୁ ସରସ କରିଅଛି ।

ତାହାଙ୍କ ରଚନାବଳୀକୁ କୌଣସି ଏକ 'ବାଦ'ର ପରିସୀମାରୁ ବାହାର କରିବା ସମୀଚୀନ ନୁହେଁ । ସାମନ୍ତବାଦୀ ପରିବେଶରେ ସେ ପରି-ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର ମନୋବୃତ୍ତିରେ ସାମନ୍ତବାଦିତାର ଲେଶ ମାତ୍ର ସତ୍ତା ନ ଥିଲା । ସେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଜାତୀୟତା, ଅତୀତର ଗୌରବ ଗାନ, ମାତୃଭୂମିକୁ ଜନନୀ ରୂପେ ପରିକଳ୍ପନା ଓ ତାହାର ବନ୍ଦନା, ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳର ଏକତ୍ରୀକରଣ ପ୍ରଭୃତି ଭାବନାରେ ଅନୁଭାବିତ, ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାହାଙ୍କ ରଚନାବଳୀରୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ଚିରନ୍ତନ ଶିଳ୍ପୀସୁଲଭ ଆତ୍ମଭୋଳା ଦରଦୀ ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ଯିଏ ପୁଷ୍ପର ବିକାଶ, ସମୀରର ହିଲ୍ଲୋଳ, ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକାର ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୃତିର ବିବିଧ ରୂପରେ, ନାରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରିୟଜନର ସଖ୍ୟ ମମତାରେ ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-ରୂପେ ହଜାଇ ଦେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ—

'ତରୁଟି ମୂଳେ ବସି ମୁଁ ନରୋଳେ ଶୁଣିବ ପକ୍ଷୀର ଗାନ
ସମୀରେ ଢାଳିବ ମନର ବେଦନା ଲୁହେ ଭସାଇବ ପ୍ରାଣ ।
ନୁହେଁ ଏ ସଂସାର ବିଶ୍ରାମର ସ୍ଥଳ
ସାଧନାରେ ଏଠି ନ ମିଳଇ ଫଳ'

ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନର ଶାନ୍ତି ଓ ଶୁଣବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ କବି ଲେଖିଥିଲେ—

'ସ୍ୱପନ ଭାଙ୍ଗେ ସ୍ୱପନ ଫାନ୍ଦେ ବୁଲେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ସଂସାରେ
ଫିଙ୍ଗାଇ ଦେହ କାନ୍ଦଇ ସ୍ନେହ ହଜେ ସେ ଆତ୍ମଧ୍ୟାନେ ଗୋ'

ପ୍ରକୃତରେ ଏହାହିଁ ଥିଲା କବି କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ସ୍ୱଧର୍ମ । ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱପ୍ନବାଦୀ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣ, ଦରଦୀ କବି ଭାବେ ସେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ କବିତାରେ ଆମେ ଏହି ମନୋବୃତ୍ତିର ହିଁ ପରିଚୟ ପାଇଥାଉ । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦେଢ଼ଶହରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଗୀତ କେବଳ ପ୍ରେମାନୁଭୂତିମୂଳକ, ତାହା ପୁଣି ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରେମର ବେଦନା-ବିଳାସରେ ସୁମଧୁର । ପ୍ରେମର ଏହି ଦହନ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେ ପ୍ରେମାସ୍ପଦଙ୍କୁ ଗଭୀରଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଅଛନ୍ତି, ଆତ୍ମ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଛନ୍ତି—

'ବେଦନା-ସିନ୍ଧୁ ଧୀର କରୁଣ ଆଳାପ କରି
ଆପଣାକୁ ଭୁଲିଛି ଯେ ପ୍ରେମକୁ ସେ ଚିହ୍ନିଛି ।'

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଏହିପରି ବହୁ କବି ସ୍ୱାର୍ଥ, ହିଂସା, ଲୋଭ—କଳୁଷିତ ଜଗତରେ ପ୍ରେମ, କରୁଣା, ମମତା ଓ ରମ୍ୟବୋଧ ଜାଗ୍ରତ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି; ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାରିବାରିକ ବନ୍ଧନରେ, ସାଂସାରିକ ହାନି ଲାଭ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ଆପଣାକୁ ବିଛୁରିତ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି, ନିଜେ ଧୂପପରି ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହାର ସୁବାସକୁ ବିତରଣ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ହିଁ ଥିଲା କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କ ଜୀବନ; ତାହାଙ୍କ ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତାବଳୀ ତାହାର ବହିଃପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ରୂଢ଼ ବାସ୍ତବତା ଦେଶର ଦୁର୍ଗତି, ଅଭାବ, ବନ୍ୟା,

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ପରାଧୀନତା, ଦେଶପ୍ରେମ ପ୍ରଭୃତି ଏହି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦରଦୀ କବି-ମନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଯେଉଁଭଳି ବହୁ ଜାତୀୟ-ଭାବାପନ୍ନ କବିତା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ସେହିପରି ଶିଶୁ ଓ କୁମାରୀ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ଓ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଜାତୀୟଭାବର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କାମନା କରିଅଛନ୍ତି । ମ.ସ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ କବିତାବଳୀରେ ହିଁ କବିଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତିତ୍ୱ ନିହିତ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ଅନୁଭୂତି ରସରେ ରସାଣିତ ଓ ଆନ୍ତରିକତାର ସ୍ପର୍ଶ ଯୋଗୁ ଜୀବନ୍ତ, ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇଥିବା ତାହାଙ୍କର ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ଓ କବିତା ଚିରନ୍ତନ ଆଦରସାମଗ୍ରୀ ଭାବେ ପରିଗଣିତ ହେବା ଏକାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ । ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ କବିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଯଥାର୍ଥତଃ କହିଥିଲେ—'କୃଷ୍ଣମୋହନଙ୍କର ଯୁବାବସ୍ଥାରୁ କବିପ୍ରତିଭା ଫୁଟି ଉଠିଥିଲା । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଥିଲା ଓ ତାହା ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଭିତରୁ ଉଚ୍ଛୁଳି ଆସୁଥିଲା ।' (ପ୍ରତିକୃତି ଉନ୍ମୋଚନ ସଭାର ଭାଷଣ—ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ୨୮ । ୩ । ୬୪) ।